

PREZES RADY MINISTRÓW

Warszawa /elektroniczny znacznik czasu/

DKPL.WK.0610.2.33.2022.AMU(9)

RM-0610-33-22

UD234

Pani Elżbieta WITEK
Marszałek Sejmu

Szanowna Pani Marszałek,

na podstawie art. 118 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej przedstawiam Sejmowi

projekt ustawy o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw.

Do prezentowania stanowiska Rządu w tej sprawie w toku prac parlamentarnych został upoważniony Minister Edukacji i Nauki.

Z poważaniem,

Mateusz Morawiecki

Prezes Rady Ministrów

/podpisano kwalifikowanym podpisem elektronicznym/

Do wiadomości:

Wnioskodawca

U S T A W A

z dnia

o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw¹⁾

Art. 1. W ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2021 r. poz. 1915) wprowadza się następujące zmiany:

1) w art. 9c po ust. 2aa dodaje się ust. 2ab w brzmieniu:

„2ab. Szkolenie kandydatów na egzaminatorów i egzaminatorów, o którym mowa w ust. 2 pkt 8, może być przeprowadzone za pomocą środków komunikacji elektronicznej w rozumieniu art. 2 pkt 5 ustawy z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz. U. z 2020 r. poz. 344) lub za pomocą innych środków łączności.”;

2) w art. 44zt:

a) w pkt 1 lit. a otrzymuje brzmienie:

„a) w szkołach dla dzieci i młodzieży oraz w szkołach dla dorosłych, w których nauka kończy się w semestrze wiosennym – w maju,”;

b) w pkt 2 lit. b otrzymuje brzmienie:

„b) w szkołach dla dorosłych, w których nauka kończy się w semestrze jesiennym – w maju”;

3) w art. 44zu w ust. 3 w pkt 3 średnik zastępuje się kropką i uchyla się pkt 4;

4) art. 44zv otrzymuje brzmienie:

„Art. 44zv. Uczeń szkoły lub oddziału, w którym zajęcia edukacyjne są prowadzone w języku mniejszości narodowej, mniejszości etnicznej lub języku regionalnym, przystępuje do egzaminu ósmoklasisty z matematyki w języku polskim albo w języku danej mniejszości narodowej, mniejszości etnicznej lub języku regionalnym.”;

5) w art. 44zx ust. 4 otrzymuje brzmienie:

„4. W przypadku gdy uczeń lub słuchacz uzyskał tytuł laureata lub finalisty, o których mowa w ust. 1, z innego języka obcego nowożytnego niż ten, który został

---

¹⁾ Niniejszą ustawą zmienia się ustawy: ustawę z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela, ustawę z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, ustawę z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe, ustawę z dnia 14 grudnia 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe i ustawę z dnia 22 listopada 2018 r. o zmianie ustawy – Prawo oświatowe, ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw.

zadeklarowany, dyrektor szkoły, na wniosek rodziców ucznia lub na wniosek słuchacza, złożony nie później niż na 2 tygodnie przed terminem egzaminu ósmoklasisty, informuje okręgową komisję egzaminacyjną o zmianie języka obcego nowożytnego, jeżeli języka tego uczeń lub słuchacz uczy się w ramach obowiązkowych zajęć edukacyjnych. Przepisy ust. 3 stosuje się odpowiednio.”;

6) w art. 44zy:

a) w ust. 1:

– uchyla się pkt 2,

– pkt 3 otrzymuje brzmienie:

„3) informującą o zamiarze przystąpienia do egzaminu ósmoklasisty z matematyki w języku danej mniejszości narodowej, mniejszości etnicznej lub języku regionalnym.”,

b) w ust. 2:

– uchyla się pkt 2,

– pkt 3 otrzymuje brzmienie:

„3) rezygnacji z przystąpienia do egzaminu ósmoklasisty z matematyki w języku danej mniejszości narodowej, mniejszości etnicznej lub języku regionalnym.”;

7) w art. 44zza:

a) w ust. 4 w pkt 3 średnik zastępuje się kropką i uchyla się pkt 4,

b) ust. 8 otrzymuje brzmienie:

„8. Dyrektor szkoły przekazuje uczniowi lub jego rodzicom albo słuchaczowi:

1) zaświadczenie o szczegółowych wynikach egzaminu ósmoklasisty, wydane przez okręgową komisję egzaminacyjną, w terminie określonym w komunikacie, o którym mowa w art. 9a ust. 2 pkt 10 lit. a tiret pierwsze – w przypadku gdy uczeń lub słuchacz spełnił warunki określone odpowiednio w art. 44q ust. 1, art. 44za ust. 1, art. 44zl ust. 1 lub art. 44zm ust. 1 pkt 2, albo

2) informację o szczegółowych wynikach egzaminu ósmoklasisty, opracowaną przez okręgową komisję egzaminacyjną – w przypadku gdy uczeń lub słuchacz nie spełnił warunków określonych w art. 44q ust. 1, art. 44za ust. 1, art. 44zl ust. 1 lub art. 44zm ust. 1 pkt 2.”;

8) w art. 44zze:

a) ust. 2 otrzymuje brzmienie:

„2. Egzamin maturalny w części pisemnej z przedmiotów dodatkowych jest przeprowadzany na poziomie rozszerzonym i obejmuje wymagania określone w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla:

- 1) zakresu podstawowego i rozszerzonego z jednego przedmiotu;
- 2) zakresu rozszerzonego z jednego przedmiotu;
- 3) zakresu podstawowego z jednego przedmiotu i zakresu rozszerzonego z drugiego przedmiotu.”,

b) po ust. 2 dodaje się ust. 2a i 2b w brzmieniu:

„2a. Dla egzaminu maturalnego w części ustnej z przedmiotów dodatkowych nie określa się poziomu egzaminu.

2b. Zakres wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla jednego lub dwóch przedmiotów, na podstawie których jest przeprowadzany egzamin maturalny z danego przedmiotu dodatkowego, określają przepisy wydane na podstawie art. 44zzza.”;

9) w art. 44zzz w ust. 1 w pkt 5 wyrazy „art. 44zza ust. 8 pkt 3” zastępuje się wyrazami „art. 44zza ust. 8 pkt 2”;

10) w art. 44zzza:

a) pkt 2 i 3 otrzymują brzmienie:

„2) wykaz przedmiotów dodatkowych, z których jest przeprowadzany egzamin maturalny, wraz ze wskazaniem zakresu wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla jednego lub dwóch przedmiotów, na podstawie których jest przeprowadzany egzamin maturalny z danego przedmiotu dodatkowego,

3) zakres danych, które powinna zawierać deklaracja o przystąpieniu do egzaminu maturalnego, oraz tryb i sposób składania tej deklaracji,”,

b) część wspólna otrzymuje brzmienie:

„– z uwzględnieniem konieczności zapewnienia właściwej organizacji i przebiegu oraz właściwego dokumentowania egzaminu ósmoklasisty i egzaminu maturalnego, zapewnienia w składzie zespołów, o których mowa w art. 44zzs ust. 4, co najmniej jednej osoby zatrudnionej w innej szkole lub w placówce, zapewnienia możliwości wglądu, o którym mowa w art. 44zzz ust. 1, oraz że egzamin maturalny w części pisemnej z przedmiotu dodatkowego w przypadku, o którym mowa w art. 44zze ust. 2 pkt 3, będzie dotyczył przedmiotów należących do tej samej lub zbliżonej

dziedziny nauk, a także że wysokość opłaty za dany egzamin maturalny nie może być wyższa niż średni koszt przeprowadzania egzaminu maturalnego z poszczególnych przedmiotów w części pisemnej.”;

11) w art. 90u:

a) w ust. 1 pkt 5 i 6 otrzymują brzmienie:

„5) wspomaganie organów prowadzących szkoły, inne formy wychowania przedszkolnego lub placówki w zapewnieniu bezpiecznych warunków nauki, wychowania i opieki lub w podnoszeniu poziomu dyscypliny w szkołach, innych formach wychowania przedszkolnego lub placówkach;

6) rozwijanie kompetencji, zainteresowań i uzdolnień dzieci i młodzieży oraz innych grup społecznych, w tym wspomaganie organów prowadzących szkoły, inne formy wychowania przedszkolnego lub placówki w realizacji przedsięwzięć w tym obszarze, w szczególności w zakresie bezpiecznego korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych;”;

b) w ust. 4 pkt 5 i 6 otrzymują brzmienie:

„5) formy i zakres wspierania organów prowadzących w zapewnieniu bezpiecznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkołach, innych formach wychowania przedszkolnego i placówkach lub podnoszeniu poziomu dyscypliny w szkołach, innych formach wychowania przedszkolnego lub placówkach, sposób podziału środków budżetu państwa przyznanych na realizację programu, szczegółowe kryteria i tryb oceny wniosków organów prowadzących o udzielenie wsparcia finansowego oraz zakres informacji, jakie powinien zawierać wniosek organu prowadzącego o udzielenie wsparcia finansowego, uwzględniając w szczególności wymóg skuteczności i efektywności przedsięwzięć podejmowanych w ramach programu;

6) szczegółowe warunki, formy i tryb realizacji przedsięwzięć w zakresie rozwijania kompetencji, zainteresowań i uzdolnień dzieci i młodzieży oraz innych grup społecznych, a także warunki i tryb wspomagania organów prowadzących szkoły, inne formy wychowania przedszkolnego lub placówki w realizacji przedsięwzięć w tym obszarze, w szczególności w zakresie bezpiecznego korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych, uwzględniając konieczność rozwijania umiejętności ułatwiających przystosowanie się do zmian zachodzących w życiu społecznym i

gospodarczym, możliwość udzielenia wsparcia finansowego organów prowadzących szkoły, inne formy wychowania przedszkolnego lub placówki oraz wymóg skuteczności i efektywności wydatkowania środków budżetowych;”;

12) w art. 90v:

a) ust. 1 otrzymuje brzmienie:

„1. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, w celu realizacji zadań służących wykonaniu programu kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem”, przyjętego na podstawie art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (Dz. U. z 2020 r. poz. 1329), zwanego dalej „Programem”, dotyczących:

- 1) pomocy uczennicom w ciąży przez stworzenie im możliwości kontynuowania nauki,
- 2) utworzenia ośrodków koordynacyjno-rehabilitacyjno-opiekuńczych,
- 3) działań edukacyjnych dla młodzieży szkół ponadpodstawowych w zakresie świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa – współdziała z jednostkami samorządu terytorialnego.”,

b) po ust. 3 dodaje się ust. 3a–3c w brzmieniu:

„3a. Starosta może powierzyć funkcję wiodącego ośrodka koordynacyjno-rehabilitacyjno-opiekuńczego publicznemu albo niepublicznemu przedszkolu, innej formie wychowania przedszkolnego, szkole podstawowej, w tym specjalnej, specjalnemu ośrodkowi szkolno-wychowawczemu, specjalnemu ośrodkowi wychowawczemu dla dzieci i młodzieży wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy i wychowania, ośrodkowi rewalidacyjno-wychowawczemu, o którym mowa w art. 2 pkt 7 ustawy – Prawo oświatowe, albo poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, spełniającym warunki określone w przepisach wydanych na podstawie art. 127 ust. 19 pkt 1 ustawy – Prawo oświatowe, które działają na terenie powiatu i ich organem prowadzącym jest inna jednostka samorządu terytorialnego, osoba prawna niebędąca jednostką samorządu terytorialnego albo osoba fizyczna.

3b. Powierzenie funkcji wiodącego ośrodka koordynacyjno-rehabilitacyjno-opiekuńczego przedszkolu, innej formie wychowania przedszkolnego, szkole, ośrodkowi lub poradni, o których mowa w ust. 3a, następuje na podstawie

porozumienia zawartego z organem prowadzącym to przedszkole, inną formę wychowania przedszkolnego, szkołę, ośrodek lub poradnię.

3c. W przypadku niepublicznego przedszkola, innej formy wychowania przedszkolnego, szkoły, ośrodka lub poradni, o których mowa w ust. 3a, powierzenie funkcji wiodącego ośrodka koordynacyjno-rehabilitacyjno-opiekuńczego następuje po przeprowadzeniu otwartego konkursu ofert. Do przeprowadzenia konkursu stosuje się przepisy art. 11–19 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.”,

c) w ust. 4 wyrazy „ust. 3” zastępuje się wyrazami „ust. 3 i 3a”,

d) w ust. 5 wyrazy „ust. 3” zastępuje się wyrazami „ust. 3 i 3a”.

Art. 2. W ustawie z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2021 r. poz. 1762) wprowadza się następujące zmiany:

1) w art. 42 w ust. 7 w pkt 3 lit. b otrzymuje brzmienie:

„b) pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów, terapeutów pedagogicznych, doradców zawodowych, z wyjątkiem nauczycieli zatrudnionych w poradniach psychologiczno-pedagogicznych, z tym że wymiar ten nie może przekraczać 22 godzin,”;

2) po art. 42c dodaje się art. 42d w brzmieniu:

„Art. 42d. 1. W przedszkolu niebędącym przedszkolem specjalnym, w szkole podstawowej, liceum ogólnokształcącym, technikum i branżowej szkole I stopnia, niebędących szkołami specjalnymi, w szkole artystycznej realizującej kształcenie ogólne w zakresie szkoły podstawowej lub liceum ogólnokształcącego oraz w zespole, w skład którego wchodzi to przedszkole lub ta szkoła, zatrudnia się nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych.

2. Przepisu ust. 1 nie stosuje się do szkół dla dorosłych oraz szkół i zespołów szkół, o których mowa w art. 8 ust. 5 pkt 2 lit. c ustawy – Prawo oświatowe.

3. Łączna liczba etatów nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych w przedszkolu, szkole lub zespole, o których mowa w ust. 1, nie może być niższa niż:

1) 2 etaty, które powiększa się o 0,2 etatu na każdych kolejnych 100 dzieci lub uczniów – jeżeli liczba dzieci lub uczniów przekracza 100;

2) 1,5 etatu – jeżeli liczba dzieci lub uczniów przekracza 50 i nie przekracza 100;

3) 1 etat – jeżeli liczba dzieci lub uczniów przekracza 40 i nie przekracza 50;

- 4) 0,8 etatu – jeżeli liczba dzieci lub uczniów przekracza 30 i nie przekracza 40;
- 5) 0,6 etatu – jeżeli liczba dzieci lub uczniów przekracza 20 i nie przekracza 30;
- 6) 0,4 etatu – jeżeli liczba dzieci lub uczniów przekracza 10 i nie przekracza 20;
- 7) 0,25 etatu – jeżeli liczba dzieci lub uczniów wynosi od 1 do 10.

4. Łączną liczbę etatów nauczycieli, o której mowa w ust. 3, oblicza się jako sumę ilorazów, w których dzielną jest suma liczby godzin zajęć realizowanych na stanowisku nauczyciela pedagoga, pedagoga specjalnego, psychologa, logopedy lub terapeuty pedagogicznego w ramach tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć i liczby przydzielonych godzin ponadwymiarowych w ramach pracy na tym stanowisku, a dzielnikiem jest tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, prowadzonych bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz, określony dla tego nauczyciela zgodnie z art. 42 ust. 7 pkt 3 lit. b.

5. W przypadku nauczycieli w przedszkolach i szkołach, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. a i b, oraz w zespołach, w skład których wchodzi to przedszkole lub ta szkoła, łączną liczbę etatów nauczycieli, o której mowa w ust. 3, oblicza się jako sumę ilorazów, w których dzielną jest suma liczby godzin zajęć realizowanych na stanowisku nauczyciela pedagoga, pedagoga specjalnego, psychologa, logopedy lub terapeuty pedagogicznego w ramach tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin zajęć, a dzielnikiem jest tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, prowadzonych bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz, określony dla tego nauczyciela przez organ prowadzący.

6. Do łącznej liczby etatów, o której mowa w ust. 3, nie wlicza się etatów nauczycieli posiadających kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej zatrudnianych dodatkowo w celu współorganizowania kształcenia integracyjnego oraz współorganizowania kształcenia uczniów niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie oraz zagrożonych niedostosowaniem społecznym.

7. W przypadku nauczyciela, który uzupełnia tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych zgodnie z art. 22 ust. 1, liczba godzin zajęć realizowanych w ramach tego stosunku pracy na stanowisku nauczyciela pedagoga, pedagoga specjalnego, psychologa, logopedy lub terapeuty pedagogicznego jest uwzględniana w łącznej liczbie etatów nauczycieli, o której mowa w

ust. 3, w każdym przedszkolu, szkole lub zespole, o których mowa w ust. 1, w którym nauczyciel realizuje te zajęcia, odpowiednio do realizowanego w tym przedszkolu, szkole lub zespole części tygodniowego obowiązkowego wymiaru godzin tych zajęć.

8. W przypadku przedszkoli, szkół lub placówek połączonych w zespół zawierający co najmniej jedno przedszkole lub szkołę, o których mowa w ust. 1, do liczby dzieci lub uczniów, o której mowa w ust. 3, wlicza się wyłącznie dzieci uczęszczające do przedszkoli, o których mowa w ust. 1, oraz uczniów szkół, o których mowa w ust. 1, wchodzących w skład zespołu.

9. W przypadku szkoły podstawowej, w której zorganizowano oddział przedszkolny, do liczby dzieci lub uczniów, o której mowa w ust. 3, wlicza się także dzieci uczęszczające do oddziału przedszkolnego.

10. W przypadku szkoły podstawowej, której jest podporządkowana szkoła filialna, o której mowa w art. 95 ust. 3 ustawy – Prawo oświatowe, do liczby uczniów, o której mowa w ust. 3, wlicza się także uczniów szkoły filialnej.

11. W przypadku przedszkola, szkoły lub zespołu, o których mowa w ust. 1, w których liczba dzieci lub uczniów przekracza 50, liczba etatów nauczycieli:

- 1) pedagogów specjalnych nie może być niższa niż 25% łącznej liczby etatów nauczycieli, o której mowa odpowiednio w ust. 3 pkt 1 lub 2;
- 2) psychologów nie może być niższa niż 25% łącznej liczby etatów nauczycieli, o której mowa odpowiednio w ust. 3 pkt 1 lub 2.

12. Liczbę dzieci i uczniów będącą podstawą określania łącznej liczby etatów nauczycieli, o której mowa w ust. 3, oblicza się według stanu na dzień 1 września danego roku szkolnego.

13. Liczba dzieci lub uczniów przypadających na jeden etat nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych w przedszkolach, szkołach i zespołach, o których mowa w ust. 1, prowadzonych przez dany organ prowadzący, nie może być wyższa niż średnia arytmetyczna liczby dzieci lub uczniów przypadających na jeden etat nauczycieli pedagogów, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych w przedszkolach, szkołach i zespołach, o których mowa w ust. 1, prowadzonych przez ten organ prowadzący, według stanu na dzień 30 września 2021 r. i 30 września 2020 r.

14. Do przedszkoli i szkół, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2 lit. a i b, oraz zespołów, w skład których wchodzi to przedszkole lub ta szkoła, a także nauczycieli

zatrudnionych w tych przedszkolach, szkołach i zespołach, mają zastosowanie przepisy ust. 1–3, 5, 6 i 8–13.”.

Art. 3. W ustawie z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz. U. z 2021 r. poz. 1672, 1901 i 1927) w art. 28:

1) w ust. 5 pkt 2 otrzymuje brzmienie:

„2) zapewnieniem kształcenia, wychowania i opieki uczniom, którzy kończą 5 lat lub mniej w roku bazowym, w przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych i innych formach wychowania przedszkolnego, niezwiązanych z:

- a) wychowaniem i kształceniem specjalnym,
- b) zajęciami rewalidacyjno-wychowawczymi,
- c) zatrudnieniem nauczycieli, o których mowa w art. 42d ust. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2021 r. poz. 1762 oraz z 2022 r. poz. ...), w łącznej liczbie etatów nauczycieli, o której mowa w art. 42d ust. 3 tej ustawy,
- d) finansowaniem świadczenia na start, o którym mowa w art. 53a ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela.”;

2) w ust. 6 po pkt 4 dodaje się pkt 4a w brzmieniu:

„4a) liczby dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w przedszkolach niebędących przedszkolami specjalnymi i oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych niebędących szkołami specjalnymi oraz liczby uczniów w szkołach niebędących szkołami specjalnymi, w związku z zatrudnieniem nauczycieli, o których mowa w art. 42d ust. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela, w łącznej liczbie etatów nauczycieli, o której mowa w art. 42d ust. 3 tej ustawy;”.

Art. 4. W ustawie z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2021 r. poz. 1082) wprowadza się następujące zmiany:

1) w art. 26b ust. 24–26 otrzymują brzmienie:

„24. Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie przekazuje ministrowi właściwemu do spraw oświaty i wychowania wyniki monitoringu karier absolwentów, opracowane w szczególności w formie raportu krajowego, raportów wojewódzkich i branżowych oraz raportów dla szkół, w terminie do dnia 30 listopada roku, w którym jest prowadzony monitoring karier absolwentów.

25. Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie przechowuje dane, o których mowa w ust. 22, przez okres 3 miesięcy od dnia przekazania ministrowi właściwemu do spraw oświaty i wychowania wyników monitoringu karier absolwentów, o których mowa w ust. 24.

26. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania udostępnia wyniki monitoringu karier absolwentów w formie raportu krajowego w Biuletynie Informacji Publicznej na swojej stronie podmiotowej. W raporcie nie udostępnia się zagregowanych wyników monitoringu karier absolwentów obejmujących mniej niż 10 osób.”;

2) w art. 29 w ust. 2 pkt 1 otrzymuje brzmienie:

„1) art. 130 ust. 6a, art. 131 ust. 4–6, art. 133 ust. 2 i 3, art. 144 ust. 4, art. 145 ust. 1 pkt 3 i ust. 3, art. 147 ust. 6 oraz art. 156 ust. 1 – wykonuje odpowiednio rada gminy, rada powiatu, sejmik województwa;”;

3) po art. 30c dodaje się art. 30d w brzmieniu:

„Art. 30d. 1. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania może powoływać zespoły doradcze lub ekspertów w celu przedstawienia opinii lub ekspertyzy na jego potrzeby.

2. Ekspertom, o których mowa w ust. 1, za przedstawienie opinii lub ekspertyzy przysługuje wynagrodzenie finansowane z budżetu państwa, z części pozostającej w dyspozycji ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, nie wyższe niż 60% kwoty bazowej, określonej dla nauczycieli corocznie w ustawie budżetowej, biorąc pod uwagę zakres i pracochłonność wykonania opinii lub ekspertyzy oraz wykorzystanie materiałów pomocniczych niezbędnych do jej wykonania, a także doświadczenie zawodowe lub tytuł naukowy lub zawodowy eksperta.

3. Członkom zespołów doradczych, o których mowa w ust. 1, wynagrodzenie nie przysługuje.

4. Osobom, o których mowa w ust. 1, przysługuje zwrot kosztów podróży na zasadach określonych w przepisach wydanych na podstawie art. 77⁵ § 2 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy.”;

4) w art. 117 w ust. 2 pkt 3 otrzymuje brzmienie:

„3) instytucje rynku pracy, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, prowadzące działalność edukacyjno-szkoleniową, oraz instytucje rynku pracy, o których mowa

- w art. 6 ust. 1 pkt 3–6 tej ustawy, prowadzące działalność edukacyjno-szkoleniową i posiadające akredytację, o której mowa w art. 118;”;
- 5) w art. 118:
- a) ust. 8 otrzymuje brzmienie:
- „8. Przepisy ust. 1–7 stosuje się również do placówek niepublicznych prowadzonych zgodnie z przepisami rozdziału 8.”;
- b) po ust. 8 dodaje się ust. 8a w brzmieniu:
- „8a. Akredytację na kształcenie ustawiczne prowadzone w formie kwalifikacyjnego kursu zawodowego może uzyskać podmiot prowadzący działalność oświatową, o której mowa w art. 170 ust. 2, a także instytucja rynku pracy, o której mowa w art. 6 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, prowadząca działalność edukacyjno-szkoleniową, które prowadziły kwalifikacyjne kursy zawodowe lub prowadziły, na podstawie odrębnych przepisów, edukację pozaszkolną w zakresie zawodu lub zawodów odpowiadających zawodowi lub zawodom określonym w klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego, przez okres co najmniej 3 lat. Przepisy ust. 2–7 stosuje się.”;
- 6) w art. 130 po ust. 6 dodaje się ust. 6a w brzmieniu:
- „6a. Czynności określone w art. 150 ust. 7–9 i art. 158 ust. 6–9 mogą być podejmowane za pomocą środków komunikacji elektronicznej w rozumieniu art. 2 pkt 5 ustawy z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz. U. z 2020 r. poz. 344) lub za pomocą innych środków łączności, a w przypadku czynności podejmowanych przez komisje rekrutacyjne – także w trybie obiegowym. Treść podjętej w ten sposób czynności powinna być utrwalona w formie odpowiednio protokołu, notatki, adnotacji lub w inny sposób. Decyzję w tej sprawie podejmuje organ prowadzący publiczne przedszkole, publiczną inną formę wychowania przedszkolnego, publiczną szkołę lub publiczną placówkę, o której mowa w art. 2 pkt 3–5 i 8.”;
- 7) w art. 146 w ust. 1 wyrazy „art. 131 ust. 3” zastępuje się wyrazami „art. 135 ust. 6a”;
- 8) w art. 150 w ust. 7 zdanie drugie otrzymuje brzmienie:
- „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) potwierdza te okoliczności w terminie:
- 1) 14 dni – w przypadku postępowania rekrutacyjnego, o którym mowa w art. 131, art. 137 ust. 1, art. 138 ust. 1 i art. 139;

- 2) 5 dni – w przypadku postępowania rekrutacyjnego, o którym mowa w art. 134–136, art. 137 ust. 4, art. 138 ust. 4 i art. 140–147.”;
- 9) w art. 158:
    - a) w ust. 6 wyrazy „7 dni” zastępuje się wyrazami „3 dni”,
    - b) w ust. 7 wyrazy „5 dni” zastępuje się wyrazami „3 dni”,
    - c) w ust. 8 wyrazy „7 dni” zastępuje się wyrazami „3 dni”,
    - d) w ust. 9 wyrazy „7 dni” zastępuje się wyrazami „3 dni”;
  - 10) w art. 168:
    - a) w ust. 4:
      - pkt 2 otrzymuje brzmienie:
        - „2) określenie odpowiednio typu lub rodzaju szkoły lub placówki oraz daty rozpoczęcia jej funkcjonowania, a w przypadku:
          - a) szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe – nazw zawodów, w których szkoła będzie kształcić, zgodnych z nazwami zawodów określonych w klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego albo w klasyfikacji zawodów szkolnictwa artystycznego,
          - b) placówki albo centrum, o których mowa w art. 2 pkt 4 – formy pozaszkolnej, o której mowa w art. 117 ust. 1a, które placówka albo centrum będzie prowadzić;”;
      - w pkt 3 po lit. c dodaje się lit. ca w brzmieniu:
        - „ca) w przypadku placówki albo centrum, o których mowa w art. 2 pkt 4, prowadzących kształcenie zawodowe w formach pozaszkolnych, o których mowa w art. 117 ust. 1a pkt 1 i 2 – możliwość realizacji praktycznej nauki zawodu;”;
    - b) po ust. 7 dodaje się ust. 7a w brzmieniu:
      - „7a. Niepubliczna placówka albo centrum, o których mowa w art. 2 pkt 4, mogą zostać wpisane do ewidencji, jeżeli osoba zgłaszająca tę placówkę albo centrum do ewidencji przedstawi pozytywną opinię kuratora oświaty o spełnieniu warunków, o których mowa w ust. 4 pkt 3 lit. a, b i ca oraz zgodności projektu statutu z przepisami art. 172 ust. 2.”;
    - c) w ust. 11 po pkt 6a dodaje się pkt 6b w brzmieniu:
      - „6b) w przypadku placówki i centrum, o których mowa w art. 2 pkt 4 – określenie formy pozaszkolnej, którą prowadzi odpowiednio placówka albo centrum;”;

11) w art. 172 w ust. 2:

a) pkt 1 otrzymuje brzmienie:

„1) nazwę, typ szkoły lub rodzaj placówki, cel placówki oraz ich siedzibę i zadania;”;

b) po pkt 4d dodaje się pkt 4e w brzmieniu:

„4e) poszczególne formy pozaszkolne, o których mowa w art. 117 ust. 1a – w przypadku placówki i centrum, o których mowa w art. 2 pkt 4, oraz szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe, z wyjątkiem szkoły artystycznej;”;

c) po pkt 7 dodaje się pkt 7a w brzmieniu:

„7a) zasady przyjmowania słuchaczy na kwalifikacyjne kursy zawodowe – z tym że statut placówki i centrum, o których mowa w art. 2 pkt 4, oraz szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe, z wyjątkiem szkoły artystycznej, prowadzące te kursy, uwzględnia warunki, o których mowa w art. 147 ust. 1;”.

Art. 5. W ustawie z dnia 14 grudnia 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r. poz. 60, 949 i 2203, z 2018 r. poz. 2245 oraz z 2019 r. poz. 1287) wprowadza się następujące zmiany:

1) w art. 295 uchyla się ust. 1 i 3;

2) w art. 297 w ust. 2 część wspólna otrzymuje brzmienie:

„– na podstawie wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, o której mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 22 ust. 2 pkt 2 lit. b ustawy zmienianej w art. 15, z uwzględnieniem art. 127 i art. 127a ustawy z dnia 22 listopada 2018 r. o zmianie ustawy – Prawo oświatowe, ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw i art. 17 ust. 1 i ust. 2 pkt 1 oraz art. 18–24 ustawy z dnia ... 2022 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. ...), a także z uwzględnieniem przepisów wydanych na podstawie art. 30c ustawy – Prawo oświatowe w zakresie przeprowadzania tego egzaminu w latach szkolnych 2019/2020–2021/2022.”;

3) w art. 302a w ust. 1 wprowadzenie do wyliczenia otrzymuje brzmienie:

„Do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie przeprowadzanego zgodnie z przepisami rozdziału 3b ustawy zmienianej w art. 15, w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 września 2017 r., z uwzględnieniem art. 17 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia ... 2022 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw, przystępują;”;

4) w art. 363 po wyrazach „dotychczasowych szkołach artystycznych” dodaje się wyrazy „albo do czasu zakończenia przeprowadzania egzaminu maturalnego albo egzaminu

potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie, o którym mowa w art. 297 ust. 2 albo art. 302a ust. 1”.

Art. 6. W ustawie z dnia 22 listopada 2018 r. o zmianie ustawy – Prawo oświatowe, ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 2245 i 2432, z 2019 r. poz. 534, 1287 i 2248 oraz z 2021 r. poz. 4) wprowadza się następujące zmiany:

1) w art. 97 ust. 2 otrzymuje brzmienie:

„2. Opinia wojewódzkiej rady rynku pracy, o której mowa w art. 68 ust. 7 pkt 1 ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, nie jest wymagana w przypadku szkół, które od roku szkolnego 2019/2020 będą kontynuowały kształcenie w zawodach, których nazwa i symbol cyfrowy tego zawodu określonego w klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego, o której mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 46 ust. 1 ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, jest tożsamy z nazwą i symbolem cyfrowym zawodu określonego w klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego, o której mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 46 ust. 1 ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu dotychczasowym, nie dłużej jednak niż do dnia 31 sierpnia 2023 r.”;

2) uchyla się art. 126;

3) w art. 127 dotychczasową treść oznacza się jako ust. 1 i dodaje się ust. 2–4 w brzmieniu:

„2. Absolwent, o którym mowa w ust. 1, spełniający warunek, o którym mowa w art. 44zzd ust. 4b ustawy zmienianej w art. 2, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, zdał egzamin maturalny, jeżeli z każdego przedmiotu obowiązkowego w części ustnej i w części pisemnej otrzymał co najmniej 30% punktów możliwych do uzyskania.

3. Absolwent, o którym mowa w ust. 1, który nie przystąpił do egzaminu maturalnego z co najmniej jednego przedmiotu dodatkowego w części pisemnej, może otrzymać świadectwo dojrzałości wydane przez okręgową komisję egzaminacyjną, jeżeli w okresie 5 lat od pierwszego egzaminu maturalnego, licząc od października roku, w którym absolwent przystąpił do egzaminu maturalnego po raz pierwszy, spełnił warunek, o którym mowa w art. 44zzd ust. 4b ustawy zmienianej w art. 2, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą.

4. Po upływie 5 lat od daty pierwszego przystąpienia do egzaminu maturalnego, licząc od października roku, w którym absolwent przystąpił do egzaminu maturalnego po raz pierwszy, absolwent, o którym mowa w ust. 1, przystępuje do egzaminu maturalnego

w pełnym zakresie, zgodnie z przepisami obowiązującymi w roku, w którym ponownie przystępuje do egzaminu maturalnego.”;

- 4) po art. 127 dodaje się art. 127a w brzmieniu:

„Art. 127a. 1. Do egzaminu maturalnego przeprowadzanego dla absolwentów, o których mowa w art. 297 ust. 2 i art. 297a ustawy zmienianej w art. 41, stosuje się przepis art. 44zzq i art. 44zzra ustawy zmienianej w art. 2, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą.”;

- 5) w art. 130 ust. 1 otrzymuje brzmienie:

„1. Do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie, o którym mowa w rozdziale 3b ustawy zmienianej w art. 2, w brzmieniu dotychczasowym, stosuje się przepisy dotychczasowe, z zastrzeżeniem ust. 2–4, oraz z uwzględnieniem art. 17 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia ... 2022 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. ...).”.

Art. 7. 1. Egzamin ósmoklasisty, o którym mowa w rozdziale 3b ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, jest przeprowadzany, począwszy od roku szkolnego 2022/2023, z zastrzeżeniem ust. 2–4.

2. W roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 egzamin ósmoklasisty jest przeprowadzany na podstawie wymagań egzaminacyjnych określonych w przepisach wydanych na podstawie ust. 4, oraz sprawdza, w jakim stopniu uczeń spełnia te wymagania. Przepisu art. 44zu ust. 4a ustawy zmienianej w art. 1 nie stosuje się.

3. Dla egzaminu ósmoklasisty przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 obowiązują informatory, o których mowa w art. 9a ust. 2 pkt 3 ustawy zmienianej w art. 1, wraz z aneksami ogłoszonymi przez dyrektora Centralnej Komisji Egzaminacyjnej w roku szkolnym 2020/2021 i 2021/2022 na podstawie przepisów wydanych na podstawie art. 30c ustawy zmienianej w art. 4.

4. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia, wymagania egzaminacyjne dla egzaminu ósmoklasisty przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 z poszczególnych przedmiotów, opisane w formie ogólnych i szczegółowych wymagań egzaminacyjnych dotyczących wiadomości i umiejętności wybranych spośród wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 47 ust. 1 pkt 1 lit. b ustawy zmienianej w art. 4, które powinien posiadać absolwent szkoły podstawowej, biorąc pod uwagę, aby te wymagania egzaminacyjne były tożsame z wymaganiami egzaminacyjnymi, które

obowiązywały uczniów przystępujących do egzaminu ósmoklasisty w roku szkolnym 2020/2021 i 2021/2022, określonymi w załączniku do przepisów wydanych na podstawie art. 30c ustawy zmienianej w art. 4.

Art. 8. 1. Egzamin maturalny, o którym mowa w rozdziale 3b ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, jest przeprowadzany dla:

- 1) absolwentów czteroletniego liceum ogólnokształcącego i ponadpodstawowych szkół średnich – począwszy od roku szkolnego 2022/2023,
- 2) absolwentów pięcioletniego technikum – począwszy od roku szkolnego 2023/2024,
- 3) absolwentów branżowej szkoły II stopnia, którzy ukończyli kształcenie w branżowej szkole I stopnia jako absolwenci ośmioletniej szkoły podstawowej – począwszy od roku szkolnego 2023/2024

– na podstawie wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, o której mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 47 ust. 1 pkt 1 lit. c i d ustawy zmienianej w art. 4, z uwzględnieniem art. 9–16.

2. Począwszy od roku szkolnego:

- 1) 2027/2028 – dla absolwentów dotychczasowego trzyletniego liceum ogólnokształcącego,
- 2) 2028/2029 – dla absolwentów dotychczasowego czteroletniego technikum,
- 3) 2029/2030 – dla absolwentów branżowej szkoły II stopnia, którzy ukończyli kształcenie w branżowej szkole I stopnia jako absolwenci dotychczasowego gimnazjum

– egzamin maturalny jest przeprowadzany zgodnie z przepisami rozdziału 3b ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, na podstawie wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, o której mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 47 ust. 1 pkt 1 lit. c i d ustawy zmienianej w art. 4.

Art. 9. 1. Dla absolwentów, o których mowa w art. 8 ust. 1, w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 egzamin maturalny jest przeprowadzany na podstawie wymagań egzaminacyjnych określonych w przepisach wydanych na podstawie art. 10, oraz sprawdza, w jakim stopniu absolwent spełnia te wymagania.

2. Przepis ust. 1 stosuje się również do absolwentów, którzy w roku szkolnym 2023/2024 ponownie przystępują do egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 8 ust. 1.

3. Ilekroć w odniesieniu do egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 8 ust. 1, przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 przepisy ustawy zmienianej w art. 1 oraz przepisy wydane na podstawie tej ustawy odsyłają do:

- 1) wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego – należy przez to rozumieć wymagania egzaminacyjne określone w przepisach wydanych na podstawie art. 10;
- 2) wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla zakresu podstawowego – należy przez to rozumieć wymagania egzaminacyjne określone w przepisach wydanych na podstawie art. 10, dla poziomu podstawowego;
- 3) wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla zakresu rozszerzonego – należy przez to rozumieć wymagania egzaminacyjne określone w przepisach wydanych na podstawie art. 10, dla poziomu rozszerzonego;
- 4) wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla zakresu podstawowego i rozszerzonego – należy przez to rozumieć wymagania egzaminacyjne określone w przepisach wydanych na podstawie art. 10, dla poziomu podstawowego i rozszerzonego;
- 5) wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla oddziałów dwujęzycznych – należy przez to rozumieć wymagania egzaminacyjne określone w przepisach wydanych na podstawie art. 10, dla poziomu dwujęzycznego.

4. Dla egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 8 ust. 1, przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 obowiązują informatory, o których mowa w art. 9a ust. 2 pkt 3 ustawy zmienianej w art. 1, wraz z aneksami, które dyrektor Centralnej Komisji Egzaminacyjnej ogłosi do dnia 15 maja 2022 r.

5. Aneksy do informatorów o egzaminie maturalnym z poszczególnych przedmiotów, o których mowa w ust. 4, wskazują, które z przykładowych zadań ogłoszonych w informatorach nie są zgodne z wymaganiami egzaminacyjnymi określonymi w rozporządzeniu wydanym na podstawie art. 10.

6. Dla egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 8 ust. 1, przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 obowiązują komunikaty w sprawie listy jawnych zadań egzaminacyjnych w części ustnej egzaminu maturalnego, o których mowa w art. 9a ust. 2 pkt 10 lit. a tiret piąte ustawy zmienianej w art. 1, wraz z aneksami, które dyrektor Centralnej Komisji Egzaminacyjnej ogłosi do dnia 15 maja 2022 r.

7. Aneksy do komunikatów w sprawie listy jawnych zadań egzaminacyjnych w części ustnej egzaminu maturalnego, o których mowa w ust. 6, wskazują zadania, które nie są zgodne z wymaganiami egzaminacyjnymi określonymi w rozporządzeniu wydanym na podstawie art. 10.

Art. 10. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia, wymagania egzaminacyjne dla egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 8 ust. 1, przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 z poszczególnych przedmiotów, opisane w formie ogólnych i szczegółowych wymagań egzaminacyjnych dotyczących wiadomości i umiejętności wybranych spośród wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 47 ust. 1 pkt 1 lit. c i d ustawy zmienianej w art. 4, które powinien posiadać absolwent szkoły umożliwiającej uzyskanie świadectwa dojrzałości, uwzględniając szczególne warunki, w jakich było prowadzone kształcenie w okresie stanu zagrożenia epidemicznego i stanu epidemii wywołanej wirusem SARS-CoV-2.

Art. 11. 1. W roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 absolwent, o którym mowa w art. 8 ust. 1, zdał egzamin maturalny, jeżeli:

- 1) z każdego przedmiotu obowiązkowego w części ustnej i w części pisemnej otrzymał co najmniej 30% punktów możliwych do uzyskania, oraz
  - 2) przystąpił do przedmiotu dodatkowego w części pisemnej
- z zastrzeżeniem ust. 2.

2. W roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 absolwent, o którym mowa w art. 8 ust. 1, spełniający warunek, o którym mowa w art. 44zdz ust. 4b ustawy zmienianej w art. 1, zdał egzamin maturalny, jeżeli z każdego przedmiotu obowiązkowego w części ustnej i w części pisemnej otrzymał co najmniej 30% punktów możliwych do uzyskania.

Art. 12. W roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 absolwent, o którym mowa w art. 8 ust. 1, który przystąpił do egzaminu maturalnego ze wszystkich przedmiotów obowiązkowych w części ustnej i w części pisemnej oraz do co najmniej jednego przedmiotu dodatkowego w części pisemnej i nie zdał egzaminu maturalnego wyłącznie z jednego przedmiotu obowiązkowego w części ustnej albo w części pisemnej albo nie przystąpił do egzaminu z co najmniej jednego przedmiotu dodatkowego w części pisemnej, może w tym samym roku przystąpić do egzaminu maturalnego z tego samego przedmiotu obowiązkowego odpowiednio w części ustnej albo w części pisemnej albo tego samego przedmiotu dodatkowego w części pisemnej, w terminie poprawkowym, z zastrzeżeniem art. 44zzm ust. 1a ustawy zmienianej w art. 1. Przepis art. 44zzm ust. 2 i 3 ustawy zmienianej w art. 1 stosuje się odpowiednio.

Art. 13. 1. Absolwent, o którym mowa w art. 8 ust. 1, który w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 nie zdał egzaminu maturalnego z danego przedmiotu lub przedmiotów

obowiązkowych w części ustnej lub w części pisemnej, może przystąpić ponownie do części ustnej lub części pisemnej egzaminu maturalnego z tego przedmiotu lub przedmiotów, zgodnie z przepisami obowiązującymi w roku, w którym ponownie przystępuje do egzaminu maturalnego, w okresie 5 lat od pierwszego egzaminu maturalnego, licząc od października roku, w którym absolwent przystąpił do egzaminu maturalnego po raz pierwszy. Przepis art. 44zzn ust. 3 i 7 ustawy zmienianej w art. 1 stosuje się odpowiednio.

2. Absolwent, o którym mowa w art. 8 ust. 1, który w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 nie przystąpił do egzaminu maturalnego z co najmniej jednego przedmiotu dodatkowego w części pisemnej albo któremu egzamin ten został unieważniony, może przystąpić ponownie do egzaminu maturalnego z dowolnego przedmiotu dodatkowego, zgodnie z przepisami obowiązującymi w roku, w którym ponownie przystępuje do egzaminu maturalnego, w okresie 5 lat od pierwszego egzaminu maturalnego, licząc od października roku, w którym absolwent przystąpił do egzaminu maturalnego po raz pierwszy, z zastrzeżeniem art. 44zzd ust. 4a ustawy zmienianej w art. 1. Przepis art. 44zzn ust. 3 i 7 ustawy zmienianej w art. 1 stosuje się odpowiednio.

3. Absolwent, o którym mowa w ust. 1 i 2, ma prawo ponownie przystąpić do egzaminu maturalnego, zarówno w części ustnej, jak i w części pisemnej, z przedmiotu lub przedmiotów obowiązkowych, z których uzyskał wynik określony w art. 11 ust. 1 pkt 1 lub ust. 2, zgodnie z przepisami obowiązującymi w roku, w którym ponownie przystępuje do egzaminu maturalnego.

Art. 14. W roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 absolwent, o którym mowa w art. 8 ust. 1, który nie przystąpił do egzaminu maturalnego z co najmniej jednego przedmiotu dodatkowego w części pisemnej, może otrzymać świadectwo dojrzałości wydane przez okręgową komisję egzaminacyjną, jeżeli w okresie 5 lat od pierwszego egzaminu maturalnego, licząc od października roku, w którym absolwent przystąpił do egzaminu maturalnego po raz pierwszy, spełnił warunek, o którym mowa w art. 44zzd ust. 4b ustawy zmienianej w art. 1. Przepis art. 44zzna ust. 2 ustawy zmienianej w art. 1 stosuje się odpowiednio.

Art. 15. W roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 w przypadku, o którym mowa w art. 44zzw ust. 13 i art. 44zzz ust. 6 pkt 2 lit. a, ust. 10 i 21 ustawy zmienianej w art. 1, świadectwo dojrzałości wydaje się, jeżeli absolwent, o którym mowa w art. 8 ust. 1, spełnił warunki, o których mowa w art. 11 ust. 1 lub 2.

Art. 16. 1. Od roku szkolnego 2024/2025 do absolwenta, o którym mowa w art. 8 ust. 1, który przystąpił do egzaminu maturalnego po raz pierwszy w roku szkolnym 2022/2023 lub 2023/2024 i nie zdał tego egzaminu, stosuje się art. 44zzl ust. 1 lub 1a ustawy zmienianej w art. 1.

2. Od roku szkolnego 2024/2025 dla absolwentów, o których mowa w ust. 1, egzamin maturalny, do którego przystępują ponownie, jest przeprowadzany na podstawie wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 47 ust. 1 pkt 1 lit. c i d ustawy zmienianej w art. 4.

Art. 17. 1. Do egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, stosuje się przepisy wydane na podstawie art. 44zzza pkt 3 ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, dotyczące sposobu składania deklaracji przystąpienia do egzaminu maturalnego.

2. Przepis art. 9c ust. 2ab ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, stosuje się do:

- 1) egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą;
- 2) egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie, o którym mowa w art. 302a ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą;
- 3) egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie, o którym mowa w art. 130 ust. 1 ustawy zmienianej w art. 6, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą.

Art. 18. 1. W roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 egzamin maturalny, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, jest przeprowadzany na podstawie wymagań egzaminacyjnych określonych w przepisach wydanych na podstawie art. 19, oraz sprawdza, w jakim stopniu absolwent spełnia te wymagania.

2. Przepis ust. 1 stosuje się również do absolwentów, którzy w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 ponownie przystępują do egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą.

3. Ilekroć w odniesieniu do egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 przepisy ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu

obowiązującym przed dniem 1 września 2017 r., oraz przepisy wydane na podstawie tej ustawy odsyłają do:

- 1) wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego – należy przez to rozumieć wymagania egzaminacyjne określone w przepisach wydanych na podstawie art. 19;
- 2) wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla zakresu podstawowego – należy przez to rozumieć wymagania egzaminacyjne określone w przepisach wydanych na podstawie art. 19, dla poziomu podstawowego;
- 3) wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla zakresu rozszerzonego – należy przez to rozumieć wymagania egzaminacyjne określone w przepisach wydanych na podstawie art. 19, dla poziomu rozszerzonego;
- 4) wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla zakresu podstawowego i rozszerzonego – należy przez to rozumieć wymagania egzaminacyjne określone w przepisach wydanych na podstawie art. 19, dla poziomu podstawowego i rozszerzonego;
- 5) wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla oddziałów dwujęzycznych – należy przez to rozumieć wymagania egzaminacyjne określone w przepisach wydanych na podstawie art. 19, dla poziomu dwujęzycznego.

4. Dla egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 obowiązują informatory, o których mowa w art. 9a ust. 2 pkt 3 ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 września 2017 r., wraz z aneksami ogłoszonymi przez dyrektora Centralnej Komisji Egzaminacyjnej w roku szkolnym 2020/2021 i 2021/2022 na podstawie przepisów wydanych na podstawie art. 30c ustawy zmienianej w art. 4.

Art. 19. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia, wymagania egzaminacyjne dla egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 z poszczególnych przedmiotów, opisane w formie ogólnych i szczegółowych wymagań egzaminacyjnych dotyczących wiadomości i umiejętności wybranych spośród wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 22 ust. 2 pkt 2 lit. b ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1

września 2017 r., które powinien posiadać absolwent szkoły umożliwiającej uzyskanie świadectwa dojrzałości, biorąc pod uwagę, aby te wymagania egzaminacyjne były tożsame z wymaganiami egzaminacyjnymi, które obowiązywały absolwentów przystępujących do tego egzaminu maturalnego w roku szkolnym 2020/2021 i 2021/2022, określonymi w załączniku do przepisów wydanych na podstawie art. 30c ustawy zmienianej w art. 4.

Art. 20. Do ustalenia obowiązku wniesienia opłaty, o której mowa w art. 44zzq ust. 1 ustawy zmienianej w art. 1, za egzamin maturalny, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, w latach szkolnych następujących po roku szkolnym 2021/2022 nie wlicza się:

- 1) przystąpienia przez absolwenta do części ustnej egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, z danego przedmiotu lub przedmiotów w latach szkolnych 2019/2020–2021/2022;
- 2) przypadku, gdy absolwent w roku szkolnym 2019/2020 lub 2020/2021 złożył informację potwierdzającą zamiar przystąpienia do części ustnej egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, z danego przedmiotu lub przedmiotów, o której mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 30c ustawy zmienianej w art. 4;
- 3) przypadku, gdy absolwent w roku szkolnym 2019/2020 lub 2021/2022 zadeklarował przystąpienie do części ustnej egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, z danego przedmiotu lub przedmiotów;
- 4) przypadku, gdy absolwent zadeklarował w roku szkolnym 2019/2020 lub 2020/2021 przystąpienie do części pisemnej egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, z danego przedmiotu dodatkowego, o którym mowa w art. 44zzd ust. 4 ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 września 2017 r.

Art. 21. 1. W przypadku absolwenta, który w roku szkolnym 2019/2020 przystąpił do egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, po raz pierwszy, ale nie zdał tego egzaminu, pięcioletni okres przystępowania do egzaminu maturalnego z danego przedmiotu lub danych przedmiotów obowiązkowych lub dodatkowych w części ustnej lub w części pisemnej, o którym mowa w

art. 44zzn ust. 1 i 2 ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 września 2017 r., liczy się od października 2020 r.

2. W przypadku absolwenta, który w roku szkolnym 2020/2021 przystąpił do egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, po raz pierwszy, ale nie zdał tego egzaminu, pięcioletni okres przystępowania do egzaminu maturalnego z danego przedmiotu lub danych przedmiotów obowiązkowych lub dodatkowych w części ustnej lub w części pisemnej, o którym mowa w art. 44zzn ust. 1 i 2 ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 września 2017 r., liczy się od października 2021 r.

3. W przypadku absolwenta, który w roku szkolnym 2021/2022 przystąpił do egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, po raz pierwszy, ale nie zdał tego egzaminu, pięcioletni okres przystępowania do egzaminu maturalnego z danego przedmiotu lub danych przedmiotów obowiązkowych lub dodatkowych w części ustnej lub w części pisemnej, o którym mowa w art. 44zzn ust. 1 i 2 ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 września 2017 r., liczy się od października 2022 r.

Art. 22. 1. Absolwent, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, i art. 297a ustawy zmienianej w art. 5, który przystąpił do egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, po raz pierwszy w latach szkolnych 2019/2020–2023/2024 i nie zdał tego egzaminu w tych latach z danego przedmiotu lub przedmiotów obowiązkowych w części ustnej lub w części pisemnej, może przystąpić ponownie do części ustnej lub części pisemnej egzaminu maturalnego z tego przedmiotu lub przedmiotów, zgodnie z przepisami obowiązującymi w roku, w którym ponownie przystępuje do egzaminu maturalnego, w okresie 5 lat od pierwszego egzaminu maturalnego, licząc od października roku, w którym absolwent przystąpił do egzaminu maturalnego po raz pierwszy, z uwzględnieniem art. 21. Przepis art. 44zzn ust. 3, 4 i 7 ustawy zmienianej w art. 1 stosuje się odpowiednio.

2. Absolwent, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, i art. 297a ustawy zmienianej w art. 5, który przystąpił do egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, po raz pierwszy w latach szkolnych 2019/2020–2023/2024 i nie przystąpił do egzaminu maturalnego z co najmniej jednego przedmiotu dodatkowego w części

pisemnej, może przystąpić ponownie do egzaminu maturalnego z dowolnego przedmiotu dodatkowego, zgodnie z przepisami obowiązującymi w roku, w którym ponownie przystępuje do egzaminu maturalnego, w okresie 5 lat od pierwszego egzaminu maturalnego, licząc od października roku, w którym absolwent przystąpił do egzaminu maturalnego po raz pierwszy, z uwzględnieniem art. 21. Przepis art. 44zzn ust. 3, 4 i 7 ustawy zmienianej w art. 1 stosuje się odpowiednio.

Art. 23. Absolwent, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, i art. 297a ustawy zmienianej w art. 5, który przystąpił do egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, po raz pierwszy w latach szkolnych 2019/2020–2023/2024, nie zdał tego egzaminu w tych latach i w kolejnych latach przystępuje ponownie do egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, zdał ten egzamin, jeżeli spełnił warunki zdania tego egzaminu obowiązujące w roku, w którym ponownie przystępuje do egzaminu maturalnego.

Art. 24. Od roku szkolnego 2024/2025 egzamin maturalny, o którym mowa w art. 297 ust. 2, ustawy zmienianej w art. 5, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, jest przeprowadzany na podstawie wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, o której mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 22 ust. 2 pkt 2 lit. b ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 września 2017 r.

Art. 25. W latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024 przepisy art. 42 ust. 7 pkt 3 lit. b i art. 42d ustawy zmienianej w art. 2, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, stosuje się, z tym że łączna liczba etatów nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych w przedszkolu, szkole lub zespole, o których mowa w art. 42d ust. 1 ustawy zmienianej w art. 2, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, nie może być niższa niż:

- 1) 1,5 etatu, który powiększa się o 0,2 etatu na każdych kolejnych 100 dzieci lub uczniów – jeżeli liczba dzieci lub uczniów przekracza 100;
- 2) 1 etat – jeżeli liczba dzieci lub uczniów przekracza 50 i nie przekracza 100;
- 3) 0,5 etatu – jeżeli liczba dzieci lub uczniów przekracza 30 i nie przekracza 50;
- 4) 0,25 etatu – jeżeli liczba dzieci lub uczniów wynosi od 1 do 30.

Art. 26. 1. W roku 2022 część oświatowa subwencji ogólnej, o której mowa w art. 28 ust. 1 ustawy zmienianej w art. 3, ulega zwiększeniu o kwotę 514 500 tys. zł ze środków rezerwy

celowej budżetu państwa przeznaczonej na zmiany systemowe w finansowaniu jednostek samorządu terytorialnego, w tym w finansowaniu zadań oświatowych.

2. Na okres od dnia 1 września 2022 r. do dnia 31 grudnia 2022 r. minister właściwy do spraw oświaty i wychowania dzieli kwotę 514 500 tys. zł części oświatowej subwencji ogólnej, zwiększoną zgodnie z ust. 1, pomniejszoną o rezerwę 0,5% części oświatowej subwencji ogólnej, między poszczególne jednostki samorządu terytorialnego, biorąc pod uwagę realizację zadania związanego z zatrudnieniem nauczycieli, o których mowa w art. 42d ust. 1 ustawy zmienianej w art. 2, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, w łącznej liczbie etatów nauczycieli, o której mowa w art. 25.

3. W przepisach wydanych na podstawie art. 28 ust. 6 ustawy zmienianej w art. 3, w brzmieniu dotychczasowym, do podziału części oświatowej subwencji ogólnej w roku 2022 na okres od dnia 1 września 2022 r. do dnia 31 grudnia 2022 r. uwzględnia się również liczbę dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w przedszkolach niebędących przedszkolami specjalnymi i oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych niebędących szkołami specjalnymi oraz liczbę uczniów w szkołach niebędących szkołami specjalnymi, w związku z zatrudnieniem nauczycieli, o których mowa w art. 42d ust. 1 ustawy zmienianej w art. 2, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, w łącznej liczbie etatów nauczycieli, o której mowa w art. 25.

4. Do podziału, o którym mowa w ust. 2, stosuje się przepisy art. 28 ust. 5 pkt 2 ustawy zmienianej w art. 3, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, z tym że bierze się pod uwagę zatrudnienie nauczycieli, o których mowa w art. 42d ust. 1 ustawy zmienianej w art. 2, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, w łącznej liczbie etatów nauczycieli, o której mowa w art. 25.

5. Do podziału, o którym mowa w ust. 2, przyjmuje się dane zgromadzone w bazie danych systemu informacji oświatowej, o którym mowa w ustawie z dnia 15 kwietnia 2011 r. o systemie informacji oświatowej (Dz. U. z 2021 r. poz. 584, 619 i 1981) według stanu na dzień 30 września 2021 r.

6. Podziału, o którym mowa w ust. 2, dokonuje się do dnia 15 lipca 2022 r.

Art. 27. 1. W przepisach wydanych na podstawie art. 28 ust. 6 ustawy zmienianej w art. 3, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, określając sposób podziału części oświatowej subwencji ogólnej w roku 2023 i 2024, zamiast uwzględniania art. 28 ust. 6 pkt 4a ustawy zmienianej w art. 3, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, uwzględnia się liczbę dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w przedszkolach niebędących przedszkolami

specjalnymi i oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych niebędących szkołami specjalnymi oraz liczbę uczniów w szkołach niebędących szkołami specjalnymi, w związku z zatrudnieniem nauczycieli, o których mowa w art. 42d ust. 1 ustawy zmienianej w art. 2, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, w łącznej liczbie etatów nauczycieli, o której mowa w art. 25.

2. Do podziału części oświatowej subwencji ogólnej w roku 2023 i 2024 stosuje się przepisy art. 28 ust. 5 pkt 2 ustawy zmienianej w art. 3, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, z tym że bierze się pod uwagę zatrudnienie nauczycieli, o których mowa w art. 42d ust. 1 ustawy zmienianej w art. 2, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, w łącznej liczbie etatów nauczycieli, o której mowa w art. 25.

Art. 28. W roku 2022 do dotacji wypłacanych na podstawie art. 16 ust. 1, art. 17 ust. 1 i 3, art. 18 ust. 1, art. 19 ust. 1 i 3, art. 25 ust. 1 i art. 26 ust. 1 ustawy z dnia 27 października 2017 r. o finansowaniu zadań oświatowych (Dz. U. z 2021 r. poz. 1930 i 2445) na dzieci uczęszczające do przedszkoli i oddziałów przedszkolnych zorganizowanych w szkołach podstawowych oraz uczniów szkół stosuje się art. 43 ust. 1 pkt 4 tej ustawy, z tym że aktualizacji kwot dotacji dokonuje się do dnia 31 sierpnia 2022 r.

Art. 29. Obsadzenie stanowiska dyrektora jednostki systemu oświaty przed dniem 2 września 2021 r. na podstawie przepisów wydanych na podstawie art. 30c ustawy zmienianej w art. 4 zachowuje moc.

Art. 30. Instytucje rynku pracy, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 3–6 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2021 r. poz. 1100, z późn. zm.²⁾), prowadzące działalność edukacyjno-szkoleniową, mogą prowadzić kwalifikacyjne kursy zawodowe, które rozpoczęły się przed dniem 15 maja 2022 r., zgodnie z dotychczasowymi przepisami, do czasu ich zakończenia, nie dłużej jednak niż do dnia 31 sierpnia 2023 r.

Art. 31. 1. Wniosek o przyznanie akredytacji na kształcenie ustawiczne prowadzone w danej formie pozaszkolnej złożony i nierozpatrzony przed dniem 15 maja 2022 r., rozpatruje się zgodnie z przepisami art. 118 ustawy zmienianej w art. 4, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą.

---

²⁾ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2021 r. poz. 1162, 1621, 2270, 2317 i 2445 oraz z 2022 r. poz. 91.

2. Kurator oświaty wzywa podmiot, który złożył wniosek, o którym mowa w ust. 1, przed dniem 15 maja 2022 r., do dostosowania tego wniosku do przepisów art. 118 ustawy zmienianej w art. 4, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, w terminie 30 dni od dnia doręczenia wezwania.

3. W przypadku niedostosowania wniosku, o którym mowa w ust. 1, w terminie, o którym mowa w ust. 2, wniosek pozostawia się bez rozpatrzenia.

Art. 32. 1. Do zgłoszeń o wpis do ewidencji niepublicznych placówek, o której mowa w art. 168 ust. 1 ustawy zmienianej w art. 4, złożonych i nierozpatrzonych przed dniem 15 maja 2022 r., stosuje się przepisy art. 168 i art. 172 ustawy zmienianej w art. 4, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą.

2. Organ prowadzący ewidencję, o której mowa w art. 168 ust. 1 ustawy zmienianej w art. 4, wzywa podmiot, który złożył zgłoszenie o wpis do ewidencji, o którym mowa w ust. 1, przed dniem 15 maja 2022 r., do dostosowania zgłoszenia o wpis do ewidencji, o której mowa w art. 168 ust. 1 ustawy zmienianej w art. 4, do przepisów art. 168 i art. 172 ustawy zmienianej w art. 4, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, w terminie 30 dni od dnia doręczenia wezwania.

3. W przypadku niedostosowania zgłoszenia o wpis do ewidencji, o którym mowa w ust. 1, w terminie, o którym mowa w ust. 2, zgłoszenie pozostawia się bez rozpatrzenia.

Art. 33. Niepubliczne szkoły, placówki kształcenia ustawicznego lub centra kształcenia zawodowego, prowadzące kształcenie w formach pozaszkolnych, o których mowa w art. 117 ust. 1a ustawy zmienianej w art. 4, dostosują statuty do przepisów art. 172 ustawy zmienianej w art. 4, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, do dnia 31 sierpnia 2022 r.

Art. 34. 1. Ustala się następujący maksymalny limit wydatków z budżetu państwa przeznaczonych na dodatkowe finansowanie realizacji zadania, o którym mowa w art. 42d ustawy zmienianej w art. 3, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, z uwzględnieniem art. 25, dla przedszkoli, szkół, oraz zespołów, o których mowa w art. 42d ust. 1 ustawy zmienianej w art. 3, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, prowadzonych i dotowanych przez organy administracji rządowej:

- 1) w 2022 r. – 4 000 tys. zł;
- 2) w 2023 r. – 13 700 tys. zł;
- 3) w 2024 r. – 17 500 tys. zł;
- 4) w 2025 r. – 25 100 tys. zł;

- 5) w 2026 r. – 26 600 tys. zł;
- 6) w 2027 r. – 28 100 tys. zł;
- 7) w 2028 r. – 29 700 tys. zł;
- 8) w 2029 r. – 31 300 tys. zł;
- 9) w 2030 r. – 33 100 tys. zł;
- 10) w 2031 r. – 34 900 tys. zł.

2. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania monitoruje wykorzystanie limitów wydatków na zadanie, o którym mowa w ust. 1, oraz, w razie potrzeby, wdraża mechanizmy korygujące.

3. W przypadku gdy łączne wydatki budżetu państwa na zadanie, o którym mowa w ust. 1, powodowałyby zagrożenie przekroczenia w danym roku budżetowym limitu określonego w ust. 1, łączna liczba etatów nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych określona w art. 42d ustawy zmienianej w art. 3, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, z uwzględnieniem art. 25, ulega proporcjonalnemu pomniejszeniu na rok szkolny rozpoczynający się w dniu 1 września danego roku budżetowego w taki sposób, aby wydatki w danym roku budżetowym na wynagrodzenia nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych wraz z pochodnymi od wynagrodzeń po pomniejszeniu o roczne wydatki na nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych wraz z pochodnymi od wynagrodzeń obliczonymi według stanu zatrudnienia na dzień 30 września 2021 r. nie przekraczały limitu określonego w ust. 1 dla danego roku budżetowego.

4. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania dokonuje obliczeń, o których mowa w ust. 3, oraz ogłasza, w drodze obwieszczenia, w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”, pomniejszone, zgodnie z ust. 3, wartości łącznej liczby etatów nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych:

- 1) w roku 2022 – do dnia 1 maja;
- 2) począwszy od roku 2023 – do dnia 1 marca danego roku budżetowego.

Art. 35. Dotychczasowe przepisy wykonawcze wydane na podstawie:

- 1) art. 44zzza i art. 90v ust. 5 ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu dotychczasowym, zachowują moc do dnia wejścia w życie przepisów wykonawczych wydanych

odpowiednio na podstawie art. 44zzza i art. 90v ust. 5 ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, nie dłużej jednak niż do dnia 31 sierpnia 2022 r.;

- 2) art. 90u ust. 4 pkt 5 i 6 ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu dotychczasowym, dotyczące realizacji danego programu rządowego przyjętego odpowiednio na podstawie art. 90u ust. 1 pkt 5 i 6 ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu dotychczasowym, zachowują moc do czasu zakończenia realizacji danego programu rządowego i mogą być zmieniane na podstawie tych przepisów;
- 3) art. 28 ust. 6 ustawy zmienianej w art. 3, w brzmieniu dotychczasowym, zachowują moc do dnia 31 grudnia 2022 r. i mogą być zmieniane na podstawie tego przepisu.

Art. 36. Ustawa wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia, z wyjątkiem art. 2, art. 3, art. 4 pkt 2 i 6–9 oraz art. 29, które wchodzi w życie z dniem 1 września 2022 r.

UZASADNIENIE

Projekt ustawy o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw przewiduje zmiany, które wynikają z konieczności przygotowania rozwiązań dotyczących organizacji i sposobu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty i egzaminu maturalnego w latach szkolnych 2021/2022–2023/2024, w których egzaminy te zdawać będą uczniowie i absolwenci, którzy dużą część swego kształcenia realizowali w warunkach stanu epidemii wywołanej wirusem SARS-CoV-2, tj. realizowali zajęcia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość. Zmiany w sposobie przeprowadzania ww. egzaminów, wynikające ze skutków realizacji kształcenia w warunkach stanu epidemii, w latach szkolnych 2019/2020–2021/2022 uregulowano w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. poz. 493, z późn. zm.). W związku z tym, że to rozporządzenie ma czasowy charakter obowiązywania, konieczne jest określenie sposobu przeprowadzania egzaminów zewnętrznych w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024.

EGZAMIN ÓSMOKLASISTY

Od roku szkolnego 2022/2023 egzamin ósmoklasisty będzie przeprowadzany:

- 1) w terminie głównym:
  - a) w szkołach dla dzieci i młodzieży oraz w szkołach dla dorosłych, w których nauka kończy się w semestrze wiosennym – w maju,
  - b) w szkołach dla dorosłych, w których nauka kończy się w semestrze jesiennym – w styczniu;
- 2) w terminie dodatkowym:
  - a) w szkołach dla dzieci i młodzieży oraz w szkołach dla dorosłych, w których nauka kończy się w semestrze wiosennym – w czerwcu,
  - b) w szkołach dla dorosłych, w których nauka kończy się w semestrze jesiennym – w maju.

Przesunięcie terminu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty o około miesiąc umożliwi uczniom szkoły podstawowej lepsze przygotowanie się do tego egzaminu.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami art. 44zza ust. 8 pkt 1 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2021 r. poz. 1915), zwanej dalej „ustawą o systemie oświaty”, zaświadczenie o szczegółowych wynikach egzaminu ósmoklasisty, wydane przez okręgową

komisję egzaminacyjną, przekazuje uczniowi lub jego rodzicom dyrektor szkoły wraz ze świadectwem ukończenia szkoły. Zmiana terminu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty (przesunięcie z kwietnia na maj) powoduje, że nie będzie możliwe wydanie tego zaświadczenia wraz ze świadectwem ukończenia szkoły podstawowej, a w przypadku szkoły artystycznej realizującej kształcenie ogólne w zakresie szkoły podstawowej, w której klasa odpowiadająca klasie VIII szkoły podstawowej nie jest ostatnią klasą w cyklu kształcenia szkoły artystycznej, wraz ze świadectwem promocyjnym. Projekt ustawy wprowadza zatem zmianę terminu przekazywania ww. zaświadczenia. Centralna Komisja Egzaminacyjna określi w komunikacie dotyczącym harmonogramu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty termin, w którym okręgowe komisje egzaminacyjne prześlą dyrektorowi szkoły zaświadczenia o szczegółowych wynikach egzaminu ósmoklasisty, biorąc pod uwagę przepisy dotyczące rekrutacji do szkół ponadpodstawowych i wynikające z nich terminy dla poszczególnych czynności w postępowaniu rekrutacyjnym.

Dotychczas, zgodnie z art. 295 ust. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r. poz. 60, 949 i 2203, z 2018 r. poz. 2245 oraz z 2019 r. poz. 1287), począwszy od roku szkolnego 2021/2022 egzamin ósmoklasisty miał obejmować następujące przedmioty obowiązkowe: język polski, matematyka, język obcy nowożytny oraz jeden przedmiot do wyboru: biologia, chemia, fizyka, geografia lub historia. Projekt ustawy wprowadza zmianę polegającą na rezygnacji z przeprowadzania od roku szkolnego 2022/2023 egzaminu ósmoklasisty z czwartego przedmiotu obowiązkowego, wybranego spośród przedmiotów: biologia, chemia, fizyka, geografia lub historia (w art. 44zu w ust. 3 uchyla się pkt 4 ustawy o systemie oświaty). Powyższe wynika przede wszystkim z postulatów zgłaszanych do Ministerstwa Edukacji i Nauki przez środowiska nauczycieli i rodziców, którzy wyrażali obawy, że egzamin ósmoklasisty z czwartego przedmiotu do wyboru powoduje konieczność skupienia się ucznia na jednym (wybranym) przedmiocie kosztem przedmiotów pozostałych. Nie bez znaczenia w tej sprawie pozostaje fakt, że do przeprowadzenia postępowania rekrutacyjnego do szkół ponadpodstawowych w sposób sprawny, obiektywny i sprawiedliwy wystarczą wyniki egzaminu ósmoklasisty przeprowadzanego na dotychczasowych zasadach, tj. wyniki egzaminu ósmoklasisty z trzech przedmiotów: języka polskiego, matematyki i języka obcego nowożytnego.

Jednocześnie należało wprowadzić zmiany polegające na uchyleniu w ustawie z dnia 14 grudnia 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe przepisu wskazującego, że od roku szkolnego 2021/2022 egzamin ósmoklasisty jest przeprowadzany z czwartego

przedmiotu wybranego spośród przedmiotów: biologia, chemia, fizyka, geografia lub historia, a także przepisu określającego rok szkolny, od którego przeprowadzany jest egzamin ósmoklasisty.

W związku z ww. zmianami w przeprowadzaniu egzaminu ósmoklasisty w projekcie ustawy wprowadzone zostały zmiany dostosowujące treść obowiązujących przepisów ustawy o systemie oświaty, tj. art. 44zv, art. 44zx ust. 4, art. 44zy ust. 1 i 2 oraz art. 44zza ust. 4 i 8.

Ponadto projekt ustawy przewiduje, że w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024 egzamin ósmoklasisty będzie przeprowadzany na podstawie wymagań egzaminacyjnych, które stanowią zawężony katalog wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej¹⁾. Obowiązujące przepisy ustawy o systemie oświaty w art. 44zs wskazują, że egzamin ósmoklasisty jest przeprowadzany na podstawie wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej oraz sprawdza, w jakim stopniu uczeń lub słuchacz spełnia te wymagania. W związku z tym, że w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024 do tego egzaminu będą przystępowali uczniowie/słuchacze, którzy dużą część swego kształcenia realizowali w warunkach stanu epidemii wywołanej wirusem SARS-CoV-2, tj. realizowali zajęcia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość, należało określić nową podstawę przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty, która uwzględni skutki realizacji kształcenia w warunkach stanu epidemii. Wymagania egzaminacyjne, będące podstawą przeprowadzenia egzaminu ósmoklasisty w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024, zostały opracowane przez powołany przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania zespół ekspertów w 2020 r., które stanowią załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19. Na podstawie tych wymagań egzaminacyjnych został przeprowadzony egzamin ósmoklasisty w roku szkolnym 2020/2021 oraz zostanie przeprowadzony egzamin ósmoklasisty w roku szkolnym 2021/2022. Projekt ustawy przewiduje upoważnienie dla ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania do wydania rozporządzenia w sprawie wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu

---

¹⁾ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. poz. 356, z późn. zm.).

ósmoklasisty przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 z tą wytyczną, aby wymagania egzaminacyjne były tożsame z wymaganiami egzaminacyjnymi, które obowiązywały uczniów przystępujących do egzaminu ósmoklasisty w roku szkolnym 2020/2021 i 2021/2022.

EGZAMIN MATURALNY

W latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024 do egzaminu maturalnego będą przystępowali absolwenci starego ustroju szkolnego (szkoły ponadgimnazjalne) i nowego ustroju szkolnego (szkoły ponadpodstawowe).

Zgodnie z obowiązującymi przepisami ustawy o systemie oświaty:

- 1) absolwenci szkół ponadpodstawowych, aby zdać egzamin maturalny, powinni uzyskać 30% punktów możliwych do uzyskania zarówno z przedmiotów obowiązkowych, jak i z jednego przedmiotu dodatkowego;
- 2) absolwenci szkół ponadgimnazjalnych, aby zdać egzamin maturalny, powinni uzyskać 30% punktów możliwych do uzyskania z przedmiotów obowiązkowych i przystąpić do jednego przedmiotu dodatkowego.

Projekt ustawy przewiduje natomiast, że w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024 absolwent szkoły ponadpodstawowej i ponadgimnazjalnej zda egzamin maturalny i uzyska świadectwo dojrzałości, jeżeli otrzyma z każdego przedmiotu obowiązkowego co najmniej 30% punktów możliwych do uzyskania i przystąpi do egzaminu z co najmniej jednego przedmiotu dodatkowego. W przypadku absolwenta szkoły ponadgimnazjalnej warunki zdania egzaminu maturalnego nie ulegają zmianie. Dla absolwenta szkoły ponadpodstawowej jest to istotna zmiana warunków przystępowania do egzaminu maturalnego (zrezygnowano z progu zdawalności w przypadku przedmiotu dodatkowego).

Rezygnacja z obowiązku uzyskania co najmniej 30% punktów z jednego przedmiotu dodatkowego jest przewidziana w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024, tak aby zachować równość szans absolwentów nowego ustroju szkolnego przystępujących do egzaminu maturalnego po raz pierwszy, tj. absolwentów czteroletniego liceum ogólnokształcącego, którzy ukończą tę szkołę w roku szkolnym 2022/2023, oraz absolwentów pięcioletniego technikum, którzy ukończą tę szkołę w roku szkolnym 2023/2024. Od roku szkolnego 2024/2025 obowiązek uzyskania 30% punktów z jednego przedmiotu dodatkowego będzie dotyczył wszystkich absolwentów szkół ponadpodstawowych.

Zgodnie z art. 44zbb ustawy o systemie oświaty egzamin maturalny jest przeprowadzany na podstawie wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego oraz sprawdza, w jakim stopniu absolwent spełnia te wymagania. Proponuje się, aby w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024 egzamin maturalny dla absolwentów starego ustroju szkolnego i nowego ustroju szkolnego był przeprowadzany na podstawie wymagań egzaminacyjnych określonych przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania na podstawie delegacji ustawowych przewidzianych przepisami niniejszego projektu ustawy. Wyżej wymienione zmiany są podyktowane tym, że w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024 do egzaminu maturalnego będą przestępowali absolwenci, którzy dużą część swego kształcenia realizowali w warunkach stanu epidemii wywołanej wirusem SARS-CoV-2, tj. realizowali zajęcia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość, zatem należało określić nową podstawę przeprowadzania egzaminu maturalnego oraz ujednoczyć warunki zdania tego egzaminu dla absolwentów starego i nowego ustroju szkolnego, co uwzględnia skutki realizacji kształcenia w warunkach stanu epidemii.

Wymagania egzaminacyjne stanowią zawężony katalog wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkół ponadgimnazjalnych²⁾ oraz dla szkół ponadpodstawowych³⁾. Wymagania egzaminacyjne, będące podstawą przeprowadzenia egzaminu maturalnego dla absolwentów szkół ponadgimnazjalnych, zostały opracowane przez powołany przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania zespół ekspertów w 2020 r. i stanowią załącznik nr 2 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19. Na podstawie tych wymagań egzaminacyjnych został przeprowadzony egzamin maturalny dla absolwentów starego ustroju szkolnego w roku szkolnym 2020/2021 oraz zostanie przeprowadzony egzamin maturalny dla tych absolwentów w roku szkolnym 2021/2022. Projekt ustawy przewiduje upoważnienie dla ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania do wydania rozporządzenia w sprawie wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu maturalnego przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 dla absolwentów starego ustroju szkolnego z tą wytyczną, aby te wymagania

---

²⁾ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. poz. 977, z późn. zm.).

³⁾ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz. U. poz. 467, z późn. zm.).

egzaminacyjne były tożsame z wymaganiami egzaminacyjnymi, które obowiązywały absolwentów przystępujących do egzaminu maturalnego w roku szkolnym 2020/2021 i 2021/2022. Natomiast wymagania egzaminacyjne będące podstawą przeprowadzenia egzaminu maturalnego dla absolwentów nowego ustroju szkolnego zostały przygotowane w bieżącym roku szkolnym, również przez zespół ekspertów powołany przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania. Zgodnie z przepisami projektu ustawy minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia, wymagania egzaminacyjne dla egzaminu maturalnego przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 dla absolwentów szkół ponadpodstawowych.

W związku z powyższymi zmianami konieczne jest wprowadzenie zmian w ustawie z dnia 14 grudnia 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (art. 297 ust. 2) i ustawie z dnia 22 listopada 2018 r. o zmianie ustawy – Prawo oświatowe, ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 2245 i 2432, z 2019 r. poz. 534, 1287 i 2248 oraz z 2021 r. poz. 4) (art. 127 i art. 127a), natomiast warunki i zasady przystępowania do egzaminu maturalnego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 przez odpowiednio absolwentów nowego i starego ustroju szkolnego zostały uregulowane w przepisach przejściowych projektu ustawy.

Ponadto przepisy przejściowe projektu ustawy przewidują, że od roku szkolnego 2024/2025 egzamin maturalny będzie przeprowadzany na podstawie:

- 1) wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, o której mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 47 ust. 1 pkt 1 lit. c i d ustawy – Prawo oświatowe – w przypadku absolwentów nowego ustroju szkolnego;
- 2) wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, o której mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 22 ust. 2 pkt 2 lit. b ustawy o systemie oświaty, w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 września 2017 r. – w przypadku absolwentów starego ustroju szkolnego.

Jednocześnie w projekcie ustawy zaproponowano nowe rozwiązanie dotyczące egzaminu maturalnego. Obecne brzmienie art. 44z ustawy o systemie oświaty wskazuje, że egzamin maturalny w części pisemnej z przedmiotów dodatkowych jest przeprowadzany na poziomie rozszerzonym i obejmuje wymagania określone w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla zakresu podstawowego i rozszerzonego. Projekt ustawy uwzględnia sytuację, w której egzamin maturalny z przedmiotu dodatkowego jest przeprowadzany na

poziomie rozszerzonym i może obejmować wymagania określone w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla:

- 1) zakresu podstawowego i rozszerzonego z jednego przedmiotu;
- 2) zakresu rozszerzonego z jednego przedmiotu;
- 3) zakresu podstawowego z jednego przedmiotu i zakresu rozszerzonego z drugiego przedmiotu.

Podstawą przeprowadzania egzaminu maturalnego są wymagania określone w podstawie programowej kształcenia ogólnego⁴⁾. Przedmioty mogą być nauczane w szkole tylko w zakresie podstawowym (np. muzyka, etyka), w zakresie podstawowym i zakresie rozszerzonym (np. matematyka, biologia, historia) i tylko w zakresie rozszerzonym (historia muzyki, historia sztuki). Z przedmiotu dodatkowego, dla którego w podstawie programowej ustalono treści kształcenia dla zakresu podstawowego i dla zakresu rozszerzonego, egzamin maturalny będzie obejmował wymagania określone dla obu zakresów tego przedmiotu. W przypadku przedmiotu dodatkowego, dla którego w podstawie programowej ustalono treści kształcenia tylko dla zakresu rozszerzonego, egzamin maturalny z tego przedmiotu będzie obejmował wymagania określone tylko dla zakresu rozszerzonego z tego przedmiotu. W związku z planowanymi zmianami w podstawie programowej kształcenia ogólnego, tj. wprowadzeniem przedmiotu historia i terażniejszość, dla którego planuje się określić treści kształcenia tylko dla zakresu podstawowego, oraz zmian w zakresie przedmiotu wiedza o społeczeństwie, dla którego planuje się określić treści kształcenia tylko dla zakresu rozszerzonego, projekt ustawy uwzględnia możliwość przeprowadzania egzaminu maturalnego z przedmiotu dodatkowego, który obejmie treści kształcenia określone w podstawie programowej dla dwóch przedmiotów, należących do tej samej lub zbliżonej dziedziny nauk. Tym samym planuje się przeprowadzenie egzaminu maturalnego z przedmiotu dodatkowego – wiedza o społeczeństwie – który będzie sprawdzał wymagania określone dla przedmiotu historia i terażniejszość (zakres podstawowy) i przedmiotu wiedza o społeczeństwie (zakres rozszerzony). Planuje się zatem, że nazwa przedmiotu, z którego będzie przeprowadzany egzamin maturalny, będzie taka sama jak nazwa przedmiotu, dla którego ustalono treści kształcenia dla zakresu rozszerzonego.

W związku z powyższymi zmianami w rozporządzeniu w sprawie egzaminu maturalnego zostanie precyzyjnie wskazany zakres wymagań określony w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla jednego lub dwóch przedmiotów, na podstawie których będzie przeprowadzany egzamin maturalny z danego przedmiotu dodatkowego, przy czym w

---

⁴⁾ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia.

przypadku przeprowadzania egzaminu maturalnego z przedmiotu dodatkowego w przypadku, o którym mowa w art. 44z ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o systemie oświaty, minister właściwy do spraw oświaty i wychowania będzie musiał uwzględnić, aby te dwa przedmioty należały do tej samej lub zbliżonej dziedziny nauk.

INNE ZMIANY DOTYCZĄCE PRZEPROWADZANIA EGZAMINÓW

W projekcie ustawy przewidziano możliwość przeprowadzania szkoleń dla kandydatów na egzaminatorów i egzaminatorów za pomocą środków komunikacji elektronicznej w rozumieniu art. 2 pkt 5 ustawy z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz. U. z 2020 r. poz. 344) lub za pomocą innych środków łączności. Szkolenie kandydatów na egzaminatorów i egzaminatorów prowadzą, zgodnie z art. 9c ust. 2 pkt 8 ustawy o systemie oświaty, okręgowe komisje egzaminacyjne. Szkolenia te są prowadzone, co do zasady, w trybie stacjonarnym, zgodnie z ramowymi programami określonymi w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 kwietnia 2009 r.⁵⁾. Może jednak okazać się, że ze względu na sytuację epidemiczną konieczne będzie prowadzenie szkoleń z wykorzystaniem środków porozumiewania się na odległość. Rozwiązanie to ma charakter alternatywny i będzie stosowane w sytuacjach, gdy nie będzie możliwości zrealizowania szkolenia w trybie stacjonarnym. Analogiczną zmianę zaproponowano w przypadku szkoleń kandydatów na egzaminatorów i egzaminatorów do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie.

ZMIANY W POSTĘPOWANIU REKRUTACYJNYM DO SZKÓŁ PONADPODSTAWOWYCH

Przesunięcie terminu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty na maj (zamiast w kwietniu) wymaga dostosowania ustawowych terminów postępowania rekrutacyjnego, o których mowa w art. 150 ust. 7 i art. 158 ust. 6–9 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2021 r. poz. 1082), zwanej dalej „ustawą – Prawo oświatowe”, tak aby przeprowadzić postępowanie uzupełniające w ustawowym terminie, o którym mowa w art. 161 ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe, tj. do końca sierpnia. W efekcie zmiany terminu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty wyniki tego egzaminu są dostępne dopiero po zakończeniu roku szkolnego, co znacznie ogranicza czas na przeprowadzenie wszystkich etapów postępowania rekrutacyjnego i postępowania uzupełniającego w terminie, o którym mowa w art. 161 ust. 2

---

⁵⁾ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 kwietnia 2009 r. w sprawie ramowego programu szkolenia kandydatów na egzaminatorów, sposobu prowadzenia ewidencji egzaminatorów oraz trybu wpisywania i skreślania egzaminatorów z ewidencji (Dz. U. z 2015 r. poz. 1305, z późn. zm).

ustawy – Prawo oświatowe. Mając na uwadze powyższe, w ustawie – Prawo oświatowe zaproponowano zmiany dotyczące sposobu przeprowadzania postępowania rekrutacyjnego, polegające w szczególności na skróceniu terminów przewidzianych dla czynności poszczególnych stron postępowania, tj.:

- 1) skrócenie do 5 dni terminu dla wójta (burmistrza, prezydenta miasta), których zadaniem jest potwierdzenie okoliczności zawartych w oświadczeniu, o którym mowa w art. 150 ust. 2 pkt 1 lit. a i c ustawy – Prawo oświatowe, składanym we wniosku o przyjęcie w postępowaniu rekrutacyjnym do szkół i placówek oświatowych, z wyjątkiem postępowania rekrutacyjnego przeprowadzanego do placówek przedszkolnych, o których mowa w art. 131 ust. 1 ustawy – Prawo oświatowe;
- 2) skrócenie do 3 dni terminu na poszczególnych etapach postępowania odwoławczego, o którym mowa w art. 158 ust. 6–9 ustawy – Prawo oświatowe, dla rodziców niepełnoletnich kandydatów lub pełnoletnich kandydatów oraz dla komisji rekrutacyjnej i dyrektora publicznej szkoły lub placówki oświatowej.

Skrócenie ww. terminów jest możliwe z uwagi na jednocześnie zaproponowane zmiany w zakresie możliwości podejmowania czynności, o których mowa w art. 150 ust. 7–9 i art. 158 ust. 6–9 ustawy – Prawo oświatowe, za pomocą środków komunikacji elektronicznej w rozumieniu art. 2 pkt 5 ustawy z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną lub za pomocą innych środków łączności, a w przypadku czynności podejmowanych przez komisje rekrutacyjne – także w trybie obiegowym.

Obecnie obowiązujący przepis art. 130 ust. 7 ustawy – Prawo oświatowe przewiduje możliwość przeprowadzenia postępowania rekrutacyjnego z wykorzystaniem systemu informatycznego. To narzędzie znacząco usprawniło postępowanie, w szczególności pracę komisji rekrutacyjnych odpowiedzialnych za weryfikację wniosków o przyjęcie do szkoły lub placówki oświatowej. Dla usprawnienia i przyspieszenia procedury ustalenia wyników postępowania rekrutacyjnego oraz ograniczenia konieczności osobistego udziału rodziców lub pełnoletnich kandydatów w tym procesie rozszerzono zakres czynności, które mogą być dokonywane za pomocą środków komunikacji elektronicznej.

Projektowane rozwiązanie dopuszcza również przeprowadzanie weryfikacji tych wniosków przez komisję rekrutacyjną oraz potwierdzenia okoliczności zawartych w oświadczeniach przez podmioty, o których mowa w art. 150 ust. 7–9 ustawy – Prawo oświatowe, za pomocą środków komunikacji elektronicznej. Umożliwia to także przeprowadzenie procedury odwoławczej za pomocą tych środków. Decyzję o przeprowadzeniu postępowania rekrutacyjnego za pomocą

środków komunikacji elektronicznej lub za pomocą innych środków łączności pozostawiono w kompetencji organu prowadzącego daną szkołę lub placówkę.

Jednocześnie należy zauważyć, że obowiązujące, dłuższe, terminy przewidziane na czynności określone w art. 158 ust. 6–9 ww. ustawy wymagały doręczenia pisemnej wersji m.in. wniosku o uzasadnienie odmowy przyjęcia lub odwołania do dyrektora szkoły od rozstrzygnięcia komisji rekrutacyjnej przedstawionego w uzasadnieniu.

Warto podkreślić, że skrócone terminy na czynności, o których mowa w art. 158 ust. 6–9 ustawy – Prawo oświatowe, obowiązują od dwóch lat, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID–19. Podobnie jak od dwóch lat te czynności mogą być prowadzone za pomocą środków komunikacji elektronicznej lub za pomocą innych środków łączności, zgodnie z przepisami ww. rozporządzenia. Doświadczenia z tych dwóch lat pozwalają potwierdzić, że skrócony termin na czynności, o których mowa w art. 158 ust 6–9 ustawy – Prawo oświatowe, nie był kwestionowany lub kontestowany. Co więcej umożliwienie przeprowadzania ww. czynności za pomocą środków komunikacji elektronicznej usprawnia przebieg postępowania rekrutacyjnego i skraca czas oczekiwania na ostateczne rozstrzygnięcie tego postępowania.

Ponadto w art. 146 w ust. 1 ustawy – Prawo oświatowe dokonano korekty polegającej na zmianie odesłania wskazującego na to, że stosowane na pierwszym etapie postępowania rekrutacyjnego kryteria mają jednakową wartość. W związku z powyższym proponuje się wyrazy „art. 131 ust. 3” zastąpić wyrazami „art. 135 ust. 6a”, tj. odesłaniem do przepisu wskazującego na jednakową wartość kryteriów, o których mowa w art. 146 ustawy – Prawo oświatowe.

INNE ROZWIĄZANIA PRZEWIDZIANE W PROJEKCIE USTAWY

1. Zmiany w ustawie – Karta Nauczyciela i ustawie o dochodach jednostek samorządu terytorialnego

Regulacje te mają na celu zwiększenie dostępności oraz podniesienie jakości wsparcia udzielanego dzieciom i młodzieży w procesie kształcenia, wychowania i opieki, co jest konieczne z punktu widzenia informacji płynących z badań dotyczących kondycji psychofizycznej dzieci i młodzieży. Stan epidemii wywołanej wirusem SARS-CoV-2 i związany z nią reżim sanitarny (zwłaszcza aspekt izolacji społecznej) doprowadziły do

znaczącego osłabienia kondycji psychicznej uczniów⁶⁾. Zjawisko to może się nadal pogłębiać i to nawet w optymistycznym przypadku szybkiego wygaśnięcia epidemii, co sprawia, że konieczne jest podjęcie pilnych działań mających na celu objęcie dzieci i młodzieży wsparciem wychowawczym, profilaktycznym i pomocowym w różnorodnych formach i na jak najszerszą skalę. Wyniki badań naukowych oraz najnowsze raporty pokazują jednoznacznie, że najbardziej efektywnym rozwiązaniem jest zwiększenie dostępu dzieci i młodzieży do wczesnej pomocy psychologiczno-pedagogicznej, udzielanej przez specjalistów zatrudnionych w przedszkolu i szkole we współpracy z nauczycielami, wzmocnienie profilaktyki oraz wzrost wykrywalności jak najwcześniej trudności w rozwoju i funkcjonowaniu dzieci i uczniów⁷⁾. Aby osiągnąć ten cel konieczne jest zwiększenie liczby zatrudnionych w przedszkolach i szkołach nauczycieli specjalistów. Wsparcie z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniów jest udzielane przez nauczycieli odpowiednio wychowania przedszkolnego, edukacji wczesnoszkolnej, nauczycieli przedmiotu oraz nauczycieli praktycznej nauki zawodu we współpracy z nauczycielami pedagogami, psychologami, terapeutami pedagogicznymi i logopedami. Zaproponowano uzupełnienie tych stanowisk o pedagoga specjalnego poprzez wprowadzenie zmian w art. 42 ust. 7 pkt 3 lit. b ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2021 r. poz. 1762). O ile w specjalnych przedszkolach, szkołach i placówkach, o których mowa w art. 2 pkt 7 ustawy – Prawo oświatowe, wszyscy nauczyciele posiadają odpowiednie przygotowanie w zakresie pedagogiki specjalnej, to w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych i integracyjnych przygotowanie w tym zakresie wymagane jest wyłącznie od dodatkowo zatrudnionych nauczycieli współorganizujących kształcenie w oddziałach integracyjnych lub oddziałach ogólnodostępnych, do których uczęszczają uczniowie posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. Tymczasem pedagodzy specjalni mogą stanowić wsparcie dla pozostałych nauczycieli prowadzących zajęcia z dziećmi i uczniami w sposób uwzględniający zróżnicowanie ich potrzeb, a także realizować specjalistyczne zajęcia bezpośrednio z uczniami i udzielać porad i konsultacji rodzicom uczniów. Zadania pedagoga specjalnego zostaną określone, tak jak pozostałych nauczycieli specjalistów, w przepisach w sprawie zasad organizowania i udzielania pomocy

---

⁶⁾ Raport pt. „Jak wspierać uczniów po roku epidemii. Wyzwania i rekomendacje z obszaru wychowania, profilaktyki i zdrowia psychicznego”. Szymon Grzelak, Dorota Żyro. Warszawa 2021 r.

⁷⁾ M.in. Knopik, T., Wiejak, K., Humenny, G., Płatkowski, B. (2021). Raport z badania: Monitorowanie uwzględniania zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych uczniów w procesie kształcenia. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych, s. 43; Janas-Kozik M.(2017). Sytuacja psychiatrii dzieci i młodzieży w Polsce w 2016 roku. Aktualne występowanie i obraz zaburzeń psychicznych wieku rozwojowego, *Psychiatria* 2017; 14, 1: 61–63; Dorota Podgórska-Jachnik D. (2021) Raport merytoryczny. Edukacja włączająca w Polsce – bilans otwarcia 2020. Warszawa, Ośrodek Rozwoju Edukacji, <https://www.ore.edu.pl/2021/10/raport-edukacja-wlaczajaca-w-polsce/>

psychologiczno-pedagogicznej, wydawanych na podstawie art. 47 ust. 1 pkt 5 ustawy – Prawo oświatowe, a kwalifikacje wymagane od nauczycieli zatrudnianych na tym stanowisku w przepisach wydanych na podstawie art. 9 ust. 2 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela.

Dodanie nowego art. 42d do ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela, ma na celu określenie minimalnej łącznej liczby etatów nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych, którzy mają być zatrudnieni w przedszkolu niebędącym przedszkolem specjalnym, w szkole podstawowej, liceum ogólnokształcącym, technikum i branżowej szkole I stopnia, niebędących szkołami specjalnymi, w szkole artystycznej realizującej kształcenie ogólne w zakresie szkoły podstawowej lub liceum ogólnokształcącego oraz w zespole, w skład którego wchodzi to przedszkole lub ta szkoła. Obowiązku takiego nie określa się dla innych form wychowania przedszkolnego przedszkoli oraz dla przedszkoli i szkół specjalnych. Każdy z nauczycieli zatrudnionych w przedszkolu i szkole specjalnej musi posiadać kwalifikacje do pracy z dziećmi lub uczniami z określonym rodzajem niepełnosprawności, niedostosowaniem społecznym lub zagrożonych tym niedostosowaniem. W przypadku placówek, o których mowa w art. 2 pkt 7 ustawy – Prawo oświatowe, wymogi dotyczące zatrudnienia psychologów i pedagogów, a także, w zależności od potrzeb, innych specjalistów oraz osób prowadzących zajęcia wspierające wychowanków odpowiednie do specyfiki działania określonego rodzaju ośrodka, zawarto w przepisach wydanych na podstawie art. 123 ust. 1 pkt 1 i ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe. W celu zapewnienia dostępności nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych w przedszkolach i szkołach dla dzieci i młodzieży niebędących szkołami specjalnymi zaproponowano określenie łącznej liczby etatów ww. nauczycieli specjalistów uzależnionej od liczby odpowiednio dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym lub uczniów w danym przedszkolu, szkole lub zespole, w skład których wchodzi to przedszkole lub ta szkoła – im większa jest liczebność przedszkola lub szkoły tym większa jest łączna liczba etatów. Decyzja co do wymiaru zatrudnienia nauczyciela o danej specjalności powinna być bowiem podejmowana w oparciu o analizę potrzeb dzieci lub uczniów uczęszczających do danego przedszkola lub szkoły. Jednocześnie, biorąc pod uwagę zidentyfikowane potrzeby związane z podnoszeniem jakości kształcenia w oddziałach zróżnicowanych pod względem potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci i uczniów oraz potrzeb w zakresie wsparcia psychologicznego dla dzieci i młodzieży, wskazano na konieczność uwzględnienia etatów nauczycieli pedagogów specjalnych i nauczycieli psychologów w łącznej liczbie etatów ww. nauczycieli specjalistów. W przypadku każdej z

tych specjalności wymiar ten nie może być niższy niż 25% łącznej liczby etatów nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów terapeutów pedagogicznych i logopedów, jeżeli do przedszkola lub szkoły uczęszcza więcej niż 50 dzieci lub uczniów. W projektowanych przepisach określono, w jaki sposób należy dokonać obliczenia łącznej liczby etatów nauczycieli specjalistów zatrudnionych w przedszkolach, szkołach i zespołach zarówno w przypadku, gdy organem prowadzącym jest jednostka samorządu terytorialnego, jak i osoba fizyczna i osoba prawna niebędąca jednostką samorządu terytorialnego, a także właściwi ministrowie.

Liczbę dzieci lub uczniów do określenia łącznej liczby etatów nauczycieli specjalistów będzie się ustalało według stanu na dzień 1 września danego roku szkolnego tak, aby jak najlepiej odzwierciedlić potrzeby dzieci i uczniów w danym roku szkolnym.

Celem projektowanych regulacji jest poprawa dostępu do pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla dzieci i uczniów, dlatego określenie minimalnej łącznej liczby etatów nauczycieli specjalistów nie powinno zachęcać do obniżania dotychczasowego wymiaru zatrudnienia nauczycieli realizujących zadania w tym zakresie. Z tego też względu wskazano, że liczba dzieci lub uczniów przypadających na jeden etat nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, terapeutów pedagogicznych lub logopedów w przedszkolach, szkołach i zespołach, dla których określono minimalną łączną liczbę etatów nauczycieli specjalistów, prowadzonych przez dany organ prowadzący, nie może być wyższa niż średnia arytmetyczna liczby dzieci lub uczniów przypadających na jeden etat nauczycieli pedagogów, psychologów, terapeutów pedagogicznych lub logopedów w tych przedszkolach, szkołach i zespołach, prowadzonych przez ten organ prowadzący, według stanu na dzień 30 września 2021 r. i dzień 30 września 2020 r. Uwzględnienie danych na dzień 30 września 2021 r. i dzień 30 września 2020 r. ma na celu wyeliminowanie jednostkowych zdarzeń, które ostatecznie mogłoby mieć wpływ na obliczenie łącznej liczby etatów nauczycieli specjalistów, np. według stanu na dzień 30 września 2021 r. w szkole mógł być zatrudniony jednocześnie specjalista przebywający na urlopie dla poratowania zdrowia oraz specjalista zatrudniony na podstawie umowy na zastępstwo, podczas gdy według stanu na dzień 30 września 2020 r. mogła być zatrudniona większa liczba specjalistów niż w 2021 r.

Obowiązek zatrudnienia nauczycieli specjalistów w łącznej liczbie etatów, określonej w ustawie, będzie wprowadzany stopniowo. W ustawie przewidziano przepis przejściowy, zgodnie z którym w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 określono niższe wymagania.

Środki finansowe związane z zatrudnieniem nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych, zgodnie z wprowadzanymi

przepisami, zostaną przewidziane w budżecie państwa w postaci wzrostu wysokości części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego. W ustawie z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego dodaje się rozwiązanie, zgodnie z którym do uwzględniania w corocznym algorytmie podziału części oświatowej subwencji ogólnej bierze się pod uwagę w szczególności liczbę dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w przedszkolach niebędących przedszkolami specjalnymi i oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych niebędących szkołami specjalnymi oraz liczbę uczniów w szkołach niebędących szkołami specjalnymi, w związku z zatrudnieniem nauczycieli, o których mowa w art. 42d ust. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela, w łącznej liczbie etatów nauczycieli specjalistów określonej w tej ustawie.

W roku 2022 część oświatowa subwencji ogólnej ulegnie zwiększeniu o kwotę 514 500 tys. zł ze środków rezerwy celowej budżetu państwa przeznaczonej na zmiany systemowe w finansowaniu jednostek samorządu terytorialnego, w tym w finansowaniu zadań oświatowych. Konieczny będzie podział tej kwoty, pomniejszonej o rezerwę 0,5% części oświatowej subwencji ogólnej, między poszczególne jednostki samorządu terytorialnego, biorąc pod uwagę realizację zadania związanego z zatrudnieniem nauczycieli specjalistów na okres od dnia 1 września 2022 r. do dnia 31 grudnia 2022 r. Podział taki będzie dokonany według stanu przyjmowanego do naliczenia subwencji na 2022 rok, tj. na dzień 30 września 2021 r. W związku z dodatkowymi środkami przewidzianymi w części oświatowej subwencji ogólnej należy zaktualizować kwoty dotacji przekazywanych osobom fizycznym i osobom prawnym niebędącym jednostkami samorządu terytorialnego prowadzącym przedszkola, szkoły i zespoły, w których będą zatrudniani nauczyciele specjaliści, tak aby dotowane przedszkola, szkoły i zespoły także otrzymały dodatkowe środki na zatrudnienie specjalistów jeszcze w 2022 roku. Dotacja dla uczniów szkół oraz dzieci niepełnosprawnych uczęszczających do przedszkoli, zgodnie z art. 43 ustawy z dnia 27 października 2017 r. o finansowaniu zadań oświatowych (Dz. U. z 2021 r. poz. 1930 i 2445), jest aktualizowana tylko raz w roku (tzw. miesiąc pierwszej aktualizacji). Dlatego wprowadza się dodatkową regulację przewidującą konieczność dokonania aktualizacji kwot dotacji na dzieci niepełnosprawne uczęszczające do przedszkoli i oddziałów przedszkolnych, a także uczniów szkół dla dzieci i młodzieży. Nie ma konieczności wprowadzania dodatkowej aktualizacji na dzieci uczęszczające do przedszkoli i oddziałów przedszkolnych, niebędące dziećmi niepełnosprawnymi, gdyż są one dotowane w oparciu o wydatki samorządu, a te będą musiały wzrosnąć w związku z zatrudnieniem nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych, zgodnie z wprowadzanymi przepisami. Ponadto w przypadku przedszkoli

ustawa z dnia 27 października 2017 r. o finansowaniu zadań oświatowych przewiduje drugą aktualizację w październiku, która uwzględni już zwiększone wydatki.

Zgodnie z regulacjami art. 50 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. z 2021 r. poz. 305, z późn. zm.) ustala się dziesięcioletni limit wydatków budżetu państwa na realizację zadania w postaci zatrudnienia nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych, zgodnie z wprowadzonymi przepisami. Limit ustala się dla organów szkół, przedszkoli oraz zespołów prowadzonych i dotowanych przez ministrów. Wysokość limitu została ustalona po wzięciu pod uwagę prognozowanego przez Ministra Finansów wzrostu wynagrodzeń w gospodarce narodowej w kolejnych latach. Dodatkowo, zgodnie z wymogami ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, określa się mechanizm zapewniający nieprzekroczenie tych limitów. Mechanizm oparty jest o proporcjonalne pomniejszenie minimalnych standardów zatrudnienia nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych i będzie wdrażany jeśli zaistnieje ryzyko przekroczenia limitów określonych w art. 34 ust. 1 projektu ustawy. Ryzyko to ocenia się jako niskie.

2. Zmiany dotyczące monitorowania karier absolwentów szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych

Projekt ustawy przewiduje zmiany w zakresie art. 26b ust. 24–26 ustawy – Prawo oświatowe, tak aby zmienione regulacje mogły być stosowane do monitorowania karier absolwentów szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych w roku 2022. W trakcie przeprowadzania pierwszego monitorowania losów absolwentów w roku 2021 dostrzeżono potrzebę uszczegółowienia poszczególnych przepisów tak, aby w sposób możliwie najbardziej kompleksowy odnosiły się do działań, które będą podejmowane w ramach monitorowania karier absolwentów w kolejnych latach. Zaproponowana zmiana w art. 26b ustawy – Prawo oświatowe w zakresie:

- 1) ust. 24 ma na celu określenie rodzajów raportów, które Instytut Badań Edukacyjnych opracowuje w celu przedstawienia wyników z monitoringu karier absolwentów publicznych i niepublicznych szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych;
- 2) ust. 25 ma na celu dookreślenie okresu przechowywania zanonimizowanych danych przez Instytut Badań Edukacyjnych, tj. przez okres 3 miesięcy od dnia przekazania wyników monitoringu ministrowi właściwemu do spraw oświaty i wychowania, co pozwoli na dokonanie ewentualnych sprostowań i uzupełnień w wynikach;

- 3) ust. 26 ma na celu określenie rodzaju raportu dotyczącego zbiorczych wyników, który udostępni minister właściwy do spraw oświaty i wychowania.

3. Powoływanie przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania zespołów doradczych lub ekspertów

W projekcie ustawy do ustawy – Prawo oświatowe dodaje się art. 30d, który przewiduje możliwość powoływania przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania zespołów doradczych lub ekspertów w celu przedstawienia opinii lub ekspertyzy na potrzeby tego ministra. Podobne rozwiązania zastosowano w art. 341 oraz art. 403 ust. 2 i 4 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478, z późn. zm.). W związku z tym, że Minister Edukacji i Nauki kieruje dwoma działami administracji rządowej – oświata i wychowanie oraz szkolnictwo wyższe i nauka, istnieje potrzeba uspoźnienia przepisów dotyczących możliwości powoływania przez niego zespołów doradczych lub ekspertów w celu przedstawienia opinii lub ekspertyzy na jego potrzeby. W projekcie ustawy proponuje się, aby członkowie zespołów nie otrzymywali wynagrodzenia. Natomiast wynagrodzenie będzie przysługiwało ekspertom za sporządzenie opinii lub ekspertyzy. Jego wysokość nie będzie mogła przekroczyć 60% kwoty bazowej, określanej dla nauczycieli corocznie w ustawie budżetowej. Wysokość wynagrodzenia za sporządzenie opinii lub ekspertyzy uzależniona będzie od jej zakresu, pracochłonności wykonania opinii lub ekspertyzy oraz wykorzystania materiałów pomocniczych niezbędnych do wykonania opinii lub ekspertyzy, a także doświadczenia zawodowego lub tytułu naukowego lub zawodowego eksperta. Ustawowe określenie wysokości wynagrodzenia przysługującego osobom powołanym do zespołu doradczego i ekspertom w celu przedstawienia opinii lub ekspertyzy nie będzie miało wpływu na to, czy dana umowa będzie miała status umowy w sprawie zamówienia publicznego.

Zaproponowane w ustawie rozwiązanie spowoduje większą elastyczność w kreowaniu przez ministra zespołów doradczych i powoływaniu ekspertów, a co za tym idzie – lepsze wypełnianie nałożonych przez ustawodawcę zadań.

4. Akredytacja na kształcenie ustawiczne w formie kwalifikacyjnych kursów zawodowych

W projekcie ustawy proponuje się wprowadzenie obowiązku posiadania akredytacji, o której mowa w art. 118 ustawy – Prawo oświatowe, na kwalifikacyjny kurs zawodowy prowadzony przez instytucje rynku pracy, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 3–6 ustawy z dnia 20 kwietnia

2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2021 r. poz. 1100, z późn. zm.), prowadzące działalność edukacyjno-szkoleniową. Wprowadzenie obowiązku posiadania akredytacji na kwalifikacyjny kurs zawodowy prowadzony przez wymienione instytucje rynku pracy ma na celu zapewnienie wysokiej jakości kształcenia. Dzięki akredytacji kurator oświaty będzie mógł zweryfikować te instytucje pod kątem m.in. zapewnienia przez nie odpowiedniej bazy i kadry dydaktycznej do prowadzenia kształcenia na kwalifikacyjnym kursie zawodowym, a także zweryfikować program nauczania pod kątem jego zgodności z podstawą programową. Weryfikacji będzie mogła również podlegać liczba godzin zajęć realizowanych z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość czy też ustalony przez organizatora sposób zaliczenia formy pozaszkolnej. Akredytacja kwalifikacyjnego kursu zawodowego wymagana będzie analogicznie do tego, jak ma to miejsce w przypadku kwalifikacyjnego kursu zawodowego prowadzonego przez podmioty prowadzące działalność oświatową, o której mowa w art. 170 ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe. Oba wymienione podmioty jako jedyne spoza systemu oświaty są uprawnione do prowadzenia kwalifikacyjnych kursów zawodowych. Spośród nich tylko osoby fizyczne i osoby prawne prowadzące działalność oświatową podlegają nadzorowi pedagogicznemu kuratora oświaty w zakresie prowadzonych kwalifikacyjnych kursów zawodowych. Wprowadzenie obowiązku posiadania akredytacji również przez instytucje rynku pracy, prowadzące działalność edukacyjno-szkoleniową, zrówna wymagania w tym zakresie dla obu podmiotów. W przepisach przejściowych projektu ustawy przewidziano, że instytucje rynku pracy, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 3–6 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, będą mogły prowadzić kwalifikacyjne kursy zawodowe, które rozpoczęły się przed dniem 15 maja 2022 r., zgodnie z dotychczasowymi przepisami, do czasu ich zakończenia, nie dłużej jednak niż do dnia 31 sierpnia 2023 r.

Ponadto projekt ustawy przewiduje możliwość uzyskania akredytacji na kształcenie ustawiczne w formie kwalifikacyjnego kursu zawodowego prowadzonego przez podmioty prowadzące działalność oświatową, o której mowa w art. 170 ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe, oraz instytucje rynku pracy, o których mowa w art. 6 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, prowadzące działalność edukacyjno-szkoleniową, nie tylko na podstawie prowadzonych przez te podmioty kwalifikacyjnych kursów zawodowych, ale również na podstawie prowadzonej przez te podmioty edukacji pozaszkolnej w zakresie zawodu lub zawodów odpowiadających zawodowi lub zawodom określonym w klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego, przez okres co najmniej 3 lat, na podstawie odrębnych przepisów. Spośród form pozaszkolnych, o których mowa w art. 117 ust. 1a ustawy – Prawo

oświatowe, podmioty prowadzące działalność oświatową i instytucje rynku pracy uprawnione są do prowadzenia kwalifikacyjnego kursu zawodowego. Propozycja dodania w art. 118 ustawy – Prawo oświatowe nowego ust. 8a ma na celu umożliwienie tym podmiotom, które nie prowadziły dotychczas kwalifikacyjnych kursów zawodowych, ale prowadziły inną udokumentowaną edukację pozaszkolną w zakresie zawodu lub zawodów odpowiadających zawodowi lub zawodom określonym w klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego, przez okres co najmniej 3 lat, ubieganie się o uzyskanie akredytacji kuratora oświaty na prowadzenie kształcenia ustawicznego w formie kwalifikacyjnego kursu zawodowego, po spełnieniu pozostałych wymagań, określonych w art. 118 ust. 3 pkt 2–7. Przepis przejściowy projektu ustawy przewiduje regulację, zgodnie z którą wnioski o przyznanie akredytacji na kształcenie ustawiczne prowadzone w danej formie pozaszkolnej złożone i nierozpatrzone przed dniem 15 maja 2022 r. rozpatruje się zgodnie z przepisami art. 118 ustawy – Prawo oświatowe w nowym brzmieniu. W przypadku złożenia wniosku przed dniem 15 maja 2022 r., który nie został rozpatrzony przed tym dniem, kurator oświaty wezwie wnioskodawcę do dostosowania wniosku do przepisów art. 118 ustawy – Prawo oświatowe (w nowym brzmieniu), w terminie 30 dni od dnia doręczenia wezwania. W przypadku gdy wniosek o przyznanie akredytacji nie zostanie dostosowany w terminie wskazanym przez kuratora oświaty, pozostawia się go bez rozpatrzenia.

Ustalenie możliwie najszybszego terminu wejścia w życie projektowanych przepisów w terminie 14 dni od dnia ogłoszenia ustawy, a w konsekwencji konieczność dostosowania się poszczególnych podmiotów do nowych przepisów od dnia 15 maja 2022 r. wynika z potrzeby jak najwcześniejszego uporządkowania kwestii dotyczących akredytacji.

5. Obowiązek uzyskania pozytywnej opinii kuratora oświaty w przypadku niepublicznej placówki kształcenia ustawicznego lub niepublicznego centrum kształcenia zawodowego

W projekcie ustawy proponuje się wprowadzenie obowiązku uzyskania pozytywnej opinii kuratora oświaty jako warunku wpisania niepublicznej placówki kształcenia ustawicznego lub niepublicznego centrum kształcenia zawodowego do ewidencji prowadzonej przez jednostkę samorządu terytorialnego, a także poszerzenie katalogu informacji i danych zawartych w zgłoszeniu do ewidencji. Pozytywna opinia kuratora oświaty będzie dotyczyła spełniania warunków, określonych w art. 168 ust. 4 pkt 3 lit. a, b i ca ustawy – Prawo oświatowe, oraz zgodności statutu ww. placówki lub centrum z przepisem art. 172 ust. 2 tej ustawy.

Poza dotychczasowymi informacjami i danymi zamieszczanymi w zgłoszeniu ww. podmioty będą zobowiązane do określenia formy pozaszkolnej, o której mowa w art. 117 ust. 1a ustawy – Prawo oświatowe, które placówka albo centrum będzie prowadzić. W przypadku prowadzenia kwalifikacyjnych kursów zawodowych i kursów umiejętności zawodowych podmioty te będą musiały również zobowiązać się do zapewnienia warunków lokalowych do realizacji praktycznej nauki zawodu. Jednocześnie zaproponowano, aby zaświadczenie o wpisie do ewidencji zawierało określenie formy pozaszkolnej, o której mowa w art. 117 ust. 1a ustawy – Prawo oświatowe, które placówka albo centrum będzie prowadzić. Dodatkowo w przepisie przejściowym przewidziano regulację, zgodnie z którą do zgłoszeń o wpis do ewidencji niepublicznych placówek złożonych i nierozpatrzonych przed dniem 15 maja 2022 r. stosowane będą przepisy art. 168 i art. 172 ustawy – Prawo oświatowe, w nowym brzmieniu. W przypadku złożenia zgłoszenia przed dniem 15 maja 2022 r., które nie zostało rozpatrzone przed tym dniem, organ prowadzący ewidencję wezwie osobę prawną niebędącą jednostką samorządu terytorialnego lub osobę fizyczną, która złożyła zgłoszenie, do dostosowania zgłoszenia do przepisów art. 168 i art. 172 ustawy – Prawo oświatowe, w terminie 30 dni od dnia doręczenia wezwania. W przypadku niedostosowania zgłoszenia o wpis do ewidencji w terminie wskazanym w wezwaniu, pozostawia się je bez rozpatrzenia.

Ustalenie możliwie najszybszego terminu wejścia w życie projektowanych przepisów w terminie 14 dni od dnia ogłoszenia ustawy, a w konsekwencji konieczność dostosowania się poszczególnych podmiotów do nowych przepisów od dnia 15 maja 2022 r. wynika z potrzeby jak najwcześniejszego uporządkowania kwestii dotyczących funkcjonowania niepublicznych placówek kształcenia ustawicznego i niepublicznych centrów kształcenia zawodowego.

6. Poszerzenie katalogu statutu niepublicznej szkoły i placówki

W projekcie ustawy przewidziano zmiany dotyczące poszerzenia katalogu informacji, jakie powinien określać odpowiednio statut niepublicznej szkoły lub placówki, które są niezwykle istotne z punktu widzenia organizacji pracy danej szkoły lub placówki, więc powinny zostać ujęte w statucie tych podmiotów. Zaproponowano, aby statut niepublicznej placówki kształcenia ustawicznego lub niepublicznego centrum kształcenia zawodowego, oprócz dotychczasowych informacji, zawierał również określenie rodzaju placówki, tj. placówka kształcenia ustawicznego lub centrum kształcenia zawodowego. Ponadto proponuje się, aby statut niepublicznej placówki kształcenia ustawicznego lub niepublicznego centrum kształcenia zawodowego oraz niepublicznej szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe, z wyjątkiem

szkoły artystycznej, określał poszczególne formy pozaszkolne, o których mowa w art. 117 ust. 1a ustawy – Prawo oświatowe. Ponadto zaproponowano, aby statut niepublicznej placówki kształcenia ustawicznego lub niepublicznego centrum kształcenia zawodowego oraz niepublicznej szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe, z wyjątkiem szkoły artystycznej – w części dotyczącej zasad przyjmowania uczniów do szkół i placówek prowadzących kwalifikacyjne kursy zawodowe – określał zasady przyjmowania słuchaczy na kwalifikacyjne kursy zawodowe z uwzględnieniem art. 147 ust. 1 ustawy – Prawo oświatowe. W przepisie przejściowym przewidziano regulację, zgodnie z którą niepubliczne szkoły, niepubliczne placówki kształcenia ustawicznego, niepubliczne centra kształcenia zawodowego, prowadzące kształcenie w formach pozaszkolnych, o których mowa w art. 117 ust. 1a ustawy – Prawo oświatowe, mają dostosować statuty do przepisów art. 172 ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe w nowym brzmieniu, w terminie do dnia 31 sierpnia 2022 r.

Ustalenie możliwie najszybszego terminu wejścia w życie projektowanych przepisów w terminie 14 dni od dnia ogłoszenia ustawy, a w konsekwencji konieczność dostosowania się poszczególnych podmiotów do nowych przepisów do dnia 31 sierpnia 2022 r. wynika z potrzeby jak najwcześniejszego uporządkowania kwestii dotyczących funkcjonowania niepublicznych szkół i placówek prowadzących kształcenie zawodowe.

7. Doprecyzowanie przepisu przejściowego w zakresie obowiązku uzyskania opinii wojewódzkich rad rynku pracy przez szkoły prowadzące kształcenie zawodowe

W projekcie ustawy dokonywana jest zmiana art. 97 ust. 2 ustawy z dnia 22 listopada 2018 r. o zmianie ustawy – Prawo oświatowe oraz niektórych innych ustaw w zakresie dotyczącym uzyskiwania opinii wojewódzkich rad rynku pracy o zasadności kształcenia w zawodach przez szkoły, które od roku 2019/2020 kontynuowały kształcenie w zawodach, których nazwy i symbole cyfrowe nie uległy zmianie w stosunku do klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego obowiązującej przed dniem 1 września 2019 r. Przepis ma na celu doprecyzowanie terminu, do którego, określone w zmienianym art. 97 ust. 2, szkoły mogą kontynuować kształcenie w zawodach szkolnictwa branżowego bez konieczności uzyskiwania opinii wojewódzkich rad rynku pracy. Zmiana polega na ograniczeniu preferencji przewidzianej tym przepisem (braku obowiązku uzyskiwania ww. opinii) do dnia 31 sierpnia 2023 r.

8. Uzupelnienie innych form wychowania przedszkolnego w art. 90u ustawy o systemie oświaty

W projekcie ustawy zaproponowano uwzględnienie innych form wychowania przedszkolnego w upoważnieniu ustawowym do wydania: programów rządowych ustanawianych na podstawie art. 90u ust. 1 pkt 5 i 6 ustawy o systemie oświaty oraz rozporządzeń Rady Ministrów wydawanych na podstawie art. 90u ust. 4 pkt 5 i 6 tej ustawy. Obecnie ww. przepisy odnoszą się wyłącznie do szkół i placówek, a zgodnie z art. 3 pkt 1 ustawy o systemie oświaty przez szkołę należy rozumieć również przedszkole. Oznacza to, że pojęcie „szkoła” nie obejmuje obecnie innych form wychowania przedszkolnego, dlatego też należy je wymienić wprost w ww. przepisach. Jednocześnie projekt ustawy przewiduje utrzymanie w mocy przepisów wydanych na podstawie dotychczasowych upoważnień ustawowych do czasu zakończenia realizacji danego programu rządowego. Powyższe rozwiązania umożliwią m.in., że Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0. na lata 2021–2025 w zakresie Priorytetu 3 będzie dotyczył wszystkich dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym, niezależnie od miejsca, w którym dzieci realizują to wychowanie. Zgodnie z art. 31 ust. 1 ustawy – Prawo oświatowe, wychowanie przedszkolne jest realizowane obecnie w przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz w innych formach wychowania przedszkolnego. Niezasadne jest zatem, aby w ww. Narodowym Programie Rozwoju Czytelnictwa były pomijane dzieci uczęszczające do innych form wychowania przedszkolnego, które realizują wychowanie przedszkolne na takich samych zasadach jak dzieci w przedszkolu i oddziale przedszkolnym (m.in. realizowana jest taka sama podstawa programowa, a dzieci 6-letnie odbywają na takich samych zasadach obowiązkowe roczne przygotowanie przedszkolne, zgodnie z art. 31 ust. 4 ustawy – Prawo oświatowe).

9. Umożliwienie powierzenia realizacji zadania 2.4. przewidzianego w programie kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem” osobie prawnej niebędącej jednostką samorządu terytorialnego albo osobie fizycznej

W 2017 r. wprowadzono przepis art. 90v ust. 3 ustawy o systemie oświaty umożliwiający realizację zadania 2.4. „Utworzenie ośrodków koordynacyjno-rehabilitacyjno-opiekuńczych ze szczególnym uwzględnieniem wczesnego wspomagania rozwoju dzieci od momentu wykrycia niepełnosprawności lub zagrożenia niepełnosprawnością”, w ramach programu kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem”, zwanego dalej „Programem”, wyłącznie publicznym jednostkom systemu oświaty (poradnie psychologiczno-pedagogiczne, przedszkola, szkoły podstawowe, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, specjalne ośrodki

wychowawcze lub ośrodki koordynacyjno-rehabilitacyjno-opiekuńcze). W trakcie realizacji programu w latach 2017–2021 okazało się, że na terenie niektórych samorządów nie funkcjonowały ww. publiczne jednostki systemu oświaty, które mogłyby realizować ww. zadanie, natomiast istnieją niepubliczne jednostki, które mogłyby to zadanie realizować. Zatem wskazane jest umożliwienie niepublicznym jednostkom systemu oświaty (poradniom psychologiczno-pedagogicznym, przedszkolom, szkołom podstawowym, specjalnym ośrodkom szkolno-wychowawczym, specjalnym ośrodkom wychowawczym lub ośrodkom koordynacyjno-rehabilitacyjno-opiekuńczym) realizację zadania 2.4 w ramach Programu. Zakłada się, że dzięki wprowadzonej zmianie do Programu zgłoszą się samorzady, które powierzą realizację zadania 2.4. osobie prawnej niebędącej jednostką samorządu terytorialnego albo osobie fizycznej.

Powierzenie funkcji wiodącego ośrodka koordynacyjno-rehabilitacyjno-opiekuńczego nastąpi po przeprowadzeniu otwartego konkursu ofert. Do przeprowadzenia tego konkursu będą miały zastosowanie przepisy art. 11–19 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2020 r. poz. 1057, z późn. zm.). Zastosowanie ww. przepisów zapewni wysoką jakość wykonania zadania publicznego. Ustawa ta sytuuje przedmiot, którego realizację organ administracji zamierza wesprzeć, w tzw. sferze zadań publicznych. Obejmuje ona 24 obszary działalności, co do których występuje obowiązek współpracy ww. organów z organizacjami pozarządowymi i podmiotami zrównanymi z nimi w prawach. Organizacje pozarządowe współpracują z samorządem terytorialnym ze względu na wspólne cele oraz środki publiczne będące w gestii władz terytorialnych. Władze te powinny w większym stopniu delegować zadania publiczne do tych organizacji, gdyż pozwoliłoby to na uzupełnienie luki w zaspokojeniu potrzeb mieszkańców oraz rozwiązywać różnorakie problemy społeczne we wspólnotach terytorialnych. Organizacje pozarządowe należą do szerokiej grupy podmiotów funkcjonujących na rynku, których działanie nie jest ukierunkowane na zysk, ale jedynie na wypełnienie luki w dostarczaniu ludności dóbr i usług w tych sferach, które nie są wykonywane przez sektor publiczny lub są wykonywane w sposób niewystarczający. Biorąc pod uwagę specyfikę zadań wynikających z działania 2.4. Programu „Za życiem” oraz uwzględniając wcześniejsze uwagi części samorządów, Ministerstwo Edukacji i Nauki proponuje wprowadzenie ww. rozwiązania, aby sprawnie podjąć działanie z zakresu administracji publicznej.

Projektowana zmiana będzie miała pozytywny wpływ na zabezpieczenie potrzeb dziecka z niepełnosprawnością lub zagrożonego niepełnosprawnością od momentu urodzenia, do czasu podjęcia nauki w szkole i jego rodziny, zwiększając dostęp do specjalistycznych usług w

ramach wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka oraz do usług doradczych i wspierających skierowanych do rodziców.

10. Przedłużenie powierzenia stanowiska dyrektorowi jednostki systemu oświaty

W projekcie ustawy przewidziano przepis przejściowy dotyczący zachowania w mocy przedłużenia powierzenia stanowiska dyrektorowi jednostki systemu oświaty (w tym w stosunku do osoby, o której mowa w art. 62 ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe), dokonanego przed dniem 2 września 2021 r. na podstawie § 11ha ust. 1 pkt 1 i ust. 6 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19. Powyższe rozwiązanie zostało zaprojektowane, aby nie było wątpliwości, że dyrektorzy jednostek systemu oświaty, którym przedłużono powierzenie tego stanowiska, a w przypadku osoby, o której mowa w art. 62 ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe – przedłużono powołanie na to stanowisko w roku 2021 na podstawie szczególnej regulacji obowiązującej w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, mogą nadal zajmować to stanowisko do końca okresu, na jaki zostało przedłużone powierzenie (powołanie) tego stanowiska (na to stanowisko).

Proponuje się, aby ustawa weszła w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia, z tym że w przypadku przepisów art. 3, art. 4, art. 5 pkt 2 i 6–9 oraz art. 29 proponuje się, aby weszły w życie z dniem 1 września 2022 r.

Projekt ustawy nie jest objęty zakresem prawa Unii Europejskiej.

Projekt ustawy nie zawiera przepisów technicznych wymagających notyfikacji w rozumieniu rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie sposobu funkcjonowania krajowego systemu notyfikacji norm i aktów prawnych (Dz. U. poz. 2039, z późn. zm.) oraz nie podlega notyfikacji na zasadach przewidzianych w tym rozporządzeniu.

Projekt ustawy nie wymaga przedstawienia właściwym instytucjom i organom Unii Europejskiej, w tym Europejskiemu Bankowi Centralnemu, celem uzyskania opinii, dokonania powiadomienia, konsultacji albo uzgodnienia.

Odnosząc się do § 12 pkt 1 załącznika do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz. U. z 2016 r. poz. 283), należy stwierdzić, że projekt ustawy uwzględnia regulacje, w stosunku do których nie ma możliwości, aby mogły być podjęte za pomocą alternatywnych środków.

Zgodnie z art. 5 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingskiej w procesie stanowienia prawa (Dz. U. z 2017 r. poz. 248) projekt został udostępniony w Biuletynie Informacji Publicznej na stronie podmiotowej Rządowego Centrum Legislacji, w serwisie Rządowy Proces Legislacyjny.

Projekt ustawy nie dotyczy majątkowych praw i obowiązków przedsiębiorców lub praw i obowiązków przedsiębiorców wobec organów administracji publicznej i nie wpływa na działalność mikro przedsiębiorców oraz małych i średnich przedsiębiorców.

<p>Nazwa projektu Projekt ustawy o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw</p> <p>Ministerstwo wiodące i ministerstwa współpracujące Ministerstwo Edukacji i Nauki</p> <p>Osoba odpowiedzialna za projekt w randze Ministra, Sekretarza Stanu lub Podsekretarza Stanu Tomasz Rzymkowski – Sekretarz Stanu w Ministerstwie Edukacji i Nauki</p> <p>Kontakt do opiekuna merytorycznego projektu Urszula Witkowska – naczelnik Wydziału Efektów Kształcenia w Departamencie Kształcenia Ogólnego tel. (22) 34 74 397 e-mail: urszula.witkowska@mein.gov.pl</p>	<p>Data sporządzenia 9.03.2022 r.</p> <p>Źródło inicjatywa Ministra Edukacji i Nauki</p> <p>Nr w Wykazie prac legislacyjnych i programowych Rady Ministrów: UD234</p>
---	--

OCENA SKUTKÓW REGULACJI

1. Jaki problem jest rozwiązywany?

1. Konieczność przygotowania rozwiązań dotyczących organizacji i sposobu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty i egzaminu maturalnego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024, w których egzaminy te będą zdawać uczniowie i absolwenci, którzy dużą część swojego kształcenia realizowali w warunkach stanu epidemii, przy wykorzystaniu metod i technik kształcenia na odległość albo innego sposobu kształcenia. Zmiany w sposobie przeprowadzania egzaminów zewnętrznych, wynikające ze skutków realizacji kształcenia w warunkach stanu epidemii w latach szkolnych 2019/2020–2021/2022 uregulowano w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. poz. 493, z późn. zm.).
2. Skrócenie terminów przewidzianych dla czynności poszczególnych stron postępowania rekrutacyjnego do szkół ponadpodstawowych, o których mowa w art. 150 ust. 7 i art. 158 ust. 6–9 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2021 r. poz. 1082), zwanej dalej „ustawą – Prawo oświatowe”. Zmiana terminów przeprowadzania tych czynności wynika z przesunięcia terminu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty z kwietnia na maj. Skrócenie ww. terminów jest możliwe z uwagi na wprowadzenie możliwości podejmowania czynności, o których mowa w art. 150 ust. 7–9 i art. 158 ust. 6–9 ustawy – Prawo oświatowe, za pomocą środków komunikacji elektronicznej w rozumieniu art. 2 pkt 5 ustawy z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz. U. z 2020 r. poz. 344) lub za pomocą innych środków łączności, a w przypadku czynności podejmowanych przez komisje rekrutacyjne – także w trybie obiegowym. Decyzja o przeprowadzeniu postępowania rekrutacyjnego za pomocą środków komunikacji elektronicznej pozostaje w kompetencji organu prowadzącego daną szkołę. Powszechne uruchomienie przez organy prowadzące ww. środków komunikacji elektronicznej jest bardzo korzystne dla wszystkich stron postępowania rekrutacyjnego tym samym niemalże przesądzone. Podobnie jak obowiązujące od 2014 r. regulacje art. 130 ust. 7 ustawy – Prawo oświatowe (wcześniej art. 20a ust 6 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty w wersji obowiązującej do 2016 r.) umożliwiające przeprowadzanie postępowania rekrutacyjnego za pomocą systemu informatycznego, stało się powszechnym instrumentem wykorzystywanym w postępowaniach rekrutacyjnych. Przeprowadzanie postępowania rekrutacyjnego z wykorzystaniem systemu informatycznego zwiększyło dostępność kandydatów do większej liczby publicznych placówek, do których mogą kandydować w ramach tego samego postępowania rekrutacyjnego. Dysponując takim narzędziem, samorządy sukcesywnie zwiększają limit szkół i placówek, o którym mowa w art. 156 ust. 1 ustawy – Prawo oświatowe.
3. Wskazane jest umożliwienie uczestniczenia w programach rządowych (m.in. korzystania ze wsparcia finansowego) przez inne formy wychowania przedszkolnego. Obecnie spośród dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym, jedynie dzieci w przedszkolach i oddziałach przedszkolnych w szkole podstawowej mogą uczestniczyć w takich programach. Brak uwzględnienia innych form wychowania przedszkolnego w programach rządowych może spowodować nierówne traktowanie dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym uczęszczających do innych form wychowania przedszkolnego.
4. Kwalifikacyjne kursy zawodowe prowadzone przez podmioty spoza systemu oświaty, tj. instytucje rynku pracy, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 3–6 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, prowadzące działalność edukacyjno-szkoleniową, nie podlegają nadzorowi kuratora oświaty. Wprowadzenie obowiązku posiadania przez te podmioty akredytacji prowadzonego kwalifikacyjnego kursu zawodowego umożliwi przede wszystkim zweryfikowanie programu nauczania na kursie z podstawami programowymi kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego, jak również m.in. zapewnienia przez organizatora odpowiedniej bazy i kadry dydaktycznej prowadzącej kształcenie. Ponadto zmiana przepisów w zakresie przyznawania akredytacji umożliwi jej

uzyskanie przez podmioty prowadzące działalność oświatową, o której mowa w art. 170 ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe, oraz instytucje rynku pracy, o których mowa w art. 6 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, prowadzące działalność edukacyjno-szkoleniową, nie tylko w przypadku wcześniejszego prowadzenia kwalifikacyjnych kursów zawodowych, ale również w przypadku, prowadzenia na podstawie odrębnych przepisów, edukacji pozaszkolnej w zakresie zawodu lub zawodów odpowiadających zawodowi lub zawodom określonym w klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego.

5. Wprowadzenie obowiązku wskazania w zgłoszeniu, o którym mowa w art. 168 ustawy – Prawo oświatowe, form pozaszkolnych, które niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego lub centrum kształcenia zawodowego mają zamiar prowadzić, jak również pozytywnej opinii kuratora oświaty o spełnianiu warunków, o których mowa w art. 118 ust. 4 pkt 3 lit. a, b i c wymienionej ustawy, oraz zgodności statusu placówki lub centrum z przepisami art. 172 ust. 2 tejże ustawy, przyczyni się do wyeliminowania przypadków prowadzenia przez te podmioty form pozaszkolnych, a zwłaszcza kwalifikacyjnego kursu zawodowego, wbrew przepisom oświatowym.
6. W latach 2017–2021 około 75 samorządów nie przystąpiło do realizacji kompleksowego programu wsparcia dla rodzin „Za życiem”. W opinii Ministerstwa Edukacji i Nauki w nowej edycji Programu na lata 2022–2026 należy umożliwić samorządom wskazanie szkoły lub placówki niebędącej jednostką prowadzoną przez samorząd. Proponowana zmiana umożliwi zwiększenie liczby podmiotów realizujących Program o te samorzady, które w latach 2017–2021 nie mogły wskazać szkoły lub placówki publicznej; wyznaczone placówki nie podjęły zadań związanych z pełnieniem funkcji wiodącego ośrodka rehabilitacyjno-koordynacyjno-opiekuńczego; w trakcie realizacji porozumień zawartych z Ministerstwem starostwa powiatowe wycofały się z realizacji zadania 2.4. Programu kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem”.
7. Kondycja psychofizyczna dzieci i młodzieży w Polsce wymaga pilnej interwencji, a sytuację pogarsza zagrożenie pandemiczne i wynikający z niego przedłużający się okres edukacji zdalnej. Wyniki badań naukowych oraz najnowsze raporty pokazują jednoznacznie, że najbardziej efektywnym rozwiązaniem jest zwiększenie dostępu dzieci i młodzieży do wczesnej pomocy psychologiczno-pedagogicznej, udzielanej przez specjalistów zatrudnionych w przedszkolu i szkole we współpracy z nauczycielami, wzmocnienie profilaktyki oraz wzrost wykrywalności jak najwcześniejszych trudności w rozwoju i funkcjonowaniu dzieci i uczniów¹⁾. Aby osiągnąć ten cel konieczne jest zwiększenie liczby zatrudnionych w przedszkolach i szkołach specjalistów. Wyniki zleconych przez Rzecznika Praw Dziecka największych od dwóch dekad ogólnopolskich badań naukowych w obszarze samopoczucia psychicznego dzieci i młodzieży wskazują na poważne zagrożenie zaburzeniami psychicznymi, w tym depresją wśród dzieci i młodzieży. Co siódme dziecko w Polsce odczuwa niezadowolenie ze swojego życia w stopniu zagrażającym jego zdrowiu psychicznemu. Dramatycznie wzrasta liczba dzieci i młodzieży, u których stwierdza się zaburzenia psychiczne²⁾. Dodatkowe przeciążenie systemu leczenia psychiatrycznego dzieci i młodzieży wynika z faktu, że w odróżnieniu od wielu krajów europejskich problemem jest osamotnienie systemu psychiatrycznej opieki zdrowotnej w całościowej opiece nad dziećmi i młodzieżą z zaburzeniami zachowania, wynikające z niskiego dostępu do opieki psychologiczno-pedagogicznej w szkołach. Dzieci wagarujące, uciekające z domów, agresywne wobec rodziców i nauczycieli kierowane są do instytucji poza szkołą - poradni lub oddziałów psychiatrycznych, nieprzygotowanych lokalowo i kadrowo do zajmowania się dużymi grupami agresywnych nastolatków. Działania specjalistów spoza szkoły, bez uruchomienia środowiska szkolnego, są oddalone w czasie i często nieskuteczne³⁾. Di Pietro, Biagi, Costa, Karpinski i Mazza zauważają, że straty w nauce poniesione przez uczniów podczas kryzysu COVID-19 przełożą się na zmniejszenie dostępnego kapitału ludzkiego, z negatywnym wpływem na wzrost produktywności, innowacje i zatrudnienie, w tym przyszłe niższe zarobki dla kohorty uczniów bezpośrednio dotkniętych blokadą. Podkreślają, że liczby te powinny być brane pod uwagę przez decydentów przy podejmowaniu decyzji o inwestycjach mających na celu złagodzenie negatywnych skutków COVID-19 dla edukacji. Obecna sytuacja wskazuje na potrzebę natychmiastowych działań zaradczych oraz interwencyjnych. Skutkiem zaniechania działań w tym zakresie są większe problemy w funkcjonowaniu młodych ludzi, które wiążą się z większymi nakładami na ich kompensowanie, związane z kształceniem (kształcenie specjalne), leczeniem (leczenie specjalistyczne, w tym psychiatryczne), wspieraniem rodziny (interwencje kryzysowe, pomoc społeczna, terapie małżeńskie i rodzinne), a w przyszłości funkcjonowaniem w życiu dorosłym (zasiłki, renty, wydatki w zakresie ochrony zdrowia i zabezpieczenia społecznego). Analizy międzynarodowe potwierdzają, że osoby uczące się, które z jakichkolwiek powodów nie radzą sobie w szkole lub nie

¹⁾ M.in. Knopik, T., Wiejak, K., Humenny, G., Płatkowski, B. (2021). Raport z badania: Monitorowanie uwzględniania zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych uczniów w procesie kształcenia. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych, s. 43; Dorota Podgórska-Jachnik D. (2021) Raport merytoryczny. Edukacja włączająca w Polsce – bilans otwarcia 2020. Warszawa, Ośrodek Rozwoju Edukacji, <https://www.ore.edu.pl/2021/10/raport-edukacja-wlaczajaca-w-polsce/>

²⁾ Janas-Kozik M. (2017) Sytuacja psychiatrii dzieci i młodzieży w Polsce w 2016 roku. Aktualne występowanie i obraz zaburzeń psychicznych wieku rozwojowego, *Psychiatria* 2017; 14, 1: 61–63.

³⁾ <https://brpd.gov.pl/2021/11/05/mlodzi-potrzebuj-pilnej-pomocy-psychologicznej-alarmujace-wyniki-badania-rzecznika-praw-dziecka/>, <https://brpd.gov.pl/wp-content/uploads/2021/01/Raport-z-badania-na-zlecenie-Rzecznika-Praw-Dziecka.pdf>, https://www.ipzin.org/images/pdf/Raport_jak_wspierac_uczniow_po_roku_epidemii.pdf

odnoszą w niej sukcesów, częściej wymagają w dorosłym życiu dodatkowych usług (np. wsparcia dochodu, mieszkania, opieki zdrowotnej), co wiąże się z wysokimi kosztami ekonomicznymi i społecznymi dla społeczeństwa⁴. Niski poziom wykształcenia i trudności w funkcjonowaniu przekładają się na niższą aktywność zawodową. Im wyższy poziom wykształcenia, tym wyższy poziom aktywności zawodowej. Należy zauważyć, że w Polsce wskaźnik bezrobocia w grupie osób z niepełnosprawnościami jest wciąż wyższy niż osób bez niepełnosprawności. W 2019 r. współczynnik aktywności zawodowej osób sprawnych w wieku produkcyjnym wynosił 81,0% (osób z niepełnosprawnością - 28,8%), wskaźnik zatrudnienia 78,4% (osób z niepełnosprawnością - 26,8%), a stopa bezrobocia 3,4% (osoby z niepełnosprawnością - 7,2%)⁵. Jak najwcześniejsze oddziaływania, skierowane do rodzin już od okresu oczekiwania na narodziny dziecka, a następnie w okresie kształcenia i wychowania w systemie oświaty stanowią szansę na zmniejszenie negatywnych skutków społecznych i finansowych, jakie wiążą się z brakiem wsparcia w rozwoju dzieci i młodzieży.

2. Rekomendowane rozwiązanie, w tym planowane narzędzia interwencji, i oczekiwany efekt

W projekcie ustawy planuje się wprowadzenie regulacji dotyczących:

1) wymagań egzaminacyjnych

Zgodnie z art. 44zs i art. 44zzb ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2021 r. poz. 1915), zwanej dalej „ustawą o systemie oświaty”, egzamin ósmoklasisty i egzamin maturalny są przeprowadzane na podstawie wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego oraz sprawdzają, w jakim stopniu uczeń lub słuchacz spełnia te wymagania.

W roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024, podobnie jak w poprzednich latach, egzamin ósmoklasisty i egzamin maturalny zostaną przeprowadzone na podstawie odrębnych wymagań egzaminacyjnych, określonych w przepisach rozporządzeń wydanych na podstawie nowych upoważnień zawartych w projektowanej ustawie. Wymagania te będą stanowiły zawężony katalog w stosunku do wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego. Egzamin ósmoklasisty oraz egzamin maturalny dla absolwentów starego ustroju szkolnego (szkoły ponadgimnazjalne) zostanie przeprowadzony na podstawie wymagań egzaminacyjnych, stanowiących zawężony katalog wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, które będą tożsame z wymaganiami egzaminacyjnymi na rok szkolny 2020/2021. Natomiast dla absolwentów nowego ustroju szkolnego (szkoły ponadpodstawowe) wymagania egzaminacyjne dla egzaminu maturalnego z poszczególnych przedmiotów zostaną wybrane spośród wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, wydanej na podstawie art. 47 ust. 1 pkt 1 lit. c, d i g ustawy – Prawo oświatowe, które powinien posiadać absolwent szkoły umożliwiającej uzyskanie świadectwa dojrzałości. Wymagania egzaminacyjne przygotowały zespoły ekspertów powołane przez Ministra Edukacji i Nauki na podstawie wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego. Należy zauważyć, że pomimo opracowania nowych wymagań egzaminacyjnych nie został zniesiony obowiązek realizacji przez nauczycieli podstawy programowej kształcenia ogólnego w pełnym zakresie. Jednocześnie realizacja kształcenia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość, innego sposobu kształcenia lub kształcenia w tzw. „systemie hybrydowym” w latach szkolnych 2019/2020–2021/2022 utrudniła realizację niektórych treści podstawy programowej kształcenia ogólnego, co uzasadnia dostosowanie wymagań egzaminacyjnych dla uczniów i absolwentów kończących dany etap edukacyjny i przystępujących do egzaminów zewnętrznych.

2) egzaminu ósmoklasisty

Od roku szkolnego 2022/2023 egzamin ósmoklasisty będzie przeprowadzany:

- 1) w terminie głównym:
  - a) w szkołach dla dzieci i młodzieży oraz w szkołach dla dorosłych, w których nauka kończy się w semestrze wiosennym – w maju,
  - b) w szkołach dla dorosłych, w których nauka kończy się w semestrze jesiennym – w styczniu;
- 2) w terminie dodatkowym:
  - a) w szkołach dla dzieci i młodzieży oraz w szkołach dla dorosłych, w których nauka kończy się w semestrze wiosennym – w czerwcu,
  - b) w szkołach dla dorosłych, w których nauka kończy się w semestrze jesiennym – w maju.

Zmiana terminu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty ma charakter stały. Przesunięcie egzaminu o około miesiąc pozwoli uczniom szkoły podstawowej lepiej przygotować się do egzaminu.

Dotychczas, zgodnie z art. 295 ust. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r. poz. 60, z późn. zm.), począwszy od roku szkolnego 2021/2022 egzamin ósmoklasisty miał obejmować następujące przedmioty obowiązkowe: język polski, matematyka, język obcy nowożytny oraz jeden przedmiot

⁴ OECD „The high cost of low educational performance: The long-run economic impact of improving PISA outcomes”, Paris: OECD 2010. OECD „Universal skills: What countries stand to gain”, Paris: OECD 2015.

⁵ <https://niepelnosprawni.gov.pl/index.php?c=page&id=80&print=1>.

do wyboru spośród przedmiotów: biologia, chemia, fizyka, geografia lub historia. Projekt ustawy wprowadza zmianę polegającą na rezygnacji z przeprowadzania od roku szkolnego 2022/2023 egzaminu ósmoklasisty z czwartego przedmiotu obowiązkowego, wybranego spośród przedmiotów: biologia, chemia, fizyka, geografia lub historia.

Rezygnacja z obowiązku przystąpienia do egzaminu ósmoklasisty z jednego przedmiotu do wyboru nie powoduje dodatkowych skutków finansowych, ponieważ egzamin ósmoklasisty z czwartego przedmiotu do wyboru nie był dotychczas przeprowadzany. W wyniku proponowanej zmiany zachowany zostaje obowiązujący stan rzeczy, nie ma zatem możliwości przeanalizowania efektu tego rozwiązania. Rezygnacja z obowiązku przystąpienia do egzaminu ósmoklasisty z czwartego przedmiotu do wyboru będzie związana z niższymi kosztami przeprowadzenia tego egzaminu wynikającymi ze zmniejszenia liczby drukowanych i dystrybuowanych arkuszy egzaminacyjnych oraz wynagrodzenia egzaminatorów sprawdzających prace egzaminacyjne w tym zakresie. Jednocześnie należy zauważyć, że oszczędności wynikających z rezygnacji z przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty z przedmiotu do wyboru w związku z brakiem konieczności druku i dystrybucji arkuszy egzaminacyjnych oraz brakiem konieczności zapewnienia wynagrodzenia dla egzaminatorów nie można wskazać, bowiem plan finansowy Centralnej Komisji Egzaminacyjnej nie został zwiększony w związku z tymi zadaniami. Rezygnacja z przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty z przedmiotu do wyboru nastąpiła już w 2022 r. – rozwiązanie takie zostało wprowadzone w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19. W wyniku przyjęcia takiego rozwiązania w 2022 r. budżet Centralnej Komisji Egzaminacyjnej nie został w tym zakresie zwiększony. Przedłożony projekt ustawy jedynie przenosi rozwiązanie przyjęte doraźnie w 2022 r. na poziom ustawy, jako rozwiązanie stałe. Oszczędność występuje zatem względem potencjalnych wydatków, jakie ponosiłaby Centralna Komisja Egzaminacyjna i okręgowe komisje egzaminacyjne, gdyby egzamin ósmoklasisty z przedmiotu do wyboru był przeprowadzany, nie względem rzeczywistego zwiększenia planu finansowego wydatków przeznaczonych na system egzaminów zewnętrznych, bowiem takiego zwiększenia na to zadanie nie było.

3) postępowania rekrutacyjnego do szkół ponadpodstawowych

Przesunięcie terminu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty z kwietnia na maj wymaga dostosowania ustawowych terminów rekrutacyjnych, o których mowa w art. 150 ust. 7 i art. 158 ust. 6–9 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe, zwanej dalej „ustawą – Prawo oświatowe”, tak aby przeprowadzić postępowanie uzupełniające w ustawowym terminie, o którym mowa w art. 161 ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe (do końca sierpnia roku szkolnego poprzedzającego rok szkolny, na który jest przeprowadzane postępowanie rekrutacyjne). W efekcie zmiany terminu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty wyniki tego egzaminu są dostępne dopiero po zakończeniu roku szkolnego (np. w roku szkolnym 2020/2021 wyniki egzaminu były dostępne od dnia 2 lipca 2021 r., a wydanie absolwentom zaświadczeń o szczegółowych wynikach egzaminu ósmoklasisty nastąpi dopiero dnia 9 lipca 2021 r.) co znacznie ogranicza czas na przeprowadzenie wszystkich etapów postępowania rekrutacyjnego i postępowania uzupełniającego w terminie, o którym mowa w art. 161 ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe.

Mając na uwadze powyższe, w ustawie – Prawo oświatowe proponuje się wprowadzić zmiany w zakresie terminów dokonywania poszczególnych czynności w postępowaniu rekrutacyjnym polegającej na skróceniu terminów przewidzianych dla czynności poszczególnych stron postępowania, tj.:

- 1) skrócenie do 5 dni terminu dla wójta (burmistrza, prezydenta miasta), którego zadaniem jest potwierdzenie okoliczności zawartych w oświadczeniach, o których mowa w art. 150 ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe, składanych we wniosku o przyjęcie w postępowaniu rekrutacyjnym do szkół i placówek oświatowych, z wyjątkiem postępowania rekrutacyjnego przeprowadzanego do przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych i innych form wychowania przedszkolnego, o których mowa w art. 131 ust. 1 ustawy – Prawo oświatowe (dotychczas termin ten wynosił 14 dni);
- 2) skrócenie do 3 dni terminu na poszczególnych etapach postępowania odwoławczego, o którym mowa w art. 158 ust. 6–9 ustawy – Prawo oświatowe, dla rodziców niepełnoletnich kandydatów lub pełnoletnich kandydatów oraz dla komisji rekrutacyjnej i dyrektora publicznej szkoły lub placówki oświatowej (dotychczas terminy te wynosiły odpowiednio 5 lub 7 dni).

Skrócenie ww. terminów jest możliwe z uwagi na jednoczesne wprowadzenie w projekcie ustawy możliwości podejmowania czynności, o których mowa w art. 150 ust. 7–9 i art. 158 ust. 6–9 ustawy – Prawo oświatowe, za pomocą środków komunikacji elektronicznej w rozumieniu art. 2 pkt 5 ustawy z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną lub za pomocą innych środków łączności, a w przypadku czynności podejmowanych przez komisje rekrutacyjne – także w trybie obiegu.

Obecnie w art. 130 ust. 7 ustawy – Prawo oświatowe dopuszcza się przeprowadzenie postępowania rekrutacyjnego z wykorzystaniem systemu informatycznego. To narzędzie znacząco usprawniło postępowanie, w szczególności prace komisji rekrutacyjnych odpowiedzialnych za weryfikację wniosków o przyjęcie do szkoły lub placówki oświatowej. Dla usprawnienia i przyspieszenia procedury ustalenia wyników postępowania rekrutacyjnego oraz ograniczenia konieczności

osobistego udziału rodziców lub pełnoletnich kandydatów w tym procesie rozszerzono zakres czynności, które mogą być przeprowadzone za pomocą środków komunikacji elektronicznej.

Projektowane rozwiązanie dopuszcza również przeprowadzanie weryfikacji tych wniosków przez komisję rekrutacyjną oraz potwierdzenia okoliczności zawartych w oświadczeniach przez podmioty, o których mowa w art. 150 ust. 7–9 ustawy – Prawo oświatowe, za pomocą środków komunikacji elektronicznej. Umożliwia także przeprowadzenie procedury odwoławczej za pomocą tych środków. Decyzję o przeprowadzeniu postępowania rekrutacyjnego za pomocą środków komunikacji elektronicznej lub za pomocą innych środków łączności pozostawiono w kompetencji organu prowadzącego daną szkołę lub placówkę.

Jednocześnie należy zauważyć, że obowiązujące – dłuższe – terminy przewidziane na czynności określone w art. 158 ust. 6–9 ww. ustawy wymagały doręczenia pisemnej wersji m.in. wniosku o uzasadnienie odmowy przyjęcia lub odwołania do dyrektora szkoły od rozstrzygnięcia komisji rekrutacyjnej przedstawionego w uzasadnieniu.

Należy zauważyć, że skrócone terminy na czynności, o których mowa w art. 158 ust. 6–9 ustawy – Prawo oświatowe, obowiązują od dwóch lat, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19. Podobnie jak od dwóch lat te czynności mogą być prowadzone za pomocą środków komunikacji elektronicznej lub za pomocą innych środków łączności, zgodnie z przepisami ww. rozporządzenia. Doświadczenia z tych dwóch lat pozwalają potwierdzić, że skrócony termin na czynności, o których mowa w art. 158 ust. 6–9 ustawy – Prawo oświatowe, nie był kwestionowany lub kontestowany. Co więcej umożliwienie przeprowadzania ww. czynności za pomocą środków komunikacji elektronicznej usprawni przebieg postępowania rekrutacyjnego i skróci czas oczekiwania na ostateczne rozstrzygnięcie tego postępowania, przez co żaden uczestnik postępowania nie jest pozbawiony możliwości pełnego uczestnictwa w procesie rekrutacyjnym oraz nie zostało ograniczone jego prawo dostępu do edukacji publicznej. Umożliwienie uczestniczenia w postępowaniu odwoławczym za pomocą ww. środków komunikacji elektronicznej sprzyja efektywności tego postępowania, w szczególności w sytuacji, w której kandydat wnosi o pisemne uzasadnienie odmowy przyjęcia do więcej niż jednego podmiotu.

Poniżej został przedstawiony schemat terminów w postępowaniu rekrutacyjnym i postępowaniu uzupełniającym do publicznych szkół ponadpodstawowych na rok szkolny 2021/2022.

Lp.	Nazwa czynności	Postępowanie rekrutacyjne	Postępowanie uzupełniające
1.	Złożenie wniosku o przyjęcie do szkoły.	od 17 maja 2021 r. do 21 czerwca 2021 r.	od 3 sierpnia 2021 r. do 5 sierpnia 2021 r.
2.	Drugi termin na złożenie wniosku i wymagane załączniki (tj. świadectwo ukończenia szkoły, zaświadczenie o wynikach egzaminu ósmoklasisty).	od 25 czerwca 2021 r. do 14 lipca 2021 r.	
3.	Weryfikacja przez komisję rekrutacyjną wniosków o przyjęcie do szkoły ponadpodstawowej i dokumentów potwierdzających spełnianie przez kandydata warunków poświadczanych w oświadczeniach, w tym dokonanie przez przewodniczącego komisji rekrutacyjnej czynności związanych z ustaleniem tych okoliczności.	do 14 lipca 2021 r.	5 sierpnia 2021 r.
4.	Weryfikacja przez komisję rekrutacyjną wniosków o przyjęcie do szkoły ponadpodstawowej i dokumentów potwierdzających spełnianie przez kandydata warunków lub kryteriów branych pod uwagę w postępowaniu rekrutacyjnym, w tym okoliczności zweryfikowanych przez wójta (burmistrza lub prezydenta) wskazanych w oświadczeniach.	do 21 lipca 2021 r.	13 sierpnia 2021 r.
5.	Ogłoszenie listy kandydatów zakwalifikowanych i kandydatów niezakwalifikowanych.	22 lipca 2021 r.	16 sierpnia 2021 r.
6.	Potwierdzenie woli przyjęcia w postaci przedłożenia oryginału świadectwa ukończenia szkoły i oryginału zaświadczenia o wynikach egzaminu zewnętrznego.	od 23 lipca 2021 r. do 30 lipca 2021 r.	od 17 sierpnia 2021 r. do 20 sierpnia 2021 r.

7.	Ogłoszenie listy kandydatów przyjętych i kandydatów nieprzyjętych.	2 sierpnia 2021 r.	23 sierpnia 2021 r.
8.	Wystąpienie do komisji rekrutacyjnej o sporządzenie uzasadnienia odmowy przyjęcia.	do 5 sierpnia 2021 r.	do 26 sierpnia 2021 r.
9.	Sporządzenie przez komisję rekrutacyjną uzasadnienia odmowy przyjęcia.	do 3 dni od dnia wystąpienia o sporządzenie uzasadnienia odmowy przyjęcia	
10.	Wniesienie do dyrektora szkoły odwołania od rozstrzygnięcia komisji rekrutacyjnej.	do 3 dni od dnia otrzymania uzasadnienia odmowy przyjęcia	
11.	Dyrektor szkoły rozpatruje odwołanie od rozstrzygnięcia komisji rekrutacyjnej.	do 3 dni od dnia złożenia odwołania do dyrektora szkoły	

4) egzaminu maturalnego

W latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024 absolwent zda egzamin maturalny i uzyska świadectwo dojrzałości, jeżeli otrzyma z każdego przedmiotu obowiązkowego co najmniej 30% punktów możliwych do uzyskania i przystąpi do egzaminu z co najmniej jednego przedmiotu dodatkowego na poziomie rozszerzonym. Dla egzaminu maturalnego na poziomie rozszerzonym nie będą ustalane w tych latach progi punktowe stanowiące o zdaniu egzaminu maturalnego z przedmiotu dodatkowego (30% punktów możliwych do uzyskania).

W latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024 egzamin maturalny będzie przeprowadzany zarówno dla absolwentów nowego i starego ustroju szkolnego, przy czym począwszy od roku szkolnego 2022/2023 absolwenci nowego ustroju szkolnego, zgodnie z obecnie obowiązującymi przepisami, aby zdać egzamin maturalny powinni uzyskać 30% punktów możliwych do uzyskania zarówno z przedmiotów obowiązkowych, jak i jednego przedmiotu dodatkowego. Rezygnacja z obowiązku uzyskania co najmniej 30% punktów z jednego przedmiotu dodatkowego jest przewidziana w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024, tak aby zachować równość szans absolwentów nowego ustroju szkolnego przystępujących do egzaminu maturalnego po raz pierwszy, tj. absolwentów czteroletniego liceum ogólnokształcącego, którzy ukończą tę szkołę w roku szkolnym 2022/2023 oraz absolwentów pięcioletniego technikum, którzy ukończą tę szkołę w roku szkolnym 2023/2024. Od roku szkolnego 2024/2025 obowiązek uzyskania 30% punktów z jednego przedmiotu dodatkowego będzie dotyczył wszystkich absolwentów nowego ustroju szkolnego. Wprowadzenie proponowanego rozwiązania jest konieczne ze względu na fakt, że wszyscy absolwenci, którzy w roku szkolnym 2022/2023 lub 2023/2024 będą przystępowali do egzaminu maturalnego, mają za sobą co najmniej półtora roku kształcenia, którego standardowy przebieg został zakłócony przez utrudnienia związane ze stanem epidemii (tj. kształcenie zdalne lub tzw. „kształcenie hybrydowe”).

Obowiązujące obecnie rozwiązania prawne przewidują, że od roku szkolnego 2022/2023 absolwent nowego ustroju szkolnego, aby zdać egzamin maturalny, musi osiągnąć wynik minimum 30% punktów możliwych do uzyskania z jednego przedmiotu dodatkowego spośród wszystkich przedmiotów dodatkowych, które wskazał w deklaracji. Zdający nie wskazuje jednak przedmiotu, którego ten próg dotyczy, chyba że przystępuje do egzaminu maturalnego wyłącznie z jednego przedmiotu dodatkowego. Należy zauważyć, że podstawowym regulatorem w zakresie motywacji zdających, jeżeli chodzi o wynik egzaminu maturalnego z przedmiotów dodatkowych, są warunki postępowania rekrutacyjnych na uczelni. Okresowe (na 2 lata) zniesienie progu zdawalności egzaminu maturalnego z przedmiotu dodatkowego nie wpłynie na motywację zdających np. egzamin maturalny z biologii lub chemii, ponieważ wyniki egzaminu maturalnego z tych przedmiotów stanowią podstawę przyjęcia na studia np. na medycynę, stomatologię lub psychologię. Próg, który zostanie przywrócony od roku szkolnego 2024/2025, może podziać motywująco na osoby, które planują studia na mniej „obleganych” kierunkach. Jednakże doświadczenia lat ubiegłych pokazują, że warunki rekrutacji na niektóre kierunki w niektórych uczelniach są na tyle niewymagające, że nawet minimalny wynik wystarczy, aby na te kierunki się dostać.

Proponowane zmiany w przeprowadzaniu egzaminu maturalnego są odpowiedzią na zaistniałą sytuację (stan epidemii), jako rozwiązania epizodyczne, umożliwiające absolwentom rozpoczęcie kształcenia na uczelni lub zmianę pracy pomimo kształcenia w utrudnionych warunkach, i tym samym realizację prawa do nauki. Niewątpliwie częsta zmiana wymagań egzaminacyjnych i sposobu przeprowadzania egzaminu maturalnego utrudniają porównywalność wyników, jednakże należy zauważyć, że niewprowadzenie projektowanych zmian i tym samym utrzymanie zasad przeprowadzania egzaminu maturalnego zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, skutkowałoby nierównym potraktowaniem absolwentów z różnych lat szkolnych. Projektowane zmiany w żaden sposób nie wpłyną na dalszą drogę edukacyjną i zawodową absolwentów, tj. możliwości kształcenia w szkołach ponadpodstawowych i na uczelniach oraz podejmowania zatrudnienia (w kraju i za granicą).

5) innych zmian:

1. Projekt ustawy w zakresie egzaminów będzie regulował również kwestie dotyczące:

- 1) terminu przekazania uczniom szkół podstawowych zaświadczeń o szczegółowych wynikach egzaminu ósmoklasisty (dotychczas zaświadczenia te były przekazywane wraz ze świadectwem ukończenia szkoły podstawowej, natomiast zgodnie z projektowaną ustawą termin ten będzie określony w komunikacie Centralnej Komisji Egzaminacyjnej, o którym mowa w art. 9a ust. 2 pkt 10 lit. a tiret pierwsze ustawy o systemie oświaty); projektowane zmiany nie wpłyną na zasady postępowania rekrutacyjnego do szkół ponadpodstawowych. W przypadku postępowania rekrutacyjnego do szkół ponadpodstawowych zmiana terminu egzaminu ósmoklasisty (na maj) wpłynie na przebieg tego postępowania, trzeba jednak mieć na względzie, że zmiana terminu egzaminu to realizacja postulatu zgłaszanego przez szkoły od kilku lat;
- 2) możliwości przeprowadzania szkoleń dla kandydatów na egzaminatorów i egzaminatorów z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość.

2. Projekt ustawy przewiduje również rozwiązania w zakresie:

- 1) możliwości powoływania przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania zespołów doradczych lub ekspertów w celu przedstawienia opinii lub ekspertyzy na potrzeby tego ministra; jest to rozwiązanie analogiczne do zastosowanego w art. 341 oraz art. 403 ust. 2 i 4 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478, z późn. zm.); w związku z faktem, że Minister Edukacji i Nauki kieruje dwoma działami administracji rządowej – oświata i wychowanie oraz szkolnictwo wyższe i nauka, istnieje potrzeba uspoźnienia przepisów dotyczących możliwości powoływania przez niego zespołów doradczych lub ekspertów w celu przedstawienia opinii lub ekspertyzy na jego potrzeby; Zaproponowane rozwiązanie ma na celu dostarczenie Ministrowi Edukacji i Nauki opinii i ekspertyz zewnętrznych z zakresu oświaty i wychowania, przygotowanych w szczególności przez fachowców, naukowców i praktyków. Zatrudnianie w Ministerstwie Edukacji i Nauki na umowach o pracę ekspertów do każdej kwestii pozostającej we właściwości działu oświata i wychowanie jest niemożliwe (ograniczone środki budżetowe, brak możliwości zapewnienia ekspertowi pożądanego miesięcznego wynagrodzenia, stałe zatrudnienie tych osób w innych podmiotach i brak chęci wiązania się umową o pracę z ministerstwem), ponieważ byłoby bardzo nieefektywne finansowo. Efektywniejszym wydaje się zaproponowane w projekcie rozwiązanie, które, w razie potrzeby, umożliwi ministrowi właściwemu ds. oświaty i wychowania pozyskanie fachowych ekspertyz i opinii zewnętrznych, przygotowanych przez ekspertów patrzących na problem często z innej strony niż urzędnicy zatrudnieni w ministerstwie. Rozwiązanie to nie będzie wymagało ponoszenia długookresowych kosztów pracy danego eksperta, ale tylko i wyłącznie jednorazowe koszty związane z pozyskaniem konkretnej opinii lub ekspertyzy przygotowanej na potrzeby ministra. Wynagrodzenie za opinię lub ekspertyzę będzie przysługiwało w wysokości nie wyższej niż 60% kwoty bazowej, określanej dla nauczycieli corocznie w ustawie budżetowej, co pozwala na precyzyjne planowanie budżetu przeznaczonego na pokrycie ich kosztów na dany rok budżetowy. Wysokość wynagrodzenia za sporządzenie opinii lub ekspertyzy uzależniona będzie od jej zakresu, pracochłonności wykonania opinii lub ekspertyzy wykorzystania materiałów pomocniczych niezbędnych do wykonania opinii lub ekspertyzy, a także doświadczenia zawodowego lub tytułu naukowego lub zawodowego eksperta;
- 2) zachowania w mocy przedłużenia powierzenia stanowiska dyrektorowi jednostki systemu oświaty (w tym zachowania w mocy powyższego rozwiązania w stosunku do osoby, o której mowa w art. 62 ust. 2 ustawy – Prawo oświatowe), dokonanego przed dniem 2 września 2021 r. na podstawie § 11ha ust. 1 pkt 1 i ust. 6 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19;
- 3) uwzględnienia innych form wychowania przedszkolnego w programach rządowych ustanawianych na podstawie art. 90u ust. 1 pkt 5 i 6 ustawy o systemie oświaty oraz w rozporządzeniach Rady Ministrów wydawanych na podstawie art. 90u ust. 4 pkt 5 i 6 tej ustawy. Obecnie ww. przepisy odnoszą się wyłącznie do szkół i placówek, a zgodnie z art. 3 pkt 1 ustawy o systemie oświaty przez szkołę należy rozumieć również przedszkole. Oznacza to, że pojęcie „szkoła” nie obejmuje obecnie innych form wychowania przedszkolnego, dlatego też należy je wymienić wprost w ww. przepisach. Jednocześnie projekt ustawy będzie przewidywał przepis utrzymujący w mocy dotychczas wydane rozporządzenia na podstawie art. 90u ust. 4 pkt 5 i 6 ustawy o systemie oświaty;
- 4) wprowadzenia obowiązku posiadania akredytacji, o której mowa w art. 118 ustawy – Prawo oświatowe, na kwalifikacyjny kurs zawodowy prowadzony przez instytucje rynku pracy, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 3-6 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, prowadzące działalność edukacyjno-szkoleniową;
- 5) umożliwienia uzyskania akredytacji kwalifikacyjnego kursu zawodowego przez podmioty prowadzące działalność oświatową, o której mowa w art. 170 ust. ustawy – Prawo oświatowe oraz instytucje rynku pracy, o których mowa w art. 6 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, prowadzące działalność

edukacyjno-szkoleniową, nie tylko na podstawie prowadzonych przez te podmioty kwalifikacyjnych kursów zawodowych, ale również na podstawie prowadzonej przez te podmioty, na podstawie odrębnych przepisów edukacji pozaszkolnej w zakresie zawodu lub zawodów odpowiadających zawodowi lub zawodom określonym w klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego;

- 6) wprowadzenia obowiązku uzyskania pozytywnej opinii kuratora oświaty, jako warunku wpisania niepublicznej placówki kształcenia ustawicznego lub niepublicznego centrum kształcenia zawodowego do ewidencji prowadzonej przez jednostkę samorządu terytorialnego obowiązującą do prowadzenia odpowiedniego typu publicznych placówek lub centrów oraz poszerzenie katalogu informacji i danych zawartych w zgłoszeniu do ewidencji;
- 7) poszerzenia katalogu informacji jakie powinien zawierać statut niepublicznej szkoły lub placówki;
- 8) dostosowania brzmienia przepisów art. 26b ust. 24–26 ustawy – Prawo oświatowe do działań, które podejmowane będą w trakcie kolejnej rundy monitorowania karier absolwentów w roku 2022. Zaproponowane zmiany uszczegóławiają regulacje dotyczące okresu przechowywania zanonimizowanych danych przez Instytut Badań Edukacyjnych. Jednocześnie zmiana w zakresie art. 26b w ust. 25 ma na celu określenie głównych rodzajów raportów, które Instytut Badań Edukacyjnych opracowuje w celu przedstawienia wyników z monitoringu karier absolwentów publicznych i niepublicznych szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych. Zmiana w art. 26b w ust. 26 wynika z potrzeby doprecyzowania rodzaju zbiorczych wyników, które będą publikowane w ramach monitoringu;
- 9) projektowana zmiana art. 90v ust. 3 ustawy o systemie oświaty umożliwi podmiotom niepublicznym realizację zadania 2.4. Programu: Utworzenie ośrodków koordynacyjno-rehabilitacyjno-opiekuńczych ze szczególnym uwzględnieniem wczesnego wspomagania rozwoju dzieci od momentu wykrycia niepełnosprawności lub zagrożenia niepełnosprawnością, w ramach programu kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem”. Wprowadzenie zmiany będzie miało pozytywny wpływ na zabezpieczenie potrzeb dziecka z niepełnosprawnością lub zagrożonego niepełnosprawnością od momentu urodzenia, do czasu podjęcia nauki w szkole i jego rodzinę, zwiększając dostęp do specjalistycznych usług w ramach wczesnego wspomagania rozwoju dziecka oraz do usług doradczych i wspierających skierowanych do rodziców;
- 10) określenie minimalnej łącznej liczby etatów nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów terapeutów pedagogicznych i logopedów (dalej jako „nauczyciele specjaliści”), którzy mają być zatrudnieni w przedszkolu niebędącym przedszkolem specjalnym, w szkole podstawowej, liceum ogólnokształcącym, technikum i branżowej szkole I stopnia, niebędących szkołami specjalnymi, w szkole artystycznej realizującej kształcenie ogólne w zakresie szkoły podstawowej lub liceum ogólnokształcącego oraz w zespole, w skład którego wchodzi to przedszkole lub ta szkoła.

W okresie od 1 września 2022 r. do 31 sierpnia 2024 r. będą one wynosić (wartości przejściowe):

Liczba dzieci/uczniów	do 30	31–50	51–100	powyżej 100
Łączna liczba etatów nauczycieli specjalistów	0,25	0,5	1	1,5 + 0,2 etatu na każdych następnych 100 dzieci/uczniów

W okresie od 1 września 2024 r. będą one wynosić (wartości docelowe):

Liczba dzieci/uczniów	do 10	11–20	21–30	31–40	41–50	51–100	powyżej 100
Łączna liczba etatów nauczycieli specjalistów	0,25	0,4	0,6	0,8	1,0	1,5	2 + 0,2 na każdych następnych 100 dzieci/uczniów

3. Jak problem został rozwiązany w innych krajach, w szczególności krajach członkowskich OECD/UE?

W krajach Unii Europejskiej zasady przeprowadzania egzaminów zewnętrznych regulowane są przepisami prawa krajowego. Wszystkie kraje OECD/UE w 2020 i 2021 r. zastosowały specjalne rozwiązania dotyczące egzaminowania w okresie pandemii spowodowanej wirusem SARS-CoV-2. Rozwiązania te obejmują wydłużenie czasu trwania egzaminu, przesunięcie terminu jego przeprowadzania, ograniczenie materiału egzaminacyjnego, ograniczenie liczby egzaminów. Niektóre kraje (Francja, Anglia, Walia, Szkocja, Holandia, Szwecja, Dania, Norwegia i organizacje (np. IB) zrezygnowały z przeprowadzania egzaminów zewnętrznych.

Działania na rzecz podnoszenia jakości kształcenia uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi podejmowane są przez wszystkie kraje Unii Europejskiej. Jednym z kierunków jest rozwijanie potencjału przedszkoli i szkół ogólnodostępnych poprzez poszerzanie dostępu do specjalistów jak najbliższej dziecka/ucznia oraz promowanie ich współpracy

z nauczycielami przedmiotu na rzecz zaspokajania potrzeb dzieci i uczniów. Kraje stosują różne rozwiązania w zakresie zatrudniania specjalistów w szkołach. Poniżej przedstawiono wybrane przykłady rozwiązań krajowych.

Serbia. Specjaliści szkolni są pracownikami szkoły i mają równy status z nauczycielami, dyrektorem szkoły, pracownikami administracyjnymi szkoły i wszystkimi innymi pracownikami szkoły. Liczba specjalistów szkolnych zależy od liczby klas w szkole (każda klasa składa się maksymalnie z 30 uczniów). Zgodnie z ustawą o standardach finansowania instytucji szkolnictwa podstawowego, szkoła podstawowa (ISCED 1 i 2) z 7 lub mniejszą liczbą klas może zatrudnić jednego pracownika na stanowisku specjalisty szkolnego, ale tylko w niepełnym wymiarze godzin (50%). Szkoła, w której liczba klas wynosi od 8 do 23, może zatrudnić jedną osobę na stanowisku specjalisty szkolnego w pełnym wymiarze godzin (100%). Odpowiednio, szkoła z 32 do 39 klas może zatrudnić dwóch, a szkoła z 48 do 55 klas trzech specjalistów szkolnych. Podobny model funkcjonuje w szkołach średnich (ISCED 3). Zgodnie z ustawą o standardach finansowania instytucji szkolnictwa średniego, szkoła średnia z 8 do 20 klasami może zatrudnić jednego specjalistę szkolnego w pełnym wymiarze godzin. Szkoła z 21 do 32 klasami może zatrudnić jedną osobę w pełnym wymiarze godzin i jedną osobę w niepełnym wymiarze godzin (50%) na stanowiskach specjalistów szkolnych. Szkoła, w której liczba oddziałów wynosi od 33 do 44, może zatrudnić dwóch specjalistów.

Włochy. Nie istnieje obecnie długoterminowy model/systemowe rozwiązanie finansowania wspomagających stanowisk pedagogicznych w szkołach. Nauczyciele kształcenia specjalnego są traktowani na tym samym poziomie co nauczyciele ogólni i specjaliści, tzn. mają takie same warunki pracy. Ministerstwo zapewniło szkołom wsparcie finansowe w celu uruchomienia pomocy psychologicznej w okresie pandemii. Nota Departamentu zasobów ludzkich i finansowych Ministerstwa Edukacji (30 września 2020 r.) przewiduje dla każdej szkoły 1.600 euro, przy założeniu 40,00 euro za godzinę. Od stycznia do czerwca 2021 roku, budżet ten zostanie podwojony (3 200,00 €). Za pomocą tej noty, Ministerstwo Edukacji informuje szkoły o przydziale środków finansowych na funkcjonowanie administracyjno-dydaktyczne. Dokument ten pozwala szkołom poznać ich dostępne środki finansowe na cały rok szkolny 2020/21 w celu zaplanowania odpowiedniego programowania działań przewidzianych w planie trzyletnim dla oferty formacyjnej każdej szkoły. Nowością z 2021 roku jest przyznanie wyżej wymienionej kwoty 1600€, przeznaczonej dla każdej szkoły na aktywację pomocy psychologicznej. W przypadku, gdy szkoła już aktywowała tę usługę z własnych środków finansowych, kwota ta może być wykorzystana na pomoc medyczną. Szkoły miały możliwość wykorzystania tej kwoty w okresie od września do grudnia 2020 roku.

Hiszpania. Krajowe przepisy dotyczące edukacji stanowią, że władze oświatowe zapewnią wszystkim uczniom środki niezbędne do osiągnięcia maksymalnego rozwoju osobistego, intelektualnego, społecznego i emocjonalnego. Ponieważ jest to system zdecentralizowany, obowiązkiem władz oświatowych na każdym terytorium (Wspólnota Autonomiczna) jest zapewnienie wszystkim ośrodkom niezbędnych środków, aby odpowiednio zaspokoić potrzeby różnych uczniów. Kryteria określania tych środków będą takie same zarówno dla ośrodków publicznych, jak i prywatnych finansowanych ze środków publicznych. W każdej szkole (zarówno podstawowej jak i średniej) istnieją dwa różne stanowiska: specjaliści od słuchu i języka (zgodnie z hiszpańską nazwą), którzy pomagają uczniom z trudnościami językowymi lub znacznymi problemami w komunikacji, oraz specjaliści od pedagogiki terapeutycznej (ponownie tłumaczenie nazwy hiszpańskiej), którzy pracują głównie z dziećmi wymagającymi szczególnego wsparcia edukacyjnego. Kolejną pozycją to specjaliści odpowiedzialni za poradnictwo edukacyjne, psychopedagogiczne i zawodowe. Nie w każdym ośrodku jest przynajmniej jeden z nich. W rzeczywistości, każda Wspólnota Autonomiczna ma swoje własne przepisy dotyczące przydzielania ich do szkół. Każdy specjalista należący do tych wewnętrznych i zewnętrznych służb ma takie same warunki pracy i płacy jak każdy inny nauczyciel w swojej kategorii i na swoim stanowisku. W związku z tym, stanowiska te nie mają żadnego specjalnego systemu finansowania, poza zwykłym systemem stosowanym wobec każdego nauczyciela w szkołach hiszpańskich. W każdym roku szkolnym władze oświatowe ustalają zasoby materialne i ludzkie dla każdej placówki, które różnią się głównie w zależności od etapu edukacyjnego, liczby oddziałów, wielkości szkoły, godzin otwarcia, świadczonych usług dodatkowych i charakterystyki jej mieszkańców. Kryteria przyznawania środków różnią się jednak w poszczególnych Wspólnotach Autonomicznych.

Estonia. Świadczenie usług wspierających jest uzależnione od potrzeb, a szkoły mają obowiązek zapewnienia tych usług w razie potrzeby. Zgodnie z estońską Ustawą o Szkołach Podstawowych i Średnich (Estonian Basic Schools and Upper Secondary Schools Act) § 37, zapewnia się co najmniej usługi pedagoga specjalnego, logopedy, psychologa i pedagoga społecznego (specjalistów ds. wsparcia). Właściciel szkoły stwarza, a dyrektor szkoły organizuje możliwości realizacji usług specjalistów wspierających. Na podstawie liczby uczniów szkół miejskich corocznie zgodnie z ustawą o budżecie państwa ustalane jest wsparcie na pokrycie kosztów pracy i kosztów kształcenia ustawicznego nauczycieli, dyrektorów i kierowników szkół oraz wydatków związanych z literaturą pedagogiczną. Ponadto wsparcie państwa jest udzielane na pokrycie kosztów operacyjnych związanych z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych (wsparcie kosztów operacyjnych). Samorządy lokalne mogą wykorzystać wsparcie ogólne na pokrycie kosztów pracy specjalistów wspomagających, pod warunkiem pokrycia kosztów pracy nauczycieli i zapewnienia specjalistom wspomagającym wynagrodzenia równego minimalnemu wynagrodzeniu ustalonym dla nauczycieli. Wsparcie kosztów operacyjnych może być wykorzystane na pokrycie kosztów pracy specjalistów ds. wsparcia, również pod warunkiem, że specjaliści ds. wsparcia mają zapewnione wynagrodzenie równe

minimalnemu wynagrodzeniu ustalonemu dla nauczycieli. Wsparcie przyznawane jest właścicielom szkół, a więc w większości przypadków samorządom, ale na równych prawach także właścicielom szkół prywatnych. Wysokość wsparcia obliczana jest na podstawie liczby uczniów i klas w szkołach. Specjalne współczynniki służą jednak do wyrównywania wsparcia dla mniejszych szkół. W praktyce oznacza to, że większe szkoły mogą sobie pozwolić na zatrudnienie specjalistów wspomagających w pełnym wymiarze godzin, a mniejsze - w niepełnym. Mimo, że liczba specjalistów wspomagających z roku na rok wzrasta, w wielu szkołach wsparcie nie jest dostępne w wystarczającym stopniu. Oprócz specjalistów ds. wsparcia pracujących w szkołach i poradniach samorządowych, państwo utrzymuje sieć tzw. Centrów Wspierania Studentów (Pathfinder Centers), które zapewniają uczniom i rodzicom doradztwo w zakresie studiów (zwłaszcza w bardziej skomplikowanych przypadkach). We wszystkich powiatach działają też finansowane przez państwo zespoły poradnictwa pozaszkolnego, które udzielają zaleceń dotyczących organizacji studiów i realizacji usług wspierających.

Irlandia. Departament Edukacji wspiera ciągłość edukacji poprzez szereg dedykowanych form wsparcia zgodnych z potrzebami dziecka. Wsparcie to obejmuje zapewnienie nauczycieli, asystentów ds. specjalnych potrzeb oraz wsparcie psychologiczne ze strony Krajowej Służby Psychologicznej Edukacji Specjalnej (NCSE), w tym rozbudowane programy rozwoju zawodowego dla dyrektorów i nauczycieli oraz porady dla szkół, rodziców i rodzin. NCSE została powołana w celu poprawy jakości usług edukacyjnych świadczonych na rzecz osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wynikającymi z niepełnosprawności, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci. NCSE oferuje wsparcie dla szkół i rodziców poprzez swoją sieć Specjalnych Organizatorów Potrzeb Edukacyjnych (SENO). SENO może doradzić szkołom i rodzicom w sprawie dostępnych udogodnień, usług i zasobów, które mogą pomóc dzieciom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Asystenci ds. specjalnych potrzeb edukacyjnych (SNA) zapewniają szkołom dodatkowy personel wspierający, który może pomóc dzieciom o specjalnych potrzebach edukacyjnych, które mają również dodatkowe i znaczące potrzeby w zakresie opieki. SNA odgrywają ważną rolę w pomaganiu nauczycielom we wspieraniu uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, którzy mają potrzeby w zakresie opieki. W roku szkolnym 2019 było ponad 16 000 SNA wspierających ponad 39 000 uczniów. Liczba ta wzrosła do 18 000 w 2021 r., co stanowi wzrost o 70% od 2011 r. Dzieci z poważniejszym stopniem niepełnosprawności mogą wymagać umieszczenia w szkole specjalnej lub klasie specjalnej przy ogólnodostępnej szkole podstawowej. Każda taka placówka jest przeznaczona dla konkretnej grupy niepełnosprawności i każda działa przy specjalnie zmniejszonym stosunku liczby uczniów do liczby nauczycieli, wynoszącym od 6-1 do 11-1. Wszystkie szkoły ogólnodostępne otrzymują dodatkowe przydziały wsparcia w zakresie nauczania specjalnego (SET) w oparciu o profilowane potrzeby szkół. Model przydziału SET zapewnia jednolity przydział środków na specjalne potrzeby edukacyjne dla szkół, w oparciu o profil edukacyjny szkoły. Umożliwia on szkołom zapewnienie dodatkowego wsparcia dydaktycznego wszystkim uczniom, którzy tego wsparcia wymagają, oraz rozmieszczenie zasobów w oparciu o indywidualne potrzeby edukacyjne każdego ucznia. Daje to szkołom elastyczność w rozmieszczaniu zasobów. Mogą one brać pod uwagę rzeczywiste potrzeby edukacyjne uczniów, a nie kierować się przede wszystkim konkretną diagnozą niepełnosprawności. Departament Edukacji i Umiejętności opublikował wytyczne dla szkół, w jaki sposób powinny one wykorzystywać swoje zasoby. Obecnie dostępnych jest 13 620 stanowisk nauczycieli kształcenia specjalnego, które można przydzielić głównym szkołom podstawowym i ponadpodstawowym. W budżecie na rok 2021 przewidziano dodatkowo 145 stanowisk dla nauczycieli kształcenia specjalnego, co daje łączną liczbę 13 765. Liczba dostępnych SET wzrosła o ponad 40% od 2011 roku.

Słowenia. Zgodnie z prawem, podmiotami prowadzącymi zajęcia edukacyjne w Słowenii są nauczyciele i doradcy zawodowi, jak również inni profesjonalni pracownicy szkoły. Pracownicy poradni w szkole biorą udział w kompleksowym rozwiązywaniu problemów pedagogicznych, psychologicznych i społecznych związanych z działalnością edukacyjną w szkole. Zapewniają i współpracują ze wszystkimi podmiotami w szkole, a także w razie potrzeby z instytucjami zewnętrznymi. Poradnia w szkole nie jest usługą samą w sobie, jest profesjonalnym współpracownikiem. Personel doradczy musi stosować się do wytycznych programu. Obowiązują zasady dotyczące norm i standardów dla pracowników doradztwa. W szkołach podstawowych liczących 20 klas tworzy się 1 etat dla pracowników poradni, w szkołach o większej lub mniejszej liczbie klas etat lub etaty systematyzuje się w odpowiednim udziale, nie mniejszym jednak niż 0,25 % etatu. Szkoły podstawowe mogą również zorganizować dodatkowy etat dla profesjonalnego personelu wspierającego i pomagającego uczniom romskim, asystenta ucznia z niepełnosprawnością ruchową, jak również zapewnić doradztwo i pomoc w nauce dzieciom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, które realizują program ogólnodostępny, zgodnie z decyzją wydaną przez właściwy organ.

Słowacja. Zgodnie z ustawą o szkolnictwie (§ 94/4 i § 107/3) w szkołach podstawowych i średnich, które nie są szkołami specjalnymi, zatrudnia się "szkolnego pedagoga specjalnego", "pedagoga medycznego", "logopedę szkolnego" lub "psychologa szkolnego", jeśli kształcą one więcej niż 20 uczniów niepełnosprawnych (z wyjątkiem uczniów niepełnosprawnych kształconych w klasach specjalnych). W szkole podstawowej na każdych 50 uczniów ze środowisk społecznie defaworyzowanych przypada jeden asystent nauczyciela lub jeden pedagog społeczny. Nie jest określona konkretna liczba specjalistów wspomagających w szkole, ani wymagany minimalny nakład pracy.

4. Podmioty, na które oddziałuje projekt

Grupa	Wielkość		Źródło danych	Oddziaływanie
	Rok szkolny	Liczba uczniów		
Uczniowie klas VIII szkoły podstawowej, ostatnich klas liceum ogólnokształcącego, technikum i branżowej szkoły II stopnia	2021/2022	790 395	Informacja własna na podstawie prognozy na lata szkolne 2021/2022–2024/2025 według danych Systemu Informacji Oświatowej na dzień 30 września 2020 r.	Zmiany w zakresie: – wymagań egzaminacyjnych, – terminów przeprowadzania egzaminów, – liczby obowiązkowych egzaminów.
	2022/2023	792 735		
	2023/2024	479 606		
	2024/2025	625 202		
Liczba szkół podstawowych, liceów ogólnokształcących, techników i branżowych szkół II stopnia (w tym szkół artystycznych z pionem ogólnokształcącym)	19 568		System Informacji Oświatowej (stan na dzień 30 września 2020 r.)	Zmiany w zakresie: – terminów przeprowadzania egzaminów, – liczby obowiązkowych egzaminów.
Liczba niepublicznych szkół prowadzących kształcenie zawodowe realizujących kształcenie w formach pozaszkolnych	127		System Informacji Oświatowej (stan na dzień 30 września 2021 r.)	- dostosowanie statutów szkół do zmienionych przepisów
Liczba niepublicznych placówek kształcenia ustawicznego realizujących kształcenie w formach pozaszkolnych	331		System Informacji Oświatowej (stan na dzień 30 września 2021 r.)	- dostosowanie statutów placówek do zmienionych przepisów
Liczba niepublicznych centrów kształcenia zawodowego realizujących kształcenie w formach pozaszkolnych	23		System Informacji Oświatowej (stan na dzień 30 września 2021 r.)	- dostosowanie statutów centrów do zmienionych przepisów
Kuratoria oświaty	16		Dane Ministerstwa Edukacji i Nauki	- opiniowanie statutów nowo tworzonych niepublicznych placówek kształcenia ustawicznego i niepublicznych centrów kształcenia zawodowego. - prowadzenie procesu związanego z wydaniem decyzji o przyznaniu akredytacji na kwalifikacyjny kurs zawodowy
Dyrektor Centralnej Komisji Egzaminacyjnej i dyrektorzy okręgowych komisji egzaminacyjnych	9		Dane Ministerstwa Edukacji i Nauki	Przygotowanie egzaminów zgodnie z zasadami określonymi w projekcie ustawy.
Organy prowadzące szkoły ponadpodstawowe	1 640		System Informacji Oświatowej (stan na dzień 30 września 2020 r.)	Zmiany w zakresie sposobu przeprowadzania postępowania rekrutacyjnego do szkół ponadpodstawowych, w szczególności terminów przewidzianych na poszczególne czynności w postępowaniu.

Dyrektorzy publicznych przedszkoli, szkół i placówek oraz osoby pełniące obowiązki dyrektorów publicznych przedszkoli, szkół i placówek	20 445	System Informacji Oświatowej (stan na dzień 30 września 2020 r.)	Zachowanie w mocy przedłużenia powierzenia stanowiska dyrektora dokonanego przed dniem 2 września 2021 r. na podstawie § 11ha ust. 1 pkt 1 i ust. 6 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19.
Liczba innych form wychowania przedszkolnego, w tym:	1 535	System Informacji Oświatowej (stan na dzień 30 września 2020 r.)	Umożliwienie ubiegania się organów prowadzących inne formy wychowania przedszkolnego o wsparcie w przypadku przyjęcia przez Radę Ministrów programów rządowych lub innych programów wspierających i wspomagających.
– punkty przedszkolne,	1 472		
– zespoły wychowania przedszkolnego	63		
Liczba dzieci w innych formach wychowania przedszkolnego, w tym w:	29 043	System Informacji Oświatowej (stan na dzień 30 września 2020 r.)	Możliwość bezpośredniego korzystania innych form wychowania przedszkolnego ze wsparcia udzielonego przez organy prowadzące w przypadku przyjęcia przez Radę Ministrów programów rządowych lub innych programów wspierających i wspomagających.
– punktach przedszkolnych,	28 012		
– zespołach wychowania przedszkolnego	1 031		
Dzieci i uczniowie uczęszczający do przedszkoli i szkół dla dzieci i młodzieży ogólnodostępnych i integracyjnych	6 052 tys.	System Informacji Oświatowej (SIO) według stanu na dzień 30.09.2021 r.	Zwiększona dostępność nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych oraz wsparcia w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej.
Jednostki samorządu terytorialnego	2 807 (powiaty, gminy i województwa)		Wzrost finansowania w związku z koniecznością zatrudniania nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych.
Nauczyciele	około 683 000	SIO, według stanu na dzień 30.09.2021 r.	Wsparcie ze strony nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów,

			logopedów lub terapeutów pedagogicznych.
Liczba instytucji rynku pracy prowadzących działalność edukacyjno-szkoleniową, w tym instytucji szkoleniowych	Liczba instytucji rynku pracy prowadzących działalność edukacyjno-szkoleniową – brak danych Instytucje szkoleniowe – 13 290	Rejestr instytucji szkoleniowych, według stanu na dzień 23.02.2022 r.	- zobowiązanie do uzyskania akredytacji na prowadzenie kwalifikacyjnych kursów zawodowych, które rozpoczną się po dniu 15 maja 2022 r.
Liczba podmiotów gospodarczych prowadzących działalność oświatową	Brak danych		- poszerzenie warunków umożliwiających uzyskanie akredytacji na prowadzenie kwalifikacyjnych kursów zawodowych, które rozpoczną się po dniu 15 maja 2022 r.

5. Informacje na temat zakresu, czasu trwania i podsumowanie wyników konsultacji

Projekt ustawy został skierowany do zaopiniowania przez reprezentatywne organizacje związkowe w trybie przewidzianym w ustawie z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych (Dz. U. z 2019 r. poz. 263 oraz z 2021 r. poz. 1666), reprezentatywne organizacje pracodawców w trybie przewidzianym w ustawie z dnia 23 maja 1991 r. o organizacjach pracodawców (Dz. U. z 2019 r. poz. 1809) i partnerów społecznych, tj. przez:

- 1) Forum Związków Zawodowych;
- 2) Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”;
- 3) Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych;
- 4) Chrześcijański Związek Zawodowy „Solidarność im. ks. J. Popiełuszki”;
- 5) Federację Związków Pracodawców Ochrony Zdrowia „Porozumienie Zielonogórskie”;
- 6) Komisję Krajową NSZZ „Solidarność 80”;
- 7) Komisję Krajową NSZZ Solidarność;
- 8) Konfederację Związków Zawodowych Górnictwa w Polsce;
- 9) Krajową Sekcję Nauki NSZZ „Solidarność”;
- 10) Krajowy Sekretariat Pracowników Oświaty NSZZ „Solidarność 80”;
- 11) NSZZ Pracowników Schronisk dla Nieletnich i Zakładów Poprawczych;
- 12) Sekcję Krajową Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność”;
- 13) Wolny Związek Zawodowy „Forum – Oświata”;
- 14) Zarząd Główny Związku Nauczycielstwa Polskiego;
- 15) Związek Zawodowy Nauczycieli Średnich Szkół Leśnych w Polsce;
- 16) Związek Zakładów Doskonalenia Zawodowego;
- 17) Związek Zawodowy Pracowników Oświaty i Wychowania „Oświata”;
- 18) Związek Zawodowy „Rada Poradnictwa”;
- 19) Alians Ewangeliczny RP;
- 20) Federację Inicjatyw Oświatowych;
- 21) Federację Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT;
- 22) Fundację „Pomoc Polakom na Wschodzie”;
- 23) Fundację Rozwoju Dzieci im. Komeńskiego;
- 24) Fundację Rodzice Szkole;
- 25) Fundację Rozwoju Systemu Edukacji;
- 26) Fundację SYNAPSIS;
- 27) Gdańskie Forum Rad Szkół i Rad Rodziców;
- 28) Krajowe Porozumienie Rodziców i Rad Rodziców;
- 29) Krajowe Forum Oświaty Niepublicznej;
- 30) Konferencję Dyrektorów Bibliotek Pedagogicznych;
- 31) Konferencję Rektorów Akademickich Szkół Polskich;
- 32) Konferencję Rektorów Publicznych Szkół Zawodowych;
- 33) Konferencję Rektorów Zawodowych Szkół Polskich;

- 34) Międzynarodowy Zespół Placówek Oświatowych;
- 35) Ogólnopolskie Stowarzyszenie Kadry Kierowniczej Oświaty;
- 36) Ogólnopolskie Forum Niepublicznych Szkół Wiejskich;
- 37) Polską Izbę Firm Szkoleniowych;
- 38) Polską Izbę Książki;
- 39) Polskie Stowarzyszenie Dyrektorów Szkół;
- 40) Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym;
- 41) Polską Radę Ekumeniczną;
- 42) Polski Związek Logopedów;
- 43) Radę Szkół Katolickich;
- 44) Radę Główną Nauki i Szkolnictwa Wyższego;
- 45) Społeczne Towarzystwo Oświatowe;
- 46) Stowarzyszenie Oświatowców Polskich;
- 47) Stowarzyszenie Dyrektorów Szkół Średnich;
- 48) Stowarzyszenie Dyrektorów Centrów Kształcenia Ustawicznego;
- 49) Stowarzyszenie Dyrektorów i Nauczycieli Centrów Edukacji Zawodowej;
- 50) Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”;
- 51) Stowarzyszenie „Dobra Edukacja”;
- 52) Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski;
- 53) Konfederację Lewiatan;
- 54) Pracodawców Rzeczypospolitej Polskiej;
- 55) Związek Pracodawców Business Centre Club;
- 56) Związek Przedsiębiorców i Pracodawców;
- 57) Związek Rzemiosła Polskiego.

Projekt ustawy został przesłany również do Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców, Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych, Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Głównego Urzędu Statystycznego oraz Urzędu Zamówień Publicznych.

Projekt ustawy został skierowany do zaopiniowania przez Komisję Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego, Komisję Wspólną Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych oraz Radę Dialogu Społecznego.

Projekt ustawy, wraz z uzasadnieniem i oceną skutków regulacji, został zamieszczony na stronie Biuletynu Informacji Publicznej Ministerstwa Edukacji i Nauki, zgodnie z art. 5 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingsowej w procesie stanowienia prawa (Dz. U. z 2017 r. poz. 248), oraz Rządowego Centrum Legislacji w serwisie Rządowy Proces Legislacyjny, zgodnie z § 52 ust. 1 uchwały nr 190 Rady Ministrów z dnia 29 października 2013 r. – Regulamin pracy Rady Ministrów (M.P. z 2016 r. poz. 1006, z późn. zm.).

Wyniki z przeprowadzonych konsultacji publicznych i opiniowania zostały opisane w raporcie z konsultacji publicznych i opiniowania.

6. Wpływ na sektor finansów publicznych

(ceny stałe z 2021 r.)	Skutki w okresie 10 lat od wejścia w życie zmian [mln zł]											
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Łącznie (0-10)
Dochody ogółem	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
budżet państwa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
JST	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
pozostałe jednostki (oddzielnie)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Wydatki ogółem	518,5	1 556	1 935	2 695	2 695	2 695	2 695	2 695	2 695	2 695	2 695	25 570
budżet państwa	518,5	1 556	1 935	2 695	2 695	2 695	2 695	2 695	2 695	2 695	2 695	25 570
JST	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
pozostałe jednostki (oddzielnie)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Saldo ogółem	-518,5	-1 556	-1 935	-2 695	-2 695	-2 695	-2 695	-2 695	-2 695	-2 695	-2 695	-25 570
budżet państwa	-518,5	-1 556	-1 935	-2 695	-2 695	-2 695	-2 695	-2 695	-2 695	-2 695	-2 695	-25 570
JST	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
pozostałe jednostki (oddzielnie)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródła finansowania	<p>Koszty wynagrodzeń ekspertów będą pokryte z budżetu państwa, z części 30, będącej w dyspozycji ministra właściwego ds. oświaty i wychowania. Projektowane regulacje nie będą stanowiły podstawy do ubiegania się o dodatkowe środki z budżetu państwa, jak również nie spowodują dodatkowych skutków finansowych dla sektora finansów publicznych, w tym budżetu państwa i budżetów jednostek samorządu terytorialnego.</p> <p>Projektowane rozwiązania w zakresie egzaminów zewnętrznych nie spowodują dodatkowych skutków finansowych dla sektora finansów publicznych, w tym budżetu państwa i budżetów jednostek samorządu terytorialnego i nie będą stanowiły podstawy do ubiegania się o dodatkowe środki na ten cel.</p> <p>Zmiana nie rodzi skutków finansowych, gdyż budżet Programu kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem”, jest określony i stanowi załącznik do Programu. Zadanie w latach 2022-2026 będzie finansowane z rezerwy celowej budżetu Państwa, której dysponentem jest Minister Rodziny i Polityki Społecznej.</p> <p>Zatrudnienie nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów i terapeutów pedagogicznych w ogólnodostępnych i integracyjnych przedszkolach i szkołach dla dzieci i młodzieży zgodnie z projektowanymi w przepisach wymaganiami dotyczącymi minimalnej liczby etatów zostanie sfinansowane z budżetu państwa, z części oświatowej subwencji ogólnej. Prognozę wydatków z budżetu państwa w mln zł, opisanych językiem wzrostów w stosunku do roku poprzedniego przedstawiono w poniższej tabeli:</p> <p><i>Tabela nr 1. Wydatki z budżetu państwa w latach w mln zł.</i></p> <table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="12">Wzrost wydatków w stosunku do roku poprzedniego w mln zł</th> </tr> <tr> <th>Rok</th> <th>2022</th> <th>2023</th> <th>2024</th> <th>2025</th> <th>2026</th> <th>2027</th> <th>2028</th> <th>2029</th> <th>2030</th> <th>2031</th> <th>2032</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Wzrost</td> <td>518,5</td> <td>1 037</td> <td>380</td> <td>760</td> <td>0</td> <td>0</td> <td>0</td> <td>0</td> <td>0</td> <td>0</td> <td>0</td> </tr> </tbody> </table> <p>Rozwiązania w zakresie ubiegania się o akredytację kuratora oświaty na kwalifikacyjne kursy zawodowe, uzupełnienia statutów niepublicznych szkół i placówek oraz upoważnienia kuratora oświaty do opiniowania zgłoszeń o wpis niepublicznych placówek do ewidencji szkół i placówek niepublicznych nie spowodują dodatkowych skutków finansowych dla sektora finansów publicznych, w tym budżetu państwa i budżetów jednostek samorządu terytorialnego. Koszty wydania decyzji akredytacyjnych będą pokryte ze środków pozostających obecnie w gestii kuratoriów oświaty.</p>	Wzrost wydatków w stosunku do roku poprzedniego w mln zł												Rok	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Wzrost	518,5	1 037	380	760	0	0	0	0	0	0	0
	Wzrost wydatków w stosunku do roku poprzedniego w mln zł																																				
Rok	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032																										
Wzrost	518,5	1 037	380	760	0	0	0	0	0	0	0																										
Dodatkowe informacje, w tym wskazanie źródeł danych i przyjętych do obliczeń założeń	<p>Do oszacowania skutków finansowych określenia minimalnej łącznej liczby etatów nauczycieli specjalistów, którzy mają być zatrudnieni w przedszkolu niebędącym przedszkolem specjalnym, w szkole podstawowej, liceum ogólnokształcącym, technikum i branżowej szkole I stopnia, niebędących szkołami specjalnymi, w szkole artystycznej realizującej kształcenie ogólne w zakresie szkoły podstawowej lub liceum ogólnokształcącego oraz w zespole, w skład którego wchodzi to przedszkole lub ta szkoła, wykorzystano kwotę wydatków na wynagrodzenia za 1 etat nauczyciela określoną w art. 30 ust. 3 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela. Jest ona zróżnicowana według stopni awansu zawodowego nauczycieli. Rozkład nauczycieli według stopni awansu zawodowego przyjęto z 2021 r. zgodnie z danymi przyjętymi do podziału części oświatowej subwencji ogólnej na ten rok. Kwota bazowa dla nauczycieli w 2021 r. wyniosła 3 537,80 zł. Przy wyliczeniach uwzględniono podział na stopnie awansu zawodowego nauczycieli i wynagrodzenia odpowiednio dla nauczyciela stażysty, kontraktowego, mianowanego i dyplomowanego. Do wynagrodzeń brutto dodano pochodne pracodawcy</p>																																				

(19,64% wynagrodzeń brutto), odpis na doskonalenie zawodowe nauczycieli (0,8%), zakładowy fundusz świadczeń socjalnych oraz składkę pracodawcy na pracownicze plany kapitałowe (PPK). Przyjęto, że 33,3% nauczycieli skorzystało z PPK. Wynagrodzenia powiększono o średni dodatek wiejski przypadający na każdego nauczyciela (około 150 zł miesięcznie). Tak obliczony całkowity koszt przeciętnego etatu nauczyciela zważonego stopniami awansu zawodowego wynosi w 2021 r. około 88 693 zł rocznie. Wyliczenia zostały przeprowadzone w oparciu o ceny (koszt etatu) w roku 2021.

Łączna minimalna liczba etatów nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych będzie różna w zależności od liczebności dzieci/uczniów w danym przedszkolu, szkole lub zespole, w skład którego wchodzi to przedszkole lub ta szkoła. Sposób wyliczenia łącznej liczby etatów zostanie określony w ustawie.

W analizie wykorzystano rzeczywiste jednostkowe dane o liczbie szkół (w tym przedszkoli), zespołów i dzieci/uczniów, nauczycieli pochodzące z systemu informacji oświatowej (SIO) na dzień 30 września 2021 r.

Liczba etatów nauczycieli pedagogów logopedów i psychologów na 30 września 2021 r. w ogólnodostępnych i integracyjnych przedszkolach, szkołach dla dzieci i młodzieży oraz zespołach tych szkół lub przedszkoli (dalej jako: rodzaj jednostki oświatowej) wyniosła 21 997. Ponadto jednostki te zatrudniały terapeutów pedagogicznych, których liczbę można szacować na około 1 tys.⁶⁾. Obecną liczbę etatów nauczycieli pedagogów logopedów i psychologów w podziale na przedszkola, typy szkół i zespoły przedstawia tabela nr 1.

Tabela nr 1. Liczba etatów nauczycieli pedagogów, logopedów i psychologów w poszczególnych rodzajach jednostek oświatowych oraz zespołach wg stanu na dzień 30.09.2021 r.

Rodzaj jednostki oświatowej	Liczba etatów specjalistów
Przedszkole	2 846
Szkoła podstawowa	13 441
Branżowa szkoła I stopnia	56
Liceum ogólnokształcące	1 282
Technikum	78
Zespół	4 294
Razem	21 997

Przeciętnie na jedną jednostkę oświatową ogólnodostępną lub integracyjną (samodzielną lub zespół) przypada 0,81 etatu nauczycieli pedagogów, logopedów i psychologów. Tabela nr 2 przedstawia liczbę etatów nauczycieli pedagogów, logopedów i psychologów w podziale na rodzaj jednostki oświatowej.

Tabela nr 2. Liczba etatów nauczycieli pedagogów, logopedów i psychologów przypadająca na jednostkę oświatową wg stanu na dzień 30.09.2021 r.

Rodzaj jednostki oświatowej	Liczba etatów specjalistów na jednostkę
Przedszkole	0,27
Szkoła podstawowa	1,32
Branżowa szkoła I stopnia	0,35
Liceum ogólnokształcące	1,02
Technikum	0,37
Zespół	0,92

⁶⁾ Dane te nie są obecnie zbierane. Szacunek na podstawie danych historycznych.

Razem	0,81
--------------	-------------

Liczba etatów nauczycieli pedagogów, logopedów i psychologów przypadająca na jednostkę oświatową zależy od jej wielkości liczonej liczbą dzieci/uczniów. Szczegółowy rozkład przedstawiono w tabeli nr 3.

Tabela nr 3. Liczba etatów nauczycieli pedagogów, logopedów i psychologów przypadająca na jednostkę oświatową w zależności od ich wielkości.

Przedział wielkości (liczba dzieci/uczniów)	Liczba jednostek oświatowych o danej liczebności dzieci/uczniów	Liczba etatów nauczycieli pedagogów logopedów i psychologów na jednostkę oświatową
Od 1 do 30	2 180	0,08
Od 31 do 50	2 345	0,13
Od 51 do 100	5 729	0,28
Od 101 do 200	7 412	0,54
Od 201 do 300	2 793	1,07
Od 301 do 400	1 877	1,45
Od 401 do 500	1 452	1,82
Od 501 do 600	1 144	2,01
Od 601 do 700	778	2,13
Od 701 do 800	565	2,26
Od 801 do 900	325	2,38
Od 901 do 1000	194	2,54
Od 1001 do 1100	120	3,22
Od 1101 do 1200	67	2,92
Od 1201 do 1300	45	4,08
Od 1301 do 1400	24	4,49
Od 1401 do 1500	14	4,69
Od 1501 do 1600	9	5,60
Od 1601 do 1700	1	2,50
Od 1701 do 1800	4	1,94
Od 1801 do 1900	2	5,87
Razem	27 080	0,81

Tabela nr 4 przedstawia projektowaną od 1 września 2022 r. minimalną łączną liczbę etatów nauczycieli specjalistów oraz obecną liczbę nauczycieli pedagogów, logopedów i psychologów przypadającą na jednostkę o danej wielkości.

Tabela nr 4. Liczba etatów nauczycieli specjalistów przypadająca na jednostkę ogólnodostępną dla dzieci i młodzieży w zależności od jej wielkości.

Przedział wielkości (liczba dzieci/uczniów)	Liczba jednostek	Obecna liczba etatów nauczycieli pedagogów logopedów i psychologów na jednostkę	Minimalna łączna liczba etatów nauczycieli specjalistów od 1 września 2022 r.
Od 1 do 30	2 180	0,08	0,25
Od 31 do 50	2 345	0,13	0,5
Od 51 do 100	5 729	0,28	1
Od 101 do 200	7 412	0,54	1,5

Od 201 do 300	2 793	1,07	1,7
Od 301 do 400	1 877	1,45	1,9
Od 401 do 500	1 452	1,82	2,1
Od 501 do 600	1 144	2,01	2,3
Od 601 do 700	778	2,13	2,5
Od 701 do 800	565	2,26	2,7
Od 801 do 900	325	2,38	2,9
Od 901 do 1000	194	2,54	3,1
Od 1001 do 1100	120	3,22	3,3
Od 1101 do 1200	67	2,92	3,5
Od 1201 do 1300	45	4,08	3,7
Od 1301 do 1400	24	4,49	3,9
Od 1401 do 1500	14	4,69	4,1
Od 1501 do 1600	9	5,60	4,3
Od 1601 do 1700	1	2,50	4,5
Od 1701 do 1800	4	1,94	4,7
Od 1801 do 1900	2	5,87	4,9
Razem	27 080	0,81	1,43

Średnio w jednostkach do 1 200 uczniów, wprowadzane od września 2022 rozwiązania zwiększą liczbę nauczycieli specjalistów. Największe wzrosty dotyczyć będą jednostek oświatowych do 200 uczniów, które stanowią 65% wszystkich jednostek. Około 15% jednostek oświatowych już obecnie zatrudnia wymaganą od 1 września 2022 r. liczbę nauczycieli specjalistów. Tabela nr 5 przedstawia projektowaną od września 2024 r. minimalną łączną liczbę etatów nauczycieli specjalistów oraz obecną liczbę nauczycieli pedagogów, logopedów i psychologów przypadającą na jednostkę oświatową o danej wielkości.

Tabela nr 5. Liczba etatów nauczycieli pedagogów logopedów i psychologów przypadająca na jednostkę oświatową w zależności od jej wielkości.

Przedział liczebności dzieci/uczniów	Liczba jednostek oświatowych z daną liczebnością dzieci/uczniów	Obecna liczba etatów nauczycieli pedagogów logopedów i psychologów na jednostkę oświatową	Minimalna łączna liczba etatów nauczycieli specjalistów od 1 września 2024 r.
Od 1 do 10	289	0,03	0,25
Od 11 do 20	771	0,12	0,4
Od 21 do 30	1 120	0,07	0,6
Od 31 do 40	1 058	0,12	0,8
Od 41 do 50	1 287	0,13	1
Od 51 do 100	5 729	0,28	1,5
Od 101 do 200	7 412	0,54	2
Od 201 do 300	2 793	1,07	2,2
Od 301 do 400	1 877	1,45	2,4
Od 401 do 500	1 452	1,82	2,6
Od 501 do 600	1 144	2,01	2,8
Od 601 do 700	778	2,13	3
Od 701 do 800	565	2,26	3,2
Od 801 do 900	325	2,38	3,4
Od 901 do 1000	194	2,54	3,6

Od 1001 do 1100	120	3,22	3,8
Od 1101 do 1200	67	2,92	4
Od 1201 do 1300	45	4,08	4,2
Od 1301 do 1400	24	4,49	4,4
Od 1401 do 1500	14	4,69	4,6
Od 1501 do 1600	9	5,60	4,8
Od 1601 do 1700	1	2,50	5
Od 1701 do 1800	4	1,94	5,2
Od 1801 do 1900	4	3,69	5,4
Razem	27 082	0,81	1,90

Wprowadzane od 1 września 2024 r. rozwiązania zwiększą liczbę nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych w zdecydowanej większości jednostek oświatowych. Około 9% jednostek już obecnie zatrudnia wymaganą od 1 września 2024 r. liczbę nauczycieli specjalistów.

Planując skutki finansowe standaryzacji nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych w szkołach i przedszkolach, założono jako punkt wyjścia obecny poziom finansowania w subwencji oświatowej jako obecne etaty nauczyciela logopedy, psychologa i pedagoga wykazane w SIO. Założono obecny poziom finansowania ww. nauczycieli specjalistów w placówkach wychowania przedszkolnego jako stan wyjściowy. W przypadku zespołów przedszkoli i zespołów szkół uzasadnione jest, aby wymagana minimalna liczba nauczycieli specjalistów była określona na poziomie całego zespołu, a nie na poziomie każdego przedszkola czy szkoły. Jest to uzasadnione merytorycznie. Obecne zatrudnienie nauczyciela logopedy, psychologa i pedagoga w przedszkolach i szkołach dla dzieci i młodzieży, niebędących specjalnymi, według danych SIO na dzień 30.09.2021 r. oraz koszty etatów nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych przedstawia tabela nr 3. Obecnie w ww. przedszkolach i szkołach dla dzieci i młodzieży niebędących specjalnymi jest 21 997 etatów nauczycieli pedagogów, psychologów i logopedów, które są finansowane głównie w ramach subwencji oświatowej w kwocie 1 951 980 tys. zł. Docelowe minimalne łączne liczby etatów nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych (od 1 września 2024 r.) prezentuje tabela nr 6.

Tabela nr 6. Minimalna liczba etatów nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych w przedszkolach i szkołach niebędących specjalnymi lub zespołach, w skład których wchodzi te przedszkola lub szkoły od 1 września 2024 r.

Liczba dzieci/uczniów	do 10	11–20	21–30	31–40	41–50	51–100	powyżej 100
Wymiar etatu	0,25	0,4	0,6	0,8	1,0	1,5	2 + 0,2 na każdych następnych 100 uczniów

W analizie wykorzystano bazę danych SIO według stanu na dzień 30.09.2021 r. z jednostkową liczbą dzieci/uczniów w każdym przedszkolu, szkole i zespole. Następnie oszacowano potrzebną liczbę etatów nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych na poziomie każdego przedszkola, szkoły i zespołu według założonych wymagań dotyczących minimalnej łącznej liczby etatów nauczycieli specjalistów (tabele powyżej). Minimalna liczba etatów nauczycieli specjalistów została wyliczona dla przedszkoli i szkół dla dzieci i młodzieży, niebędących specjalnymi, oraz zespołów, w skład których wchodzi to przedszkole lub szkoła (samorządowych publicznych oraz dotowanych publicznych i niepublicznych). Liczba dzieci uczęszczających do oddziałów przedszkolnych zorganizowanych w szkołach podstawowych została uwzględniona na poziomie szkół

podstawowych i wymaganej łącznej liczby etatów nauczycieli specjalistów w szkołach. W przypadku przedszkoli i szkół samodzielnych łączna liczba etatów nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych liczono na poziomie każdego przedszkola/szkoły. W przypadku przedszkoli i szkół w zespołach minimalna łączna liczba etatów została wyliczona na podstawie liczby dzieci/uczniów w zespole. Tak oszacowaną łączną liczbę etatów pomnożono przez koszt etatu. Przy uwzględnieniu wzrostu z obecnego do docelowego poziomu, ostatecznie dla zapewnienia projektowanych rozwiązań w zakresie zatrudnienia specjalistów w każdym przedszkolu, szkole i zespole tych przedszkoli i szkół, dodatkowy koszt wynosi 2 604 880 tys. zł (koszt roczny przy obecnych wynagrodzeniach). Docelowo przewiduje się około 51 tys. etatów nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych, tj. o ponad 29 tys. więcej niż obecnie. Aby osiągnąć ten stan, proponuje się etap przejściowy od 1 września 2022 r. do dnia 31 sierpnia 2024 r. Minimalną łączną liczbę nauczycieli specjalistów w etapie przejściowym przedstawia tabela nr 7. Koszt roczny tego rozwiązania przy obecnych wynagrodzeniach wynosi 1 472 mln. zł. W etapie przejściowym liczba etatów nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych wyniesie około 39 tysięcy.

Tabela nr 7. Minimalna łączna liczba nauczycieli specjalistów od 1 września 2022 r. do 31 sierpnia 2024 r.

Liczba dzieci/uczniów	do 30	31–50	51–100	powyżej 100
Łączna liczba nauczycieli specjalistów	0,25	0,5	1	1,5 + 0,2 etatu na każdych następnych 100 dzieci/uczniów

Szczegółowe rozbitcie łącznej liczby etatów nauczycieli specjalistów na typy jednostek oświatowych w podziale na zatrudnionych wg stanu na 30 września 2021, wymaganych na 1 września 2022 r. oraz wymaganych na 1 września 2024 r. przedstawia poniższa tabela nr 8.

Tabela nr 8. Łączna liczba nauczycieli specjalistów wg typów jednostek oświatowych w podziale na zatrudnionych wg stanu na 30 września 2021 r., wymaganych na 1 września 2022 r. oraz na 1 września 2024 r.

Typ jednostki oświatowej	Liczba etatów nauczycieli specjalistów stan na 30.09.2021	Wymagana liczba etatów nauczycieli specjalistów od 01.09.2022	Wymagana liczba etatów nauczycieli specjalistów od 01.09.2024
Przedszkole	2 846	10 681	15 417
Szkoła podstawowa	13 441	16 183	21 158
Branżowa szkoła I stopnia	56	175	246
Liceum ogólnokształcące	1 282	2 214	2 810
Technikum	78	290	385
Zespół	4 294	9 062	11 365
Razem	21 997	38 604	51 380

Największy wzrost łącznej liczby etatów nauczycieli, w stosunku do stanu obecnego, wystąpi w przedszkolach (wzrost o 12,5 tys. etatów do 2024 r., tj. o 442%). W samodzielnych szkołach podstawowych liczba etatów docelowo wzrośnie o 7,7 tys. (57%). W zespołach szkół lub przedszkoli wzrost docelowy etatów to 7,1 tys. tj. 165%.

Podsumowując, obecna liczba etatów nauczycieli pedagogów, psychologów, logopedów i terapeutów pedagogicznych to około 22 tys. i koszt 1 952 mln zł. Docelowo przy założonych wymaganiach, minimalna łączna liczba nauczycieli specjalistów wyniesie około 51 tys., a jej koszt 4 557 mln zł (wzrost etatów o ponad 29 tys. i dodatkowy koszt 2 605 mln zł). Niezbędna wartość dla poszczególnych lat została obliczona w oparciu o wynagrodzenia z 2021 r. W poszczególnych latach uwzględniono etapowość wprowadzania określonej liczebności etatów nauczycieli specjalistów. Wydatki na dofinansowanie zatrudnienia nauczycieli pedagogów,

pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych w wymaganej liczbie etatów przedstawia tabela nr 9.

Tabela nr 9. Wydatki na dofinansowanie zatrudnienia nauczycieli specjalistów w latach 2022–2032 finansowane w ramach części oświatowej subwencji ogólnej (przedszkola, szkoły i zespoły) w mln zł.

Rok	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032
Wydatki	491	1 473	1 850	2 605	2 605	2 605	2 605	2 605	2 605	2 605	2 605
Wzrost subwencji w stosunku do roku poprzedniego	491	982	377	755	0	0	0	0	0	0	0

Finansowanie będzie pochodziło z części oświatowej subwencji ogólnej. Corocznie jest ona dzielona między samorządy na podstawie algorytmu podziału części oświatowej subwencji ogólnej na dany rok. W tym zakresie będą więc w subwencji oświatowej przewidziane dodatkowe wagi na zapewnienie zatrudnienia nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych w wymaganej minimalnej łącznej liczbie etatów.

Celem projektowanych regulacji jest poprawa dostępu do pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla dzieci i uczniów, dlatego określenie minimalnej łącznej liczby etatów nauczycieli specjalistów nie powinno zachęcać do obniżania dotychczasowego wymiaru zatrudnienia nauczycieli realizujących zadania w tym zakresie. Z tego też względu wskazano, że liczba dzieci lub uczniów przypadających na jeden etat nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, terapeutów pedagogicznych lub logopedów w przedszkolach, szkołach i zespołach, dla których określono minimalną łączną liczbę etatów nauczycieli specjalistów, prowadzonych przez dany organ prowadzący, nie może być wyższa niż średnia arytmetyczna liczby dzieci lub uczniów przypadających na jeden etat nauczycieli pedagogów, psychologów, terapeutów pedagogicznych lub logopedów w tych przedszkolach, szkołach i zespołach, prowadzonych przez ten organ prowadzący, według stanu na dzień 30 września 2021 r. i dzień 30 września 2020 r. Uwzględnienie danych na dzień 30 września 2021 r. i dzień 30 września 2020 r. ma na celu wyeliminowanie jednostkowych zdarzeń, które ostatecznie mogłyby mieć wpływ na obliczenie łącznej liczby etatów nauczycieli specjalistów, np. według stanu na dzień 30 września 2021 r. w szkole mógł być zatrudniony jednocześnie specjalista przebywający na urlopie dla poratowania zdrowia oraz specjalista zatrudniony na podstawie umowy na zastępstwo, podczas gdy według stanu na dzień 30 września 2020 r. mogła być zatrudniona większa liczba specjalistów niż w 2021 r. Szacuje się, że w skali kraju liczba etatów nauczycieli specjalistów na poziomie organów prowadzących, która przewyższa docelowe liczebności, nie przekracza 700 etatów. Roczny koszt tych etatów to około 62 mln zł, a w okresie wrzesień-grudzień to około 21 mln zł. Dodatkowo należy uwzględnić fakt, że od przekazanych samorządom w postaci części oświatowej subwencji ogólnej kwot należy odliczyć 0,5% rezerwy subwencji oświatowej. Wartość odpisanej rezerwy to około 2,5 mln zł. Ostatecznie wydatki z tytułu zatrudnienia nauczycieli specjalistów wraz z odpisem związanym z rezerwą 0,5% subwencji oświatowej przedstawia tabela nr 10.

Tabela nr 10. Wydatki z tytułu zatrudnienia nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych oraz odpis na rezerwę 0,5% subwencji oświatowej w mln zł.

Rok	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032
Wydatki	23,50	70,50	70,50	70,50	70,50	70,50	70,50	70,50	70,50	70,50	70,50
Wzrost subwencji w stosunku do roku poprzedniego	23,5	47,0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

W przypadku przedszkoli, szkół i zespołów prowadzonych przez ministrów, wprowadzenie wymogów dotyczących minimalnej łącznej liczby nauczycieli specjalistów oznaczać będzie

konieczność zwiększenia właściwych dla tych ministrów części budżetu państwa. Źródłem finansowania tych wydatków będzie zwiększenie wydatków budżetu państwa. W roku 2022 finansowanie będzie pochodzić z rezerwy celowej budżetu państwa. Całość zwiększonych wydatków będą stanowiły wydatki na wynagrodzenia osobowe oraz pochodne od wynagrodzeń. Szczegółowy podział tych wydatków w roku 2022 zostanie dokonany na etapie podziału rezerwy celowej.

Na podstawie danych SIO można oszacować, że w przedszkolach, szkołach i zespołach prowadzonych przez ministrów zatrudnionych jest około 126 etatów nauczycieli specjalistów. Szacuje się, że docelowa minimalna łączna liczba etatów nauczycieli specjalistów wyniesie 334, a w okresie przejściowym, tj. od 1 września 2022 r. do 31 sierpnia 2024 r. – 261 etatów. Szczegóły z podziałem na poszczególnych ministrów przedstawiono w tabeli nr 11.

Tabela nr 11. Liczba etatów nauczycieli specjalistów w przedszkolach, szkołach i zespołach prowadzonych przez poszczególnych ministrów zatrudnionych wg stanu na 30 września 2021 r., wymaganych na 1 września 2022 r. oraz na 1 września 2024 r.

Ministerstwo	Liczba etatów nauczycieli specjalistów wg stanu na dzień 30.09.2021	Minimalna łączna liczba etatów nauczycieli specjalistów od 01.09.2022	Minimalna łączna liczba etatów nauczycieli specjalistów od 01.09.2024
Ministerstwo Edukacji i Nauki	0,3	1,5	2,0
Ministerstwo Infrastruktury	3,0	3,1	4,1
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	68,7	133,7	178,5
Ministerstwo Obrony Narodowej	3,1	3,0	4,0
Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	41,9	102,5	132,0
Ministerstwo Klimatu i Środowiska	9,0	17,9	23,4
Razem	126,1	261,7	344,0

Licząc wydatki związane z zapewnieniem minimalnej łącznej liczby etatów nauczycieli specjalistów w szkołach prowadzonych przez ministrów, analogicznie do przypadku nauczycieli specjalistów w szkołach samorządowych, dodatkowe łączne wydatki konieczne do poniesienia z budżetów ministrów przedstawia tabela nr 12.

Tabela nr 12. Wydatki na dofinansowanie zatrudnienia nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych w latach 2022–2032 dla ministrów prowadzących przedszkola, szkoły i zespoły, w skład których wchodzi te przedszkola i szkoły w mln zł.

Rok	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032
Wydatki	4,0	12,0	14,5	19,6	19,6	19,6	19,6	19,6	19,6	19,6	19,6
Wzrost wydatków w stosunku do roku poprzedniego	4,0	8,0	2,5	5,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Zakłada się, że budżety ministrów prowadzących przedszkola, szkoły lub zespoły przedszkoli lub szkół (uwzględniając konieczność dotowania niepublicznych szkół artystycznych kształcących w zakresie szkoły podstawowej lub liceum ogólnokształcącego) zostaną zwiększone o te kwoty. W podziale na poszczególnych ministrów, kwoty te przedstawiono w tabeli nr 13 (w mln zł). W roku 2022 środki na ten cel będą one uruchamiane z rezerwy celowej budżetu państwa nr 26.

Tabela nr 13. Szacowane kwoty zwiększenia wydatków związanych z zapewnieniem minimalnej łącznej liczby etatów nauczycieli specjalistów w latach 2022–2032 w podziale na poszczególne ministerstwa.

Ministerstwo / Rok	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032
--------------------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

Ministerstwo Edukacji i Nauki	0,03	0,10	0,12	0,15	0,15	0,15	0,15	0,15	0,15	0,15	0,15	0,15
Ministerstwo Infrastruktury	0,01	0,02	0,05	0,11	0,11	0,11	0,11	0,11	0,11	0,11	0,11	0,11
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	1,92	5,77	7,12	9,88	9,88	9,88	9,88	9,88	9,88	9,88	9,88	9,88
Ministerstwo Obrony Narodowej	0,00	0,00	0,03	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09
Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	1,78	5,33	6,23	8,08	8,08	8,08	8,08	8,08	8,08	8,08	8,08	8,08
Ministerstwo Klimatu i Środowiska	0,26	0,79	0,96	1,30	1,30	1,30	1,30	1,30	1,30	1,30	1,30	1,30
Razem	4,00	12,01	14,51	19,61	19,61	19,61	19,61	19,61	19,61	19,61	19,61	19,61

Niezależnie od obliczonych, wg cen z 2021 r., skutków finansowych proponowanych rozwiązań dla przedszkoli, szkół i zespołów prowadzonych przez ministrów, zgodnie z regulacjami art. 50 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. z 2021 r. poz. 305, z późn. zm.), ustala się dziesięcioletni limit wydatków budżetu państwa na dofinansowanie realizacji zadania polegającego na zapewnieniu minimalnej łącznej liczby etatów nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych, zgodnie z wprowadzanymi przepisami. Limit ustala się dla organów przedszkoli, szkół oraz zespołów prowadzonych i dotowanych przez ministrów. Wysokość limitu została ustalona po wzięciu pod uwagę prognozowanego przez Ministra Finansów wzrostu wynagrodzeń w gospodarce narodowej w kolejnych latach. Dodatkowo zgodnie z wymogami ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych określa się mechanizm zapewniający nieprzekroczenie tych limitów. Mechanizm oparty jest o proporcjonalne pomniejszenie minimalnych standardów zatrudnienia nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych i będzie wdrażany, jeśli zaistnieje ryzyko przekroczenia limitów określonych w art. 34 ust. 1. Ryzyko to ocenia się jako niskie.

7. Wpływ na konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość, w tym funkcjonowanie przedsiębiorców, oraz na rodzinę, obywateli i gospodarstwa domowe

Skutki

Czas w latach od wejścia w życie zmian		0	1	2	3	5	10	Łącznie (0-10)
W ujęciu pieniężnym (w mln zł, ceny stałe z ..... r.)	duże przedsiębiorstwa							
	sektor mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw							
	rodzina, obywatele oraz gospodarstwa domowe							
W ujęciu niepieniężnym	duże przedsiębiorstwa	Nie dotyczy.						
	sektor mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw							
	rodzina, obywatele oraz gospodarstwa domowe	Nie dotyczy.						
Niemierzalne	rodzina, obywatele oraz gospodarstwa domowe, w szczególności osoby niepełnosprawne i starsze	Zajęcia w przedszkolu i szkole bardziej dopasowane do potrzeb dziecka/ucznia. Poprawa warunków sprzyjających prawidłowemu rozwojowi dzieci i młodzieży. Dostęp do specjalistów. Wsparcie dla rodzin w zakresie doradztwa dotyczącego wspierania rozwoju i wychowania dzieci.						
Dodatkowe informacje, w tym wskazanie źródeł		Wejście w życie ustawy nie będzie miało wpływu na konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość, w tym na funkcjonowanie przedsiębiorców.						

danych i przyjętych do obliczeń założeń	
8. Zmiana obciążeń regulacyjnych (w tym obowiązków informacyjnych) wynikających z projektu	
☒ nie dotyczy	
Wprowadzane są obciążenia poza bezwzględnie wymaganymi przez UE (szczegóły w odwróconej tabeli zgodności).	☐ tak ☐ nie ☒ nie dotyczy
☐ zmniejszenie liczby dokumentów ☐ zmniejszenie liczby procedur ☐ skrócenie czasu na załatwienie sprawy ☐ inne: ...	☐ zwiększenie liczby dokumentów ☐ zwiększenie liczby procedur ☐ wydłużenie czasu na załatwienie sprawy ☐ inne: ...
Wprowadzane obciążenia są przystosowane do ich elektroniczności.	☐ tak ☐ nie ☒ nie dotyczy
9. Wpływ na rynek pracy	
<p>Wzrost liczby etatów nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych z obecnych około 22 tys. do około 51 tys. to nie tylko dodatkowy wydatek. Konieczna jest również dostępność kadry z odpowiednimi kwalifikacjami na rynku pracy. W całym systemie oświaty jest około 37 tys. etatów nauczycieli pedagoga, psychologa i logopedy, z czego około 22 tys. w ogólnodostępnych i integracyjnych przedszkolach i szkołach dla dzieci i młodzieży. Liczba nauczycieli z wykazanymi w SIO kwalifikacjami nauczyciela pedagoga, psychologa lub logopedy wynosi 154 tys., z czego 14 tys. nauczycieli ma kwalifikacje nauczyciela psychologa, 29 tys. ma kwalifikacje nauczyciela logopedy, a 111 tys. ma kwalifikacje nauczyciela pedagoga⁷⁾. Potencjalnie, zważywszy na dostępne kwalifikacje nauczycieli, wymiar etatów nauczycieli specjalistów mógłby się zwiększyć o 118 tys., z czego 23 tys. nauczycieli psychologów lub nauczycieli logopedów. Część nauczycieli może być zainteresowana pełnieniem obowiązków nauczyciela pedagoga, pedagoga specjalnego, psychologa, logopedy lub terapeuty pedagogicznego. Ponadto kadra ta będzie uzupełniona o nowych absolwentów uczelni z odpowiednimi kwalifikacjami. Zapotrzebowanie w każdym roku pokrywa jeden rocznik absolwentów uczelni. Liczba absolwentów uczelni w 2020 r. była następująca: na kierunku psychologia – 5 tys., na kierunku pedagogika – 18 tys., na kierunku pedagogika specjalna – 2 tys. Łącznie zatem 25 tys. absolwentów w jednym tylko roku będzie mogło znaleźć zatrudnienie w jednostkach systemu oświaty. Do zatrudnienia projektowanej liczby nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych od września 2022 r. potrzeba dodatkowo 16 tys. etatów (wzrost z niecałych 22 tys. do 38 tys.). Od września 2023 r. potrzeba dodatkowo 13 tys. etatów (wzrost z 38 tys. do 51 tys.).</p>	
10. Wpływ na pozostałe obszary	
☐ środowisko naturalne ☐ sytuacja i rozwój regionalny ☐ sądy powszechne, administracyjne lub wojskowe	☐ demografia ☐ mienie państwowe ☐ inne:
	☐ informatyzacja ☐ zdrowie
Omówienie wpływu	Brak wpływu.
11. Planowane wykonanie przepisów aktu prawnego	
Proponuje się, aby ustawa weszła w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia, z tym że w przypadku przepisów art. 2, art. 3, art. 4 pkt 2 i 6–9 oraz art. 29 proponuje się, aby weszły w życie z dniem 1 września 2022 r.	
12. W jaki sposób i kiedy nastąpi ewaluacja efektów projektu oraz jakie mierniki zostaną zastosowane?	

⁷⁾ Kwalifikacje pedagoga ma 123 tys. nauczycieli, jednak 12 tys. z nich ma również kwalifikacje logopedy lub psychologa, dlatego przypisano ich do specjalności rzadszych (psycholog, logopeda).

W ramach bieżącego monitorowania, w tym wydatków budżetu państwa, monitorowane będą:

- 1) liczba etatów nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych w ogólnodostępnych i integracyjnych przedszkolach i szkołach oraz zespołach w skład których wchodzi to przedszkole lub ta szkoła;
- 2) liczba dzieci i uczniów objętych pomocą psychologiczno-pedagogiczną.

13. Załączniki (istotne dokumenty źródłowe, badania, analizy itp.)

Brak.

Raport

z przeprowadzonych konsultacji publicznych i opiniowania dotyczący projektu ustawy o zmianie ustawy o systemie oświaty i ustawy – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe oraz niektórych innych ustaw

1. Omówienie wyników przeprowadzonych konsultacji publicznych i opiniowania

Projekt ustawy o zmianie ustawy o systemie oświaty i ustawy – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe oraz niektórych innych ustaw w dniu 8 lipca 2021 r., w ramach konsultacji publicznych i opiniowania, otrzymały następujące podmioty:

- 1) Forum Związków Zawodowych;
- 2) Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”;
- 3) Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych;
- 4) Chrześcijański Związek Zawodowy „Solidarność im. ks. J. Popiełuszki”;
- 5) Federacja Związków Pracodawców Ochrony Zdrowia „Porozumienie Zielonogórskie”;
- 6) Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność 80”;
- 7) Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność”;
- 8) Konfederacja Związków Zawodowych Górnictwa w Polsce;
- 9) Krajowa Sekcja Nauki NSZZ „Solidarność”;
- 10) Krajowy Sekretariat Pracowników Oświaty NSZZ „Solidarność 80”;
- 11) NSZZ Pracowników Schronisk dla Nieletnich i Zakładów Poprawczych;
- 12) Sekcja Krajowa Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność”;
- 13) Wolny Związek Zawodowy „Forum – Oświata”;
- 14) Zarząd Główny Związku Nauczycielstwa Polskiego;
- 15) Związek Zawodowy Nauczycieli Średnich Szkół Leśnych w Polsce;
- 16) Związek Zakładów Doskonalenia Zawodowego;
- 17) Związek Zawodowy Pracowników Oświaty i Wychowania „Oświata”;
- 18) Związek Zawodowy „Rada Poradnictwa”;
- 19) Alians Ewangeliczny RP;
- 20) Federacja Inicjatyw Oświatowych;
- 21) Federacja Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT;
- 22) Fundacja „Pomoc Polakom na Wschodzie”;
- 23) Fundacja Rozwoju Dzieci im. Komeńskiego;
- 24) Fundacja Rodzice Szkole;
- 25) Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji;
- 26) Fundacja SYNAPSIS;
- 27) Gdańskie Forum Rad Szkół i Rad Rodziców;
- 28) Krajowe Porozumienie Rodziców i Rad Rodziców;
- 29) Krajowe Forum Oświaty Niepublicznej;
- 30) Konferencja Dyrektorów Bibliotek Pedagogicznych;
- 31) Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich;
- 32) Konferencja Rektorów Publicznych Szkół Zawodowych;
- 33) Konferencja Rektorów Zawodowych Szkół Polskich;
- 34) Międzynarodowy Zespół Placówek Oświatowych;

- 35) Ogólnopolskie Stowarzyszenie Kadry Kierowniczej Oświaty;
- 36) Ogólnopolskie Forum Niepublicznych Szkół Wiejskich;
- 37) Polska Izba Firm Szkoleniowych;
- 38) Polska Izba Książki;
- 39) Polskie Stowarzyszenie Dyrektorów Szkół;
- 40) Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym;
- 41) Polska Rada Ekumeniczną;
- 42) Polski Związek Logopedów;
- 43) Rada Szkół Katolickich;
- 44) Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego;
- 45) Społeczne Towarzystwo Oświatowe;
- 46) Stowarzyszenie Oświatowców Polskich;
- 47) Stowarzyszenie Dyrektorów Szkół Średnich;
- 48) Stowarzyszenie Dyrektorów Centrów Kształcenia Ustawicznego;
- 49) Stowarzyszenie Dyrektorów i Nauczycieli Centrów Edukacji Zawodowej;
- 50) Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”;
- 51) Stowarzyszenie „Dobra Edukacja”;
- 52) Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski;
- 53) Konfederacja Lewiatan;
- 54) Pracodawcy Rzeczypospolitej Polskiej;
- 55) Związek Pracodawców Business Centre Club;
- 56) Związek Przedsiębiorców i Pracodawców;
- 57) Związek Rzemiosła Polskiego.

Projekt ustawy został również skierowany do zaopiniowania przez Radę Dialogu Społecznego, Rzecznika Praw Dziecka, Rzecznika Praw Obywatelskich, Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Prezesa Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych, Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego, Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców oraz Prezesa Urzędu Zamówień Publicznych. Projekt ustawy został przekazany do zaopiniowania przez Komisję Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego oraz Komisję Wspólną Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych. W dniu 21 lipca 2021 r. projekt ustawy uzyskał pozytywną opinię Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego. Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych nie wniosła uwag do projektu ustawy.

Uwagi do projektu ustawy zgłosili:

1) Urząd Zamówień Publicznych:

Projektowana w art. 3 pkt 2 zmiana w ustawie – Prawo oświatowe, tj. dodanie art. 30d, a w szczególności ust. 3, nie powinny być rozumiane jako przepis wprowadzający odstępstwo od przepisów ustawy z dnia 11 września 2019 r. Prawo zamówień publicznych (Dz. U. z 2021 r. poz. 1129, z późn. zm.). Określenie rozporządzeniem wysokości wynagrodzenia przysługującego osobom powołanym do zespołu doradczego i ekspertom w celu przedstawienia opinii lub ekspertyzy, nie ma wpływu na to czy dana umowa będzie miała

status umowy w sprawie zamówienia publicznego. Urząd Zamówień Publicznych proponuje zawrzeć w uzasadnieniu do projektu ustawy wyjaśnienie w tym zakresie.
Uwaga została uwzględniona.

2) Urząd Ochrony Danych Osobowych (UODO):

- Art. 1 pkt 1 projektu ustawy – UODO wskazał, że dodanie w art. 9c ustawy o systemie oświaty ust. 2ab (art. 1 pkt 1 projektu ustawy), który precyzuje, że szkolenie kandydatów na egzaminatorów i egzaminatorów może być prowadzone za pomocą środków komunikacji elektronicznej, nie wskazano technicznych aspektów tego porozumiewania się; uzasadnione jest by tego rodzaju rozwiązanie poprzedzone było przeprowadzeniem oceny skutków planowanych operacji przetwarzania danych osobowych, ich wpływu na prywatność; odwołanie do definicji środków komunikacji elektronicznej jest zbyt ogólne, zważywszy na konieczność kształtowania przepisów prawnych określających cele i sposoby przetwarzania danych osobowych w sposób przejrzysty i wyczerpujący.

Uwaga nie została przyjęta - Szkolenie kandydatów na egzaminatorów i egzaminatorów prowadzą okręgowe komisje egzaminacyjne. Szkolenia te są prowadzone, co do zasady, w trybie stacjonarnym. Również w kolejnym roku szkolnym okręgowe komisje egzaminacyjne planują prowadzić takie szkolenia w trybie stacjonarnym. Może jednak okazać się, że ze względu na sytuację epidemiczną konieczne będzie prowadzenie szkoleń z wykorzystaniem środków porozumiewania się na odległość. W żaden sposób nie zmieniają się jednak zasady uczestnictwa w takim szkoleniu: osoby zainteresowane zgłaszają się na nie same, składając do okręgowej komisji egzaminacyjnej wnioski. W trakcie samego szkolenia uczestnicy nie mają dostępu do żadnych danych innych uczestników, poza danymi, do których mieliby dostęp również podczas szkolenia prowadzonego w trybie stacjonarnym, tzn. imienia i nazwiska oraz wizerunku. Uczestnicy nie podpisują ogólnie dostępnej listy obecności, nie mają również dostępu do dziennika zajęć, a egzamin jest przeprowadzany w formie stacjonarnej, nawet jeżeli samo szkolenie prowadzone z wykorzystaniem środków porozumiewania się na odległość. W związku z udziałem w szkoleniu, niezależnie od tego czy jest ono organizowane w formie stacjonarnej czy z wykorzystaniem środków porozumiewania się na odległość, żadne szczególne kategorie danych osobowych (np. zdrowia, pochodzenia rasowego czy etnicznego) nie są organizatorom przekazywane i tym samym nie mogą być przetwarzane. Samo szkolenie nigdy nie jest nagrywane. Projektowane rozwiązanie zatem w żaden sposób nie narusza praw ani wolności podmiotów. Warto również podkreślić, że uczestnictwo w szkoleniu dla kandydatów na egzaminatorów nie jest obowiązkowe – to dobrowolna decyzja każdego uczestnika.

- art. 2 pkt 3 projektu (dodany art. 297d do ustawy Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe) – należy wprost uregulować, jakie informacje będą wskazane w oświadczeniu, w szczególności, jakie dane osobowe są uznawane za niezbędne.

Wyjaśnienie – Przepisy dotyczące przeprowadzania egzaminu maturalnego w roku szkolnym 2021/2022 zostały usunięte z projektu ustawy. Zmiany w sposobie przeprowadzania egzaminów zewnętrznych w 2022 r. uregulowano w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych

rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. poz. 493, z późn. zm.).

3) Konferencja Rektorów Uczelni Pedagogicznych:

- Egzamin ósmoklasisty i egzamin maturalny powinien być przeprowadzone na podstawie odrębnych wymagań egzaminacyjnych również w kolejnych latach dla uczniów, których dotyczyło nauczanie z wykorzystaniem kształcenia na odległość.
Uwaga została przyjęta - W latach szkolnych 2021/2022–2023/2024. egzamin ósmoklasisty i egzamin maturalny zostanie przeprowadzony na podstawie odrębnych wymagań.

- Termin egzaminu ósmoklasisty nie powinien kolidować z egzaminami maturalnymi w terminie dodatkowym.

Wyjaśnienie – Egzamin ósmoklasisty będzie przeprowadzany w maju, po zakończeniu egzaminu maturalnego. W harmonogramie przeprowadzania egzaminów zewnętrznych w roku szkolnym 2021/2022, ogłoszonym przez Centralną Komisję Egzaminacyjną, ustalono, że egzamin maturalny będzie odbywał się w dniach od 4 do 23 maja 2022 r, natomiast egzamin ósmoklasisty zostanie przeprowadzony w dniach 24–26 maja 2022 r. Egzamin maturalny w terminie dodatkowym został zaplanowany w dniach 1–15 czerwca 2022 r.

- Podnieść rangę egzaminu ustnego (dodatkowe punkty w procesie rekrutacji na studia) lub w innym przypadku całkowita rezygnacja z jego przeprowadzania w kolejnych latach.

Uwaga nie została uwzględniona – Kryteria rekrutacji na uczelnie określają autonomicznie senaty tych uczelni. W ich gestii jest ustalenia dodatkowych punktów za przystąpienia do egzaminu maturalnego w części ustnej.

Egzamin maturalny jest przeprowadzany na podstawie wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego. Sprawdzenie niektórych umiejętności wskazanych w podstawie programowej kształcenia ogólnego w zakresie nauczanych języków, wymaga przeprowadzenia egzaminu z tych przedmiotów w części ustnej. Ministerstwo Edukacji i Nauki nie przewiduje rezygnacji z przeprowadzania egzaminu maturalnego w części ustnej.

- Konieczne jest określenie wymagań dla powoływanych przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania ekspertów i doradców, którzy przedstawiliby opinie i ekspertyzy na potrzeby Ministra.

Uwaga nie została uwzględniona – Zastosowano podobne rozwiązanie jak w ustawie – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (art. 341). Nie ma potrzeby ani możliwości określenia „z góry” takich wymagań, ponieważ zależą one od wielu czynników – w szczególności od aktualnych potrzeb Ministra co do tematyki opinii lub ekspertyzy.

2. Przedstawienie wyników zasięgnięcia opinii, dokonania konsultacji albo uzgodnienia projektu z właściwymi organami i instytucjami Unii Europejskiej, w tym Europejskim Bankiem Centralnym

Projekt ustawy nie jest sprzeczny z prawem Unii Europejskiej i nie wymagał zasięgnięcia opinii, konsultacji, ani uzgodnienia z właściwymi organami i instytucjami Unii Europejskiej.

3. Wskazanie podmiotów, które zgłosiły zainteresowanie pracami nad projektem w trybie przepisów o działalności lobbingsowej w procesie stanowienia prawa, wraz ze wskazaniem kolejności dokonania zgłoszeń albo informacji o ich braku

Żaden podmiot nie zgłosił zainteresowania pracami nad projektem ustawy w trybie ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingsowej w procesie stanowienia prawa (Dz. U. z 2017 r. poz. 248).

**Zestawienie uwag nieuwzględnionych w ramach opiniowania projektu
ustawy zmieniającej ustawę o systemie oświaty i ustawy – Przepisy
wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe oraz niektórych innych ustaw**

Podmiot zgłaszający uwagę	Uwagi	Uwaga: uwzględniona/ nieuwzględniona/ uwzględniona częściowo
<p>Urząd Ochrony Danych Osobowych</p>	<p>Art. 1 pkt 1 projektu – dodanie w art. 9c ustawy o systemie oświaty ust. 2ab – szkolenie kandydatów na egzaminatorów i egzaminatorów może być prowadzone za pomocą środków komunikacji elektronicznej:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nie wskazano technicznych aspektów tego porozumiewania się; uzasadnione jest by tego rodzaju rozwiązanie poprzedzone było przeprowadzeniem oceny skutków planowanych operacji przetwarzania danych osobowych, ich wpływu na prywatność; - odwołanie do definicji środków komunikacji elektronicznej jest zbyt ogólne, zważywszy na konieczność kształtowania przepisów prawnych określających cele i sposoby przetwarzania danych osobowych w sposób przejrzysty i wyczerpujący. 	<p>Uwaga nie została przyjęta.</p> <p>Szkolenie kandydatów na egzaminatorów i egzaminatorów prowadzą okręgowe komisje egzaminacyjne. Szkolenia te są prowadzone – co do zasady - w trybie stacjonarnym. Również w kolejnym roku szkolnym okręgowe komisje egzaminacyjne będą prowadziły takie szkolenia w trybie stacjonarnym. Może jednak okazać się, że ze względu na sytuację epidemiczną konieczne będzie prowadzenie szkoleń z wykorzystaniem środków porozumiewania się na odległość. W żaden sposób nie zmieniają jednak zasady uczestnictwa w takim szkoleniu: osoby zainteresowane zgłaszają się na nie same, składając do okręgowej komisji egzaminacyjnej wnioski. W trakcie samego szkolenia uczestnicy nie mają dostępu do żadnych danych innych uczestników – poza danymi, do których mieliby dostęp również podczas szkolenia prowadzonego w trybie stacjonarnym, tzn. imienia i nazwiska oraz wizerunku. Uczestnicy nie podpisują ogólnej listy obecności, nie mają również dostępu do dziennika zajęć, a egzamin jest przeprowadzany w formie stacjonarnej, nawet jeżeli samo szkolenie prowadzone było w formie zdalnej. W związku z udziałem w szkoleniu - niezależnie od tego czy jest ono organizowane w formie stacjonarnej czy w trybie zdalnym, żadne szczególne kategorie danych osobowych (np. zdrowia, pochodzenia rasowego czy etnicznego) nie są organizatorom przekazywane i tym samym nie mogą być przetwarzane. Samo szkolenie nigdy nie jest nagrywane. Zatem projektowane rozwiązanie w żaden sposób nie narusza praw ani wolności podmiotów danych. Warto również podkreślić, że uczestnictwo w szkoleniu dla kandydatów na egzaminatorów nie jest obowiązkowe – to dobrowolna decyzja każdego uczestnika.</p>

ROZPORZĄDZENIE
MINISTRA EDUKACJI I NAUKI¹⁾

z dnia

**w sprawie wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu ósmoklasisty przeprowadzanego
w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024**

Na podstawie art. 7 ust. 4 ustawy z dnia .....2022 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. ...) zarządza się co następuje:

§ 1. Określa się wymagania egzaminacyjne będące podstawą przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty, o którym mowa w rozdziale 3b ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024, stanowiące załącznik do rozporządzenia.

§ 2. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem następującym po dniu ogłoszenia.

MINISTER EDUKACJI I NAUKI

---

¹⁾ Minister Edukacji i Nauki kieruje działem administracji rządowej – oświata i wychowanie, na podstawie § 1 ust. 2 pkt 1 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 października 2020 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Edukacji i Nauki (Dz. U. z 2022 r. poz. 18).

Załącznik
do rozporządzenia
Ministra Edukacji i Nauki
z dnia
(poz.)

WYMAGANIA EGZAMINACYJNE DOTYCZĄCE EGZAMINU ÓSMOKLASISTY W ROKU SZKOLNYM 2022/2023 I 2023/2024

EGZAMIN ÓSMOKLASISTY Z JĘZYKA POLSKIEGO

Ogólne wymagania egzaminacyjne:

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Wyrabianie i rozwijanie zdolności rozumienia utworów literackich oraz innych tekstów kultury.
2. Znajomość wybranych utworów z literatury polskiej i światowej oraz umiejętność mówienia o nich z wykorzystaniem potrzebnej terminologii.
3. Kształtowanie umiejętności uczestniczenia w kulturze polskiej i europejskiej, szczególnie w jej wymiarze symbolicznym i aksjologicznym.
4. Rozwijanie zdolności dostrzegania wartości: prawdy, dobra, piękna, szacunku dla człowieka i kierowania się tymi wartościami.
5. Kształcenie postawy szacunku dla przeszłości i tradycji literackiej jako podstawy tożsamości narodowej.
6. Poznawanie wybranych dzieł wielkich pisarzy polskich w kontekście podstawowych informacji o epokach, w których tworzyli (zwłaszcza w klasach VII i VIII).

II. Kształcenie językowe.

1. Rozwijanie rozumienia wartości języka ojczystego oraz jego funkcji w budowaniu tożsamości osobowej ucznia oraz wspólnot: rodzinnej, narodowej i kulturowej.
2. Rozwijanie rozumienia twórczego i sprawczego charakteru działań językowych oraz formowanie odpowiedzialności za własne zachowania językowe.
3. Poznawanie podstawowych pojęć oraz terminów służących do opisywania języka i językowego komunikowania się ludzi.
4. Kształcenie umiejętności poprawnego pisania zgodnego z zasadami pisowni polskiej.
5. Rozwijanie wiedzy o elementach składowych wypowiedzi pisemnych oraz ich funkcjach w strukturze tekstów i w komunikowaniu się.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Rozwijanie umiejętności wypowiadania się w określonych formach wypowiedzi pisemnych.

2. Rozpoznawanie intencji rozmówcy oraz wyrażanie intencji własnych, rozpoznawanie języka jako działania (akty mowy).
3. Rozwijanie umiejętności stosowania środków stylistycznych i dbałości o estetykę tekstu oraz umiejętności organizacji tekstu.
4. Poznawanie podstawowych zasad retoryki, w szczególności argumentowania, oraz rozpoznawanie manipulacji językowej.
5. Rozbudzanie potrzeby tworzenia tekstów o walorach estetycznych i podejmowania samodzielnych prób literackich.

IV. Samokształcenie.

1. Rozwijanie szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości.
2. Rozwijanie umiejętności samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania.
3. Rozwijanie umiejętności rzetelnego korzystania ze źródeł wiedzy, w tym stosowania cudzysłowu, przypisów i odsyłaczy oraz szacunku dla cudzej własności intelektualnej.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- 1) rozpoznaje rodzaje literackie: epika, liryka i dramat; określa cechy charakterystyczne dla poszczególnych rodzajów i przypisuje czytany utwór do odpowiedniego rodzaju;
- 2) rozróżnia gatunki epiki, liryki, dramatu, w tym: opowiadanie, powieść, baśń, legenda, mit, komedia, fraszka, tren, ballada, tragedia - i wymienia ich podstawowe cechy oraz wskazuje cechy gatunkowe czytanych utworów literackich; rozpoznaje wiersz, przysłowie, komiks;
- 3) objaśnia morał bajki oraz samodzielnie formułuje przesłanie baśni;
- 4) omawia akcję, wyodrębnia wątki i wydarzenia;
- 5) odróżnia fikcję artystyczną od rzeczywistości;
- 6) odróżnia realizm od fantastyki;
- 7) charakteryzuje i ocenia bohaterów;
- 8) konfrontuje sytuację bohaterów z własnymi doświadczeniami;
- 9) wyraża swój stosunek do postaci;
- 10) wskazuje elementy dramatu (rodzaj): akt, scena, tekst główny, didaskalia, monolog, dialog;
- 11) rozpoznaje w tekście literackim: porównanie, przenośnię, epitet, wyraz dźwiękonaśladowczy, neologizm, inwokację, symbol, alegorię i określa ich funkcje;
- 12) rozpoznaje: wers, zwrotkę (strofę), rym, rytm, refren; odróżnia wiersz rymowany

i nierymowany (biały);

- 13) zna pojęcie komizmu, rozpoznaje jego rodzaje w tekstach oraz określa ich funkcje;
- 14) zna pojęcie ironii, rozpoznaje ją w tekstach oraz określa jej funkcje;
- 15) określa w poznawanych tekstach problematykę egzystencjalną i poddaje ją refleksji;
- 16) nazywa swoje reakcje czytelnicze (np. wrażenia, emocje);
- 17) dostrzega swoistość artystyczną dzieła;
- 18) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich odwołania do wartości uniwersalnych związane z postawami społecznymi, narodowymi, religijnymi, etycznymi i dokonuje ich hierarchizacji;
- 19) wykorzystuje w interpretacji tekstów literackich elementy wiedzy o historii i kulturze;
- 20) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, np. biograficzny, historyczny, historycznoliteracki, kulturowy, filozoficzny, społeczny;
- 21) sprawnie czyta teksty.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 1) określa temat i główną myśl tekstu;
- 2) identyfikuje nadawcę i odbiorcę wypowiedzi (autora, narratora, czytelnika, słuchacza);
- 3) wyszukuje w tekście potrzebne informacje oraz cytuje odpowiednie fragmenty tekstu publicystycznego, popularnonaukowego lub naukowego;
- 4) odróżnia zawarte w tekście informacje ważne od informacji drugorzędnych;
- 5) wyszukuje w tekście informacje wyrażone wprost i pośrednio (ukryte);
- 6) odbiera teksty kultury na poziomie dosłownym i przenośnym;
- 7) wyciąga wnioski wynikające z przesłanek zawartych w tekście (w tym rozpoznaje w nim prawdę lub fałsz);
- 8) rozumie dosłowne i przenośne znaczenie wyrazów w wypowiedzi;
- 9) porządkuje informacje w zależności od ich funkcji w przekazie;
- 10) dostrzega relacje między częściami składowymi wypowiedzi (tytuł, wstęp, rozwinięcie, zakończenie, akapity);
- 11) interpretuje dzieła sztuki (obraz, grafika, rzeźba, fotografia);
- 12) dostrzega różnice między literaturą piękną a literaturą naukową, popularnonaukową, publicystyką i określa funkcje tych rodzajów piśmiennictwa;
- 13) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny, literacki, reklamowy;
- 14) rozpoznaje gatunki dziennikarskie: wywiad, artykuł i określa ich podstawowe cechy;
- 15) znajduje w tekstach współczesnej kultury popularnej (np. w filmach, komiksach, piosenkach) nawiązania do tradycyjnych wątków literackich i kulturowych.

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

- 1) rozpoznaje w wypowiedziach podstawowe części mowy (rzeczownik, czasownik, przymiotnik, przysłówek, liczebnik, zaimek, przyimek, spójnik) i wskazuje różnice między nimi;
  - 2) rozpoznaje w tekście formy przypadków, liczb, osób, czasów i rodzajów gramatycznych - rozumie ich funkcje w wypowiedzi;
  - 3) poprawnie stopniuje przymiotniki i przysłówki oraz używa ich we właściwych kontekstach;
  - 4) rozpoznaje podstawowe funkcje składniowe wyrazów użytych w wypowiedziach (podmiot, orzeczenie, dopełnienie, przydawka, okolicznik);
  - 5) rozróżnia i poprawnie zapisuje zdania oznajmujące, pytające i rozkazujące;
  - 6) przekształca zdania złożone w pojedyncze i odwrotnie, a także zdania w równoważniki zdań i odwrotnie - odpowiednio do przyjętego celu;
  - 7) rozpoznaje wyraz podstawowy i wyraz pochodny; rozumie pojęcie podstawy słowotwórczej; w wyrazie pochodnym wskazuje temat słowotwórczy i formant, wskazuje funkcje formantów w nadawaniu znaczenia wyrazom pochodnym, rozumie realne i słowotwórcze znaczenie wyrazu, rozpoznaje rodzinę wyrazów, łączy wyrazy pokrewne, wskazuje rdzeń;
  - 8) zna zasady tworzenia wyrazów złożonych;
  - 9) rozpoznaje imiesłowy, rozumie zasady ich tworzenia i odmiany, poprawnie stosuje imiesłowy równoważnik zdania i rozumie jego funkcje; przekształca go na zdanie złożone i odwrotnie;
  - 10) rozpoznaje w tekście zdania pojedyncze nierozwinięte i rozwinięte, pojedyncze i złożone (współrzędnie i podrzędnie), równoważniki zdań, rozróżnia wypowiedzenia wielokrotnie złożone - i rozumie ich funkcje;
  - 11) odróżnia mowę zależną i niezależną, przekształca mowę zależną na niezależną i odwrotnie.
2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:
- 1) dostrzega zróżnicowanie słownictwa, w tym rozpoznaje słownictwo ogólnonarodowe i słownictwo o ograniczonym zasięgu (np. terminy naukowe, archaizmy, kolokwializmy) - określa ich funkcje w tekście;
  - 2) rozpoznaje nazwy osobowe i miejscowe, używa poprawnych form gramatycznych imion, nazwisk, nazw miejscowych i nazw mieszkańców;
  - 3) zna sposoby wzbogacania słownictwa;
  - 4) rozróżnia treść i zakres znaczeniowy wyrazu;
  - 5) rozumie pojęcie stylu, rozpoznaje styl potoczny, urzędowy, artystyczny, naukowy, publicystyczny.

3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

- 1) rozumie, na czym polega grzeczność językowa i stosuje ją w wypowiedziach;
- 2) rozróżnia normę językową wzorcową oraz użytkową i stosuje się do nich;
- 3) rozumie, na czym polega błąd językowy;
- 4) świadomie posługuje się różnymi formami językowymi oraz (w wypowiedzi ustnej) mimiką, gestykulacją, postawą ciała.

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

- 1) pisze poprawnie pod względem ortograficznym;
- 2) wykorzystuje wiedzę o wymianie głosek w wyrazach pokrewnych oraz w tematach fleksyjnych wyrazów odmiennej;
- 3) poprawnie przytacza cudze wypowiedzi, stosując odpowiednie znaki interpunkcyjne;
- 4) wykorzystuje wiedzę o różnicach w pisowni samogłosek ustnych i nosowych, spółgłosek twardych i miękkich, dźwięcznych i bezdźwięcznych;
- 5) zna zasady pisowni wyrazów nieodmiennych i pisowni partykuły „nie” z różnymi częściami mowy;
- 6) zna zasady pisania nazw własnych i nazw pospolitych;
- 7) poprawnie używa znaków interpunkcyjnych: kropki, przecinka, znaku zapytania, cudzysłowu, dwukropka, nawiasu, znaku wykrzyknika.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- 1) funkcjonalnie wykorzystuje środki retoryczne oraz rozumie ich oddziaływanie na odbiorcę;
- 2) gromadzi i porządkuje materiał rzeczowy potrzebny do tworzenia wypowiedzi; redaguje plan kompozycyjny własnej wypowiedzi;
- 3) tworzy wypowiedź, stosując odpowiednią dla danej formy gatunkowej kompozycję oraz zasady spójności językowej między akapitami; rozumie rolę akapitów jako spójnych całości myślowych w tworzeniu wypowiedzi pisemnych oraz stosuje rytm akapitowy (przeplatanie akapitów dłuższych i krótszych);
- 4) wykorzystuje znajomość zasad tworzenia tezy i hipotezy oraz argumentów przy tworzeniu rozprawki oraz innych tekstów argumentacyjnych;
- 5) odróżnia przykład od argumentu;
- 6) przeprowadza wnioskowanie jako element wyводу argumentacyjnego;
- 7) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

8) rozpoznaje manipulację językową i przeciwstawia jej zasady etyki wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) tworzy spójne teksty związane z otaczającą rzeczywistością i poznanymi tekstami kultury;
- 2) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: zaproszenie, ogłoszenie, rozprawka, opowiadanie z dialogiem (twórcze i odtwórcze), opis postaci, przedmiotu, krajobrazu, prosta notatka;
- 3) wykonuje przekształcenia na tekście cudzym, w tym skraca, streszcza, rozbudowuje i parafrazuje;
- 4) formułuje pytania do tekstu.

IV. Samokształcenie. Uczeń:

- 1) rzetelnie, z poszanowaniem praw autorskich, korzysta z informacji;
- 2) rozwija umiejętność krytycznego myślenia i formułowania opinii.

Lektury obowiązkowe:

- 1) Charles Dickens, *Opowieść wigilijna*;
- 2) Aleksander Fredro, *Zemsta*;
- 3) Jan Kochanowski, wybór fraszek i trenów, w tym tren VII i VIII;
- 4) Aleksander Kamiński, *Kamienie na szaniec*;
- 5) Adam Mickiewicz, *Reduta Orzona*, *Śmierć Pułkownika*, *Świtezianka*, *Dziady* część II, *Pan Tadeusz* (całość);
- 6) Antoine de Saint-Exupéry, *Mały Książę*;
- 7) Henryk Sienkiewicz, *Quo vadis*, *Latarnik*;
- 8) Juliusz Słowacki, *Balladyna*;
- 9) wiersze wybranych poetów.

Lektury uzupełniające wybrane przez nauczyciela.

EGZAMIN ÓSMOKLASISTY Z MATEMATYKI

Ogólne wymagania egzaminacyjne:

I. Sprawność rachunkowa.

1. Wykonywanie nieskomplikowanych obliczeń w pamięci lub w działaniach trudniejszych pisemnie oraz wykorzystanie tych umiejętności w sytuacjach praktycznych.
2. Weryfikowanie i interpretowanie otrzymanych wyników oraz ocena sensowności rozwiązania.

II. Wykorzystanie i tworzenie informacji.

1. Odczytywanie i interpretowanie danych przedstawionych w różnej formie oraz ich przetwarzanie.
2. Interpretowanie i tworzenie tekstów o charakterze matematycznym oraz graficzne przedstawianie danych.
3. Używanie języka matematycznego do opisu rozumowania i uzyskanych wyników.

III. Wykorzystanie i interpretowanie reprezentacji.

1. Używanie prostych, dobrze znanych obiektów matematycznych, interpretowanie pojęć matematycznych i operowanie obiektami matematycznymi.
2. Dobieranie modelu matematycznego do prostej sytuacji oraz budowanie go w różnych kontekstach, także w kontekście praktycznym.

IV. Rozumowanie i argumentacja.

1. Przeprowadzanie prostego rozumowania, podawanie argumentów uzasadniających poprawność rozumowania, rozróżnianie dowodu od przykładu.
2. Dostrzeganie regularności, podobieństw oraz analogii i formułowanie wniosków na ich podstawie.
3. Stosowanie strategii wynikającej z treści zadania, tworzenie strategii rozwiązania problemu, również w rozwiązaniach wieloetapowych oraz w takich, które wymagają umiejętności łączenia wiedzy z różnych działów matematyki.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

I. Liczby naturalne w dziesiętkowym układzie pozycyjnym. Uczeń:

- 1) zapisuje i odczytuje liczby naturalne wielocyfrowe;
- 2) interpretuje liczby naturalne na osi liczbowej;
- 3) porównuje liczby naturalne;
- 4) zaokrągla liczby naturalne.

II. Działania na liczbach naturalnych. Uczeń:

- 1) dodaje i odejmuje w pamięci liczby naturalne dwucyfrowe lub większe, liczbę jednocyfrową dodaje do dowolnej liczby naturalnej i odejmuje od dowolnej liczby naturalnej;
- 2) dodaje i odejmuje liczby naturalne wielocyfrowe sposobem pisemnym;

- 3) mnoży i dzieli liczbę naturalną przez liczbę naturalną jednocyfrową lub dwucyfrową sposobem pisemnym;
- 4) wykonuje dzielenie z resztą liczb naturalnych;
- 5) stosuje wygodne dla siebie sposoby ułatwiające obliczenia, w tym przemienność i łączność dodawania i mnożenia;
- 6) porównuje liczby naturalne z wykorzystaniem ich różnicy lub ilorazu;
- 7) rozpoznaje liczby podzielne przez 2, 3, 4, 5, 9, 10, 100;
- 8) rozpoznaje liczbę złożoną, gdy jest ona jednocyfrowa lub dwucyfrowa, a także gdy na istnienie dzielnika właściwego wskazuje cecha podzielności;
- 9) rozkłada liczby dwucyfrowe na czynniki pierwsze;
- 10) oblicza kwadraty i sześciany liczb naturalnych;
- 11) stosuje reguły dotyczące kolejności wykonywania działań.

III. Liczby całkowite. Uczeń:

- 1) interpretuje liczby całkowite na osi liczbowej;
- 2) porównuje liczby całkowite;
- 3) wykonuje proste rachunki pamięciowe na liczbach całkowitych.

IV. Ułamki zwykłe i dziesiętne. Uczeń:

- 1) opisuje część danej całości za pomocą ułamka;
- 2) przedstawia ułamek jako iloraz liczb naturalnych, a iloraz liczb naturalnych jako ułamek;
- 3) skraca i rozszerza ułamki zwykłe;
- 4) sprowadza ułamki zwykłe do wspólnego mianownika;
- 5) przedstawia ułamki niewłaściwe w postaci liczby mieszanej, a liczbę mieszaną w postaci ułamka niewłaściwego;
- 6) zapisuje wyrażenia dwumianowane w postaci ułamka dziesiętnego i odwrotnie;
- 7) zaznacza ułamki zwykłe i dziesiętne na osi liczbowej oraz odczytuje ułamki zwykłe i dziesiętne zaznaczone na osi liczbowej;
- 8) zapisuje ułamki dziesiętne skończone w postaci ułamków zwykłych;
- 9) zamienia ułamki zwykłe o mianownikach będących dzielnikami liczb 10, 100, 1000 itd. na ułamki dziesiętne skończone dowolną metodą (przez rozszerzanie lub skracanie ułamków zwykłych, dzielenie licznika przez mianownik w pamięci lub pisemnie);
- 10) zapisuje ułamki zwykłe o mianownikach innych niż wymienione w pkt. 9 w postaci rozwinięcia dziesiętnego nieskończonego (z użyciem wielokropka po ostatniej cyfrze), uzyskane w wyniku dzielenia licznika przez mianownik w pamięci lub pisemnie;
- 11) zaokrągla ułamki dziesiętne;
- 12) porównuje ułamki (zwykłe i dziesiętne).

V. Działania na ułamkach zwykłych i dziesiętnych. Uczeń:

- 1) dodaje, odejmuje, mnoży i dzieli ułamki zwykłe o mianownikach jedno- lub dwucyfrowych, a także liczby mieszane;
- 2) dodaje, odejmuje, mnoży i dzieli ułamki dziesiętne w pamięci (w przykładach najprostszych) lub pisemnie;
- 3) wykonuje nieskomplikowane rachunki, w których występują jednocześnie ułamki zwykłe i dziesiętne;
- 4) porównuje ułamki z wykorzystaniem ich różnicy;
- 5) oblicza ułamek danej liczby naturalnej;
- 6) oblicza kwadraty i sześciany ułamków zwykłych i dziesiętnych oraz liczb mieszanych;
- 7) oblicza wartość prostych wyrażeń arytmetycznych, stosując reguły dotyczące kolejności wykonywania działań;
- 8) wykonuje działania na ułamkach dziesiętnych, używając własnych, poprawnych strategii.

VI. Obliczenia praktyczne. Uczeń:

- 1) interpretuje 100% danej wielkości jako całość, 50% - jako połowę, 25% - jako jedną czwartą, 10% - jako jedną dziesiątą, 1% - jako jedną setną części danej wielkości liczbowej;
- 2) w przypadkach osadzonych w kontekście praktycznym oblicza procent danej wielkości w stopniu trudności typu 50%, 20%, 10%;
- 3) wykonuje proste obliczenia zegarowe na godzinach, minutach i sekundach;
- 4) zamienia i prawidłowo stosuje jednostki długości: milimetr, centymetr, decymetr, metr, kilometr;
- 5) zamienia i prawidłowo stosuje jednostki masy: gram, dekagram, kilogram, tona;
- 6) oblicza rzeczywistą długość odcinka, gdy dana jest jego długość w skali oraz długość odcinka w skali, gdy dana jest jego rzeczywista długość;
- 7) w sytuacji praktycznej oblicza: drogę przy danej prędkości i czasie, prędkość przy danej drodze i czasie, czas przy danej drodze i prędkości oraz stosuje jednostki prędkości km/h i m/s.

VII. Potęgi o podstawach wymiernych. Uczeń:

- 1) zapisuje iloczyn jednakowych czynników w postaci potęgi o wykładniku całkowitym dodatnim;
- 2) mnoży i dzieli potęgi o wykładnikach całkowitych dodatnich;
- 3) mnoży potęgi o różnych podstawach i jednakowych wykładnikach;
- 4) podnosi potęgę do potęgi.

VIII. Pierwiastki. Uczeń:

- 1) oblicza wartości pierwiastków kwadratowych i sześciennych z liczb, które są odpowiednio kwadratami lub sześcianami liczb wymiernych;
- 2) szacuje wielkość danego pierwiastka kwadratowego lub sześciennego oraz prostego wyrażenia arytmetycznego zawierającego pierwiastki np. $1 + \sqrt{2}$, $2 - \sqrt{2}$.

IX. Tworzenie wyrażeń algebraicznych z jedną i z wieloma zmiennymi. Uczeń:

- 1) korzysta z nieskomplikowanych wzorów, w których występują oznaczenia literowe, opisuje wzór słowami;
- 2) zapisuje wyniki podanych działań w postaci wyrażeń algebraicznych jednej lub kilku zmiennych;
- 3) oblicza wartości liczbowe wyrażeń algebraicznych;
- 4) stosuje oznaczenia literowe nieznanymi wielkościami liczbowymi i zapisuje zależności przedstawione w zadaniach w postaci wyrażeń algebraicznych jednej lub kilku zmiennych;
- 5) zapisuje rozwiązania zadań w postaci wyrażeń algebraicznych jak w przykładzie: Bartek i Grześ zbierali kasztany. Bartek zebrał n kasztanów, Grześ zebrał 7 razy więcej. Następnie Grześ w drodze do domu zgubił 10 kasztanów, a połowę pozostałych oddał Bartkowi. Ile kasztanów ma teraz Bartek, a ile ma Grześ?

X. Przekształcanie wyrażeń algebraicznych. Sumy algebraiczne i działania na nich. Uczeń:

- 1) porządkuje jednomiany i dodaje jednomiany podobne (tzn. różniące się jedynie współczynnikiem liczbowym);
- 2) dodaje i odejmuje sumy algebraiczne, dokonując przy tym redukcji wyrazów podobnych;
- 3) mnoży sumy algebraiczne przez jednomian i dodaje wyrażenia powstałe z mnożenia sum algebraicznych przez jednomiany.

XI. Obliczenia procentowe. Uczeń:

- 1) przedstawia część wielkości jako procent tej wielkości;
- 2) oblicza liczbę a równą p procent danej liczby b ;
- 3) oblicza, jaki procent danej liczby b stanowi liczba a ;
- 4) oblicza liczbę b , której p procent jest równe a ;
- 5) stosuje obliczenia procentowe do rozwiązywania problemów w kontekście praktycznym, również w przypadkach jednokrotnych podwyżek lub obniżek danej wielkości.

XII. Równania z jedną niewiadomą. Uczeń:

- 1) sprawdza, czy dana liczba jest rozwiązaniem równania stopnia pierwszego z jedną niewiadomą;

- 2) rozwiązuje równania pierwszego stopnia z jedną niewiadomą metodą równań równoważnych;
- 3) rozwiązuje równania, które po prostych przekształceniach wyrażeń algebraicznych sprowadzają się do równań pierwszego stopnia z jedną niewiadomą;
- 4) rozwiązuje zadania tekstowe za pomocą równań pierwszego stopnia z jedną niewiadomą, w tym także z obliczeniami procentowymi;
- 5) przekształca proste wzory, aby wyznaczyć zadaną wielkość we wzorach geometrycznych (np. pól figur) i fizycznych (np. dotyczących prędkości, drogi i czasu).

XIII. Proporcjonalność prosta. Uczeń:

- 1) podaje przykłady wielkości wprost proporcjonalnych;
- 2) wyznacza wartość przyjmowaną przez wielkość wprost proporcjonalną w przypadku konkretnej zależności proporcjonalnej, na przykład wartość zakupionego towaru w zależności od liczby sztuk towaru, ilość zużytego paliwa w zależności od liczby przejechanych kilometrów, liczby przeczytanych stron książki w zależności od czasu jej czytania;
- 3) stosuje podział proporcjonalny.

XIV. Proste i odcinki. Uczeń:

- 1) rozpoznaje i nazywa figury: punkt, prosta, półprosta, odcinek;
- 2) rozpoznaje proste i odcinki prostopadłe i równoległe;
- 3) znajduje odległość punktu od prostej.

XV. Kąty. Uczeń:

- 1) wskazuje w dowolnym kącie ramiona i wierzchołek;
- 2) rozpoznaje kąt prosty, ostry i rozwarty;
- 3) porównuje kąty;
- 4) rozpoznaje kąty wierzchołkowe i przyległe.

XVI. Własności figur geometrycznych na płaszczyźnie. Uczeń:

- 1) przedstawia na płaszczyźnie dwie proste w różnych położeniach względem siebie, w szczególności proste prostopadłe i proste równoległe;
- 2) zna najważniejsze własności kwadratu, prostokąta, rombu, równoległoboku i trapezu, rozpoznaje figury osiowo-symetryczne i wskazuje osie symetrii figur;
- 3) stosuje twierdzenie o sumie kątów trójkąta;
- 4) zna i stosuje własności trójkątów równoramiennych (równość kątów przy podstawie);
- 5) wykonuje proste obliczenia geometryczne, wykorzystując sumę kątów wewnętrznych

trójkąta i własności trójkątów równoramiennych;

- 6) zna i stosuje w sytuacjach praktycznych twierdzenie Pitagorasa (bez twierdzenia odwrotnego).

XVII. Wielokąty. Uczeń:

- 1) rozpoznaje i nazywa trójkąty ostrokątne, prostokątne, rozwartokątne, równoboczne i równoramienne;
- 2) rozpoznaje i nazywa: kwadrat, prostokąt, romb, równoległobok i trapez;
- 3) zna pojęcie wielokąta foremnego;
- 4) oblicza obwód wielokąta o danych długościach boków;
- 5) stosuje wzory na pole trójkąta, prostokąta, kwadratu, równoległoboku, rombu, trapezu przedstawionych na rysunku oraz w sytuacjach praktycznych, a także do wyznaczania długości odcinków o poziomie trudności nie większym niż w przykładach:
  - a) oblicz najkrótszą wysokość trójkąta prostokątnego o bokach długości: 5 cm, 12 cm i 13 cm,
  - b) przekątne rombu $ABCD$ mają długości $AC = 8$ dm i $BD = 10$ dm. Przekątną BD rombu przedłużono do punktu E w taki sposób, że odcinek BE jest dwa razy dłuższy od tej przekątnej. Oblicz pole trójkąta CDE . (Zadanie ma dwie odpowiedzi).
- 6) stosuje jednostki pola: mm^2 , cm^2 , dm^2 , m^2 , km^2 , ar, hektar (bez zamiany jednostek w trakcie obliczeń);
- 7) oblicza miary kątów, stosując przy tym poznane własności kątów i wielokątów.

XVIII. Oś liczbowa. Układ współrzędnych na płaszczyźnie. Uczeń:

- 1) znajduje współrzędne danych (na rysunku) punktów kratowych w układzie współrzędnych na płaszczyźnie;
- 2) rysuje w układzie współrzędnych na płaszczyźnie punkty kratowe o danych współrzędnych całkowitych (dowolnego znaku).

XIX. Geometria przestrzenna. Uczeń:

- 1) rozpoznaje graniastosłupy proste, ostrosłupy (w tym proste i prawidłowe), walce, stożki i kule w sytuacjach praktycznych i wskazuje te bryły wśród innych modeli brył;
- 2) wskazuje wśród graniastosłupów prostopadłościany i sześciiany i uzasadnia swój wybór;
- 3) rozpoznaje siatki graniastosłupów prostych i ostrosłupów;
- 4) oblicza objętość i pole powierzchni prostopadłościanu przy danych długościach krawędzi;
- 5) oblicza objętości i pola powierzchni graniastosłupów prostych i prawidłowych;
- 6) oblicza objętości i pola powierzchni ostrosłupów prawidłowych;

- 7) stosuje jednostki objętości i pojemności: mililitr, litr, cm^3 , dm^3 , m^3 .

XX. Wprowadzenie do kombinatoryki i rachunku prawdopodobieństwa. Uczeń:

- 1) wyznacza zbiory obiektów, analizuje i oblicza, ile jest obiektów, mających daną własność, w przypadkach niewymagających stosowania reguł mnożenia i dodawania;
- 2) przeprowadza proste doświadczenia losowe, polegające na rzucie sześcienną kostką do gry lub losowaniu np. kuli spośród zestawu kul, analizuje je i oblicza prawdopodobieństwa zdarzeń w doświadczeniach losowych.

XXI. Odczytywanie danych i elementy statystyki opisowej. Uczeń:

- 1) odczytuje i interpretuje dane przedstawione w tekstach, za pomocą tabel, diagramów słupkowych i kołowych, wykresów, w tym także wykresów w układzie współrzędnych;
- 2) oblicza średnią arytmetyczną kilku liczb.

XXII. Zadania tekstowe. Uczeń:

- 1) czyta ze zrozumieniem tekst zawierający informacje liczbowe;
- 2) wykonuje wstępne czynności ułatwiające rozwiązanie zadania, w tym rysunek pomocniczy lub wygodne dla niego zapisanie informacji i danych z treści zadania;
- 3) dostrzega zależności między podanymi informacjami;
- 4) dzieli rozwiązanie zadania na etapy, stosując własne, poprawne, wygodne dla niego strategie rozwiązania;
- 5) do rozwiązywania zadań osadzonych w kontekście praktycznym stosuje poznaną wiedzę z zakresu arytmetyki i geometrii oraz nabyte umiejętności rachunkowe, a także własne poprawne metody;
- 6) weryfikuje wynik zadania tekstowego, oceniając sensowność rozwiązania np. poprzez szacowanie, sprawdzanie wszystkich warunków zadania, ocenianie rzędu wielkości otrzymanego wyniku.

EGZAMIN ÓSMOKLASISTY Z JĘZYKA OBCEGO NOWOŻYTNEGO

W roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 wymagania egzaminacyjne dotyczące egzaminu ósmoklasisty z języka obcego nowożytnego odpowiadają poziomowi A2 (w skali *Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego*).

Ogólne wymagania egzaminacyjne:

I. Znajomość środków językowych.

Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów wskazanych w wymaganiach szczegółowych.

II. Rozumienie wypowiedzi.

Uczeń rozumie proste wypowiedzi ustne artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka, a także proste wypowiedzi pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

III. Tworzenie wypowiedzi.

Uczeń samodzielnie formułuje krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

IV. Reagowanie na wypowiedzi.

Uczeń uczestniczy w rozmowie i w typowych sytuacjach reaguje w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, w formie prostego tekstu, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

V. Przetwarzanie wypowiedzi.

Uczeń zmienia formę przekazu ustnego lub pisemnego w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne:

I. Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów:

- 1) człowiek (np. dane personalne, wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, rzeczy osobiste, uczucia i emocje, umiejętności i zainteresowania);
- 2) miejsce zamieszkania (np. dom i jego okolica, pomieszczenia i wyposażenie domu, prace domowe);

- 3) edukacja (np. szkoła i jej pomieszczenia, przedmioty nauczania, uczenie się, przybory szkolne, życie szkoły, zajęcia pozalekcyjne);
- 4) praca (np. popularne zawody i związane z nimi czynności i obowiązki, miejsce pracy);
- 5) życie prywatne (np. rodzina, znajomi i przyjaciele, czynności życia codziennego, określanie czasu, formy spędzania czasu wolnego, święta i uroczystości, problemy);
- 6) żywienie (np. artykuły spożywcze, posiłki i ich przygotowywanie, lokale gastronomiczne);
- 7) zakupy i usługi (np. rodzaje sklepów, towary i ich cechy, sprzedawanie i kupowanie, wymiana i zwrot towaru, promocje, korzystanie z usług);
- 8) podróżowanie i turystyka (np. środki transportu i korzystanie z nich, orientacja w terenie, baza noclegowa, wycieczki, zwiedzanie);
- 9) kultura (np. uczestnictwo w kulturze, tradycje i zwyczaje, media);
- 10) sport (np. dyscypliny sportu, sprzęt sportowy, obiekty sportowe, imprezy sportowe, uprawianie sportu);
- 11) zdrowie (np. tryb życia, samopoczucie, choroby, ich objawy i leczenie);
- 12) nauka i technika (np. wynalazki, korzystanie z podstawowych urządzeń technicznych i technologii informacyjno-komunikacyjnych);
- 13) świat przyrody (np. pogoda, pory roku, rośliny i zwierzęta, krajobraz, ochrona środowiska naturalnego).

II. Uczeń rozumie proste wypowiedzi ustne (np. rozmowy, wiadomości, komunikaty, ogłoszenia, instrukcje) artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka:

- 1) reaguje na polecenia;
- 2) określa główną myśl wypowiedzi lub fragmentu wypowiedzi;
- 3) określa intencje nadawcy/autora wypowiedzi;
- 4) określa kontekst wypowiedzi (np. formę, czas, miejsce, sytuację, uczestników);
- 5) znajduje w wypowiedzi określone informacje.

III. Uczeń rozumie proste wypowiedzi pisemne (np. listy, e-maile, SMS-y, kartki pocztowe, napisy, broszury, ulotki, jadłospisy, ogłoszenia, rozkłady jazdy, historyjki obrazkowe z tekstem, artykuły, teksty narracyjne, recenzje, wywiady, wpisy na forach i blogach, teksty literackie):

- 1) określa główną myśl tekstu lub fragmentu tekstu;
- 2) określa intencje nadawcy/autora tekstu;
- 3) określa kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę, formę tekstu, czas, miejsce, sytuację);
- 4) znajduje w tekście określone informacje;
- 5) rozpoznaje związki między poszczególnymi częściami tekstu.

IV. Uczeń tworzy krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne (np. wiadomość, e-mail, wpis na blogu):

- 1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;
- 2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości;
- 3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
- 4) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
- 5) opisuje upodobania;
- 6) wyraża i uzasadnia swoje opinie, przedstawia opinie innych osób;
- 7) wyraża uczucia i emocje.

V. Uczeń reaguje w typowych sytuacjach:

- 1) przedstawia siebie i inne osoby;
- 2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę; podtrzymuje rozmowę w przypadku trudności w jej przebiegu (np. prosi o wyjaśnienie, powtórzenie, sprecyzowanie; upewnia się, że rozmówca zrozumiał jego wypowiedź);
- 3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia (np. wypełnia formularz/ankietę);
- 4) wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami;
- 5) wyraża swoje upodobania, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, intencje i pragnienia innych osób;
- 6) składa gratulacje, odpowiada na gratulacje;
- 7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
- 8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje, zachęca;
- 9) prosi o radę i udziela rady;
- 10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
- 11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje;
- 12) wyraża prośbę oraz zgodę lub odmowę spełnienia prośby;
- 13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, niezadowolenie, zdziwienie, nadzieję, obawę);
- 14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.

VI. Uczeń przetwarza prosty tekst pisemnie:

- 1) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. wykresach, mapach, symbolach, piktogramach);
- 2) przekazuje w języku obcym nowożytnym lub polskim informacje sformułowane, w tym języku obcym;
- 3) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje sformułowane w języku polskim.

VII. Uczeń posiada:

- 1) podstawową wiedzę o krajach, społeczeństwach i kulturach społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym, oraz o kraju ojczystym, z uwzględnieniem kontekstu lokalnego, europejskiego i globalnego;
- 2) świadomość związku między kulturą własną i obcą oraz wrażliwość międzykulturową.

VIII. Uczeń dokonuje samooceny i wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. poprawianie błędów).

IX. Uczeń stosuje strategie komunikacyjne (np. domyślanie się znaczenia wyrazów z kontekstu, identyfikowanie słów kluczy lub internacjonalizmów) i strategie kompensacyjne, w przypadku gdy nie zna lub nie pamięta wyrazu (np. upraszczanie formy wypowiedzi, zastępowanie innym wyrazem, opis, wykorzystywanie środków niewerbalnych).

X. Uczeń posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami).

UZASADNIENIE

Rozporządzenie stanowi wykonanie upoważnienia zawartego w art. 7 ust. 4 ustawy z dnia .....2022 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz.).

Zgodnie z ww. przepisem minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, określa, w drodze rozporządzenia, wymagania egzaminacyjne dla egzaminu ósmoklasisty przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024. Wprowadzenie takiego rozwiązania jest konieczne ze względu na fakt, że wszyscy uczniowie lub słuchacze, którzy w roku szkolnym 2022/2023 lub 2023/2024 będą przystępowali do egzaminu ósmoklasisty, mają za sobą znaczny okres kształcenia, którego standardowy przebieg został zakłócony przez utrudnienia związane ze stanem epidemii wywołanej wirusem SARS-CoV-2.

Egzamin ósmoklasisty jest przeprowadzany, zgodnie z art. 44zs ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty¹⁾ na podstawie wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, o której mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 47 ust. 1 pkt 1 lit. b ustawy – Prawo oświatowe, oraz sprawdza, w jakim stopniu uczeń lub słuchacz spełnia te wymagania.

W art. 7 ust. 4 ustawy z dnia .....2022 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw przesądzono, że w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024 egzamin ósmoklasisty zostanie przeprowadzony na podstawie odrębnych wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu ósmoklasisty, z poszczególnych przedmiotów, opisanych w formie ogólnych i szczegółowych wymagań egzaminacyjnych, wybranych spośród wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej i właściwych tylko dla tych dwóch roczników uczniów lub słuchaczy. Jednocześnie w ww. przepisie zastrzeżono, że te wymagania mają być tożsame z wymaganiami egzaminacyjnymi, które obowiązywały uczniów przystępujących do egzaminu ósmoklasisty w roku szkolnym 2020/2021 i 2021/2022, określonymi w załączniku nr 1 do przepisów²⁾ wydanych na podstawie art. 30c ustawy – Prawo oświatowe.

---

¹⁾ Dz. U. z 2021 r. poz. 1915

²⁾ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. poz. 493. z późn. zm.).

Wymagania egzaminacyjne stanowią zawężenie wymagań podstawy programowej dla szkoły podstawowej określone w rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej³⁾. Wymagania te zostały przygotowane przez powołany przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania zespół ekspertów w 2020 r. Na podstawie wymagań egzaminacyjnych został przeprowadzony egzamin ósmoklasisty w 2021 r. i będzie przeprowadzony egzamin w 2022 r.

Rozporządzenie wejdzie w życie z dniem następującym po dniu ogłoszenia. Nie pozostaje to w sprzeczności z zasadami funkcjonowania demokratycznego państwa prawa. Jak najpilniejsze opublikowanie wymagań egzaminacyjnych jest korzystne dla przygotowujących się do egzaminu maturalnego i oczekiwane przez jednostki organizujące te egzaminy - Centralną Komisję Egzaminacyjną i okręgowe komisje egzaminacyjne.

Projekt rozporządzenia, zgodnie z art. 5 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingskiej w procesie stanowienia prawa (Dz. U. z 2017 r. poz. 248), zostanie udostępniony w Biuletynie Informacji Publicznej na stronie podmiotowej Ministerstwa Edukacji i Nauki oraz w Biuletynie Informacji Publicznej Rządowego Centrum Legislacji w zakładce Rządowy Proces Legislacyjny, zgodnie z § 52 ust. 1 uchwały nr 190 Rady Ministrów (M.P. z 2016 r. poz. 1006, z późn. zm.).

Rozporządzenie nie zawiera przepisów technicznych w rozumieniu rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie sposobu funkcjonowania krajowego systemu notyfikacji norm i aktów prawnych (Dz. U. poz. 2039 oraz z 2014 r. poz. 597) i w związku z tym nie podlega notyfikacji.

Przedmiot regulacji nie jest sprzeczny z prawem Unii Europejskiej.

Rozporządzenie nie wymaga przedstawienia właściwym organom i instytucjom Unii Europejskiej, w tym Europejskiemu Bankowi Centralnemu, w celu uzyskania opinii, dokonania powiadomieni, konsultacji albo uzgodnienia.

---

³⁾ Dz. U. poz. 356, z późn. zm.

Rozporządzenie nie będzie miało wpływu na działalność mikroprzedsiębiorców, małych i średnich przedsiębiorców w rozumieniu ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz. U. z 2021 r. poz. 162).

Jednocześnie należy wskazać, że nie ma możliwości podjęcia alternatywnych – w stosunku do projektowanego rozporządzenia – środków umożliwiających osiągnięcie celu.

<p>Nazwa projektu Rozporządzenie w sprawie wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu ósmoklasisty przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024</p> <p>Ministerstwo wiodące i ministerstwa współpracujące Ministerstwo Edukacji i Nauki</p> <p>Osoba odpowiedzialna za projekt w randze Ministra, Sekretarza Stanu lub Podsekretarza Stanu Pan Tomasz Rzymkowski, Sekretarz Stanu w Ministerstwie Edukacji i Nauki, Pełnomocnik Rządu</p> <p>Kontakt do opiekuna merytorycznego projektu Pani Urszula Witkowska - naczelnik Wydziału Efektów Kształcenia w Departamencie Kształcenia Ogólnego tel. (22) 34 74.397 e-mail: urszula.witkowska@mein.gov.pl</p>	<p>Data sporządzenia 17.02.2022 r.</p> <p>Źródło Inicjatywa własna Ministra Edukacji i Nauki</p> <p>Nr w Wykazie prac .....</p>
---	--

OCENA SKUTKÓW REGULACJI

1. Jaki problem jest rozwiązywany?

Konieczne jest przygotowanie rozwiązań dotyczących organizacji i sposobu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024, w których egzamin ten będą zdawać uczniowie, którzy dużą część swojego kształcenia realizowali w warunkach stanu epidemii COVID-19, przy wykorzystaniu metod i technik kształcenia na odległość albo innego sposobu kształcenia. Konieczne jest ustalenie odrębnych wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu ósmoklasisty, będących podstawą przeprowadzania egzaminu w tych dwóch latach szkolnych.

2. Rekomendowane rozwiązanie, w tym planowane narzędzia interwencji, i oczekiwany efekt

W przepisach ustawy z dnia .....2022 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty niektórych innych ustaw przesądzono, że w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024 egzamin ósmoklasisty zostanie przeprowadzony na podstawie odrębnych wymagań egzaminacyjnych dla tego egzaminu, z poszczególnych przedmiotów, opisanych w formie ogólnych i szczegółowych wymagań egzaminacyjnych, wybranych spośród wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego i właściwych tylko dla tych dwóch roczników uczniów. Zakres wymagań egzaminacyjnych określonych dla przystępujących do egzaminu ósmoklasisty musi być tożsamy z wymaganiami egzaminacyjnymi, które obowiązywały uczniów przystępujących do tego egzaminu w roku szkolnym 2020/2021 i 2021/2022, określonymi w załączniku nr 1 do przepisów wydanych na podstawie art. 30c ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. Odpowiednio do upoważnienia zawartego w art. 5 ust. 4 ww. ustawy minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, musi określić, w drodze rozporządzenia, wymagania egzaminacyjne do egzaminu ósmoklasisty przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024.

3. Jak problem został rozwiązany w innych krajach, w szczególności krajach członkowskich OECD/UE?

W krajach Unii Europejskiej zasady przeprowadzania egzaminów regulowane są przepisami prawa krajowego. Wszystkie kraje OECD/UE w okresie pandemii SARS-CoV-2 zastosowały specjalne rozwiązania dotyczące egzaminowania uczniów. Rozwiązania te obejmują wydłużenie czasu trwania egzaminu, przesunięcie terminu jego przeprowadzania, ograniczenie materiału egzaminacyjnego, ograniczenie liczby egzaminów. Niektóre kraje (Francja, Anglia, Walia, Szkocja, Holandia, Szwecja, Norwegia i organizacje (np. IB) w okresie pandemii rezygnowały z przeprowadzania egzaminów zewnętrznych.

4. Podmioty, na które oddziałuje projekt

Grupa	Wielkość	Źródło danych	Oddziaływanie
Uczniowie i słuchacze szkół podstawowych w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024, przystępujący do egzaminu ósmoklasisty	Około 340 000 w każdym roku szkolnym	Informacja własna na podstawie sprawozdania z egzaminu ósmoklasisty, przygotowywanego przez CKE	Zmiana podstawy przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty – wymagania egzaminacyjne
Centralna Komisja Egzaminacyjna i okręgowe komisje egzaminacyjne	9	Dane własne MEiN	Zmiana podstawy przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty – wymagania egzaminacyjne
Dyrektorzy i nauczyciele szkół podstawowych	Około 390 000	Dane Systemu Informacji Oświatowej – stan na dzień 30	Zmiana podstawy przeprowadzania egzaminu

		wrzesnia 2021 r.	ósmoklasisty – wymagania egzaminacyjne
--	--	------------------	--

5. Informacje na temat zakresu, czasu trwania i podsumowanie wyników konsultacji

Projekt rozporządzenia zostanie skierowany do zaopiniowania przez reprezentatywne organizacje związkowe w trybie przewidzianym w ustawie z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych (Dz. U. z 2019 r. poz. 263 oraz z 2021 r. poz. 1666), reprezentatywne organizacje pracodawców w trybie przewidzianym w ustawie z dnia 23 maja 1991 r. o organizacjach pracodawców (Dz. U. z 2019 r. poz. 1809) i partnerów społecznych, tj. przez:

- 1) Forum Związków Zawodowych;
- 2) Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”;
- 3) Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych;
- 4) Chrześcijański Związek Zawodowy „Solidarność im. ks. J. Popiełuszki”;
- 5) Federację Związków Pracodawców Ochrony Zdrowia „Porozumienie Zielonogórskie”;
- 6) Komisję Krajową NSZZ „Solidarność 80”;
- 7) Komisję Krajową NSZZ Solidarność;
- 8) Konfederację Związków Zawodowych Górnictwa w Polsce;
- 9) Krajową Sekcję Nauki NSZZ „Solidarność”;
- 10) Krajowy Sekretariat Pracowników Oświaty NSZZ „Solidarność 80”;
- 11) NSZZ Pracowników Schronisk dla Nieletnich i Zakładów Poprawczych;
- 12) Sekcję Krajową Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność”;
- 13) Wolny Związek Zawodowy „Forum – Oświata”;
- 14) Zarząd Główny Związku Nauczycielstwa Polskiego;
- 15) Związek Zawodowy Nauczycieli Średnich Szkół Leśnych w Polsce;
- 16) Związek Zakładów Doskonalenia Zawodowego;
- 17) Związek Zawodowy Pracowników Oświaty i Wychowania „Oświata”;
- 18) Związek Zawodowy „Rada Poradnictwa”;
- 19) Alians Ewangeliczny RP;
- 20) Federację Inicjatyw Oświatowych;
- 21) Federację Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT;
- 22) Fundację „Pomoc Polakom na Wschodzie”;
- 23) Fundację Rozwoju Dzieci im. Komeńskiego;
- 24) Fundację Rodzice Szkole;
- 25) Fundację Rozwoju Systemu Edukacji;
- 26) Fundację SYNAPSIS;
- 27) Gdańskie Forum Rad Szkół i Rad Rodziców;
- 28) Krajowe Porozumienie Rodziców i Rad Rodziców;
- 29) Krajowe Forum Oświaty Niepublicznej;
- 30) Konferencję Dyrektorów Bibliotek Pedagogicznych;
- 31) Konferencję Rektorów Akademickich Szkół Polskich;
- 32) Konferencję Rektorów Publicznych Szkół Zawodowych;
- 33) Konferencję Rektorów Zawodowych Szkół Polskich;
- 34) Międzynarodowy Zespół Placówek Oświatowych;
- 35) Ogólnopolskie Stowarzyszenie Kadry Kierowniczej Oświaty;
- 36) Ogólnopolskie Forum Niepublicznych Szkół Wiejskich;
- 37) Polską Izbę Firm Szkoleniowych;
- 38) Polską Izbę Książki;
- 39) Polskie Stowarzyszenie Dyrektorów Szkół;
- 40) Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym;
- 41) Polską Radę Ekumeniczną;
- 42) Polski Związek Logopedów;
- 43) Radę Szkół Katolickich;
- 44) Radę Główną Nauki i Szkolnictwa Wyższego;
- 45) Społeczne Towarzystwo Oświatowe;
- 46) Stowarzyszenie Oświatowców Polskich;
- 47) Stowarzyszenie Dyrektorów Szkół Średnich;
- 48) Stowarzyszenie Dyrektorów Centrów Kształcenia Ustawicznego;
- 49) Stowarzyszenie Dyrektorów i Nauczycieli Centrów Edukacji Zawodowej;
- 50) Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”;
- 51) Stowarzyszenie „Dobra Edukacja”;

- 52) Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski;
- 53) Konfederację Lewiatan;
- 54) Pracodawców Rzeczypospolitej Polskiej;
- 55) Związek Pracodawców Business Centre Club;
- 56) Związek Przedsiębiorców i Pracodawców;
- 57) Związek Rzemiosła Polskiego.

Projekt rozporządzenia zostanie przesłany również do Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców, Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych, Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Głównego Urzędu Statystycznego oraz Urzędu Zamówień Publicznych.

Projekt rozporządzenia zostanie skierowany do zaopiniowania przez Komisję Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego, Komisję Wspólną Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych oraz Radę Dialogu Społecznego.

Projekt rozporządzenia, wraz z uzasadnieniem i oceną skutków regulacji, zostanie zamieszczony na stronie Biuletynu Informacji Publicznej Ministerstwa Edukacji i Nauki, zgodnie z art. 5 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingsowej w procesie stanowienia prawa (Dz. U. z 2017 r. poz. 248), oraz Rządowego Centrum Legislacji w serwisie Rządowy Proces Legislacyjny, zgodnie z § 52 ust. 1 uchwały nr 190 Rady Ministrów z dnia 29 października 2013 r. – Regulamin pracy Rady Ministrów (M.P. z 2016 r. poz. 1006, z późn. zm.).

6. Wpływ na sektor finansów publicznych

(ceny stałe z ..... r.)	Skutki w okresie 10 lat od wejścia w życie zmian [mln zł]											
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Łącznie (0-10)
Dochody ogółem	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
budżet państwa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
JST	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
pozostałe jednostki (oddzielnie)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Wydatki ogółem	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
budżet państwa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
JST	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
pozostałe jednostki (oddzielnie)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Saldo ogółem	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
budżet państwa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
JST	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
pozostałe jednostki (oddzielnie)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródła finansowania	Projektowane rozwiązania nie spowodują dodatkowych skutków finansowych dla sektora finansów publicznych, w tym budżetu państwa i budżetów jednostek samorządu terytorialnego.
---------------------	---

Dodatkowe informacje, w tym wskazanie źródeł danych i przyjętych do obliczeń założeń	
--	--

7. Wpływ na konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość, w tym funkcjonowanie przedsiębiorców oraz na rodzinę, obywateli i gospodarstwa domowe

		Skutki						
Czas w latach od wejścia w życie zmian		0	1	2	3	5	10	Łącznie (0-10)
W ujęciu pieniężnym (w mln zł,	duże przedsiębiorstwa							
	sektor mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw							

ceny stałe z ..... r.)	rodzina, obywatele oraz gospodarstwa domowe							
W ujęciu niepieniężnym	duże przedsiębiorstwa	Nie dotyczy						
	sektor mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw							
	rodzina, obywatele oraz gospodarstwa domowe	Nie dotyczy						
Niemierzalne	rodzina, obywatele oraz gospodarstwa domowe, w szczególności osoby niepełnosprawne i starsze	Nie dotyczy						

Dodatkowe informacje, w tym wskazanie źródeł danych i przyjętych do obliczeń założeń	Wejście w życie rozporządzenia nie będzie miało wpływu na konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość, w tym na funkcjonowanie przedsiębiorców, oraz na rodzinę, obywateli, w tym osoby niepełnosprawne i starsze, i gospodarstwa domowe.
--	--

8. Zmiana obciążeń regulacyjnych (w tym obowiązków informacyjnych) wynikających z projektu

X nie dotyczy	
Wprowadzane są obciążenia poza bezwzględnie wymaganymi przez UE (szczegóły w odwróconej tabeli zgodności).	☐ tak ☐ nie ☐ nie dotyczy
☐ zmniejszenie liczby dokumentów ☐ zmniejszenie liczby procedur ☐ skrócenie czasu na załatwienie sprawy ☐ inne:	☐ zwiększenie liczby dokumentów ☐ zwiększenie liczby procedur ☐ wydłużenie czasu na załatwienie sprawy ☐ inne:
Wprowadzane obciążenia są przystosowane do ich elektronizacji.	☐ tak ☐ nie ☐ nie dotyczy

Komentarz:

9. Wpływ na rynek pracy

Wejście w życie ustawy nie będzie miało wpływu na rynek pracy.

10. Wpływ na pozostałe obszary

☐ środowisko naturalne ☐ sytuacja i rozwój regionalny ☐ sądy powszechne, administracyjne lub wojskowe	☐ demografia ☐ mienie państwowe ☐ inne:	☐ informatyzacja ☐ zdrowie
--	--	---

Omówienie wpływu

11. Planowane wykonanie przepisów aktu prawnego

Proponuje się, aby rozporządzenie weszło w życie z dniem następującym po dniu ogłoszenia.

12. W jaki sposób i kiedy nastąpi ewaluacja efektów projektu oraz jakie mierniki zostaną zastosowane?

Nie przewiduje się ewaluacji efektów oddziaływania proponowanej regulacji.

13. Załączniki (istotne dokumenty źródłowe, badania, analizy itp.)

Brak

ROZPORZĄDZENIE
MINISTRA EDUKACJI I NAUKI¹⁾

z dnia

**w sprawie wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu maturalnego przeprowadzanego
w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024**

Na podstawie art. 10 ustawy z dnia .....2022 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. ....) zarządza się, co następuje:

§ 1. Określa się wymagania egzaminacyjne będące podstawą przeprowadzania egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 8 ust. 1 ustawy z dnia .....2022 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty i ustawy – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. ....), w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024, stanowiące załącznik do rozporządzenia.

§ 2. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem następującym po dniu ogłoszenia.

MINISTER EDUKACJI I NAUKI

---

¹⁾ Minister Edukacji i Nauki kieruje działem administracji rządowej – oświata i wychowanie, na podstawie § 1 ust. 2 pkt 1 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 października 2020 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Edukacji i Nauki (Dz. U. z 2022 r. poz. 18).

Załącznik
do rozporządzenia
Ministra Edukacji i Nauki
z dnia
(poz.)

WYMAGANIA EGZAMINACYJNE DOTYCZĄCE EGZAMINU MATURALNEGO W LATACH SZKOLNYCH 2022/2023 I 2023/2024

EGZAMIN MATURALNY Z JĘZYKA POLSKIEGO

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Kształtowanie dojrzałości intelektualnej, emocjonalnej i moralnej uczniów.
2. Rozumienie historii literatury i dziejów kultury jako procesu, a także dostrzeganie roli czynników wewnętrznych i zewnętrznych wpływających na ten proces.
3. Rozumienie konieczności zachowania i rozwoju literatury i kultury w życiu jednostki oraz społeczeństwa.
4. Rozróżnianie kultury wysokiej i niskiej, elitarnej i popularnej oraz dostrzeganie związków między nimi.
5. Znajomość wybranych utworów z literatury polskiej i światowej oraz umiejętność mówienia o nich z wykorzystaniem potrzebnej terminologii.
6. Kształtowanie różnorodnych postaw czytelniczych: od spontanicznego czytania do odbioru opartego na podstawach naukowych.
7. Kształcenie umiejętności czytania, analizowania i interpretowania literatury oraz innych tekstów kultury, a także ich wzajemnej korespondencji.
8. Kształcenie umiejętności świadomego odbioru utworów literackich i tekstów kultury na różnych poziomach: dosłownym, metaforycznym, symbolicznym, aksjologicznym.
9. Kształcenie umiejętności rozumienia roli mediów oraz ich wpływu na zachowania i postawy ludzi, a także krytycznego odbioru przekazów medialnych oraz świadomego korzystania z nich.
10. Budowanie systemu wartości na fundamencie prawdy, dobra i piękna oraz szacunku dla człowieka.
11. Kształcenie umiejętności rozpoznawania i wartościowania postaw budujących szacunek dla człowieka (np. wierność, odpowiedzialność, umiar) oraz służących budowaniu wspólnot: państwowej, narodowej, społecznej (np. patriotyzm, sprawiedliwość, obowiązkowość, szlachetność, walka, praca, odwaga, roztropność).

II. Kształcenie językowe.

1. Pogłębianie funkcjonalnej wiedzy z zakresu nauki o języku.
2. Wzbogacanie umiejętności komunikacyjnych, stosowne wykorzystanie języka w różnych sytuacjach komunikacyjnych.
3. Funkcjonalne wykorzystywanie wiedzy o języku w odczytaniu sensów zawartych w strukturze głębokiej tekstów literackich i nieliterackich.
4. Świadome wykorzystanie działań językowych w formowaniu odpowiedzialności za własne zachowania językowe.
5. Uwrażliwianie na piękno mowy ojczystej, wspomaganie rozwoju kultury językowej, doskonalenie umiejętności posługiwania się poprawną polszczyzną.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Doskonalenie umiejętności wyrażania własnych sądów, argumentacji i udziału w dyskusji.
2. Wykorzystanie kompetencji językowych i komunikacyjnych w wypowiedziach ustnych i pisemnych.
3. Kształcenie umiejętności formułowania i uzasadniania sądów na temat dzieł literackich oraz innych tekstów kultury.
4. Doskonalenie umiejętności retorycznych, w szczególności zasad tworzenia wypowiedzi spójnych, logicznych oraz stosowania kompozycji odpowiedniej dla danej formy gatunkowej.
5. Rozwijanie umiejętności tworzenia tekstów o wyższym stopniu złożoności.

IV. Samokształcenie.

1. Doskonalenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji, oceny ich rzetelności, wiarygodności i poprawności merytorycznej.
2. Wyrabianie nawyku samodzielnej, systematycznej lektury.
3. Umacnianie postawy poszanowania dla cudzej własności intelektualnej.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

Na III etapie edukacyjnym obowiązuje utrwalanie, poszerzanie i doskonalenie wiadomości i umiejętności nabytych w szkole podstawowej.

POZIOM PODSTAWOWY	POZIOM ROZSZERZONY
I. Kształcenie literackie i kulturowe.	
1. Czytanie utworów literackich. Zdający:	
1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze,	spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: 1) odczytuje tekst w jego warstwie

<p>renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;</p> <ol style="list-style-type: none"> 2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową); 3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, ode, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe; 4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje; 5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego; 6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter; 7) rozumie pojęcie groteski, rozpoznaje ją w tekstach oraz określa jej artystyczny i wartościujący charakter; 8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe; 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji; 10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji	<p>semantycznej i semiotycznej;</p> <ol style="list-style-type: none"> 2) rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej, rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych; 3) rozpoznaje w utworach cechy prądów literackich i artystycznych oraz odczytuje ich funkcje; 4) rozróżnia grupę literacką i pokolenie literackie; rozpoznaje założenia programowe w utworach literackich różnych epok; 5) rozpoznaje mitologizację i demitologizację w utworach literackich, rozumie ich uniwersalny charakter oraz rolę w interpretacji; 6) rozpoznaje w utworach literackich konwencje: baśniową, oniryczną, turpistyczną, nadrealistyczną, postmodernistyczną; 7) określa przemiany konwencji i ich przenikanie się w utworach literackich; rozpoznaje odmiany synkretyzmu (rodzajowego, gatunkowego) oraz interpretuje jego znaczenie; 8) rozumie pojęcie archetypu, rozpoznaje archetypy w utworach literackich oraz określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych; 9) rozumie pojęcie parafrazy, parodii i trawestacji, wskazuje ich wzorce tekstowe; wykorzystuje te pojęcia w interpretacji utworu literackiego; 10) porównuje różnorodne propozycje odczytania tego samego utworu literackiego; 11) rozumie pojęcie aluzji literackiej, rozpoznaje aluzje w utworach i określa ich znaczenie w interpretacji utworów;
---	--

<p>lirycznej; interpretuje je i wartościuje;</p> <p>11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;</p> <p>12) w interpretacji utworów literackich odwołuje się do tekstów poznanych w szkole podstawowej, w tym: bajek Ignacego Krasickiego, <i>Dziadów</i> cz. II oraz <i>Pana Tadeusza</i> Adama Mickiewicza, <i>Balladyny</i> Juliusza Słowackiego;</p> <p>13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;</p> <p>14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;</p> <p>15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;</p> <p>16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.</p>	<p>12) rozumie i określa związek wartości poznawczych, etycznych i estetycznych w utworach literackich.</p>
<p>2. Odbiór tekstów kultury. Zdający:</p>	
<p>1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;</p> <p>2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wyводу oraz argumentację;</p> <p>3) rozpoznaje specyfikę tekstów publicystycznych (artykuł, felieton, reportaż), retorycznych (przemówienie), popularnonaukowych i naukowych (rozprawa); wśród tekstów prasowych rozróżnia</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) analizuje strukturę eseju: odczytuje zawarte w nim sensory, sposób prowadzenia wyводу, charakterystyczne cechy stylu;</p> <p>2) wykorzystuje teksty naukowe w interpretacji dzieła sztuki;</p> <p>3) rozpoznaje nawiązania do tradycji biblijnej i antycznej w kulturze współczesnej;</p>

<p>wiadomość i komentarz; rozpoznaje środki językowe i ich funkcje zastosowane w tekstach; odczytuje informacje i przekazy jawne i ukryte; rozróżnia odpowiedzi właściwe i unikowe;</p> <p>4) rozumie pojęcie <i>katharsis</i> i charakteryzuje jego rolę w kształtowaniu odbioru dzieła;</p> <p>5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;</p> <p>6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;</p> <p>7) odróżnia dzieła kultury wysokiej od tekstów kultury popularnej.</p>	<p>4) porównuje teksty kultury, uwzględniając różnorodne konteksty;</p> <p>5) rozpoznaje i charakteryzuje główne style w sztuce;</p> <p>6) odczytuje poglądy filozoficzne zawarte w różnorodnych dziełach;</p> <p>7) zna pojęcie syntezy sztuk, rozpoznaje jej cechy i ewolucję od romantyzmu do współczesności.</p>
<p>II. Kształcenie językowe.</p>	
<p>1. Gramatyka języka polskiego. Zdający:</p>	
<p>1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;</p> <p>2) rozumie zróżnicowanie składniowe zdań wielokrotnie złożonych, rozpoznaje ich funkcje w tekście i wykorzystuje je w budowie wypowiedzi o różnym charakterze;</p> <p>3) rozpoznaje argumentacyjny charakter różnych konstrukcji składniowych i ich funkcje w tekście; wykorzystuje je w budowie własnych wypowiedzi;</p> <p>4) rozumie rolę szyku wyrazów w zdaniu oraz określa rolę jego przekształceń w budowaniu znaczenia wypowiedzi.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego.</p>
<p>2. Zróżnicowanie języka. Zdający:</p>	
<p>1) rozróżnia pojęcie stylu i stylizacji, rozumie ich znaczenie w tekście;</p> <p>2) rozróżnia style funkcjonalne polszczyzny oraz rozumie zasady ich stosowania;</p> <p>3) rozpoznaje i ocenia modę językową we współczesnym języku;</p> <p>4) zna, rozumie i funkcjonalnie wykorzystuje biblizmy, mitologizmy, sentencje, przysłowia i aforyzmy obecne w polskim dziedzictwie</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) rozumie pojęcie socjolektu; rozpoznaje i określa jego funkcje komunikacyjne;</p> <p>2) określa właściwości języka jako nośnika i przekaźnika treści kulturowych;</p> <p>3) rozpoznaje i charakteryzuje styl</p>

<p>kulturowym;</p> <p>5) rozpoznaje rodzaje stylizacji (archaizacja, dialektyzacja, kolokwializacja, stylizacja środowiskowa, biblijna, mitologiczna itp.) oraz określa ich funkcje w tekście;</p> <p>6) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.</p>	<p>indywidualny (dzieła literackiego, autora) oraz styl typowy (gatunku literackiego, prądu literackiego, epoki) i wykorzystuje tę wiedzę w interpretacji utworu literackiego;</p> <p>4) określa rolę języka jako narzędzia wartościowania w tekstach literackich.</p>
<p>3. Komunikacja językowa i kultura języka. Zdający:</p>	
<p>1) rozpoznaje i określa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną);</p> <p>2) rozpoznaje zjawiska powodujące niejednoznaczność wypowiedzi (homonimie, elipsy, paradoksy), dba o jasność i precyzję komunikatu;</p> <p>3) posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej;</p> <p>4) odróżnia zamierzoną innowację językową od błędu językowego; określa funkcję innowacji językowej w tekście;</p> <p>5) stosuje zasady etyki wypowiedzi; wartościuje wypowiedzi językowe, stosując kryteria, np. prawda – fałsz, poprawność – niepoprawność;</p> <p>6) rozróżnia pojęcia manipulacji, dezinformacji; rozpoznaje te zjawiska w tekstach i je charakteryzuje;</p> <p>7) stosuje zasady etykiety językowej w wypowiedziach ustnych i pisemnych odpowiednie do sytuacji.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) określa intencję wypowiedzi jako aktu o dwóch znaczeniach: dosłownym i implikowanym (presupozycja);</p> <p>2) określa funkcje języka: poznawczą (kategoryzowanie świata), komunikacyjną (dostosowanie języka do sytuacji komunikacyjnej) oraz społeczną (budowanie wspólnoty regionalnej, środowiskowej, narodowej);</p> <p>3) określa rolę języka w budowaniu obrazu świata.</p>
<p>4. Ortografia i interpunkcja. Zdający:</p>	
<p>1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły <i>nie</i> oraz partykuły <i>-bym, -byś, -by</i> z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń <i>-ji, -ii, -i</i>; zapisu przedrostków <i>roz-, bez-, wes-, wz-, ws-</i>; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (<i>ą, ę</i>) oraz połączeń <i>om, on, em, en</i>; pisowni skrótów i skrótowców;</p> <p>2) wykorzystuje składniowo-znaczeniowy charakter interpunkcji do uwypuklenia sensów</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto stosuje podstawowe zasady pisowni polskiej (fonetyczną, morfologiczną, historyczną i konwencjonalną) w zachowaniu poprawności zapisu wypowiedzi.</p>

<p>redagowanego przez siebie tekstu; 3) rozumie stylistyczną funkcję zamierzonego błędu ortograficznego w tekście artystycznym.</p>	
<p>III. Tworzenie wypowiedzi.</p>	
<p>1. Elementy retoryki. Zdający:</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych; 2) wskazuje i rozróżnia cele perswazyjne w wypowiedzi literackiej i nieliterackiej; 3) rozumie i stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa); 4) wyjaśnia, w jaki sposób użyte środki retoryczne (np. pytania retoryczne, wyliczenia, wykrzyknienia, paralelizmy, powtórzenia, apostrofy, przerzutnie, inwersje) oddziałują na odbiorcę; 5) rozróżnia typy argumentów, w tym argumenty pozamerytoryczne (np. odwołujące się do litości, niewiedzy, groźby, autorytetu, argumenty <i>ad personam</i>); 6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach; 7) odróżnia dyskusję od sporu i kłótni; 8) rozpoznaje elementy erystyki w dyskusji oraz ocenia je pod względem etycznym; 9) rozumie zjawisko nowomowy; określa jego cechy i funkcje w tekście. 	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) odróżnia elementy stałe i fakultatywne przemówień; 2) stosuje różne typy dowodzenia w wypowiedzi (indukcyjne, dedukcyjne, sylogizmy); 3) rozpoznaje wywód o charakterze demagogicznym oraz metodę pytań podchwytliwych i sugerujących; 4) rozumie pojęcie sarkazmu, wskazuje jego funkcje w tekście oraz przedstawia propozycję odczytania; 5) rozróżnia ironię w zależności od celu: satyrycznego, parodystycznego, przejawu drwiny i sarkazmu.
<p>2. Mówienie i pisanie. Zdający:</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie; 2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki; 3) zgodnie z normami formułuje pytania, 	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach: esej, interpretacja porównawcza.</p>

<p>odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;</p> <ol style="list-style-type: none"> 4) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca; 5) odróżnia streszczenie od parafrazy; funkcjonalnie stosuje je w zależności od celu wypowiedzi; 6) tworzy plan kompozycyjny i dekompozycyjny tekstów o charakterze argumentacyjnym; 7) stosuje retoryczne zasady kompozycyjne w tworzeniu własnego tekstu; wygłasza mowę z uwzględnieniem środków pozajęzykowych; 8) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów; 9) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe; 10) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.	
<p>IV. Samokształcenie.</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1) porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach; 2) korzysta z literatury naukowej lub popularnonaukowej; 3) dokonuje krytycznej selekcji źródeł; 4) wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi; 5) wzbogaca swoją wypowiedź pozajęzykowymi	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto sięga do literatury naukowej, aby pogłębiać swoją wiedzę przedmiotową.</p>

<p>środkami komunikacji;</p> <p>6) posługuje się słownikami ogólnymi języka polskiego oraz słownikami specjalistycznymi (np. etymologicznymi, frazeologicznymi, skrótów, gwarowymi).</p>	
--	--

Lektura obowiązkowa	
ZAKRES PODSTAWOWY	ZAKRES ROZSZERZONY
<p>1. Utwory literackie (epickie i dramatyczne) poznawane w całości (na egzaminie maturalnym obowiązuje znajomość całego utworu):</p>	
<p>1) Jan Parandowski, <i>Mitologia</i>, część I <i>Grecja</i>;</p> <p>2) Sofokles, <i>Antygona</i>;</p> <p>3) Jan Kochanowski, <i>Odprawa posłów greckich</i>;</p> <p>4) William Szekspir, <i>Makbet</i>;</p> <p>5) Moliere, <i>Skapiec</i>;</p> <p>6) Adam Mickiewicz, <i>Konrad Wallenrod</i>;</p> <p><i>Dziady</i> cz. III;</p> <p>7) Juliusz Słowacki, <i>Kordian</i>;</p> <p>8) Bolesław Prus, <i>Lalka</i>;</p> <p>9) Eliza Orzeszkowa, <i>Gloria victis</i>;</p> <p>10) Henryk Sienkiewicz, <i>Potop</i>;</p> <p>11) Fiodor Dostojewski, <i>Zbrodnia i kara</i>;</p> <p>12) Stanisław Wyspiański, <i>Wesele</i>;</p> <p>13) Stefan Żeromski, <i>Przedwiośnie</i>;</p> <p>14) Tadeusz Borowski, opowiadania: <i>Proszę państwa do gazu</i>, <i>Ludzie, którzy szli</i>;</p> <p>15) Gustaw Herling-Grudziński, <i>Inny świat</i>;</p> <p>16) Hanna Krall, <i>Zdażyć przed Panem Bogiem</i>;</p> <p>17) Albert Camus, <i>Dżuma</i>;</p> <p>18) George Orwell, <i>Rok 1984</i>;</p> <p>19) Sławomir Mrożek, <i>Tango</i>;</p> <p>20) Marek Nowakowski, <i>Raport o stanie wojennym</i> (wybrane opowiadanie); <i>Góra „Edek”</i> (z tomu <i>Prawo prerii</i>);</p> <p>21) Jacek Dukaj, <i>Katedra</i> (z tomu <i>W kraju niewiernych</i>);</p> <p>22) Andrzej Stasiuk, <i>Miejsce</i> (z tomu <i>Opowieści galicyjskie</i>);</p> <p>23) Olga Tokarczuk, <i>Profesor Andrews w Warszawie</i> (z tomu <i>Gra na wielu bębenkach</i>).</p>	<p>1) William Szekspir, <i>Hamlet</i>;</p> <p>2) Juliusz Słowacki, <i>Lilla Weneda</i>;</p> <p>3) Zygmunt Krasiński, <i>Nie-Boska Komedia</i>;</p> <p>4) realistyczna lub naturalistyczna powieść europejska (Honoré de Balzac, <i>Ojciec Goriot</i> lub Charles Dickens, <i>Klub Pickwicka</i>, lub Mikołaj Gogol, <i>Martwe dusze</i>, lub Gustaw Flaubert, <i>Pani Bovary</i>);</p> <p>5) Stanisław Wyspiański, <i>Noc listopadowa</i>;</p> <p>6) Michaił Bułhakow, <i>Mistrz i Małgorzata</i>;</p> <p>7) Stanisław Ignacy Witkiewicz, <i>Szewcy</i>;</p> <p>8) Bruno Schulz, wybrane opowiadania z tomu <i>Sklepy cynamonowe</i>;</p> <p>9) Tadeusz Konwicki, <i>Mała Apokalipsa</i>;</p> <p>10) Sławomir Mrożek, wybrane opowiadania.</p>
<p>2. Utwory literackie (epickie i dramatyczne) omawiane we fragmentach</p>	

<p>(na egzaminie maturalnym nie obowiązuje znajomość całego utworu):</p>	
<p>1) <i>Biblia</i>, w tym fragmenty <i>Księgi Rodzaju</i>, <i>Księgi Hioba</i>, <i>Księgi Koheleta</i>, <i>Pieśni nad Pieśniami</i>, <i>Księgi Psalmów</i>, <i>Apokalipsy św. Jana</i>;</p> <p>2) Homer, <i>Iliada</i> (fragmenty);</p> <p>3) <i>Lament świętokrzyski</i> (fragmenty); <i>Legenda o św. Aleksym</i> (fragmenty); <i>Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią</i> (fragmenty);</p> <p>4) <i>Kwiatki świętego Franciszka z Asyżu</i> (fragmenty);</p> <p>5) <i>Pieśń o Rolandzie</i> (fragmenty);</p> <p>6) Gall Anonim, <i>Kronika polska</i> (fragmenty);</p> <p>7) Dante Alighieri, <i>Boska Komedia</i> (fragmenty);</p> <p>8) Piotr Skarga, <i>Kazania sejmowe</i> (fragmenty);</p> <p>9) Jan Chryzostom Pasek, <i>Pamiętniki</i> (fragmenty).</p>	<p>1) Homer, <i>Odyseja</i> (fragmenty);</p> <p>2) Arystoteles, <i>Poetyka</i>, <i>Retoryka</i> (fragmenty);</p> <p>3) Platon, <i>Państwo</i> (fragmenty);</p> <p>4) św. Augustyn, <i>Wyznania</i> (fragmenty);</p> <p>5) św. Tomasz z Akwinu, <i>Summa teologiczna</i> (fragmenty);</p> <p>6) Michel de Montaigne, <i>Próby</i> (fragmenty);</p> <p>7) Franz Kafka, <i>Proces</i> (fragmenty).</p>
<p>3. Utwory poetyckie (na egzaminie maturalnym nie będzie sprawdzana znajomość treści wierszy):</p>	
<p>1) Horacy – wybrane utwory;</p> <p>2) <i>Bogurodzica</i>;</p> <p>3) Jan Kochanowski, wybrane pieśni, w tym: <i>Pieśń IX ks. I</i>, <i>Pieśń V ks. II</i>; <i>tren IX, X, XI, XIX</i>;</p> <p>4) wybrane wiersze następujących poetów: Daniel Naborowski, Jan Andrzej Morsztyn, Mikołaj Sęp-Szarzyński;</p> <p>5) Ignacy Krasicki, <i>Hymn do miłości ojczyzny</i>, wybrane satyry;</p> <p>6) Franciszek Karpiński, wybór sielanek i liryki religijnej;</p> <p>7) Adam Mickiewicz, <i>Oda do młodości</i>; wybrane ballady, w tym <i>Romantyczność</i>; wybrane sonety z cyklu <i>Sonety krymskie</i> oraz inne wiersze;</p> <p>8) Juliusz Słowacki, wybrane wiersze, w tym <i>Grób Agamemnona</i> (fragmenty), <i>Testament mój</i>;</p> <p>9) wybrane wiersze następujących poetów: Cyprian Kamil Norwid, Adam Asnyk, Jan Kasprówicz, Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Leopold Staff, Bolesław Leśmian, Julian Tuwim, Jan Lechoń, Maria Pawlikowska-</p>	<p>1) Jan Kochanowski, <i>Treny</i> (jako cykl poetycki);</p> <p>2) Cyprian Kamil Norwid, <i>Bema pamięci żałobny – rapsod</i>, <i>Fortepian Szopena</i>, <i>Czarne kwiaty</i> (fragmenty), <i>Promethidion</i> (fragmenty);</p> <p>3) Wybrane wiersze następujących poetów: Józefa Czechowicza, Tadeusza Gajcego, Mirona Białoszewskiego.</p>

Jasnorzewska, Julian Przyboś, Krzysztof Kamil Baczyński, Stanisław Baliński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Kazimierz Wierzyński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Czesław Miłosz, w tym wybrane wiersze z tomu <i>Ocalenie</i> oraz <i>Traktat moralny</i> (fragmenty), Tadeusz Różewicz, Jarosław Marek Rymkiewicz, Wisława Szymborska, Zbigniew Herbert, w tym wybrane wiersze z tomów <i>Pan Cogito</i> oraz <i>Raport z oblężonego Miasta</i> , Stanisław Barańczak, Wojciech Wencel; 10) wybrane utwory okresu stanu wojennego.	
4. Inne:	
powojenna piosenka literacka – wybrane utwory Jacka Kaczmarskiego oraz Agnieszki Osieckiej.	wybrane eseje następujących autorów: Gustawa Herlinga-Grudzińskiego, Zbigniewa Herberta, Zygmunta Kubiaka, Jarosława Marka Rymkiewicza (co najmniej po jednym utworze).

EGZAMIN MATURALNY Z MATEMATYKI

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Sprawność rachunkowa.

Wykonywanie obliczeń na liczbach rzeczywistych, także przy użyciu kalkulatora, stosowanie praw działań matematycznych przy przekształcaniu wyrażeń algebraicznych oraz wykorzystywanie tych umiejętności przy rozwiązywaniu problemów w kontekstach rzeczywistych i teoretycznych.

II. Wykorzystanie i tworzenie informacji.

1. Interpretowanie i operowanie informacjami przedstawionymi w tekście, zarówno matematycznym, jak i popularnonaukowym, a także w formie wykresów, diagramów, tabel.
2. Używanie języka matematycznego do tworzenia tekstów matematycznych, w tym do opisu prowadzonych rozumowań i uzasadniania wniosków, a także do przedstawiania danych.

III. Wykorzystanie i interpretowanie reprezentacji.

1. Stosowanie obiektów matematycznych i operowanie nimi, interpretowanie pojęć matematycznych.
2. Dobieranie i tworzenie modeli matematycznych przy rozwiązywaniu problemów praktycznych i teoretycznych.

3. Tworzenie pomocniczych obiektów matematycznych na podstawie istniejących, w celu przeprowadzenia argumentacji lub rozwiązania problemu.
4. Wskazywanie konieczności lub możliwości modyfikacji modelu matematycznego w przypadkach wymagających specjalnych zastrzeżeń, dodatkowych założeń, rozważenia szczególnych uwarunkowań.

IV. Rozumowanie i argumentacja.

1. Przeprowadzanie rozumowań, także kilkietapowych, podawanie argumentów uzasadniających poprawność rozumowania, odróżnianie dowodu od przykładu.
2. Dostrzeganie regularności, podobieństw oraz analogii, formułowanie wniosków na ich podstawie i uzasadnianie ich poprawności.
3. Dobieranie argumentów do uzasadnienia poprawności rozwiązywania problemów, tworzenie ciągu argumentów, gwarantujących poprawność rozwiązania i skuteczność w poszukiwaniu rozwiązań zagadnienia.
4. Stosowanie i tworzenie strategii przy rozwiązywaniu zadań, również w sytuacjach nietypowych.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

I. Liczby rzeczywiste.

Poziom podstawowy. Zdający:

- 1) wykonuje działania (dodawanie, odejmowanie, mnożenie, dzielenie, potęgowanie, pierwiastkowanie, logarytmowanie) w zbiorze liczb rzeczywistych;
- 2) przeprowadza proste dowody dotyczące podzielności liczb całkowitych i reszt z dzielenia nie trudniejsze niż dowód podzielności przez 24 iloczynu czterech kolejnych liczb naturalnych;
- 3) stosuje własności pierwiastków dowolnego stopnia, w tym pierwiastków stopnia nieparzystego z liczb ujemnych;
- 4) stosuje związek pierwiastkowania z potęgowaniem oraz prawa działań na potęgach i pierwiastkach;
- 5) stosuje własności monotoniczności potęgowania, w szczególności własności: jeśli $x < y$ oraz $a > 1$, to $a^x < a^y$, zaś gdy $x < y$ i $0 < a < 1$, to $a^x > a^y$;
- 6) posługuje się pojęciem przedziału liczbowego, zaznacza przedziały na osi liczbowej;
- 7) stosuje interpretację geometryczną i algebraiczną wartości bezwzględnej, rozwiązuje równania i nierówności typu: $|x + 4| = 5$, $|x - 2| < 3$, $|x + 3| \geq 4$;
- 8) wykorzystuje własności potęgowania i pierwiastkowania w sytuacjach praktycznych, w tym do obliczania procentów składanych z kapitalizacją roczną i zysków z lokat;
- 9) stosuje związek logarytmowania z potęgowaniem, posługuje się wzorami na logarytm iloczynu, logarytm ilorazu i logarytm potęgi.

Poziom rozszerzony. Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- 1) stosuje wzór na zamianę podstawy logarytmu;
- 2) przeprowadza proste dowody dotyczące podzielności liczb całkowitych i reszt z dzielenia nie trudniejsze niż dowód własności: jeśli liczba przy dzieleniu przez 5 daje resztę 3, to jej trzecia potęga przy dzieleniu przez 5 daje resztę 2.

II. Wyrażenia algebraiczne.

Poziom podstawowy. Zdający:

- 1) stosuje wzory skróconego mnożenia na: $(a+b)^2$, $(a-b)^2$, $a^2 - b^2$;
- 2) dodaje, odejmuje i mnoży wielomiany jednej i wielu zmiennych;
- 3) wyłącza poza nawias jednomian z sumy algebraicznej;
- 4) rozkłada wielomiany na czynniki metodą wyłączania wspólnego czynnika przed nawias oraz metodą grupowania wyrazów, w przypadkach nie trudniejszych niż rozkład wielomianu $W(x) = 2x^3 - \sqrt{3}x^2 + 4x - 2\sqrt{3}$;
- 5) mnoży i dzieli wyrażenia wymierne;
- 6) dodaje i odejmuje wyrażenia wymierne, w przypadkach nie trudniejszych niż:
 $\frac{1}{x+1} - \frac{1}{x}$, $\frac{1}{x} + \frac{1}{x^2} + \frac{1}{x^3}$, $\frac{x+1}{x+2} + \frac{x-1}{x+1}$.

Poziom rozszerzony. Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- 1) znajduje pierwiastki całkowite i wymierne wielomianu o współczynnikach całkowitych;
- 2) dzieli wielomian jednej zmiennej $W(x)$ przez dwumian postaci $x - a$;
- 3) korzysta ze wzorów na: $(a+b)^3$, $(a-b)^3$, $a^3 + b^3$ i $a^3 - b^3$.

III. Równania i nierówności.

Poziom podstawowy. Zdający:

- 1) przekształca równania i nierówności w sposób równoważny;
- 2) interpretuje równania i nierówności sprzeczne oraz tożsamościowe;
- 3) rozwiązuje nierówności liniowe z jedną niewiadomą;
- 4) rozwiązuje równania i nierówności kwadratowe;
- 5) rozwiązuje równania wielomianowe postaci $W(x) = 0$ dla wielomianów doprowadzonych do postaci iloczynowej lub takich, które dają się doprowadzić do postaci iloczynowej metodą wyłączania wspólnego czynnika przed nawias lub metodą grupowania;
- 6) rozwiązuje równania wymierne postaci $\frac{V(x)}{W(x)} = 0$, gdzie wielomiany $V(x)$ i $W(x)$ są zapisane w postaci iloczynowej.

Poziom rozszerzony. Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- 1) rozwiązuje nierówności wielomianowe typu: $W(x) > 0$, $W(x) \geq 0$, $W(x) < 0$, $W(x) \leq 0$ dla wielomianów doprowadzonych do postaci iloczynowej lub takich, które dają się doprowadzić do postaci iloczynowej metodą wyłączania wspólnego czynnika przed nawias lub metodą grupowania;
- 2) rozwiązuje równania i nierówności wymierne nie trudniejsze niż
$$\frac{x+1}{x(x-1)} + \frac{1}{x+1} \geq \frac{2x}{(x-1)(x+1)}$$
;
- 3) stosuje wzory Viète'a dla równań kwadratowych;
- 4) rozwiązuje równania i nierówności z wartością bezwzględną, o stopniu trudności nie większym niż: $2|x+3| + 3|x-1| = 13$, $|x+2| + 2|x-3| < 11$;
- 5) analizuje równania i nierówności liniowe z parametrami oraz równania i nierówności kwadratowe z parametrami, w szczególności wyznacza liczbę rozwiązań w zależności od parametrów, podaje warunki, przy których rozwiązania mają żadaną własność, i wyznacza rozwiązania w zależności od parametrów.

IV. Układy równań.

Poziom podstawowy. Zdający:

- 1) rozwiązuje układy równań liniowych z dwiema niewiadomymi, podaje interpretację geometryczną układów oznaczonych, nieoznaczonych i sprzecznych;
- 2) stosuje układy równań do rozwiązywania zadań tekstowych.

Poziom rozszerzony. Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- 1) rozwiązuje metodą podstawiania układy równań, z których jedno jest liniowe, a drugie kwadratowe, postaci
$$\begin{cases} ax + by = e \\ x^2 + y^2 + cx + dy = f \end{cases} \text{ lub } \begin{cases} ax + by = e \\ y = cx^2 + dx + f \end{cases};$$
- 2) rozwiązuje układy równań kwadratowych postaci
$$\begin{cases} x^2 + y^2 + ax + by = c \\ x^2 + y^2 + dx + ey = f \end{cases}.$$

V. Funkcje.

Poziom podstawowy. Zdający:

- 1) określa funkcje jako jednoznaczne przyporządkowanie za pomocą opisu słownego, tabeli, wykresu, wzoru (także różnymi wzorami na różnych przedziałach);
- 2) oblicza wartość funkcji zadanej wzorem algebraicznym;

- 3) odczytuje i interpretuje wartości funkcji określonych za pomocą tabel, wykresów, wzorów itp., również w sytuacjach wielokrotnego użycia tego samego źródła informacji lub kilku źródeł jednocześnie;
- 4) odczytuje z wykresu funkcji: dziedzinę, zbiór wartości, miejsca zerowe, przedziały monotoniczności, przedziały, w których funkcja przyjmuje wartości większe (nie mniejsze) lub mniejsze (nie większe) od danej liczby, największe i najmniejsze wartości funkcji (o ile istnieją) w danym przedziale domkniętym oraz argumenty, dla których wartości największe i najmniejsze są przez funkcję przyjmowane;
- 5) interpretuje współczynniki występujące we wzorze funkcji liniowej;
- 6) wyznacza wzór funkcji liniowej na podstawie informacji o jej wykresie lub o jej własnościach;
- 7) szkicuje wykres funkcji kwadratowej zadanej wzorem;
- 8) interpretuje współczynniki występujące we wzorze funkcji kwadratowej w postaci ogólnej, kanonicznej i iloczynowej (jeśli istnieje);
- 9) wyznacza wzór funkcji kwadratowej na podstawie informacji o tej funkcji lub o jej wykresie;
- 10) wyznacza największą i najmniejszą wartość funkcji kwadratowej w przedziale domkniętym;
- 11) wykorzystuje własności funkcji liniowej i kwadratowej do interpretacji zagadnień geometrycznych, fizycznych itp., także osadzonych w kontekście praktycznym;
- 12) na podstawie wykresu funkcji $y = f(x)$ szkicuje wykresy funkcji $y = f(x-a)$, $y = f(x)+b$, $y = -f(x)$, $y = f(-x)$;
- 13) posługuje się funkcjami wykładniczą i logarytmiczną, w tym ich wykresami, do opisu i interpretacji zagadnień związanych z zastosowaniami praktycznymi.

Poziom rozszerzony. Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- 1) na podstawie wykresu funkcji $y = f(x)$ rysuje wykres funkcji $y = |f(x)|$.

VI. Ciągi.

Poziom podstawowy. Zdający:

- 1) oblicza wyrazy ciągu określonego wzorem ogólnym;
- 2) w prostych przypadkach bada, czy ciąg jest rosnący, czy malejący;
- 3) sprawdza, czy dany ciąg jest arytmetyczny lub geometryczny;
- 4) stosuje wzór na n -ty wyraz i na sumę n początkowych wyrazów ciągu arytmetycznego;
- 5) stosuje wzór na n -ty wyraz i na sumę n początkowych wyrazów ciągu geometrycznego;
- 6) wykorzystuje własności ciągów, w tym arytmetycznych i geometrycznych, do rozwiązywania zadań, również osadzonych w kontekście praktycznym.

Poziom rozszerzony. Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- 1) oblicza granice ciągów, korzystając z granic ciągów typu $\frac{1}{n}$, $\sqrt[n]{a}$ oraz twierdzeń o granicach sumy, różnicy, iloczynu i ilorazu ciągów zbieżnych;
- 2) rozpoznaje zbieżne szeregi geometryczne i oblicza ich sumę.

VII. Trygonometria.

Poziom podstawowy. Zdający:

- 1) wykorzystuje definicje funkcji: sinus, cosinus i tangens dla kątów od 0° do 180° , w szczególności wyznacza wartości funkcji trygonometrycznych dla kątów 30° , 45° , 60° ;
- 2) korzysta z wzorów $\sin^2 \alpha + \cos^2 \alpha = 1$, $\operatorname{tg} \alpha = \frac{\sin \alpha}{\cos \alpha}$;
- 3) stosuje twierdzenie cosinusów oraz wzór na pole trójkąta $P = \frac{1}{2} \cdot a \cdot b \cdot \sin \gamma$;
- 4) oblicza kąty trójkąta i długości jego boków przy odpowiednich danych (rozwiązuje trójkąty m.in. z wykorzystaniem twierdzenia cosinusów).

Poziom rozszerzony. Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- 1) stosuje miarę łukową, zamienia miarę łukową kąta na stopniową i odwrotnie;
- 2) posługuje się wykresami funkcji trygonometrycznych: sinus, cosinus, tangens;
- 3) wykorzystuje okresowość funkcji trygonometrycznych;
- 4) stosuje wzory redukcyjne dla funkcji trygonometrycznych;
- 5) korzysta z wzorów na sinus, cosinus i tangens sumy i różnicy kątów, a także na funkcje trygonometryczne kątów podwojonych;
- 6) rozwiązuje równania trygonometryczne o stopniu trudności nie większym niż w przykładzie $4 \cos 2x \cos 5x = 2 \cos 7x + 1$;
- 7) stosuje twierdzenie sinusów;
- 8) oblicza kąty trójkąta i długości jego boków przy odpowiednich danych (m.in. z wykorzystaniem twierdzenia sinusów).

VIII. Planimetria.

Poziom podstawowy. Zdający:

- 1) wyznacza promienie i średnice okręgów, długości cięciw okręgów oraz odcinków stycznych, w tym z wykorzystaniem twierdzenia Pitagorasa;
- 2) rozpoznaje trójkąty ostrokątne, prostokątne i rozwartokątne przy danych długościach boków (m.in. stosuje twierdzenie odwrotne do twierdzenia Pitagorasa i twierdzenie cosinusów); stosuje twierdzenie: w trójkącie naprzeciw większego kąta wewnętrznego leży dłuższy bok;
- 3) rozpoznaje wielokąty foremne i korzysta z ich podstawowych własności;

- 4) korzysta z własności kątów i przekątnych w prostokątach, równoległobokach, rombów i trapezach;
- 5) stosuje własności kątów wpisanych i środkowych;
- 6) stosuje wzory na pole wycinka koła i długość łuku okręgu;
- 7) stosuje twierdzenia: Talesa, o dwusiecznej kąta oraz o kącie między styczną a cięciwą;
- 8) korzysta z cech podobieństwa trójkątów;
- 9) wykorzystuje zależności między obwodami oraz między polami figur podobnych;
- 10) wskazuje podstawowe punkty szczególne w trójkącie: środek okręgu wpisanego w trójkąt, środek okręgu opisanego na trójkącie, środek ciężkości oraz korzysta z ich własności;
- 11) stosuje funkcje trygonometryczne do wyznaczania długości odcinków w figurach płaskich oraz obliczania pól figur.

Poziom rozszerzony. Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- 1) stosuje własności czworokątów wpisanych w okrąg i opisanych na okręgu;
- 2) stosuje twierdzenie odwrotne do twierdzenia Talesa;
- 3) przeprowadza dowody geometryczne.

IX. Geometria analityczna na płaszczyźnie kartezjańskiej.

Poziom podstawowy. Zdający:

- 1) rozpoznaje wzajemne położenie prostych na płaszczyźnie na podstawie ich równań, w tym znajduje wspólny punkt dwóch prostych, jeśli taki istnieje;
- 2) posługuje się równaniem prostej na płaszczyźnie w postaci kierunkowej, w tym wyznacza równanie prostej o zadanych własnościach (takich jak na przykład przechodzenie przez dwa dane punkty, znany współczynnik kierunkowy, równoległość lub prostopadłość do innej prostej, styczność do okręgu);
- 3) oblicza odległość dwóch punktów w układzie współrzędnych;
- 4) posługuje się równaniem okręgu $(x - a)^2 + (y - b)^2 = r^2$;
- 5) oblicza odległość punktu od prostej;
- 6) wyznacza obrazy okręgów i wielokątów w symetriach osiowych względem osi układu współrzędnych, symetrii środkowej (o środku w początku układu współrzędnych).

Poziom rozszerzony. Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- 1) posługuje się równaniem prostej w postaci ogólnej na płaszczyźnie, w tym wyznacza równanie prostej o zadanych własnościach (takich jak na przykład przechodzenie przez dwa dane punkty, równoległość lub prostopadłość do innej prostej, styczność do okręgu);
- 2) zna pojęcie wektora i oblicza jego współrzędne oraz długość;

- 3) znajduje punkty wspólne prostej i okręgu oraz prostej i paraboli będącej wykresem funkcji kwadratowej.

X. Stereometria.

Poziom podstawowy. Zdający:

- 1) rozpoznaje wzajemne położenie prostych w przestrzeni, w szczególności proste prostopadłe nieprzecinające się;
- 2) posługuje się pojęciem kąta między prostą a płaszczyzną;
- 3) rozpoznaje w graniastosłupach i ostrosłupach kąty między odcinkami (np. krawędziami, krawędziami i przekątnymi), oblicza miary tych kątów;
- 4) oblicza objętości i pola powierzchni graniastosłupów i ostrosłupów, również z wykorzystaniem trygonometrii i poznanych twierdzeń;
- 5) wykorzystuje zależność między objętościami graniastosłupów oraz ostrosłupów podobnych.

Poziom rozszerzony. Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- 1) zna i stosuje twierdzenie o prostej prostopadłej do płaszczyzny i o trzech prostopadłych;
- 2) posługuje się pojęciem kąta dwuściennego między półpłaszczyznami;
- 3) rozpoznaje w graniastosłupach i ostrosłupach kąty między ścianami, oblicza miary tych kątów;
- 4) określa, jaką figurą jest dany przekrój prostopadłościanu płaszczyzną;
- 5) wyznacza przekroje sześcienu i ostrosłupów prawidłowych oraz oblicza ich pola, także z wykorzystaniem trygonometrii.

XI. Kombinatoryka.

Poziom podstawowy. Zdający:

- 1) zlicza obiekty w prostych sytuacjach kombinatorycznych;
- 2) zlicza obiekty, stosując reguły mnożenia i dodawania (także łącznie) dla dowolnej liczby czynności w sytuacjach nie trudniejszych niż:
  - a) obliczenie, ile jest czterocyfrowych nieparzystych liczb całkowitych dodatnich takich, że w ich zapisie dziesiętnym występuje dokładnie jedna cyfra 1 i dokładnie jedna cyfra 2,
  - b) obliczenie, ile jest czterocyfrowych parzystych liczb całkowitych dodatnich takich, że w ich zapisie dziesiętnym występuje dokładnie jedna cyfra 0 i dokładnie jedna cyfra 1.

Poziom rozszerzony. Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- 1) oblicza liczbę możliwych sytuacji, spełniających określone kryteria, z wykorzystaniem reguły mnożenia i dodawania (także łącznie) oraz wzorów na liczbę: permutacji, kombinacji i wariacji, również w przypadkach wymagających rozważenia złożonego modelu zliczania elementów;

- 2) stosuje współczynnik dwumianowy (symbol Newtona) przy rozwiązywaniu problemów kombinatorycznych.

XII. Rachunek prawdopodobieństwa i statystyka.

Poziom podstawowy. Zdający:

- 1) oblicza prawdopodobieństwo w modelu klasycznym;
- 2) oblicza średnią arytmetyczną i średnią ważoną, znajduje medianę i dominantę;
- 3) oblicza odchylenie standardowe zestawu danych (także w przypadku danych odpowiednio pogrupowanych), interpretuje ten parametr dla danych empirycznych.

Poziom rozszerzony. Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- 1) oblicza prawdopodobieństwo warunkowe, stosuje twierdzenie o prawdopodobieństwie całkowitym;
- 2) stosuje schemat Bernoullego.

XIII. Optymalizacja i rachunek różniczkowy.

Poziom podstawowy. Zdający rozwiązuje zadania optymalizacyjne w sytuacjach dających się opisać funkcją kwadratową.

Poziom rozszerzony. Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- 1) oblicza granice funkcji (w tym jednostronne);
- 2) stosuje definicję pochodnej funkcji, podaje interpretację geometryczną pochodnej;
- 3) oblicza pochodną funkcji potęgowej o wykładniku rzeczywistym oraz oblicza pochodną, korzystając z twierdzeń o pochodnej sumy, różnicy, iloczynu i ilorazu;
- 4) stosuje pochodną do badania monotoniczności funkcji;
- 5) rozwiązuje zadania optymalizacyjne z zastosowaniem pochodnej.

EGZAMIN MATURALNY Z JĘZYKA OBCEGO NOWOŻYTNEGO

W latach szkolnych 2022/2023 oraz 2023/2024 wymagania egzaminacyjne dotyczące egzaminu maturalnego z języka obcego nowożytnego odpowiadają:

- 1) w przypadku wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu maturalnego z języka obcego nowożytnego na poziomie **podstawowym** – poziomowi **B1 (B1+** w zakresie rozumienia wypowiedzi)

- 2) w przypadku wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu maturalnego z języka obcego nowożytnego na poziomie **rozszerzonym** – poziomowi **B2 (B2+** w zakresie rozumienia wypowiedzi)
- 3) w przypadku wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu maturalnego z języka obcego nowożytnego na poziomie **dwujęzycznym** – poziomowi **B2+ (C1** w zakresie rozumienia wypowiedzi)
– w skali *Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego*.

JĘZYK OBCY NOWOŻYTNY

Poziom podstawowy

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Znajomość środków językowych.

Zdający posługuje się w miarę rozwiniętym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów wskazanych w wymaganiach szczegółowych.

II. Rozumienie wypowiedzi.

Zdający rozumie wypowiedzi ustne o umiarkowanym stopniu złożoności, wypowiedziane w naturalnym tempie, w standardowej odmianie języka, a także wypowiedzi pisemne o umiarkowanym stopniu złożoności, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

III. Tworzenie wypowiedzi.

Zdający samodzielnie tworzy proste, spójne i logiczne, w miarę płynne wypowiedzi ustne oraz proste, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

IV. Reagowanie na wypowiedzi.

Zdający uczestniczy w rozmowie i reaguje ustnie w typowych, również w miarę złożonych sytuacjach oraz reaguje w formie prostego tekstu pisanego w typowych sytuacjach w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

V. Przetwarzanie wypowiedzi.

Zdający zmienia formę przekazu ustnego lub pisemnego w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

I. Zdający posługuje się w miarę rozwiniętym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów:

- 1) człowiek (np. dane personalne, okresy życia, wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, rzeczy osobiste, uczucia i emocje, umiejętności i zainteresowania);
- 2) miejsce zamieszkania (np. dom i jego okolica, pomieszczenia i wyposażenie domu, prace domowe, wynajmowanie, kupno i sprzedaż mieszkania, przeprowadzka);
- 3) edukacja (np. szkoła i jej pomieszczenia, przedmioty nauczania, uczenie się – w tym uczenie się przez całe życie, przybory szkolne, oceny szkolne, życie szkoły, zajęcia pozalekcyjne);
- 4) praca (np. zawody i związane z nimi czynności i obowiązki, miejsce pracy, praca dorywcza, wybór zawodu, poszukiwanie pracy, warunki pracy i zatrudnienia);
- 5) życie prywatne (np. rodzina, znajomi i przyjaciele, czynności życia codziennego, określanie czasu, formy spędzania czasu wolnego, święta i uroczystości, styl życia, konflikty i problemy);
- 6) żywienie (np. artykuły spożywcze, posiłki i ich przygotowywanie, nawyki żywieniowe – w tym diety, lokale gastronomiczne);
- 7) zakupy i usługi (np. rodzaje sklepów, towary i ich cechy, sprzedawanie i kupowanie, promocja i reklama, korzystanie z usług, reklamacja);
- 8) podróżowanie i turystyka (np. środki transportu i korzystanie z nich, orientacja w terenie, baza noclegowa, wycieczki, zwiedzanie, ruch uliczny);
- 9) kultura (np. dziedziny kultury, twórcy i ich dzieła, uczestnictwo w kulturze, tradycje i zwyczaje, media);
- 10) sport (np. dyscypliny sportu, sprzęt sportowy, obiekty sportowe, imprezy sportowe, uprawianie sportu, pozytywne i negatywne skutki uprawiania sportu);

- 11) zdrowie (np. tryb życia, samopoczucie, choroby, ich objawy i leczenie, niepełnosprawność, uzależnienia);
- 12) nauka i technika (np. ludzie nauki, odkrycia naukowe, wynalazki, korzystanie z podstawowych urządzeń technicznych i technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz szanse i zagrożenia z tym związane);
- 13) świat przyrody (np. pogoda, pory roku, klimat, rośliny i zwierzęta, krajobraz, zagrożenia i ochrona środowiska naturalnego, klęski żywiołowe);
- 14) państwo i społeczeństwo (np. wydarzenia i zjawiska społeczne, problemy współczesnego świata).

II. Zdający rozumie wypowiedzi ustne o umiarkowanym stopniu złożoności (np. rozmowy, wiadomości, komunikaty, ogłoszenia, instrukcje, relacje, wywiady, dyskusje, prelekcje), wypowiedziane w naturalnym tempie, w standardowej odmianie języka:

- 1) reaguje na polecenia;
- 2) określa główną myśl wypowiedzi lub fragmentu wypowiedzi;
- 3) określa intencje nadawcy/autora wypowiedzi;
- 4) określa kontekst wypowiedzi (np. formę, czas, miejsce, sytuację, uczestników);
- 5) znajduje w wypowiedzi określone informacje;
- 6) układa informacje w określonym porządku;
- 7) wyciąga wnioski wynikające z informacji zawartych w wypowiedzi.

III. Zdający rozumie wypowiedzi pisemne o umiarkowanym stopniu złożoności (np. listy, e-mail, SMS-y, kartki pocztowe, napisy, broszury, ulotki, jadłospisy, ogłoszenia, rozkłady jazdy, instrukcje, komiksy, artykuły, teksty narracyjne, recenzje, wywiady, wpisy na forach i blogach, teksty literackie):

- 1) określa główną myśl tekstu lub fragmentu tekstu;
- 2) określa intencje nadawcy/autora tekstu;
- 3) określa kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę, formę tekstu, czas, miejsce, sytuację);
- 4) znajduje w tekście określone informacje;
- 5) rozpoznaje związki między poszczególnymi częściami tekstu;
- 6) układa informacje w określonym porządku;
- 7) wyciąga wnioski wynikające z informacji zawartych w tekście;
- 8) odróżnia informacje o faktach od opinii.

IV. Zdający tworzy proste, spójne i logiczne, w miarę płynne wypowiedzi ustne:

- 1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;
- 2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości;
- 3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
- 4) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
- 5) opisuje upodobania;
- 6) wyraża i uzasadnia swoje opinie i poglądy, przedstawia i ustosunkowuje się do opinii i poglądów innych osób;
- 7) wyraża i opisuje uczucia i emocje;
- 8) przedstawia zalety i wady różnych rozwiązań;
- 9) wyraża pewność, przypuszczenie, wątpliwości dotyczące zdarzeń z teraźniejszości i przyszłości;
- 10) przedstawia sposób postępowania (np. udziela instrukcji, wskazówek, określa zasady).

V. Zdający tworzy proste, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne (wiadomość, e-mail, wpis na blogu):

- 1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;
- 2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości;
- 3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
- 4) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
- 5) opisuje upodobania;
- 6) wyraża i uzasadnia swoje opinie i poglądy, przedstawia i ustosunkowuje się do opinii i poglądów innych osób;
- 7) wyraża i opisuje uczucia i emocje;
- 8) przedstawia zalety i wady różnych rozwiązań;
- 9) wyraża pewność, przypuszczenie, wątpliwości dotyczące zdarzeń z teraźniejszości i przyszłości;
- 10) przedstawia sposób postępowania (np. udziela instrukcji, wskazówek, określa zasady);
- 11) stosuje zasady konstruowania tekstów o różnym charakterze.

VI. Zdający reaguje ustnie w typowych, również w miarę złożonych sytuacjach:

- 1) przedstawia siebie i inne osoby;
- 2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę; podtrzymuje rozmowę w przypadku trudności w jej przebiegu (np. prosi o wyjaśnienie, powtórzenie, sprecyzowanie; upewnia się, że rozmówca zrozumiał jego wypowiedź);
- 3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia;
- 4) wyraża swoje opinie i uzasadnia je, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób, wyraża wątpliwość;
- 5) wyraża i uzasadnia swoje upodobania, preferencje, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, preferencje, intencje i pragnienia innych osób;
- 6) składa życzenia i gratulacje, odpowiada na życzenia i gratulacje;
- 7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
- 8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje, zachęca; prowadzi proste negocjacje w sytuacjach życia codziennego;
- 9) prosi o radę i udziela rady;
- 10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
- 11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje;
- 12) wyraża prośbę oraz zgodę lub odmowę spełnienia prośby;
- 13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, niezadowolenie, złość, zdziwienie, nadzieję, obawę, współczucie);
- 14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.

VII. Zdający reaguje w formie prostego tekstu pisanego (wiadomość, e-mail, wpis na czacie/forum) w typowych sytuacjach:

- 1) przedstawia siebie i inne osoby;
- 2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę (np. podczas rozmowy na czacie);
- 3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia (np. wypełnia formularz/ankietę);
- 4) wyraża swoje opinie i uzasadnia je, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób, wyraża wątpliwość;

- 5) wyraża i uzasadnia swoje upodobania, preferencje, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, preferencje, intencje i pragnienia innych osób;
- 6) składa życzenia i gratulacje, odpowiada na życzenia i gratulacje;
- 7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
- 8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje, zachęca; prowadzi proste negocjacje w sytuacjach życia codziennego;
- 9) prosi o radę i udziela rady;
- 10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
- 11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje;
- 12) wyraża prośbę oraz zgodę lub odmowę spełnienia prośby;
- 13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, niezadowolenie, złość, zdziwienie, nadzieję, obawę, współczucie);
- 14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.

VIII. Zdający przetwarza tekst ustnie lub pisemnie:

- 1) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. wykresach, mapach, symbolach, piktogramach);
- 2) przekazuje w języku obcym nowożytnym lub w języku polskim informacje sformułowane w tym języku obcym;
- 3) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje sformułowane w języku polskim.

IX. Zdający posiada:

- 1) podstawową wiedzę o krajach, społeczeństwach i kulturach społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym oraz o kraju ojczystym, z uwzględnieniem kontekstu lokalnego, europejskiego i globalnego;
- 2) świadomość związku między kulturą własną i obcą oraz wrażliwość międzykulturową.

X. Zdający dokonuje samooceny i wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. poprawianie błędów, prowadzenie notatek).

XI. Zdający stosuje strategie komunikacyjne (np. domyślanie się znaczenia wyrazów z kontekstu, identyfikowanie słów kluczowych lub internacjonalizmów) i strategie

kompensacyjne, w przypadku gdy nie zna lub nie pamięta wyrazu (np. upraszczanie formy wypowiedzi, zastępowanie innym wyrazem, opis).

XII. Zdający posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami).

Poziom rozszerzony

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Znajomość środków językowych.

Zdający posługuje się bogatym zasobem środków językowych (leksykalnych – w tym związków frazeologicznych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów wskazanych w wymaganiach szczegółowych.

II. Rozumienie wypowiedzi.

Zdający rozumie różnorodne złożone wypowiedzi ustne wypowiedziane w naturalnym tempie oraz różnorodne złożone wypowiedzi pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

III. Tworzenie wypowiedzi.

Zdający samodzielnie tworzy w miarę złożone, spójne i logiczne, płynne wypowiedzi ustne oraz w miarę złożone, bogate pod względem treści, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

IV. Reagowanie na wypowiedzi.

Zdający uczestniczy w rozmowie i reaguje ustnie w różnorodnych, również złożonych i nietypowych sytuacjach oraz reaguje w formie w miarę złożonego tekstu pisanego w różnorodnych sytuacjach, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

V. Przetwarzanie wypowiedzi.

Zdający zmienia formę przekazu ustnego lub pisemnego w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

I. Zdający posługuje się bogatym zasobem środków językowych (leksykalnych – w tym związków frazeologicznych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów:

- 1) człowiek (np. dane personalne, okresy życia, wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, rzeczy osobiste, uczucia i emocje, umiejętności i zainteresowania, społeczny i osobisty system wartości, autorytety);
- 2) miejsce zamieszkania (np. dom i jego okolica, pomieszczenia i wyposażenie domu, prace domowe, wynajmowanie, kupno i sprzedaż mieszkania, przeprowadzka, architektura);
- 3) edukacja (np. szkoła i jej pomieszczenia, przedmioty nauczania, uczenie się – w tym uczenie się przez całe życie, przybory szkolne, oceny szkolne, życie szkoły, zajęcia pozalekcyjne, system oświaty);
- 4) praca (np. zawody i związane z nimi czynności i obowiązki, miejsce pracy, praca dorywcza, kariera zawodowa, rynek pracy, warunki pracy i zatrudnienia);
- 5) życie prywatne (np. rodzina, znajomi i przyjaciele, czynności życia codziennego, określanie czasu, formy spędzania czasu wolnego, święta i uroczystości, styl życia, konflikty i problemy);
- 6) żywienie (np. artykuły spożywcze, posiłki i ich przygotowywanie, nawyki żywieniowe – w tym diety, lokale gastronomiczne);
- 7) zakupy i usługi (np. rodzaje sklepów, towary i ich cechy, sprzedawanie i kupowanie, finanse, promocja i reklama, korzystanie z usług – w tym usług bankowych i ubezpieczeniowych, reklamacja);
- 8) podróżowanie i turystyka (np. środki transportu i korzystanie z nich, orientacja w terenie, baza noclegowa, wycieczki, zwiedzanie, awarie i wypadki w podróży, ruch uliczny, bezpieczeństwo w podróży);
- 9) kultura (np. dziedziny kultury, twórcy i ich dzieła, uczestnictwo w kulturze, tradycje i zwyczaje, media);

- 10) sport (np. dyscypliny sportu, sprzęt sportowy, obiekty sportowe, imprezy sportowe, uprawianie sportu, pozytywne i negatywne skutki uprawiania sportu, problemy współczesnego sportu);
- 11) zdrowie (np. tryb życia, samopoczucie, choroby – w tym choroby cywilizacyjne, ich objawy i leczenie, niepełnosprawność, uzależnienia);
- 12) nauka i technika (np. ludzie nauki, odkrycia naukowe, wynalazki, korzystanie z urządzeń technicznych i technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz szanse i zagrożenia z tym związane, korzyści i zagrożenia wynikające z postępu naukowo-technicznego);
- 13) świat przyrody (np. pogoda, pory roku, klimat, rośliny i zwierzęta, krajobraz, zagrożenia i ochrona środowiska naturalnego, katastrofy ekologiczne, klęski żywiołowe, przestrzeń kosmiczna);
- 14) państwo i społeczeństwo (np. wydarzenia i zjawiska społeczne, organizacje społeczne i międzynarodowe, podstawowe zagadnienia związane z polityką i gospodarką, problemy współczesnego świata, prawa człowieka).

II. Zdający rozumie różnorodne złożone wypowiedzi ustne wypowiediane w naturalnym tempie:

- 1) reaguje na polecenia;
- 2) określa główną myśl wypowiedzi lub fragmentu wypowiedzi;
- 3) określa intencje, nastawienie i postawy nadawcy/autora wypowiedzi;
- 4) określa kontekst wypowiedzi (np. formę, czas, miejsce, sytuację, uczestników);
- 5) znajduje w wypowiedzi określone informacje;
- 6) układa informacje w określonym porządku;
- 7) wyciąga wnioski wynikające z informacji zawartych w wypowiedzi;
- 8) odróżnia informacje o faktach od opinii;
- 9) rozpoznaje informacje wyrażone pośrednio;
- 10) rozróżnia formalny i nieformalny styl wypowiedzi.

III. Zdający rozumie różnorodne złożone wypowiedzi pisemne:

- 1) określa główną myśl tekstu lub fragmentu tekstu;
- 2) określa intencje, nastawienie i postawy nadawcy/autora tekstu;
- 3) określa kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę, formę tekstu, czas, miejsce, sytuację);

- 4) znajduje w tekście określone informacje;
- 5) rozpoznaje związki między poszczególnymi częściami tekstu;
- 6) układa informacje w określonym porządku;
- 7) wyciąga wnioski wynikające z informacji zawartych w tekście;
- 8) odróżnia informacje o faktach od opinii;
- 9) rozpoznaje informacje wyrażone pośrednio oraz znaczenia przenośne;
- 10) rozróżnia formalny i nieformalny styl tekstu.

IV. Zdający tworzy w miarę złożone, spójne i logiczne, płynne wypowiedzi ustne:

- 1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;
- 2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości;
- 3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
- 4) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
- 5) opisuje upodobania;
- 6) wyraża i uzasadnia swoje opinie i poglądy, przedstawia i ustosunkowuje się do opinii i poglądów innych osób;
- 7) wyraża i opisuje uczucia i emocje;
- 8) stawia tezę, przedstawia w logicznym porządku argumenty za i przeciw danej tezie lub rozwiązaniu, kończy wypowiedź konkluzją;
- 9) wyraża pewność, przypuszczenie, wątpliwości dotyczące zdarzeń z przeszłości, teraźniejszości i przyszłości;
- 10) rozważa sytuacje hipotetyczne;
- 11) przedstawia sposób postępowania (np. udziela instrukcji, wskazówek, określa zasady, objaśnia procedury związane z załatwianiem spraw w instytucjach);
- 12) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji.

V. Zdający tworzy w miarę złożone, bogate pod względem treści, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne (list formalny, artykuł, rozprawkę):

- 1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;
- 2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości;
- 3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
- 4) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;

- 5) opisuje upodobania;
- 6) wyraża i uzasadnia swoje opinie i poglądy, przedstawia i ustosunkowuje się do opinii i poglądów innych osób;
- 7) wyraża i opisuje uczucia i emocje;
- 8) stawia tezę, przedstawia w logicznym porządku argumenty za i przeciw danej tezie lub rozwiązaniu, kończy wypowiedź konkluzją;
- 9) wyraża pewność, przypuszczenie, wątpliwości dotyczące zdarzeń z przeszłości, teraźniejszości i przyszłości;
- 10) rozważa sytuacje hipotetyczne;
- 11) przedstawia sposób postępowania (np. udziela instrukcji, wskazówek, określa zasady, objaśnia procedury związane z załatwianiem spraw w instytucjach);
- 12) stosuje zasady konstruowania tekstów o różnym charakterze;
- 13) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji.

VI. Zdający reaguje ustnie w różnorodnych, również złożonych i nietypowych sytuacjach:

- 1) przedstawia siebie i inne osoby;
- 2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę; podtrzymuje rozmowę w przypadku trudności w jej przebiegu (np. prosi o wyjaśnienie, powtórzenie, sprecyzowanie; upewnia się, że rozmówca zrozumiał jego wypowiedź);
- 3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia;
- 4) wyraża swoje opinie i uzasadnia je, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób, komentuje wypowiedzi uczestników dyskusji, wyraża wątpliwość;
- 5) wyraża i uzasadnia swoje upodobania, preferencje, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, preferencje, intencje i pragnienia innych osób;
- 6) składa życzenia i gratulacje, odpowiada na życzenia i gratulacje;
- 7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
- 8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje, zachęca; prowadzi negocjacje;
- 9) prosi o radę i udziela rady;
- 10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
- 11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje;
- 12) wyraża prośbę oraz zgodę lub odmowę spełnienia prośby;

- 13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, niezadowolenie, złość, zdziwienie, nadzieję, obawę, współczucie);
- 14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe;
- 15) dostosowuje styl wypowiedzi do sytuacji.

VII. Zdający reaguje w formie w miarę złożonego tekstu pisanego w różnorodnych sytuacjach:

- 1) przedstawia siebie i inne osoby;
- 2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę (np. podczas rozmowy na czacie);
- 3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia (np. wypełnia formularz/ankietę);
- 4) wyraża swoje opinie i uzasadnia je, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób, komentuje wypowiedzi uczestników dyskusji (np. na forum internetowym), wyraża wątpliwość;
- 5) wyraża i uzasadnia swoje upodobania, preferencje, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, preferencje, intencje i pragnienia innych osób;
- 6) składa życzenia i gratulacje, odpowiada na życzenia i gratulacje;
- 7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
- 8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje, zachęca; prowadzi negocjacje;
- 9) prosi o radę i udziela rady;
- 10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
- 11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje;
- 12) wyraża prośbę oraz zgodę lub odmowę spełnienia prośby;
- 13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, niezadowolenie, złość, zdziwienie, nadzieję, obawę, współczucie);
- 14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe;
- 15) dostosowuje styl i formę wypowiedzi do odbiorcy.

VIII. Zdający przetwarza tekst ustnie lub pisemnie:

- 1) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. wykresach, mapach, symbolach, piktogramach);
- 2) przekazuje w języku obcym nowożytnym lub w języku polskim informacje sformułowane w tym języku obcym;

- 3) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje sformułowane w języku polskim;
- 4) streszcza w języku obcym przeczytany tekst;
- 5) stosuje zmiany formy tekstu.

IX. Zdający posiada:

- 1) wiedzę o krajach, społeczeństwach i kulturach społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym oraz o kraju ojczystym, z uwzględnieniem kontekstu lokalnego, europejskiego i globalnego;
- 2) świadomość związku między kulturą własną i obcą oraz wrażliwość międzykulturową.

X. Zdający dokonuje samooceny i wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. poprawianie błędów, prowadzenie notatek).

XI. Zdający stosuje strategie komunikacyjne (np. domyślanie się znaczenia wyrazów z kontekstu, identyfikowanie słów kluczy lub internacjonalizmów) i strategie kompensacyjne, w przypadku gdy nie zna lub nie pamięta wyrazu (np. upraszczanie formy wypowiedzi, zastępowanie innym wyrazem, opis).

XII. Zdający posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami).

Poziom dwujęzyczny

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Znajomość środków językowych.

Zdający posługuje się bardzo bogatym zasobem środków językowych (leksykalnych – w tym związków frazeologicznych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), wykazując się wysokim poziomem ich poprawności, co umożliwia realizację pozostałych wymagań ogólnych w szerokim zakresie tematów.

II. Rozumienie wypowiedzi.

Zdający rozumie różnorodne wypowiedzi ustne o wysokim stopniu złożoności wypowiedziane również w szybkim tempie oraz różnorodne wypowiedzi pisemne o wysokim stopniu złożoności, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych, w tym w zakresie tematycznym związanym z przedmiotami nauczany dwujęzycznie.

III. Tworzenie wypowiedzi.

Zdający samodzielnie tworzy złożone, wieloaspektowe, spójne i logiczne, płynne wypowiedzi ustne oraz złożone, wieloaspektowe, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych, w tym w zakresie tematycznym związanym z przedmiotami nauczany dwujęzycznie.

IV. Reagowanie na wypowiedzi.

Zdający uczestniczy w rozmowie i reaguje ustnie w różnorodnych, również złożonych i nietypowych sytuacjach oraz reaguje w formie złożonego tekstu pisanego w różnorodnych sytuacjach w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

V. Przetwarzanie wypowiedzi.

Zdający zmienia formę przekazu ustnego lub pisemnego tekstów z różnych dziedzin życia i nauki, o różnym stopniu złożoności, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

- I. Zdający posługuje się bardzo bogatym zasobem środków językowych (leksykalnych – w tym związków frazeologicznych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), wykazując się wysokim poziomem ich poprawności, co umożliwia realizację pozostałych wymagań ogólnych w szerokim zakresie tematów.
- II. Zdający rozumie różnorodne wypowiedzi ustne o wysokim stopniu złożoności wypowiedziane również w szybkim tempie, w tym w zakresie tematycznym związanym z przedmiotami nauczany dwujęzycznie:
  - 1) reaguje na polecenia;
  - 2) określa główną myśl wypowiedzi lub fragmentu wypowiedzi;
  - 3) określa intencje, nastawienie i postawy nadawcy/autora wypowiedzi;
  - 4) określa kontekst wypowiedzi (np. formę, czas, miejsce, sytuację, uczestników);

- 5) znajduje w wypowiedzi określone informacje;
- 6) układa informacje w określonym porządku;
- 7) wyciąga wnioski wynikające z informacji zawartych w wypowiedzi;
- 8) odróżnia informacje o faktach od opinii;
- 9) rozpoznaje informacje wyrażone pośrednio oraz znaczenia przenośne;
- 10) rozpoznaje odniesienia do kontekstu cywilizacyjno-kulturowego i znaczenie symboli kulturowych;
- 11) rozróżnia formalny i nieformalny styl wypowiedzi.

III. Zdający rozumie różnorodne wypowiedzi pisemne o wysokim stopniu złożoności, w tym w zakresie tematycznym związanym z przedmiotami nauczany dwujęzycznie:

- 1) określa główną myśl tekstu lub fragmentu tekstu;
- 2) określa intencje, nastawienie i postawy nadawcy/autora tekstu;
- 3) określa kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę, formę tekstu, czas, miejsce, sytuację);
- 4) znajduje w tekście określone informacje;
- 5) rozpoznaje związki między poszczególnymi częściami tekstu;
- 6) układa informacje w określonym porządku;
- 7) wyciąga wnioski wynikające z informacji zawartych w tekście;
- 8) odróżnia informacje o faktach od opinii;
- 9) rozpoznaje informacje wyrażone pośrednio oraz znaczenia przenośne;
- 10) rozpoznaje odniesienia do kontekstu cywilizacyjno-kulturowego i znaczenie symboli kulturowych;
- 11) interpretuje teksty kultury;
- 12) rozróżnia formalny i nieformalny styl tekstu.

IV. Zdający tworzy złożone, wieloaspektowe, spójne i logiczne, płynne wypowiedzi ustne, w tym w zakresie tematycznym związanym z przedmiotami nauczany dwujęzycznie:

- 1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;
- 2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości;
- 3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
- 4) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
- 5) opisuje upodobania;

- 6) wyraża i uzasadnia swoje opinie i poglądy, przedstawia i ustosunkowuje się do opinii i poglądów innych osób;
- 7) wyraża i opisuje uczucia i emocje;
- 8) stawia tezę, przedstawia w logicznym porządku argumenty za i przeciw danej tezie lub rozwiązaniu, kończy wypowiedź konkluzją;
- 9) wyraża pewność, przypuszczenie, wątpliwości dotyczące zdarzeń z przeszłości, teraźniejszości i przyszłości;
- 10) rozważa sytuacje hipotetyczne;
- 11) przedstawia sposób postępowania (np. udziela instrukcji, wskazówek, określa zasady, objaśnia procedury związane z załatwianiem spraw w instytucjach);
- 12) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji.

V. Zdający tworzy złożone, wieloaspektowe, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne (list formalny, artykuł, rozprawkę):

- 1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;
- 2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości;
- 3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
- 4) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
- 5) opisuje upodobania;
- 6) wyraża i uzasadnia swoje opinie i poglądy, przedstawia i ustosunkowuje się do opinii i poglądów innych osób;
- 7) wyraża i opisuje uczucia i emocje;
- 8) stawia tezę, przedstawia w logicznym porządku argumenty za i przeciw danej tezie lub rozwiązaniu, kończy wypowiedź konkluzją;
- 9) wyraża pewność, przypuszczenie, wątpliwości dotyczące zdarzeń z przeszłości, teraźniejszości i przyszłości;
- 10) rozważa sytuacje hipotetyczne;
- 11) przedstawia sposób postępowania (np. udziela instrukcji, wskazówek, określa zasady, objaśnia procedury związane z załatwianiem spraw w instytucjach);
- 12) stosuje zasady konstruowania tekstów o różnym charakterze;
- 13) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji.

VI. Zdający reaguje ustnie w różnorodnych, również złożonych i nietypowych sytuacjach:

- 1) przedstawia siebie i inne osoby;
- 2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę; podtrzymuje rozmowę w przypadku trudności w jej przebiegu (np. prosi o wyjaśnienie, powtórzenie, sprecyzowanie; upewnia się, że rozmówca zrozumiał jego wypowiedź);
- 3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia;
- 4) wyraża swoje opinie i uzasadnia je, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób, komentuje wypowiedzi uczestników dyskusji, wyraża wątpliwość;
- 5) wyraża i uzasadnia swoje upodobania, preferencje, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, preferencje, intencje i pragnienia innych osób;
- 6) składa życzenia i gratulacje, odpowiada na życzenia i gratulacje;
- 7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
- 8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje, zachęca; prowadzi negocjacje;
- 9) prosi o radę i udziela rady;
- 10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
- 11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje;
- 12) wyraża prośbę oraz zgodę lub odmowę spełnienia prośby;
- 13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, niezadowolenie, złość, zdziwienie, nadzieję, obawę, współczucie);
- 14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe;
- 15) dostosowuje styl wypowiedzi do sytuacji.

VII. Zdający reaguje w formie złożonego tekstu pisanego w różnorodnych sytuacjach:

- 1) przedstawia siebie i inne osoby;
- 2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę (np. podczas rozmowy na czacie);
- 3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia (np. wypełnia formularz/ankietę);
- 4) wyraża swoje opinie i uzasadnia je, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób, komentuje wypowiedzi uczestników dyskusji (np. na forum internetowym), wyraża wątpliwość;
- 5) wyraża i uzasadnia swoje upodobania, preferencje, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, preferencje, intencje i pragnienia innych osób;

- 6) składa życzenia i gratulacje, odpowiada na życzenia i gratulacje;
- 7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
- 8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje, zachęca; prowadzi negocjacje;
- 9) prosi o radę i udziela rady;
- 10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
- 11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje;
- 12) wyraża prośbę oraz zgodę lub odmowę spełnienia prośby;
- 13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, niezadowolenie, złość, zdziwienie, nadzieję, obawę, współczucie);
- 14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe;
- 15) dostosowuje styl i formę wypowiedzi do odbiorcy.

VIII. Zdający przetwarza ustnie lub pisemnie teksty z różnych dziedzin życia i nauki, o różnym stopniu złożoności:

- 1) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. wykresach, mapach, symbolach, piktogramach);
- 2) przekazuje w języku obcym nowożytnym lub w języku polskim informacje sformułowane w tym języku obcym, w tym sporządza notatki np. z wykładu;
- 3) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje sformułowane w języku polskim;
- 4) streszcza w języku obcym usłyszany lub przeczytany tekst;
- 5) stosuje zmiany formy tekstu.

IX. Zdający posiada:

- 1) wiedzę o krajach, społeczeństwach i kulturach społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym oraz o kraju ojczystym, w tym wiedzę z zakresu literatury, historii, geografii, z uwzględnieniem kontekstu lokalnego, europejskiego i globalnego;
- 2) świadomość związku między kulturą własną i obcą oraz wrażliwość międzykulturową.

X. Zdający dokonuje samooceny i wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. poprawianie błędów, prowadzenie notatek).

- XI. Zdający stosuje strategie komunikacyjne (np. domyślanie się znaczenia wyrazów z kontekstu, identyfikowanie słów kluczy lub internacjonalizmów) i strategie kompensacyjne, w przypadku gdy nie zna lub nie pamięta wyrazu (np. upraszczanie formy wypowiedzi, zastępowanie innym wyrazem, opis).
- XII. Zdający posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami).

EGZAMIN MATURALNY Z JĘZYKA MNIEJSZOŚCI NARODOWEJ LUB ETNICZNEJ

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Świadomość własnego dziedzictwa narodowego lub etnicznego.
1. Rozumienie znaczenia literatury i kultury w kształtowaniu poczucia tożsamości narodowej lub etnicznej.
  2. Pogłębianie znajomości historii narodowej lub etnicznej.
  3. Pogłębianie wiedzy z zakresu kultury narodowej lub etnicznej.
  4. Kształtowanie świadomego uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej.
- II. Kształcenie językowe.
1. Rozumienie wartości języka ojczystego oraz jego funkcji w budowaniu wspólnoty rodzinnej, narodowej i kulturowej.
  2. Kształtowanie odpowiedzialności za świadome posługiwanie się językiem ojczystym.
  3. Poznawanie pojęć służących do opisywania języka jako narzędzia komunikacji.
  4. Zdobywanie funkcjonalnej wiedzy na temat wybranych zagadnień z zakresu gramatyki.
  5. Pogłębianie umiejętności porozumiewania się (słuchania, mówienia, czytania i pisanie) w sytuacjach prywatnych i publicznych, w tym z osobami z trudnościami w komunikowaniu się.
  6. Pogłębianie umiejętności poprawnego mówienia i pisanie zgodnego z zasadami poprawności językowej.
- III. Kształcenie literackie i kulturowe.
1. Pogłębianie umiejętności analizy i interpretacji utworów literackich i innych tekstów kultury z wykorzystaniem właściwej terminologii.
  2. Rozumienie zależności między wydarzeniami historycznymi a literaturą i kulturą.
  3. Pogłębianie zdolności rozumienia wartości o charakterze narodowym, etnicznym i uniwersalnym.
  4. Kształtowanie świadomego uczestnictwa w kulturze.

IV. Tworzenie wypowiedzi.

1. Rozwijanie i pogłębianie umiejętności wypowiadania się w różnych formach.
2. Doskonalenie umiejętności wygłaszania, recytacji i interpretacji głosowej tekstów.
3. Doskonalenie posługiwania się zasadami retoryki, w szczególności argumentowania.
4. Doskonalenie umiejętności tworzenia wypowiedzi pisemnych.
5. Wyrażanie własnych poglądów i opinii.
6. Tworzenie wypowiedzi pisemnych, z uwzględnieniem estetyki tekstu i zasad jego organizacji, również z wykorzystaniem nowoczesnych technologii.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

POZIOM PODSTAWOWY	POZIOM ROZSZERZONY
I. Świadomość własnego dziedzictwa narodowego lub etnicznego. Zdający:	
1) analizuje różne wzorce postaw społecznych, narodowych, obywatelskich, obyczajowych, kulturowych, moralnych, religijnych i w ich kontekście kształtuje swoją tożsamość; 2) rozumie tematy, motywy, toposy charakterystyczne dla literatury narodowej; 3) rozumie związek poznanych utworów z życiem narodu i różnych grup wspólnotowych; 4) wykazuje korzyści wynikające z wzajemnego przenikania się kultur.	spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: 1) rozpoznaje w tekstach kultury problemy religijne, społeczne, polityczne związane z życiem mniejszości narodowej lub etnicznej; 2) rozumie relacje międzykulturowe w Polsce.
II. Kształcenie językowe.	
1. Gramatyka. Zdający:	

<ol style="list-style-type: none"> 1) odmienia części mowy; 2) wskazuje różnice między nieodmiennymi częściami mowy; 3) wskazuje funkcje składniowe wyrazów użytych w zdaniu; 4) analizuje zdania złożone współrzędnie i podrzędnie, rozpoznaje równoważniki zdań; 5) rozpoznaje znaczenie akcentu wyrazowego. 	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego.</p>
<p>2. Zróżnicowanie języka. Zdający:</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1) rozpoznaje wyrazy wieloznaczne i rozumie ich znaczenia w tekście; 2) rozumie pojęcie stylu, rozpoznaje styl potoczny, urzędowy, artystyczny, naukowy, publicystyczny; 3) rozpoznaje funkcję języka w tekście; 4) dostrzega zróżnicowanie słownictwa rozpoznaje słownictwo ogólnonarodowe i słownictwo o ograniczonym zasięgu (wyrazy gwarowe, terminy naukowe, archaizmy i neologizmy, eufemizmy i wulgaryzmy); 5) rozpoznaje wyrazy rodzime i zapożyczone, rozumie ich funkcję w tekście; 6) rozpoznaje różne odmiany języka, np. potoczny, gwarowy, literacki, dialekt. 	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto rozpoznaje i wskazuje wybrane cechy języka ojczystego/etnicznego; sytuuje język ojczysty/etniczny na tle innych języków używanych w Europie.</p>
<p>3. Komunikacja językowa i kultura języka. Zdający:</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1) sprawnie posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą języka narodowego lub etnicznego; 2) dostrzega i omawia współczesne zmiany modelu komunikacji językowej (np. różnice między tradycyjną komunikacją ustną lub pisaną a komunikacją przez internet); 3) świadomie korzysta z zasobów internetu, w tym multimedialnych, np. z: bibliotek, słowników on-line, 	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) rozróżnia i omawia na wybranych przykładach funkcje języka – poznawczą (kategoryzowanie świata), komunikacyjną (tworzenie wypowiedzi i stosowanie języka w aktach komunikacji) oraz społeczną (jednoczenie grupy i budowanie tożsamości zbiorowej – regionalnej, środowiskowej, narodowej);

<p>wydawnictw e-book, autorskich stron internetowych twórców; dokonuje wyboru źródeł internetowych, uwzględniając kryterium poprawności rzeczowej oraz krytycznie ocenia ich wartość, przestrzega praw bezpieczeństwa w sieci;</p> <ol style="list-style-type: none"> 4) stosuje uczciwe zabiegi perswazyjne, zdając sobie sprawę z ich wartości i funkcji; 5) rozpoznaje typ nadawcy i adresata tekstu; 6) rozróżnia pojęcia błędu językowego i innowacji językowej, poprawności i stosowności wypowiedzi; rozpoznaje i poprawia różne typy błędów językowych; 7) czerpie dodatkowe informacje z przypisu; 8) stosuje zasady etyki i etykiety językowej, wie, w jaki sposób zwracać się do rozmówcy w zależności od sytuacji i relacji z rozmówcą.	
<p>4. Odbiór przekazu językowego. Zdający:</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1) wskazuje charakterystyczne cechy stylu danego tekstu, nazywa zastosowane w nim środki językowe i określa ich funkcje w tekście; 2) odczytuje sens tekstu (a w nim znaczenia wyrazów, związków frazeologicznych, zdań, grup zdań porządkowanych w akapicie), potrafi wydzielić jego fragmenty i objaśnić ich sens oraz funkcję na tle całości; 3) dokonuje logicznego streszczenia tekstu argumentacyjnego (wyróżniając kluczowe pojęcia, twierdzenia i sposób ich uzasadnienia); 4) odczytuje sens tekstów artystycznych, publicystycznych (artykuł, reportaż), popularnonaukowych, prasowych (wiadomość, komentarz), również	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego.</p>

<p>w sieci internet, uwzględniając zawarte w nich informacje zarówno jawne, jak i ukryte;</p> <p>5) nazywa swoje reakcje czytelnicze (np. wrażenia);</p> <p>6) formułuje wnioski wynikające z przesłanek zawartych w tekście;</p> <p>7) rozpoznaje wypowiedź argumentacyjną, wskazuje tezę, argumenty i wnioski;</p> <p>8) rozpoznaje wypowiedź o charakterze informacyjnym, ekspresywnym i impresywnym;</p> <p>9) rozpoznaje manipulację językową;</p> <p>10) odróżnia opinię od faktu;</p> <p>11) rozpoznaje gatunki publicystyczne, prasowe, radiowe i telewizyjne.</p>	
<p>5. Ortografia i interpunkcja. Zdający:</p>	
<p>1) pisze poprawnie pod względem ortograficznym i interpunkcyjnym;</p> <p>2) wykorzystuje wiedzę o składni w stosowaniu reguł interpunkcyjnych.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego.</p>
<p>III. Kształcenie literackie i kulturowe.</p>	
<p>1. Analiza i interpretacja utworów literackich. Zdający:</p>	
<p>1) zna podstawy periodyzacji literatury mniejszości narodowej lub etnicznej;</p> <p>2) zna prądy literackie i artystyczne w epokach literackich, określa ich cechy;</p> <p>3) rozpoznaje gatunki literackie, potrafi wymienić ich cechy;</p> <p>4) wskazuje zastosowane w utworze językowe środki wyrazu artystycznego oraz inne wyznaczniki poetyki danego utworu (z zakresu podstaw wersyfikacji, kompozycji, genologii) i określa ich funkcje;</p> <p>5) korzysta z informacji zawartych w encyklopediach i słownikach</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) dostrzega przemiany konwencji i praktykę ich łączenia (synkretyzm konwencji i gatunków);</p> <p>2) wskazuje teksty wzorcowe dla utworów będących parafrazami, parodiami i trawestacjami;</p> <p>3) dostrzega i potrafi komentować estetyczne wartości utworu literackiego;</p> <p>4) przeprowadza interpretację porównawczą utworów literackich;</p> <p>5) w interpretacji eseju i felietonu wykorzystuje wiedzę o ich cechach</p>

<p>w formie książkowej i elektronicznej;</p> <p>6) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania bohatera i świata przedstawionego (narracja, fabuła, sytuacja liryczna, akcja) oraz różne sposoby pokazywania świata przedstawionego: realizm, fantastyka, groteska;</p> <p>7) rozpoznaje podstawowe motywy (np. ojczyzny, poety, matki, ziemi, inne) oraz ich funkcje w utworze;</p> <p>8) wykorzystuje w interpretacji elementy znaczące dla odczytania sensu utworu (tytuł, podtytuł, puenta, kompozycja, słowa kluczowe, motto);</p> <p>9) wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty: literacki, kulturowy, filozoficzny, biograficzny;</p> <p>10) dostrzega obecne w utworach literackich oraz innych tekstach kultury wartości narodowe i uniwersalne.</p>	<p>gatunkowych.</p>
<p>2. Odbiór tekstów kultury. Zdający:</p>	
<p>1) interpretuje dzieła sztuki;</p> <p>2) określa wartości estetyczne poznawanych tekstów kultury;</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego.</p>
<p>IV. Tworzenie wypowiedzi.</p>	
<p>1. Mówienie. Zdający:</p>	
<p>1) tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki i retoryki (stawia tezę lub hipotezę, dobiera argumenty,</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) rozróżnia normę językową wzorcową i użytkową;</p>

<p>porządkuje je, hierarchizuje, dokonuje ich selekcji pod względem użyteczności wypowiedzi, podsumowuje, dobiera przykłady ilustrujące wywód myślowy, przeprowadza prawidłowe wnioskowanie);</p> <p>2) przygotowuje wypowiedź (analizuje temat, dostosowuje do niego formę wypowiedzi, sporządza plan wypowiedzi);</p> <p>3) publicznie wygłasza przygotowaną przez siebie wypowiedź, dbając o dźwiękową wyrazistość przekazu (w tym także tempo mowy i donośność, poprawny akcent wyrazowy oraz poprawną intonację zdania);</p> <p>4) hierarchizuje informacje w zależności od ich funkcji w przekazie.</p>	
<p>2. Pisanie. Zdający:</p>	
<p>1) hierarchizuje informacje w zależności od ich funkcji w przekazie;</p> <p>2) tworzy dłuższy tekst pisany (rozprawka, recenzja, referat, interpretacja utworu literackiego lub fragmentu) zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, przestrzegając zasad spójności znaczeniowej i logicznej, w tym celu posługuje się też technologią informacyjno-technologiczną;</p> <p>3) tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki i retoryki (stawia tezę lub hipotezę, dobiera argumenty, porządkuje je, hierarchizuje, dokonuje ich selekcji pod względem użyteczności wypowiedzi, podsumowuje, dobiera przykłady ilustrujące wywód myślowy, przeprowadza prawidłowe wnioskowanie);</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto adjustuje na poziomie elementarnym tekst pisany i dokonuje jego korekty.</p>

<p>4) przygotowuje wypowiedź (analizuje temat, dostosowuje do niego formę wypowiedzi, sporządza plan wypowiedzi);</p> <p>5) opracowuje redakcyjnie własny tekst (dokonuje przeróbek, uzupełnień, transformacji, skrótów, eliminuje przypadkową niejednoznaczność wypowiedzi);</p> <p>6) wykonuje różne działania na tekście cudzym (np. streszcza, parafrazuje, sporządza konspekt, cytuje, sporządza przypisy);</p> <p>7) uwzględnia w interpretacji potrzebne konteksty, np. biograficzny, historyczny.</p>	
---	--

JĘZYK REGIONALNY – JĘZYK KASZUBSKI

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Świadomość własnego dziedzictwa regionalnego.

1. Rozumienie znaczenia literatury i kultury w kształtowaniu poczucia tożsamości regionalnej.
2. Poglębianie znajomości literatury, języka, historii i kultury regionu.
3. Przygotowanie do świadomego uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej.

II. Kształcenie językowe.

1. Kształcenie umiejętności posługiwania się leksykalnymi zasobami języka.
2. Świadome wykorzystanie języka regionalnego do wzmacniania poczucia tożsamości i uczestnictwa w życiu wspólnoty regionalnej.
3. Poglębianie wiedzy na temat zagadnień z zakresu nauki o języku.
4. Wzbogacanie umiejętności komunikacyjnych, wykorzystywanie języka kaszubskiego w różnych sytuacjach.
5. Stosowanie szeroko pojętej indywidualizacji nauczania w wyrównywaniu kompetencji językowych uczniów.
6. Wyrabianie szacunku do lokalnych odmian języka regionalnego.

III. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Poznawanie i poszerzanie zakresu znajomości literatury kaszubskiej.
2. Kształcenie umiejętności analizy i interpretacji dzieł literackich i innych tekstów kultury.

3. Kształtowanie umiejętności świadomego uczestniczenia w kulturze: regionalnej, polskiej, europejskiej i światowej.
4. Kształcenie szacunku dla kultury własnej i innych.
5. Rozwijanie zainteresowania kulturą w środowisku lokalnym i rozwijanie potrzeby uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych.

IV. Tworzenie wypowiedzi.

1. Rozwijanie umiejętności wypowiadania się w języku kaszubskim w różnych formach wypowiedzi ustnych i pisemnych.
2. Szerokie wykorzystywanie kompetencji językowych w różnych sytuacjach.
3. Doskonalenie umiejętności wyrażania własnych sądów, poglądów i opinii.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

POZIOM PODSTAWOWY	POZIOM ROZSZERZONY
I. Świadomość własnego dziedzictwa regionalnego. Zdający:	
1) analizuje różne wzorce postaw i w ich kontekście kształtuje swoją tożsamość; 2) rozumie tematy, motywy, topoty charakterystyczne dla literatury kaszubskiej; 3) rozumie kontekst kulturowy poznawanych utworów literackich; 4) dostrzega korzyści wynikające z wzajemnego przenikania się kultur; 5) dostrzega wartości tkwiące w szeroko pojętym nazewnictwie regionalnym.	spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: 1) rozpoznaje w tekstach kultury różne problemy związane z życiem społeczności posługującej się językiem regionalnym kaszubskim; 2) rozpoznaje i rozumie wzajemne wpływy języków na siebie; 3) ma świadomość współistnienia różnych kultur;
II. Kształcenie językowe.	
1. Gramatyka. Zdający:	
1) wykazuje się wiedzą z zakresu fleksji, słowotwórstwa i składni; 2) odnosi się z szacunkiem do lokalnych odmian języka regionalnego; 3) stosuje w tekście zasady ortografii i interpunkcji; 4) analizuje zdania złożone współrzędnie i podrzędnie, rozpoznaje równoważniki zdań;	spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego

<p>5) rozpoznaje temat słowotwórczy i formant w wyrazach pochodnych i wskazuje funkcje formantów w nadawaniu znaczenia wyrazom pochodnym.</p>	
<p>2. Zróżnicowanie języka. Zdający:</p>	
<p>1) wie, że język jest systemem znaków a komunikacja odbywa się na poziomie werbalnym i niewerbalnym; 2) rozpoznaje wyrazy wieloznaczne i rozumie ich znaczenia w tekście; 3) rozumie pojęcie stylu i potrafi rozpoznać różne jego rodzaje; 4) rozpoznaje funkcje języka w tekście; 5) dostrzega wpływ leksyki na tworzenie różnych odmian języka; 6) rozpoznaje różne typy słownictwa (np. archaizmy, neologizmy, eufemizmy, wulgaryzmy).</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: 1) rozpoznaje i nazywa wybrane cechy języka kaszubskiego; 2) sytuuje język kaszubski na tle innych języków.</p>
<p>3. Komunikacja językowa i kultura języka. Zdający:</p>	
<p>1) posługuje się literacką odmianą języka w piśmie oraz literacką lub lokalną odmianą w mowie; 2) rozróżnia pojęcia błędu językowego, poprawności i stosowności wypowiedzi; 3) czerpie dodatkowe informacje z przypisu i innych treści towarzyszących tekstowi; 4) stosuje zasady etyki i etykiety językowej, wie, w jaki sposób zwracać się do rozmówcy w zależności od sytuacji i relacji z rozmówcą.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: 1) rozróżnia i omawia na wybranych przykładach funkcje języka – poznawczą (kategoryzowanie świata), komunikacyjną (tworzenie wypowiedzi i stosowanie języka w aktach komunikacji) oraz społeczną (jednoczenie grupy i budowanie tożsamości zbiorowej – regionalnej, środowiskowej, narodowej);</p>
<p>4. Odbiór przekazu językowego. Zdający:</p>	
<p>1) rozpoznaje charakterystyczne cechy stylu danego tekstu; 2) odczytuje sens tekstu (np. znaczenia wyrazów, związków frazeologicznych, zdań, grup zdań porządkowanych w akapicie), potrafi wydzielić jego fragmenty i objaśnić ich sens oraz</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: 1) dokonuje logicznego streszczenia tekstu argumentacyjnego (wyróżniając kluczowe pojęcia, twierdzenia i sposób ich uzasadnienia); 2) rozpoznaje wypowiedź argumentacyjną,</p>

<p>funkcję na tle całości; 3) odczytuje sens tekstów artystycznych, publicystycznych, popularnonaukowych, prasowych; 4) rozpoznaje gatunki publicystyczne, prasowe, radiowe i telewizyjne.</p>	<p>wskazuje tezę, argumenty i wnioski.</p>
<p>III. Kształcenie literackie i kulturowe.</p>	
<p>1. Analiza i interpretacja utworów literackich. Zdający:</p>	
<p>1) rozpoznaje rodzaje i gatunki literackie, potrafi wymienić ich cechy; 2) rozpoznaje zastosowane w utworze językowe środki wyrazu artystycznego oraz inne wyznaczniki poetyki danego utworu i określa ich funkcje; 3) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania bohatera i świata przedstawionego; 4) rozpoznaje podstawowe motywy i toposy (np. ojczyzny, poety, matki, ziemi, wędrowni, inne) oraz ich funkcje w utworze; 5) wykorzystuje w interpretacji elementy znaczące dla odczytania sensu utworu (tytuł, podtytuł, puenta, kompozycja, słowa kluczowe, motto); 6) wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty: literacki, kulturowy, biograficzny; 7) dostrzega obecne w utworach literackich oraz innych tekstach kultury wartości regionalne, narodowe i uniwersalne.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) dostrzega estetyczne wartości utworu literackiego; 2) przeprowadza interpretację porównawczą utworów literackich; 3) w interpretacji tekstów wykorzystuje wiedzę o ich cechach gatunkowych; 4) przyporządkowuje poznane utwory do określonych grup literackich (np. Młodokaszubi, Zrzeszeńcy).
<p>2. Odbiór tekstów kultury. Zdający:</p>	
<p>1) interpretuje dzieła sztuki; 2) określa wartości poznawanych tekstów kultury;</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego.</p>
<p>IV. Tworzenie wypowiedzi.</p>	

1. Mówienie. Zdający:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki i retoryki; 2) wypowiada się na tematy poruszane w toku edukacji; 3) publicznie wygłasza przygotowaną przez siebie wypowiedź.	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) stawia tezę lub hipotezę, dobiera argumenty, porządkuje je, hierarchizuje, dokonuje ich selekcji pod względem użyteczności wypowiedzi, podsumowuje, dobiera przykłady ilustrujące wywód myślowy, przeprowadza prawidłowe wnioskowanie; 2) przygotowuje wypowiedź (analizuje temat, dostosowuje do niego formę wypowiedzi, sporządza plan wypowiedzi); 3) rozróżnia normę językową wzorcową i użytkową; 4) ocenia własne kompetencje językowe (poprawność gramatyczną, zasoby leksykalne) oraz kompetencje komunikacyjne (stosowność i skuteczność wypowiedzenia się).
2. Pisanie. Zdający:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) hierarchizuje informacje zawarte w tekście; 2) tworzy tekst własny, stosując adekwatną do tematu formę wypowiedzi; 3) opracowuje redakcyjnie własny tekst (dokonuje przeróbek, uzupełnień, transformacji, skrótów, eliminuje przypadkową niejednoznaczność wypowiedzi); 4) wykonuje różne działania na tekście (np. streszcza, parafrazuje, sporządza konspekt, cytuje, sporządza przypisy, dokonuje przekładu); 5) uwzględni w interpretacji potrzebne konteksty, np. biograficzny, historyczny.	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) tworzy dłuższy tekst pisany (rozprawka, referat, interpretacja utworu literackiego lub fragmentu) zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, przestrzegając zasad spójności znaczeniowej i logicznej; 2) tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki i retoryki (stawia tezę lub hipotezę, dobiera argumenty, porządkuje je, hierarchizuje, dokonuje ich selekcji pod względem użyteczności wypowiedzi, podsumowuje, dobiera przykłady ilustrujące wywód myślowy, przeprowadza prawidłowe wnioskowanie);

Lista lektur

Proza:

- 1) Budzisz Alojzy, *Dokôzë* (wybrane utwory lub fragmenty);
- 2) Ceynowa Florian, *Rozmòwa Kaszëbë z Pòlòchã* (fragmenty);
- 3) *Derdowski Hieronim, Ò panu Czòrlińszim, co do Pùcka pò sécë jachòł* (całość);
- 4) Drzeżdżon Jan, *Twarz Smętka* (fragmenty);
- 5) Janke Stanisław, *Liskawica* (fragmenty);
- 6) Jażdżewski Bolesław, *Wspomnienia kaszubskiego „Gbura”, cz. 3* (fragmenty);
- 7) Labuda Aleksander, *Guczów Mack gòdò* (wybrane felietony);
- 8) Łajming Anna, *Czterolistna konieczyna* (wybrane opowiadania lub fragmenty); *Dzieciństwo, Młodość* (wybrane fragmenty);
- 9) Majkowski Aleksander, *Žëcé i przigòdë Remùsa* (całość);
- 10) Walkusz Jan, *Sztrądã słowa* (fragmenty);
- 11) Zbrzëca Jón (ps.), *W stolëcë chmùrników* (wybrane eseje lub ich fragmenty)

oraz inne teksty wybrane przez nauczyciela i uczniów.

Poezja:

Wybór wierszy następujących poetów:

Bieszk Stefan, Czaja Ida, *Derdowski Hieronim*, *Drzeżdżon Jan*, *Heyke Leon*, *Janke Stanisław*, *Karnowski Jan*, *Labuda Aleksander*, *Majkowski Aleksander*, *Nagel Alojzy*, *Pepliński Antoni*, *Rompski Jan*, *Sędzicki Franciszek*, *Stachurski Jerzy*, *Szymańska Ugowska Bożena*, *Trepczyk Jan*, *Zbrzyca Jan* (ps.)

oraz inne utwory wybrane przez nauczyciela i uczniów.

Dramat:

- 1) wybrane dramaty w całości lub fragmentach Jana Karnowskiego oraz Jana Rompskiego;
- 2) *Sychta Bernard, Hanka sã żeni* (fragmenty) lub inny dramat we fragmentach.

Przekłady:

Tłumaczenia literatury polskiej i światowej na język kaszubski (wybrany utwory lub ich fragmenty).

Teksty pomocnicze, np. *bedekery*, *czasopisma*, *leksykony*, *monografie*, *opracowania*, *poradniki*, *przewodniki*, *słowniki*.

Inne propozycje literackie inspirowane kulturą kaszubską do wyboru przez nauczyciela i ucznia.

POZIOM PODSTAWOWY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Pogłębianie wiedzy z zakresu budowy i funkcjonowania organizmu człowieka. Zdający:
- 1) wyjaśnia zjawiska i procesy biologiczne zachodzące w organizmie człowieka;
  - 2) wykazuje związki pomiędzy strukturą i funkcją na różnych poziomach złożoności organizmu;
  - 3) objaśnia funkcjonowanie organizmu człowieka na poszczególnych etapach ontogenezy.
- II. Pogłębianie znajomości uwarunkowań zdrowia człowieka. Zdający:
- 1) planuje działania prozdrowotne;
  - 2) rozumie znaczenie badań profilaktycznych i rozpoznaje sytuacje wymagające konsultacji lekarskiej;
  - 3) rozumie znaczenie poradnictwa genetycznego i transplantologii;
  - 4) dostrzega znaczenie osiągnięć współczesnej nauki w profilaktyce zdrowia;
  - 5) rozumie zagrożenia wynikające ze stosowania środków dopingujących i psychoaktywnych.
- III. Rozwijanie myślenia naukowego; doskonalenie umiejętności planowania i przeprowadzania obserwacji i doświadczeń oraz wnioskowania w oparciu o wyniki badań. Zdający:
- 1) określa problem badawczy, formułuje hipotezy, planuje i przeprowadza oraz dokumentuje obserwacje i proste doświadczenia biologiczne;
  - 2) określa warunki doświadczenia, rozróżnia próbę kontrolną i badawczą;
  - 3) w oparciu o proste analizy statystyczne opracowuje, analizuje i interpretuje wyniki badań;
  - 4) ocenia poprawność zastosowanych procedur badawczych oraz formułuje wnioski;
  - 5) przeprowadza celowe obserwacje mikroskopowe i makroskopowe.
- IV. Posługiwanie się informacjami pochodzącymi z analizy materiałów źródłowych. Zdający:
- 1) wykorzystuje różnorodne źródła i metody pozyskiwania informacji;
  - 2) odczytuje, analizuje, interpretuje i przetwarza informacje tekstowe, graficzne, liczbowe;
  - 3) odróżnia wiedzę potoczną od uzyskanej metodami naukowymi;
  - 4) odróżnia fakty od opinii;
  - 5) objaśnia i komentuje informacje, posługując się terminologią biologiczną;
  - 6) odnosi się krytycznie do informacji pozyskanych z różnych źródeł, w tym internetowych.
- V. Rozumowanie i zastosowanie nabytej wiedzy do rozwiązywania problemów biologicznych. Zdający:

- 1) interpretuje informacje i wyjaśnia związki przyczynowo-skutkowe między procesami i zjawiskami, formułuje wnioski;
- 2) przedstawia opinie i argumenty związane z omawianymi zagadnieniami biologicznymi;
- 3) wyjaśnia zależności między organizmami oraz między organizmem a środowiskiem;
- 4) wykazuje, że różnorodność organizmów jest wynikiem procesów ewolucyjnych.

VI. Rozwijanie postawy szacunku wobec przyrody i środowiska. Zdający:

- 1) rozumie zasadność ochrony przyrody;
- 2) prezentuje postawę szacunku wobec wszystkich istot żywych oraz odpowiedzialnego i świadomego korzystania z dóbr przyrody;
- 3) objaśnia zasady zrównoważonego rozwoju.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

I. Chemizm życia.

1. Składniki nieorganiczne. Zdający:

- 1) przedstawia znaczenie biologiczne makroelementów, w tym pierwiastków biogennych;
- 2) przedstawia znaczenie biologiczne wybranych mikroelementów (Fe, I);
- 3) wyjaśnia rolę wody w życiu organizmów w oparciu o jej właściwości fizyko-chemiczne.

2. Składniki organiczne. Zdający:

- 1) przedstawia budowę węglowodanów (uwzględniając wiązania glikozydowe); rozróżnia monosacharydy (glukoza, fruktoza, galaktoza, ryboza, deoksuryboza), disacharydy (sacharoza, laktoza, maltoza), polisacharydy (skrobia, glikogen, celuloza, chityna); określa znaczenie biologiczne węglowodanów, uwzględniając ich właściwości fizyko-chemiczne; planuje oraz przeprowadza doświadczenie wykazujące obecność polisacharydów w materiale biologicznym;
- 2) przedstawia budowę białek (uwzględniając wiązania peptydowe); rozróżnia białka proste i złożone; określa biologiczne znaczenie białek (albuminy, globuliny, histony, kolagen, keratyna, hemoglobina, mioglobina); przedstawia wpływ czynników fizyko-chemicznych na białko (zjawisko koagulacji i denaturacji); przeprowadza obserwacje wpływu wybranych czynników fizyko-chemicznych na białko;
- 3) przedstawia budowę lipidów (uwzględniając wiązania estrowe); rozróżnia lipidy proste i złożone; przedstawia właściwości lipidów oraz określa ich znaczenie biologiczne;
- 4) porównuje skład chemiczny i strukturę cząsteczek DNA i RNA, z uwzględnieniem rodzajów wiązań występujących w tych cząsteczkach; określa znaczenie biologiczne kwasów nukleinowych.

II. Komórka. Zdający:

- 1) rozpoznaje elementy budowy komórki eukariotycznej na mikrofotografii, rysunku lub na schemacie;
- 2) wykazuje związek budowy błony biologicznej z pełnionymi przez nią funkcjami;
- 3) rozróżnia rodzaje transportu do i z komórki (dyfuzja prosta i wspomagana, transport aktywny, endocytoza i egzocytoza);
- 4) wyjaśnia rolę błony komórkowej i tonoplastu w procesach osmotycznych; planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące wpływ roztworów o różnym stężeniu na zjawisko osmozy;
- 5) przedstawia budowę jądra komórkowego i jego rolę w funkcjonowaniu komórki;
- 6) opisuje lokalizację, budowę i funkcje rybosomów;
- 7) przedstawia błony wewnątrzkomórkowe jako zintegrowany system strukturalno-funkcjonalny oraz określa jego rolę w kompartmentacji komórki;
- 8) opisuje budowę i funkcje mitochondriów.

III. Energia i metabolizm.

1. Podstawowe zasady metabolizmu. Zdający:

- 1) wyjaśnia na przykładach pojęcia szlaku i cyklu metabolicznego;
- 2) porównuje istotę procesów anabolicznych i katabolicznych oraz wykazuje, że są ze sobą powiązane;
- 3) wykazuje związek budowy ATP z jego rolą biologiczną.

2. Enzymy. Zdający:

- 1) przedstawia charakterystyczne cechy budowy enzymu;
- 2) wyjaśnia istotę katalizy enzymatycznej;
- 3) przedstawia sposoby regulacji aktywności enzymów (aktywacja, inhibicja);
- 4) wyjaśnia mechanizm sprzężenia zwrotnego ujemnego w regulacji przebiegu szlaków metabolicznych;
- 5) wyjaśnia wpływ czynników fizyko-chemicznych (temperatury, pH, stężenia substratu) na przebieg katalizy enzymatycznej; planuje i przeprowadza doświadczenie badające wpływ czynników na aktywność wybranych enzymów (katalaza).

3. Oddychanie komórkowe. Zdający:

- 1) wykazuje związek budowy mitochondrium z przebiegiem procesu oddychania komórkowego;
- 2) określa na podstawie analizy schematu przebiegu glikolizy, reakcji pomostowej i cyklu Krebsa, substraty i produkty tych procesów;
- 3) porównuje na podstawie analizy schematu, drogi przemiany pirogronianu jako produktu glikolizy w fermentacji mleczanowej i w oddychaniu tlenowym;
- 4) wyjaśnia, dlaczego utlenianie substratu energetycznego w warunkach tlenowych dostarcza więcej energii niż w warunkach beztlenowych;
- 5) przedstawia na podstawie analizy schematu znaczenie utleniania kwasów tłuszczowych, glikogenolizy w przemianach energetycznych komórki.

IV. Podziały komórkowe. Zdający:

- 1) przedstawia organizację materiału genetycznego w jądrze komórkowym;
- 2) opisuje cykl komórkowy z uwzględnieniem zmian ilości DNA w poszczególnych jego etapach;
- 3) przedstawia istotę procesu replikacji DNA i uzasadnia jego konieczność przed podziałem komórki;
- 4) przedstawia znaczenie mitozy i mejozy w zachowaniu ciągłości życia na Ziemi;
- 5) wyjaśnia znaczenie apoptozy dla prawidłowego rozwoju i funkcjonowania organizmu.

V. Budowa i fizjologia człowieka.

1. Podstawowe zasady budowy i funkcjonowania organizmu człowieka. Zdający:

- 1) rozpoznaje tkanki zwierzęce na schemacie, mikrofotografii, na podstawie opisu i wykazuje związek ich budowy z pełnioną funkcją;
- 2) wykazuje związek budowy narządów z pełnioną przez nie funkcją;
- 3) przedstawia powiązania funkcjonalne pomiędzy narządami w obrębie układu;
- 4) przedstawia powiązania funkcjonalne pomiędzy układami narządów w obrębie organizmu;
- 5) przedstawia mechanizmy warunkujące homeostazę (termoregulacja, osmoregulacja, stałość składu płynów ustrojowych, ciśnienie krwi).

2. Odżywianie się. Zdający:

- 1) przedstawia rolę nieorganicznych i organicznych składników pokarmowych w odżywianiu, w szczególności białek pełnowartościowych i niepełnowartościowych, NNKT, błonnika, witamin;
- 2) przedstawia związek budowy odcinków przewodu pokarmowego z pełnioną przez nie funkcją;
- 3) przedstawia rolę wydzielin gruczołów i komórek gruczołowych w obróbce pokarmu;
- 4) przedstawia proces trawienia poszczególnych składników pokarmowych w przewodzie pokarmowym człowieka; planuje i przeprowadza doświadczenie sprawdzające warunki trawienia skrobi;
- 5) przedstawia proces wchłaniania poszczególnych produktów trawienia składników pokarmowych w przewodzie pokarmowym;
- 6) przedstawia rolę wątroby w przemianach substancji wchłoniętych w przewodzie pokarmowym;
- 7) przedstawia zasady racjonalnego żywienia;
- 8) podaje przyczyny otyłości oraz sposoby jej profilaktyki;
- 9) przedstawia znaczenie badań diagnostycznych (gastroskopia, kolonoskopia, USG) w profilaktyce i leczeniu chorób układu pokarmowego, w tym raka żołądka, raka jelita grubego.

3. Odporność. Zdający:

- 1) rozróżnia odporność wrodzoną (nieswoistą) i nabytą (swoistą) oraz komórkową i humoralną;
  - 2) opisuje sposoby nabywania odporności swoistej (czynny i bierny);
  - 3) przedstawia narządy i komórki układu odpornościowego;
  - 4) przedstawia rolę mediatorów układu odpornościowego w reakcji odpornościowej (białka ostrej fazy, cytokiny);
  - 5) wyjaśnia, na czym polega zgodność tkankowa i przedstawia jej znaczenie w transplantologii;
  - 6) wyjaśnia istotę konfliktu serologicznego i przedstawia znaczenie podawania przeciwciał anti-Rh;
  - 7) analizuje zaburzenia funkcjonowania układu odpornościowego (nadmierna i osłabiona odpowiedź immunologiczna) oraz podaje sytuacje wymagające immunosupresji (przeszczepy, alergię, choroby autoimmunologiczne).
4. Wymiana gazowa i krążenie. Zdający:
- 1) wykazuje związek między budową i funkcją elementów układu oddechowego człowieka;
  - 2) przedstawia warunki umożliwiające i ułatwiające dyfuzję gazów przez powierzchnię wymiany gazowej płuc;
  - 3) wyjaśnia mechanizm wentylacji płuc;
  - 4) opisuje wymianę gazową w tkankach i płucach uwzględniając powinowactwo hemoglobiny do tlenu w różnych warunkach pH i temperatury krwi oraz ciśnienia parcjalnego tlenu w środowisku zewnętrznym;
  - 5) analizuje wpływ czynników zewnętrznych na funkcjonowanie układu oddechowego (tlenek węgla, pyłowe zanieczyszczenie powietrza, dym tytoniowy, smog);
  - 6) przedstawia znaczenie badań diagnostycznych w profilaktyce chorób układu oddechowego (RTG klatki piersiowej, spirometria, bronchoskopia);
  - 7) przedstawia rolę krwi w transporcie gazów oddechowych;
  - 8) wykazuje związek między budową i funkcją naczyń krwionośnych;
  - 9) przedstawia budowę serca oraz krążenie krwi w obiegu płucnym i ustrojowym;
  - 10) przedstawia automatyzm pracy serca;
  - 11) wykazuje związek między stylem życia i chorobami układu krążenia (miażdżycy, zawał mięśnia sercowego); przedstawia znaczenie badań diagnostycznych w profilaktyce chorób układu krążenia (EKG, pomiar ciśnienia tętniczego);
  - 12) przedstawia funkcje elementów układu limfatycznego i przedstawia rolę limfy.
5. Wydalanie i osmoregulacja. Zdający:
- 1) przedstawia związek między budową i funkcją narządów układu moczowego;
  - 2) przedstawia istotę procesu wydalania oraz wymienia substancje, które są wydalane z organizmu;
  - 3) określa na podstawie analizy schematu przebiegu cyklu mocznikowego substraty i produkty tego procesu; przedstawia znaczenie tego procesu w utrzymaniu homeostazy organizmu;

- 4) przedstawia proces tworzenia moczu oraz wyjaśnia znaczenie regulacji hormonalnej w tym procesie;
  - 5) analizuje znaczenie badań diagnostycznych w profilaktyce chorób układu moczowego (badanie ogólne moczu).
6. Regulacja hormonalna. Zdający:
- 1) rozróżnia hormony steroidowe i niesteroidowe;
  - 2) podaje lokalizacje gruczołów dokrewnych i wymienia hormony przez nie produkowane;
  - 3) wyjaśnia, w jaki sposób koordynowana jest aktywność układów hormonalnego i nerwowego (nadrzędna rola podwzgórza i przysadki);
  - 4) wyjaśnia mechanizm sprzężenia zwrotnego ujemnego na osi podwzgórze – przysadka – gruczoł (hormony tarczycy, kory nadnerczy i gonad);
  - 5) przedstawia antagonistyczne działanie hormonów na przykładzie regulacji poziomu glukozy i wapnia we krwi;
  - 6) wyjaśnia rolę hormonów w reakcji na stres;
  - 7) przedstawia rolę hormonów w regulacji tempa metabolizmu;
  - 8) określa skutki niedoczynności i nadczynności gruczołów dokrewnych.
7. Regulacja nerwowa. Zdający:
- 1) wyjaśnia istotę powstawania i przewodzenia impulsu nerwowego; wykazuje związek między budową neuronu a przewodzeniem impulsu nerwowego;
  - 2) przedstawia działanie synapsy chemicznej uwzględniając rolę przekaźników chemicznych; podaje przykłady tych neuroprzekaźników;
  - 3) przedstawia drogę impulsu nerwowego w łuku odruchowym;
  - 4) porównuje rodzaje odruchów i przedstawia rolę odruchów warunkowych w procesie uczenia się;
  - 5) przedstawia budowę i funkcje mózgu, rdzenia kręgowego i nerwów;
  - 6) przedstawia rolę autonomicznego układu nerwowego w utrzymaniu homeostazy oraz podaje lokalizacje ośrodków tego układu;
  - 7) wyróżnia rodzaje receptorów ze względu na rodzaj odbieranego bodźca; wykazuje związek pomiędzy lokalizacją receptorów w organizmie a pełnioną funkcją;
  - 8) przedstawia budowę oraz działanie oka i ucha;
  - 9) wyjaśnia wpływ substancji psychoaktywnych, w tym dopalaczy, na funkcjonowanie organizmu;
  - 10) przedstawia wybrane choroby układu nerwowego (depresja, choroba Alzheimera, choroba Parkinsona) oraz znaczenie ich wczesnej diagnostyki dla ograniczenia społecznych skutków tych chorób.
8. Poruszanie się. Zdający:
- 1) rozpoznaje rodzaje kości ze względu na ich kształt (długie, krótkie, płaskie, różnokształtne);
  - 2) rozpoznaje (na modelu, schemacie, rysunku) rodzaje połączeń kości i określa ich funkcje;
  - 3) rozpoznaje (na modelu, schemacie, rysunku) kości szkieletu osiowego, obręczy i kończyn;

- 4) opisuje współdziałanie mięśni, ścięgien, stawów i kości w ruchu;
  - 5) przedstawia budowę mięśnia szkieletowego (filamenty aktynowe i miozynowe, miofibrilla, włókno mięśniowe, brzusiec mięśnia);
  - 6) wyjaśnia na podstawie schematu molekularny mechanizm skurczu mięśnia;
  - 7) przedstawia sposoby pozyskiwania ATP niezbędnego do skurczu mięśnia;
  - 8) przedstawia antagonizm i współdziałanie mięśni w wykonywaniu ruchów;
  - 9) wyjaśnia wpływ odżywiania się (w tym suplementacji) na rozwój oraz stan kości i mięśni człowieka.
9. Skóra i termoregulacja. Zdający:
- 1) wykazuje związek między budową i funkcją skóry;
  - 2) przedstawia rolę skóry w syntezie witaminy D; wykazuje związek nadmiernej ekspozycji na promieniowanie UV z procesem starzenia się skóry oraz zwiększonym ryzykiem wystąpienia chorób i zmian skórnych.
10. Rozmnażanie i rozwój. Zdający:
- 1) przedstawia istotę rozmnażania płciowego;
  - 2) przedstawia budowę i funkcje narządów układu rozrodczego męskiego i żeńskiego;
  - 3) analizuje proces gametogenezy i wskazuje podobieństwa oraz różnice w przebiegu powstawania gamet męskich i żeńskich;
  - 4) przedstawia przebieg cyklu menstruacyjnego, z uwzględnieniem działania hormonów przysadkowych i jajnikowych w jego regulacji;
  - 5) przedstawia rolę syntetycznych hormonów (progesteronu i estrogenów) w regulacji cyklu menstruacyjnego;
  - 6) przedstawia przebieg ciąży, z uwzględnieniem funkcji łożyska i błon płodowych; analizuje wpływ czynników wewnętrznych i zewnętrznych na przebieg ciąży; wyjaśnia istotę i znaczenie badań prenatalnych;
  - 7) przedstawia wybrane choroby układu rozrodczego (rak szyjki macicy, rak jądra, rak jajnika, przerost gruczołu krokowego) oraz znaczenie ich wczesnej diagnostyki;
  - 8) przedstawia wybrane choroby przenoszone drogą płciową (zakażenia HPV) oraz sposoby ich profilaktyki;
  - 9) przedstawia etapy ontogenezy, uwzględniając skutki wydłużającego się okresu starości.

VI. Ekspresja informacji genetycznej w komórkach człowieka. Zdający:

- 1) opisuje genom komórki oraz strukturę genu;
- 2) opisuje proces transkrypcji, z uwzględnieniem roli polimerazy RNA;
- 3) opisuje proces obróbki potranskrypcyjnej;
- 4) przedstawia cechy kodu genetycznego;
- 5) opisuje proces translacji;
- 6) przedstawia istotę regulacji ekspresji genów.

VII. Genetyka klasyczna.

1. Dziedziczenie cech. Zdający:

- 1) zapisuje i analizuje krzyżówki (w tym krzyżówki testowe) oraz określa prawdopodobieństwo wystąpienia określonych genotypów i fenotypów oraz stosunek fenotypowy w pokoleniach potomnych, w tym cech warunkowanych przez allele wielokrotne;
  - 2) przedstawia dziedziczenie jednogenowe, dwugenowe i wielogenowe (dominacja pełna, dominacja niepełna, kodominacja, współdziałanie dwóch lub większej liczby genów);
  - 3) przedstawia główne założenia chromosomowej teorii dziedziczności Morgana;
  - 4) analizuje dziedziczenie cech sprzężonych;
  - 5) przedstawia determinację oraz dziedziczenie płci u człowieka;
  - 6) przedstawia dziedziczenie cech sprzężonych z płcią;
  - 7) analizuje rodowody i na ich podstawie ustala sposób dziedziczenia danej cechy.
2. Zmienność organizmów. Zdający:
- 1) opisuje zmienność jako różnorodność fenotypową osobników w populacji;
  - 2) przedstawia typy zmienności genetycznej (rekombinacyjna i mutacyjna);
  - 3) rozróżnia ciągłą i nieciągłą zmienność cechy;
  - 4) przedstawia źródła zmienności rekombinacyjnej;
  - 5) rozróżnia rodzaje mutacji genowych oraz określa ich skutki;
  - 6) rozróżnia rodzaje aberracji chromosomowych (strukturalnych i liczbowych) oraz określa ich skutki;
  - 7) określa, na podstawie analizy rodowodu lub kariotypu, podłoże genetyczne chorób człowieka (mukowiscydoza, fenylketonuria, płasawica Huntingtona, hemofilia, zespół Downa);
  - 8) wykazuje związek pomiędzy narażeniem organizmu na działanie czynników mutagennych (fizycznych, chemicznych, biologicznych) a zwiększonym ryzykiem wystąpienia chorób;
  - 9) przedstawia transformację nowotworową komórek jako następstwo mutacji w obrębie genów kodujących białka regulujące cykl komórkowy oraz odpowiedzialne za naprawę DNA.

VIII. Biotechnologia. Podstawy inżynierii genetycznej. Zdający:

- 1) rozróżnia biotechnologię tradycyjną i molekularną;
- 2) przedstawia współczesne zastosowania metod biotechnologii tradycyjnej w przemyśle farmaceutycznym, spożywczym, rolnictwie, biodegradacji i oczyszczaniu ścieków;
- 3) przedstawia istotę technik stosowanych w inżynierii genetycznej (elektroforeza DNA, metoda PCR);
- 4) przedstawia zastosowania wybranych technik inżynierii genetycznej w medycynie sądowej, kryminalistyce, diagnostyce chorób;
- 5) wyjaśnia, czym jest organizm transgeniczny i GMO; przedstawia sposoby otrzymywania organizmów transgenicznych;
- 6) przedstawia potencjalne korzyści i zagrożenia wynikające z zastosowania organizmów modyfikowanych genetycznie w rolnictwie, przemyśle,

medycynie i badaniach naukowych; podaje przykłady produktów otrzymanych z wykorzystaniem modyfikowanych genetycznie organizmów;

- 7) przedstawia sytuacje, w których zasadne jest korzystanie z poradnictwa genetycznego;
- 8) przedstawia szanse i zagrożenia wynikające z zastosowań biotechnologii molekularnej.

IX. Ewolucja. Zdający:

- 1) przedstawia podstawowe źródła wiedzy o mechanizmach i przebiegu ewolucji;
- 2) określa pokrewieństwo ewolucyjne gatunków na podstawie analizy drzewa filogenetycznego;
- 3) przedstawia rodzaje zmienności i wykazuje znaczenie zmienności genetycznej w procesie ewolucji;
- 4) wyjaśnia mechanizm działania doboru naturalnego i przedstawia jego rodzaje (stabilizujący, kierunkowy i różnicujący);
- 5) wykazuje, że dzięki doborowi naturalnemu organizmy zyskują nowe cechy adaptacyjne;
- 6) określa warunki, w jakich zachodzi dryf genetyczny;
- 7) przedstawia przyczyny zmian częstości alleli w populacji;
- 8) wyjaśnia, dlaczego mimo działania doboru naturalnego w populacji ludzkiej utrzymują się allele warunkujące choroby genetyczne;
- 9) przedstawia gatunek jako izolowaną pulę genową;
- 10) przedstawia specjację jako mechanizm powstawania gatunków;
- 11) rozpoznaje, na podstawie opisu, schematu, rysunku, konwergencję i dywergencję;
- 12) określa pokrewieństwo człowieka z innymi zwierzętami, na podstawie analizy drzewa rodowego;
- 13) przedstawia podobieństwa między człowiekiem a innymi naczelnymi; przedstawia cechy odróżniające człowieka od małp człekokształtnych;
- 14) analizuje różnorodne źródła informacji dotyczące ewolucji człowieka i przedstawia tendencje zmian ewolucyjnych.

X. Ekologia. Zdający:

- 1) rozróżnia czynniki biotyczne i abiotyczne oddziałujące na organizmy;
- 2) przedstawia elementy niszy ekologicznej organizmu; rozróżnia niszę ekologiczną od siedliska;
- 3) wyjaśnia, czym jest tolerancja ekologiczna;
- 4) wykazuje znaczenie organizmów o wąskim zakresie tolerancji ekologicznej w bioindykacji;
- 5) charakteryzuje populację, określając jej cechy (liczebność, zagęszczenie, struktura przestrzenna, wiekowa i płciowa); dokonuje obserwacji cech populacji wybranego gatunku;
- 6) wyjaśnia znaczenie zależności nieantagonistycznych (mutualizm obligatoryjny i fakultatywny, komensalizm) w ekosystemie i podaje ich przykłady;

- 7) przedstawia skutki konkurencji wewnątrzgatunkowej i międzygatunkowej;
- 8) przedstawia adaptacje drapieżników, pasożytów i roślinożerców do zdobywania pokarmu;
- 9) przedstawia obronne adaptacje ofiar drapieżników, żywicieli pasożytów oraz zjadanych roślin;
- 10) określa zależności pokarmowe w ekosystemie na podstawie analizy fragmentów sieci pokarmowych; przedstawia zależności pokarmowe w biocenozie w postaci łańcuchów pokarmowych;
- 11) wyjaśnia przepływ energii i obieg materii w ekosystemie;
- 12) opisuje obieg węgla i azotu w przyrodzie, wykazując rolę różnych grup organizmów w tych obiegach.

XI. Różnorodność biologiczna, jej zagrożenia i ochrona. Zdający:

- 1) przedstawia typy różnorodności biologicznej: genetyczną, gatunkową i ekosystemową;
- 2) wykazuje wpływ działalności człowieka (intensyfikacji rolnictwa, urbanizacji, industrializacji, rozwoju komunikacji i turystyki) na różnorodność biologiczną;
- 3) wykazuje wpływ działalności człowieka na różnorodność biologiczną;
- 4) wyjaśnia znaczenie restytucji i reintrodukcji gatunków dla zachowania różnorodności biologicznej; podaje przykłady restytuowanych gatunków;
- 5) uzasadnia konieczność stosowania różnych form ochrony przyrody, w tym Natura 2000;
- 6) uzasadnia konieczność współpracy międzynarodowej (CITES, Konwencja o Różnorodności Biologicznej, Agenda 21) dla ochrony różnorodności biologicznej;
- 7) przedstawia istotę zrównoważonego rozwoju.

POZIOM ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Pogłębianie wiedzy z zakresu różnorodności biologicznej oraz zjawisk i procesów biologicznych zachodzących na różnych poziomach organizacji życia. Zdający:
- 1) opisuje, porządkuje i rozpoznaje organizmy;
  - 2) wyjaśnia zjawiska i procesy biologiczne zachodzące w wybranych organizmach i w środowisku;
  - 3) wykazuje związki pomiędzy strukturą i funkcją na różnych poziomach organizacji życia;
  - 4) objaśnia funkcjonowanie organizmu człowieka na różnych poziomach złożoności i w poszczególnych etapach ontogenezy;
  - 5) przedstawia i wyjaśnia zależności między organizmami oraz między organizmem a środowiskiem;
  - 6) wykazuje, że różnorodność organizmów jest wynikiem procesów ewolucyjnych.

II. Rozwijanie myślenia naukowego; doskonalenie umiejętności planowania i przeprowadzania obserwacji i doświadczeń oraz wnioskowania w oparciu o wyniki badań. Zdający:

- 1) określa problem badawczy, formułuje hipotezy, planuje i przeprowadza oraz dokumentuje obserwacje i proste doświadczenia biologiczne;
- 2) określa warunki doświadczenia, rozróżnia próbę kontrolną i badawczą;
- 3) opracowuje, analizuje i interpretuje wyniki badań w oparciu o proste analizy statystyczne;
- 4) odnosi się do wyników uzyskanych przez innych badaczy;
- 5) ocenia poprawność zastosowanych procedur badawczych oraz formułuje wnioski;
- 6) przygotowuje preparaty świeże oraz przeprowadza celowe obserwacje mikroskopowe i makroskopowe.

III. Posługiwanie się informacjami pochodzącymi z analizy materiałów źródłowych. Zdający:

- 1) wykorzystuje różnorodne źródła i metody pozyskiwania informacji;
- 2) odczytuje, analizuje, interpretuje i przetwarza informacje tekstowe, graficzne, liczbowe;
- 3) odróżnia wiedzę potoczną od uzyskanej metodami naukowymi;
- 4) odróżnia fakty od opinii;
- 5) objaśnia i komentuje informacje, posługując się terminologią biologiczną;
- 6) odnosi się krytycznie do informacji pozyskanych z różnych źródeł, w tym internetowych.

IV. Rozumowanie i zastosowanie nabytej wiedzy do rozwiązywania problemów biologicznych. Zdający:

- 1) interpretuje informacje i wyjaśnia związki przyczynowo-skutkowe między procesami i zjawiskami, formułuje wnioski;
- 2) przedstawia opinie i argumenty związane z omawianymi zagadnieniami biologicznymi.

V. Pogłębianie znajomości uwarunkowań zdrowia człowieka. Zdający:

- 1) planuje działania prozdrowotne;
- 2) rozumie znaczenie badań profilaktycznych i rozpoznaje sytuacje wymagające konsultacji lekarskiej;
- 3) rozumie zagrożenia wynikające ze stosowania środków dopingujących i psychoaktywnych;
- 4) rozumie znaczenie poradnictwa genetycznego i transplantologii;
- 5) dostrzega znaczenie osiągnięć współczesnej nauki w profilaktyce chorób.

VI. Rozwijanie postawy szacunku wobec przyrody i środowiska. Zdający:

- 1) rozumie zasadność ochrony przyrody;
- 2) prezentuje postawę szacunku wobec istot żywych;
- 3) odpowiedzialnie i świadomie korzysta z dóbr przyrody;

- 4) objaśnia zasady zrównoważonego rozwoju.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

I. Chemizm życia.

1. Składniki nieorganiczne. Zdający:

- 1) przedstawia znaczenie biologiczne makroelementów, w tym pierwiastków biogennych;
- 2) przedstawia znaczenie biologiczne wybranych mikroelementów (Fe, I);
- 3) wyjaśnia rolę wody w życiu organizmów, z uwzględnieniem jej właściwości fizycznych i chemicznych.

2. Składniki organiczne. Zdający:

- 1) przedstawia budowę węglowodanów (uwzględniając wiązania glikozydowe α , β); rozróżnia monosacharydy (glukoza, fruktoza, galaktoza, ryboza, deoksyryboza), disacharydy (sacharoza, laktoza, maltoza), polisacharydy (skrobia, glikogen, celuloza, chityna) i określa znaczenie biologiczne węglowodanów, uwzględniając ich właściwości fizyczne i chemiczne; planuje oraz przeprowadza doświadczenie wykazujące obecność polisacharydów w materiale biologicznym;
- 2) przedstawia budowę białek (uwzględniając wiązania peptydowe); rozróżnia białka proste i złożone; opisuje strukturę I-, II-, III- i IV-rzędową białek; przedstawia wpływ czynników fizycznych i chemicznych na białko (zjawisko koagulacji i denaturacji); określa biologiczne znaczenie białek (albuminy, globuliny, histony, kolagen, keratyna, hemoglobina, mioglobina); przeprowadza obserwacje wpływu wybranych czynników fizycznych i chemicznych na białko;
- 3) przedstawia budowę lipidów (uwzględniając wiązania estrowe); rozróżnia lipidy proste i złożone, przedstawia właściwości lipidów oraz określa ich znaczenie biologiczne;
- 4) porównuje skład chemiczny i strukturę cząsteczek DNA i RNA, z uwzględnieniem rodzajów wiązań występujących w tych cząsteczkach; określa znaczenie biologiczne kwasów nukleinowych.

II. Komórka. Zdający:

- 1) rozpoznaje elementy budowy komórki eukariotycznej na mikrofotografii, rysunku lub na schemacie;
- 2) wykazuje związek budowy błony komórkowej z pełnionymi przez nią funkcjami;
- 3) rozróżnia rodzaje transportu do i z komórki (dyfuzja prosta i wspomaganą, transport aktywny, endocytoza i egzocytoza);
- 4) wyjaśnia rolę błony komórkowej i tonoplastu w procesach osmotycznych; planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące zjawisko osmozy

- wywołane różnicą stężeń wewnątrz i na zewnątrz komórki; planuje i przeprowadza obserwację zjawiska plazmolizy;
- 5) przedstawia budowę jądra komórkowego i jego rolę w funkcjonowaniu komórki;
  - 6) opisuje budowę rybosomów, ich powstawanie i pełnioną funkcję oraz określa ich lokalizację w komórce;
  - 7) przedstawia błony wewnątrzkomórkowe jako zintegrowany system strukturalno-funkcjonalny oraz określa jego rolę w kompartmentacji komórki;
  - 8) opisuje budowę mitochondriów i plastydów ze szczególnym uwzględnieniem chloroplastów;
  - 9) przedstawia argumenty przemawiające za endosymbiotycznym pochodzeniem mitochondriów i chloroplastów;
  - 10) wykazuje związek budowy ściany komórkowej z pełnioną funkcją oraz wskazuje grupy organizmów, u których ona występuje;
  - 11) przedstawia znaczenie wakuoli w funkcjonowaniu komórki roślinnej;
  - 12) przedstawia znaczenie cytoszkieletu w ruchu komórek, transporcie wewnątrzkomórkowym, podziałach komórkowych oraz stabilizacji struktury komórki;
  - 13) wykazuje różnice w budowie komórki prokariotycznej i eukariotycznej;
  - 14) wykazuje różnice w budowie komórki roślinnej, grzybowej i zwierzęcej.

III. Energia i metabolizm.

1. Podstawowe zasady metabolizmu. Zdający:
  - 1) wyjaśnia, na przykładach, pojęcia: szlaku i cyklu metabolicznego;
  - 2) porównuje istotę procesów anabolicznych i katabolicznych oraz wykazuje, że są ze sobą powiązane.
2. Przenośniki energii oraz protonów i elektronów w komórce. Zdający:
  - 1) wykazuje związek budowy ATP z jego rolą biologiczną;
  - 2) przedstawia znaczenie NAD^+ , FAD, NADP^+ w procesach utleniania i redukcji.
3. Enzymy. Zdający:
  - 1) przedstawia charakterystyczne cechy budowy enzymu;
  - 2) wyjaśnia, na czym polega swoistość substratowa enzymu oraz opisuje katalizę enzymatyczną;
  - 3) przedstawia sposoby regulacji aktywności enzymów (aktywacja, inhibicja);
  - 4) wyjaśnia mechanizm sprzężenia zwrotnego ujemnego jako sposobu regulacji przebiegu szlaków metabolicznych;
  - 5) wyjaśnia wpływ czynników fizyko-chemicznych (temperatury, pH, stężenia substratu) na przebieg katalizy enzymatycznej; planuje i przeprowadza doświadczenie badające wpływ różnych czynników na aktywność enzymów (katalaza, proteinaza).
4. Fotosynteza. Zdający:
  - 1) wykazuje związek budowy chloroplastu z przebiegiem procesu fotosyntezy;
  - 2) przedstawia rolę barwników i fotosystemów w procesie fotosyntezy;

- 3) analizuje na podstawie schematu przebieg fazy zależnej od światła oraz fazy niezależnej od światła; wyróżnia substraty i produkty obu faz; wykazuje rolę składników siły asymilacyjnej w fazie niezależnej od światła;
  - 4) wyjaśnia mechanizm powstawania ATP w procesie chemiosmozy w chloroplastach;
  - 5) porównuje na podstawie schematu fotofosforylację cykliczną i niecykliczną.
5. Pozyskiwanie energii użytecznej biologicznie. Zdający:
- 1) wykazuje związek budowy mitochondrium z przebiegiem procesu oddychania komórkowego;
  - 2) analizuje na podstawie schematu przebieg glikolizy, reakcji pomostowej i cyklu Krebsa, wyróżnia substraty i produkty tych procesów;
  - 3) przedstawia, na czym polega fosforylacja substratowa;
  - 4) wyjaśnia mechanizm powstawania ATP w procesie chemiosmozy w mitochondriach (fosforylacja oksydacyjna);
  - 5) porównuje drogi przemiany pirogronianu w fermentacji alkoholowej, mleczanowej i w oddychaniu tlenowym;
  - 6) wyjaśnia, dlaczego utlenianie substratu energetycznego w warunkach tlenowych dostarcza więcej energii niż w warunkach beztlenowych;
  - 7) analizuje na podstawie schematu przebieg glikogenolizy i wykazuje związek tego procesu z pozyskiwaniem energii przez komórkę.

IV. Podziały komórkowe. Zdający:

- 1) przedstawia organizację materiału genetycznego w komórce;
- 2) wyjaśnia mechanizm replikacji DNA, z uwzględnieniem roli enzymów (helikaza, prymaza, polimeraza DNA, ligaza);
- 3) opisuje cykl komórkowy, z uwzględnieniem zmian ilości DNA w poszczególnych jego etapach; uzasadnia konieczność replikacji DNA przed podziałem komórki;
- 4) opisuje przebieg kariokinezy podczas mitozy i mejozy;
- 5) rozpoznaje (na schemacie, rysunku, mikrografii) poszczególne etapy mitozy i mejozy;
- 6) porównuje przebieg cytokinezy w komórkach roślinnych i zwierzęcych;
- 7) przedstawia znaczenie mitozy i mejozy w zachowaniu ciągłości życia na Ziemi;
- 8) wyjaśnia znaczenie procesu *crossing-over* i niezależnej segregacji chromosomów jako źródeł zmienności rekombinacyjnej i różnorodności biologicznej;
- 9) przedstawia apoptozę jako proces warunkujący prawidłowy rozwój i funkcjonowanie organizmów wielokomórkowych.

V. Zasady klasyfikacji i sposoby identyfikacji organizmów. Zdający:

- 1) wnioskuje na podstawie analizy kladogramów o pokrewieństwie ewolucyjnym organizmów;

- 2) rozróżnia na drzewie filogenetycznym grupy monofiletyczne, parafiletyczne i polifiletyczne; wykazuje, że klasyfikacja organizmów oparta jest na ich filogenezie;
- 3) porządkuje hierarchicznie podstawowe rangi taksonomiczne.

VI. Bakterie. Zdający:

- 1) przedstawia budowę komórki prokariotycznej, z uwzględnieniem różnic w budowie ściany komórkowej bakterii Gram-dodatnich i Gram-ujemnych;
- 2) przedstawia czynności życiowe bakterii: odżywanie (chemoautotrofizm, fotoautotrofizm, heterotrofizm); oddychanie beztlenowe (denitryfikacja, fermentacja) i tlenowe; rozmnażanie;
- 3) wykazuje znaczenie procesów płciowych w zmienności genetycznej bakterii;
- 4) przedstawia znaczenie bakterii w przyrodzie i dla człowieka, w tym wywołujących choroby człowieka (gruźlica, tężec, borelioza).

VII. Grzyby. Zdający:

- 1) przedstawia różnorodność morfologiczną grzybów;
- 2) przedstawia czynności życiowe grzybów: odżywanie, oddychanie i rozmnażanie;
- 3) przedstawia znaczenie grzybów w przyrodzie.

VIII. Protisty. Zdający:

- 1) przedstawia formy morfologiczne protistów;
- 2) przedstawia czynności życiowe protistów: odżywanie, poruszanie się, rozmnażanie, wydalanie i osmoregulację;
- 3) wykazuje związek budowy protistów ze środowiskiem i trybem ich życia (obecność aparatu ruchu, budowa błony komórkowej, obecność chloroplastów i wodniczek tętniących);
- 4) analizuje na podstawie schematów przebieg cykli rozwojowych protistów i rozróżnia poszczególne fazy jądrowe;
- 5) przedstawia drogi zarażenia się i zasady profilaktyki chorób wywołanych przez protisty (malaria, toksoplazmoza, lamblioza);
- 6) przedstawia znaczenie protistów (w tym protistów fotosyntetyzujących i symbiotycznych) w przyrodzie i dla człowieka.

IX. Różnorodność roślin.

1. Rośliny lądowe i wtórnie wodne. Zdający:

- 1) określa różnice między warunkami życia w wodzie i na lądzie;
- 2) przedstawia na przykładzie rodzimych gatunków cechy charakterystyczne mchów, paproci i nasiennych oraz na podstawie tych cech identyfikuje organizm jako przedstawiciela jednej z tych grup;
- 3) rozpoznaje tkanki roślinne na schemacie, mikrofotografii, na podstawie opisu i wykazuje związek ich budowy z pełnioną funkcją;
- 4) przedstawia znaczenie połączeń międzykomórkowych w tkankach roślinnych;

- 5) wykazuje związek budowy morfologicznej i anatomicznej (pierwotnej i wtórnej) organów wegetatywnych roślin z pełnionymi przez nie funkcjami;
  - 6) przedstawia cechy budowy roślin, które umożliwiły im zasiedlenie środowisk lądowych;
  - 7) uzasadnia, że modyfikacje organów wegetatywnych roślin są adaptacją do różnych warunków środowiska i pełnionych funkcji;
  - 8) przedstawia znaczenie roślin dla człowieka.
2. Gospodarka wodna i odżywianie mineralne roślin. Zdający:
- 1) wyjaśnia mechanizmy pobierania oraz transportu wody i soli mineralnych;
  - 2) wykazuje związek zmian potencjału osmotycznego i potencjału wody z otwieraniem i zamykaniem szparek;
  - 3) wykazuje wpływ czynników zewnętrznych (temperatura, światło, wilgotność, ruchy powietrza) na bilans wodny roślin; planuje i przeprowadza doświadczenie określające wpływ czynników zewnętrznych na intensywność transpiracji;
  - 4) opisuje wpływ suszy fizjologicznej na bilans wodny rośliny;
  - 5) podaje dostępne dla roślin formy wybranych makroelementów (N, S);
  - 6) przedstawia znaczenie wybranych makro- i mikroelementów (N, S, Mg, K, P) dla roślin.
3. Odżywianie się roślin. Zdający:
- 1) określa drogi, jakimi do liści docierają substraty fotosyntezy;
  - 2) określa drogi, jakimi transportowane są produkty fotosyntezy;
  - 3) przedstawia adaptacje w budowie anatomicznej roślin do wymiany gazowej;
  - 4) przedstawia adaptacje anatomiczne i fizjologiczne roślin typu C4 i CAM do przeprowadzania fotosyntezy w określonych warunkach środowiska;
  - 5) analizuje wpływ czynników zewnętrznych i wewnętrznych na przebieg procesu fotosyntezy; planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące wpływ temperatury i natężenia światła na intensywność fotosyntezy;
  - 6) przedstawia udział innych organizmów (bakterie glebowe i symbiotyczne, grzyby) w pozyskiwaniu pokarmu przez rośliny.
4. Rozmnażanie i rozprzestrzenianie się roślin. Zdający:
- 1) wykazuje, porównując na podstawie schematów, przemianę pokoleń mchów, paproci, nagonasiennych i okrytonasiennych, stopniową redukcję gametofitu;
  - 2) przedstawia budowę kwiatów roślin nasiennych;
  - 3) wykazuje związek budowy kwiatu roślin okrytonasiennych ze sposobem ich zapylania;
  - 4) opisuje sposób powstawania gametofitów roślin nasiennych;
  - 5) opisuje proces zapłodnienia i powstawania nasion u roślin nasiennych oraz owoców u okrytonasiennych;
  - 6) wykazuje związek budowy owocu ze sposobem rozprzestrzeniania się roślin okrytonasiennych.
5. Wzrost i rozwój roślin. Zdający:
- 1) przedstawia budowę nasiona;

- 2) przedstawia wpływ czynników zewnętrznych i wewnętrznych na proces kiełkowania nasion;
  - 3) określa rolę auksyn i etylenu w procesach wzrostu i rozwoju roślin.
6. Reakcja na bodźce. Zdający:
- 1) przedstawia nastie i tropizmy jako reakcje roślin na bodźce (światło, temperatura, grawitacja, bodźce mechaniczne i chemiczne);
  - 2) przedstawia rolę auksyn w ruchach wzrostowych roślin; planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące rolę stożka wzrostu w dominacji wierzchołkowej u roślin.

X. Różnorodność zwierząt. Zdający:

- 1) rozróżnia zwierzęta dwuwarstwowe i trójwarstwowe, pierwouste i wtórouste; bezżuchowce i żuchowce; owodniowce i bezowodniowce; łożyskowe i bezłożyskowe; skrzelodyszne i płucodyszne; zmiennocieplne i stałocieplne; na podstawie drzewa filogenetycznego wykazuje pokrewieństwo między grupami zwierząt;
- 2) wymienia cechy pozwalające na rozróżnienie parzydełkowców, płazińców, nicieni, pierścienic, mięczaków i stawonogów (skorupiaków, pajęczaków i owadów);
- 3) wymienia cechy pozwalające na rozróżnienie ryb, płazów, gadów, ssaków i ptaków; na podstawie tych cech identyfikuje organizm jako przedstawiciela jednej z tych grup.

XI. Funkcjonowanie zwierząt.

1. Podstawowe zasady budowy i funkcjonowania organizmu zwierzęcego. Zdający:
  - 1) rozpoznaje tkanki zwierzęce na schemacie, mikrofotografii, na podstawie opisu i wykazuje związek ich budowy z pełnioną funkcją;
  - 2) przedstawia znaczenie połączeń międzykomórkowych w tkankach zwierzęcych;
  - 3) wykazuje związek budowy narządów z pełnioną przez nie funkcją;
  - 4) przedstawia powiązania funkcjonalne pomiędzy narządami w obrębie układu;
  - 5) przedstawia powiązania funkcjonalne pomiędzy układami narządów w obrębie organizmu;
  - 6) przedstawia mechanizmy warunkujące homeostazę (termoregulacja, osmoregulacja, stałość składu płynów ustrojowych, ciśnienie krwi);
  - 7) wykazuje związek między wielkością, aktywnością życiową, temperaturą ciała, a zapotrzebowaniem energetycznym organizmu.
2. Porównanie poszczególnych czynności życiowych zwierząt, z uwzględnieniem struktur odpowiedzialnych za ich przeprowadzanie.
  - 1) Odżywianie się. Zdający:
    - a) przedstawia adaptacje w budowie i funkcjonowaniu układów pokarmowych zwierząt do rodzaju pokarmu oraz sposobu jego pobierania,
    - b) rozróżnia trawienie wewnątrzkomórkowe i zewnątrzkomórkowe u zwierząt,

- c) przedstawia rolę nieorganicznych i organicznych składników pokarmowych w odżywianiu człowieka, w szczególności białek pełnowartościowych i niepełnowartościowych, NNKT, błonnika, witamin,
  - d) przedstawia związek budowy odcinków przewodu pokarmowego człowieka z pełnioną przez nie funkcją,
  - e) przedstawia rolę wydzielin gruczołów i komórek gruczołowych w obróbce pokarmu,
  - f) przedstawia proces trawienia poszczególnych składników pokarmowych w przewodzie pokarmowym człowieka; planuje i przeprowadza doświadczenie sprawdzające warunki trawienia skrobi,
  - g) przedstawia proces wchłaniania poszczególnych produktów trawienia składników pokarmowych w przewodzie pokarmowym człowieka,
  - h) przedstawia rolę wątroby w przemianach substancji wchłoniętych w przewodzie pokarmowym,
  - i) przedstawia zasady racjonalnego żywienia człowieka,
  - j) podaje przyczyny otyłości u człowieka oraz sposoby jej profilaktyki,
  - k) przedstawia znaczenie badań diagnostycznych (gastroskopia, kolonoskopia, USG) w profilaktyce i leczeniu chorób układu pokarmowego, w tym raka żołądka, raka jelita grubego.
- 2) Odporność. Zdający:
- a) rozróżnia odporność wrodzoną (nieswoistą) i nabytą (swoistą) oraz komórkową i humoralną,
  - b) opisuje sposoby nabywania odporności swoistej (czynny i bierny),
  - c) przedstawia narządy i komórki układu odpornościowego człowieka,
  - d) przedstawia rolę mediatorów układu odpornościowego w reakcji odpornościowej (białka ostrej fazy, cytokiny),
  - e) wyjaśnia, na czym polega zgodność tkankowa i przedstawia jej znaczenie w transplantologii,
  - f) wyjaśnia istotę konfliktu serologicznego i przedstawia znaczenie podawania przeciwciał anti-Rh,
  - g) analizuje zaburzenia funkcjonowania układu odpornościowego (nadmierna i osłabiona odpowiedź immunologiczna) oraz podaje sytuacje wymagające immunosupresji (przeszczepy, alergie, choroby autoimmunologiczne).
- 3) Wymiana gazowa i krążenie. Zdający:
- a) przedstawia warunki umożliwiające i ułatwiające dyfuzję gazów przez powierzchnie wymiany gazowej,
  - b) wykazuje związek lokalizacji (wewnętrzna i zewnętrzna) i budowy powierzchni wymiany gazowej ze środowiskiem życia,
  - c) podaje przykłady narządów wymiany gazowej, wskazując grupy zwierząt, u których występują,
  - d) porównuje, określając tendencje ewolucyjne, budowę płuc gromad kręgowców,
  - e) wyjaśnia mechanizm wymiany gazowej w skrzelach, uwzględniając mechanizm przeciwprądowy,

- f) wyjaśnia mechanizm wentylacji płuc u płazów, gadów, ptaków i ssaków,
  - g) wykazuje związek między budową i funkcją elementów układu oddechowego człowieka,
  - h) opisuje wymianę gazową w tkankach i płucach, uwzględniając powinowactwo hemoglobiny do tlenu w różnych warunkach pH i temperatury krwi oraz ciśnienia parcjalnego tlenu w środowisku zewnętrznym,
  - i) analizuje wpływ czynników zewnętrznych na funkcjonowanie układu oddechowego (tlenek węgla, pyłowe zanieczyszczenie powietrza, dym tytoniowy, smog),
  - j) przedstawia znaczenie badań diagnostycznych w profilaktyce chorób układu oddechowego (RTG klatki piersiowej, spirometria, bronchoskopia),
  - k) przedstawia rolę krwi w transporcie gazów oddechowych,
  - l) przedstawia rodzaje układów krążenia u zwierząt (otwarte, zamknięte) oraz wykazuje związek między budową układu krążenia i jego funkcją u poznanych grup zwierząt,
  - m) wykazuje związek między budową i funkcją naczyń krwionośnych,
  - n) porównuje, określając tendencje ewolucyjne, budowę serc gromad kręgowców,
  - o) przedstawia budowę serca człowieka oraz krążenie krwi w obiegu płucnym i ustrojowym,
  - p) przedstawia automatyzm pracy serca,
  - q) wykazuje związek między stylem życia i chorobami układu krążenia (miażdżyca, zawał mięśnia sercowego); przedstawia znaczenie badań diagnostycznych w profilaktyce chorób układu krążenia (EKG, pomiar ciśnienia tętniczego),
  - r) przedstawia funkcje elementów układu limfatycznego i przedstawia rolę limfy.
- 4) Wydalanie i osmoregulacja. Zdający:
- a) wykazuje konieczność regulacji osmotycznej u zwierząt żyjących w różnych środowiskach,
  - b) przedstawia istotę procesu wydalania oraz wymienia substancje, które są wydalane z organizmu,
  - c) wykazuje związek między środowiskiem życia zwierząt i rodzajem wydalanego azotowego produktu przemiany materii,
  - d) przedstawia związek między budową i funkcją narządów układu moczowego człowieka,
  - e) przedstawia proces tworzenia moczu u człowieka oraz wyjaśnia znaczenie regulacji hormonalnej w tym procesie,
  - f) analizuje znaczenie badań diagnostycznych w profilaktyce chorób układu moczowego (badanie ogólne moczu).
- 5) Regulacja hormonalna. Zdający:
- a) wyjaśnia, w jaki sposób hormony steroidowe i niesteroidowe (pochodne aminokwasów i peptydowe) regulują czynności komórek docelowych,

- b) podaje lokalizacje gruczołów dokrewnych człowieka i wymienia hormony przez nie produkowane,
  - c) wyjaśnia, w jaki sposób koordynowana jest aktywność układów hormonalnego i nerwowego (nadrzędna rola podwzgórza i przysadki),
  - d) wyjaśnia mechanizm sprzężenia zwrotnego ujemnego na osi podwzgórze – przysadka – gruczoł (hormony tarczycy, kory nadnerczy i gonad),
  - e) przedstawia antagonistyczne działanie hormonów na przykładzie regulacji poziomu glukozy i wapnia we krwi,
  - f) wyjaśnia rolę hormonów w reakcji na stres u człowieka,
  - g) przedstawia rolę hormonów w regulacji tempa metabolizmu,
  - h) określa skutki niedoczynności i nadczynności gruczołów dokrewnych.
- 6) Regulacja nerwowa. Zdający:
- a) wyjaśnia istotę powstawania i przewodzenia impulsu nerwowego; wykazuje związek między budową neuronu a przewodzeniem impulsu nerwowego,
  - b) przedstawia działanie synapsy chemicznej, uwzględniając rolę przekaźników chemicznych; podaje przykłady tych neuroprzekaźników,
  - c) przedstawia drogę impulsu nerwowego w łuku odruchowym,
  - d) porównuje rodzaje odruchów i przedstawia rolę odruchów warunkowych w procesie uczenia się,
  - e) przedstawia budowę i funkcje mózgu, rdzenia kręgowego i nerwów człowieka,
  - f) przedstawia rolę autonomicznego układu nerwowego w utrzymaniu homeostazy oraz podaje lokalizacje ośrodków tego układu,
  - g) wyróżnia rodzaje receptorów u zwierząt ze względu na rodzaj odbieranego bodźca,
  - h) wykazuje związek pomiędzy lokalizacją receptorów w organizmie człowieka a pełnioną funkcją,
  - i) przedstawia budowę oraz działanie oka i ucha człowieka,
  - j) wyjaśnia wpływ substancji psychoaktywnych, w tym dopalaczy, na funkcjonowanie organizmu,
  - k) przedstawia wybrane choroby układu nerwowego (depresja, choroba Alzheimera, choroba Parkinsona) oraz znaczenie ich wczesnej diagnostyki dla ograniczenia społecznych skutków tych chorób.
- 7) Poruszanie się. Zdający:
- a) przedstawia związek między środowiskiem życia a sposobem poruszania się,
  - b) rozróżnia rodzaje ruchu zwierząt (rzęskowy, mięśniowy),
  - c) analizuje współdziałanie mięśni z różnymi typami szkieletu (hydrauliczny, zewnętrzny, wewnętrzny),
  - d) analizuje budowę szkieletu wewnętrznego (na schemacie, modelu, fotografii) jako wyraz adaptacji do środowiska i trybu życia,
  - e) opisuje współdziałanie mięśni, ścięgien, stawów i kości w ruchu człowieka;
  - f) przedstawia budowę mięśnia szkieletowego (filamenty aktynowe i miozynowe, miofibrilla, włókno mięśniowe, brzusiec mięśnia),

- g) wyjaśnia, na podstawie schematu, molekularny mechanizm skurczu mięśnia,
  - h) przedstawia sposoby pozyskiwania ATP niezbędnego do skurczu mięśnia,
  - i) przedstawia antagonizm i współdziałanie mięśni w wykonywaniu ruchów,
  - j) rozpoznaje (na modelu, schemacie, rysunku) rodzaje połączeń kości i określa ich funkcje,
  - k) rozpoznaje (na modelu, schemacie, rysunku) kości szkieletu osiowego, obręczy i kończyn człowieka,
  - l) wyjaśnia wpływ odżywiania się (w tym suplementacji) na rozwój oraz stan kości i mięśni człowieka.
- 8) Pokrycie ciała i termoregulacja. Zdający:
- a) przedstawia różne rodzaje pokrycia ciała zwierząt i podaje ich funkcje,
  - b) wykazuje związek między budową i funkcją skóry kręgowców,
  - c) przedstawia przykłady sposobów regulacji temperatury ciała u zwierząt endotermicznych oraz ektotermicznych,
  - d) przedstawia rolę skóry w syntezie prowitaminy D; wykazuje związek nadmiernej ekspozycji na promieniowanie UV z procesem starzenia się skóry oraz zwiększonym ryzykiem wystąpienia chorób i zmian skórnych.
- 9) Rozmnażanie i rozwój. Zdający:
- a) przedstawia istotę rozmnażania płciowego,
  - b) rozróżnia zapłodnienie zewnętrzne i wewnętrzne, jajorodność, jajożyworodność i żyworodność oraz podaje przykłady grup zwierząt, u których występuje,
  - c) wykazuje związek budowy jaja ze środowiskiem życia,
  - d) analizuje na podstawie schematu cykle rozwojowe zwierząt pasożytniczych; rozróżnia żywicieli pośrednich i ostatecznych,
  - e) porównuje przeobrażenie zupełne i niezupełne u owadów, uwzględniając rolę poczwarki w cyklu rozwojowym,
  - f) przedstawia rolę błon płodowych w rozwoju zarodkowym owodniowców,
  - g) przedstawia budowę i funkcje narządów układu rozrodczego męskiego i żeńskiego człowieka,
  - h) analizuje proces gametogenezy u człowieka i wskazuje podobieństwa oraz różnice w przebiegu powstawania gamet męskich i żeńskich,
  - i) przedstawia przebieg cyklu menstruacyjnego, z uwzględnieniem działania hormonów przysadkowych i jajnikowych w jego regulacji,
  - j) przedstawia rolę syntetycznych hormonów (progesteronu i estrogenów) w regulacji cyklu menstruacyjnego,
  - k) przedstawia przebieg ciąży z uwzględnieniem funkcji łożyska; analizuje wpływ czynników wewnętrznych i zewnętrznych na przebieg ciąży; wyjaśnia istotę i znaczenie badań prenatalnych,
  - l) przedstawia etapy ontogenezy człowieka, uwzględniając skutki wydłużającego się okresu starości.

XII. Wirusy – pasożyty molekularne. Zdający:

- 1) przedstawia budowę wirusów jako bezkomórkowych form infekcyjnych;
- 2) przedstawia różnorodność morfologiczną i genetyczną wirusów;
- 3) wykazuje związek budowy wirusów ze sposobem infekowania komórek;
- 4) porównuje cykle infekcyjne wirusów (lityczny i lizogeniczny);
- 5) wyjaśnia mechanizm odwrotnej transkrypcji i jego znaczenie w namnażaniu retrowirusów;
- 6) przedstawia drogi rozprzestrzeniania się i zasady profilaktyki chorób człowieka wywoływanych przez wirusy (AIDS, schorzenia wywołane zakażeniem HPV, grypa, odra, WZW typu A, B i C);
- 7) przedstawia znaczenie wirusów w przyrodzie i dla człowieka.

XIII. Ekspresja informacji genetycznej. Zdający:

- 1) porównuje strukturę genu organizmu prokariotycznego i eukariotycznego;
- 2) opisuje proces transkrypcji z uwzględnieniem roli polimerazy RNA;
- 3) opisuje proces obróbki potranskrypcyjnej u organizmów eukariotycznych;
- 4) przedstawia cechy kodu genetycznego;
- 5) opisuje proces translacji;
- 6) porównuje przebieg ekspresji informacji genetycznej w komórce prokariotycznej i eukariotycznej;
- 7) przedstawia istotę regulacji ekspresji genów u organizmów eukariotycznych.

XIV. Genetyka klasyczna.

1. Dziedziczenie cech. Zdający:

- 1) zapisuje i analizuje krzyżówki (w tym krzyżówki testowe) oraz określa prawdopodobieństwo wystąpienia określonych genotypów i fenotypów oraz stosunek fenotypowy w pokoleniach potomnych, w tym cech warunkowanych przez allele wielokrotne;
- 2) przedstawia dziedziczenie jednogenowe, dwugenowe i wielogenowe (dominacja pełna, dominacja niepełna, kodominacja, współdziałanie dwóch lub większej liczby genów);
- 3) przedstawia główne założenia chromosomowej teorii dziedziczności Morgana;
- 4) analizuje dziedziczenie cech sprzężonych; oblicza odległość między genami; na podstawie odległości między genami określa kolejność ich ułożenia na chromosomie;
- 5) wyjaśnia istotę dziedziczenia pozajądrowego;
- 6) przedstawia determinację oraz dziedziczenie płci;
- 7) przedstawia dziedziczenie cech sprzężonych z płcią;
- 8) analizuje rodowody i na ich podstawie ustala sposób dziedziczenia danej cechy.

2. Zmienność organizmów. Zdający:

- 1) opisuje zmienność jako różnorodność fenotypową osobników w populacji;
- 2) przedstawia typy zmienności genetycznej (rekombinacyjna i mutacyjna);

- 3) rozróżnia ciągłą i nieciągłą zmienność cechy; wyjaśnia genetyczne podłoże tych zmienności;
- 4) przedstawia źródła zmienności rekombinacyjnej;
- 5) przedstawia rodzaje mutacji genowych oraz określa ich skutki;
- 6) przedstawia rodzaje aberracji chromosomowych (strukturalnych i liczbowych) oraz określa ich skutki;
- 7) określa na podstawie analizy rodowodu lub kariotypu podłoże genetyczne chorób człowieka (mukowiscydoza, fenyloketonuria, płasawica Huntingtona, hemofilia, zespół Downa);
- 8) wykazuje związek pomiędzy narażeniem organizmu na działanie czynników mutagennych (fizycznych, chemicznych, biologicznych) a zwiększonym ryzykiem wystąpienia chorób;
- 9) przedstawia transformację nowotworową komórek jako następstwo mutacji w obrębie genów kodujących białka regulujące cykl komórkowy oraz odpowiedzialnych za naprawę DNA.

XV. Biotechnologia. Podstawy inżynierii genetycznej. Zdający:

- 1) rozróżnia biotechnologię tradycyjną i molekularną;
- 2) przedstawia współczesne zastosowania metod biotechnologii tradycyjnej w przemyśle farmaceutycznym, spożywczym, rolnictwie, biodegradacji i oczyszczaniu ścieków;
- 3) przedstawia narzędzia wykorzystywane w biotechnologii molekularnej (enzymy: polimerazy, ligazy i enzymy restrykcyjne) i określa ich zastosowania;
- 4) przedstawia istotę technik stosowanych w inżynierii genetycznej (hybrydyzacja DNA, analiza restrykcyjna i elektroforeza DNA, metoda PCR);
- 5) przedstawia zastosowania wybranych technik inżynierii genetycznej w medycynie sądowej, kryminalistyce, diagnostyce chorób;
- 6) wyjaśnia, czym jest organizm transgeniczny i GMO; przedstawia sposoby otrzymywania organizmów transgenicznych;
- 7) przedstawia potencjalne korzyści i zagrożenia wynikające z zastosowania organizmów modyfikowanych genetycznie w rolnictwie, przemyśle, medycynie i badaniach naukowych; podaje przykłady produktów otrzymanych z wykorzystaniem modyfikowanych genetycznie organizmów;
- 8) przedstawia zastosowania biotechnologii molekularnej w badaniach ewolucyjnych i systematyce organizmów;
- 9) przedstawia sytuacje, w których zasadne jest korzystanie z poradnictwa genetycznego;
- 10) przedstawia szanse i zagrożenia wynikające z zastosowań biotechnologii molekularnej.

XVI. Ewolucja. Zdający:

- 1) przedstawia podstawowe źródła wiedzy o mechanizmach i przebiegu ewolucji;

- 2) określa pokrewieństwo ewolucyjne gatunków na podstawie analizy drzewa filogenetycznego;
- 3) przedstawia rodzaje zmienności i wykazuje znaczenie zmienności genetycznej w procesie ewolucji;
- 4) wyjaśnia mechanizm działania doboru naturalnego i przedstawia jego rodzaje (stabilizujący, kierunkowy i różnicujący);
- 5) wykazuje, że dzięki doborowi naturalnemu organizmy zyskują nowe cechy adaptacyjne;
- 6) określa warunki, w jakich zachodzi dryf genetyczny;
- 7) przedstawia przyczyny zmian częstości alleli w populacji;
- 8) przedstawia założenia prawa Hardy’ego-Weinberga;
- 9) stosuje równanie Hardy’ego-Weinberga do obliczenia częstości alleli, genotypów i fenotypów w populacji;
- 10) wyjaśnia, dlaczego mimo działania doboru naturalnego w populacji ludzkiej utrzymują się allele warunkujące choroby genetyczne;
- 11) przedstawia gatunek jako izolowaną pulę genową;
- 12) przedstawia mechanizm powstawania gatunków wskutek specjacji allopatrycznej i sympatrycznej;
- 13) opisuje warunki, w jakich zachodzi radiacja adaptacyjna oraz ewolucja zbieżna;
- 14) rozpoznaje, na podstawie opisu, schematu, rysunku, konwergencję i dywergencję;
- 15) określa pokrewieństwo człowieka z innymi zwierzętami na podstawie analizy drzewa rodowego;
- 16) przedstawia podobieństwa między człowiekiem a innymi naczelnymi; przedstawia cechy odróżniające człowieka od małych człokształtnych;
- 17) analizuje różnorodne źródła informacji dotyczące ewolucji człowieka i przedstawia tendencje zmian ewolucyjnych.

XVII. Ekologia.

1. Ekologia organizmów. Zdający:
  - 1) rozróżnia czynniki biotyczne i abiotyczne oddziałujące na organizmy;
  - 2) przedstawia elementy niszy ekologicznej organizmu; rozróżnia niszę ekologiczną od siedliska;
  - 3) wyjaśnia, czym jest tolerancja ekologiczna;
  - 4) wykazuje znaczenie organizmów o wąskim zakresie tolerancji ekologicznej w bioindykacji;
  - 5) określa środowisko życia organizmu na podstawie jego tolerancji ekologicznej na określony czynnik.
2. Ekologia populacji. Zdający:
  - 1) przedstawia istotę teorii metapopulacji oraz określa znaczenie migracji w przepływie genów dla przetrwania gatunku w środowisku;

- 2) charakteryzuje populację, określając jej cechy (liczebność, zagęszczenie, struktura przestrzenna, wiekowa i płciowa); dokonuje obserwacji cech populacji wybranego gatunku.
3. Ekologia ekosystemu. Ochrona i gospodarka ekosystemami. Zdający:
  - 1) wyjaśnia znaczenie zależności nieantagonistycznych (mutualizm obligatoryjny i fakultatywny, komensalizm) w ekosystemie i podaje ich przykłady;
  - 2) przedstawia skutki konkurencji wewnątrzgatunkowej i międzygatunkowej;
  - 3) przedstawia adaptacje drapieżników, pasożytów i roślinożerców do zdobywania pokarmu;
  - 4) przedstawia adaptacje obronne ofiar drapieżników, żywicieli pasożytów oraz zjadanych roślin;
  - 5) określa zależności pokarmowe w ekosystemie na podstawie analizy fragmentów sieci pokarmowych; przedstawia zależności pokarmowe w biocenozie w postaci łańcuchów pokarmowych;
  - 6) wyjaśnia przepływ energii i obieg materii w ekosystemie;
  - 7) opisuje obieg węgla i azotu w przyrodzie, wykazując rolę różnych grup organizmów w tych obiegach.

XVIII. Różnorodność biologiczna, jej zagrożenia i ochrona. Zdający:

- 1) przedstawia typy różnorodności biologicznej: genetyczną, gatunkową i ekosystemową;
- 2) wykazuje wpływ działalności człowieka (intensyfikacji rolnictwa, urbanizacji, industrializacji, rozwoju komunikacji i turystyki) na różnorodność biologiczną;
- 3) wyjaśnia znaczenie restytucji i reintrodukcji gatunków dla zachowania różnorodności biologicznej; podaje przykłady restytuowanych gatunków;
- 4) uzasadnia konieczność stosowania różnych form ochrony przyrody, w tym Natura 2000;
- 5) uzasadnia konieczność współpracy międzynarodowej (CITES, Konwencja o Różnorodności Biologicznej, Agenda 21) dla ochrony różnorodności biologicznej;
- 6) przedstawia istotę zrównoważonego rozwoju.

EGZAMIN MATURALNY Z CHEMII

POZIOM PODSTAWOWY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Pozyskiwanie, przetwarzanie i tworzenie informacji. Zdający:

- 1) pozyskuje i przetwarza informacje z różnorodnych źródeł z wykorzystaniem

technologii informacyjno-komunikacyjnych;

- 2) ocenia wiarygodność uzyskanych danych;
- 3) konstruuje wykresy, tabele i schematy na podstawie dostępnych informacji.

II. Rozumowanie i zastosowanie nabytej wiedzy do rozwiązywania problemów. Zdający:

- 1) opisuje właściwości substancji i wyjaśnia przebieg procesów chemicznych;
- 2) wskazuje na związek właściwości różnorodnych substancji z ich zastosowaniami i ich wpływem na środowisko naturalne;
- 3) reaguje w przypadku wystąpienia zagrożenia dla środowiska;
- 4) wskazuje na związek między właściwościami substancji a ich budową chemiczną;
- 5) wykorzystuje wiedzę i dostępne informacje do rozwiązywania problemów chemicznych z zastosowaniem podstaw metody naukowej;
- 6) stosuje poprawną terminologię;
- 7) wykonuje obliczenia dotyczące praw chemicznych.

III. Opanowanie czynności praktycznych. Zdający:

- 1) bezpiecznie posługuje się sprzętem laboratoryjnym i odczynnikami chemicznymi;
- 2) projektuje doświadczenia chemiczne, rejestruje ich wyniki w różnej formie, formułuje obserwacje, wnioski oraz wyjaśnienia;
- 3) stawia hipotezy oraz proponuje sposoby ich weryfikacji;
- 4) przestrzega zasad bezpieczeństwa i higieny pracy.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

I. Atomy, cząsteczki i stechiometria chemiczna. Zdający:

- 1) stosuje pojęcie mola i liczby Avogadra;
- 2) odczytuje w układzie okresowym masy atomowe pierwiastków i na ich podstawie oblicza masę molową związków chemicznych (nieorganicznych i organicznych) o podanych wzorach lub nazwach;
- 3) dokonuje interpretacji jakościowej i ilościowej równania reakcji w ujęciu molowym, masowym i objętościowym (dla gazów);
- 4) ustala wzór empiryczny i rzeczywisty związku chemicznego (nieorganicznego i organicznego) na podstawie jego składu (wyrażonego np. w procentach masowych) i masy molowej;
- 5) wykonuje obliczenia dotyczące: liczby moli oraz mas substratów i produktów (stechiometria wzorów i równań chemicznych), objętości gazów w warunkach normalnych, po zmieszaniu substratów w stosunku stechiometrycznym.

II. Budowa atomu a układ okresowy pierwiastków. Zdający:

- 1) stosuje pojęcia: powłoka, podpowłoka; pisze konfiguracje elektronowe atomów pierwiastków do $Z=20$ i jonów o podanym ładunku, uwzględniając przynależność elektronów do podpowłok (zapisy konfiguracji: pełne, skrócone);
- 2) określa przynależność pierwiastków do bloków konfiguracyjnych: s , p układu okresowego na podstawie konfiguracji elektronowej;
- 3) wskazuje związek między budową elektronową atomu a położeniem pierwiastka w układzie okresowym i jego właściwościami fizycznymi (np. promieniem atomowym, energią jonizacji) i chemicznymi.

III. Wiązania chemiczne. Oddziaływania międzycząsteczkowe. Zdający:

- 1) określa rodzaj wiązania (jonowe, kowalencyjne (atomowe) niespolaryzowane, kowalencyjne (atomowe) spolaryzowane, donorowo-akceptorowe (koordynacyjne)) na podstawie elektroujemności oraz liczby elektronów walencyjnych atomów łączących się pierwiastków;
- 2) pisze wzory elektronowe typowych cząsteczek związków kowalencyjnych i jonów złożonych, z uwzględnieniem wiązań koordynacyjnych;
- 3) określa typ wiązania (σ i π) w cząsteczkach związków nieorganicznych i organicznych;
- 4) opisuje i przewiduje wpływ rodzaju wiązania (jonowe, kowalencyjne, metaliczne), oddziaływań międzycząsteczkowych (siły van der Waalsa, wiązania wodorowe) na właściwości fizyczne substancji nieorganicznych i organicznych; wskazuje te cząsteczki i fragmenty cząsteczek, które są polarne, oraz te, które są niepolarne;
- 5) porównuje właściwości fizyczne substancji tworzących kryształy jonowe, kowalencyjne, molekularne oraz metaliczne;
- 6) wyjaśnia pojęcie alotropii pierwiastków; na podstawie znajomości budowy diamentu, grafitu, grafenu i fullerenów tłumaczy ich właściwości i zastosowania.

IV. Kinetyka i statyka chemiczna. Energetyka reakcji chemicznych. Zdający:

- 1) definiuje szybkość reakcji (jako zmianę stężenia reagenta w czasie);
- 2) przewiduje wpływ: stężenia (ciśnienia) substratów, obecności katalizatora, stopnia rozdrobnienia substratów i temperatury na szybkość reakcji; projektuje odpowiednie doświadczenia;
- 3) stosuje pojęcia: egzoenergetyczny, endoenergetyczny, energia aktywacji do opisu efektów energetycznych przemian; zaznacza wartość energii aktywacji na schemacie ilustrującym zmiany energii w reakcji egzo- i endoenergetycznej;
- 4) porównuje wartość energii aktywacji przebiegającej z udziałem i bez udziału katalizatora;
- 5) opisuje różnice między układem otwartym, zamkniętym i izolowanym;
- 6) stosuje pojęcie entalpii; interpretuje zapis $\Delta H < 0$ i $\Delta H > 0$; określa efekt

energetyczny reakcji chemicznej na podstawie wartości entalpii.

V. Roztwory. Zdający:

- 1) rozróżnia układy homogeniczne i heterogeniczne;
- 2) wykonuje obliczenia związane z przygotowaniem, rozcieńczaniem i zatężaniem roztworów z zastosowaniem pojęć: stężenie procentowe i molowe oraz rozpuszczalność;
- 3) projektuje doświadczenie pozwalające otrzymać roztwór o zadanym stężeniu procentowym lub molowym;
- 4) opisuje sposoby rozdzielania roztworów właściwych (ciał stałych w cieczach, cieczy w cieczach) na składniki (m.in. ekstrakcja, chromatografia);
- 5) projektuje doświadczenie pozwalające rozdzielić mieszaninę niejednorodną (ciał stałych w cieczach) na składniki.

VI. Reakcje w roztworach wodnych. Zdający:

- 1) pisze równania dysocjacji elektrolitycznej związków nieorganicznych i organicznych z uwzględnieniem dysocjacji stopniowej;
- 2) stosuje termin stopień dysocjacji dla ilościowego opisu zjawiska dysocjacji elektrolitycznej;
- 3) interpretuje wartości pH w ujęciu jakościowym i ilościowym (np. związek między wartością pH a stężeniem jonów wodorowych);
- 4) uzasadnia przyczynę kwasowego odczynu wodnych roztworów kwasów, zasadowego odczynu wodnych roztworów niektórych wodorotlenków (zasad) i amoniaku oraz odczynu niektórych wodnych roztworów soli; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 5) pisze równania reakcji: zobojętniania, wytrącania osadów i wybranych soli z wodą w formie jonowej pełnej i skróconej.

VII. Systematyka związków nieorganicznych. Zdający:

- 1) na podstawie wzoru sumarycznego, opisu budowy lub właściwości fizykochemicznych klasyfikuje dany związek chemiczny do: tlenków, wodoroków, wodorotlenków, kwasów, soli (w tym wodoro- i hydroksosoli, hydratów);
- 2) na podstawie wzoru sumarycznego związku nieorganicznego pisze jego nazwę, na podstawie nazwy pisze jego wzór sumaryczny;
- 3) pisze równania reakcji otrzymywania tlenków pierwiastków o liczbach atomowych od 1 do 30 (synteza pierwiastków z tlenem, rozkład soli, np. CaCO_3 , i wodorotlenków, np. $\text{Cu}(\text{OH})_2$);
- 4) opisuje typowe właściwości chemiczne tlenków pierwiastków o liczbach atomowych od 1 do 20, w tym zachowanie wobec wody, kwasów i zasad; pisze odpowiednie równania reakcji w formie cząsteczkowej i jonowej;
- 5) klasyfikuje tlenki pierwiastków o liczbach atomowych od 1 do 20 ze względu na ich charakter chemiczny (kwasowy, zasadowy, amfoteryczny i obojętny);

wnioskuje o charakterze chemicznym tlenku na podstawie wyników doświadczenia;

- 6) klasyfikuje wodorki: CH_4 , NH_3 , H_2O , HF , H_2S , HCl , HBr , HI , ze względu na ich charakter chemiczny (kwasowy, zasadowy i obojętny); wnioskuje o charakterze chemicznym wodorku na podstawie wyników doświadczenia; pisze odpowiednie równania reakcji potwierdzające charakter chemiczny wodorków;
- 7) projektuje doświadczenia pozwalające otrzymać różnymi metodami: wodorotlenki, kwasy i sole; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 8) wnioskuje o charakterze chemicznym (zasadowym, amfoterycznym) wodorotlenku na podstawie wyników doświadczenia; pisze odpowiednie równania reakcji potwierdzające charakter chemiczny wodorotlenków;
- 9) opisuje typowe właściwości chemiczne kwasów, w tym zachowanie wobec metali, tlenków metali, wodorotlenków i soli kwasów o mniejszej mocy; projektuje odpowiednie doświadczenia; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 10) klasyfikuje poznane kwasy ze względu na ich skład (kwasy tlenowe i beztlenowe), moc i właściwości utleniające;
- 11) przewiduje przebieg reakcji soli z mocnymi kwasami (wypieranie kwasów słabszych, nietrwałych, lotnych) oraz soli z zasadami; pisze odpowiednie równania reakcji.

VIII. Reakcje utleniania i redukcji. Zdający:

- 1) stosuje pojęcia: utleniacz, reduktor, utlenianie, redukcja;
- 2) wskazuje utleniacz, reduktor, proces utleniania i redukcji w podanej reakcji;
- 3) oblicza stopnie utlenienia pierwiastków w jonie i cząsteczce związku nieorganicznego i organicznego;
- 4) stosuje zasady bilansu elektronowego – dobiera współczynniki stechiometryczne w schematach reakcji utleniania-redukcji (w formie cząsteczkowej).

IX. Elektrochemia. Zdający:

- 1) stosuje pojęcia: półogniwo, anoda, katoda, ogniwo galwaniczne, klucz elektrolityczny, potencjał standardowy półogniwa, szereg elektrochemiczny, SEM;
- 2) pisze równania reakcji zachodzących na elektrodach (na katodzie i anodzie) ogniwa galwanicznego o danym schemacie;
- 3) oblicza SEM ogniwa galwanicznego na podstawie standardowych potencjałów półogniw, z których jest ono zbudowane.

X. Metale, niemetale i ich związki. Zdający:

- 1) opisuje podobieństwa we właściwościach pierwiastków w grupach układu okresowego i zmienność właściwości w okresach;

- 2) opisuje podstawowe właściwości fizyczne metali i wyjaśnia je na podstawie znajomości natury wiązania metalicznego;
- 3) opisuje właściwości fizyczne i chemiczne glinu; wyjaśnia, na czym polega pasywacja glinu; tłumaczy znaczenie tego zjawiska w zastosowaniu glinu w technice;
- 4) pisze równania reakcji ilustrujące typowe właściwości chemiczne metali wobec: tlenu (dla Mg, Ca, Al, Zn), wody (dla Na, K, Mg, Ca), kwasów nieutleniających (dla Na, K, Ca, Mg, Al, Zn, Fe, Mn, Cr), przewiduje i opisuje słownie przebieg reakcji rozcieńczonych i stężonych roztworów kwasów: azotowego(V) i siarkowego(VI) z Al, Cu, Ag;
- 5) pisze równania reakcji ilustrujące typowe właściwości chemiczne niemetalu, w tym między innymi równania reakcji: wodoru z niemetalami (Cl_2 , O_2 , N_2 , S), chloru, siarki z metalami (Na, K, Mg, Ca, Fe, Cu).

XI. Zastosowania wybranych związków nieorganicznych. Zdający:

- 1) projektuje doświadczenie, którego celem będzie odróżnienie skał wapiennych wśród innych skał i minerałów; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 2) opisuje usuwanie twardości przemijającej wody; pisze odpowiednie równania reakcji.

XII. Wstęp do chemii organicznej. Zdający:

- 1) na podstawie wzoru sumarycznego, półstrukturalnego (grupowego), opisu budowy lub właściwości fizykochemicznych klasyfikuje dany związek chemiczny do: węglowodorów (nasyconych, nienasyconych, aromatycznych), związków jednofunkcyjnych (fluorowcopochodnych, alkoholi i fenoli, aldehydów i ketonów, kwasów karboksylowych, estrów, amin, amidów), związków wielofunkcyjnych (hydroksykwasów, aminokwasów, peptydów, białek, cukrów);
- 2) stosuje pojęcia: homolog, szereg homologiczny, wzór ogólny, izomeria konstytucyjna (szkieletowa, położenia, grup funkcyjnych); rozpoznaje i klasyfikuje izomery;
- 3) rysuje wzory strukturalne i półstrukturalne izomerów konstytucyjnych o podanym wzorze sumarycznym; wśród podanych wzorów węglowodorów i ich pochodnych wskazuje izomery konstytucyjne;
- 4) analizuje zmiany właściwości fizycznych (np. temperatury topnienia, temperatury wrzenia, rozpuszczalności w wodzie) w szeregach homologicznych;
- 5) klasyfikuje reakcje związków organicznych ze względu na typ procesu (addycja, eliminacja, substytucja, polimeryzacja, kondensacja).

XIII. Węglowodory. Zdający:

- 1) podaje nazwy systematyczne węglowodorów (alkanu, alkenu i alkinu – do 10

atomów węgla w cząsteczce – oraz węglowodorów aromatycznych: benzenu, toluenu, ksylenów) na podstawie wzorów strukturalnych lub półstrukturalnych (grupowych); rysuje wzory węglowodorów na podstawie ich nazw;

- 2) opisuje właściwości chemiczne alkanów na przykładzie reakcji: spalania, substytucji (podstawiania) atomu (lub atomów) wodoru przez atom (lub atomy) chloru przy udziale światła; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 3) opisuje właściwości chemiczne alkenów na przykładzie reakcji: spalania, addycji (przyłączania): H_2 , Cl_2 , HCl , H_2O ; polimeryzacji; przewiduje produkty reakcji przyłączenia cząsteczek niesymetrycznych do niesymetrycznych alkenów na podstawie reguły Markownikowa (produkty główne i uboczne); pisze odpowiednie równania reakcji;
- 4) opisuje właściwości chemiczne alkinów na przykładzie reakcji: spalania, addycji (przyłączenia): H_2 , Cl_2 , HCl , H_2O , trimeryzacji etynu; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 5) ustala wzór monomeru, z którego został otrzymany polimer o podanej strukturze; rysuje wzór polimeru powstającego z monomeru o podanym wzorze lub nazwie; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 6) opisuje budowę cząsteczki benzenu z uwzględnieniem delokalizacji elektronów; wyjaśnia, dlaczego benzen, w przeciwieństwie do alkenów i alkinów, nie odbarwia wody bromowej ani wodnego roztworu manganianu (VII) potasu.

XIV. Hydroksylowe pochodne węglowodorów – alkohole i fenole. Zdający:

- 1) na podstawie wzoru lub opisu klasyfikuje substancje do alkoholi lub fenoli;
- 2) na podstawie wzoru strukturalnego lub półstrukturalnego (grupowego) podaje nazwy systematyczne alkoholi i fenoli; na podstawie nazwy systematycznej rysuje wzory strukturalne lub półstrukturalne (grupowe);
- 3) opisuje właściwości chemiczne alkoholi na przykładzie reakcji: spalania, reakcji z HCl , zachowania wobec sodu, utlenienia do związków karbonylowych, eliminacji wody, reakcji z kwasami karboksylowymi; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 4) porównuje właściwości fizyczne i chemiczne alkoholi mono- i polihydroksylowych (etanolu (alkoholu etylowego), etano-1,2-diolu (glikolu etylenowego) i propano-1,2,3-triolu (glicerolu)); odróżnia alkohol monohydroksylowy od alkoholu polihydroksylowego; na podstawie obserwacji wyników doświadczenia klasyfikuje alkohol do mono- lub polihydroksylowych;
- 5) opisuje właściwości chemiczne fenolu (benzenolu, hydroksybenzenu) na podstawie reakcji z: sodem, wodorotlenkiem sodu, kwasem azotowym(V); formułuje wniosek dotyczący kwasowego charakteru fenolu; pisze odpowiednie równania reakcji.

XV. Związki karbonylowe – aldehydy i ketony. Zdający:

- 1) opisuje podobieństwa i różnice w budowie cząsteczek aldehydów i ketonów (obecność grupy karbonylowej: aldehydowej lub ketonowej); na podstawie wzoru lub opisu klasyfikuje substancję do aldehydów lub ketonów;
- 2) na podstawie wzoru strukturalnego lub półstrukturalnego (grupowego) podaje nazwy systematyczne aldehydów i ketonów; na podstawie nazwy systematycznej rysuje wzory strukturalne lub półstrukturalne (grupowe);
- 3) pisze równania reakcji utleniania metanolu, etanolu, propan-1-olu, propan-2-olu;
- 4) na podstawie wyników doświadczenia klasyfikuje substancję do aldehydów lub ketonów; pisze odpowiednie równania reakcji aldehydu z odczynnikami Tollensa i odczynnikami Trommera.

XVI. Kwasy karboksylowe. Zdający:

- 1) wskazuje grupę karboksylową i resztę kwasową we wzorach kwasów karboksylowych (alifatycznych i aromatycznych); na podstawie wzoru strukturalnego lub półstrukturalnego (grupowego) podaje nazwy systematyczne (lub zwyczajowe) kwasów karboksylowych; na podstawie nazwy systematycznej (lub zwyczajowej) rysuje wzory strukturalne lub półstrukturalne (grupowe);
- 2) pisze równania dysocjacji elektrolitycznej rozpuszczalnych w wodzie kwasów karboksylowych i nazywa powstające w tych reakcjach jony;
- 3) opisuje właściwości chemiczne kwasów karboksylowych na podstawie reakcji tworzenia: soli, estrów; pisze odpowiednie równania reakcji; projektuje doświadczenia pozwalające otrzymywać sole kwasów karboksylowych (w reakcjach kwasów z: metalami, tlenkami metali, wodorotlenkami metali i solami kwasów o mniejszej mocy);
- 4) opisuje wpływ długości łańcucha węglowego na moc kwasów karboksylowych.

XVII. Estry i tłuszcze. Zdający:

- 1) opisuje strukturę cząsteczek estrów i wiązania estrowego;
- 2) tworzy nazwy prostych estrów kwasów karboksylowych; rysuje wzory strukturalne i półstrukturalne (grupowe) estrów na podstawie ich nazwy;
- 3) wyjaśnia i porównuje przebieg hydrolizy estrów (np. octanu etylu, tłuszczów) w środowisku kwasowym (reakcja z wodą w obecności kwasu siarkowego(VI)) oraz w środowisku zasadowym (reakcja z wodorotlenkiem sodu); pisze odpowiednie równania reakcji;
- 4) opisuje budowę tłuszczów stałych i ciekłych (jako estrów glicerolu i długołańcuchowych kwasów tłuszczowych);
- 5) wyjaśnia, na czym polega proces usuwania brudu i bada wpływ twardości wody na powstawanie związków trudno rozpuszczalnych; zaznacza fragmenty hydrofobowe i hydrofilowe we wzorach cząsteczek substancji powierzchniowo czynnych.

XVIII. Związki organiczne zawierające azot. Zdający:

- 1) opisuje budowę i klasyfikacje amin;
- 2) porównuje budowę amoniaku i amin; rysuje wzory elektronowe cząsteczek amoniaku i metyloaminy;
- 3) wskazuje na różnice i podobieństwa w budowie metyloaminy i fenyloaminy (aniliny);
- 4) porównuje i wyjaśnia przyczynę zasadowych właściwości amoniaku i amin; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 5) pisze równania reakcji metyloaminy z wodą i z kwasem solnym;
- 6) pisze równanie reakcji fenyloaminy (aniliny) z kwasem solnym;
- 7) pisze wzór ogólny α -aminokwasów, w postaci $RCH(NH_2)COOH$;
- 8) opisuje właściwości kwasowo-zasadowe aminokwasów oraz mechanizm powstawania jonów obojnaczych;
- 9) pisze równania reakcji kondensacji dwóch cząsteczek aminokwasów (o podanych wzorach) i wskazuje wiązanie peptydowe w otrzymanym produkcie;
- 10) tworzy wzory dipeptydów, powstających z podanych aminokwasów;
- 11) opisuje przebieg hydrolizy peptydów, rysuje wzory półstrukturalne (grupowe) aminokwasów powstających w procesie hydrolizy peptydu o danej strukturze.

XIX. Cukry. Zdający:

- 1) dokonuje podziału cukrów na proste i złożone, klasyfikuje cukry proste ze względu na liczbę atomów węgla w cząsteczce i grupę funkcyjną;
- 2) zapisuje wzory łańcuchowe w projekcji Fischera glukozy i fruktozy; wykazuje, że cukry proste należą do polihydroksyaldehydów lub polihydroksyketonów;
- 3) projektuje doświadczenie, którego wynik potwierdzi właściwości redukujące glukozy;
- 4) opisuje właściwości glukozy i fruktozy; wskazuje na ich podobieństwa i różnice;

POZIOM ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Pozyskiwanie, przetwarzanie i tworzenie informacji. Zdający:

- 1) pozyskuje i przetwarza informacje z różnorodnych źródeł z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych;
- 2) ocenia wiarygodność uzyskanych danych;
- 3) konstruuje wykresy, tabele i schematy na podstawie dostępnych informacji.

II. Rozumowanie i zastosowanie nabytej wiedzy do rozwiązywania problemów. Zdający:

- 1) opisuje właściwości substancji i wyjaśnia przebieg procesów chemicznych;
- 2) wskazuje na związek właściwości różnorodnych substancji z ich zastosowaniami i ich wpływem na środowisko naturalne;
- 3) reaguje w przypadku wystąpienia zagrożenia dla środowiska;
- 4) wskazuje na związek między właściwościami substancji a ich budową chemiczną;
- 5) wykorzystuje wiedzę i dostępne informacje do rozwiązywania problemów chemicznych z zastosowaniem metody naukowej;
- 6) stosuje poprawną terminologię;
- 7) wykonuje obliczenia dotyczące praw chemicznych.

III. Opanowanie czynności praktycznych. Zdający:

- 1) bezpiecznie posługuje się sprzętem laboratoryjnym i odczynnikami chemicznymi;
- 2) projektuje doświadczenia chemiczne, rejestruje ich wyniki w różnej formie, formułuje obserwacje, wnioski oraz wyjaśnienia;
- 3) stosuje elementy metodologii badawczej (określa problem badawczy, formułuje hipotezy oraz proponuje sposoby ich weryfikacji);
- 4) przestrzega zasad bezpieczeństwa i higieny pracy.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

I. Atomy, cząsteczki i stechiometria chemiczna. Zdający:

- 1) stosuje pojęcia: nuklid, izotop, mol i liczba Avogadra;
- 2) odczytuje w układzie okresowym masy atomowe pierwiastków i na ich podstawie oblicza masę molową związków chemicznych (nieorganicznych i organicznych) o podanych wzorach lub nazwach;
- 3) pisze równania naturalnych przemian promieniotwórczych (α , β^-) oraz sztucznych reakcji jądrowych;
- 4) ustala wzór empiryczny i rzeczywisty związku chemicznego (nieorganicznego i organicznego) na podstawie jego składu (wyrażonego np. w procentach masowych) i masy molowej;
- 5) dokonuje interpretacji jakościowej i ilościowej równania reakcji w ujęciu molowym, masowym i objętościowym (dla gazów);
- 6) wykonuje obliczenia, z uwzględnieniem wydajności reakcji, dotyczące: liczby moli oraz mas substratów i produktów (stechiometria wzorów i równań chemicznych), objętości gazów w warunkach normalnych, po zmieszaniu substratów w stosunku stechiometrycznym i niestechiometrycznym;
- 7) stosuje do obliczeń równanie Clapeyrona.

II. Budowa atomu. Zdający:

- 1) interpretuje wartości liczb kwantowych; opisuje stan elektronu w atomie za

pomocą liczb kwantowych; stosuje pojęcia: powłoka, podpowłoka, stan orbitalny, spin elektronu;

- 2) stosuje zasady rozmieszczania elektronów na orbitalach (zakaz Pauliego i regułę Hunda) w atomach pierwiastków wieloelektronowych;
- 3) pisze konfiguracje elektronowe atomów pierwiastków do $Z=38$ oraz ich jonów o podanym ładunku, uwzględniając przynależność elektronów do podpowłok (zapisy konfiguracji: pełne, skrócone i schematy klatkowe);
- 4) określa przynależność pierwiastków do bloków konfiguracyjnych: s , p i d układu okresowego na podstawie konfiguracji elektronowej; wskazuje związek między budową elektronową atomu a położeniem pierwiastka w układzie okresowym i jego właściwościami fizycznymi (np. promieniem atomowym, energią jonizacji) i chemicznymi.

III. Wiązania chemiczne. Oddziaływania międzycząsteczkowe. Zdający:

- 1) określa rodzaj wiązania (jonowe, kowalencyjne (atomowe) niespolaryzowane, kowalencyjne (atomowe) spolaryzowane, donorowo-akceptorowe (koordynacyjne)) na podstawie elektroujemności oraz liczby elektronów walencyjnych atomów łączących się pierwiastków;
- 2) pisze wzory elektronowe typowych cząsteczek związków kowalencyjnych i jonów złożonych, z uwzględnieniem wiązań koordynacyjnych;
- 3) wyjaśnia tworzenie orbitali zhybrydowanych zgodnie z modelem hybrydyzacji, opisuje ich wzajemne ułożenie w przestrzeni;
- 4) rozpoznaje typ hybrydyzacji (sp , sp^2 , sp^3) orbitali walencyjnych atomu centralnego w cząsteczkach związków nieorganicznych i organicznych; przewiduje budowę przestrzenną drobin metodą VSEPR; określa kształt drobin (struktura digonalna, trygonalna, tetraedryczna, piramidalna, V-kształtna);
- 5) określa typ wiązania (σ i π) w cząsteczkach związków nieorganicznych i organicznych;
- 6) opisuje i przewiduje wpływ rodzaju wiązania (jonowe, kowalencyjne, metaliczne), oddziaływań międzycząsteczkowych (siły van der Waalsa, wiązania wodorowe) oraz kształtu drobin na właściwości fizyczne substancji nieorganicznych i organicznych; wskazuje te cząsteczki i fragmenty cząsteczek, które są polarne, oraz te, które są niepolarne;
- 7) porównuje właściwości fizyczne substancji tworzących kryształy jonowe, kowalencyjne, molekularne oraz metaliczne;
- 8) wyjaśnia pojęcie alotropii pierwiastków; na podstawie znajomości budowy diamentu, grafitu, grafenu i fullerenów tłumaczy ich właściwości i zastosowania.

IV. Kinetyka i statyka chemiczna. Energetyka reakcji chemicznych. Zdający:

- 1) definiuje i oblicza szybkość reakcji (jako zmianę stężenia reagenta w czasie);
- 2) przewiduje wpływ: stężenia (ciśnienia) substratów, obecności katalizatora,

stopnia rozdrobnienia substratów i temperatury na szybkość reakcji; projektuje odpowiednie doświadczenia;

- 3) na podstawie danych doświadczalnych ilustrujących związek między stężeniem substratu a szybkością reakcji pisze równanie kinetyczne;
- 4) stosuje pojęcia: egzoenergetyczny, endoenergetyczny, energia aktywacji do opisu efektów energetycznych przemian; zaznacza wartość energii aktywacji na schemacie ilustrującym zmiany energii w reakcji egzo- i endoenergetycznej;
- 5) porównuje wartość energii aktywacji przebiegającej z udziałem i bez udziału katalizatora;
- 6) wykazuje się znajomością i rozumieniem pojęć: stan równowagi dynamicznej i stała równowagi; pisze wyrażenie na stałą równowagi danej reakcji;
- 7) oblicza wartość stałej równowagi reakcji odwracalnej; oblicza stężenia równowagowe albo stężenia początkowe reagentów;
- 8) wymienia czynniki, które wpływają na stan równowagi reakcji; wyjaśnia, dlaczego obecność katalizatora nie wpływa na wydajność przemiany; stosuje regułę Le Chateliera–Brauna (regułę przekory) do jakościowego określenia wpływu zmian temperatury, stężenia reagentów i ciśnienia na układ pozostający w stanie równowagi dynamicznej;
- 9) opisuje różnice między układem otwartym, zamkniętym i izolowanym;
- 10) stosuje pojęcie standardowej entalpii przemiany; interpretuje zapis $\Delta H < 0$ i $\Delta H > 0$; określa efekt energetyczny reakcji chemicznej na podstawie wartości entalpii.

V. Roztwory. Zdający:

- 1) rozróżnia układy homogeniczne i heterogeniczne;
- 2) wykonuje obliczenia związane z przygotowaniem, rozcieńczaniem i zatężaniem roztworów z zastosowaniem pojęć: stężenie procentowe lub molowe oraz rozpuszczalność;
- 3) projektuje doświadczenie pozwalające otrzymać roztwór o określonym stężeniu procentowym lub molowym;
- 4) opisuje sposoby rozdzielania roztworów właściwych (ciał stałych w cieczach, cieczy w cieczach) na składniki (m.in. ekstrakcja, chromatografia);
- 5) projektuje doświadczenie pozwalające rozdzielić mieszaninę niejednorodną (ciał stałych w cieczach) na składniki.

VI. Reakcje w roztworach wodnych. Zdający:

- 1) pisze równania dysocjacji elektrolitycznej związków nieorganicznych i organicznych z uwzględnieniem dysocjacji stopniowej;
- 2) stosuje termin stopień dysocjacji dla ilościowego opisu zjawiska dysocjacji elektrolitycznej;
- 3) interpretuje wartości pK_w , pH , K_a , K_b , K_s ;
- 4) wykonuje obliczenia z zastosowaniem pojęć: stała dysocjacji, stopień dysocjacji, pH , iloczyn jonowy wody, iloczyn rozpuszczalności; stosuje do obliczeń prawo rozcieńczeń Ostwalda;

- 5) porównuje moc elektrolitów na podstawie wartości ich stałych dysocjacji;
- 6) przewiduje odczyn roztworu po reakcji substancji zmieszanych w ilościach stechiometrycznych i niestechiometrycznych;
- 7) klasyfikuje substancje jako kwasy lub zasady zgodnie z teorią Brønsteda–Lowry’ego; wskazuje sprzężone pary kwas – zasada;
- 8) uzasadnia przyczynę kwasowego odczynu wodnych roztworów kwasów, zasadowego odczynu wodnych roztworów niektórych wodorotlenków (zasad) i amoniaku oraz odczynu niektórych wodnych roztworów soli zgodnie z teorią Brønsteda–Lowry’ego; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 9) pisze równania reakcji: zobojętniania, wytrącania osadów i wybranych soli z wodą w formie jonowej pełnej i skróconej.

VII. Systematyka związków nieorganicznych. Zdający:

- 1) na podstawie wzoru sumarycznego, opisu budowy lub właściwości fizykochemicznych klasyfikuje dany związek chemiczny do: tlenków, wodoroków, wodorotlenków, kwasów, soli (w tym wodoro- i hydroksosoli, hydratów);
- 2) na podstawie wzoru sumarycznego związku nieorganicznego pisze jego nazwę, na podstawie nazwy pisze jego wzór sumaryczny;
- 3) pisze równania reakcji otrzymywania tlenków pierwiastków o liczbach atomowych od 1 do 30 (synteza pierwiastków z tlenem, rozkład soli, np. CaCO_3 , i wodorotlenków, np. $\text{Cu}(\text{OH})_2$);
- 4) opisuje typowe właściwości chemiczne tlenków pierwiastków o liczbach atomowych od 1 do 20 oraz Cr, Cu, Zn, Mn i Fe, w tym zachowanie wobec wody, kwasów i zasad; pisze odpowiednie równania reakcji w formie cząsteczkowej i jonowej;
- 5) klasyfikuje tlenki ze względu na ich charakter chemiczny (kwasowy, zasadowy, amfoteryczny i obojętny); projektuje doświadczenie, którego przebieg pozwoli wykazać charakter chemiczny tlenku; wnioskuje o charakterze chemicznym tlenku na podstawie wyników doświadczenia;
- 6) klasyfikuje wodoroki: LiH, CH_4 , NH_3 , H_2O , HF, H_2S , HCl, HBr, HI, ze względu na ich charakter chemiczny (kwasowy, zasadowy i obojętny); projektuje doświadczenie, którego przebieg pozwoli wykazać charakter chemiczny wodoroku; wnioskuje o charakterze chemicznym wodoroku na podstawie wyników doświadczenia; pisze odpowiednie równania reakcji potwierdzające charakter chemiczny wodoroków;
- 7) projektuje doświadczenia pozwalające otrzymać różnymi metodami: wodorotlenki, kwasy i sole; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 8) projektuje doświadczenie, którego przebieg pozwoli wykazać charakter chemiczny wodorotlenku (zasadowy, amfoteryczny); wnioskuje o charakterze chemicznym wodorotlenku na podstawie wyników doświadczenia; pisze odpowiednie równania reakcji potwierdzające charakter chemiczny wodorotlenków (w tym równania reakcji otrzymywania hydroksokompleksów);

- 9) opisuje typowe właściwości chemiczne kwasów, w tym zachowanie wobec metali, tlenków metali, wodorotlenków i soli kwasów o mniejszej mocy; projektuje odpowiednie doświadczenia; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 10) klasyfikuje poznane kwasy ze względu na ich skład (kwasy tlenowe i beztlenowe), moc i właściwości utleniające;
- 11) opisuje wpływ elektroujemności i stopnia utlenienia atomu centralnego na moc kwasów tlenowych;
- 12) przewiduje przebieg reakcji soli z mocnymi kwasami (wypieranie kwasów słabszych, nietrwałych, lotnych) oraz soli z zasadami; pisze odpowiednie równania reakcji.

VIII. Reakcje utleniania i redukcji. Zdający:

- 1) stosuje pojęcia: stopień utlenienia, utleniacz, reduktor, utlenianie, redukcja;
- 2) wskazuje utleniacz, reduktor, proces utleniania i redukcji w podanej reakcji;
- 3) na podstawie konfiguracji elektronowej atomów przewiduje typowe stopnie utlenienia pierwiastków;
- 4) oblicza stopnie utlenienia pierwiastków w jonie i cząsteczce związku nieorganicznego i organicznego;
- 5) stosuje zasady bilansu elektronowo-jonowego – dobiera współczynniki stechiometryczne w schematach reakcji utleniania-redukcji (w formie cząsteczkowej i jonowej);
- 6) przewiduje kierunek przebiegu reakcji utleniania-redukcji na podstawie wartości potencjałów standardowych półogniw; pisze odpowiednie równania reakcji.

IX. Elektrochemia. Ogniwa. Zdający:

- 1) stosuje pojęcia: półogniwo, anoda, katoda, ogniwo galwaniczne, klucz elektrolityczny, potencjał standardowy półogniwa, szereg elektrochemiczny, SEM;
- 2) pisze równania reakcji zachodzących na elektrodach (na katodzie i anodzie) ogniwa galwanicznego o danym schemacie; projektuje ogniwo, w którym zachodzi dana reakcja chemiczna; pisze schemat tego ogniwa;
- 3) oblicza SEM ogniwa galwanicznego na podstawie standardowych potencjałów półogniw, z których jest ono zbudowane.

X. Metale, niemetale i ich związki. Zdający:

- 1) opisuje podobieństwa we właściwościach pierwiastków w grupach układu okresowego i zmienność właściwości w okresach;
- 2) opisuje podstawowe właściwości fizyczne metali i wyjaśnia je na podstawie znajomości natury wiązania metalicznego;
- 3) analizuje i porównuje właściwości fizyczne i chemiczne metali grup 1. i 2.;
- 4) opisuje właściwości fizyczne i chemiczne glinu; wyjaśnia, na czym polega pasywacja glinu; tłumaczy znaczenie tego zjawiska w zastosowaniu glinu w technice;

- 5) pisze równania reakcji ilustrujące typowe właściwości chemiczne metali wobec: tlenu (dla Mg, Ca, Al, Zn), wody (dla Na, K, Mg, Ca), kwasów nieutleniających (dla Na, K, Ca, Mg, Al, Zn, Fe, Mn, Cr), rozcieńzonego i stężonego roztworu kwasu azotowego(V) oraz stężonego roztworu kwasu siarkowego(VI) (dla Al, Cu, Ag);
- 6) przewiduje produkty redukcji jonów manganianowych(VII) w zależności od środowiska, a także jonów dichromianowych(VI) w środowisku kwasowym; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 7) projektuje doświadczenia, w wyniku których można otrzymać wodór (reakcje aktywnych metali z wodą lub niektórych metali z niektórymi kwasami), pisze odpowiednie równania reakcji;
- 8) projektuje doświadczenia pozwalające otrzymać w laboratorium: tlen (np. reakcja rozkładu H_2O_2 lub $KMnO_4$), chlor (np. reakcja HCl z MnO_2 lub z $KMnO_4$); pisze odpowiednie równania reakcji;
- 9) pisze równania reakcji ilustrujące typowe właściwości chemiczne niemetalu, w tym między innymi równania reakcji: wodoru z niemetalami (Cl_2 , Br_2 , O_2 , N_2 , S), chloru, bromu i siarki z metalami (Na, K, Mg, Ca, Fe, Cu); chloru z wodą;
- 10) analizuje i porównuje właściwości fizyczne i chemiczne fluorowców.

XI. Zastosowania wybranych związków nieorganicznych. Zdający:

- 1) projektuje doświadczenie, którego celem będzie odróżnienie skał wapiennych od innych skał i minerałów; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 2) opisuje usuwanie twardości przemijającej wody; pisze odpowiednie równania reakcji.

XII. Wstęp do chemii organicznej. Zdający:

- 1) na podstawie wzoru sumarycznego, półstrukturalnego (grupowego), opisu budowy lub właściwości fizykochemicznych klasyfikuje dany związek chemiczny do: węglowodorów (nasyconych, nienasyconych, aromatycznych), związków jednofunkcyjnych (fluorowcopochodnych, alkoholi, fenoli, aldehydów, ketonów, kwasów karboksylowych, estrów, amin, amidów), związków wielofunkcyjnych (hydroksykwasów, aminokwasów, peptydów, białek, cukrów);
- 2) stosuje pojęcia: homolog, szereg homologiczny, wzór ogólny, rzędowość w związkach organicznych, izomeria konstytucyjna (szkieletowa, położenia, grup funkcyjnych), stereoizomeria (izomeria geometryczna, izomeria optyczna); rozpoznaje i klasyfikuje izomery;
- 3) rysuje wzory strukturalne i półstrukturalne (grupowe) izomerów konstytucyjnych o podanym wzorze sumarycznym; wśród podanych wzorów węglowodorów i ich pochodnych wskazuje izomery konstytucyjne;
- 4) wyjaśnia zjawisko izomerii geometrycznej (*cis-trans*); uzasadnia warunki wystąpienia izomerii geometrycznej w cząsteczce związku o podanej nazwie lub o podanym wzorze strukturalnym (lub półstrukturalnym); rysuje wzory

- izomerów geometrycznych;
- 5) wyjaśnia zjawisko izomerii optycznej; wskazuje centrum stereogeniczne (asymetryczny atom węgla); rysuje wzory w projekcji Fischera izomerów optycznych: enancjomerów i diastereoizomerów; uzasadnia warunki wystąpienia izomerii optycznej w cząsteczce związku o podanej nazwie lub o podanym wzorze; ocenia, czy cząsteczka o podanym wzorze stereochemicznym jest chiralna;
  - 6) analizuje zmiany właściwości fizycznych (np. temperatury topnienia, temperatury wrzenia, rozpuszczalności w wodzie) w szeregach homologicznych oraz analizuje i porównuje właściwości różnych izomerów konstytucyjnych; porównuje właściwości stereoizomerów (enancjomerów i diastereoizomerów);
  - 7) klasyfikuje reakcje związków organicznych ze względu na typ procesu (addycja, eliminacja, substytucja, polimeryzacja, kondensacja) i mechanizm reakcji (elektrofilowy, nukleofilowy, rodnikowy); wyjaśnia mechanizmy reakcji; pisze odpowiednie równania reakcji.

XIII. Węglowodory. Zdający:

- 1) podaje nazwy systematyczne węglowodorów (alkanu, alkenu i alkinu – do 10 atomów węgla w cząsteczce – oraz węglowodorów cyklicznych i aromatycznych) na podstawie wzorów strukturalnych, półstrukturalnych (grupowych) lub uproszczonych; rysuje wzory węglowodorów na podstawie ich nazw; podaje nazwy systematyczne fluorowcopochodnych węglowodorów na podstawie wzorów strukturalnych lub półstrukturalnych (grupowych); rysuje ich wzory strukturalne i półstrukturalne (grupowe) na podstawie nazw systematycznych;
- 2) ustala rzędowość atomów węgla w cząsteczce węglowodoru;
- 3) opisuje właściwości chemiczne alkanów na przykładzie reakcji: spalania, substytucji atomu (lub atomów) wodoru przez atom (lub atomy) chloru albo bromu przy udziale światła; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 4) opisuje właściwości chemiczne alkenów na przykładzie reakcji: spalania, addycji: H_2 , Cl_2 i Br_2 , HCl i HBr , H_2O , polimeryzacji; przewiduje produkty reakcji przyłączenia cząsteczek niesymetrycznych do niesymetrycznych alkenów na podstawie reguły Markownikowa (produkty główne i uboczne); opisuje zachowanie alkenów wobec wodnego roztworu manganianu(VII) potasu; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 5) planuje ciąg przemian pozwalających otrzymać np. alken z alkanu (z udziałem fluorowcopochodnych węglowodorów); pisze odpowiednie równania reakcji;
- 6) opisuje właściwości chemiczne alkinów na przykładzie reakcji: spalania, addycji: H_2 , Cl_2 i Br_2 , HCl , i HBr , H_2O , trimeryzacji etynu; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 7) ustala wzór monomeru, z którego został otrzymany polimer o podanej strukturze; rysuje wzór polimeru powstającego z monomeru o podanym wzorze lub nazwie; pisze odpowiednie równania reakcji;

- 8) opisuje budowę cząsteczki benzenu z uwzględnieniem delokalizacji elektronów; wyjaśnia, dlaczego benzen, w przeciwieństwie do alkenów i alkinów, nie odbarwia wody bromowej ani wodnego roztworu manganianu(VII) potasu;
- 9) opisuje właściwości chemiczne węglowodorów aromatycznych na przykładzie reakcji: spalania, z Cl_2 lub Br_2 wobec katalizatora albo w obecności światła, nitrowania, katalitycznego uwodornienia; pisze odpowiednie równania reakcji dla benzenu i metylobenzenu (toluenu) oraz ich pochodnych, uwzględniając wpływ kierujący podstawników (np. atom chlorowca, grupa alkilowa, grupa nitrowa, grupa hydroksylowa, grupa karboksylowa);
- 10) projektuje doświadczenia pozwalające na wskazanie różnic we właściwościach chemicznych węglowodorów nasyconych, nienasyconych i aromatycznych; na podstawie wyników przeprowadzonych doświadczeń wnioskuje o rodzaju węglowodoru; pisze odpowiednie równania reakcji.

XIV. Hydroksylowe pochodne węglowodorów – alkohole i fenole. Zdający:

- 1) porównuje budowę cząsteczek alkoholi i fenoli; wskazuje wzory alkoholi pierwszo-, drugo-, i trzeciorzędowych;
- 2) na podstawie wzoru strukturalnego, półstrukturalnego (grupowego) lub uproszczonego podaje nazwy systematyczne alkoholi i fenoli; na podstawie nazwy systematycznej lub zwyczajowej rysuje ich wzory strukturalne, półstrukturalne (grupowe) lub uproszczone;
- 3) opisuje właściwości chemiczne alkoholi na przykładzie reakcji: spalania, z HCl i HBr , zachowania wobec sodu, utlenienia do związków karbonylowych, eliminacji wody, reakcji z nieorganicznymi kwasami tlenowymi i kwasami karboksylowymi; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 4) porównuje właściwości fizyczne i chemiczne alkoholi mono- i polihydroksylowych (etanolu (alkoholu etylowego), etano-1,2-diolu (glikolu etylenowego), propano-1,2-diolu (glikolu propylenowego) i propano-1,2,3-triolu (glicerolu)); projektuje doświadczenie, którego przebieg pozwoli odróżnić alkohol monohydroksylowy od alkoholu polihydroksylowego; na podstawie obserwacji wyników doświadczenia klasyfikuje alkohol do mono- lub polihydroksylowych;
- 5) opisuje zachowanie: alkoholi pierwszo-, drugo- i trzeciorzędowych wobec utleniaczy (np. CuO lub $\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7/\text{H}_2\text{SO}_4$); projektuje doświadczenie, którego przebieg pozwoli odróżnić alkohol trzeciorzędowy od alkoholu pierwszo- i drugorzędowego; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 6) pisze równanie reakcji manganianu(VII) potasu (w środowisku kwasowym) z alkoholem (np. z etanolem, etano-1,2-diolem);
- 7) opisuje właściwości chemiczne fenoli na podstawie reakcji z: sodem, wodorotlenkiem sodu, bromem, kwasem azotowym(V); pisze odpowiednie równania reakcji dla benzenolu (fenolu, hydroksybenzenu) i jego pochodnych;
- 8) na podstawie obserwacji doświadczeń formułuje wniosek dotyczący kwasowego charakteru fenolu; projektuje doświadczenie, które umożliwi

porównanie mocy kwasów, np. fenolu i kwasu węglowego; pisze odpowiednie równania reakcji;

- 9) planuje ciągi przemian pozwalających otrzymać alkohol lub fenol z odpowiedniego węglowodoru; pisze odpowiednie równania reakcji.

XV. Związki karbonylowe – aldehydy i ketony. Zdający:

- 1) opisuje podobieństwa i różnice w budowie cząsteczek aldehydów i ketonów (obecność grupy karbonylowej: aldehydowej lub ketonowej);
- 2) na podstawie wzoru strukturalnego lub półstrukturalnego (grupowego) podaje nazwy systematyczne aldehydów i ketonów; na podstawie nazwy systematycznej rysuje wzory strukturalne lub półstrukturalne (grupowe);
- 3) projektuje doświadczenie, którego przebieg pozwoli odróżnić aldehyd od ketonu; na podstawie wyników doświadczenia klasyfikuje substancję do aldehydów lub ketonów; pisze odpowiednie równania reakcji aldehydu z odczynnikami Tollensa i odczynnikami Trommera.

XVI. Kwasy karboksylowe. Zdający:

- 1) wskazuje grupę karboksylową i resztę kwasową we wzorach kwasów karboksylowych (alifatycznych i aromatycznych); na podstawie wzoru strukturalnego lub półstrukturalnego (grupowego) podaje nazwy systematyczne (lub zwyczajowe) kwasów karboksylowych; na podstawie nazwy systematycznej (lub zwyczajowej) rysuje wzory strukturalne lub półstrukturalne (grupowe);
- 2) pisze równania dysocjacji elektrolitycznej rozpuszczalnych w wodzie kwasów karboksylowych i nazywa powstające w tych reakcjach jony;
- 3) opisuje właściwości chemiczne kwasów karboksylowych na podstawie reakcji tworzenia: soli, estrów, amidów; pisze odpowiednie równania reakcji; projektuje doświadczenia pozwalające otrzymywać sole kwasów karboksylowych (w reakcjach kwasów z: metalami, tlenkami metali, wodorotlenkami metali i solami kwasów o mniejszej mocy);
- 4) uzasadnia przyczynę redukujących właściwości kwasu metanowego (mrówkowego); projektuje doświadczenie, którego wynik wykaże właściwości redukujące kwasu metanowego (mrówkowego) (reakcja HCOOH z MnO_4^-); pisze odpowiednie równania reakcji;
- 5) opisuje czynniki wpływające na moc kwasów karboksylowych (długość łańcucha węglowego, obecność polarnych podstawników).

XVII. Estry i tłuszcze. Zdający:

- 1) opisuje strukturę cząsteczek estrów i wiązania estrowego;
- 2) tworzy nazwy (systematyczne lub zwyczajowe) estrów kwasów karboksylowych i tlenowych kwasów nieorganicznych; rysuje wzory strukturalne i półstrukturalne (grupowe) estrów na podstawie ich nazwy;
- 3) wyjaśnia i porównuje przebieg hydrolizy estrów (np. octanu etylu, tłuszczów)

w środowisku kwasowym (reakcja z wodą w obecności kwasu siarkowego(VI)) oraz w środowisku zasadowym (reakcja z wodorotlenkiem sodu); pisze odpowiednie równania reakcji;

- 4) opisuje budowę tłuszczów stałych i ciekłych (jako estrów glicerolu i długołańcuchowych kwasów tłuszczowych);
- 5) wyjaśnia, na czym polega proces usuwania brudu; bada wpływ twardości wody na powstawanie związków trudno rozpuszczalnych; zaznacza fragmenty hydrofobowe i hydrofilowe we wzorach cząsteczek substancji powierzchniowo czynnych;
- 6) planuje ciągi przemian chemicznych wiążące ze sobą właściwości poznanych węglowodorów i ich pochodnych; pisze odpowiednie równania reakcji.

XVIII. Związki organiczne zawierające azot. Zdający:

- 1) opisuje budowę amin; wskazuje wzory amin pierwszo-, drugo- i trzeciorzędowych;
- 2) porównuje budowę amoniaku i amin; rysuje wzory elektronowe cząsteczek amoniaku i aminy (np. metyloaminy);
- 3) wskazuje podobieństwa i różnice w budowie amin alifatycznych (np. metyloaminy) i amin aromatycznych (np. fenyloaminy (aniliny));
- 4) porównuje i wyjaśnia przyczynę zasadowych właściwości amoniaku i amin; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 5) pisze równania reakcji otrzymywania amin alifatycznych (np. w procesie alkilowania amoniaku) i amin aromatycznych (np. otrzymywanie aniliny w wyniku reakcji redukcji nitrobenzenu);
- 6) opisuje właściwości chemiczne amin na podstawie reakcji: z wodą, z kwasami nieorganicznymi (np. z kwasem solnym) i z kwasami karboksylowymi; pisze odpowiednie równania reakcji;
- 7) pisze równanie reakcji fenyloaminy (aniliny) z wodą bromową;
- 8) pisze równania reakcji hydrolizy amidów (np. acetamidu) w środowisku kwasowym i zasadowym;
- 9) pisze równanie reakcji kondensacji dwóch cząsteczek mocznika; wykazuje, że produktem kondensacji mocznika jest związek zawierający w cząsteczce wiązanie amidowe (peptydowe);
- 10) pisze wzór ogólny α -aminokwasów w postaci $RCH(NH_2)COOH$; wyjaśnia, co oznacza, że aminokwasy białkowe są α -aminokwasami i należą do szeregu konfiguracyjnego L;
- 11) opisuje właściwości kwasowo-zasadowe aminokwasów oraz mechanizm powstawania jonów obojnych;
- 12) pisze równania reakcji kondensacji cząsteczek aminokwasów (o podanych wzorach) prowadzących do powstania di- i tripeptydów i wskazuje wiązania peptydowe w otrzymanym produkcie;
- 13) tworzy wzory dipeptydów i tripeptydów, powstających z podanych aminokwasów; rozpoznaje reszty aminokwasów białkowych w cząsteczkach peptydów;

- 14) opisuje przebieg hydrolizy peptydów, rysuje wzory półstrukturalne (grupowe) aminokwasów powstających w procesie hydrolizy peptydu o danej strukturze;
- 15) projektuje doświadczenie, którego wynik dowiedzie obecności wiązań peptydowych w analizowanym związku (reakcja biuretowa).

XIX. Cukry. Zdający:

- 1) dokonuje podziału cukrów na proste i złożone, klasyfikuje cukry proste ze względu na grupę funkcyjną i liczbę atomów węgla w cząsteczce; wyjaśnia, co oznacza, że naturalne monosacharydy należą do szeregu konfiguracyjnego D;
- 2) zapisuje wzory łańcuchowe w projekcji Fischera glukozy i fruktozy; wykazuje, że cukry proste należą do polihydroksyaldehydów lub polihydroksyketonów; rysuje wzory taflowe (Hawortha) anomerów α i β glukozy i fruktozy; na podstawie wzoru łańcuchowego monosacharydu rysuje jego wzory taflowe; na podstawie wzoru taflowego rysuje wzór w projekcji Fischera; rozpoznaje reszty glukozy i fruktozy w disacharydach i polisacharydach o podanych wzorach;
- 3) projektuje doświadczenie, którego wynik potwierdzi właściwości redukujące np. glukozy; projektuje doświadczenie, którego wynik potwierdzi obecność grup hydroksylowych w cząsteczce monosacharydu, np. glukozy;
- 4) projektuje doświadczenie pozwalające na odróżnienie glukozy i fruktozy;
- 5) planuje ciąg przemian pozwalających przekształcić cukry w inne związki organiczne (np. glukozę w alkohol etylowy, a następnie w octan etylu); pisze odpowiednie równania reakcji.

EGZAMIN MATURALNY Z FILOZOFII

POZIOM PODSTAWOWY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Rozumienie filozofii jako fundamentalnego – obok nauki, sztuki, religii i prawa – składnika dziedzictwa kultury śródziemnomorskiej.
- II. Świadomość wpływu starożytnej filozofii greckiej na europejską kulturę późniejszych epok, a zwłaszcza na literaturę piękną, naukę i religię.
- III. Znajomość głównych dyscyplin filozoficznych, ich problematyki i terminologii.
- IV. Dostrzeganie w poglądach wielkich filozofów starożytnych paradygmatów myślowych, które są obecne w kulturze aż do czasów dzisiejszych.

- V. Identyfikowanie różnych problemów, stanowisk i nurtów filozoficznych na przykładach pytań i twierdzeń wielkich filozofów starożytnych.
- VI. Rozwijanie krytycznego myślenia i sprawności logicznych poprzez analizę wybranych pytań i argumentów filozoficznych.
- VII. Umiejętność jasnego formułowania i rzetelnego uzasadniania własnych poglądów filozoficznych w dyskusji.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

I. Pojęcie filozofii. Zdający:

- 1) przedstawia etymologię słowa *filozofia*;
- 2) wymienia i charakteryzuje ważniejsze dyscypliny filozofii: metafizyka (ontologia), epistemologia, etyka, filozofia przyrody, antropologia filozoficzna, teologia filozoficzna, filozofia piękna i sztuki (estetyka), filozofia polityki;
- 3) objaśnia arystotelesowski podział filozofii na filozofię teoretyczną, praktyczną i pojetyczną;
- 4) określa rolę logiki jako narzędzia nauki i filozofii;
- 5) wskazuje istotne cechy pytań filozoficznych: ogólność (abstrakcyjność), racjonalność, zorientowanie na to, co ostateczne lub najbardziej podstawowe.

II. Pierwsze pytanie filozoficzne: co stanowi *archē* świata? Zdający:

- 1) rozróżnia znaczenia słowa *archē*;
- 2) kojarzy imiona jońskich filozofów przyrody (Tales, Anaksymander, Anaksymenes) z przyjętymi przez nich zasadami (woda, bezkres, powietrze);
- 3) przedstawia koncepcję czterech żywiołów jako pierwszą próbę rozwiązania naukowego i filozoficznego problemu elementarności;
- 4) dostrzega w metodzie jońskich filozofów przyrody załączek empirycznej metody naukowej: obserwacja zjawisk przyrodniczych oraz wysuwanie hipotez wyjaśniających te zjawiska.

III. Pierwsze spory filozoficzne. Zdający:

- 1) analizuje pytanie „czy istnieje jedna zasada, czy wiele zasad rzeczywistości?” oraz w jego kontekście rekonstruuje spór między monizmem (np. Tales) a pluralizmem (np. Empedokles);
- 2) dyskutuje na temat „czy rzeczywistość w swej istocie jest zmienna, czy niezmienna?”, przedstawiając argumenty na rzecz wariabilizmu (Heraklit) oraz statyzmu (eleaci);
- 3) dostrzega w rozumowaniach eleatów załączek procedury dowodzenia (Parmenides) oraz argumentacji typu *reductio ad absurdum* (paradoksy Zenona z Elei);
- 4) wskazuje na wybranym przykładzie na obecność poglądów filozofów

starożytnych w filozofii nowożytnej lub współczesnej (np. heglizm lub filozofia procesu jako odmiana wariabilizmu).

IV. Atomizm grecki (filozofia Leucypa i Demokryta) jako paradygmat ontologii naturalistycznej. Zdający:

- 1) formułuje własną odpowiedź na pytanie „czy istnieją przedmioty proste (niepodzielne)?” oraz w jego kontekście objaśnia stanowisko atomizmu i argumenty na jego rzecz;
- 2) podaje przykłady wyjaśniania wybranych zjawisk w świecie w odwołaniu do procesów składania i rozkładania konfiguracji składników prostszych;
- 3) rekonstruuje ponadczasowy spór o to, czy ludzkie czynności umysłowe można wyjaśnić wyłącznie w odwołaniu do procesów fizycznych: materializm vs. dualizm.

V. Filozofia Sokratesa jako początki filozofii człowieka i etyki. Zdający:

- 1) charakteryzuje filozofię Sokratesa w kontekście jego życia i postawy moralnej;
- 2) objaśnia koncepcję uprawiania filozofii poprzez autorefleksję lub samoświadomość (hasło „poznaj samego siebie”);
- 3) definiuje terminy: *psychē*, *aretē*, *daimonion* jako kluczowe terminy filozofii Sokratesa;
- 4) dyskutuje na temat „dlaczego ludzie postępują źle?”, przedstawiając tezę intelektualizmu etycznego oraz argumenty za i przeciw niemu.

VI. Filozofia Platona jako paradygmat metafizyki antynaturalistycznej. Zdający:

- 1) wyjaśnia platońską teorię idei jako niematerialnych, niezmiennych i wiecznych wzorców dla zmiennych i czasowych rzeczy fizycznych oraz stosuje ją do wybranego sporu filozoficznego (np. sporu o to, czym są lub jak istnieją liczby);
- 2) objaśnia platońską teorię poznania, definiując termin *anamneza*;
- 3) krytycznie rekonstruuje platoński argument na rzecz nieśmiertelności duszy z jej podobieństwa do wiecznych idei (*Fedon*, 78 d – 80 b);
- 4) porównuje platońską i biblijną koncepcję początku świata: *Timajos* (28 b – 30 c) a *Biblia* (Rdz 1, 1 – 2, 3).

VII. Filozofia i kultura europejska jako „przypisy do Platona”. Zdający:

- 1) przedstawia oraz interpretuje wielkie alegorie Platona (jedna do wyboru): „drugie żeglowanie (wyprawa)” i „słońce” (*Fedon*, 98 c – 100 b), „jaskinia” (*Państwo*, 514 a – 517 a), „skrzydlaty zaprzęg” (*Fajdros*, 246 a–b, 253 d–e), „pierścień Gygesa” (*Państwo*, 358 e – 361 d);
- 2) objaśnia sens potoczny i sens źródłowy (*Uczta*, 209 e – 212 c) pojęcia *miłość platoniczna*;
- 3) wyjaśnia sens potoczny i sensy filozoficzne terminu *idealizm*.

VIII. Filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych. Zdający:

- 1) objaśnia teorię możliwości i aktu jako próbę pogodzenia wariabilizmu i statyzmu;
- 2) przedstawia teorię materii i formy jako próbę pogodzenia materializmu (naturalizmu) i platonizmu (antynaturalizmu);
- 3) próbuje odpowiedzieć na pytanie „kim jest człowiek?” oraz w jego kontekście wyjaśnia koncepcję człowieka jako jedności ciała i duszy;
- 4) ilustruje na wybranych przykładach koncepcję cnoty jako trwałej dyspozycji do zachowania właściwej miary;
- 5) omawia jedno z innych ponadczasowych osiągnięć filozofii Arystotelesa (do wyboru: klasyczna koncepcja prawdy, koncepcja *eudaimonii* jako celu ludzkiego życia, koncepcja przyjaźni, typologia i ocena ustrojów politycznych).

IX. Epikureizm i stoicyzm jako dwa paradygmaty etyki. Zdający:

- 1) porównuje epikurejski hedonizm i stoicki perfekcjonizm jako załączki (odpowiednio) konsekwencjalizmu i deontologizmu;
- 2) rekonstruuje spór o kryterium moralnej oceny czynu: skutki dokonanego czynu (np. osiągnięcie stanu braku cierpienia i lęku) vs. wewnętrzna charakterystyka czynu (np. stan harmonii z rozumną naturą);
- 3) rozpatruje wybrane problemy etyczne na tle współczesnego sporu między konsekwencjalizmem (np. utylitaryzm) a deontologizmem (np. etyka kantowska).

X. Tropie sceptyczne jako ponadczasowe wyzwanie dla epistemologii. Zdający:

- 1) wyjaśnia na wybranych przykładach, na czym polega względność spostrzeżeń;
- 2) identyfikuje na wybranych przykładach regres, błędne koło oraz arbitralność w uzasadnieniu;
- 3) analizuje pytanie „czy osiągnięcie wiedzy jest możliwe?” oraz w jego kontekście rekonstruuje epistemologiczny spór między dogmatyzmem a sceptycyzmem.

XI. Początki filozoficznej teologii. Zdający:

- 1) przedstawia główne starożytne koncepcje absolutu (Boga): demiurg oraz idea dobra (Platon), nieporuszony poruszyciel (Arystoteles), rozumna natura świata (stoicyzm), prajednia (Plotyn);
- 2) wyjaśnia wpływ filozofii starożytnej na formowanie się teologii i filozofii chrześcijańskiej;
- 3) rekonstruuje filozoficzno-duchowe poszukiwania św. Augustyna: manicheizm, sceptycyzm, neoplatonizm, chrześcijaństwo.

XII. Początki estetyki. Zdający:

- 1) objaśnia dominujące w starożytności pojęcia sztuki (jako umiejętności

wytwarzania czegoś według reguł) i porównuje je z wybranym (nowożytnym lub współczesnym) pojęciem sztuki;

- 2) dyskutuje na temat „co stanowi kryterium piękna?” i w jego kontekście przedstawia Wielką Teorię pitagorejczyków (proporcja jako kryterium piękna);
- 3) omawia wybrane treści *Poetyki* Arystotelesa – pierwszego systematycznego dzieła z zakresu teorii i filozofii literatury: typologia sztuki poetyckiej, koncepcja tragedii, pojęcia *mimēsis* i *katharsis* (jedno zagadnienie do wyboru).

Lektura obowiązkowa

- 1) Platon, *Obrona Sokratesa* lub *Kriton* (w związku z działem V–VII treści nauczania);
- 2) Platon, fragmenty z następujących dialogów (w związku z działami VI i VII pkt 2 treści nauczania): *Fedon* (78 d – 80 b, 98 c – 100 b), *Timajos* (28 b – 30 c), *Uczta* (209 e – 212 c);
- 3) Platon, jeden z fragmentów z następujących dialogów (w związku z działem VII pkt 1 treści nauczania): *Fedon* (98 c – 100 b), *Państwo* (514 a – 517 a), *Fajdros* (246 a – b, 253 d – e), *Państwo* (358 e – 361 d);
- 4) Arystoteles, fragmenty z następujących pism (w związku z działem VIII pkt 4 treści nauczania): *Etyka nikomachejska* (ks. II, 7–8, 1107 a), (w związku z działem XII treści nauczania): *Poetyka* (ks. IV, 1448 b – 1449 a);
- 5) do wyboru fragment z pism jednego z następujących autorów (w związku z działami IX i XI treści nauczania): Epikur, Epiktet, Seneka, Marek Aureliusz lub św. Augustyn.

POZIOM ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Świadomość znaczenia filozofii jako istotnej części dziedzictwa kultury śródziemnomorskiej.
- II. Rozpoznawanie związków między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką.
- III. Znajomość poglądów filozofów reprezentatywnych dla poszczególnych epok kultury europejskiej.
- IV. Rozumienie ważniejszych pojęć, zagadnień i stanowisk głównych dyscyplin filozoficznych.
- V. Umiejętność stawiania pytań światopoglądowych (w tym moralnych) i poszukiwania odpowiedzi na nie z wykorzystaniem wiedzy filozoficznej.
- VI. Podejmowanie rzetelnej dyskusji filozoficznej oraz formułowanie w niej jasnego i uzasadnionego stanowiska.

- VII. Posługiwanie się podstawowymi kategoriami logiki i dbanie o kulturę logiczną wypowiedzi.
- VIII. Stosowanie narzędzi logiki w analizie tekstu filozoficznego i zawartej w nim argumentacji, a także w obronie przed manipulacją.
- IX. Umiejętność pisania tekstu (eseju) filozoficznego, w którym – korzystając ze zdobytej wiedzy z zakresu logiki i historii filozofii – identyfikuje się i rozpatruje określone poglądy filozoficzne.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

I. Kultura logiczna.

1. Podstawowe kategorie logiczne języka: nazwy i zdania. Zdający:
  - 1) wskazuje w odpowiednich tekstach nazwy i zdania w sensie logicznym;
  - 2) odróżnia kategorie logiczne nazw i zdań od kategorii gramatycznych rzeczowników i zdań w sensie gramatycznym;
  - 3) odróżnia zdania w sensie logicznym od imperatywów (nakazów) i interrogatywów (pytań) oraz dostrzega związki między nimi.
2. Logiczne wady wypowiedzi: sprzeczność wewnętrzna, nieostrość, wieloznaczność i chwiejność składniowa. Zdający:
  - 1) ustala, co sprawia, że w określonym wyrażeniu mamy do czynienia ze sprzecznością wewnętrzną;
  - 2) odróżnia wyrażenia sprzeczne wewnętrznie od wyrażen fałszywych i nonsensownych;
  - 3) wyjaśnia, czym są wyrażenia nieostre i podaje ich przykłady;
  - 4) wyodrębnia poszczególne znaczenia przykładowych wyrażen wieloznacznych;
  - 5) tworzy dla odpowiednio dobranego wyrażenia chwiejnego składniowo co najmniej dwie różne parafrazy jednoznaczne składniowo.
3. Definicje jako środek uściślenia myśli i mowy: typy definicji, kryteria poprawności definicji, problem perswazyjności definicji. Zdający:
  - 1) wymienia wybrane odmiany definicji (definicja klasyczna, definicje nieklasyczne: definicja ostensywna, definicja enumeratywna, definicja kontekstowa) i podaje ich przykłady;
  - 2) tworzy dla ustalonego wyrażenia definicję klasyczną i wyodrębnia w niej *definiendum*, łącznik i *definiens*;
  - 3) określa, które z warunków poprawności łamie określona definicja, i usuwa znalezione wady (nieadekwatność, niezrozumiałość *definiensa*, *ignotum per ignotum*, błędne koło);
  - 4) identyfikuje perswazyjny komponent przykładowych definicji.
4. Uzasadnianie bezpośrednie: spostrzeżenie, introspekcja, intuicja. Zdający:
  - 1) odróżnia zdania, które można uzasadnić w odwołaniu do spostrzeżenia od zdań, które można uzasadnić w odwołaniu do introspekcji;

- 2) wyróżnia i objaśnia wybrane pojęcia intuicji (intuicja intelektualna, intuicja aksjologiczna, intuicja w sensie potocznym).
5. Uzasadnianie pośrednie: wnioskowanie (rozumowanie) niezawodne (oparte na wynikaniu logicznym lub definicyjnym) i zawodne, wybrane schematy (reguły) wnioskowań. Zdający:
  - 1) odróżnia w rozumowaniu przesłanki od wniosku oraz formułuje przesłanki pominięte w entymemacie;
  - 2) rozstrzyga, czy dane zdanie wynika logicznie lub definicyjnie z innego zdania lub zbioru zdań;
  - 3) odtwarza schemat, na którym opiera się określone wnioskowanie;
  - 4) zna i stosuje przykładowe schematy wnioskowań (*modus ponendo ponens*, *modus tollendo tollens*, *modus tollendo ponens*, sylogizm hipotetyczny, dylemat konstrukcyjny prosty i złożony);
  - 5) z podanej listy wnioskowań wyodrębnia wnioskowania zawodne (niededukcyjne) i niezawodne (dedukcyjne) i wskazuje powody przypisania im odpowiednio zawodności lub niezawodności.
6. Błędy w rozumowaniach: błąd materialny i formalny, błędne koło w rozumowaniu, ekwiwokacja. Zdający:
  - 1) ocenia dane rozumowanie pod względem materialnym i formalnym, wskazując powody swojej oceny;
  - 2) identyfikuje rozumowanie z błędnym kołem;
  - 3) wyjaśnia, na czym polega błąd ekwiwokacji w podanym rozumowaniu.
7. Argumentacja: dyskusja a wymiana poglądów, parlamentarne i logiczne kryteria rzetelnej dyskusji, nieuczciwe chwytły w dyskusji. Zdający:
  - 1) wyjaśnia, dlaczego przykładowa wymiana poglądów nie jest dyskusją;
  - 2) zna listę kryteriów rzetelnej dyskusji – parlamentarnych (ustalony porządek wypowiedzi, prawdomówność i życzliwe nastawienie do siebie dyskutantów) i logicznych (zrozumiałość wypowiedzi, określenie przedmiotu i założeń dyskusji) – i stosuje się do nich w praktyce;
  - 3) wskazuje przykładowe chwytły erystyczne (*ad vanitatem*, *ad verecundiam*, *ad ignorantiam*, *ad personam*, *ad populum*) stosowane w nieuczciwej dyskusji i opisuje, na czym polega ich nieuczciwość.

II. Elementy historii filozofii.

1. Filozofia starożytna. Zdający opanowuje następujące treści nauczania zawarte w podstawie programowej do filozofii poziomu podstawowego:
  - 1) atomizm grecki (filozofia Leucypa i Demokryta) jako paradygmat ontologii naturalistycznej (punkt IV);
  - 2) filozofia Platona jako paradygmat metafizyki antynaturalistycznej (punkt VI);
  - 3) filozofia i kultura europejska jako „przypisy do Platona” (punkt VII);
  - 4) filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych (punkt VIII);
  - 5) epikureizm i stoicyzm jako dwa paradygmaty etyki (punkt IX);
  - 6) tropy sceptyczne jako ponadczasowe wyzwanie dla epistemologii (punkt X);

- 7) początki filozoficznej teologii (punkt XI).
2. Św. Tomasz z Akwinu. Zdający:
  - 1) przedstawia św. Tomasza koncepcję Boga i człowieka;
  - 2) krytycznie rekonstruuje „pięć dróg”;
  - 3) porównuje dwie argumentacje za istnieniem Boga – argumentację św. Tomasza („pięć dróg”) z argumentacją św. Anzelmą z Canterbury z *Proslogionu* (rozdz. 2 *Bóg naprawdę jest*);
  - 4) wyjaśnia, czym jest neotomizm i wymienia jego głównych przedstawicieli;
  - 5) analizuje fragment *Sumy teologii* (cz. I, kw. 2, art. 3: *Czy Bóg istnieje?*).
3. René Descartes. Zdający:
  - 1) wyjaśnia, na czym polega kartezjański racjonalizm, sceptycyzm metodyczny i dualizm psychofizyczny;
  - 2) objaśnia sens formuły „myślę, więc jestem”;
  - 3) krytycznie rekonstruuje kartezjański argument na rzecz istnienia świata zewnętrznego;
  - 4) omawia poglądy jednego z następujących kontynuatorów filozofii René Descartesa: Gottfrieda Wilhelma Leibniza lub Barucha Spinozy;
  - 5) analizuje fragment *Rozprawy o metodzie* René Descartesa (cz. IV).
4. Blaise Pascal. Zdający:
  - 1) objaśnia pascalowskie rozróżnienie porządku rozumu i porządku serca;
  - 2) krytycznie rekonstruuje „zakład Pascala”;
  - 3) analizuje fragment *Myśli* (cz. I, rozdz. 1: *Miejsce człowieka w naturze. Dwie nieskończoności*).
5. Empiryzm brytyjski. Zdający:
  - 1) wyjaśnia, co to jest empiryzm i jakie są jego główne odmiany;
  - 2) przedstawia poglądy Johna Locke’a z zakresu epistemologii i filozofii polityki;
  - 3) omawia poglądy Davida Hume’a dotyczące substancji i przyczynowości;
  - 4) analizuje fragment *Rozważań dotyczących rozumu ludzkiego* Johna Locke’a (t. I, ks. II, rozdz. I, par. 1–6).
6. Immanuel Kant. Zdający:
  - 1) objaśnia rozróżnienie Immanuela Kanta na fenomeny (zjawiska) i rzeczy same w sobie;
  - 2) przedstawia kantowską koncepcję prawa moralnego oraz w jej kontekście objaśnia treść i funkcję imperatywu kategorycznego (formuła powszechnego prawa oraz formuła człowieczeństwa jako celu);
  - 3) podaje rozwiązanie przykładowego problemu moralnego, wykorzystując obie formuły imperatywu kategorycznego;
  - 4) analizuje fragment *Uzasadnienia metafizyki moralności* Immanuela Kanta (rozdz. 2).
7. Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Zdający:
  - 1) objaśnia kluczowe tezy heglowskiej historiozofii;
  - 2) wyjaśnia heglowską koncepcję wolności jako uświadomionej konieczności oraz koncepcję dziejów jako postępu w uświadomieniu wolności;
  - 3) analizuje wybrany fragment *Wykładów z filozofii dziejów* Georga Wilhelma

Friedricha Hegla.

8. John Stuart Mill. Zdający:

- 1) przedstawia główne założenia etyki utilitarystycznej;
- 2) wyjaśnia zasadę niekrzywdzenia innych;
- 3) posługuje się tą zasadą w moralnej ocenie przykładowych działań ludzkich;
- 4) analizuje fragment *O wolności* Johna Stuarta Milla (rozdz. I *Rozważania wstępne*).

9. Friedrich Nietzsche. Zdający:

- 1) przedstawia motywy nietzscheańskiej krytyki moralności tradycyjnej i chrześcijaństwa;
- 2) wyjaśnia pojęcia woli mocy i nadczłowieka;
- 3) odróżnia i charakteryzuje postawę apollinijską i dionizyjską;
- 4) analizuje fragment *Tako rzecze Zaratustra (Przedmowa Zaratury)* Friedricha Nietzschego.

10. Pozytywizm. Zdający:

- 1) zna w zarysie historię myśli pozytywistycznej od encyklopedystów francuskich do Koła Wiedeńskiego;
- 2) przedstawia główne idee filozofii pozytywnej Augusta Comte'a;
- 3) analizuje fragment *Metody pozytywnej w szesnastu wykładach* Augusta Comte'a (wykład pierwszy).

11. Fenomenologia. Zdający:

- 1) wyjaśnia, na czym polega metoda fenomenologiczna oraz dokonuje opisu fenomenologicznego wybranych fenomenów;
- 2) charakteryzuje główne idee fenomenologii świadomości Edmunda Husserla lub fenomenologii wartości Maxa Schelera (do wyboru);
- 3) przedstawia Romana Ingardena koncepcję człowieka i sztuki;
- 4) analizuje fragment *Księżeczki o człowieku* Romana Ingardena (esej *Człowiek i jego rzeczywistość*).

12. Egzystencjalizm. Zdający:

- 1) wymienia ważniejsze cechy, odmiany i przedstawicieli (w tym prekursorów) egzystencjalizmu;
- 2) przedstawia główne idee humanistycznego egzystencjalizmu Jean-Paula Sartre'a;
- 3) objaśnia Karla Jaspersa pojęcie sytuacji granicznych;
- 4) analizuje fragmenty następujących tekstów: *Wprowadzenie do filozofii* Karla Jaspersa (rozdz. 2 *Źródła filozofii*) oraz *Egzystencjalizm jest humanizmem* Jean-Paula Sartre'a.

13. Filozofia analityczna. Zdający:

- 1) przedstawia główne idee wczesnej filozofii analitycznej na przykładzie jednego z następujących autorów: George Edward Moore, Bertrand Russell, Ludwig Wittgenstein;
- 2) charakteryzuje Szkołę Lwowsko-Warszawską na przykładzie osiągnięć jednego z jej przedstawicieli (Kazimierz Twardowski, Tadeusz Kotarbiński, Kazimierz Ajdukiewicz, Tadeusz Czeżowski);

- 3) analizuje fragment jednego z następujących tekstów: *Problemy filozofii* Bertranda Russella, *Z głównych zagadnień filozofii* George'a Edwarda Moore'a, *Dociekania filozoficzne* Ludwiga Wittgensteina, *O tak zwanych prawdach względnych* Kazimierza Twardowskiego, *Zagadnienia i kierunki filozofii* Kazimierza Ajdukiewicza, *Medytacje o życiu godziwym* Tadeusza Kotarbińskiego, *O metafizyce, jej kierunkach i zagadnieniach* Tadeusza Czeżowskiego.

III. Wybrane problemy filozofii.

1. Dyscypliny filozofii. Zdający wymienia następujące dyscypliny filozofii oraz określa przedmioty ich badań:
  - 1) dyscypliny podstawowe (ogólniejsze) – teoria bytu (ontologia, metafizyka), teoria poznania (epistemologia), ogólna teoria wartości (aksjologia) wraz z teorią moralności (etyką);
  - 2) dyscypliny szczegółowe – filozofia człowieka (antropologia filozoficzna), filozofia przyrody, filozofia nauki, filozofia kultury, filozofia religii (wraz z teologią filozoficzną), filozofia piękna i sztuki (estetyka filozoficzna), filozofia polityki;
  - 3) dyscypliny pomocnicze – historia filozofii, logika.
2. Wybrane spory metafizyczne (ontologiczne). Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
  - 1) o stosunek rzeczy do umysłu (realizm – idealizm);
  - 2) o różnorodność bytów (monizm – pluralizm);
  - 3) o podłoże rzeczywistości (materializm – hylemorfizm – spirytualizm);
  - 4) o przyczynowość (determinizm – indeterminizm);
  - 5) o uniwersalia lub powszechniki (nominalizm – platonizm).
3. Wybrane spory epistemologiczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
  - 1) o źródła poznania (empiryzm lub aposterioryzm – aprioryzm);
  - 2) o rolę rozumu w poznaniu (racjonalizm – irracjonalizm);
  - 3) o możliwość zdobycia wiedzy pewnej (sceptycyzm – hipotetyzm – dogmatyzm);
  - 4) o naturę i kryterium prawdy (klasyczna lub korespondencyjna koncepcja prawdy – koncepcje nieklasyczne, zwłaszcza koherencyjna i pragmatyczna).
4. Wybrane spory antropologiczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
  - 1) o istotę człowieka (naturalizm lub redukcjonizm biologiczny lub społeczny – antynaturalizm lub antyredukcjonizm, np. personalizm);
  - 2) o relację umysł – ciało (dualizm – monizm materialistyczny lub naturalistyczny);
  - 3) o wolność woli (libertarianizm – fatalizm – kompatybilizm);
  - 4) o życie po śmierci biologicznej (mortalizm – immortalizm na przykładzie wybranej koncepcji nieśmiertelności).
5. Wybrane spory etyczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując

argumenty, rekonstruuje następujące spory:

- 1) o naturę wartości lub powinności moralnych (relatywizm – absolutyzm lub uniwersalizm, subiektywizm – obiektywizm);
  - 2) o sposób formułowania i uzasadniania ocen moralnych (konsekwencjalizm, w szczególności utylitaryzm – nonkonsekwencjalizm, w szczególności deontologizm kantowski);
  - 3) o źródło moralnych zobowiązań (autonomizm – heteronomizm).
6. Spór o istnienie i naturę absolutu (Boga). Zdający:
- 1) odróżnia i wyjaśnia następujące stanowiska: teizm, deizm, panteizm, agnostycyzm, ateizm;
  - 2) krytycznie rekonstruuje następujące argumenty za istnieniem Boga: argument ontologiczny, argument kosmologiczny, argument teleologiczny, argument moralny;
  - 3) przedstawia światopoglądowe znaczenie sporu o istnienie Boga i rolę religii w życiu człowieka;
  - 4) w kontekście sporu teizm-ateizm omawia wybrane koncepcje genezy zła moralnego i pozamoralnego.
7. Wybrane spory estetyczne. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
- 1) o istotę piękna (koncepcja pitagorejska – koncepcje alternatywne);
  - 2) o istotę sztuki (koncepcja klasyczna – alternatywna definicja sztuki Władysława Tatarkiewicza).
8. Wybrane spory z zakresu filozofii polityki. Zdający, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:
- 1) o naturę społeczeństwa (indywidualizm – kolektywizm);
  - 2) o genezę państwa (koncepcja umowy społecznej – koncepcja samorzutnej ewolucji);
  - 3) o naczelne wartości życia społecznego (liberalizm kulturowy – konserwatyzm);
  - 4) o podstawy prawa stanowionego (pozytywizm prawniczy – teoria prawa naturalnego).

EGZAMIN MATURALNY Z FIZYKI

POZIOM PODSTAWOWY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Wykorzystanie pojęć i wielkości fizycznych do opisu zjawisk oraz wskazywanie ich przykładów w otaczającej rzeczywistości.

- II. Rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem praw i zależności fizycznych.
- III. Planowanie i przeprowadzanie obserwacji lub doświadczeń oraz wnioskowanie na podstawie ich wyników.
- IV. Posługiwanie się informacjami pochodzącymi z analizy materiałów źródłowych, w tym tekstów popularnonaukowych.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

I. Wymagania przekrojowe. Zdający:

- 1) przedstawia jednostki wielkości fizycznych, opisuje ich związki z jednostkami podstawowymi; przelicza wielokrotności i podwielokrotności;
- 2) posługuje się materiałami pomocniczymi, w tym tablicami fizycznymi i chemicznymi oraz kartą wybranych wzorów i stałych fizykochemicznych;
- 3) prowadzi obliczenia szacunkowe i poddaje analizie otrzymany wynik;
- 4) przeprowadza obliczenia liczbowe posługując się kalkulatorem;
- 5) rozróżnia wielkości wektorowe i skalarne;
- 6) tworzy teksty, tabele, diagramy lub wykresy, rysunki schematyczne lub blokowe dla zilustrowania zjawisk bądź problemu; właściwie skaluje, oznacza i dobiera zakresy osi;
- 7) wyodrębnia z tekstów, tabel, diagramów lub wykresów, rysunków schematycznych lub blokowych informacje kluczowe dla opisywanego zjawiska bądź problemu; przedstawia te informacje w różnych postaciach;
- 8) rozpoznaje zależność rosnącą bądź malejącą na podstawie danych z tabeli lub na podstawie wykresu; rozpoznaje proporcjonalność prostą na podstawie wykresu;
- 9) dopasowuje prostą do danych przedstawionych w postaci wykresu; interpretuje nachylenie tej prostej i punkty przecięcia z osiami;
- 10) przeprowadza wybrane obserwacje, pomiary i doświadczenia korzystając z ich opisów; wyróżnia kluczowe kroki i sposób postępowania oraz wskazuje rolę użytych przyrządów i uwzględnia ich rozdzielczość;
- 11) przestrzega zasad bezpieczeństwa podczas wykonywania obserwacji, pomiarów i doświadczeń;
- 12) wyznacza średnią z kilku pomiarów jako końcowy wynik pomiaru powtarzanego;
- 13) posługuje się pojęciem niepewności pomiaru wielkości prostych; zapisuje wynik pomiaru wraz z jego jednostką oraz z uwzględnieniem informacji o niepewności;

- 14) przeprowadza obliczenia i zapisuje wynik zgodnie z zasadami zaokrąglania oraz zachowaniem liczby cyfr znaczących wynikającej z dokładności pomiaru lub z danych;
- 15) wyodrębnia zjawisko z kontekstu, nazywa je oraz wskazuje czynniki istotne i nieistotne dla jego przebiegu.

II. Mechanika. Zdający:

- 1) rozróżnia pojęcia: położenie, tor i droga;
- 2) posługuje się do opisu ruchów wielkościami wektorowymi: przemieszczenie, prędkość i przyspieszenie wraz z ich jednostkami;
- 3) opisuje ruchy prostoliniowe jednostajne i jednostajnie zmienne, posługując się zależnościami położenia, wartości prędkości oraz drogi od czasu;
- 4) opisuje ruch jednostajny po okręgu posługując się pojęciami okresu, częstotliwości i prędkości liniowej wraz z ich jednostkami;
- 5) wyznacza graficznie siłę wypadkową dla sił działających w dowolnych kierunkach na płaszczyźnie;
- 6) stosuje zasady dynamiki do opisu zachowania się ciał;
- 7) rozróżnia opory ruchu (opory ośrodka i tarcie); omawia rolę tarcia na wybranych przykładach;
- 8) wskazuje siłę dośrodkową jako przyczynę ruchu jednostajnego po okręgu;
- 9) rozróżnia układy inercjalne i nieinercjalne; posługuje się pojęciem siły bezwładności;
- 10) posługuje się pojęciami pracy mechanicznej, mocy, energii kinetycznej, energii potencjalnej wraz z ich jednostkami; stosuje zasadę zachowania energii mechanicznej do obliczeń;
- 11) doświadczalnie:
  - a) demonstruje działanie siły bezwładności, m.in. na przykładzie pojazdów gwałtownie hamujących,
  - b) bada związek między siłą dośrodkową a masą, prędkością liniową i promieniem w ruchu jednostajnym po okręgu.

III. Grawitacja i elementy astronomii. Zdający:

- 1) posługuje się prawem powszechnego ciężenia do opisu oddziaływania grawitacyjnego; wskazuje siłę grawitacji jako przyczynę spadania ciał;
- 2) wskazuje siłę grawitacji jako siłę dośrodkową w ruchu po orbicie kołowej; oblicza wartość prędkości na orbicie kołowej o dowolnym promieniu; omawia ruch satelitów wokół Ziemi;
- 3) opisuje stan nieważkości i stan przeciążenia oraz podaje warunki i przykłady jego występowania;
- 4) opisuje budowę Układu Słonecznego; posługuje się pojęciami jednostki astronomicznej i roku świetlnego.

IV. Drgania. Zdający:

- 1) opisuje proporcjonalność siły sprężystości do wydłużenia; posługuje się pojęciem współczynnika sprężystości i jego jednostką;
- 2) analizuje ruch drgający pod wpływem siły sprężystości posługując się pojęciami wychylenia, amplitudy oraz okresu drgań; podaje przykłady takiego ruchu;
- 3) analizuje przemiany energii w ruchu drgającym;
- 4) doświadczalnie:
  - a) demonstruje niezależność okresu drgań ciężarka na sprężynie od amplitudy;
  - b) bada zależność okresu drgań ciężarka na sprężynie od jego masy.

V. Termodynamika. Zdający:

- 1) opisuje zjawisko rozszerzalności cieplnej: liniowej ciał stałych oraz objętościowej gazów i cieczy;
- 2) odróżnia przekaz energii w postaci ciepła między układami o różnych temperaturach od przekazu energii w formie pracy;
- 3) posługuje się pojęciem energii wewnętrznej; analizuje pierwszą zasadę termodynamiki jako zasadę zachowania energii;
- 4) wykorzystuje pojęcie ciepła właściwego oraz ciepła przemiany fazowej w analizie bilansu cieplnego;
- 5) doświadczalnie:
  - a) wyznacza ciepło właściwe metalu, posługując się bilansem cieplnym,
  - b) demonstruje rozszerzalność cieplną wybranych ciał stałych.

VI. Elektrostatyka. Zdający:

- 1) posługuje się zasadą zachowania ładunku;
- 2) oblicza wartość siły wzajemnego oddziaływania ładunków, stosując prawo Coulomba;
- 3) posługuje się pojęciem pola elektrycznego; ilustruje graficznie pole elektryczne za pomocą linii pola; opisuje pole jednorodne;
- 4) opisuje kondensator jako układ dwóch przeciwnie naładowanych przewodników, pomiędzy którymi istnieje napięcie elektryczne oraz jako urządzenie magazynujące energię;
- 5) doświadczalnie: ilustruje pole elektryczne oraz układ linii pola wokół przewodnika.

VII. Prąd elektryczny. Zdający:

- 1) posługuje się pojęciami natężenia prądu elektrycznego, napięcia elektrycznego oraz mocy wraz z ich jednostkami;
- 2) rozróżnia metale i półprzewodniki; omawia zależność oporu od temperatury dla metali i półprzewodników;
- 3) stosuje do obliczeń proporcjonalność natężenia prądu stałego do napięcia dla przewodników (prawo Ohma);
- 4) stosuje I prawo Kirchhoffa jako przykład zasady zachowania ładunku;
- 5) wykorzystuje dane znamionowe urządzeń elektrycznych do obliczeń;

- 6) opisuje zasadę dodawania napięć w układzie ogniów połączonych szeregowo i jej związek z zasadą zachowania energii;
- 7) opisuje funkcję diody półprzewodnikowej jako elementu przewodzącego w jednym kierunku;
- 8) doświadczalnie:
  - a) demonstruje I prawo Kirchhoffa,
  - b) bada dodawanie napięć w układzie ogniów połączonych szeregowo,
  - c) demonstruje rolę diody jako elementu składowego prostowników.

VIII. Magnetyzm. Zdający:

- 1) posługuje się pojęciem pola magnetycznego; rysuje linie pola magnetycznego w pobliżu magnesów stałych i przewodników z prądem (przewodnik prostoliniowy, zwojnica);
- 2) opisuje jakościowo oddziaływanie pola magnetycznego na przewodniki z prądem i poruszające się cząstki naładowane;
- 3) opisuje zjawisko indukcji elektromagnetycznej i jej związek ze względnym ruchem magnesu i zwojnicy lub zmianą natężenia prądu w elektromagnesie; opisuje przemiany energii podczas działania prądnicy;
- 4) opisuje cechy prądu przemiennego;
- 5) doświadczalnie:
  - a) ilustruje układ linii pola magnetycznego,
  - b) demonstruje zjawisko indukcji elektromagnetycznej i jego związek ze względnym ruchem magnesu i zwojnicy oraz ze zmianą natężenia prądu w elektromagnesie.

IX. Fale i optyka. Zdający:

- 1) opisuje rozchodzenie się fal na powierzchni wody i dźwięku w powietrzu na podstawie obrazu powierzchni falowych;
- 2) opisuje jakościowo dyfrakcję fali na szczelinie;
- 3) stosuje zasadę superpozycji fal; podaje warunki wzmocnienia oraz wygaszenia się fal; opisuje zjawisko interferencji fal i przestrzenny obraz interferencji;
- 4) analizuje efekt Dopplera dla fal w przypadku, gdy źródło lub obserwator poruszają się znacznie wolniej niż fala; podaje przykłady występowania tego zjawiska;
- 5) opisuje zjawiska jednoczesnego odbicia i załamania światła na granicy dwóch ośrodków różniących się prędkością rozchodzenia się światła; opisuje działanie światłowodu jako przykład wykorzystania zjawiska całkowitego wewnętrznego odbicia;
- 6) rozróżnia fale poprzeczne i podłużne; opisuje światło jako falę elektromagnetyczną; opisuje polaryzację światła wynikającą z poprzecznego charakteru fali;
- 7) opisuje widmo światła białego jako mieszaniny fal o różnych częstotliwościach;

- 8) doświadczalnie: obserwuje wygaszanie światła po przejściu przez dwa polaryzatory ustawione prostopadle.

X. Fizyka atomowa. Zdający:

- 1) opisuje dualizm korpuskularno-falowy światła; wyjaśnia pojęcie fotonu oraz jego energii;
- 2) opisuje jakościowo pochodzenie widm emisyjnych i absorpcyjnych gazów;
- 3) interpretuje linie widmowe jako skutek przejść między poziomami energetycznymi w atomach z emisją lub absorpcją kwantu światła; rozróżnia stan podstawowy i stany wzbudzone atomu;
- 4) opisuje zjawiska jonizacji i fotoelektryczne jako wywołane tylko przez promieniowanie o częstotliwości większej od granicznej.

XI. Fizyka jądrowa. Zdający:

- 1) posługuje się pojęciami pierwiastek, jądro atomowe, izotop, proton, neutron, elektron do opisu składu materii; opisuje skład jądra atomowego na podstawie liczb masowej i atomowej;
- 2) zapisuje reakcje jądrowe stosując zasadę zachowania liczby nukleonów i zasadę zachowania ładunku;
- 3) wymienia właściwości promieniowania jądrowego; opisuje rozpady alfa, beta;
- 4) posługuje się pojęciem jądra stabilnego i niestabilnego; opisuje powstawanie promieniowania gamma;
- 5) opisuje rozpad izotopu promieniotwórczego; posługuje się pojęciem czasu połowicznego rozpadu;
- 6) stosuje zasadę zachowania energii do opisu reakcji jądrowych; posługuje się pojęciami energii wiązania i deficytu masy; oblicza te wielkości dla dowolnego izotopu;
- 7) opisuje reakcję rozszczepienia jądra uranu ^{235}U zachodzącą w wyniku pochłonięcia neutronu.

POZIOM ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Wykorzystanie pojęć i wielkości fizycznych do opisu zjawisk oraz wskazywanie ich przykładów w otaczającej rzeczywistości.
- II. Rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem praw i zależności fizycznych.

- III. Planowanie i przeprowadzanie obserwacji oraz doświadczeń i wnioskowanie na podstawie ich wyników.
- IV. Posługiwanie się informacjami pochodzącymi z analizy materiałów źródłowych, w tym tekstów popularnonaukowych.
- V. Budowanie modeli fizycznych i matematycznych do opisu zjawisk oraz ilustracji praw i zależności fizycznych.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

I. Wymagania przekrojowe. Zdający:

- 1) przedstawia jednostki wielkości fizycznych, opisuje ich związki z jednostkami podstawowymi; przelicza wielokrotności i podwielokrotności;
- 2) posługuje się materiałami pomocniczymi, w tym tablicami fizycznymi i chemicznymi oraz kartą wybranych wzorów i stałych fizykochemicznych;
- 3) prowadzi obliczenia szacunkowe i poddaje analizie otrzymany wynik;
- 4) przeprowadza obliczenia liczbowe posługując się kalkulatorem;
- 5) rozróżnia wielkości wektorowe i skalarne, wykonuje graficznie działania na wektorach (dodawanie, odejmowanie, rozkładanie na składowe);
- 6) tworzy teksty, tabele, diagramy lub wykresy, rysunki schematyczne lub blokowe dla zilustrowania zjawisk bądź problemu; właściwie skaluje, oznacza i doбира zakresy osi;
- 7) wyodrębnia z tekstów, tabel, diagramów lub wykresów, rysunków schematycznych lub blokowych informacje kluczowe dla opisywanego zjawiska bądź problemu; przedstawia te informacje w różnych postaciach;
- 8) rozpoznaje zależność rosnącą bądź malejącą na podstawie danych z tabeli lub na podstawie wykresu; rozpoznaje proporcjonalność prostą na podstawie wykresu;
- 9) dopasowuje prostą do danych przedstawionych w postaci wykresu; interpretuje nachylenie tej prostej i punkty przecięcia z osiami;
- 10) przeprowadza wybrane obserwacje, pomiary i doświadczenia korzystając z ich opisów; planuje i modyfikuje ich przebieg; formułuje hipotezę i prezentuje kroki niezbędne do jej weryfikacji;
- 11) opisuje przebieg doświadczenia lub pokazu; wyróżnia kluczowe kroki i sposób postępowania oraz wskazuje rolę użytych przyrządów i uwzględnia ich rozdzielczość;
- 12) przestrzega zasad bezpieczeństwa podczas wykonywania obserwacji, pomiarów i doświadczeń;
- 13) rozróżnia błędy przypadkowe i systematyczne;
- 14) wyznacza średnią z kilku pomiarów jako końcowy wynik pomiaru powtarzanego;

- 15) posługuje się pojęciem niepewności pomiaru wielkości prostych; zapisuje wynik pomiaru wraz z jego jednostką oraz z uwzględnieniem informacji o niepewności; uwzględnia niepewności przy sporządzaniu wykresów;
- 16) przeprowadza obliczenia i zapisuje wynik zgodnie z zasadami zaokrąglania oraz zachowaniem liczby cyfr znaczących wynikającej z dokładności pomiaru lub z danych;
- 17) wyodrębnia zjawisko z kontekstu, nazywa je oraz wskazuje czynniki istotne i nieistotne dla jego przebiegu;
- 18) tworzy modele fizyczne lub matematyczne wybranych zjawisk i opisuje ich założenia; ilustruje prawa i zależności fizyczne z wykorzystaniem tych założeń.

II. Mechanika. Zdający:

- 1) opisuje ruch względem różnych układów odniesienia;
- 2) rozróżnia pojęcia położenie, tor i droga;
- 3) opisuje ruchy postępowe, posługując się wielkościami wektorowymi: przemieszczeniem, prędkością i przyspieszeniem wraz z ich jednostkami;
- 4) opisuje ruchy prostoliniowe jednostajne i jednostajnie zmiennie, posługując się zależnościami położenia, wartości prędkości i przyspieszenia oraz drogi od czasu;
- 5) sporządza i interpretuje wykresy zależności parametrów ruchu od czasu;
- 6) wyznacza położenie, wartość prędkości, wartość przyspieszenia i drogę w ruchu jednostajnym i jednostajnie zmiennym na podstawie danych zawartych w postaci tabel i wykresów;
- 7) opisuje ruchy złożone jako sumę ruchów prostych; analizuje rzut poziomy jako przykład ruchu dwuwymiarowego;
- 8) opisuje ruch jednostajny po okręgu, posługując się pojęciami: okresu, częstotliwości, prędkości liniowej oraz przemieszczenia kąowego, prędkości kąowej i przyspieszenia dośrodkowego wraz z ich jednostkami;
- 9) stosuje do obliczeń związku między promieniem okręgu, prędkością kąową, prędkością liniową oraz przyspieszeniem dośrodkowym;
- 10) wskazuje siłę dośrodkową jako przyczynę ruchu jednostajnego po okręgu;
- 11) opisuje ruch niejednostajny po okręgu;
- 12) wyznacza graficznie siłę wypadkową dla sił działających w dowolnych kierunkach na płaszczyźnie;
- 13) stosuje zasady dynamiki do opisu zachowania się ciał;
- 14) posługuje się pojęciem pędu i jego jednostką; interpretuje II zasadę dynamiki jako związek między zmianą pędu i popędem siły;
- 15) wykorzystuje zasadę zachowania pędu do opisu zachowania się izolowanego układu ciał;
- 16) rozróżnia i analizuje zderzenia sprężyste i niesprężyste;
- 17) opisuje opory ruchu (opory ośrodka, tarcie statyczne, tarcie kinetyczne); rozróżnia współczynniki tarcia kinetycznego oraz tarcia statycznego; omawia rolę tarcia na wybranych przykładach;

- 18) rozróżnia układy inercjalne i nieinercjalne; omawia różnice między opisem ruchu ciał w układach inercjalnych i nieinercjalnych; posługuje się pojęciem siły bezwładności;
- 19) stosuje zasadę równoważności układów inercjalnych (zasadę względności Galileusza);
- 20) posługuje się pojęciami pracy mechanicznej, mocy, energii kinetycznej, energii potencjalnej wraz z ich jednostkami; stosuje zasadę zachowania energii mechanicznej do obliczeń;
- 21) posługuje się pojęciem sprawności urządzeń mechanicznych;
- 22) interpretuje pole pod wykresem zależności siły od drogi i pole pod wykresem zależności mocy od czasu jako wykonaną pracę;
- 23) opisuje ruch ciał na równi pochyłej;
- 24) posługuje się pojęciem ciśnienia hydrostatycznego i stosuje je do obliczeń; analizuje równowagę cieczy w naczyniach połączonych;
- 25) stosuje do obliczeń prawo Archimedeasa i objaśnia warunki pływania ciał;
- 26) doświadczalnie:
  - a) demonstruje działanie siły bezwładności, m.in. na przykładzie pojazdów gwałtownie hamujących,
  - b) bada zderzenia ciał oraz wyznacza masę lub prędkość jednego z ciał, korzystając z zasady zachowania pędu,
  - c) bada związek między siłą dośrodkową a masą, prędkością liniową i promieniem w ruchu jednostajnym po okręgu,
  - d) wyznacza wartość współczynnika tarcia na podstawie analizy ruchu ciała na równi.

III. Mechanika bryły sztywnej. Zdający:

- 1) wyznacza położenie środka masy układu ciał;
- 2) stosuje pojęcie bryły sztywnej; opisuje ruch obrotowy bryły sztywnej wokół osi;
- 3) stosuje warunki statyki bryły sztywnej; posługuje się pojęciem momentu sił wraz z jednostką;
- 4) stosuje zasady dynamiki dla ruchu obrotowego; posługuje się pojęciami przyspieszenia kąтового oraz momentu bezwładności jako wielkości zależnej od rozkładu mas, wraz z ich jednostkami;
- 5) oblicza energię ruchu bryły sztywnej jako sumę energii kinetycznej ruchu postępowego środka masy i ruchu obrotowego wokół osi przechodzącej przez środek masy;
- 6) posługuje się pojęciem momentu pędu punktu materialnego i bryły; stosuje do obliczeń związki między momentem pędu i prędkością kątową;
- 7) stosuje zasadę zachowania momentu pędu;
- 8) doświadczalnie:
  - a) demonstruje zasadę zachowania momentu pędu,
  - b) bada ruch ciał o różnych momentach bezwładności.

IV. Grawitacja i elementy astronomii. Zdający:

- 1) posługuje się prawem powszechnego ciężenia do opisu oddziaływania grawitacyjnego; wskazuje siłę grawitacji jako przyczynę spadania ciał;
- 2) stosuje do obliczeń związek między przyspieszeniem grawitacyjnym na powierzchni planety a jej masą i promieniem;
- 3) analizuje jakościowo wpływ siły grawitacji Słońca na niejednostajny ruch planet po orbitach eliptycznych i siły grawitacji planet na ruch ich księżyców;
- 4) wskazuje siłę grawitacji jako siłę dośrodkową w ruchu po orbicie kołowej, oblicza wartość prędkości na orbicie kołowej o dowolnym promieniu; omawia ruch satelitów wokół Ziemi;
- 5) interpretuje III prawo Keplera jako konsekwencję prawa powszechnego ciężenia; stosuje do obliczeń III prawo Keplera dla orbit kołowych;
- 6) interpretuje II prawo Keplera jako konsekwencję zasady zachowania momentu pędu;
- 7) oblicza zmiany energii potencjalnej grawitacji i stosuje zasadę zachowania energii do ruchu orbitalnego; posługuje się pojęciem drugiej prędkości kosmicznej (prędkości ucieczki);
- 8) opisuje stan nieważkości i stan przeciążenia oraz podaje warunki i przykłady jego występowania;
- 9) opisuje budowę Układu Słonecznego; posługuje się pojęciami jednostki astronomicznej i roku świetlnego.

V. Drgania. Zdający:

- 1) opisuje proporcjonalność siły sprężystości do wydłużenia; posługuje się pojęciem współczynnika sprężystości i jego jednostką;
- 2) analizuje ruch pod wpływem siły sprężystości; posługuje się pojęciem ruchu harmonicznego; podaje przykłady takich ruchów;
- 3) opisuje ruch harmoniczny, posługując się pojęciami wychylenia, amplitudy, częstości kołowej i przesunięcia fazowego; rozróżnia drgania o fazach zgodnych lub przeciwnych;
- 4) analizuje zależności położenia, prędkości i przyspieszenia od czasu dla ciała w ruchu drgającym harmonicznym oraz interpretuje wykresy tych zależności;
- 5) stosuje do obliczeń zależność okresu małych drgań wahadła matematycznego i ciężarka na sprężynie od ich parametrów;
- 6) oblicza energię potencjalną sprężystości i uwzględnia ją w analizie przemian energii;
- 7) doświadczalnie:
  - a) demonstruje niezależność okresu drgań wahadła od amplitudy,
  - b) bada zależność okresu drgań od długości wahadła,
  - c) bada zależność okresu drgań ciężarka od jego masy i od współczynnika sprężystości sprężyny,
  - d) wyznacza wartość przyspieszenia ziemskiego za pomocą wahadła matematycznego.

VI. Termodynamika. Zdający:

- 1) opisuje zjawisko rozszerzalności cieplnej: liniowej ciał stałych oraz objętościowej gazów i cieczy;
- 2) rozróżnia przekaz energii w postaci ciepła między układami o różnych temperaturach i przekaz energii w formie pracy;
- 3) posługuje się pojęciem energii wewnętrznej; analizuje pierwszą zasadę termodynamiki jako zasadę zachowania energii;
- 4) opisuje przykłady współistnienia substancji w różnych fazach w stanie równowagi termodynamicznej;
- 5) wykorzystuje pojęcie ciepła właściwego oraz ciepła przemiany fazowej w analizie bilansu cieplnego;
- 6) opisuje skokową zmianę energii wewnętrznej w przemianach fazowych;
- 7) stosuje pierwszą zasadę termodynamiki do analizy przemian gazowych; rozróżnia przemiany: izotermiczną, izobaryczną, izochoryczną i adiabatyczną gazów;
- 8) posługuje się założeniami teorii kinetyczno-molekularnej gazu doskonałego;
- 9) opisuje związek pomiędzy temperaturą w skali Kelvina a średnią energią ruchu cząsteczek i energią wewnętrzną gazu doskonałego;
- 10) analizuje wykresy przemian gazu doskonałego;
- 11) stosuje równanie gazu doskonałego (równanie Clapeyrona) do wyznaczenia parametrów gazu;
- 12) posługuje się pojęciem ciepła molowego gazu; interpretuje związek między ciepłem molowym przy stałym ciśnieniu a ciepłem molowym w stałej objętości dla gazu doskonałego;
- 13) analizuje przepływ energii w postaci ciepła i pracy mechanicznej w silnikach i pompach cieplnych;
- 14) analizuje przedstawione cykle termodynamiczne, oblicza sprawność silników cieplnych;
- 15) doświadczalnie:
  - a) demonstruje rozszerzalność cieplną wybranych ciał stałych,
  - b) bada proces wyrównywania temperatury ciał i posługuje się bilansem cieplnym,
  - c) demonstruje stałość temperatury podczas przemiany fazowej.

VII. Elektrostatyka. Zdający:

- 1) posługuje się zasadą zachowania ładunku;
- 2) oblicza wartość siły wzajemnego oddziaływania ładunków stosując prawo Coulomba;
- 3) posługuje się wektorem natężenia pola elektrycznego wraz z jego jednostką; ilustruje graficznie pole elektryczne za pomocą linii pola; interpretuje zagęszczenie linii pola jako miarę natężenia pola; rozróżnia pole centralne i pole jednorodne;
- 4) analizuje natężenie pola wytwarzanego przez układ ładunków punktowych i oblicza jego wartość;

- 5) analizuje ruch cząstek naładowanych w polu elektrycznym;
- 6) analizuje pracę jako zmianę energii potencjalnej podczas przemieszczenia ładunku w polu elektrycznym;
- 7) oblicza zmianę energii ładunku w polu jednorodnym;
- 8) opisuje ilościowo pole elektryczne wewnątrz kondensatora płaskiego;
- 9) doświadczalnie: ilustruje pole elektryczne oraz układ linii pola wokół przewodnika.

VIII. Prąd elektryczny. Zdający:

- 1) opisuje przewodnictwo w metalach, elektrolitach i gazach;
- 2) posługuje się pojęciami natężenia prądu elektrycznego, napięcia elektrycznego oraz mocy wraz z ich jednostkami;
- 3) analizuje zależność oporu od wymiarów przewodnika, posługuje się pojęciem oporu właściwego materiału i jego jednostką;
- 4) rozróżnia metale i półprzewodniki; omawia zależność oporu od temperatury dla metali i półprzewodników;
- 5) stosuje do obliczeń proporcjonalność natężenia prądu stałego do napięcia dla przewodników (prawo Ohma);
- 6) analizuje charakterystykę prądowo-napięciową elementów obwodu (zgodną lub niezgodną z prawem Ohma);
- 7) posługuje się pojęciami oporu wewnętrznego i siły elektromotorycznej jako cechami źródła;
- 8) stosuje do obliczeń związek mocy wydzielonej na oporniku (ciepła Joule'a-Lenza) z natężeniem prądu i oporem oraz napięciem i oporem;
- 9) wykorzystuje dane znamionowe urządzeń elektrycznych do obliczeń;
- 10) interpretuje I prawo Kirchhoffa jako przykład zasady zachowania ładunku;
- 11) analizuje dodawanie i odejmowanie napięć w obwodzie z uwzględnieniem źródeł i odbiorników energii (II prawo Kirchhoffa);
- 12) posługuje się pojęciem oporu zastępczego; oblicza opór zastępczy układu oporników połączonych szeregowo lub równolegle;
- 13) opisuje funkcję diody półprzewodnikowej jako elementu przewodzącego w jednym kierunku; przedstawia jej zastosowanie w prostownikach;
- 14) doświadczalnie:
  - a) demonstruje I prawo Kirchhoffa,
  - b) bada dodawanie napięć w układzie ogniwo połączonych szeregowo,
  - c) demonstruje rolę diody jako elementu składowego prostowników,
  - d) bada charakterystykę prądowo-napięciową żarówki.

IX. Magnetyzm. Zdający:

- 1) posługuje się pojęciem pola magnetycznego; rysuje linie pola magnetycznego w pobliżu magnesów stałych i przewodników z prądem (przewodnik prostoliniowy, zwojnica);

- 2) posługuje się pojęciem wektora indukcji magnetycznej wraz z jego jednostką, analizuje oddziaływanie pola magnetycznego na przewodnik z prądem oraz na poruszającą się cząstkę naładowaną (siła elektrodynamiczna, siła Lorentza);
- 3) analizuje tor cząstki naładowanej w jednorodnym polu magnetycznym;
- 4) rysuje siły działające na pętlę z przewodnika w jednorodnym polu magnetycznym; na podstawie tego rysunku omawia zasadę działania silnika elektrycznego;
- 5) stosuje do obliczeń związki wartości indukcji pola magnetycznego i natężenia prądu dla prostoliniowego przewodnika i długiej zwojnicy;
- 6) analizuje siłę oddziaływania dwóch długich przewodników prostoliniowych; posługuje się definicją ampera;
- 7) opisuje jakościowo podstawowe właściwości oraz zastosowania ferromagnetyków;
- 8) oblicza strumień pola magnetycznego przez powierzchnię, stosuje jednostkę strumienia;
- 9) opisuje zjawisko indukcji elektromagnetycznej; stosuje regułę Lenza; opisuje przemiany energii podczas działania prądnicy;
- 10) oblicza siłę elektromotoryczną indukcji jako szybkość zmiany strumienia;
- 11) opisuje cechy prądu przemiennego; posługuje się pojęciem napięcia i natężenia skutecznego; oblicza napięcie i natężenie skuteczne dla przebiegu sinusoidalnego;
- 12) opisuje jakościowo współzależność zmian pola magnetycznego i elektrycznego oraz rozchodzenie się fal elektromagnetycznych;
- 13) doświadczalnie:
  - a) ilustruje układ linii pola magnetycznego,
  - b) demonstruje zjawisko indukcji elektromagnetycznej i jego związek ze względnym ruchem magnesu i zwojnicy oraz ze zmianą natężenia prądu w elektromagnesie.

X. Fale i optyka. Zdający:

- 1) analizuje rozchodzenie się fal na powierzchni wody i dźwięku w powietrzu na podstawie obrazu powierzchni falowych;
- 2) posługuje się pojęciem natężenia fali wraz z jej jednostką (W/m^2) oraz proporcjonalnością do kwadratu amplitudy;
- 3) opisuje zależność natężenia i amplitudy fali kulistej od odległości od punktowego źródła;
- 4) opisuje widmo światła białego jako mieszaniny fal elektromagnetycznych o różnych częstotliwościach;
- 5) opisuje światło laserowe jako skolimowaną wiązkę światła monochromatycznego o zgodnej fazie;
- 6) stosuje prawo odbicia i prawo załamania fal na granicy dwóch ośrodków; posługuje się pojęciem współczynnika załamania ośrodka; oblicza kąt graniczny;

- 7) opisuje działanie światłowodu jako przykład wykorzystania zjawiska całkowitego wewnętrznego odbicia;
- 8) opisuje jakościowo związek pomiędzy dyfrakcją na szczelinie a szerokością szczeliny i długością fali;
- 9) stosuje zasadę superpozycji fal; wyjaśnia zjawisko interferencji fal; podaje warunki wzmocnienia oraz wygaszenia się fal;
- 10) opisuje zależność przestrzennego obrazu interferencji od długości fali i odległości między źródłami;
- 11) analizuje efekt Dopplera dla fal w przypadku, gdy źródło lub obserwator poruszają się znacznie wolniej niż fala; podaje przykłady występowania tego zjawiska;
- 12) rozróżnia fale poprzeczne i podłużne; opisuje światło jako falę elektromagnetyczną poprzeczną; rozróżnia światło spolaryzowane i niespolaryzowane;
- 13) opisuje obraz powstający po przejściu światła przez siatkę dyfrakcyjną; stosuje do obliczeń związek między kątem dyfrakcji, stałą siatki i długością fali;
- 14) opisuje jakościowo zależność ogniskowej soczewki od jej krzywizny oraz współczynnika załamania;
- 15) rysuje konstrukcyjnie obrazy wytworzone przez soczewki; stosuje do obliczeń równanie soczewki;
- 16) doświadczalnie:
  - a) obserwuje zmiany natężenia światła po przejściu przez dwa polaryzatory ustawione równoległe i prostopadle,
  - b) obserwuje zjawisko dyfrakcji fali na szczelinie,
  - c) obserwuje zjawisko interferencji fal,
  - d) wyznacza wartość współczynnika załamania światła z pomiaru kąta granicznego,
  - e) bada związek między ogniskową soczewki a położeniami przedmiotu i obrazu.

XI. Fizyka atomowa. Zdający:

- 1) opisuje dualizm korpuskularno-falowy światła; stosuje pojęcie fotonu oraz jego energii;
- 2) rozróżnia widma emisyjne i absorpcyjne gazów; interpretuje linie widmowe jako skutek przejść między poziomami energetycznymi w atomach z emisją lub absorpcją kwantu światła; rozróżnia stan podstawowy i stany wzbudzone atomu;
- 3) analizuje seryjny układ linii widmowych na przykładzie widma atomu wodoru; oblicza różnice energii pomiędzy poziomami energetycznymi w atomie wodoru;
- 4) posługuje się pojęciem pędu fotonu; stosuje zasadę zachowania energii i zasadę zachowania pędu do opisu emisji i absorpcji przez swobodne atomy; opisuje odrzut atomu emitującego kwant światła;

- 5) opisuje zjawiska jonizacji i fotoelektryczne jako wywołane tylko przez promieniowanie o częstotliwości większej od granicznej;
- 6) doświadczalnie: obserwuje widma atomowe za pomocą siatki dyfrakcyjnej.

XII. Elementy fizyki relatywistycznej i fizyka jądrowa. Zdający:

- 1) wskazuje niezależność prędkości światła w próżni od prędkości źródła i prędkości obserwatora;
- 2) posługuje się związkiem między energią całkowitą, masą cząstki i jej prędkością; posługuje się pojęciem energii spoczynkowej;
- 3) opisuje równoważność masy i energii spoczynkowej;
- 4) wskazuje prędkość światła w próżni jako maksymalną prędkość przekazu energii i informacji;
- 5) posługuje się pojęciami pierwiastek, jądro atomowe, izotop, proton, neutron, elektron; opisuje skład jądra atomowego na podstawie liczb masowej i atomowej;
- 6) zapisuje reakcje jądrowe stosując zasadę zachowania liczby nukleonów i zasadę zachowania ładunku;
- 7) stosuje zasadę zachowania energii do opisu reakcji jądrowych; posługuje się pojęciem energii wiązania;
- 8) oblicza dla dowolnego izotopu energię spoczynkową, deficyt masy i energię wiązania;
- 9) wymienia właściwości promieniowania jądrowego; opisuje rozpady alfa, beta (β^+ , β^-);
- 10) posługuje się pojęciem jądra stabilnego i niestabilnego; opisuje powstawanie promieniowania gamma;
- 11) opisuje przypadkowy charakter rozpadu jąder atomowych;
- 12) opisuje rozpad izotopu promieniotwórczego; posługuje się pojęciem czasu połowicznego rozpadu;
- 13) opisuje reakcję rozszczepienia jądra uranu ^{235}U zachodzącą w wyniku pochłonięcia neutronu.

EGZAMIN MATURALNY Z GEOGRAFII

POZIOM PODSTAWOWY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Wiedza geograficzna.

1. Poznawanie terminologii geograficznej.
2. Zaznajomienie z różnorodnymi źródłami i metodami pozyskiwania informacji geograficznej.

3. Poznanie zróżnicowania środowiska geograficznego, głównych zjawisk i procesów geograficznych oraz ich uwarunkowań i konsekwencji.
4. Poznanie podstawowych relacji między elementami przestrzeni geograficznej (przyrodniczej, społeczno-gospodarczej i kulturowej) w skali lokalnej, regionalnej, krajowej i globalnej.
5. Rozumienie prawidłowości w zakresie funkcjonowania środowiska geograficznego oraz wzajemnych zależności w systemie człowiek – przyroda.
6. Rozumienie zasad racjonalnego gospodarowania zasobami przyrody i zachowania dziedzictwa kulturowego.

II. Umiejętności i stosowanie wiedzy w praktyce.

1. Korzystanie z planów, map fizycznogeograficznych i społeczno-gospodarczych, fotografii, zdjęć lotniczych i satelitarnych, rysunków, wykresów, danych statystycznych, tekstów źródłowych, technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz geoinformacyjnych w celu zdobywania, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych.
2. Interpretowanie treści różnych map.
3. Identyfikowanie relacji między poszczególnymi elementami środowiska geograficznego (przyrodniczego, społeczno-gospodarczego i kulturowego).
4. Formułowanie twierdzeń o podstawowych prawidłowościach dotyczących funkcjonowania środowiska geograficznego.
5. Ocenianie zjawisk i procesów politycznych, społeczno-kulturowych oraz gospodarczych zachodzących w Polsce i w różnych regionach świata.
6. Przewidywanie skutków działalności gospodarczej człowieka w środowisku geograficznym.
7. Krytyczne, odpowiedzialne ocenianie przemian środowiska przyrodniczego oraz zmian społeczno-kulturowych i gospodarczych w skali lokalnej, regionalnej, krajowej i globalnej.
8. Wykonywanie obliczeń matematycznych z zakresu geografii fizycznej i społeczno-ekonomicznej w celu wnioskowania o zjawiskach i procesach geograficznych.
9. Wykorzystywanie zdobytej wiedzy i umiejętności geograficznych w życiu codziennym zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

III. Kształtowanie postaw.

1. Rozwijanie zainteresowań geograficznych, budzenie ciekawości świata.
2. Docenianie znaczenia wiedzy geograficznej w poznawaniu i kształtowaniu przestrzeni geograficznej.
3. Dostrzeganie aplikacyjnego charakteru geografii.
4. Podejmowanie refleksji nad pięknem i harmonią świata przyrody, krajobrazów przyrodniczych i kulturowych oraz osiągnięciami cywilizacyjnymi ludzkości.
5. Rozumienie potrzeby racjonalnego gospodarowania w środowisku geograficznym zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, ochrony elementów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz konieczności rekultywacji i rewitalizacji obszarów zdegradowanych.

6. Przyjmowanie postawy patriotycznej, wspólnotowej i obywatelskiej.
7. Kształtowanie więzi emocjonalnych z najbliższym otoczeniem, regionem oraz krajem ojczystym.
8. Kształtowanie postawy zrozumienia i szacunku dla tradycji, kultury i osiągnięć cywilizacyjnych Polski, własnego regionu i społeczności lokalnej oraz dla ludzi innych kultur i tradycji.
9. Przełamywanie stereotypów i kształtowanie postaw solidarności, szacunku i empatii wobec Polaków oraz przedstawicieli innych narodów i społeczności.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

- I. Źródła informacji geograficznej, technologie geoinformacyjne oraz metody prezentacji danych przestrzennych: obserwacje, pomiary, mapy, fotografie, zdjęcia satelitarne, dane liczbowe oraz graficzna i kartograficzna ich prezentacja. Zdający:
  - 1) przedstawia możliwości wykorzystywania różnych źródeł informacji geograficznej i ocenia ich przydatność;
  - 2) wyróżnia graficzne i kartograficzne metody przedstawiania informacji geograficznej i podaje przykłady zastosowania różnych rodzajów map;
  - 3) czyta i interpretuje treści różnych map, w tym topograficznych;
  - 4) interpretuje dane liczbowe przedstawione w postaci tabel i wykresów;
  - 5) wykazuje przydatność fotografii i zdjęć satelitarnych do pozyskiwania informacji o środowisku geograficznym oraz interpretuje ich treść;
  - 6) podaje przykłady wykorzystania narzędzi GIS do analiz zróżnicowania przestrzennego środowiska geograficznego.
- II. Ziemia we Wszechświecie: Ziemia jako planeta, następstwa ruchów Ziemi, ciała niebieskie, Układ Słoneczny. Zdający:
  - 1) charakteryzuje Ziemię jako planetę Układu Słonecznego;
  - 2) podaje cechy ruchów Ziemi i charakteryzuje ich następstwa;
  - 3) na podstawie zdjęć i innych materiałów źródłowych przedstawia i porównuje ciała niebieskie tworzące Układ Słoneczny.
- III. Atmosfera: czynniki klimatotwórcze, rozkład temperatury powietrza, ciśnienia atmosferycznego i opadów, ogólna cyrkulacja atmosferyczna, mapa synoptyczna, strefy klimatyczne i typy klimatów. Zdający:
  - 1) przedstawia czynniki klimatotwórcze decydujące o zróżnicowaniu klimatu na Ziemi;
  - 2) wyjaśnia rozkład temperatury powietrza i ciśnienia atmosferycznego na Ziemi;
  - 3) wyjaśnia mechanizm cyrkulacji atmosferycznej i rozkład opadów atmosferycznych na Ziemi;
  - 4) analizuje mapę synoptyczną i zdjęcia satelitarne w celu przedstawienia aktualnego stanu i prognozy pogody;
  - 5) porównuje strefy klimatyczne i typy klimatów na Ziemi.

- IV. Hydrosfera: zasoby wód na Ziemi, morza, prądy morskie, sieć rzeczna, lodowce. Zdający:
- 1) wyjaśnia różnicowanie rodzajów i wielkości zasobów wód na Ziemi;
  - 2) przedstawia cechy fizykochemiczne wód morskich oraz dostrzega problem ich zanieczyszczenia;
  - 3) objaśnia mechanizm powstawania i układ powierzchniowych prądów morskich oraz ocenia ich wpływ na życie i gospodarkę człowieka;
  - 4) wyjaśnia różnicowanie sieci rzecznej na Ziemi;
  - 5) przedstawia wpływ zanikania pokrywy lodowej w obszarach okołobiegunowych na gospodarkę, życie mieszkańców i ich tożsamość kulturową.
- V. Litosfera: związek budowy wnętrza Ziemi z tektoniką płyt litosfery, procesy wewnętrzne i zewnętrzne kształtujące powierzchnię Ziemi i ich skutki, skały. Zdający:
- 1) wyjaśnia związek budowy wnętrza Ziemi z ruchem płyt litosfery i jego wpływ na genezę procesów endogenicznych;
  - 2) wyjaśnia przebieg głównych procesów wewnętrznych prowadzących do urozmaicenia powierzchni Ziemi (ruchy epejrogeniczne, ruchy górotwórcze, wulkanizm, plutonizm, trzęsienia ziemi);
  - 3) charakteryzuje główne procesy zewnętrzne modelujące powierzchnię Ziemi (erozja, transport, akumulacja) oraz skutki rzeźbotwórczej działalności rzek, wiatru, lodowców, lądolodu i mórz oraz wietrzenia;
  - 4) rozpoznaje wybrane rodzaje skał oraz przedstawia ich gospodarcze zastosowanie.
- VI. Pedosfera i biosfera: typy gleb, strefowość i piętrowość gleb oraz roślinności. Zdający:
- 1) wyróżnia cechy głównych typów gleb strefowych i niestrefowych, wyjaśnia ich rozmieszczenie na Ziemi;
  - 2) identyfikuje czynniki wpływające na piętrowe różnicowanie roślinności na Ziemi;
  - 3) wyjaśnia zależności między klimatem, występowaniem typów gleb i formacji roślinnych w układzie strefowym.
- VII. Podział polityczny i różnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego świata: mapa podziału politycznego, procesy integracyjne i dezintegracyjne na świecie, konflikty zbrojne, podstawowe wskaźniki rozwoju. Zdający:
- 1) posługuje się mapą podziału politycznego świata do analizy procesów społeczno-ekonomicznych;
  - 2) przedstawia przyczyny oraz pozytywne i negatywne skutki integracji politycznej i gospodarczej na świecie, ze szczególnym uwzględnieniem Unii Europejskiej oraz procesów dezintegracyjnych na wybranych przykładach;
  - 3) wskazuje na mapie miejsca ważniejszych konfliktów zbrojnych w Europie, Zakaukaziu i na Bliskim Wschodzie w XXI w.;

- 4) analizuje zróżnicowanie przestrzenne państw świata według wskaźników rozwoju – PKB na jednego mieszkańca, Wskaźnika Rozwoju Społecznego (HDI), Wskaźnika Ubóstwa Społecznego (HPI);
- 5) porównuje strukturę PKB państw znajdujących się na różnym poziomie rozwoju gospodarczego oraz ocenia strukturę PKB Polski na tle innych krajów.

VIII. Przemiany struktur demograficznych i społecznych oraz procesy osadnicze: rozmieszczenie i liczba ludności, przemiany demograficzne, migracje, zróżnicowanie narodowościowe, etniczne i religijne, kręgi kulturowe, sieć osadnicza, procesy urbanizacji, przemiany obszarów wiejskich. Zdający:

- 1) wskazuje obszary koncentracji ludności i małej gęstości zaludnienia oraz określa czynniki i prawidłowości w zakresie rozmieszczenia ludności świata;
- 2) analizuje i wyjaśnia zmiany liczby ludności świata oraz przestrzenne zróżnicowanie wielkości wskaźników: urodzeń, zgonów i przyrostu naturalnego;
- 3) opisuje etapy rozwoju demograficznego ludności na przykładach wybranych krajów świata oraz ocenia konsekwencje eksplozji demograficznej lub regresu demograficznego w wybranych państwach;
- 4) rozumie społeczno-kulturowe uwarunkowania zróżnicowania modelu rodziny i poziomu dzietności w różnych regionach świata;
- 5) omawia przyczyny i konsekwencje procesu starzenia się ludności oraz jego zróżnicowania na świecie;
- 6) charakteryzuje główne kierunki i przyczyny migracji ludności na świecie;
- 7) dyskutuje na temat skutków wielkich ruchów migracyjnych dla społeczeństw i gospodarki wybranych krajów Europy, w tym Polski;
- 8) odróżnia uchodźstwo od migracji ekonomicznej;
- 9) charakteryzuje strukturę narodowościową ludności Europy i Polski oraz zróżnicowanie etniczne w wybranych regionach Europy;
- 10) charakteryzuje zróżnicowanie religijne ludności świata i Polski oraz wpływ religii na życie społeczne i gospodarkę;
- 11) wyróżnia główne kręgi kulturowe;
- 12) określa główne przyczyny i skutki urbanizacji oraz analizuje zróżnicowanie wskaźnika urbanizacji na świecie i w Polsce;
- 13) identyfikuje główne czynniki rozwoju obszarów wiejskich na świecie i wyjaśnia przyczyny depopulacji niektórych wsi w Polsce.

IX. Uwarunkowania rozwoju gospodarki światowej: rola poszczególnych sektorów gospodarki w rozwoju cywilizacyjnym, procesy globalizacji, współpraca międzynarodowa, gospodarka oparta na wiedzy, społeczeństwo informacyjne. Zdający:

- 1) wyjaśnia przyczyny i formułuje twierdzenia o prawidłowościach w zakresie zmiany roli sektorów gospodarki (rolnictwa, przemysłu i usług) w rozwoju cywilizacyjnym dla wybranych krajów świata, w tym Polski;

- 2) charakteryzuje przejawy procesów globalizacji w aspekcie gospodarczym, społecznym i politycznym, dyskutuje na temat skutków tego procesu dla Polski i podaje ich przykłady na podstawie własnych obserwacji;
- 3) analizuje strukturę i kierunki międzynarodowej wymiany towarowej, ocenia strukturę handlu zagranicznego Polski oraz uzasadnia potrzebę przestrzegania zasad sprawiedliwego handlu;
- 4) charakteryzuje główne cechy gospodarki opartej na wiedzy i czynniki wpływające na jej innowacyjność i rozwój w Polsce oraz innych krajach świata;
- 5) dyskutuje na temat przejawów i skutków kształtowania się społeczeństwa informacyjnego.

X. Rolnictwo, leśnictwo i rybactwo: czynniki rozwoju rolnictwa, struktura użytków rolnych, obszary upraw i chów zwierząt, zrównoważona gospodarka leśna, rybactwo (morskie i śródlądowe, akwakultura). Zdający:

- 1) wyjaśnia wpływ czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych na rozwój rolnictwa na świecie;
- 2) porównuje strukturę użytków rolnych w Polsce z wybranymi krajami świata;
- 3) wyjaśnia zasięg geograficzny głównych upraw i chowu zwierząt na świecie;
- 4) wyjaśnia zróżnicowanie przestrzenne wskaźnika lesistości na świecie i w Polsce oraz uzasadnia konieczność racjonalnego gospodarowania zasobami leśnymi zgodnie z zasadami zrównoważonej gospodarki leśnej i ochrony przyrody;
- 5) wyjaśnia rozmieszczenie głównych łowisk oraz dyskutuje na temat możliwości rozwoju akwakultury w kontekście zachowania równowagi ekosystemów wodnych.

XI. Przemysł: czynniki lokalizacji, przemysł tradycyjny i zaawansowanych technologii, deindustrializacja i reindustrializacja, struktura produkcji energii i bilans energetyczny, zmiany wykorzystania poszczególnych źródeł energii, dylematy rozwoju energetyki jądrowej. Zdający:

- 1) wyjaśnia zmieniającą się rolę czynników lokalizacji przemysłu oraz ich wpływ na rozmieszczenie i rozwój wybranych jego działów;
- 2) porównuje cechy przemysłu tradycyjnego i przemysłu zaawansowanych technologii oraz analizuje gospodarcze i społeczne skutki rozwoju nowoczesnego przemysłu;
- 3) analizuje przebieg i konsekwencje procesów deindustrializacji w wybranych państwach Europy oraz uzasadnia rolę procesów reindustrializacji w Europie, ze szczególnym uwzględnieniem Polski;
- 4) charakteryzuje zmiany w strukturze zużycia energii, z uwzględnieniem podziału na źródła odnawialne i nieodnawialne oraz porównuje strukturę produkcji energii w Polsce ze strukturą w innych krajach w kontekście bezpieczeństwa energetycznego;

- 5) ocenia stan i zmiany bilansu energetycznego świata i Polski, przedstawia skutki rosnącego zapotrzebowania na energię, jego wpływ na środowisko geograficzne oraz uzasadnia konieczność podejmowania działań na rzecz ograniczania tempa wzrostu zużycia energii;
- 6) dyskutuje na temat pozytywnych i negatywnych skutków stosowania odnawialnych i nieodnawialnych źródeł energii;
- 7) analizuje wykorzystanie energetyki jądrowej na świecie, dyskutuje na temat problemów związanych z jej rozwojem.

XII. Usługi: zróżnicowanie sektora usług, rola usług komunikacyjnych, edukacyjnych, finansowych i turystycznych oraz wymiany towarowej w rozwoju społeczno-gospodarczym, rodzaje transportu, atrakcyjność regionów turystycznych świata. Zdający:

- 1) charakteryzuje zróżnicowanie sektora usługowego;
- 2) wyjaśnia znaczenie usług komunikacyjnych (transportu i łączności), edukacyjnych, finansowych i turystycznych oraz handlowej wymiany towarowej w rozwoju społeczno-gospodarczym świata;
- 3) przedstawia zalety i wady różnych rodzajów transportu oraz charakteryzuje uwarunkowania ich rozwoju w wybranych państwach świata, w tym w Polsce;
- 4) na podstawie zebranych informacji, danych statystycznych i map formułuje wnioski dotyczące atrakcyjności wybranych regionów turystycznych świata.

XIII. Człowiek a środowisko geograficzne – konflikty interesów: wpływ działalności człowieka na atmosferę na przykładzie smogu, inwestycji hydrologicznych na środowisko geograficzne, rolnictwa, górnictwa i turystyki na środowisko geograficzne, transportu na warunki życia i degradację środowiska przyrodniczego, zagospodarowania miast i wsi na krajobraz kulturowy, konflikt interesów człowiek – środowisko, procesy rewitalizacji i działania proekologiczne. Zdający:

- 1) wykazuje na przykładzie wybranych miejscowości wpływ działalności człowieka na powstawanie smogu typu londyńskiego i fotochemicznego oraz na podstawie dostępnych źródeł podaje przyczyny i proponuje sposoby zapobiegania powstawaniu tego zjawiska;
- 2) ocenia wpływ wielkich inwestycji hydrologicznych (np. Zapory Trzech Przełomów na Jangcy, Wysokiej Tamy na Nilu, zapory na rzece Omo zasilającej Jezioro Turkana) na środowisko geograficzne;
- 3) analizuje na przykładach ze świata i Polski wpływ działalności rolniczej, w tym monokultury rolnej, chemizacji i mechanizacji rolnictwa, melioracji i nadmiernego wypasu zwierząt na środowisko przyrodnicze;
- 4) wyjaśnia wpływ górnictwa na środowisko przyrodnicze na przykładzie odkrywkowych i głębinowych kopalni w Polsce i na świecie oraz dostrzega konieczność rekultywacji terenów pogórnich;
- 5) analizuje wpływ dynamicznego rozwoju turystyki na środowisko geograficzne oraz podaje możliwości stosowania w turystyce zasad zrównoważonego rozwoju;
- 6) ocenia wpływ transportu na warunki życia ludności i środowisko przyrodnicze;

- 7) analizuje przykłady degradacji krajobrazu kulturowego miast i terenów wiejskich, wyjaśnia rolę planowania przestrzennego w jego kształtowaniu i ochronie oraz wskazuje możliwości działań własnych służących ochronie krajobrazów kulturowych Polski;
- 8) identyfikuje konflikty interesów w relacjach człowiek – środowisko i rozumie potrzebę ich rozwiązywania zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju oraz podaje własne propozycje sposobów rozwiązania takich konfliktów;
- 9) podaje przykłady procesów rewitalizacji obszarów zdegradowanych i proekologicznych rozwiązań w działalności rolniczej, przemysłowej i usługowej, podejmowanych na wybranych obszarach, w tym cennych przyrodniczo.

XIV. Regionalne zróżnicowanie środowiska przyrodniczego Polski: podział na regiony fizycznogeograficzne, budowa geologiczna i zasoby surowcowe, ukształtowanie powierzchni, sieć wodna, warunki klimatyczne, formy ochrony przyrody, stan środowiska przyrodniczego. Zdający:

- 1) wskazuje na mapie główne regiony fizycznogeograficzne Polski;
- 2) wyróżnia na podstawie mapy główne jednostki geologiczne występujące na obszarze Polski;
- 3) charakteryzuje na podstawie map rozmieszczenie głównych zasobów surowców mineralnych Polski oraz określa ich znaczenie gospodarcze;
- 4) identyfikuje związki pomiędzy budową geologiczną Polski a głównymi cechami ukształtowania powierzchni;
- 5) charakteryzuje klimat Polski, posługując się mapami elementów klimatu i danymi klimatycznymi;
- 6) wyjaśnia zróżnicowanie klimatu oraz ocenia gospodarcze konsekwencje długości trwania okresu wegetacyjnego w różnych regionach Polski;
- 7) identyfikuje cechy sieci rzecznej Polski;
- 8) wykazuje znaczenie przyrodnicze, społeczne i gospodarcze, w tym turystyczne jezior oraz sztucznych zbiorników na obszarze Polski;
- 9) wyjaśnia przyczyny i skutki niedoboru wody w wybranych regionach Polski;
- 10) dokonuje analizy stanu środowiska w Polsce oraz przedstawia wnioski z niej wynikające, korzystając z map i danych statystycznych;
- 11) uzasadnia konieczność działań na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego w Polsce oraz przedstawia różne formy ochrony przyrody w Polsce.

XV. Społeczeństwo i gospodarka Polski: rozmieszczenie ludności i struktura demograficzna, saldo migracji, struktura zatrudnienia i bezrobocie, urbanizacja i sieć osadnicza, warunki rozwoju rolnictwa, restrukturyzacja przemysłu, sieć transportowa, atrakcyjność turystyczna. Zdający:

- 1) formułuje twierdzenia o prawidłowościach w zakresie rozmieszczenia ludności i wyjaśnia przyczyny jego zróżnicowania;
- 2) analizuje strukturę demograficzną ludności Polski na podstawie danych liczbowych oraz piramidy wieku i płci;

- 3) analizuje, na podstawie źródeł informacji geograficznej, zmiany liczby ludności, przyrostu naturalnego i rzeczywistego ludności Polski oraz prognozuje skutki współczesnych przemian demograficznych w Polsce dla rozwoju społeczno-gospodarczego kraju;
- 4) analizuje przestrzenne zróżnicowanie salda migracji w Polsce, podaje przyczyny migracji wewnętrznych i zewnętrznych oraz główne kierunki emigracji Polaków;
- 5) wyjaśnia zmiany w strukturze zatrudnienia, podaje przyczyny bezrobocia i analizuje przestrzenne zróżnicowanie rynku pracy w Polsce;
- 6) wyjaśnia zmiany procesów urbanizacyjnych i osadnictwa wiejskiego w Polsce, wiążąc je z przemianami społecznymi i gospodarczymi;
- 7) wskazuje obszary o najkorzystniejszych warunkach dla rozwoju rolnictwa oraz analizuje wpływ czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych na możliwości przemian strukturalnych w rolnictwie Polski;
- 8) przedstawia cechy systemu rolnictwa ekologicznego w Polsce oraz wyjaśnia cele certyfikacji i nadzoru żywności produkowanej w ramach tego systemu;
- 9) rozpoznaje oznakowanie żywności ekologicznej oraz rozumie potrzebę zapoznania się z opisem pochodzenia i składem nabywanych produktów spożywczych;
- 10) podaje przyczyny przemian strukturalnych w przemyśle Polski po 1989 r. i ocenia ich skutki;
- 11) analizuje przyczyny zmian i zróżnicowanie sieci transportu w Polsce, wskazuje główne węzły oraz terminale transportowe i przedstawia ich znaczenie dla gospodarki kraju;
- 12) prezentuje wartości obiektów z Listy Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości stanowiących dziedzictwo kulturowe Polski.

XVI. Morze Bałtyckie i gospodarka morska Polski: środowisko przyrodnicze, wykorzystanie gospodarcze. Zdający:

- 1) przedstawia główne cechy i stan środowiska przyrodniczego Morza Bałtyckiego oraz dostrzega potrzebę jego ochrony;
- 2) charakteryzuje gospodarkę morską Polski oraz dyskutuje na temat możliwości jej rozwoju na podstawie materiałów źródłowych.

POZIOM ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

Cele kształcenia – wymagania ogólne dla poziomu rozszerzonego obejmują również wymienione wyżej cele dla poziomu podstawowego.

I. Wiedza geograficzna.

1. Rozumienie specjalistycznych pojęć i posługiwanie się terminami geograficznymi.

2. Rozszerzenie wiedzy niezbędnej do zrozumienia istoty zjawisk oraz charakteru i dynamiki procesów zachodzących w środowisku geograficznym w skali lokalnej, regionalnej, krajowej i globalnej.
3. Identyfikowanie sieci powiązań przyrodniczych, społecznych, kulturowych, gospodarczych i politycznych w przestrzeni geograficznej.
4. Zaznajomienie z geoinformacyjnymi narzędziami analizy danych geograficznych.
5. Rozumienie możliwości wykorzystania technologii geoinformacyjnych w poznawaniu świata i identyfikowaniu złożonych problemów środowiska geograficznego.
6. Integrowanie wiedzy przyrodniczej, społecznej, ekonomicznej i humanistycznej.

II. Umiejętności i stosowanie wiedzy w praktyce.

1. Znajomość metod prowadzenia obserwacji i pomiarów w terenie, opracowanie i prezentacja wyników, analizowanie pozyskanych danych oraz formułowanie wniosków na ich podstawie.
2. Analizowanie i wyjaśnianie zjawisk i procesów geograficznych oraz zróżnicowania przyrodniczego, społeczno-gospodarczego i kulturowego świata.
3. Analizowanie, interpretacja i przetwarzanie informacji przedstawionych na mapach wykonanych z wykorzystaniem narzędzi GIS.
4. Formułowanie twierdzeń o prawidłowościach dotyczących funkcjonowania środowiska przyrodniczego i społeczno-gospodarczego oraz wzajemnych zależności w systemie przyroda – człowiek – gospodarka.
5. Stawianie pytań, formułowanie i weryfikacja hipotez oraz proponowanie rozwiązań problemów dotyczących środowiska geograficznego.
6. Kształtowanie umiejętności wieloaspektowego postrzegania przestrzeni i wyobraźni przestrzennej.
7. Waloryzowanie zjawisk i procesów przyrodniczych oraz wartościowanie zachowań i działalności człowieka w środowisku geograficznym.
8. Wykorzystywanie zdobytej wiedzy i umiejętności geograficznych w analizie i ocenie przemian przestrzeni geograficznej.
9. Prognozowanie przemian zachodzących w środowisku przyrodniczym i społeczno-gospodarczym.
10. Znajomość zastosowania narzędzi GIS w analizie i prezentacji danych przestrzennych.
11. Analizowanie zjawisk i współzależności zachodzących w środowisku geograficznym z wykorzystaniem różnych map ogólnogeograficznych i tematycznych.

III. Kształtowanie postaw.

1. Rozwijanie dociekliwości poznawczej, ukierunkowanej na poszukiwanie prawdy, dobra i piękna.
2. Kształtowanie przekonania o użyteczności edukacji geograficznej dla osobistego rozwoju człowieka oraz aktywności społecznej.
3. Rozumienie pozautilitarnych wartości elementów środowiska geograficznego i krajobrazów.

4. Docenianie znaczenia dóbr kultury i zasobów przyrody w życiu człowieka, rozumienie konieczności racjonalnego ich użytkowania i ochrony.
5. Rozwijanie poczucia odpowiedzialności za stan i jakość środowiska geograficznego, kształtowanie ładu przestrzennego oraz przyszły rozwój społeczno-kulturowy i gospodarczy własnego regionu, Polski i świata.
6. Uwrażliwianie na wartość i znaczenie cennych obiektów przyrodniczych i kulturowych, należących do dziedzictwa lokalnego, regionalnego, narodowego i ponadnarodowego.
7. Przekonanie o potrzebie odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu społecznym i obywatelskim na rzecz rozwoju lokalnego, regionalnego oraz Polski.
8. Rozumienie potrzeby tworzenia równych szans w rozwoju społecznym i gospodarczym dla różnych obszarów w Polsce i na świecie oraz konieczności stosowania zasady pomocniczości.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

Treści nauczania – wymagania szczegółowe obejmują wymagania określone dla poziomu podstawowego oraz poniższe wymagania.

- I. Metody badań geograficznych i technologie geoinformacyjne: analiza źródeł kartograficznych, wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych i geoinformacyjnych do pozyskania, tworzenia zbiorów, analizy i prezentacji danych przestrzennych. Zdający:
  - 1) analizuje, interpretuje i przetwarza informacje przedstawione za pomocą kartograficznych metod prezentacji cech ilościowych i jakościowych, w tym informacje zawarte w źródłach kartograficznych wykonanych z użyciem narzędzi GIS;
  - 2) wykorzystuje technologie informacyjno-komunikacyjne i geoinformacyjne do pozyskiwania, przechowywania, przetwarzania i prezentacji informacji geograficznych;
  - 3) identyfikuje zależności przyczynowo-skutkowe, funkcjonalne i czasowe między elementami przestrzeni geograficznej, argumentuje, wnioskuje i formułuje twierdzenia o prawidłowościach.
- II. Obserwacje astronomiczne i współczesne badania Wszechświata: wysokość górowania Słońca, wyznaczenie współrzędnych geograficznych, fazy Księżyca, zaćmienia Słońca i Księżyca, osiągnięcia badawcze w eksploracji Wszechświata. Zdający:
  - 1) oblicza wysokość górowania Słońca na dowolnej szerokości geograficznej w dniach równonocy i przesilen w celu wykazania zależności między nachyleniem osi Ziemi w ruchu obiegowym a dopływem energii słonecznej do jej powierzchni;

- 2) wyznacza współrzędne geograficzne dowolnego punktu na powierzchni Ziemi na podstawie wysokości górowania Słońca w dniach równonocy i przesilen oraz obliczeń różnicy czasu słonecznego;
- 3) wyjaśnia występowanie faz Księżyca oraz zaćmień Słońca i Księżyca;
- 4) prezentuje teorię heliocentryczną Mikołaja Kopernika, znaczenie współczesnych metod badań kosmicznych oraz osiągnięcia naukowców, w tym Polaków, w poznawaniu Wszechświata.

III. Dynamika procesów atmosferycznych: pionowa budowa atmosfery, zjawiska i procesy w atmosferze, przestrzenne zróżnicowanie elementów klimatu, strefy klimatyczne i typy klimatów. Zdający:

- 1) wykazuje związek między budową atmosfery a zjawiskami i procesami meteorologicznymi;
- 2) przedstawia charakterystyczne zmiany pogody w czasie przemieszczania się frontów atmosferycznych, potrafi je interpretować oraz identyfikować zjawiska z nimi związane;
- 3) wyjaśnia genezę pasatów, bryzy, monsunów i wiatrów fenowych oraz określa ich znaczenie dla przebiegu pogody;
- 4) przedstawia uwarunkowania cech klimatów strefowych i astrefowych;
- 5) rozpoznaje strefę klimatyczną i typ klimatu na podstawie rocznego przebiegu temperatury powietrza i sum opadów atmosferycznych;
- 6) dostrzega prawidłowości w rozmieszczeniu zjawisk i procesów atmosferycznych.

IV. Dynamika procesów hydrologicznych: wody podziemne, ustroje rzeczne, typy jezior. Zdający:

- 1) przedstawia uwarunkowania występowania wód podziemnych oraz ich znaczenie gospodarcze;
- 2) rozpoznaje i opisuje cechy ustrojów rzecznych na świecie;
- 3) wyjaśnia powstawanie różnych typów jezior na Ziemi.

V. Dynamika procesów geologicznych i geomorfologicznych: najważniejsze wydarzenia w dziejach Ziemi, geneza i wykorzystanie skał, procesy rzeźbotwórcze i ich efekty (wietrzenie, erozja, transport, akumulacja, ruchy masowe), odkrywka geologiczna. Zdający:

- 1) rozumie zasady ustalania wieku względnego i bezwzględnego skał oraz wydarzeń geologicznych;
- 2) charakteryzuje najważniejsze wydarzenia geologiczne i przyrodnicze w dziejach Ziemi (fałdowania, zlodowacenia, rozwój świata organicznego i jego wymieranie) oraz odtwarza je na podstawie analizy profilu geologicznego;
- 3) klasyfikuje skały, przedstawia genezę skał magmowych, osadowych i przeobrażonych;
- 4) charakteryzuje zjawiska wietrzenia fizycznego i chemicznego, krasowienia oraz opisuje produkty i formy powstałe w wyniku tych procesów;

- 5) wykazuje wpływ czynników przyrodniczych i działalności człowieka na grawitacyjne ruchy masowe i podaje sposoby zapobiegania im oraz minimalizowania ich następstw;
- 6) przedstawia przykłady ograniczeń w zakresie zagospodarowania terenu wynikające z budowy geologicznej podłoża, rzeźby i grawitacyjnych ruchów masowych;
- 7) dostrzega prawidłowości w rozmieszczeniu zjawisk i procesów geologicznych na Ziemi;
- 8) wyjaśnia wpływ procesów geologicznych na powstanie głównych struktur tektonicznych i ukształtowanie powierzchni Ziemi na wybranych przykładach;
- 9) analizuje fotografię odkrywki geologicznej i wnioskuje na jej podstawie o przeszłości geologicznej obszaru.

VI. Gleby: profil glebowy, przydatność rolnicza. Zdający:

- 1) rozpoznaje typ gleby i wnioskuje o przydatności rolniczej na podstawie profilu glebowego.

VII. Współpraca i konflikty: sieć powiązań postkolonialnych, organizacje współpracy politycznej, społecznej i gospodarczej, przyczyny i skutki konfliktów zbrojnych. Zdający:

- 1) wykazuje wpływ dawnych systemów kolonialnych na współczesną sieć powiązań politycznych, gospodarczych i kulturowych państw;
- 2) wyjaśnia rolę ważniejszych międzynarodowych organizacji w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym Europy, w tym znaczenie Unii Europejskiej w przemianach społeczno-gospodarczych państw zintegrowanych;
- 3) wyjaśnia przyczyny współczesnych konfliktów zbrojnych w Europie, Zakaukaziu i na Bliskim Wschodzie oraz ich wpływ na zmiany granic państw, migracje ludności, struktury społeczne, gospodarkę i środowisko przyrodnicze.

VIII. Zróżnicowanie struktur społecznych i procesów urbanizacyjnych: struktura wykształcenia, zwartość socjoetniczna, fazy urbanizacji, procesy metropolizacji, typy fizjonomiczne i funkcje miast, formy zespołów miejskich. Zdający:

- 1) analizuje zróżnicowanie struktury wykształcenia ludności na świecie i wykazuje jej związek z poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego;
- 2) dyskutuje na temat problemów państw o różnej strukturze etnicznej (zwartości socjoetnicznej);
- 3) wyróżnia fazy urbanizacji oraz charakteryzuje procesy metropolizacji;
- 4) identyfikuje funkcje, typy fizjonomiczne miast i formy zespołów miejskich na świecie.

IX. Struktura gospodarki i tendencje rozwoju gospodarczego: klasyfikacja gospodarki, związki usług i działalności przemysłowej, zmiany w strukturze i sektorach gospodarki. Zdający:

- 1) stosuje w analizach gospodarczych Polską Klasyfikację Działalności (PKD);

- 2) dostrzega zacieranie się granic między sektorem przemysłowym i usługowym na przykładzie budownictwa oraz działalności firm informatycznych;
- 3) wykazuje wpływ procesu globalizacji i rozwoju nowych technologii na zmiany w zatrudnieniu według sektorów gospodarki oraz przemiany wewnątrzsektorowe na wybranych przykładach.

X. Zróżnicowanie gospodarki rolnej: typy rolnictwa i główne regiony rolnicze na świecie, rolnictwo uprzemysłowione a rolnictwo ekologiczne. Zdający:

- 1) charakteryzuje różne typy rolnictwa, przedstawia ich uwarunkowania oraz wyróżnia główne cechy regionów rolniczych na świecie;
- 2) przedstawia zasady rolnictwa ekologicznego, wykazuje różnice między rolnictwem uprzemysłowionym i rolnictwem ekologicznym oraz przedstawia ich wady i zalety.

XI. Przemiany sektora przemysłowego i budownictwa: czynniki lokalizacji przemysłu tradycyjnego i zaawansowanych technologii, obszary koncentracji przemysłu, rozwój i rola budownictwa w gospodarce. Zdający:

- 1) na wybranych przykładach wykazuje różnice między czynnikami lokalizacji przemysłu tradycyjnego i zaawansowanych technologii oraz wyjaśnia zmiany znaczenia tych czynników w procesie rozwoju cywilizacyjnego;
- 2) wskazuje obszary koncentracji przemysłu (ważniejsze ośrodki przemysłowe, technopolie, okręgi) na świecie i w Polsce oraz wyjaśnia istotę i rolę klastrów w budowie gospodarki opartej na wiedzy;
- 3) wyjaśnia zmiany struktury przestrzennej przemysłu tradycyjnego i zaawansowanych technologii na świecie oraz określa udział Polski w tych zmianach;
- 4) przedstawia czynniki rozwoju budownictwa oraz jego rolę w gospodarce na przykładzie Polski;
- 5) podaje argumenty przemawiające za potrzebą zharmonizowania stylu budownictwa z istniejącym krajobrazem przyrodniczym i kulturowym.

XII. Rola tradycyjnych i nowoczesnych usług w rozwoju społeczno-gospodarczym: transport, łączność, usługi edukacyjne, badawczo-rozwojowe, finansowe i turystyczne. Zdający:

- 1) wykazuje na podstawie danych statystycznych i map tematycznych zróżnicowanie udziału poszczególnych rodzajów transportu w przewozach na świecie i w Polsce;
- 2) identyfikuje prawidłowości dotyczące przestrzennego zróżnicowania dostępności do usług edukacyjnych oraz nakładów na prace badawczo-rozwojowe na świecie;
- 3) wskazuje główne centra finansowe na świecie;
- 4) wyróżnia rodzaje usług turystycznych oraz wyjaśnia przyczyny i skutki społeczno-kulturowe i gospodarcze szybkiego ich rozwoju na świecie;
- 5) analizuje mapę miejsc pielgrzymkowych na świecie i w Polsce oraz dostrzega wartości przestrzeni „miejsc świętych”.

XIII. Związki między elementami środowiska przyrodniczego na wybranych obszarach Polski: gór, wyżyn, nizin, pojezierzy i pobrzeży. Zdający:

- 1) przedstawia cechy rzeźby i wyjaśnia wpływ procesów wewnętrznych i zewnętrznych na ukształtowanie powierzchni głównych jednostek fizycznogeograficznych Polski;
- 2) porównuje środowisko przyrodnicze Tatr Zachodnich i Wysokich oraz wykazuje związki między jego elementami;
- 3) przedstawia specyficzne cechy środowiska przyrodniczego Sudetów, Gór Świętokrzyskich i Bieszczad oraz identyfikuje przyczyny istniejących różnic;
- 4) przedstawia wpływ skał węglanowych i lessowych wyżyn Polski na elementy środowiska przyrodniczego;
- 5) wyjaśnia wpływ łądolodu na środowisko przyrodnicze pojezierzy i nizin oraz porównuje rzeźbę młodoglacjalną i staroglacjalną;
- 6) wykazuje związki między elementami środowiska przyrodniczego Żuław Wiślanych;
- 7) charakteryzuje zróżnicowanie rzeźby pobrzeża Bałtyku oraz porównuje cechy i wyjaśnia genezę wybrzeża niskiego i wysokiego.

XIV. Zróżnicowanie krajobrazowe Polski: krajobraz wód powierzchniowych, bagienno-łąkowy, leśny, górski ponad granicą lasu, rolniczy – wiejski, podmiejski i rezydencjalny, małomiasteczkowy, wielkich miast, przemysłowy, górniczy, komunikacyjny. Zdający:

- 1) rozpoznaje na podstawie materiałów źródłowych (map, fotografii naziemnych i lotniczych, obrazów satelitarnych) rodzaj pokrycia terenu i wyróżnia główne cechy wybranych krajobrazów w Polsce: krajobraz wód powierzchniowych (np. Wielkie Jeziora Mazurskie), leśny (np. Puszcza Białowieska), bagienno-łąkowy (np. Biebrzański Park Narodowy), górski ponad granicą lasu (np. Karkonosze), rolniczy – wiejski (np. Roztocze), podmiejski i rezydencjalny (np. miejscowości podwarszawskie), małomiasteczkowy (np. Tykocin), wielkich miast (np. Poznań), przemysłowy (np. Dąbrowa Górnicza – obszar kombinatu metalurgicznego), górniczy (np. obszar kopalni Bełchatów), komunikacyjny (np. węzeł transportowy komunikacyjny Kraków – Balice);
- 2) dokonuje oceny wartości przyrodniczych i kulturowych oraz stanu zachowania krajobrazu (harmonijny, przekształcony, zdegradowany);
- 3) podaje przykłady działań służących zachowaniu walorów krajobrazów przyrodniczych i kulturowych, zapobieganiu ich degradacji oraz promowaniu ich w kraju i za granicą.

XV. Zróżnicowanie społeczno-kulturowe Polski: poziom życia, zachowania prokreacyjne Polaków, zalety i wady życia na wsi i w mieście, cechy miast, ubóstwo, wykluczenie i solidarność społeczna. Zdający:

- 1) porównuje poziom życia ludności (w zakresie stanu środowiska, warunków mieszkaniowych, infrastruktury komunalnej, dostępu do kultury, oświaty i ochrony zdrowia) w wybranych regionach Polski;

- 2) analizuje zróżnicowanie przestrzenne zachowań prokreacyjnych Polaków i wykazuje ich związek z uwarunkowaniami społeczno-kulturowymi i polityką prorodzinną państwa;
- 3) dyskutuje na temat zalet i wad życia na wsi i w miastach różnej wielkości;
- 4) dostrzega problem gettoizacji przestrzeni miasta, jego przyczyny i konsekwencje;
- 5) identyfikuje cechy indywidualne wybranych miast w Polsce oraz określa, na czym polega ich *genius loci*;
- 6) analizuje dane dotyczące regionalnego zróżnicowania ubóstwa, formułuje i weryfikuje hipotezy dotyczące jego przyczyn, proponuje działania na rzecz ograniczania biedy i wykluczenia społecznego w Polsce oraz wykazuje znaczenie solidarności społecznej w rozwiązywaniu tego problemu.

XVI. Elementy przestrzeni geograficznej i relacje między nimi – analiza wybranych przykładów w skali regionalnej i lokalnej na podstawie materiałów źródłowych. Zdający:

- 1) analizuje wpływ przedsiębiorstwa przemysłowego lub usługowego na środowisko przyrodnicze, rynek pracy, jakość życia ludności i rozwój gospodarczy najbliższego otoczenia;
- 2) analizuje i wyjaśnia strukturę użytkowania gruntów rolnych na terenach wiejskich;
- 3) na podstawie współczesnych i archiwalnych map oraz fotografii prezentuje i wyjaśnia zmiany układu przestrzennego i wyglądu zabudowy wybranego terenu.

XVII. Strefowość środowiska przyrodniczego na Ziemi: strefowość zjawisk przyrodniczych, specyfika środowiska przyrodniczego w strefach równikowej, zwrotnikowych, podzwrotnikowych, umiarkowanych i polarnych, współzależność elementów środowiska przyrodniczego, astrefowe czynniki przyrodnicze modyfikujące zjawiska strefowe. Zdający:

- 1) identyfikuje prawidłowości dotyczące zróżnicowania środowiska przyrodniczego na Ziemi;
- 2) wyjaśnia strefowe występowanie zjawisk przyrodniczych;
- 3) przedstawia główne cechy środowiska przyrodniczego stref od równikowej do polarnych;
- 4) identyfikuje na przykładach współzależności elementów środowiska przyrodniczego w strefach od równikowej do polarnych;
- 5) wyjaśnia wpływ astrefowych czynników przyrodniczych na modyfikowanie zjawisk strefowych na Ziemi.

XVIII. Problemy środowiskowe współczesnego świata: tropikalne cyklony, trąby powietrzne, sztormy, powódzie, tsunami, erozja gleb, wulkanizm, wstrząsy sejsmiczne, powstawanie lejów krasowych, zmiany klimatu, pustynnienie, zmiany zasięgu lodowców, ograniczone zasoby wody na Ziemi, zagrożenia georóżnorodności i bioróżnorodności. Zdający:

- 1) wyjaśnia powstawanie geozagrożeń meteorologicznych i klimatycznych (tropikalne cyklony, trąby powietrzne, pustynnienie, zmiany klimatu);
- 2) wyjaśnia powstawanie sztormów, powodzi i tsunami;
- 3) przedstawia genezę i skutki geologicznych zagrożeń (wulkanizm, trzęsienia ziemi, powstawanie lejów krasowych);
- 4) wskazuje na mapie regiony występowania geozagrożeń i podaje przykłady działań ograniczających ich skutki;
- 5) podaje przyrodnicze i antropogeniczne przyczyny intensywnej erozji gleb oraz prezentuje sposoby jej zapobiegania na wybranych przykładach;
- 6) wykorzystuje zdjęcia satelitarne i lotnicze oraz technologie geoinformacyjne do lokalizowania i określania zasięgu katastrof przyrodniczych;
- 7) dyskutuje na temat wpływu deforestacji i innych czynników na zmiany klimatu na Ziemi oraz proponuje działania służące ograniczeniu tych zmian;
- 8) wskazuje na mapach obszary współcześnie zlodzone i ocenia wpływ zmian klimatycznych na zasięg pokrywy lodowej;
- 9) identyfikuje przyczyny przyrodnicze i antropogeniczne ograniczonych zasobów wodnych w wybranych regionach świata i proponuje działania wspomagające racjonalne gospodarowanie wodą;
- 10) uzasadnia znaczenie georóżnorodności oraz bioróżnorodności.

XIX. Uwarunkowania przyrodnicze gospodarczej działalności człowieka na przykładzie wybranych obszarów: związki rolnictwa z klimatem, ukształtowaniem powierzchni, żyznością gleb i zasobami wodnymi, związek przemysłu i struktury towarowej handlu zagranicznego z zasobami surowców mineralnych, sposoby pokonywania przez człowieka przyrodniczych ograniczeń działalności gospodarczej. Zdający:

- 1) wykazuje związki kierunków produkcji rolnej, w tym struktury upraw i chowu zwierząt, z klimatem, ukształtowaniem powierzchni, żyznością gleb i zasobami wodnymi;
- 2) wyjaśnia związki między występowaniem surowców mineralnych a kierunkami rozwoju przemysłu i strukturą towarową handlu zagranicznego;
- 3) prezentuje przykłady sposobów pokonywania przyrodniczych ograniczeń działalności gospodarczej człowieka i ocenia ich zgodność z zasadami zrównoważonego rozwoju.

XX. Problemy polityczne współczesnego świata: współczesne zmiany na mapie politycznej świata, funkcjonowanie Unii Europejskiej. Zdający:

- 1) przedstawia najnowsze zmiany na mapie politycznej świata;
- 2) dyskutuje na temat głównych problemów funkcjonowania Unii Europejskiej.

XXI. Wybrane problemy społeczne współczesnego świata: problemy demograficzne, skutki migracji, problemy uchodźstwa, bezrobocie, nietolerancja. Zdający:

- 1) charakteryzuje problemy demograficzne w skali globalnej i krajowej (starzenie demograficzne, eksplozja ludnościowa, migracje, uchodźstwo), podając ich przyczyny oraz skutki;

- 2) formułuje hipotezy dotyczące wpływu procesów starzenia się ludności na życie społeczne i gospodarkę, ze szczególnym uwzględnieniem Europy;
- 3) wyróżnia problemy związane z migracjami (dobrowolnymi i przymusowymi) i uchodźstwem ludności w skali globalnej i krajowej;
- 4) klasyfikuje migracje oraz charakteryzuje przebieg ważniejszych fal migracyjnych historycznych i współczesnych na świecie;
- 5) analizuje przyczyny i skutki bezrobocia w regionach wysoko i słabo rozwiniętych ze szczególnym uwzględnieniem problemu bezrobocia wśród ludzi młodych;
- 6) uzasadnia potrzebę przeciwdziałania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i innym formom nietolerancji na świecie oraz przedstawia przykłady wpływu wykluczania grup ludności na życie społeczne i gospodarcze państw.

XXII. Zróżnicowanie jakości życia człowieka w wybranych regionach i krajach świata: potrzeby żywieniowe, zagrożenie życia, rozmieszczenie chorób, poczucie bezpieczeństwa, potrzeby edukacyjne. Zdający:

- 1) rozumie pojęcie jakości życia człowieka oraz formułuje hipotezy dotyczące przyczyn jego zróżnicowania na świecie;
- 2) analizuje i wyjaśnia zróżnicowanie poziomu zaspokojenia potrzeb żywieniowych, poczucia bezpieczeństwa i potrzeb edukacyjnych oraz przyczyn zagrożenia życia, w tym związanych z rozprzestrzenianiem się chorób, niskim poziomem ochrony zdrowia i degradacją środowiska na świecie;
- 3) przedstawia konsekwencje zróżnicowania jakości życia człowieka w różnych regionach i krajach świata.

XXIII. Problemy gospodarcze współczesnego świata: dysproporcje w rozwoju krajów i ich skutki, wpływ korporacji transnarodowych na społeczeństwo i gospodarkę w skali lokalnej i regionalnej, problem zadłużenia krajów świata. Zdający:

- 1) wskazuje na mapie świata najbiedniejsze i najbogatsze państwa oraz charakteryzuje ich główne problemy społeczno-gospodarcze, w tym problem zadłużenia;
- 2) identyfikuje przyczyny przyrodnicze, historyczne, społeczne, gospodarcze i polityczne dysproporcji rozwoju regionów świata i państw oraz przedstawia skutki tych nierówności;
- 3) podaje przykłady działań dążących do zmniejszania dysproporcji w rozwoju gospodarczym państw i regionów świata oraz dokonuje ich krytycznej oceny;
- 4) ocenia wpływ korporacji transnarodowych na społeczeństwa, gospodarki i środowisko przyrodnicze państw i regionów świata.

POZIOM PODSTAWOWY I ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Chronologia historyczna. Zdający:

- 1) porządkuje i synchronizuje wydarzenia z historii powszechnej oraz dziejów ojczystych;
- 2) dostrzega zmienność i dynamikę wydarzeń w dziejach, a także ciągłość procesów historycznych i cywilizacyjnych.

II. Analiza i interpretacja historyczna. Zdający:

- 1) analizuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w kontekście epok i dostrzega zależności pomiędzy różnymi dziedzinami życia społecznego;
- 2) rozpoznaje rodzaje źródeł, ocenia przydatność źródła do wyjaśnienia problemu historycznego;
- 3) dostrzega mnogość perspektyw badawczych oraz różnorakie interpretacje historii i ich przyczyny;
- 4) ugruntowuje potrzebę poznawania przeszłości dla rozumienia współczesnych mechanizmów społecznych i kulturowych.

III. Tworzenie narracji historycznej. Zdający:

- 1) tworzy narrację historyczną w ujęciu przekrojowym, jak i problemowym;
- 2) dostrzega problem i buduje argumentację, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego;
- 3) dokonuje selekcji i hierarchizacji oraz integruje informacje pozyskane z różnych źródeł wiedzy.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

POZIOM PODSTAWOWY	POZIOM ROZSZERZONY
I. Historia jako nauka. Zdający:	
	analizuje różne oceny historiografii, dotyczące dziejów ojczystych i powszechnych.
II. Pradzieje i historia starożytnego Wschodu. Zdający:	
1) wyjaśnia zagadnienie rewolucji neolitycznej; 2) porównuje uwarunkowania geograficzne rozwoju cywilizacji na Bliskim Wschodzie; 3) charakteryzuje organizację państw i strukturę społeczeństw w cywilizacjach starożytnego Bliskiego Wschodu;	spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego.

<p>4) rozpoznaje najważniejsze osiągnięcia kulturowe starożytnych cywilizacji Bliskiego Wschodu;</p> <p>5) charakteryzuje wierzenia ludów tworzących cywilizację starożytnego Bliskiego Wschodu, z uwzględnieniem judaizmu.</p>	
<p>III. Świat starożytnych Greków. Zdający:</p>	
<p>1) charakteryzuje geograficzne warunki ukształtowania się cywilizacji greckiej;</p> <p>2) porównuje organizację społeczeństwa Aten i Sparty oraz formy ustrojowe greckich polis;</p> <p>3) opisuje różne formy ekspansji w świecie greckim (kolonizację grecką i fenicką, wojny grecko-perskie i ekspansję Aleksandra Macedońskiego);</p> <p>4) charakteryzuje religię starożytnych Greków;</p> <p>5) rozpoznaje osiągnięcia kulturowe starożytnych Greków.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) ocenia funkcjonowanie demokracji w Atenach czasów Peryklesa;</p> <p>2) wyjaśnia specyfikę kultury hellenistycznej.</p>
<p>IV. Społeczeństwo, życie polityczne i kultura starożytnego Rzymu. Zdający:</p>	
<p>1) charakteryzuje przemiany ustrojowe i społeczne (w tym problem niewolnictwa) w państwie rzymskim doby republiki oraz cesarstwa, z uwzględnieniem roli Juliusza Cezara i Oktawiana Augusta;</p> <p>2) omawia charakter ekspansji rzymskiej i wyjaśnia ideę imperium rzymskiego;</p> <p>3) charakteryzuje wierzenia religijne starożytnych Rzymian;</p> <p>4) wyjaśnia genezę chrześcijaństwa i zmiany sytuacji chrześcijan w państwie rzymskim;</p> <p>5) wyjaśnia wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny upadku państwa rzymskiego;</p> <p>6) rozpoznaje osiągnięcia kulturowe starożytnych Rzymian.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) charakteryzuje organizację armii oraz etapy ekspansji rzymskiej;</p> <p>2) rozpoznaje dziedzictwo antyku grecko-rzymskiego we współczesnym świecie.</p>

V. Bizancjum i świat islamu. Zdający:	
<p>1) lokalizuje w czasie i przestrzeni cesarstwo bizantyjskie i charakteryzuje jego osiągnięcia w zakresie kultury;</p> <p>2) wyjaśnia genezę islamu i charakteryzuje główne zasady tej religii;</p> <p>3) przedstawia główne kierunki ekspansji arabskiej;</p> <p>4) opisuje charakterystyczne cechy kultury arabskiej i rozpoznaje jej najważniejsze osiągnięcia.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto charakteryzuje etapy ekspansji Arabów i ocenia ich politykę wobec ludności podbitej.</p>
VI. Europa wczesnego średniowiecza. Zdający:	
<p>1) opisuje zasięg terytorialny, organizację władzy, gospodarkę i kulturę państwa Franków, ze szczególnym uwzględnieniem polityki Karola Wielkiego;</p> <p>2) charakteryzuje ideę cesarstwa karolińskiego i porównuje ją z ideą cesarstwa Ottonów;</p> <p>3) opisuje proces tworzenia się państw w Europie, z uwzględnieniem ich christianizacji.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) opisuje wierzenia i organizację społeczną Słowian;</p> <p>2) opisuje proces powstawania pierwszych państw w Europie Środkowo-Wschodniej z uwzględnieniem wpływu cywilizacji łacińskiej i bizantyjskiej;</p> <p>3) charakteryzuje kierunki ekspansji Normanów.</p>
VII. Europa w okresie krucjat. Zdający:	
<p>1) wyjaśnia ideowe i polityczne przyczyny, a także charakter rywalizacji papieża z cesarstwem o zwierzchnictwo nad średniowieczną Europą;</p> <p>2) charakteryzuje polityczne, społeczno-gospodarcze i religijne uwarunkowania wypraw krzyżowych do Ziemi Świętej i rekonkwisty oraz przedstawia ich skutki.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) charakteryzuje i ocenia rolę zakonów w średniowiecznej Europie;</p> <p>2) opisuje kierunki, charakter oraz konsekwencje najazdów mongolskich dla Europy.</p>
VIII. Gospodarcze i społeczne realia średniowiecznej Europy. Zdający:	
<p>1) charakteryzuje funkcjonowanie władzy, struktur społecznych i gospodarki w systemie feudalnym;</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) opisuje formy produkcji i handlu</p>

<p>2) opisuje charakterystyczne przejawy ożywienia społeczno-gospodarczego w Europie XI–XIII w.</p>	<p>w średniowieczu; 2) charakteryzuje genezę, rozwój i rolę średniowiecznych miast, z uwzględnieniem miejskich republik kupieckich.</p>
<p>IX. Polska w okresie wczesnopiastowskim. Zdający:</p>	
<p>1) wyjaśnia uwarunkowania narodzin państwa polskiego i jego chrystianizacji, z uwzględnieniem roli Mieszka I i Bolesława Chrobrego; 2) opisuje zmiany terytorialne państwa polskiego w X–XII w.; 3) rozpoznaje tendencje centralistyczne i decentralistyczne w życiu politycznym państwa polskiego w X–XII w.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: 1) charakteryzuje organizację państwa wczesnopiastowskiego; 2) dokonuje bilansu panowania władców piastowskich (do 1138 r.).</p>
<p>X. Polska w okresie rozbitcia dzielnicowego. Zdający:</p>	
<p>1) wyjaśnia przyczyny polityczne i społeczno-gospodarcze oraz następstwa rozbitcia dzielnicowego; 2) przedstawia nowe zagrożenia zewnętrzne (Marchia Brandenburska, Zakon Krzyżacki, Mongołowie); 3) opisuje przemiany społeczno-gospodarcze na ziemiach polskich oraz ocenia społeczno-kulturowe skutki kolonizacji na prawie niemieckim; 4) charakteryzuje proces przewyciężenia rozbitcia politycznego ziem polskich, ze wskazaniem na rolę władców i Kościoła.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: 1) charakteryzuje przebieg walk o tron senioralny w kontekście postanowień tzw. testamentu Bolesława Krzywoustego; 2) charakteryzuje proces formowania się społeczeństwa stanowego w Polsce.</p>
<p>XI. Europa późnego średniowiecza. Zdający:</p>	
<p>1) charakteryzuje przemiany społeczne i gospodarcze w Europie w późnym średniowieczu; 2) charakteryzuje następstwa upadku cesarstwa bizantyjskiego i ekspansji tureckiej dla Europy.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: 1) charakteryzuje kryzysy polityczne, społeczne i religijne późnego średniowiecza; 2) opisuje i wyjaśnia proces powstawania monarchii stanowych w Europie.</p>

XII. Polska w XIV–XV w. Zdający:	
<p>1) opisuje proces zjednoczeniowy i rozwój terytorialny państwa polskiego w XIV–XV w.;</p> <p>2) charakteryzuje rozwój monarchii stanowej w Polsce, uwzględniając strukturę społeczeństwa polskiego w późnym średniowieczu i rozwój przywilejów szlacheckich;</p> <p>3) wyjaśnia międzynarodowe i wewnętrzne uwarunkowania związków Polski z Węgrami i Litwą w XIV–XV w.;</p> <p>4) charakteryzuje i ocenia stosunki polsko-krzyżackie na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej i kulturowej.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) ocenia znaczenie unii polsko-litewskiej z perspektywy obu narodów;</p> <p>2) rozpoznaje przejawy wielokulturowości na ziemiach polskich w XIV–XV w., z uwzględnieniem stosunku Kazimierza Wielkiego do diaspory żydowskiej;</p> <p>3) dokonuje bilansu panowania władców panujących w Polsce w XIV i XV w.;</p> <p>4) ocenia politykę dynastyczną Jagiellonów w XV w.</p>
XIII. Kultura średniowiecza. Zdający:	
<p>1) wyjaśnia uniwersalny charakter kultury średniowiecza, wskazując na wyjątkową rolę chrześcijaństwa;</p> <p>2) rozpoznaje dokonania okresu średniowiecza w dziedzinie kultury, z uwzględnieniem dorobku polskiego średniowiecza;</p> <p>3) określa znaczenie chrześcijaństwa w obrzędku łacińskim dla rozwoju kultury polskiej;</p> <p>4) charakteryzuje sztukę romańską i gotycką.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) opisuje rolę uniwersytetów i ich organizację oraz wyjaśnia przyczyny trwałości idei uniwersyteckiej;</p> <p>2) charakteryzuje przemiany życia religijnego w okresie średniowiecza.</p>
XIV. Odkrycia geograficzne i europejski kolonializm doby nowożytnej. Zdający:	
<p>1) charakteryzuje przyczyny i przebieg wypraw odkrywczych;</p> <p>2) wyjaśnia wpływ wielkich odkryć geograficznych na społeczeństwo, gospodarkę i kulturę Europy oraz obszarów pozaeuropejskich.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto przedstawia proces rozrostu posiadłości kolonialnych państw europejskich w XVI–XVIII w.</p>
XV. Czasy renesansu. Zdający:	
<p>1) wyjaśnia główne prądy ideowe epoki;</p> <p>2) rozpoznaje dokonania twórców renesansowych w dziedzinie kultury;</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego.</p>

3) charakteryzuje sztukę renesansową.	
XVI. Reformacja i jej skutki. Zdający:	
<p>1) wyjaśnia religijne, polityczne, gospodarcze, społeczne, kulturowe uwarunkowania i następstwa reformacji, opisując jej główne nurty i postaci;</p> <p>2) wyjaśnia rolę soboru trydenckiego i opisuje różne aspekty reformy Kościoła katolickiego;</p> <p>3) opisuje mapę wyznaniową Europy w XVI w.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) porównuje najważniejsze wyznania protestanckie;</p> <p>2) przedstawia i ocenia kontrreformacyjne działania Kościoła katolickiego;</p> <p>3) wyjaśnia wpływ reformacji i kontrreformacji na kulturę.</p>
XVII. Europa w XVI–XVII w. Zdający:	
<p>1) przedstawia drogę do nowego modelu monarchii europejskich w epoce nowożytnej;</p> <p>2) charakteryzuje konflikty polityczne w Europie, z uwzględnieniem ekspansji tureckiej i charakteru wojny trzydziestoletniej;</p> <p>3) wyjaśnia genezę i opisuje następstwa rewolucji angielskich.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) opisuje proces kształtowania się państwa moskiewskiego/rosyjskiego w XVI–XVII w.;</p> <p>2) charakteryzuje przemiany kapitalistyczne w życiu gospodarczym Europy Zachodniej XVI–XVII w.;</p> <p>3) charakteryzuje sztukę barokową.</p>
XVIII. Państwo polsko-litewskie w czasach ostatnich Jagiellonów. Zdający:	
<p>1) opisuje zmiany terytorialne państwa polsko-litewskiego i charakteryzuje jego stosunki z sąsiadami w XVI w.;</p> <p>2) wyjaśnia funkcjonowanie najważniejszych instytucji życia politycznego w XVI-wiecznej Polsce i ocenia funkcjonowanie demokracji szlacheckiej;</p> <p>3) omawia polską specyfikę w zakresie rozwiązań ustrojowych, struktury społecznej i modelu życia gospodarczego (gospodarka folwarczno-pańszczyźniana) na tle europejskim;</p> <p>4) przedstawia sytuację wyznaniową na ziemiach państwa polsko-litewskiego w XVI w.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) ocenia rozwiązanie problemu państw zakonnych w Prusach i Inflantach;</p> <p>2) charakteryzuje ruch egzekucyjny szlachty (wskazując przedstawicieli) i ocenia jego znaczenie dla rozwoju parlamentaryzmu w państwie polsko-litewskim.</p>

XIX. Powstanie Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Zdający:	
<p>1) wyjaśnia przyczyny, okoliczności i następstwa zawarcia unii realnej pomiędzy Koroną a Litwą;</p> <p>2) charakteryzuje ustrój Rzeczypospolitej Obojga Narodów w świetle postanowień unii lubelskiej;</p> <p>3) opisuje strukturę terytorialną i ludnościową Rzeczypospolitej Obojga Narodów;</p> <p>4) wyjaśnia prawne i kulturowe podstawy tolerancji religijnej na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVI w.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto ocenia kulturową rolę Polski w przeniesieniu wzorców cywilizacji zachodniej na obszary ruskie i litewskie.</p>
XX. Pierwsze wolne elekcje i ich następstwa. Zdający:	
<p>1) opisuje okoliczności, zasady, przebieg i następstwa pierwszych wolnych elekcji;</p> <p>2) charakteryzuje działania Stefana Batorego w zakresie polityki wewnętrznej i zagranicznej.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto charakteryzuje sytuację wewnętrzną i międzynarodową Rzeczypospolitej na początku panowania Zygmunta III Wazy.</p>
XXI. Renesans w Polsce. Zdający:	
<p>1) ocenia dorobek polskiej myśli politycznej doby renesansu;</p> <p>2) rozpoznaje dokonania twórców polskiego odrodzenia w dziedzinie kultury.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto ocenia wpływ reformacji i kontrreformacji na rozwój kultury w Rzeczypospolitej Obojga Narodów.</p>
XXII. Polityka wewnętrzna i zagraniczna Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w. Zdający:	
<p>1) omawia konflikty wewnętrzne i zewnętrzne Rzeczypospolitej Obojga Narodów w okresie panowania Wazów;</p> <p>2) opisuje sytuację wewnętrzną i położenie międzynarodowe Rzeczypospolitej Obojga Narodów w latach 1669–1696;</p> <p>3) ocenia znaczenie bitwy pod Wiedniem dla losów Rzeczypospolitej Obojga Narodów i Europy;</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto wyjaśnia wewnętrzne i międzynarodowe uwarunkowania XVII-wiecznych konfliktów Rzeczypospolitej Obojga Narodów.</p>

<p>4) charakteryzuje zmiany granic Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w.</p>	
<p>XXIII. Ustrój, społeczeństwo i kultura Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w. Zdający:</p>	
<p>1) opisuje proces oligarchizacji życia politycznego Rzeczypospolitej Obojga Narodów, uwzględniając wpływy obce, <i>liberum veto</i> i rokosze; 2) wyjaśnia przyczyny kryzysów wewnętrznych oraz załamania gospodarczego Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w.; 3) rozpoznaje dokonania twórców epoki baroku powstałe na terytorium Rzeczypospolitej Obojga Narodów.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: 1) opisuje i ocenia projekty wzmocnienia władzy królewskiej w Rzeczypospolitej Obojga Narodów, w tym: Piotra Skargi, Jana Kazimierza; 2) opisuje sarmatyzm jako ideologię i styl życia szlachty w Rzeczypospolitej Obojga Narodów.</p>
<p>XXIV. Europa w dobie oświecenia. Zdający:</p>	
<p>1) charakteryzuje postęp techniczny i przemiany kapitalistyczne w Europie Zachodniej; 2) wyjaśnia główne idee oświecenia i rozpoznaje dokonania epoki w dziedzinie kultury; 3) charakteryzuje absolutyzm oświecony na przykładach państw sąsiadujących z Rzeczapospolitą Obojga Narodów; 4) charakteryzuje proces modernizacji Rosji w XVIII w. i rosyjską ideę imperium.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: 1) opisuje rozwój parlamentaryzmu i rewolucję przemysłową w Anglii; 2) charakteryzuje sztukę klasycystyczną.</p>
<p>XXV. Rewolucje XVIII w. Zdający:</p>	
<p>1) wyjaśnia genezę i charakteryzuje następstwa amerykańskiej wojny o niepodległość; 2) charakteryzuje ustrój Stanów Zjednoczonych w świetle założeń konstytucji amerykańskiej; 3) wyjaśnia przyczyny i opisuje skutki rewolucji francuskiej; 4) ocenia znaczenie rewolucji amerykańskiej i francuskiej z perspektywy politycznej, gospodarczej i społecznej;</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto wyjaśnia specyfikę okresu jakobińskiego.</p>

<p>5) przedstawia wkład Polaków w walkę o niepodległość Stanów Zjednoczonych.</p>	
<p>XXVI. Rzeczpospolita w XVIII w. (od czasów saskich do Konstytucji 3 maja). Zdający:</p>	
<p>1) opisuje i ocenia sytuację wewnętrzną i międzynarodową Rzeczypospolitej w czasach saskich; 2) charakteryzuje politykę Rosji, Prus i Austrii wobec Rzeczypospolitej, wskazując przejawy osłabienia suwerenności państwa polskiego; 3) przedstawia reformy z pierwszych lat panowania Stanisława Augusta; 4) wyjaśnia przyczyny i przedstawia zasięg terytorialny pierwszego rozbioru Rzeczypospolitej; 5) wyjaśnia okoliczności zwołania Sejmu Wielkiego i przedstawia jego reformy, ze szczególnym uwzględnieniem postanowień Konstytucji 3 maja.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: 1) charakteryzuje i ocenia projekty naprawy Rzeczypospolitej w I poł. XVIII w., w tym: Stanisława Leszczyńskiego, Stanisława Konarskiego; 2) wyjaśnia znaczenie konfederacji barskiej; 3) charakteryzuje położenie międzynarodowe i sytuację wewnętrzną Rzeczypospolitej po pierwszym rozborze.</p>
<p>XXVII. Upadek Rzeczypospolitej (wojna z Rosją i powstanie kościuszkowskie). Zdający:</p>	
<p>1) wyjaśnia wpływ konfederacji targowickiej na wybuch wojny z Rosją; 2) charakteryzuje przebieg powstania kościuszkowskiego, z uwzględnieniem roli jego przywódców; 3) opisuje zasięg terytorialny drugiego i trzeciego rozbioru Rzeczypospolitej; 4) przedstawia przyczyny upadku Rzeczypospolitej w XVIII w.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: 1) przedstawia przebieg wojny w obronie Konstytucji 3 maja; 2) ocenia postać Tadeusza Kościuszki jako pierwszego polskiego nowożytnego bohatera narodowego; 3) charakteryzuje wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny upadku Rzeczypospolitej w XVIII w.</p>
<p>XXVIII. Kultura doby oświecenia w Rzeczypospolitej. Zdający:</p>	
<p>1) rozpoznaje dokonania przedstawicieli polskiego oświecenia w dziedzinie kultury; 2) rozpoznaje i charakteryzuje najważniejsze zabytki architektury i sztuki doby oświecenia w Polsce; 3) omawia rolę instytucji oświeceniowych (Komisja Edukacji Narodowej, Biblioteka Załuskich,</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto omawia rolę Stanisława Augusta jako mecenasa sztuki.</p>

teatr, czasopiśmiennictwo).	
XXIX. Epoka napoleońska. Zdający:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje walkę Francji o dominację w Europie; 2) przedstawia przykłady zaangażowania się Polaków po stronie Napoleona, z uwzględnieniem Legionów Polskich we Włoszech; 3) charakteryzuje genezę, ustrój i dzieje Księstwa Warszawskiego; 4) ocenia znaczenie epoki napoleońskiej dla losów Francji i Europy. 	spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto ocenia stosunek Napoleona do sprawy polskiej.
XXX. Europa i świat po kongresie wiedeńskim. Zdający:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) przedstawia decyzje kongresu wiedeńskiego w odniesieniu do Europy i świata, z uwzględnieniem podziału ziem polskich; 2) opisuje funkcjonowanie systemu wiedeńskiego i charakteryzuje próby jego podważenia; 3) przedstawia przebieg rewolucji przemysłowej w Europie i Stanach Zjednoczonych oraz wskazuje jej najważniejsze konsekwencje społeczno-gospodarcze; 4) omawia najważniejsze prądy kulturowe oraz nurty ideowe I poł. XIX wieku, uwzględniając ich przedstawicieli; 5) wyjaśnia genezę i skutki Wiosny Ludów; 6) charakteryzuje wojnę krymską i jej następstwa. 	spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: <ol style="list-style-type: none"> 1) ocenia rolę Świętego Przymierza; 2) charakteryzuje ruchy społeczne i niepodległościowe w I poł. XIX w.; 3) wyjaśnia założenia doktryny Monroe; 4) charakteryzuje przebieg Wiosny Ludów w Europie.
XXXI. Ziemie polskie i ich mieszkańcy w latach 1815–1848. Zdający:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje sytuację polityczną, społeczno-gospodarczą i kulturową Królestwa Polskiego, ziem zabranych, zaboru pruskiego i austriackiego; 2) wyjaśnia genezę powstania listopadowego i opisuje jego następstwa; 	spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: <ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje ruch spiskowy na ziemiach polskich; 2) wyjaśnia przyczyny i charakter przemian społecznych i gospodarczych na ziemiach polskich w I poł. XIX w.;

<p>3) opisuje działania władz powstańczych, charakter toczonych walk oraz międzynarodową reakcję na powstanie;</p> <p>4) wyjaśnia okoliczności wybuchu powstania krakowskiego i opisuje jego skutki, z uwzględnieniem tzw. rabacji galicyjskiej;</p> <p>5) opisuje następstwa Wiosny Ludów na ziemiach polskich i przedstawia udział Polaków w Wiośnie Ludów w Europie;</p> <p>6) rozpoznaje i charakteryzuje dorobek kultury polskiej I poł. XIX w.</p>	<p>3) porównuje programy głównych obozów Wielkiej Emigracji, rozpoznając ich przedstawicieli;</p> <p>4) charakteryzuje różnice między klasycyzmem i romantyzmem.</p>
<p>XXXII. Powstanie styczniowe i jego następstwa. Zdający:</p>	
<p>1) wyjaśnia genezę powstania styczniowego i opisuje jego następstwa;</p> <p>2) opisuje działania władz powstańczych, charakter toczonych walk oraz międzynarodową reakcję na powstanie;</p> <p>3) charakteryzuje organizację polskiego państwa podziemnego w okresie powstania styczniowego, z uwzględnieniem roli jego przywódców, w tym Romualda Traugutta;</p> <p>4) przedstawia problem uwłaszczenia chłopów w zaborze rosyjskim oraz porównuje z procesem uwłaszczeniowym w pozostałych zaborach.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) ocenia znaczenie powstania styczniowego dla kształtowania się nowoczesnego narodu polskiego;</p> <p>2) opisuje przykłady działalności Polaków w czasie zesłania na Syberii.</p>
<p>XXXIII. Europa i świat w II połowie XIX i na początku XX wieku. Zdający:</p>	
<p>1) porównuje procesy zjednoczeniowe Włoch i Niemiec w XIX w.;</p> <p>2) wyjaśnia przyczyny i skutki wojny secesyjnej w Stanach Zjednoczonych;</p> <p>3) omawia przyczyny, zasięg i następstwa ekspansji kolonialnej państw europejskich.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto przedstawia reformy wewnętrzne w państwach zaborczych w II połowie XIX i na początku XX wieku.</p>
<p>XXXIV. Przemiany gospodarcze i społeczne. Nowe prądy ideowe. Zdający:</p>	
<p>1) przedstawia przemiany gospodarcze w Europie i świecie, wymienia</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto wyjaśnia</p>

<p>najważniejsze odkrycia naukowe i dokonania techniczne; charakteryzuje procesy migracyjne;</p> <p>2) charakteryzuje nowe prądy ideowe i kulturowe, ruch emancypacyjny kobiet, przemiany obyczajowe i początki kultury masowej;</p> <p>3) wyjaśnia procesy demokratyzacji ustrojów państw Europy Zachodniej;</p> <p>4) charakteryzuje różne formy zorganizowanej działalności robotników.</p>	<p>związki ideologii z ruchami narodowowyzwoleńczymi i zjednoczeniowymi, z działalnością partii politycznych oraz związków zawodowych.</p>
<p>XXXV. Ziemie polskie pod zaborami w II połowie XIX i na początku XX wieku. Zdający:</p>	
<p>1) wyjaśnia cele i porównuje metody polityki zaborców wobec mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej (w tym ziem zabranych) – rusyfikacja, germanizacja, autonomia galicyjska;</p> <p>2) porównuje zmiany zachodzące w sytuacji społeczno-gospodarczej w trzech zaborach;</p> <p>3) charakteryzuje postawy społeczeństwa polskiego w stosunku do zaborców;</p> <p>4) charakteryzuje proces formowania się nowoczesnej świadomości narodowej Polaków i innych grup narodowych zamieszkujących tereny dawnej Rzeczypospolitej; dostrzega znaczenie języka, wiary, edukacji dla podtrzymania świadomości narodowej;</p> <p>5) rozpoznaje przejawy odradzania się polskości na Górnym Śląsku, Warmii i Mazurach;</p> <p>6) przedstawia genezę nowoczesnych ruchów politycznych (socjalizm, ruch ludowy, ruch narodowy), z uwzględnieniem ich przedstawicieli, w tym: Wincentego Witosa, Ignacego Daszyńskiego, Romana Dmowskiego, Józefa Piłsudskiego i Wojciecha Korfanteo;</p> <p>7) wyjaśnia genezę, charakter i skutki</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) charakteryzuje rozwój przemysłowy ziem polskich, z uwzględnieniem urbanizacji;</p> <p>2) charakteryzuje nowe klasy i warstwy społeczne.</p>

<p>rewolucji w latach 1905–1907 w Królestwie Polskim.</p>	
<p>XXXVI. Kultura i nauka polska w II połowie XIX i na początku XX wieku. Zdający:</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia specyfikę polskiego pozytywizmu oraz twórczości młodopolskiej; 2) rozpoznaje dorobek kultury polskiej doby pozytywizmu i Młodej Polski; 3) wskazuje przykłady najwybitniejszych dzieł tworzonych „ku pokrzepieniu serc”; 4) rozpoznaje najważniejszych ludzi nauki oraz omawia ich dokonania. 	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje podstawy ideowe i program polskiego pozytywizmu; 2) charakteryzuje różne nurty w sztuce na przełomie XIX i XX w.; 3) ocenia rolę kultury polskiej w dziele zachowania tożsamości narodowej przez Polaków w dobie rusyfikacji i germanizacji.
<p>XXXVII. I wojna światowa. Zdający:</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia pośrednie i bezpośrednie przyczyny wybuchu wojny, z uwzględnieniem procesu powstawania dwóch przeciwstawnych systemów sojuszy; 2) opisuje charakter działań wojennych na różnych frontach; 3) wyjaśnia okoliczności przystąpienia USA do wojny i ich rolę w konflikcie; 4) przedstawia przyczyny i skutki rewolucji lutowej i październikowej w Rosji; 5) wyjaśnia przyczyny klęski państw centralnych i Rosji. 	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) przedstawia przebieg działań wojennych na najważniejszych frontach, dostrzegając zależności między nimi; 2) charakteryzuje sytuację ludności cywilnej, z uwzględnieniem przykładów eksterminacji.
<p>XXXVIII. Sprawa polska w przededniu i podczas I wojny światowej. Zdający:</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1) omawia stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej w przededniu i po wybuchu wojny; 2) przedstawia koncepcje polskich ugrupowań politycznych wobec nadciągającego konfliktu światowego; 3) analizuje umiędzynarodowienie sprawy polskiej (m.in. akt 5 listopada, rola USA i rewolucji rosyjskich, deklaracja z 3 czerwca 1918 r.); 4) charakteryzuje przykłady zaangażowania militarne Polaków 	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) opisuje polskie przedsięwzięcia polityczne po stronie państw centralnych i Ententy; 2) ocenia skalę zniszczeń wojennych na ziemiach polskich; 3) opisuje tragizm losów Polaków wcielonych do armii zaborczych.

<p>podczas wojny, ze szczególnym uwzględnieniem losów Legionów.</p>	
<p>XXXIX. Europa i świat po I wojnie światowej. Zdający:</p>	
<p>1) analizuje cywilizacyjne i kulturowe następstwa wojny; ocenia straty wojenne, wylicza społeczne i gospodarcze następstwa wojny; 2) przedstawia postanowienia traktatu wersalskiego; charakteryzuje słabe strony ładu wersalskiego; 3) charakteryzuje cele Ligi Narodów; 4) wyjaśnia znaczenie układów z Rapallo i Locarno dla ładu międzynarodowego; 5) charakteryzuje wielki kryzys gospodarczy; 6) rozpoznaje dorobek okresu międzywojennego w dziedzinie kultury i nauki.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: 1) przedstawia postanowienia traktatów pokojowych podpisanych z sojusznikami Niemiec; 2) ocenia funkcjonowanie Ligi Narodów i skutki amerykańskiego izolacjonizmu; 3) wyjaśnia przyczyny wielkiego kryzysu gospodarczego i ocenia skuteczność metod jego zwalczania na świecie; 4) charakteryzuje przemiany cywilizacyjne na świecie w okresie międzywojennym.</p>
<p>XL. Narodziny i rozwój totalitaryzmów w okresie międzywojennym. Zdający:</p>	
<p>1) wyjaśnia genezę powstania państwa sowieckiego i charakteryzuje jego politykę wewnętrzną i zagraniczną w okresie międzywojennym; 2) wyjaśnia genezę faszyzmu i charakteryzuje faszystowskie Włochy; 3) charakteryzuje drogę Hitlera do władzy w Niemczech; 4) charakteryzuje politykę wewnętrzną i zagraniczną III Rzeszy w latach trzydziestych; 5) porównuje funkcjonowanie aparatu terroru w ZSRS i III Rzeszy.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: 1) porównuje systemy totalitarne charakteryzując ich imperialne cele; 2) wyjaśnia rolę ideologii w systemach totalitarnych i zjawisko kultu jednostki; 3) wyjaśnia przyczyny i opisuje przejawy kryzysu demokracji w okresie międzywojennym; 4) ukazuje skalę wewnętrznych represji w ZSRS w latach 30. (w tym tzw. operację polską NKWD 1937–1938).</p>
<p>XLI. Walka o odrodzenie państwa polskiego po I wojnie światowej. Zdający:</p>	
<p>1) analizuje proces formowania się centralnego ośrodka władzy państwowej (od październikowej deklaracji Rady Regencyjnej do małej konstytucji z 1919 r.); 2) przedstawia postanowienia</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: 1) wyjaśnia wewnętrzne i międzynarodowe uwarunkowania odzyskania niepodległości przez Polskę;</p>

<p>konferencji pokojowej w Paryżu dotyczące Polski;</p> <p>3) charakteryzuje proces kształtowania się polskiej granicy z Niemcami, z uwzględnieniem powstania wielkopolskiego, powstań śląskich i plebiscytów;</p> <p>4) charakteryzuje proces kształtowania się polskiej granicy wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem wojny polsko-bolszewickiej;</p> <p>5) porównuje kształt terytorialny I i II Rzeczypospolitej.</p>	<p>2) opisuje genezę i przebieg wojny polsko-bolszewickiej oraz jej powiązanie z kwestią ukraińską i litewską;</p> <p>3) ocenia z perspektywy polskiej i europejskiej polityczne i cywilizacyjne znaczenie bitwy warszawskiej;</p> <p>4) charakteryzuje proces formowania się granic z Czechosłowacją i Litwą.</p>
<p>XLII. Dzieje polityczne II Rzeczypospolitej. Zdający:</p>	
<p>1) charakteryzuje ustrój polityczny II Rzeczypospolitej na podstawie konstytucji marcowej z 1921 r.,</p> <p>2) wyjaśnia przyczyny przewrotu majowego, charakteryzuje jego przebieg oraz ocenia skutki ustrojowe (nowela sierpniowa, konstytucja kwietniowa z 1935 r.);</p> <p>3) ocenia wpływ Józefa Piłsudskiego, Romana Dmowskiego oraz innych polityków na kształt II Rzeczypospolitej; porównuje ich wizje Polski;</p> <p>4) charakteryzuje życie polityczne w Polsce w czasie rządów sanacyjnych.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) porównuje ustrój i rzeczywistość polityczną w II Rzeczypospolitej przed i po przewrocie majowym;</p> <p>2) charakteryzuje dynamikę zmian na polskiej scenie politycznej w okresie międzywojennym;</p> <p>3) ocenia skuteczność polskiej polityki zagranicznej w okresie międzywojennym;</p> <p>4) analizuje politykę wewnętrzną władz i postawy społeczeństwa II Rzeczypospolitej wobec zagrożenia wojennego.</p>
<p>XLIII. Społeczeństwo i gospodarka II Rzeczypospolitej. Zdający:</p>	
<p>1) charakteryzuje skalę i skutki wojennych zniszczeń, uwzględniając zaborowe „dziedzictwo”;</p> <p>2) charakteryzuje strukturę społeczeństwa II Rzeczypospolitej, uwzględniając jego wielonarodowy, wielokulturowy i wieloreligijny charakter;</p> <p>3) przedstawia i ocenia dokonania</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) analizuje stosunki narodowościowe i religijne na obszarze II Rzeczypospolitej;</p> <p>2) ocenia politykę gospodarczą i społeczną władz II Rzeczypospolitej;</p> <p>3) dostrzega obecność Polonii poza granicami kraju, z uwzględnieniem roli</p>

<p>pierwszych lat odbudowy (m.in. reformy Władysława Grabskiego i unifikacja państwa);</p> <p>4) omawia skutki światowego kryzysu gospodarczego na ziemiach polskich;</p> <p>5) charakteryzuje i ocenia osiągnięcia gospodarcze II Rzeczypospolitej z lat 30. (m.in. reformy Eugeniusza Kwiatkowskiego).</p>	<p>Związku Polaków w Niemczech.</p>
<p>XLIV. Kultura i nauka w okresie II Rzeczypospolitej. Zdający:</p>	
<p>1) rozpoznaje osiągnięcia w dziedzinie kultury i nauki z okresu II Rzeczypospolitej oraz ich twórców;</p> <p>2) charakteryzuje zróżnicowanie kulturowe II Rzeczypospolitej.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) opisuje proces upowszechniania oświaty w II Rzeczypospolitej;</p> <p>2) charakteryzuje przejawy kultury masowej w Polsce międzywojennej.</p>
<p>XLV. Świat na drodze do II wojny światowej. Zdający:</p>	
<p>1) przedstawia ideologiczne, polityczne i gospodarcze przyczyny wybuchu II wojny światowej;</p> <p>2) wyjaśnia wpływ polityki hitlerowskich Niemiec na rozbijanie systemu wersalskiego;</p> <p>3) charakteryzuje politykę <i>appeasementu</i>;</p> <p>4) wyjaśnia genezę paktu Ribbentrop-Mołotow i przedstawia jego postanowienia.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) charakteryzuje proces marginalizowania Ligi Narodów przez państwa niedemokratyczne;</p> <p>2) charakteryzuje i ocenia ekspansję Włoch oraz wojnę domową w Hiszpanii i jej uwarunkowania.</p>
<p>XLVI. Wojna obronna Polski w 1939 roku. Agresja Niemiec (1 września) i Związku Sowieckiego (17 września). Zdający:</p>	
<p>1) charakteryzuje położenie międzynarodowe Polski w przededniu wybuchu II wojny światowej;</p> <p>2) wyjaśnia cele wojenne hitlerowskich Niemiec i ZSRS;</p> <p>3) charakteryzuje etapy wojny obronnej, podaje przykłady bohaterstwa obrońców, w tym: Westerplatte, Poczty Polskiej, Mokrej, Wizny, bitwy nad Bzurą, Warszawy, Kocka</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) porównuje potencjał walczących stron;</p> <p>2) przedstawia polską strategię obrony i rozmieszczenie wojsk;</p> <p>3) charakteryzuje materialne i demograficzne skutki przegranej wojny obronnej;</p> <p>4) przedstawia i ocenia zachowania aliantów wobec agresji hitlerowskich</p>

<p>i zbrodni wojennych dokonanych przez agresorów, w tym w: Wieluniu, Bydgoszczy, Katowicach, Grodnie;</p> <p>4) przedstawia podział ziem polskich między okupantów; wskazuje przykłady współpracy między nimi;</p> <p>5) wyjaśnia znaczenie powołania polskich władz państwowych i sił zbrojnych na uchodźstwie;</p> <p>6) wyjaśnia przyczyny przegrania przez Polskę wojny obronnej.</p>	<p>Niemiec.</p>
<p>XLVII. II wojna światowa i jej etapy. Zdający:</p>	
<p>1) omawia współpracę hitlerowskich Niemiec i ZSRS w latach 1939–1941;</p> <p>2) charakteryzuje etapy agresji i aneksji obu totalitarnych mocarstw;</p> <p>3) sytuje w czasie i przestrzeni przełomowe wydarzenia II wojny światowej (polityczne i militarne);</p> <p>4) charakteryzuje politykę hitlerowskich Niemiec na terenach okupowanej Europy;</p> <p>5) wyjaśnia przyczyny klęski państw Osi;</p> <p>6) opisuje uwarunkowania militarne i polityczne konferencji Wielkiej Trójki (Teheran, Jałta, Poczdam) i przedstawia ich ustalenia.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) charakteryzuje przebieg działań wojennych na Dalekim Wschodzie i na innych frontach II wojny światowej;</p> <p>2) omawia narodziny i działalność Wielkiej Koalicji;</p> <p>3) charakteryzuje polityczne, gospodarczo-społeczne oraz kulturowe skutki II wojny światowej.</p>
<p>XLVIII. Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką. Zdający:</p>	
<p>1) przedstawia prawno-ustrojowe regulacje okupacyjnych władz, dotyczące terytorium państwa polskiego i zamieszkującej tam ludności;</p> <p>2) przedstawia realia życia codziennego w okupowanej Polsce;</p> <p>3) wymienia i charakteryzuje przykłady największych zbrodni niemieckich i sowieckich (m.in. Auschwitz, Palmiry, Piaśnica, Ponary, Katyń, Miednoje, Charków);</p> <p>4) porównuje system sowieckich</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) wyjaśnia rolę okupantów w zaognianiu trudnych relacji polsko-litewskich i polsko-ukraińskich;</p> <p>2) porównuje i ocenia założenia i metody polityki III Rzeszy i Związku Sowieckiego w okupowanej Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem eksterminacji inteligencji i duchowieństwa.</p>

<p>i niemieckich obozów pracy, obozów koncentracyjnych oraz obozów zagłady; omawia kwestie deportacji i wysiedleń ludności oraz jej planowanego wyniszczenia;</p> <p>5) wyjaśnia przyczyny i rozmiary konfliktu polsko-ukraińskiego, w tym ludobójstwa ludności polskiej na Wołyniu i w Małopolsce Wschodniej;</p> <p>6) charakteryzuje postawy polskiego społeczeństwa wobec polityki okupantów oraz wymienia przykłady heroizmu Polaków, w tym: Witolda Pileckiego, Maksymiliana Marii Kolbego.</p>	
<p>XLIX. Niemiecka polityka eksterminacji. Zdający:</p>	
<p>1) przedstawia ideologiczne podstawy eksterminacji Żydów oraz innych grup etnicznych i społecznych, prowadzonej przez Niemcy hitlerowskie;</p> <p>2) charakteryzuje etapy eksterminacji Żydów (dyskryminacja, stygmatyzacja, izolacja, zagłada);</p> <p>3) rozpoznaje główne miejsca eksterminacji Żydów polskich i europejskich oraz innych grup etnicznych i społecznych na terenie Polski i Europy Środkowo-Wschodniej (w tym: Auschwitz-Birkenau, Treblinka, Sobibór, Babi Jar).</p> <p>4) opisuje postawy ludności żydowskiej wobec Holokaustu, z uwzględnieniem powstania w getcie warszawskim;</p> <p>5) charakteryzuje postawy społeczeństwa polskiego i społeczności międzynarodowej wobec Holokaustu, z uwzględnieniem „sprawiedliwych”, na przykładzie Ireny Sendlerowej, Antoniny i Jana Żabińskich oraz rodziny Ulmów.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) wyjaśnia religijne, kulturowe i polityczne korzenie rasizmu i antysemityzmu;</p> <p>2) przedstawia rasistowską i antysemicką politykę Niemiec hitlerowskich przed II wojną światową;</p> <p>3) przedstawia i omawia działania rządu Rzeczypospolitej Polskiej wobec tragedii Zagłady, z uwzględnieniem misji Jana Karskiego i roli „Żegoty”.</p>
<p>L. Działalność władz Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie i w okupowanym kraju. Zdający:</p>	
<p>1) omawia działalność rządu</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu</p>

<p>Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie;</p> <ol style="list-style-type: none"> 2) ocenia znaczenie układu Sikorski-Majski dla obywateli polskich, znajdujących się pod okupacją sowiecką; 3) przedstawia przykłady bohaterstwa żołnierzy polskich na frontach II wojny światowej, w tym: bitwę o Narvik, bitwę o Anglię, bitwę pod Tobrukiem, bitwę o Monte Cassino, bitwę pod Falaise, bitwę o Arnhem, bitwę o Kołobrzeg, bitwę o Brede; 4) analizuje politykę mocarstw wobec sprawy polskiej w czasie II wojny światowej; 5) charakteryzuje organizację i cele Polskiego Państwa Podziemnego; 6) charakteryzuje polityczną i militarną działalność Armii Krajowej oraz Narodowych Sił Zbrojnych i Batalionów Chłopskich; wskazuje różne formy oporu wobec okupantów; 7) wyjaśnia uwarunkowania akcji „Burza”; 8) charakteryzuje powstanie warszawskie (uwarunkowania polityczne, przebieg walk, następstwa powstania, postawę aliantów i Związku Sowieckiego). 	<p>podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ocenia rolę wielkich postaci polskiej polityki z okresu II wojny światowej, w tym: Władysława Sikorskiego, Stefana Grota-Roweckiego, Władysława Andersa, Stanisława Mikołajczyka, Kazimierza Sosnkowskiego, Leopolda Okulickiego; 2) opisuje położenie rządu Rzeczypospolitej Polskiej na arenie międzynarodowej; 3) charakteryzuje losy armii gen. Władysława Andersa; 4) sytuuje w czasie i przestrzeni działania polskich formacji wojskowych na różnych frontach II wojny światowej; 5) opisuje walki na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej, w tym: o Lwów, o Wilno.
<p>LI. Świat po II wojnie światowej. Początek zimnej wojny. Zdający:</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe skutki II wojny światowej; 2) charakteryzuje zmiany na mapie politycznej Europy i świata; 3) wyjaśnia cele i strukturę Organizacji Narodów Zjednoczonych i charakteryzuje rolę tej organizacji w powojennym świecie; 4) opisuje przyczyny rozpadu koalicji antyhitlerowskiej i wyjaśnia genezę zimnej wojny (z uwzględnieniem 	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje skutki II wojny światowej, w tym problem osądzenia ludobójstwa (sąd w Norymberdze), użycia broni atomowej, współistnienia państw demokratycznych z państwami totalitarnymi; 2) wyjaśnia okoliczności utworzenia państwa Izrael i genezę konfliktu arabsko-izraelskiego;

<p>wojny w Korei);</p> <p>5) charakteryzuje powojenny problem niemiecki;</p> <p>6) omawia proces sowietyzacji państw Europy Środkowo-Wschodniej;</p> <p>7) wyjaśnia genezę NATO i Układu Warszawskiego i charakteryzuje oba bloki polityczno-wojskowe;</p> <p>8) charakteryzuje zmiany w ZSRS po śmierci Stalina; opisuje wydarzenia w NRD w 1953 roku i na Węgrzech w 1956 roku i Czechosłowacji w 1968 roku.</p>	<p>3) omawia przemiany w Chinach po II wojnie światowej; charakteryzuje system maoistowski.</p>
<p>LII. Dekolonizacja, integracja i nowe konflikty. Zdający:</p>	
<p>1) wyjaśnia genezę procesów dekolonizacyjnych w Azji i Afryce;</p> <p>2) wyjaśnia przyczyny i przedstawia skutki konfliktów zimnowojennych, w tym wojny w Wietnamie, kryzysu kubańskiego oraz wojny w Afganistanie;</p> <p>3) wyjaśnia charakter konfliktów na Bliskim Wschodzie, ze szczególnym uwzględnieniem konfliktu arabsko-izraelskiego;</p> <p>4) charakteryzuje genezę i etapy integracji europejskiej.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) omawia przemiany w Chinach po śmierci Mao Zedonga;</p> <p>2) wyjaśnia przyczyny i uwarunkowania rozwoju terroryzmu w Europie i na świecie.</p>
<p>LIII. Przemiany cywilizacyjne na świecie. Zdający:</p>	
<p>1) charakteryzuje i wyjaśnia znaczenie najważniejszych przemian naukowo-technicznych na świecie po II wojnie światowej;</p> <p>2) analizuje najważniejsze przemiany kulturowe i społeczne po II wojnie światowej;</p> <p>3) charakteryzuje zjawisko „rewolucji obyczajowej” i ruchów młodzieżowych, ze szczególnym uwzględnieniem wydarzeń 1968 roku;</p> <p>4) opisuje rozwój nowych środków komunikacji społecznej i ocenia ich znaczenie.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) dostrzega problem biedy we współczesnym świecie, ze szczególnym uwzględnieniem państw Południa;</p> <p>2) charakteryzuje najważniejsze współczesne zagrożenia cywilizacyjne;</p> <p>3) wyjaśnia rolę religii we współczesnym świecie, w tym znaczenie Soboru Watykańskiego II dla działalności Kościoła katolickiego w świecie i idei ekumenizmu;</p>

	4) charakteryzuje rolę kultury masowej i sportu we współczesnym świecie.
LIV. Świat na przełomie tysiącleci. Zdający:	
<p>1) charakteryzuje proces rozpadu ZSRS i określa jego następstwa;</p> <p>2) charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1989–1991;</p> <p>3) opisuje konflikty na terenie byłej Jugosławii oraz wojny czeczeńskie;</p> <p>4) charakteryzuje kontynuację procesu integracji w Europie i przedstawia główne etapy rozwoju Unii Europejskiej.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) wyjaśnia przyczyny rosnącego znaczenia Chin w świecie współczesnym;</p> <p>2) charakteryzuje nowe zagrożenia dla ładu międzynarodowego.</p>
LV. Proces przejmowania władzy przez komunistów w Polsce (1944–1948). Zdający:	
<p>1) opisuje straty demograficzne, gospodarcze i kulturowe po II wojnie światowej;</p> <p>2) porównuje obszar państwa polskiego przed i po II wojnie światowej;</p> <p>3) charakteryzuje okoliczności i etapy przejmowania władzy w Polsce przez komunistów;</p> <p>4) omawia działalność opozycji legalnej oraz podziemia antykomunistycznego, w tym: Narodowych Sił Zbrojnych (NSZ), Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość (WiN), Narodowego Zjednoczenia Wojskowego (NZW);</p> <p>5) charakteryzuje losy żołnierzy wyklętych/niezlomnych,</p> <p>6) opisuje represje sowieckiego i polskiego aparatu bezpieczeństwa (w tym obława augustowska);</p> <p>7) charakteryzuje okres odbudowy oraz ocenia projekt reformy rolnej i nacjonalizacji przemysłu i handlu.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto omawia sytuację polskiej emigracji politycznej i działalność rządu Rzeczypospolitej na uchodźstwie.</p>
LVI. Stalinizm w Polsce i jego erozja. Zdający:	
<p>1) przedstawia proces sowietyzacji kraju na płaszczyźnie ustrojowej, gospodarczo-społecznej i kulturowej;</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) wyjaśnia założenia propagandy</p>

<p>2) omawia i ocenia skutki terronu stalinowskiego w Polsce;</p> <p>3) wyjaśnia przyczyny i następstwa poznańskiego czerwca oraz znaczenie wydarzeń październikowych 1956 roku;</p> <p>4) opisuje formy i skutki prześladowania Kościoła katolickiego.</p>	<p>komunistycznej i charakteryzuje cechy sztuki socrealizmu;</p> <p>2) wyjaśnia rolę radia „Wolna Europa” wobec propagandy komunistycznej;</p> <p>3) charakteryzuje przejawy odwilży popaździernikowej.</p>
<p>LVII. Polska w latach 1957–1981. Zdający:</p>	
<p>1) charakteryzuje system władzy w latach 60. i 70. w PRL i stopień uzależnienia od ZSRS; opisuje proces industrializacji i funkcjonowanie gospodarki planowej;</p> <p>2) wyjaśnia genezę i następstwa kryzysów społecznych w latach 1968, 1970 i 1976;</p> <p>3) wyjaśnia społeczno-polityczną rolę Kościoła katolickiego;</p> <p>4) charakteryzuje i ocenia działalność opozycji politycznej w latach 1976–1980;</p> <p>5) ocenia rolę papieża Jana Pawła II i jego wpływ na przemiany w Polsce i krajach sąsiednich;</p> <p>6) wyjaśnia przyczyny i następstwa strajków w 1980 roku;</p> <p>7) charakteryzuje ruch społeczny „Solidarność” i ocenia jego wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Polsce i w Europie.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) opisuje postawy społeczne od negacji i oporu po przystosowanie i współpracę;</p> <p>2) wyjaśnia znaczenie obchodów milenijnych w roku 1966, z uwzględnieniem roli prymasa Stefana Wyszyńskiego;</p> <p>3) rozpoznaje najważniejsze postacie „Solidarności” (z perspektywy ogólnopolskiej);</p> <p>4) charakteryzuje osiągnięcia polskich twórców kultury, ludzi nauki i sportowców w latach 60. i 70.</p>
<p>LVIII. Dekada 1981–1989. Zdający:</p>	
<p>1) wyjaśnia przyczyny wprowadzenia stanu wojennego, opisuje jego specyfikę oraz społeczne, gospodarcze i polityczne skutki;</p> <p>2) charakteryzuje postawy Polaków wobec stanu wojennego, przedstawia formy oporu społecznego oraz ocenia rolę ks. Jerzego Popiełuszki i okoliczności jego śmierci;</p> <p>3) wyjaśnia przyczyny zawarcia</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) ocenia międzynarodową reakcję na wprowadzenie stanu wojennego w Polsce;</p> <p>2) opisuje i ocenia politykę władz PRL względem Kościoła w latach 80.;</p> <p>3) opisuje wpływ Kościoła katolickiego na ruch społeczny Polaków;</p> <p>4) charakteryzuje realia życia</p>

porozumienia okrągłego stołu opisuje i ocenia jego skutki; 4) rozpoznaje największe powojenne polskie osiągnięcia w dziedzinie kultury i nauki, z uwzględnieniem twórczości emigracyjnej.	codziennego w PRL lat 80.
LIX. Narodziny III Rzeczypospolitej i jej miejsce w świecie na przełomie XX i XXI wieku. Zdający:	
1) przedstawia proces rozpadu Układu Warszawskiego i odzyskiwania suwerenności przez Polskę; 2) opisuje kluczowe przemiany ustrojowe w latach 1989–1997, wyjaśnia ich międzynarodowe uwarunkowania; 3) wyjaśnia kontrowersje wokół problemu dekomunizacji i lustracji; 4) ocenia proces transformacji ustrojowej i gospodarczej; 5) charakteryzuje i ocenia polską politykę zagraniczną (w tym przystąpienie Polski do NATO i do Unii Europejskiej).	spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: 1) charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne, gospodarcze i kulturowe lat 90.; 2) charakteryzuje polityczne spory o kształt wolnej Polski; 3) ocenia społeczne koszty transformacji.

EGZAMIN MATURALNY Z HISTORII MUZYKI

POZIOM ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Muzyka w ujęciu historycznym – periodyzacja, język, właściwości i charakterystyka.
  1. Poznanie muzyki w ujęciu historycznym od starożytności przez średniowiecze, renesans, barok, klasycyzm, romantyzm do muzyki XX wieku i współczesności.
  2. Postrzeganie muzyki w kontekście kultury poszczególnych epok, kształtujących ją zjawisk społecznych i wydarzeń historycznych oraz powiązanej z nimi estetyki.
- II. Analiza i interpretacja dzieł muzycznych.
  1. Dokonywanie analizy percepcyjnej i opisu różnorodnych dzieł muzycznych reprezentatywnych dla poszczególnych epok pod względem estetycznym,

formalnym, strukturalnym i stylistycznym oraz ich interpretacja wraz z uzasadnieniem.

2. Ukazywanie zmienności wybranych form muzycznych w kontekście ich rozwoju i przeobrażeń w poszczególnych epokach. Współczesne inspiracje muzyką artystyczną na przestrzeni wieków.

III. Tworzenie wypowiedzi związanych z historią i kulturą muzyczną.

Stymulowanie umiejętności krytyczno-refleksyjnego myślenia o muzyce na różnych poziomach percepcji muzycznej, w odmiennych jej zakresach (bliższa – dalsza), wymiarach (kulturowym, etnicznym, użytkowym i in.), kontekstach (społecznym, humanistycznym, religijnym i in.) i biegunach (kultura wysoka versus masowa).

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

I. Muzyka w ujęciu historycznym – periodyzacja, język, właściwości i charakterystyka.

1. Starożytność (Egipt, Grecja, Rzym i in.). Zdający:
  - 1) wymienia i omawia funkcje muzyki (użytkowa, obrzędowa, rozrywkowa, wojskowa);
  - 2) rozróżnia i charakteryzuje gatunki muzyczne związane z teatrem antycznym (hymn, oda);
  - 3) wymienia i klasyfikuje starożytne instrumenty muzyczne (np. harfa, lira, kithara, aulos, fletnia Pana, sistrum, organy hydrauliczne, tuba, róg, trąbka i in.);
  - 4) omawia miejsce muzyki w nauce i filozofii starożytnej (Pitagoras – teoria muzyki, Platon i Arystoteles – znaczenie muzyki w wychowaniu młodego pokolenia, wartości etyczno-moralne).
2. Średniowiecze. Zdający:
  - 1) charakteryzuje kulturę muzyczną wczesnego średniowiecza związaną z rozwojem chrześcijaństwa;
  - 2) omawia chorał gregoriański:
    - a) powstanie,
    - b) związek z liturgią Kościoła rzymskiego (antyfonarz),
    - c) cechy,
    - d) notacja (neumy),
    - e) sposoby wykonania: accentus i concentus,
    - f) system modalny,
    - g) formy i gatunki z nim związane: hymn, psalm, antyfona, msza, dramat liturgiczny (misterium) i in.;
  - 3) omawia początki wielogłosowości w muzyce kościelnej:
    - a) formy: organum i discantus,
    - b) teoretycy: Hucbald, Guido z Arezzo,
    - c) szkoła Notre Dame i jej przedstawiciele: Leoninus i Perotinus;

- 4) omawia rozwój monodii epickiej i lirycznej (działalność trubadurów i truwerów);
  - 5) charakteryzuje *ars antiqua* (muzyka menzuralna i jej notacja, szkoły klasztorne jako ośrodki kultury muzycznej) i *ars nova* (muzyka świecka, dworska, rozwój muzyki instrumentalnej);
  - 6) omawia cechy wybranych form muzycznych (msza i jej stałe części, organum, motet, pieśń, rondo, ballada);
  - 7) wymienia i klasyfikuje średniowieczne instrumenty muzyczne (np. szałamaja, fidel, kornet, krzywuła, lira korbowa, rebek, psalterium);
  - 8) zna kompozytorów i teoretyków średniowiecznych (Leoninus, Perotinus, Guido d'Arezzo, Philippe de Vitry, Guillaume de Machaut, Piotr z Grudziądza, Wincenty z Kielczy (Kielc), Mikołaj z Radomia);
  - 9) wymienia zabytki polskiej i europejskiej muzyki średniowiecznej (*Bogurodzica*, *Gaude Mater Polonia*, *Chwała Tobie*, *Gospodzinie* i in.);
  - 10) zna pojęcia: śpiew melizmatyczny (melizmaty), skale modalne, cantus firmus, neумы.
3. Renesans. Zdający:
- 1) charakteryzuje muzykę renesansową, jej odniesienia do starożytnych ideałów i wartości;
  - 2) wymienia formy muzyki wokalne i instrumentalnej;
  - 3) omawia cechy wybranych form muzycznych (madrygał, pieśń, kanon);
  - 4) klasyfikuje renesansowe instrumenty muzyczne (lutnia, flety, szpinet, klawikord, viola) oraz wymienia słynnych lutników (rody lutnicze);
  - 5) zna kompozytorów renesansowych (Guillaume Dufay, Orlando di Lasso, Giovanni Pierluigi da Palestrina, Wacław z Szamotuł, Mikołaj Gomółka, Marcin Leopolita, Mikołaj Zieleński i in.) i podaje przykłady ich twórczości;
  - 6) charakteryzuje „Złoty wiek muzyki polskiej”;
  - 7) zna pojęcia: tabulatura, polifonia wokalna, *a cappella*, polichóralność, imitacja, kapela.
4. Barok. Zdający:
- 1) charakteryzuje muzykę barokową w kontekście estetyki epoki, uwzględniając:
    - a) styl ornamentalny – nawiązanie do sztuk plastycznych i architektury,
    - b) działalność Cameraty florenckiej i narodziny opery,
    - c) szczyt rozwoju polifonii związany z twórczością Jana Sebastiana Bacha,
    - d) powstanie systemu dur-moll i basso continuo,
    - e) concerto – powszechne muzykowanie i związane z nim formy (concerto grosso, muzyka plenerowa);
  - 2) omawia cechy wybranych form muzycznych (fuga, preludium, toccata, suita i partita, tańce: menuet, gawot; koncert, concerto grosso, sonata barokowa, uwertura, opera, oratorium, pasja, kantata);
  - 3) wymienia i klasyfikuje barokowe instrumenty muzyczne (klawesyn, organy, skrzypce, altówka, wiolonczela, kontrabas, obój, waltornia, fortepian, flet poprzeczny);

- 4) wymienia i charakteryzuje twórczość kompozytorów (Claudio Monteverdi, Johann Sebastian Bach, Georg Friedrich Haendel, Antonio Vivaldi, Arcangelo Corelli, klawesyniści francuscy: Jean Philippe Rameau, François Couperin);
  - 5) omawia polską muzykę barokową i jej reprezentantów (Bartłomiej Pękiel, Adam Jarzębski, Marcin Mielczewski, Grzegorz Gerwazy Gorczycki);
  - 6) zna pojęcia: system dur-moll, polifonia imitacyjna, bas cyfrowany (basso continuo), kontrapunkt, forma ewolucyjna, orkiestra barokowa, improwizacja, forma wariacyjna, ostinato, system równomiernie temperowany, bel canto.
5. Klasycyzm. Zdający:
- 1) charakteryzuje muzykę w kontekście estetyki epoki:
    - a) okres przedklasycyzy i jego reprezentantów (klawesyniści francuscy, Christoph Willibald Gluck, Luigi Boccherini),
    - b) szkoła mannheimska i jej wpływ na powstanie klasycyzmu,
    - c) opisuje styl gallant,
    - d) rola teatrów jako ośrodków muzycznych,
    - e) twórczość i działalność klasyków wiedeńskich,
    - f) odmienność późnej twórczości Ludwiga van Beethovena jako prekursora romantyzmu,
    - g) zmiany w cyklu sonatowym dokonane przez Ludwiga van Beethovena i ich przykłady;
  - 2) omawia cechy wybranych form muzycznych:
    - a) części cyklu sonatowego (w tym allegro sonatowe),
    - b) gatunki oparte na cyklu sonatowym: sonata klasyczna, symfonia, koncert solowy, kwartet smyczkowy,
    - c) wariacje,
    - d) rondo,
    - e) XVIII-wieczna muzyka rozrywkowa i jej formy: serenada, divertimento;
  - 3) wymienia i klasyfikuje instrumenty orkiestry symfonicznej, skład kwartetu smyczkowego i różnych zespołów kameralnych typowych dla epoki klasycyzmu;
  - 4) wymienia i charakteryzuje twórczość kompozytorów (Joseph Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart, Ludwig van Beethoven);
  - 5) omawia polską muzykę epoki klasycyzmu (pieśń patriotyczna, polonez, śpiewogra, wodewil) i jej reprezentantów (Maciej Kamieński, Jan Stefani, Michał Kleofas Ogiński, Józef Elsner, Karol Kurpiński);
  - 6) zna pojęcia: styl galant, homofonia, klasycy wiedeńscy, elementy allegro sonatowego (dualizm tematyczny, ekspozycja, przetworzenie, reprzyza), kadencja wirtuozowska, elementy rondo (refren, kuplety).
6. Romantyzm. Zdający:
- 1) charakteryzuje muzykę romantyczną w kontekście estetyki epoki:
    - a) rozumie związek muzyki Ludwiga van Beethovena z początkami romantyzmu,
    - b) opisuje styl brillant,

- c) wymienia charakterystyczne cechy romantyzmu (uczuciowość, elementy narodowe i ludowe, wirtuozeria (wirtuozi, np. Niccolò Paganini, Fryderyk Chopin, Ferenc Liszt, Henryk Wieniawski i in.),
  - d) dostrzega wątki narodowe w muzyce,
  - e) omawia rozwój muzykowania domowego,
  - f) opisuje orkiestrę symfoniczną w romantyzmie (powiększenie składu, szczególnie u Hectora Berlioz i Gustava Mahlera, rola dyrygenta);
- 2) omawia cechy wybranych form muzycznych:
- a) wielkie (sonata, symfonia, opera, dramat muzyczny, poemat symfoniczny, koncert),
  - b) małe (liryka instrumentalna: pieśń bez słów, scherzo, nokturn, preludium, etiuda, bagatela, impromptu, moment musical, rapsodia, fantazja, ballada i in.), pieśń, rondo klasyczne a rondo romantyczne;
- 3) wymienia i klasyfikuje instrumenty muzyczne charakterystyczne dla epoki romantyzmu: fortepian, pianino, gitara, harfa; instrumenty smyczkowe (skrzypce, altówka, wiolonczela, kontrabas), instrumenty dęte: róg (waltornia), obój, flet, klarnet, saksofon; wymienia kompozytorów romantyzmu i charakteryzuje ich twórczość: Franz Schubert, Hector Berlioz, Felix Mendelssohn-Bartholdy, Robert Schumann, Ferenc Liszt, Gioacchino Rossini, Giuseppe Verdi, Richard Wagner, Giacomo Puccini i późny romantyzm: Johann Brahms, Piotr Czajkowski, Gustav Mahler;
- 4) omawia szkoły narodowe: niemiecka (Carl Maria von Weber i Richard Wagner), czeska (Bedřich Smetana i Antonín Dvořák), polska (Stanisław Moniuszko, Fryderyk Chopin i Zygmunt Noskowski), rosyjska (Potężna Gromadka, a w niej przede wszystkim: Modest Musorgski, Aleksander Borodin i Nikołaj Rimski-Korsakow), hiszpańska (Isaac Albéniz, Enrique Granados), w Skandynawii: norweska (Edvard Grieg) i fińska (Jan Sibelius);
- 5) charakteryzuje polską muzykę romantyczną i jej reprezentantów (Fryderyk Chopin, Henryk Wieniawski, Stanisław Moniuszko, Ignacy Jan Paderewski, Władysław Żeleński, Zygmunt Noskowski);
- 6) zna pojęcia: kantylena, tempo rubato, transkrypcja fortepianowa, wirtuoz, uwertura koncertowa, muzyka programowa, leitmotiv, szkoła narodowa, instrumentacja.
7. Muzyka XX i XXI wieku. Zdający:
- 1) charakteryzuje muzykę w kontekście estetyki epoki – wymienia i opisuje wybrane style i techniki muzyki XX i XXI w.: impresjonizm, ekspresjonizm, dodekafonia, serializm, punktualizm, neoklasycyzm, nawiązania do jazzu, folkloryzm, witalizm, aleatoryzm, sonoryzm, muzyka elektroakustyczna, multimedialna, performance;
  - 2) wymienia i charakteryzuje twórczość kompozytorów: Claude Debussy, Maurice Ravel, Aleksander Skriabin, Arnold Schönberg, Siergiej Prokofiew, Igor Strawiński, Béla Bartók, Siergiej Rachmaninow, Dymitr Szostakowicz, Manuel de Falla, George Gershwin, John Cage, Olivier Messiaen, Pierre Boulez, Karlheinz Stockhausen, Steve Reich i in.;

- 3) omawia polską muzykę XX wieku i jej twórców, dokonując klasyfikacji zgodnie ze stylami i kierunkami: Mieczysław Karłowicz, Karol Szymanowski, Grażyna Bacewicz, Witold Lutosławski, Andrzej Panufnik, Tadeusz Baird, Kazimierz Serocki, Wojciech Kilar, Henryk Mikołaj Górecki, Krzysztof Penderecki, Eugeniusz Knapik, Aleksander Lasoń, Andrzej Krzanowski, Paweł Szymański, Hanna Kulenty, Paweł Mykietyn, Agata Zubel i in.;
- 4) zna pojęcia: skala całotonowa, atonalność, technika dwunastotonowa (dodekafonia), seria, polirytmia, polimetria, politonalność, klaster;
- 5) zna pojęcia: pokolenie 1933, pokolenie 1951/pokolenie Stalowej Woli, festiwal Warszawska Jesień, festiwal Młodzi Muzycy Młodemu Miastu w Stalowej Woli; potrafi wskazać kompozytorów polskich tworzących obecnie, korzystając z pomocy internetu.

II. Analiza i interpretacja dzieł muzycznych. Zdający:

- 1) zna podstawowe terminy i pojęcia właściwe dla opisu i zrozumienia wybranych dzieł muzycznych;
- 2) nazywa i porządkuje główne nurty, gatunki i style muzyczne, wskazuje formy wypowiedzi artystycznej spoza tradycyjnej klasyfikacji, uzasadniając swoją wypowiedź;
- 3) zna konteksty kulturowe i naukowe powstawania muzyki;
- 4) dokonuje analizy percepcyjnej, uwzględniając:
  - a) elementy muzyki,
  - b) podstawowe techniki kompozytorskie,
  - c) cechy stylów muzycznych,
  - d) strukturę gatunków i form muzycznych, ich zmiany i rozwój,
  - e) funkcje: np. religijna, społeczna, użytkowa, artystyczna i in.;
- 5) rozpoznaje cechy stylistyczne utworu reprezentującego określoną epokę muzyczną.

III. Tworzenie wypowiedzi związanych z historią i kulturą muzyczną. Zdający:

- 1) wypowiada się w formie ustnej (np. dyskusja, prezentacja, debata) i/lub pisemnej (np. esej, referat) o dziełach muzycznych w oparciu o podstawową terminologię;
- 2) przybliży twórczość i działalność przedstawicieli różnych obszarów kultury muzycznej, np. dyrygent, leader zespołu, koncertmistrz, reżyser spektaklu muzyczno-teatralnego, kompozytor, wykonawca, wirtuoz, primadonna, primabalerina, performer, klezmer, muzykant, pieśniarz;
- 3) interpretuje i odczytuje w kontekście dokonań epoki wybrane dzieła muzyczne;
- 4) formułuje logiczną wypowiedź na temat dzieł, form, gatunków, stylów, technik i twórców muzycznych, uwzględniając zależności między nimi w kontekście: genezy, przeobrażeń, porównań.

EGZAMIN MATURALNY Z HISTORII SZTUKI

POZIOM ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Rozwijanie zdolności rozumienia przemian w dziejach sztuki w kontekście ich uwarunkowań kulturowych i środowiskowych, epok, kierunków, stylów i tendencji w sztuce.
- II. Zapoznanie z najwybitniejszymi osiągnięciami w zakresie architektury i sztuk plastycznych.
- III. Zapoznanie z dorobkiem najwybitniejszych twórców dzieł architektury i sztuk plastycznych.
- IV. Kształcenie w zakresie rozumienia i stosowania terminów i pojęć związanych z dziełami sztuki, ich strukturą i formą, tematyką, techniką wykonania.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

- I. Rozwijanie zdolności rozumienia przemian w dziejach sztuki w kontekście ich uwarunkowań kulturowych, środowiskowych, epok, kierunków, stylów i tendencji w sztuce. Zdający:
  - 1) wykazuje się znajomością chronologii dziejów sztuki, z uwzględnieniem:
    - a) prehistorii,
    - b) starożytności (kultur: Egiptu, Grecji, Rzymu),
    - c) średniowiecza (sztuki bizantyńskiej, karolińskiej, ottońskiej, romańskiej, gotyckiej, protorenesansowej),
    - d) sztuki nowożytnej (renesans, manieryzm, barok, rokoko, klasycyzm),
    - e) sztuki XIX wieku (romantyzm, realizm, akademizm, impresjonizm, postimpresjonizm, historyzm i nurt inżynierski w architekturze),
    - f) sztuki przełomu XIX i XX wieku (secesja, symbolizm),
    - g) sztuki 1 połowy XX wieku (fowizm, ekspresjonizm, kubizm, futurizm, formizm, koloryzm, abstrakcjonizm geometryczny i niegeometryczny, dadaizm, surrealizm, konstruktywizm),
    - h) sztuki 2 połowy XX wieku (socrealizm, informel, pop-art, hiperrealizm, land-art, konceptualizm, neofiguracja, op-art, modernizm i postmodernizm w architekturze, nurt organiczny i kinetyczny w rzeźbie);
  - 2) wymienia cechy sztuki poszczególnych epok, kierunków i tendencji;
  - 3) rozumie konteksty kulturowe i uwarunkowania przemian w dziejach sztuki (w tym historyczne, religijne, filozoficzne);

- 4) prawidłowo sytuuje w czasie i w przestrzeni geograficznej poszczególne epoki, style, kierunki w sztuce;
- 5) charakteryzuje i opisuje sztukę powstałą w obrębie poszczególnych epok i kierunków;
- 6) łączy najistotniejsze dzieła ze środowiskiem artystycznym, w którym powstały;
- 7) porównuje style i kierunki oraz ich wzajemne oddziaływania; uwzględnia źródła inspiracji, wpływ wydarzeń historycznych i kulturalnych oraz estetyki na cechy tych stylów;
- 8) analizuje teksty pisarzy, filozofów, krytyków sztuki i artystów, interpretuje je i wskazuje wpływ tych wypowiedzi na charakter stylów, epok i kierunków w sztuce oraz na kształt dzieła;
- 9) formułuje samodzielne, logiczne wypowiedzi argumentacyjne na temat epok, kierunków, stylów i tendencji w sztuce oraz środowisk artystycznych.

II. Zapoznanie z najwybitniejszymi dziełami w zakresie architektury i sztuk plastycznych. Zdający:

- 1) wymienia i rozpoznaje najbardziej znane dzieła sztuki różnych epok, stylów oraz kierunków sztuk plastycznych;
- 2) wskazuje twórców najbardziej reprezentatywnych dzieł;
- 3) umiejscawia dzieła w czasie (wskazuje stulecie powstania);
- 4) zna plany i układy przestrzenne najbardziej znanych dzieł architektury oraz dzieł charakterystycznych dla danego stylu i kręgu kulturowego;
- 5) wymienia podstawowe gatunki w dziełach sztuk plastycznych, m.in. portret, pejzaż (w tym: weduta, pejzaż ze sztafażem), sceny: rodzajowa, religijna, mitologiczna, historyczna (w tym batalistyczna), martwa natura, akt;
- 6) definiuje pojęcie „abstrakcja” i przytacza przykłady dzieł abstrakcyjnych;
- 7) rozróżnia podstawowe motywy ikonograficzne;
- 8) identyfikuje najbardziej reprezentatywne i najsłynniejsze dzieła na podstawie charakterystycznych środków warsztatowych i formalnych oraz przyporządkowuje je właściwym autorom;
- 9) określa funkcję dzieła;
- 10) rozpoznaje gatunek artystyczny, który dzieło reprezentuje;
- 11) wskazuje w dziele sztuki symbol i alegorię, potrafi wytłumaczyć ich znaczenie;
- 12) dokonuje opisu i analizy, w tym porównawczej, dzieł z uwzględnieniem ich cech formalnych:
  - a) w architekturze: planu, układu przestrzennego, opisu fasady i elewacji, wnętrza,
  - b) w rzeźbie: bryły, kompozycji, faktury, relacji z otoczeniem,
  - c) w malarstwie i grafice: kompozycji, koloru, sposobów ukazania iluzji przestrzeni, kształtowania formy przez światło, w dziełach figuratywnych stopnia oddania rzeczywistości lub jej deformacji;
- 13) wskazuje środki stylistyczne i środki ekspresji, które identyfikują analizowane dzieło z odpowiednim stylem, środowiskiem artystycznym lub autorem;

- 14) rozpoznaje w dziele sztuki temat i wskazuje jego źródło ikonograficzne;
- 15) rozpoznaje podstawowe motywy ikonograficzne, świętych chrześcijańskich, i bogów greckich;
- 16) formułuje samodzielne, logiczne wypowiedzi argumentacyjne na temat dzieł sztuki.

III. Zapoznanie z dorobkiem najwybitniejszych twórców dzieł architektury i sztuk plastycznych. Zdający:

- 1) wymienia najistotniejszych twórców dla danego stylu lub kierunku w sztuce;
- 2) zna najwybitniejsze dzieła z dorobku artystycznego wybitnych przedstawicieli poszczególnych epok i kierunków w sztuce od starożytności po czasy współczesne, z uwzględnieniem artystów schyłku XX;
- 3) sytuuje twórczość artystów powszechnie uznawanych za najwybitniejszych w epoce, stylu lub okresie, w którym tworzyli oraz we właściwym środowisku artystycznym;
- 4) łączy wybrane dzieła z ich autorami na podstawie charakterystycznych środków formalnych;
- 5) na podstawie przedłożonych do analizy przykładów dzieł formułuje ogólne cechy twórczości następujących twórców: Fidiasz, Poliklet, Giotto, Jan van Eyck, Hieronim Bosch, Masaccio, Sandro Botticelli, Leonardo da Vinci, Michał Anioł, Piero della Francesca, Rafael Santi, Tycjan, Jacopo Tintoretto, Pieter Bruegel Starszy, Albrecht Dürer, Hans Holbein Młodszy, Donatello, Filippo Brunelleschi, Andrea Palladio, El Greco, Caravaggio, Gianlorenzo Bernini, Francesco Borromini, Diego Velázquez, Nicolas Poussin, Claude Lorrain, Peter Paul Rubens, Frans Hals, Rembrandt van Rijn, Jan Vermeer van Delft, Antoine Watteau, Jacques Louis David, Jean Auguste Dominique Ingres, Antonio Canova, Berthel Thorvaldsen, Francisco Goya, Eugène Delacroix, Caspar David Friedrich, William Turner, John Constable, Gustave Courbet, Edouard Manet, Claude Monet, Edgar Degas, August Renoir, Georges Seurat, Vincent van Gogh, Paul Gauguin, Paul Cézanne, Henri de Toulouse-Lautrec, August Rodin, Gustaw Klimt, Alfons Mucha, Antonio Gaudí, Edward Munch, Henri Matisse, Pablo Picasso, Umberto Boccioni, Wasyl Kandynski, Piet Mondrian, Kazimierz Malewicz, Marcel Duchamp, Salvador Dalí, Marc Chagall, Jackson Pollock, Andy Warhol, Roy Lichtenstein, Francis Bacon, Christo, Duane Hanson, Victor Vasarely, Constantin Brancusi, Henry Moore, Le Corbusier, Frank Lloyd Wright, oraz artystów polskich i działających w Polsce (m.in. takich jak: Wit Stwos, Bartłomiej Berrecci, Tylman z Gameren, Dominik Merlini, Bernardo Belotto, Marcelli Bacciarelli, Piotr Aigner, Piotr Michałowski, Artur Grottger, Jan Matejko, Józef Chełmoński, Maksymilian i Aleksander Gierymscy, Olga Boznańska, Józef Pankiewicz, Władysław Podkowiński, Jan Stanisławski, Leon Wyczółkowski, Henryk Siemiradzki, Xawery Dunikowski, Stanisław Wyspiański, Józef Mehoffer, Jacek Malczewski, Witkacy, przedstawiciele grupy formistów, przedstawiciele grupy

Rytm, kapistów i grupy „a.r.”, Tadeusz Makowski, Andrzej Wróblewski, Tadeusz Kantor, Jerzy Nowosielski, Alina Szapocznikow, Władysław Hasior, Magdalena Abakanowicz);

- 6) porównuje dzieła różnych artystów tworzących w podobnym czasie;
- 7) formułuje samodzielne, logiczne wypowiedzi argumentacyjne na temat twórczości wybitnych artystów.

IV. Kształcenie w zakresie rozumienia i stosowania terminów i pojęć związanych z dziełami sztuki, ich strukturą i formą, tematyką oraz techniką wykonania. Zdający:

- 1) zna terminy związane z opisem formy i struktury dzieła architektonicznego, w tym określenia dotyczące typów i elementów planów budowli, elementów konstrukcyjnych i dekoracyjnych (dekoracji fasady i wnętrza) oraz układu przestrzennego;
- 2) zna terminologię związaną z opisem formy i treści dzieła malarskiego, rzeźbiarskiego i graficznego, w tym m.in. nazwy formuł ikonograficznych, słownictwo niezbędne do opisu kompozycji, kolorystyki, relacji przestrzennych i faktury dzieła;
- 3) zna terminy i pojęcia związane z dziełami współczesnymi, które wymykają się klasyfikacjom i przyporządkowaniu do tradycyjnych dyscyplin artystycznych, jak: collage, instalacja, asamblaż, ambalaż, ready made, dekalomania, happening i performance;
- 4) rozróżnia techniki sztuk plastycznych, jak:
  - a) w malarstwie: enkaustyka, mozaika, witraż, fresk, tempera, malarstwo olejne, pastel, malarstwo akwarelowe,
  - b) w grafice: techniki druku wypukłego (drzeworyt), techniki druku wklęsłego (miedzioryt, akwaforta), techniki druku płaskiego (litografia, sitodruk-serigrafia),
  - c) w rzeźbie: chryzelefantyna, rzeźba w drewnie, kamieniu, złocie, odlew w gipsie, odlew w brązie,
- 5) analizując i opisując dzieła architektoniczne, właściwie stosuje terminy i pojęcia dotyczące struktury architektury;
- 6) właściwie stosuje terminy dotyczące opisu treści i formy dzieł sztuk plastycznych;
- 7) rozpoznaje i nazywa technikę artystyczną zastosowaną przy wykonywaniu dzieła;
- 8) nazywa oznaczone na ilustracji elementy architektoniczne, właściwe dla poszczególnych stylów i tendencji, w tym:
  - a) dzieł antycznych egipskich,
  - b) dzieł antycznych greckich i rzymskich (a także powstałych w okresie renesansu, baroku i klasycyzmu, dla których antyk był inspiracją),
  - c) wczesnochrześcijańskich,
  - d) bizantyńskich,
  - e) romańskich,
  - f) gotyckich.

EGZAMIN MATURALNY Z INFORMATYKI

POZIOM PODSTAWOWY I ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Rozumienie, analizowanie i rozwiązywanie problemów na bazie logicznego i abstrakcyjnego myślenia, myślenia algorytmicznego i sposobów reprezentowania informacji.
- II. Programowanie i rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem komputera oraz innych urządzeń cyfrowych: układanie i programowanie algorytmów, organizowanie, wyszukiwanie i udostępnianie informacji, posługiwanie się aplikacjami komputerowymi.
- III. Posługiwanie się komputerem, urządzeniami cyfrowymi i sieciami komputerowymi, w tym: znajomość zasad działania urządzeń cyfrowych i sieci komputerowych oraz wykonywania obliczeń i programów.
- IV. Rozwijanie kompetencji społecznych, takich jak: komunikacja i współpraca w grupie, w tym w środowiskach wirtualnych, udział w projektach zespołowych oraz zarządzanie projektami.
- V. Przestrzeganie prawa i zasad bezpieczeństwa. Respektowanie prywatności informacji i ochrony danych, praw własności intelektualnej, etykiety w komunikacji i norm współżycia społecznego, ocena zagrożeń związanych z technologią i ich uwzględnienie dla bezpieczeństwa swojego i innych.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

- I. Rozumienie, analizowanie i rozwiązywanie problemów.

Poziom podstawowy. Zdający:

- 1) planuje kolejne kroki rozwiązywania problemu, z uwzględnieniem podstawowych etapów myślenia komputacyjnego (określenie problemu, definicja modeli i pojęć, znalezienie rozwiązania, zaprogramowanie i testowanie rozwiązania).
- 2) stosuje przy rozwiązywaniu problemów z różnych dziedzin algorytmy poznane w szkole podstawowej oraz algorytmy:

- a) na liczbach: badania pierwszości liczby, zamiany reprezentacji liczb między pozycyjnymi systemami liczbowymi, działań na ułamkach z wykorzystaniem NWD i NWW,
  - b) na tekstach: porównywania tekstów, wyszukiwania wzorca w tekście metodą naiwną, szyfrowania tekstu metodą Cezara i przestawieniową,
  - c) porządkowania ciągu liczb: przez wstawianie i metodą bąbelkową,
  - d) obliczania wartości elementów ciągu metodą iteracyjną i rekurencyjną, w tym wartości elementów ciągu Fibonacciego.
- 3) wyróżnia w problemie podproblemy i charakteryzuje: metodę połowienia, stosuje podejście zachłanne i rekurencję;
  - 4) porównuje działanie różnych algorytmów dla wybranego problemu, analizuje algorytmy na podstawie ich gotowych implementacji;
  - 5) sprawdza poprawność działania algorytmów dla przykładowych danych.

Poziom rozszerzony. Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- 1) w zależności od problemu rozwiązuje go, stosując metodę wstępującą lub zstępującą;
- 2) do realizacji rozwiązania problemu dobiera odpowiednią metodę lub technikę algorytmiczną i struktury danych;
- 3) objaśnia dobrany algorytm, uzasadnia poprawność rozwiązania na wybranych przykładach danych i ocenia jego efektywność;
- 4) ilustruje i wyjaśnia rolę pojęć, obiektów i operacji matematycznych w projektowaniu rozwiązań problemów informatycznych i z innych dziedzin, posługuje się pojęciem logarytmu;
- 5) przedstawia sposoby reprezentowania w komputerze znaków, liczb, wartości logicznych;
- 6) objaśnia sposoby wykonywania przez komputer działań arytmetycznych i operacji logicznych.

II. Programowanie i rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem komputera i innych urządzeń cyfrowych.

Poziom podstawowy. Zdający:

- 1) projektuje i programuje rozwiązania problemów z różnych dziedzin, stosuje przy tym: instrukcje wejścia/wyjścia, wyrażenia arytmetyczne i logiczne, instrukcje warunkowe, instrukcje iteracyjne, funkcje z parametrami i bez parametrów, testuje poprawność programów dla różnych danych; w szczególności programuje algorytmy z punktu I.2);
- 2) do realizacji rozwiązań problemów prawidłowo dobiera środowiska informatyczne, aplikacje oraz zasoby;
- 3) przygotowuje opracowania rozwiązań problemów, posługując się wybranymi aplikacjami:

- a) tworzy i edytuje projekty w grafice rastrowej i wektorowej, wykorzystuje różne formaty obrazów, przekształca pliki graficzne, uwzględniając wielkość i jakość obrazów,
  - b) gromadzi dane pochodzące z różnych źródeł w tabeli arkusza kalkulacyjnego, korzysta z różnorodnych funkcji arkusza w zależności od rodzaju danych, filtruje dane według kilku kryteriów, dobiera odpowiednie wykresy do zaprezentowania danych, analizuje dane, korzystając z dodatkowych narzędzi, w tym z tabel i wykresów przestawnych,
  - c) wyszukuje informacje, korzystając z bazy danych opartej na co najmniej dwóch tabelach, definiuje relacje, stosuje filtrowanie, formułuje kwerendy,
  - d) tworzy stronę internetową zgodnie ze standardami, wzbogaconą tabelami, listami, elementami dynamicznymi, posługuje się arkuszem stylów, korzysta z oprogramowania i serwisów przeznaczonych do tworzenia stron; potrafi opublikować własną stronę w internecie;
- 4) wyszukuje w sieci potrzebne informacje i zasoby, ocenia ich przydatność oraz wykorzystuje w rozwiązywanych problemach.

Poziom rozszerzony. Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- 1) projektuje i tworzy rozbudowane programy w procesie rozwiązywania problemów, wykorzystuje w programach dobrane do algorytmów struktury danych, w tym struktury dynamiczne i korzysta z dostępnych bibliotek dla tych struktur;
- 2) stosuje zasady programowania strukturalnego w rozwiązywaniu problemów;
- 3) sprawnie posługuje się zintegrowanym środowiskiem programistycznym przy pisaniu, uruchamianiu i testowaniu programów;
- 4) przygotowując opracowania rozwiązań złożonych problemów, posługuje się wybranymi aplikacjami w stopniu zaawansowanym:
  - a) stosuje właściwe formaty plików graficznych,
  - b) stosuje zaawansowane funkcje arkusza kalkulacyjnego w zależności od rodzaju danych, definiuje makropolecenia, zna możliwości wbudowanego języka programowania,
  - c) projektuje i tworzy relacyjną bazę złożoną z wielu tabel oraz siecią aplikację bazodanową dla danych związanych z rozwiązywanym problemem, formułuje kwerendy, tworzy i modyfikuje formularze oraz raporty, stosuje język SQL do wyszukiwania informacji w bazie i do jej modyfikacji, uwzględnia kwestie integralności danych, bezpieczeństwa i ochrony danych w bazie,

I + II. Poziom rozszerzony. Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- 1) zapisuje za pomocą listy kroków, schematu blokowego lub pseudokodu, i implementuje w wybranym języku programowania, algorytmy poznane na wcześniejszych etapach oraz algorytmy:

- a) algorytm Euklidesa w wersji iteracyjnej i rekurencyjnej wraz z zastosowaniami,
  - b) znajdowania określonego elementu w zbiorze: elementu w zbiorze uporządkowanym metodą binarnego wyszukiwania,
  - c) generowania liczb pierwszych metodą sita Eratostenesa,
  - d) sortowania ciągu liczb przez scalanie,
  - e) wyznaczania miejsc zerowych funkcji metodą połowienia,
  - f) obliczania przybliżonej wartości pierwiastka kwadratowego,
  - g) obliczania wartości wielomianu za pomocą schematu Hornera,
  - h) szybkiego potęgowania liczb w wersji iteracyjnej i rekurencyjnej,
- 2) wykorzystuje znane sobie algorytmy przy rozwiązywaniu i programowaniu rozwiązań następujących problemów:
- a) rozkładania liczby na czynniki pierwsze,
  - b) wykonywania działań na liczbach w systemach innych niż dziesiętny,
  - c) znajdowania w ciągu podciągów o różnorodnych własnościach, np. najdłuższego spójnego podciągu niemalejącego, spójnego podciągu o największej sumie,
  - d) zamiany wyrażenia na postać w odwrotnej notacji polskiej i obliczanie jego wartości na podstawie tej postaci,
- 3) objaśnia, a także porównuje podstawowe metody i techniki algorytmiczne oraz struktury danych, wykorzystując przy tym przykłady problemów i algorytmów, w szczególności:
- a) wyszukiwanie elementów liniowe i przez połowienie (do znajdowania elementów w zbiorze, sortowania przez wstawianie, przybliżonego rozwiązywania równań),
  - b) rekurencję (do generowania ciągów liczb, potęgowania, sortowania liczb, generowania fraktali),
  - c) metodę dziel i zwyciężaj (sortowanie przez scalanie i szybkie),
  - d) podejście zachłanne,
  - e) programowanie dynamiczne,
  - f) struktury dynamiczne: stos, kolejka, lista (do realizacji algorytmu: ONP),

III. Posługiwanie się komputerem, urządzeniami cyfrowymi i sieciami komputerowymi.

Poziom podstawowy. Zdający:

- 1) rozwiązuje problemy korzystając z różnych systemów operacyjnych;
- 2) charakteryzuje sieć internet, jej ogólną budowę i usługi, opisuje podstawowe topologie sieci komputerowej, przedstawia i porównuje zasady działania i funkcjonowania sieci komputerowej typu klient-serwer, peer-to-peer, opisuje sposoby identyfikowania komputerów w sieci.

Poziom rozszerzony. Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- 1) opisuje warstwowy model sieci komputerowej oraz model sieci internet, opisuje podstawowe funkcje urządzeń i protokoły stosowane w przepływie informacji i w zarządzaniu siecią;

IV. Rozwijanie kompetencji społecznych.

Poziom podstawowy. Zdający:

- 1) podaje przykłady wpływu informatyki i technologii komputerowej na najważniejsze sfery życia osobistego i zawodowego; korzysta z wybranych e-usług; przedstawia wpływ technologii na dobrobyt społeczeństw i komunikację społeczną;
- 2) objaśnia konsekwencje wykluczenia i pozytywne aspekty włączenia cyfrowego; przedstawia korzyści, jakie przynosi informatyka i technologia komputerowa osobom o specjalnych potrzebach;
- 3) bezpiecznie buduje swój wizerunek w przestrzeni medialnej;
- 4) poszerza i uzupełnia swoją wiedzę korzystając z zasobów udostępnionych na platformach do e-nauczania.

Poziom rozszerzony. Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- 1) przygotowuje się do świadomego wyboru kierunku i zakresu dalszego kształcenia, głównie informatycznego, z myślą o przyszłej karierze zawodowej.

V. Przestrzeganie prawa i zasad bezpieczeństwa.

Poziom podstawowy. Zdający:

- 1) postępuje zgodnie z zasadami netykiety oraz regulacjami prawnymi dotyczącymi: ochrony danych osobowych, ochrony informacji oraz prawa autorskiego i ochrony własności intelektualnej w dostępie do informacji; jest świadomy konsekwencji łamania tych zasad;
- 2) respektuje obowiązujące prawo i normy etyczne dotyczące korzystania i rozpowszechniania oprogramowania komputerowego, aplikacji cudzych i własnych oraz dokumentów elektronicznych;
- 3) stosuje dobre praktyki w zakresie ochrony informacji wrażliwych (np. hasła, pin), danych i bezpieczeństwa systemu operacyjnego, objaśnia rolę szyfrowania informacji;
- 4) opisuje szkody, jakie mogą spowodować działania pirackie w sieci, w odniesieniu do indywidualnych osób, wybranych instytucji i całego społeczeństwa.

Poziom rozszerzony. Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- 1) objaśnia rolę technik uwierzytelniania, kryptografii i podpisu elektronicznego w ochronie i dostępie do informacji;

- 2) omawia znaczenie algorytmów szyfrowania i składania podpisu elektronicznego.

EGZAMIN MATURALNY Z JĘZYKA ŁACIŃSKIEGO I KULTURY ANTYCZNEJ

POZIOM ROZSZERZONY

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. W zakresie kompetencji językowych: znajomość gramatyki języka łacińskiego oraz umiejętność rozumienia i tłumaczenia tekstu łacińskiego.

Zdający zna i potrafi stosować podstawowe zjawiska morfologiczne i składniowe typowe dla języka łacińskiego. Zdający rozumie czytany ze słownikiem tekst łaciński i dokonuje poprawnego przekładu prozatorskiego tekstu łacińskiego na język polski, z wykorzystaniem słownika łacińsko-polskiego, w tłumaczeniu zachowując polską normę językową.

II. W zakresie kompetencji kulturowych: znajomość kultury i tradycji antycznej oraz jej wpływu na kultury późniejsze.

Zdający zna, rozumie i interpretuje zjawiska i teksty kultury antycznej, umieszczając je we właściwym dla nich kontekście i zauważając ich cechy charakterystyczne oraz rozpoznaje i interpretuje elementy tradycji antycznej w tekstach kultury późniejszej.

III. W zakresie kompetencji społecznych: świadomość roli antyku w kształtowaniu się kultury i tożsamości polskiej oraz znaczenia kultury grecko-rzymskiej dla kultury europejskiej i światowej.

Zdający ma świadomość znaczenia tradycji antycznej dla kształtowania się i rozwoju kultury polskiej i światowej.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. W zakresie kompetencji językowych. Zdający:

- 1) zna i rozpoznaje następujące formy morfologiczne z zakresu gramatyki języka łacińskiego:
  - a) formy fleksyjne rzeczowników regularnych deklinacji I–V,
  - b) formy fleksyjne następujących rzeczowników nieregularnych: *Iuppiter, deus, domus, vis*,
  - c) formy fleksyjne przymiotników deklinacji I–III,
  - d) formy fleksyjne i zasady użycia zaimków: *is, quis, qui, hic, ille* oraz zaimków osobowych i dzierżawczych,
  - e) formy fleksyjne liczebników głównych i porządkowych: 1–20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100, 1000,

- f) zasady stopniowania regularnego przymiotników deklinacji I–III oraz stopniowania nieregularnego następujących przymiotników: *bonus, malus, parvus, magnus, multi*,
  - g) zasady tworzenia i stopniowania przysłówków pochodzących od przymiotników deklinacji I–III,
  - h) formy strony czynnej i biernej czasowników regularnych koniugacji I–IV w trybie orzekającym (*indicativus*) i łączącym (*coniunctivus*) w następujących czasach: *praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum I* oraz formy strony czynnej w trybie rozkazującym w czasie teraźniejszym (*imperativus praesentis activi*),
  - i) formy bezokolicznika łacińskiego: *infinitivus praesentis activi, infinitivus praesentis passivi, infinitivus perfecti activi, infinitivus perfecti passivi*,
  - j) formy imiesłów: *participium praesentis activi, participium perfecti passivi*,
  - k) formy czasowników nieregularnych:
    - *esse* i wybrane *composita* (*possum, prosum, adsum, absum*),
    - *volo, nolo*,
    - *eo* i wybrane *composita* (*abeo, redeo, obeo*),
    - *fero* i wybrane *composita* (*affero, aufero, differo*),
    - *verba deponentia*;
- 2) zna i rozpoznaje następujące zjawiska składniowe z zakresu gramatyki języka łacińskiego:
- a) szyk zdania łacińskiego,
  - b) strukturę składniową zdania w stronie czynnej i biernej,
  - c) następujące funkcje składniowe i semantyczne rzeczownika: *nominativus* jako orzecznik, *nominativus duplex, genetivus partitivus, dativus possessivus, accusativus duplex, ablativus temporis, ablativus comparationis*,
  - d) następujące konstrukcje składniowe charakterystyczne dla łaciny: *accusativus cum infinitivo* (ACI), *nominativus cum infinitivo* (NCI), *ablativus absolutus*, bezprzyimkowe użycie nazw miast,
  - e) następujące typy zdań podrzędnych w języku łacińskim: zdania okolicznikowe czasu, przyczyny, warunku, celu i skutku, zdania dopełnieniowe;
- 3) zna i rozpoznaje formy morfologiczne i strukturę składniową tłumaczonego tekstu;
- 4) identyfikuje, z wykorzystaniem posiadanej wiedzy na temat gramatyki łacińskiej, formy podstawowe słów występujących w tłumaczonym tekście;
- 5) zapoznaje się z podstawowym słownictwem typowym dla autorów określonych w kanonie tekstów;
- 6) zna podstawowe techniki przekładu tekstu łacińskiego;
- 7) zna zasady tworzenia spójnego i zgodnego z polską normą językową przekładu z języka łacińskiego na język polski;
- 8) dokonuje następujących transformacji gramatycznych w zakresie morfologii:
- a) odmienia rzeczowniki regularne deklinacji I–V,
  - b) odmienia następujące rzeczowniki nieregularne: *Iuppiter, deus, domus, vis*,
  - c) odmienia przymiotniki deklinacji I–III,
  - d) odmienia i poprawnie używa zaimków osobowych i dzierżawczych,

- e) stopniuje przymiotniki: regularnie – przymiotniki deklinacji I–III oraz nieregularnie – przymiotniki: *bonus, malus, parvus, magnus, multi*,
- f) tworzy i stopniuje przysłówki pochodzące od przymiotników deklinacji I–III,
- g) odmienia czasowniki regularne koniugacji I–IV w trybie orzekającym (*indicativus*) i łączącym (*coniunctivus*) w następujących czasach: *praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum I* oraz tworzy formy strony czynnej w trybie rozkazującym w czasie teraźniejszym (*imperativus praesentis activi*),
- h) tworzy i posługuje się następującymi formami bezokolicznika łacińskiego: *infinitivus praesentis activi, infinitivus praesentis passivi, infinitivus perfecti activi, infinitivus perfecti passivi*,
- i) tworzy i stosuje następujące formy imiesłowów: *participium praesentis activi, participium perfecti passivi*,
- j) odmienia następujące czasowniki nieregularne:
  - *esse* i wybrane *composita* (*possum, prosum, adsum, absum*),
  - *volo, nolo*,
  - *eo* i wybrane *composita* (*abeo, redeo, obeo*),
  - *fero* i wybrane *composita* (*affero, aufero, differo*),
  - *verba deponentia*,
- k) dokonuje następujących transformacji gramatycznych w zakresie zjawisk składniowych:
  - przekształca strukturę składniową zdania łacińskiego,
  - przy przekształcaniu zdań zawierających charakterystyczne dla łaciny zjawiska składniowe poprawnie posługuje się następującymi funkcjami składniowymi i semantycznymi: *nominativus* jako orzecznik, *nominativus duplex, genetivus partitivus, dativus possessivus, accusativus duplex, ablativus temporis, ablativus comparationis*,
  - przy przekształcaniu zdań zawierających charakterystyczne dla łaciny zjawiska składniowe poprawnie posługuje się następującymi konstrukcjami składniowymi: *accusativus cum infinitivo* (ACI), *nominativus cum infinitivo* (NCI), *ablativus absolutus*, bezprzyimkowe użycie nazw miast,
- l) potrafi poprawnie stosować podstawową terminologię gramatyczną w odniesieniu do opisu łacińskiego systemu językowego,
- m) potrafi czytać ze zrozumieniem prozatorski tekst łaciński (z zakresu tekstów określonych w kanonie), posługując się słownikiem,
- n) poprawnie tłumaczy charakterystyczne dla łaciny:
  - następujące funkcje składniowe i semantyczne: *nominativus* jako orzecznik, *nominativus duplex, genetivus partitivus, dativus possessivus, accusativus duplex, ablativus temporis, ablativus comparationis*,
  - następujące zjawiska składniowe: *accusativus cum infinitivo* (ACI), *nominativus cum infinitivo* (NCI), *ablativus absolutus*, bezprzyimkowe użycie nazw miast,

- następujące typy zdań podrzędnych: zdania okolicznikowe czasu, przyczyny, warunku, celu i skutku, zdania dopełnieniowe,
- o) potrafi korzystać ze słownika łacińsko-polskiego przy sporządzaniu przekładu,
- p) potrafi w przypadku wyrazów wieloznacznych wybrać znaczenie odpowiednie dla kontekstu (tematyki) tłumaczonego tekstu,
- q) dokonuje poprawnego przekładu prozatorskiego tekstu łacińskiego z zakresu tekstów określonych w kanonie na język polski, w tłumaczeniu zachowując polską normę językową.

II. W zakresie kompetencji kulturowych. Zdający:

- 1) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach z zakresu mitologii greckiej i rzymskiej:
  - a) mity o powstaniu świata,
  - b) mity o bogach olimpijskich i pozostałych bóstwach panteonu greckiego,
  - c) mity o głównych herosach – Prometeusz, Herakles, Tezeusz, Argonauci,
  - d) mity o wojnie trojańskiej i powrocie bohaterów spod Troi,
  - e) mity aitiologiczne, wyjaśniające powstanie zjawisk i rzeczy,
  - f) związki mitologii greckiej z rzymską,
  - g) mity o wędrowce Eneasza,
  - h) mity o powstaniu Rzymu;
- 2) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach z zakresu historii starożytnej:
  - a) historia Grecji:
    - wielka kolonizacja,
    - idea państw-miast (*poleis*: Ateny, Sparta),
    - formy ustrojowe w Grecji: demokracja ateńska, ustrój spartański,
    - wojny perskie,
    - wojna peloponeska,
    - podboje Aleksandra Wielkiego,
  - b) historia Rzymu:
    - ekspansja terytorialna Rzymu i podboje; prowincje rzymskie,
    - wojny punickie – Kartagina, postacie Hannibala, Scypiona Afrykańskiego i Katona Starszego,
    - upadek republiki i dyktatura Cezara; kluczowe postacie życia publicznego późnej republiki: Cezar, Pompejusz, Krassus, Antoniusz, Cynceron, Katon Młodszy, Marek Juniusz Brutus,
    - droga do władzy i panowanie Oktawiana Augusta,
    - Rzym pod władzą cesarzy; sylwetki wybranych cesarzy: Tyberiusz, Klaudiusz, Neron, Wespazjan, Trajan, Hadrian, Konstantyn Wielki,
    - formy ustrojowe w Rzymie: republika, pryncypat,
    - upadek cesarstwa zachodniego;
- 3) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach z zakresu historii literatury starożytnej:
  - a) literatura grecka:

- Homer, *Iliada* i *Odyseja*,
  - liryka grecka: wybrane wiersze Alkajosa, Safony i Anakreonta,
  - tragedia: wybrane dzieła Ajschylosa (*Oresteja*), Sofoklesa (*Król Edyp*) i Eurypidesa (*Medea*),
  - historiografia: Herodot, *Dzieje* i Tukidydes, *Wojna peloponeska*,
- b) literatura rzymska:
- Cynceron: mowy (*Mowy przeciwko Katylinie*, *Mowa w obronie poety Archiasza*),
  - Cezar, *Pamiętniki o wojnie galijskiej*, *Pamiętniki o wojnie domowej*,
  - Tytus Liwiusz, *Dzieje Rzymu od założenia miasta* (księga I),
  - Wergiliusz, *Eneida* (wybrane księgi: I-IV, VI, XII),
  - Horacy, *Pieśni* (wybrane wiersze),
  - Owidiusz, *Metamorfozy* (wybrane mity),
  - Seneka, *Listy moralne do Lucyliusza*,
  - Tacyt, *Roczniki*;
- 4) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach i dziełach z zakresu filozofii starożytnej:
- a) początki filozofii greckiej: Tales z Miletu, Anaksymander, Anaksymenes, Demokryt, Heraklit, Pitagoras,
  - b) Sokrates,
  - c) Platon: *Uczta*, *Obrona Sokratesa*, *Państwo*,
  - d) Arystoteles,
  - e) szkoły filozoficzne: stoicka i epikurejska w Grecji i Rzymie,
  - f) wybrane pisma filozoficzne Cyncerona: *O przyjaźni*, *O starości*;
- 5) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach z zakresu kultury materialnej w starożytności:
- a) greckie malarstwo wazowe (style w malarstwie wazowym: czarnofigurowy, czerwonofigurowy; dominujące tematy w malarstwie wazowym),
  - b) kluczowe postacie i dzieła rzeźby greckiej: Fidiasz (dekoracja Partenonu, *Zeus Olimpijski*, *Atena Parthenos*), Poliklet (*Doryforos*), Myron (*Dyskობոł*), Praksyteles (*Wenus z Knidos*), Lizyp (*Apoksyomenos*, portrety Aleksandra Wielkiego); *Wenus z Milo*, *Grupa Laokoona*,
  - c) architektura grecka: porządki architektoniczne (dorycki, joński, koryncki), wybrane typy budowli i ich przeznaczenie (teatr, świątynia, stadion, stoa), najważniejsze budowle starożytnej Grecji: zabudowa Akropolu,
  - d) architektura rzymska: wybrane typy budowli i ich przeznaczenie (amfiteatr, cyrk, stadion, termy, łuk triumfalny, akwedukt, bazylika), najważniejsze budowle starożytnego Rzymu: Koloseum, kolumna Trajana, Forum Romanum, Panteon; Pompeje jako przykład miasta rzymskiego;
- 6) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach z zakresu życia publicznego i prywatnego w starożytnej Grecji i Rzymie:
- a) sport i widowiska w Grecji i Rzymie: igrzyska w Olimpii, igrzyska gladiatorские w Rzymie,

- b) życie domowe i rodzinne w Grecji i Rzymie (dom; rodzina; dzieci i edukacja; imiona i nazwiska rzymskie; ubiór w Rzymie),
  - c) życie społeczne i gospodarcze (miasto i wieś, drogi, handel; religie w świecie greckim i rzymskim; wyrocznie – Delfy, Sybilla; niewola i niewolnicy; fenomen prawa rzymskiego; kalendarz (łacińskie nazwy miesiące i pojęcia: *Kalendae, Nonae, Idus*); armia grecka i rzymska; rozrywki);
- 7) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach z zakresu tradycji antycznej i recepcji antyku:
- a) obecność tradycji greckiej i rzymskiej we współczesnym życiu publicznym i kulturalnym,
  - b) przetworzenia motywów kulturowych greckich i rzymskich w kulturze późniejszej polskiej i światowej na płaszczyznach: literackiej, sztuk plastycznych, sztuk wizualnych;
- 8) potrafi wskazać najważniejsze cechy charakterystyczne i poddać interpretacji uwzględniającej właściwy kontekst kulturowy następujące kluczowe zjawiska z zakresu mitologii greckiej i rzymskiej:
- a) mity o powstaniu świata,
  - b) mity o bogach olimpijskich i pozostałych bóstwach panteonu greckiego,
  - c) mity o głównych herosach – Prometeusz, Herakles, Tezeusz, Argonauci,
  - d) mity o wojnie trojańskiej i powrocie bohaterów spod Troi,
  - e) mity aitiologiczne, wyjaśniające powstanie zjawisk i rzeczy,
  - f) związki mitologii greckiej z rzymską,
  - g) mity o wędrowce Eneasza,
  - h) mity o powstaniu Rzymu;
- 9) potrafi scharakteryzować i poddać interpretacji uwzględniającej właściwy kontekst kulturowy następujące kluczowe zjawiska z zakresu historii starożytnej:
- a) historia Grecji:
    - wielka kolonizacja,
    - idea państw-miast (*poleis*: Ateny, Sparta),
    - formy ustrojowe w Grecji: demokracja ateńska, ustrój spartański,
    - wojny perskie,
    - wojna peloponeska,
    - podboje Aleksandra Wielkiego,
  - b) historia Rzymu:
    - ekspansja terytorialna Rzymu i podboje; prowincje rzymskie,
    - wojny punickie – Kartagina, postacie Hannibala, Scypiona Afrykańskiego i Katona Starszego,
    - upadek republiki i dyktatura Cezara; kluczowe postacie życia publicznego późnej republiki: Cezar, Pompejusz, Krassus, Antoniusz, Cynceron, Katon Młodszy, Marek Juniusz Brutus,
    - droga do władzy i panowanie Oktawiana Augusta,
    - Rzym pod władzą cesarzy; sylwetki wybranych cesarzy: Tyberiusz, Klaudiusz, Neron, Wespazjan, Trajan, Hadrian, Konstantyn Wielki,
    - formy ustrojowe w Rzymie: republika, pryncypat,

- upadek cesarstwa zachodniego;
- 10) potrafi wskazać najważniejsze cechy charakterystyczne i poddać interpretacji uwzględniającej właściwy kontekst kulturowy następujące kluczowe zjawiska z zakresu historii literatury starożytnej:
- a) literatura grecka:
    - Homer, *Iliada* i *Odyseja*,
    - liryka grecka: wybrane wiersze Alkajosa, Safony i Anakreonta,
    - tragedia: wybrane dzieła Ajschylosa (*Oresteja*), Sofoklesa (*Król Edyp*) i Eurypidesa (*Medea*),
    - historiografia: Herodot, *Dzieje* i Tukidydes, *Wojna peloponeska*,
  - b) literatura rzymska:
    - Cyceon: mowy (*Mowy przeciwko Katylinie*, *Mowa w obronie poety Archiasza*),
    - Cezar, *Pamiętniki o wojnie galijskiej*, *Pamiętniki o wojnie domowej*,
    - Tytus Liwiusz, *Dzieje Rzymu od założenia miasta* (księga I),
    - Wergiliusz, *Eneida* (wybrane księgi: I-IV, VI, XII),
    - Horacy, *Pieśni* (wybrane wiersze),
    - Owidiusz, *Metamorfozy* (wybrane mity),
    - Seneka, *Listy moralne do Lucylusza*,
    - Tacyt, *Roczniki*;
- 11) potrafi wskazać najważniejsze cechy charakterystyczne i poddać interpretacji uwzględniającej właściwy kontekst kulturowy następujące kluczowe zjawiska i dzieła z zakresu filozofii starożytnej:
- a) początki filozofii greckiej: Tales z Miletu, Anaksymander, Anaksymenes, Demokryt, Heraklit, Pitagoras,
  - b) Sokrates,
  - c) Platon: *Uczta*, *Obrona Sokratesa*, *Państwo*,
  - d) Arystoteles,
  - e) szkoły filozoficzne: stoicka i epikurejska w Grecji i Rzymie,
  - f) wybrane pisma filozoficzne Cyceona: *O przyjaźni*, *O starości*;
- 12) potrafi wskazać najważniejsze cechy charakterystyczne i poddać interpretacji uwzględniającej właściwy kontekst kulturowy następujące kluczowe zjawiska z zakresu kultury materialnej w starożytności:
- a) greckie malarstwo wazowe (style w malarstwie wazowym: czarnofigurowy, czerwonofigurowy; dominujące tematy w malarstwie wazowym),
  - b) kluczowe postacie i dzieła rzeźby greckiej: Fidiasz (dekoracja Partenonu, *Zeus Olimpijski*, *Atena Parthenos*), Poliklet (*Doryforos*), Myron (*Dyskobol*), Praksyteles (*Wenus z Knidos*), Lizyp (*Apoksyomenos*, portrety Aleksandra Wielkiego); *Wenus z Milo*, *Grupa Laokoona*,
  - c) architektura grecka: porządki architektoniczne (dorycki, joński, koryncki), wybrane typy budowli i ich przeznaczenie (teatr, świątynia, stadion, stoa), najważniejsze budowle starożytnej Grecji: zabudowa Akropolu,
  - d) architektura rzymska: wybrane typy budowli i ich przeznaczenie (amfiteatr, cyrk, stadion, termy, łuk triumfalny, akwedukt, bazylika), najważniejsze

budowle starożytnego Rzymu: Koloseum, kolumna Trajana, Forum Romanum, Panteon; Pompeje jako przykład miasta rzymskiego;

13) potrafi scharakteryzować i poddać interpretacji uwzględniającej właściwy kontekst kulturowy następujące kluczowe zjawiska z zakresu życia publicznego i prywatnego w starożytnej Grecji i Rzymie:

- a) sport i widowiska w Grecji i Rzymie: igrzyska w Olimpii, igrzyska gladiatorские w Rzymie,
- b) życie domowe i rodzinne w Grecji i Rzymie (dom; rodzina; dzieci i edukacja; imiona i nazwiska rzymskie; ubiór w Rzymie),
- c) życie społeczne i gospodarcze (miasto i wieś, drogi, handel; religie w świecie greckim i rzymskim; wyrocznie – Delfy, Sybilla; niewola i niewolnicy; fenomen prawa rzymskiego; kalendarz (łacińskie nazwy miesięcy i pojęcia: *Kalendae, Nonae, Idus*); armia grecka i rzymska; rozrywki);

14) potrafi rozpoznać i poddać interpretacji w kontekście kultury greckiej i rzymskiej oraz kultur późniejszych następujące kluczowe zjawiska z zakresu tradycji antycznej i recepcji antyku:

- a) obecność tradycji greckiej i rzymskiej we współczesnym życiu publicznym i kulturalnym,
- b) przetworzenia motywów kulturowych greckich i rzymskich w kulturze późniejszej polskiej i światowej na płaszczyznach: literackiej, sztuk plastycznych, sztuk wizualnych.

III. W zakresie kompetencji społecznych. Zdający:

- 1) dostrzega znaczenie języka łacińskiego oraz kultury starożytnej Grecji i Rzymu dla kultury polskiej, europejskiej i światowej;
- 2) jest świadomy antycznych korzeni kultury polskiej, europejskiej i światowej.

Kanon tekstów:

- 1) Ciceron: *De amicitia, De senectute, In Verrem, In Catilinam, Pro Archia poeta, Disputationes Tusculanae*;
- 2) Cezar: *Commentarii de bello Gallico, Commentari de bello civili*;
- 3) Nepos: *De viris illustribus* (Hannibal, Epaminondas, Alkibiades, Temistokles);
- 4) Liwiusz: *Ab urbe condita* (księga I);
- 5) Hyginus: *Fabulae*;
- 6) Seneka: *Epistulae morales ad Lucillum*.

Kanon tekstów przedmiotu język łaciński i kultura antyczna realizowanego na poziomie rozszerzonym zawiera listę autorów i dzieł zalecanych do wykorzystania w wybranych przez nauczyciela fragmentach, w postaci oryginalnej lub preparowanej. Nauczyciel w zależności od warunków organizacyjnych i potrzeb może dokonać wyboru jednego lub więcej spośród zalecanych tekstów. Wybrany fragment (w postaci oryginalnej lub preparowanej) nie powinien odbiegać pod względem gramatycznym, stylistycznym i leksykalnym od norm językowych łaciny klasycznej.

EGZAMIN MATURALNY Z WIEDZY O SPOŁECZEŃSTWIE

POZIOM PODSTAWOWY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Wiedza i rozumienie. Zdający:

- 1) wyjaśnia i analizuje prawidłowości życia społecznego oraz wybrane współczesne procesy społeczne;
- 2) przedstawia znaczenie różnych podmiotów w życiu publicznym; charakteryzuje zasady i formy demokracji oraz wyjaśnia konsekwencje łamania tych zasad;
- 3) przedstawia funkcjonowanie systemu politycznego Rzeczypospolitej Polskiej;
- 4) wyjaśnia specyfikę praw i wolności człowieka oraz podstawowe mechanizmy ich ochrony;
- 5) charakteryzuje instytucje polskiego systemu prawnego;
- 6) przedstawia podstawowe kwestie dotyczące stosunków międzynarodowych;
- 7) wykorzystuje swą wiedzę do interpretacji wydarzeń życia społecznego, w tym politycznego.

II. Wykorzystanie i tworzenie informacji. Zdający:

- 1) pozyskuje i wykorzystuje informacje na temat życia społecznego, w tym politycznego;
- 2) wykazuje się umiejętnością czytania ze zrozumieniem tekstów publicystycznych i popularnonaukowych oraz interpretacji innych źródeł (np. wykresy i schematy) z zakresu przedmiotu;
- 3) wykorzystuje informacje do tworzenia własnej wypowiedzi na temat zjawisk życia społecznego, w tym politycznego oraz ich oceny.

III. Rozumienie siebie oraz rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów. Zdający:

- 1) analizuje kwestię godności ludzkiej i przedstawia prawa, które mu przysługują, oraz mechanizmy ich dochodzenia;
- 2) rozwija w sobie postawy obywatelskie;
- 3) ocenia własne decyzje i działania w życiu społecznym;
- 4) rozpoznaje przypadki łamania praw człowieka;
- 5) diagnozuje problemy społeczno-polityczne na poziomie lokalnym, państwowym, europejskim i globalnym oraz ocenia wybrane rozwiązania tych problemów i diagnozuje możliwość własnego wpływu na ich rozwiązanie;
- 6) rozpoznaje różne aspekty, także prawne, problemów życia codziennego i podaje możliwe sposoby ich rozwiązania.

IV. Komunikowanie i współdziałanie. Zdający:

- 1) rozwija umiejętność dyskusowania – formułuje, uzasadnia i broni własne stanowisko na forum publicznym, szanując odmienne poglądy;
- 2) współpracuje w grupie, z uwzględnieniem podziału zadań oraz wartości obowiązujących w życiu społecznym;
- 3) korzysta z procedur i możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia publicznego, w tym instytucje prawne – sporządza proste pisma do organów władz.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

I. Człowiek i społeczeństwo. Zdający:

- 1) wyjaśnia, czym są potrzeby człowieka i ustala ich hierarchię, uwzględniając społecznie akceptowany system aksjologiczny;
- 2) charakteryzuje – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – współczesne typy rodziny; wyjaśnia problemy związane z realizacją różnych funkcji rodziny w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 3) charakteryzuje role społeczne człowieka w związku z jego przynależnością do różnych grup społecznych; analizuje zasady wzajemności, zaufania i pomocy;
- 4) przedstawia – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – katalog wartości afirmowanych w społeczeństwie polskim i dokonuje jego analizy; analizuje rolę wartości w światopoglądzie;
- 5) wyjaśnia charakter procesu socjalizacji; podaje przykłady wpływu społecznego w różnych dziedzinach życia; analizuje przypadki oraz przedstawia zalety i wady konformizmu i nonkonformizmu;
- 6) odróżnia tolerancję od akceptacji; wyjaśnia, jak tworzą się podziały w społeczeństwie na „swoich” i „obcych”; rozpoznaje przyczyny, przejawy i skutki nietolerancji i stygmatyzacji oraz przedstawia możliwe sposoby przeciwstawiania się tym zjawiskom;
- 7) przedstawia podstawowe metody rozwiązywania konfliktów (mediacja, negocjacje, arbitraż) oraz zalety i wady wskazanych rozwiązań;
- 8) charakteryzuje współczesne społeczeństwo i analizuje jego cechy (otwarte, postindustrialne, konsumpcyjne, masowe i informacyjne);
- 9) rozpoznaje problemy życiowe młodzieży w społeczeństwie polskim i formułuje sądy w tych kwestiach.

II. Społeczeństwo obywatelskie. Zdający:

- 1) przedstawia rodzaje i przykłady organizacji pozarządowych; charakteryzuje działalność wybranych organizacji tego typu w Rzeczypospolitej Polskiej; wymienia zakres niezbędnych uregulowań w statucie stowarzyszenia;

- 2) przygotowuje materiał do zamieszczenia w internecie na temat działań indywidualnych lub grupowych w życiu publicznym (np. w wątku publicznym swojego profilu na portalach społecznościowych lub na blogu);
- 3) przedstawia funkcjonujące w Rzeczypospolitej Polskiej kościoły i inne związki wyznaniowe;
- 4) przedstawia cechy konstytutywne partii politycznych; wymienia partie polityczne, które w ostatnich wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przekroczyły próg niezbędny do uzyskania dotacji budżetowej, i nazwiska ich liderów; przedstawia podstawowe założenia programowe tych ugrupowań;
- 5) dokonuje krytycznej analizy materiałów z kampanii wyborczych (np. spoty, memy, ulotki i hasła wyborcze);
- 6) przedstawia współczesne media w Rzeczypospolitej Polskiej – wymienia główne dzienniki, tygodniki społeczno-polityczne, stacje telewizyjne i radiowe, portale internetowe; charakteryzuje wybrany tytuł/ stację/ portal ze względu na specyfikę, formy i treści przekazu;
- 7) krytycznie analizuje przekazy medialne i porównuje przekazy różnych mediów dotyczące tych samych wydarzeń czy procesów; formułuje własną opinię w oparciu o poznane fakty; rozpoznaje przejawy nieetycznych zachowań dziennikarzy;
- 8) rozpoznaje przejawy patologii życia publicznego i wykazuje ich negatywny wpływ na życie publiczne; przedstawia mechanizmy korupcji i analizuje – z wykorzystaniem materiałów medialnych – jej udowodniony przykład;
- 9) interpretuje wyniki badań opinii publicznej; porównuje wyniki sondaży z rzeczywistymi postawami lub zachowaniami (np. sondaży przedwyborczych oraz rezultatów wyborów), formułuje hipotezy dotyczące przyczyn różnic przekraczających wartość błędu statystycznego.

III. Organy władzy publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej. Zdający:

- 1) charakteryzuje zasady ustrojowe zawarte w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (demokratycznego państwa prawnego, unitarnej formy państwa, zwierzchnictwa narodu, gwarancji praw i wolności jednostki, konstytucjonalizmu, podziału i równowagi władz, republikańskiej formy rządu, pluralizmu, decentralizacji, samorządności, społecznej gospodarki rynkowej); analizuje sformułowania preambuły Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) charakteryzuje formy demokracji bezpośredniej; przedstawia specyfikę referendum ogólnokrajowego i rodzajów referendum lokalnych w Rzeczypospolitej Polskiej; wyjaśnia, jakie warunki muszą zostać spełnione, by referendum się odbyło oraz by jego wyniki były wiążące (w przypadku lokalnych: by było ważne); wyjaśnia – na wybranym przykładzie – wpływ konsultacji publicznych na kształtowanie prawa w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 3) wyjaśnia, jak przeprowadzane są powszechne i bezpośrednie wybory organów władzy publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej; na przykładzie wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej

- porównuje ordynację proporcjonalną i większościową; analizuje potencjalne wady i zalety każdego z tych systemów wyborczych;
- 4) przedstawia strukturę oraz organizację pracy Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej (prezydium, komisje, kluby i koła; kworum, rodzaje większości) oraz status posła, w tym instytucje mandatu wolnego i immunitetu; wymienia kompetencje Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej oraz Zgromadzenia Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej;
  - 5) wykazuje znaczenie, jakie dla pozycji ustrojowej Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej ma fakt wyborów powszechnych; przedstawia kompetencje Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej: ceremonialno-reprezentacyjne, w stosunku do rządu, parlamentu i władzy sądowniczej, w polityce zagranicznej oraz bezpieczeństwa państwa; analizuje – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – poziom legitymizacji społecznej władzy prezydenckiej;
  - 6) przedstawia kompetencje Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej; wymienia podstawowe działy administracji rządowej i zadania wojewody; wyjaśnia rolę prezesa Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej; przedstawia procedury powoływania i odwoływania rządu, używając określeń: wotum zaufania, konstruktywne wotum nieufności, wotum nieufności wobec ministra, dymisja (w tym w wyniku skrócenia kadencji Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej);
  - 7) przedstawia zakres działania poszczególnych poziomów samorządu terytorialnego (gmina, powiat, województwo) w Rzeczypospolitej Polskiej, z uwzględnieniem struktury głównych kierunków wydatków budżetowych na te działania oraz źródeł ich finansowania;
  - 8) przedstawia organy stanowiące i wykonawcze samorządu terytorialnego na poziomie gminy i miasta na prawach powiatu oraz powiatu i województwa w Rzeczypospolitej Polskiej; charakteryzuje kompetencje tych organów i zależności między nimi;
  - 9) przedstawia strukturę sądownictwa powszechnego i administracyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz zadania Sądu Najwyższego; uzasadnia potrzebę niezależności sądów i niezawisłości sędziów;
  - 10) przedstawia kompetencje Najwyższej Izby Kontroli, Trybunału Konstytucyjnego, Trybunału Stanu i prokuratury w Rzeczypospolitej Polskiej; uzasadnia znaczenie tych instytucji dla funkcjonowania państwa prawa.

IV. Prawa człowieka i ich ochrona. Zdający:

- 1) wymienia „zasady ogólne” i katalog praw człowieka zapisane w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) przedstawia sądowe środki ochrony praw i wolności w Rzeczypospolitej Polskiej oraz sposób działania Rzecznika Praw Obywatelskich; pisze skargę do Rzecznika Praw Obywatelskich (według wzoru dostępnego na stronie internetowej); wykazuje znaczenie skargi konstytucyjnej;

- 3) uzasadnia znaczenie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności w kontekście Europejskiego Trybunału Praw Człowieka; przedstawia warunki, jakie muszą zaistnieć, aby rozpatrzył on skargę obywatela; analizuje wybrany wyrok tego trybunału;
- 4) przedstawia szczegółowe prawa mniejszości narodowych i etnicznych oraz grupy posługującej się językiem regionalnym w Rzeczypospolitej Polskiej; pozyskuje informacje na temat praw mniejszości polskiej w różnych państwach;
- 5) pozyskuje w środkach masowego przekazu (między innymi, na stronach organizacji pozarządowych broniących praw człowieka) informacje o przypadkach naruszania praw człowieka w państwach demokratycznych i przygotowuje analizę na ten temat;
- 6) wykazuje różnice w przestrzeganiu praw człowieka w państwie demokratycznym i niedemokratycznym; przedstawia problem łamania praw człowieka w wybranym państwie niedemokratycznym.

V. Prawo w Rzeczypospolitej Polskiej. Zdający:

- 1) wyjaśnia, czym różnią się normy prawne od innych typów norm; wymienia podstawowe zasady prawa (prawo nie działa wstecz, domniemanie niewinności, nie ma winy bez prawa, niezajomość prawa szkodzi) i wyjaśnia konsekwencje ich łamania;
- 2) przedstawia źródła prawa w Rzeczypospolitej Polskiej – wykazuje szczególną moc konstytucji; przedstawia procedurę ustawodawczą;
- 3) rozpoznaje sprawy regulowane przez prawo cywilne, rodzinne, administracyjne i karne; wskazuje, w jakim kodeksie obowiązującym w Rzeczypospolitej Polskiej można znaleźć przepisy dotyczące konkretnej sprawy; interpretuje przepisy prawne;
- 4) wyjaśnia podstawowe instytucje prawne części ogólnej prawa cywilnego i prawa zobowiązaniowego w Rzeczypospolitej Polskiej (osoba fizyczna, zdolność prawna a zdolność do czynności prawnych, przedstawicielstwo a pełnomocnictwo, zobowiązanie);
- 5) wyjaśnia podstawowe instytucje prawne prawa rzeczowego i spadkowego w Rzeczypospolitej Polskiej (własność, formy nabycia własności, spadek, dziedziczenie ustawowe i testamentowe, zachowek);
- 6) wyjaśnia podstawowe instytucje prawne prawa rodzinnego w Rzeczypospolitej Polskiej (małżeństwo, wspólnota majątkowa, prawa i obowiązki rodziców oraz dziecka, w tym pełnoletniego, obowiązek alimentacyjny);
- 7) przedstawia przebieg postępowania cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz uczestniczące w nim strony; analizuje kasus z zakresu prawa cywilnego lub rodzinnego, w tym pozew w takiej sprawie;
- 8) odróżnia akty administracyjne od innego rodzaju dokumentów; rozpoznaje, kiedy decyzja administracyjna w Rzeczypospolitej Polskiej jest ważna;
- 9) wyjaśnia, jak odwołać się od decyzji organów administracyjnych; pisze odwołanie od decyzji administracyjnej;

- 10) przedstawia przebieg postępowania administracyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej; analizuje wzory zażaleń na postanowienia organów administracji oraz wzory skarg do wojewódzkiego sądu administracyjnego;
- 11) przedstawia przebieg postępowania karnego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz uczestniczące w nim strony; wymienia główne prawa, jakie przysługują ofierze, sprawcy i świadkowi przestępstwa; pisze zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa;
- 12) wskazuje, do jakich organów i instytucji można się zwrócić w Rzeczypospolitej Polskiej o pomoc prawną w konkretnych sytuacjach; przedstawia zadania notariuszy, radców prawnych, adwokatów;
- 13) wyjaśnia, jak można korzystać w Rzeczypospolitej Polskiej z dokumentacji gromadzonej w urzędach (ze szczególnym uwzględnieniem e-administracji) i archiwach oraz jakie sprawy można dzięki temu załatwić; pisze wniosek o udzielenie informacji publicznej.

VI. Wybrane problemy polityki publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej. Zdający:

- 1) przedstawia funkcjonowanie systemu obowiązkowych ubezpieczeń społecznych w Rzeczypospolitej Polskiej, rozróżnia ubezpieczenia: emerytalne, rentowe, chorobowe i wypadkowe; wymienia zadania Zakładu Ubezpieczeń Społecznych;
- 2) wyjaśnia specyfikę obowiązkowych i dobrowolnych ubezpieczeń zdrowotnych w Rzeczypospolitej Polskiej; przedstawia cele i zadania centralnej instytucji koordynującej funkcjonowanie służby zdrowia; wyjaśnia kwestię korzystania z publicznej opieki zdrowotnej;
- 3) przedstawia działania w celu ograniczenia bezrobocia i wykluczenia społecznego na przykładzie działalności urzędu pracy w swoim powiecie;
- 4) przedstawia możliwości kontynuacji edukacji (studia I stopnia i jednolite magisterskie, szkoły kształcące w zawodzie); wyjaśnia, w jaki sposób podnosić swoje kwalifikacje zawodowe.

VII. Współczesne stosunki międzynarodowe. Zdający:

- 1) przedstawia podmioty prawa międzynarodowego publicznego i podstawowe zasady prawa międzynarodowego (powstrzymania się od groźby użycia siły lub jej użycia, integralności terytorialnej, pokojowego załatwiania sporów, nieingerencji w sprawy wewnętrzne państwa, suwerennej równości, samostanowienia narodów, suwerenności, nienaruszalności granic);
- 2) wykazuje złożoność i wielopłaszczyznowość współczesnych stosunków międzynarodowych oraz współzależność państw w środowisku międzynarodowym;
- 3) wyjaśnia pojęcie globalizacji i wykazuje jej formy i skutki w sferze polityki, kultury i społeczeństwa; diagnozuje wpływ na ten proces podmiotów prawa międzynarodowego; przedstawia najważniejsze wyzwania związane z procesem globalizacji;

- 4) przedstawia konflikty etniczne na obszarze państw członkowskich Unii Europejskiej; lokalizuje je, wyjaśnia ich przyczyny i konsekwencje;
- 5) wyjaśnia źródła współczesnego terroryzmu oraz przedstawia różne organizacje terrorystyczne i sposoby oraz przykłady ich działania;
- 6) przedstawia, na przykładzie placówek Rzeczypospolitej Polskiej, zadania ambasad i konsulatów;
- 7) charakteryzuje cele i najważniejsze organy Organizacji Narodów Zjednoczonych (Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa, Sekretarz Generalny, Rada Gospodarcza i Społeczna, Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości); przedstawia jej wybrane działania i ocenia ich skuteczność;
- 8) wymienia obowiązujące akty prawa pierwotnego Unii Europejskiej; lokalizuje jej państwa członkowskie; przedstawia podstawowe obszary i zasady działania Unii Europejskiej;
- 9) przedstawia prawa obywatela Unii Europejskiej; rozważa kwestię korzyści i kosztów członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej;
- 10) przedstawia genezę, cele i najważniejsze organy Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego; ocenia wpływ tej organizacji na utrzymanie pokoju międzynarodowego i pozycję Stanów Zjednoczonych Ameryki w świecie.

POZIOM ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Wiedza i rozumienie. Zdający:

- 1) wyjaśnia prawidłowości życia społeczno-kulturowego oraz procesy społeczne, w tym etniczne, we współczesnym świecie;
- 2) analizuje różnorodne postawy i zachowania społeczno-polityczne oraz działania w ramach społeczeństwa obywatelskiego;
- 3) przedstawia różne formy rywalizacji o władzę państwową, jej sprawowania oraz kontroli;
- 4) wyjaśnia związki przyczynowo-skutkowe w życiu społeczno-politycznym;
- 5) wyjaśnia i analizuje funkcjonowanie polskiego systemu prawnego;
- 6) charakteryzuje kwestię praw człowieka i ich międzynarodowej ochrony;
- 7) analizuje współczesny ład międzynarodowy i wyjaśnia rolę różnych podmiotów zaangażowanych w jego stabilność lub zmianę w jego funkcjonowaniu;
- 8) wykorzystuje swą wiedzę do rozumienia zjawisk społeczno-politycznych, także w perspektywie globalnej i ze wskazaniem na globalne współzależności.

II. Wykorzystanie i tworzenie informacji. Zdający:

- 1) pozyskuje i wykorzystuje informacje na temat życia społeczno-kulturowego i politycznego, krytycznie je analizuje, samodzielnie wyciąga wnioski i formułuje opinie;
- 2) wykazuje się umiejętnością czytania ze zrozumieniem tekstów publicystycznych, a także wybranych tekstów z zakresu nauk społecznych;
- 3) potrafi przedstawiać i uzasadniać poglądy odmienne od własnych;
- 4) wykorzystuje informacje do tworzenia własnej złożonej wypowiedzi oraz rozważania różnych rozwiązań w obszarze społeczno-politycznym.

III. Rozumienie siebie oraz rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów. Zdający:

- 1) rozwija swoje zainteresowania, planuje dalszą edukację;
- 2) rozwija w sobie postawy obywatelskie i postawy ciekawości świata oraz samodzielność poznawczą;
- 3) analizuje i wyjaśnia złożone problemy społeczne, polityczne i wyzwania globalne oraz szuka ich rozwiązań i diagnozuje możliwość własnego wpływu na ich rozwiązanie;
- 4) dostrzega perspektywy różnych uczestników życia publicznego;
- 5) poddaje krytycznej analizie własne opinie;
- 6) rozpoznaje przypadki łamania praw człowieka i łamania prawa oraz wybiera odpowiednie mechanizmy dochodzenia tych praw;
- 7) formułuje hipotezy dotyczące ważnych problemów społecznych.

IV. Komunikowanie i współdziałanie. Zdający:

- 1) dyskutuje i bierze udział w debatach z poszanowaniem godności innych ich uczestników;
- 2) tworzy strategię argumentowania i przedstawia swoje stanowisko na forum publicznym, szanując odmienne poglądy;
- 3) współpracuje w grupie, z uwzględnieniem podziału zadań oraz norm i wartości obowiązujących w życiu społecznym;
- 4) współorganizuje działania o charakterze obywatelskim, zgodne z normami i wartościami demokratycznego państwa prawa;
- 5) korzysta z procedur i możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia publicznego, w tym instytucje prawne – sporządza pisma do organów władz.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

I. Człowiek w społeczeństwie. Zdający:

- 1) wyjaśnia, czym jest postawa oraz przedstawia uwarunkowania procesu kształtowania i zmiany postaw;
- 2) charakteryzuje na przykładach różne rodzaje norm społecznych (w tym ich genezę), wyjaśnia mechanizm kontroli społecznej oraz skutki łamania tych norm;
- 3) wyjaśnia zjawisko alienacji oraz analizuje jego przyczyny i skutki;

- 4) analizuje poznawcze przyczyny stosowania stereotypów i związane z tym niebezpieczeństwa;
- 5) wyjaśnia zasady zachowań asertywnych; podaje przykłady stosowania zwrotów asertywnych i przedstawia wynikające z tego korzyści;
- 6) wyjaśnia mechanizm konfliktów międzygrupowych, w tym ich eskalacji;
- 7) przedstawia zasady i metody kreatywnego rozwiązywania problemów; analizuje uwarunkowania prawidłowego procesu decyzyjnego, wspomagające rozwiązywanie problemów osobistych i grupowych.

II. Różnorodność kulturowa. Zdający:

- 1) charakteryzuje społeczeństwa zbieracko-łowieckie, nomadyczne i rolnicze; charakteryzuje wybraną współczesną społeczność tego typu;
- 2) charakteryzuje wiejską społeczność tradycyjną; wskazuje na różnice między społeczeństwem przemysłowym i poprzemysłowym;
- 3) porównuje modele socjalizacji charakterystyczne dla własnej grupy wiekowej i pokolenia rodziców; wyjaśnia zjawisko socjalizacji odwróconej;
- 4) przedstawia – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – wspólność i różnorodność wartości afirmowanych w społeczeństwach europejskich;
- 5) analizuje na przykładach zjawisk kulturowych cechy kultury masowej;
- 6) charakteryzuje religię jako zjawisko społeczne; analizuje religijność we współczesnym społeczeństwie polskim i porównuje ją z religijnością w innym społeczeństwie;
- 7) wyjaśnia znaczenie obrzędów przejścia i wykazuje ich obecność w polskiej kulturze współczesnej;
- 8) wykazuje obecność tradycyjnej obrzędowości dorocznej w polskiej kulturze współczesnej;
- 9) przedstawia subkultury; charakteryzuje wizję rzeczywistości jednej z nich i analizuje słabe i mocne strony tej wizji;
- 10) analizuje i rozważa argumenty stron sporów światopoglądowych (np. na temat: aborcji, eutanazji, modyfikacji genetycznych, *in vitro*, związków partnerskich);
- 11) wyjaśnia kwestię deformacji w postrzeganiu innych kultur na podstawie literatury (np. fragmentów pracy *W pogoni za wyobrażeniami. Próba interpretacji polskiej literatury podróżniczej poświęconej Ameryce Łacińskiej* Marcina F. Gawryckiego lub fragmentów pracy *Wizerunek obcego. Kultury afrykańskie w relacjach Henryka Sienkiewicza, Mariana Brandysa i Marcina Kądyńskiego* Haliny Witek).

III. Struktura społeczna i problemy społeczne. Zdający:

- 1) podaje przykłady i wyjaśnia uwarunkowania pionowej i poziomej ruchliwości społecznej;
- 2) analizuje sposoby adaptacji klas społecznych do zmiany społeczno-gospodarczej w Rzeczypospolitej Polskiej; wskazuje na przyczyny degradacji i awansu społecznego przedstawicieli tych klas społecznych;

- 3) przedstawia strukturę warstwową współczesnego społeczeństwa polskiego;
- 4) rozważa zasadność teorii „człowieka sowieckiego” (bierność, roszczeniowość wobec państwa), odnosząc się do konkretnych współczesnych przykładów;
- 5) porównuje skalę nierówności społecznych w Rzeczypospolitej Polskiej i wybranym państwie, wyjaśniając związek między nierównościami społecznymi a nierównością szans życiowych;
- 6) charakteryzuje wybrany problem życia społecznego w Rzeczypospolitej Polskiej; rozważa różne możliwości jego rozwiązania;
- 7) przedstawia przyczyny i skutki konfliktu społeczno-ekonomicznego w wybranym państwie;
- 8) charakteryzuje specyfikę procesów migracyjnych do Europy i wewnątrz Europy;
- 9) analizuje uznane za niekonwencjonalne formy przystosowania się do zmiany systemowej na podstawie literatury (np. rozdziału 5. i 6. pracy *Koniec radzieckiego życia. Ekonomie życia codziennego po socjalizmie* Caroline Humphrey lub fragmentów pracy *Łowcy, zbieracze, praktycy niemocy. Etnografia człowieka zdegradowanego* Tomasza Rakowskiego).

IV. Aspekty etniczne życia społecznego. Zdający:

- 1) przedstawia różne koncepcje narodu (polityczną i etniczno-kulturową); charakteryzuje czynniki narodotwórcze i sprzyjające zachowaniu tożsamości narodowej;
- 2) przedstawia – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – postawy społeczeństwa polskiego wobec mniejszości narodowych i etnicznych oraz wobec innych narodów (także imigrantów); rozpoznaje przejawy ksenofobii i uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się temu zjawisku;
- 3) przedstawia elementy dziedzictwa kulturowego etnicznej grupy mniejszościowej w Rzeczypospolitej Polskiej (mniejszości narodowe i etniczne, grupa posługująca się językiem regionalnym, imigranci);
- 4) analizuje przyczyny zamieszkiwania Polaków poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej (potoki emigracyjne, zmiana granic i wysiedlenia); wyjaśnia zróżnicowanie form i treści tożsamości polskiej tych osób;
- 5) wyjaśnia założenia Karty Polaka i repatriacji; analizuje rozwiązania w nich przyjęte, wykazując ich mocne i słabe strony;
- 6) analizuje stan przestrzegania praw mniejszości narodowych i etnicznych w Rzeczypospolitej Polskiej i w wybranym państwie;
- 7) przedstawia wielowarstwowość tożsamości narodowej na przykładzie społeczeństw europejskich (Królestwa Belgii, Królestwa Hiszpanii, Konfederacji Szwajcarskiej oraz Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej);
- 8) przedstawia i porównuje różne modele polityki wobec imigrantów (unifikacja/ asymilacja, integracja, wielokulturowość) w państwach Europy;
- 9) przedstawia specyfikę społeczno-kulturową wybranych rdzennych grup autochtonicznych (np. na kontynencie amerykańskim, w Związku

Australijskim lub azjatyckiej części Federacji Rosyjskiej) oraz różne modele polityki wobec tych grup;

- 10) wyjaśnia kwestię akulturacji i asymilacji grup mniejszościowych, w tym migranckich; wykazuje, że rodzaj stosowanej polityki państwa w różnym stopniu i kierunku wpływa na te zjawiska.

V. Państwo, myśl polityczna i demokratyzacja. Zdający:

- 1) charakteryzuje władzę jako zjawisko społeczne i rozróżnia rodzaje władzy; wykazuje specyficzne cechy władzy politycznej; charakteryzuje zjawisko legitymizacji władzy państwowej, odnosząc teorię Maxa Webera do współczesnych przykładów;
- 2) charakteryzuje atrybuty państwa jako organizacji politycznej (terytorialność, przymusowość, suwerenność zewnętrzna i wewnętrzna); przedstawia cechy władzy państwowej;
- 3) przedstawia najważniejsze teorie genezy państwa (Arystotelesa, teistyczna, umowy społecznej, podboju, marksistowska);
- 4) przedstawia zasady nabywania obywatelstwa oraz procedury jego uzyskiwania w Rzeczypospolitej Polskiej; wyjaśnia pojęcie bezpaństwowca i kwestię posiadania wielu obywatelstw;
- 5) przedstawia różne rozumienia pojęcia polityki; analizuje, na wybranych przykładach, zjawiska konfliktu i kompromisu politycznego;
- 6) porównuje założenia myśli liberalnej i konserwatywnej;
- 7) porównuje założenia myśli socjaldemokratycznej i katolickiej nauki społecznej;
- 8) przedstawia założenia faszyzmu, nazizmu i komunizmu oraz dokonuje ich krytyki z punktu widzenia praw człowieka i demokracji;
- 9) przedstawia założenia ideowe ruchów narodowych, regionalnych i separatystycznych oraz myśli propaństwowej;
- 10) przedstawia założenia ideowe wybranych ruchów społecznych (np. alterglobalizm, ekologizm, feminizm);
- 11) analizuje kwestię pojmowania równości, wolności i sprawiedliwości w różnych nurtach myśli politycznej;
- 12) analizuje zjawisko populizmu obecne we współczesnej polityce i jego konsekwencje;
- 13) charakteryzuje główne fazy kształtowania się demokracji i upowszechniania praw wyborczych;
- 14) przedstawia polskie tradycje demokratyczne na przykładzie podstawowych instytucji ustrojowych artykułów henrykowskich i konstytucji marcowej;
- 15) przedstawia niedemokratyczny charakter polskich rozwiązań polityczno-ustrojowych z okresu tzw. Polski Ludowej (monizm, kierownicza rola gremiów decyzyjnych PZPR, system fikcji ustrojowych);
- 16) przedstawia – na wybranych przykładach – różne modele demokratyzacji; rozważa, na ile polska demokratyzacja przełomu lat 80. i 90. XX wieku miała charakter reformy, a na ile – rewolucji;

- 17) porównuje różne modele dekomunizacji i lustracji oraz rozważa ich zasadność;
- 18) analizuje kwestie różnorodności traktowania w pamięci społecznej okresu tzw. Polski Ludowej oraz jego rozliczenia na podstawie literatury (np. fragmentów pracy *Pamięć po komunizmie* Pawła Śpiewaka).

VI. Społeczeństwo obywatelskie i kultura polityczna. Zdający:

- 1) przedstawia idee społeczeństwa obywatelskiego i charakteryzuje jego rozwój w XX-wiecznym państwie polskim;
- 2) wyjaśnia – z wykorzystaniem wyników badań społecznych – jak powstaje i jakie znaczenie dla społeczeństwa obywatelskiego ma kapitał społeczny i zaufanie; przedstawia, jak codzienne zachowania sprzyjają budowaniu kapitału społecznego lub go niszczą;
- 3) charakteryzuje główne kierunki aktywności organizacji pozarządowych w Rzeczypospolitej Polskiej; przedstawia specyfikę think-tanków;
- 4) porównuje status prawny stowarzyszeń, fundacji i organizacji pożytku publicznego w Rzeczypospolitej Polskiej; przedstawia tryb rejestracji tych organizacji;
- 5) charakteryzuje specyfikę spółdzielczości i rodzaje spółdzielni funkcjonujących współcześnie w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 6) charakteryzuje cele i działania związków zawodowych oraz innych organizacji reprezentujących interesy różnych kategorii społeczno-zawodowych; przedstawia związki zawodowe funkcjonujące współcześnie w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 7) wyjaśnia, czym jest kultura polityczna społeczeństwa; charakteryzuje jej typy w ujęciu klasycznym;
- 8) analizuje – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – postawy społeczeństwa polskiego wobec instytucji publicznych i polityków;
- 9) analizuje – z wykorzystaniem danych o frekwencji wyborczej – problem absencji wyborczej; wyjaśnia przyczyny tego zjawiska; wyjaśnia, jakie czynniki wpływają na zmianę preferencji politycznych wyborców w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 10) przedstawia – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – formy i poziom niekonwencjonalnej partycypacji politycznej (np. zgromadzenia i petycje) w Rzeczypospolitej Polskiej; rozważa, czy korzystanie z praw i wolności politycznych z nią związanych jest konieczne dla właściwego funkcjonowania demokracji;
- 11) wyjaśnia, na czym polega nieposłuszeństwo obywatelskie i jakie niesie ze sobą dylematy; podaje jego historyczne i współczesne przykłady z różnych części świata;
- 12) charakteryzuje rolę współczesnych mediów w debacie publicznej; analizuje przebieg debaty publicznej na wybrany temat;
- 13) określa cechy kampanii społecznych; podaje cele i zadania wybranej kampanii społecznej oraz analizuje jej przebieg i ocenia efektywność;

- 14) wykazuje rolę mediów społecznościowych w życiu politycznym we współczesnym świecie.

VII. Rywalizacja o władzę. Zdający:

- 1) przedstawia proces ewolucji instytucjonalnej i ideologicznej partii politycznych; charakteryzuje funkcje partii politycznych;
- 2) wyjaśnia związki między partiami politycznymi a społeczeństwem; rozważa na wybranych przykładach zjawisko kryzysu partii politycznych i trafność kategorii „polityki bez ideologii”;
- 3) przedstawia systemy partyjne w państwach niedemokratycznych – monopartyjny, partii hegemonicznej; wykazuje, że w państwach tego typu mogą istnieć systemy charakteryzujące się pozornym pluralizmem lub takie, w których partie nie mają realnego znaczenia;
- 4) przedstawia na przykładach poszczególnych państw systemy partyjne w państwach demokratycznych: dwupartyjny, dwublokowy, partii dominującej, dwóch partii dominujących, rozbitcia wielopartyjnego, kooperacji partii;
- 5) charakteryzuje etapy rozwoju systemu partyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 6) analizuje systemy partyjne w wybranych państwach demokratycznych (np. w Republice Francuskiej, Republice Federalnej Niemiec, Stanach Zjednoczonych Ameryki, Konfederacji Szwajcarskiej, Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej oraz Republice Włoskiej);
- 7) przedstawia funkcje wyborów w państwach demokratycznych i niedemokratycznych; analizuje na przykładach przejawy naruszania uczciwości procedur wyborczych;
- 8) analizuje argumenty na rzecz większościowego, proporcjonalnego i mieszanego systemu wyborczego; przedstawia rozwiązania prawne w systemie proporcjonalnym sprzyjające personalizacji wyborów i stabilności rządu;
- 9) porównuje typy systemów wyborczych i analizuje ich wpływ na systemy partyjne; porównuje systemy wyborcze obowiązujące w wyborach w Rzeczypospolitej Polskiej.

VIII. Modele sprawowania władzy. Zdający:

- 1) analizuje sposób wyboru i charakteryzuje formę (jednoosobowa lub kolegialna) głowy państwa we współczesnych republikach; odróżnia prerogatywy Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej od innych jego uprawnień;
- 2) przedstawia, odwołując się do współczesnych przykładów, typologie współczesnych monarchii ze względu na pozycję głowy państwa (absolutna, konstytucyjna, parlamentarna); analizuje normy dotyczące sukcesji;
- 3) charakteryzuje systemy polityczne oparte na współpracy legislatywy i egzekutywy – parlamentarno-gabinetowy (na przykładzie Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej) i kanclerski (na przykładzie Republiki Federalnej Niemiec); wykazuje, że elementy tych systemów obowiązują w Rzeczypospolitej Polskiej;

- 4) charakteryzuje systemy ze szczególną rolą prezydenta – klasyczny prezydencki (na przykładzie Stanów Zjednoczonych Ameryki) i semiprezydencki/parlamentarno-prezydencki (na przykładzie Republiki Francuskiej); wykazuje, że elementy drugiego z tych systemów obowiązują w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 5) charakteryzuje systemy polityczne z zachwianym podziałem władzy – parlamentarno-komitetowy/rządy konwentu (na przykładzie Konfederacji Szwajcarii) i superprezydencki (na przykładzie Federacji Rosyjskiej); przedstawia instytucjonalne warunki funkcjonowania demokracji w takich systemach;
- 6) charakteryzuje funkcje legislatywy: ustrojodawczą, ustawodawczą, kontrolną i kreacyjną; wskazuje kompetencje parlamentu w Rzeczypospolitej Polskiej w ramach poszczególnych funkcji; podaje przykłady państw z parlamentem jednoizbowym i dwuizbowym;
- 7) wyjaśnia mechanizmy wyłaniania rządu i jego odpowiedzialności politycznej na przykładzie Republiki Federalnej Niemiec i Federacji Rosyjskiej; porównuje te mechanizmy z obowiązującymi w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 8) charakteryzuje typy relacji między rządem a głową państwa na przykładzie Republiki Francuskiej (w tym sytuację koabitacji) oraz Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej;
- 9) przedstawia mechanizmy tworzenia koalicji gabinetowych na przykładzie Republiki Francuskiej i Republiki Federalnej Niemiec; porównuje sytuację rządów mniejszościowych i większościowych ze względu na ich stabilność i możliwości działania;
- 10) przedstawia rodzaje stanów nadzwyczajnych w Rzeczypospolitej Polskiej i warunki ich wprowadzania;
- 11) przedstawia zadania służby cywilnej i jej rolę w państwie demokratycznym oraz zasady postępowania urzędnika służby cywilnej w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 12) przedstawia ustroje terytorialno-prawne we współczesnych państwach demokratycznych – wyjaśnia podział na państwa unitarne i złożone oraz ze względu na stopień decentralizacji; wykazuje różne przyczyny funkcjonowania terytoriów autonomicznych;
- 13) analizuje przykłady procesów dezintegracji państw złożonych w Europie;
- 14) przedstawia kompetencje i znaczenie organów władzy regionalnej w państwach federalnych i unitarnych (na przykładzie Republiki Francuskiej, Królestwa Hiszpanii, Republiki Federalnej Niemiec i Konfederacji Szwajcarskiej);
- 15) wyjaśnia, jaki model władzy lokalnej i regionalnej funkcjonuje w Rzeczypospolitej Polskiej; przedstawia uprawnienia nadzorcze premiera, wojewody i regionalnych izb obrachunkowych wobec organów samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 16) rozpoznaje przejawy zagrożeń dla funkcjonowania demokracji; porównuje specyfikę państwa autorytarne i totalitarne;

- 17) przedstawia niezachodni reżim niedemokratyczny (np. funkcjonujący w Arabii Saudyjskiej, Białorusi, Chinach, Koreańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej i Turkmenistanie);
- 18) wykazuje znaczenie klientelizmu w sprawowaniu władzy na podstawie literatury (np. rozdziału VIII i XIII pracy *Nierówna przyjaźń. Układy klientalne w perspektywie historycznej* Antoniego Mączaka lub rozdziału IV pracy *Demokracja* Charlesa Tilly'ego i artykułu *Klany, kliki i zawłaszczone państwa* Janine R. Wedel).

IX. Sprawowanie władzy w Rzeczypospolitej Polskiej. Zdający:

- 1) wyjaśnia pojęcie „finansów publicznych”; przedstawia modele polityki gospodarczej państwa; wyjaśnia pojęcie i przedstawia rodzaje polityk publicznych;
- 2) przedstawia źródła dochodów budżetu centralnego i kierunki wydatków budżetowych w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 3) wyjaśnia, jakie są w Rzeczypospolitej Polskiej źródła dochodów samorządu terytorialnego (dochody własne, dotacje, subwencje) i kierunki ich wydatków;
- 4) analizuje informacje na temat dochodów i wydatków gminy oraz powiatu;
- 5) przedstawia różne modele polityki rozwoju regionalnego – wsparcia ośrodków wzrostu i wyrównywania różnic międzyregionalnych; wskazuje na założenia dotyczące realizacji tej polityki w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 6) przedstawia politykę państwa na rynku pracy w Rzeczypospolitej Polskiej; rozróżnia formy polityki aktywnej oraz świadczeń socjalnych dla bezrobotnych;
- 7) przedstawia działania państwa w sferze polityki prorodzinnej w Rzeczypospolitej Polskiej i dokonuje analizy tej polityki;
- 8) wykazuje aktualność kwestii „starzenia się społeczeństwa”; przedstawia główne założenia polityki państwa wobec osób starszych; wyjaśnia zasadę solidaryzmu społecznego w ubezpieczeniach społecznych w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 9) przedstawia działania państwa w zakresie polityki kulturalnej oraz wykazuje znaczenie narodowych instytucji kultury w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 10) przedstawia modele relacji państwo – Kościół i stosunki Rzeczypospolitej Polskiej z Kościołem katolickim (na podstawie przepisów konkordatu) oraz wybranym związkiem wyznaniowym (na podstawie ustawy);
- 11) przedstawia zadania poszczególnych instytucji ze sfery bezpieczeństwa wewnętrznego w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 12) charakteryzuje politykę bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej (cele w zakresie bezpieczeństwa, potencjał strategiczny, środowisko bezpieczeństwa, koncepcja działań i przygotowań strategicznych).

X. Kontrola władzy. Zdający:

- 1) wykazuje możliwość wpływu opinii publicznej i zachowań politycznych społeczeństwa na decyzje polityczne władz różnego szczebla;

- 2) podaje przykłady kontroli władzy przez media; analizuje – na współczesnych przykładach – przypadki ograniczania praw mediów; wyjaśnia rolę Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji w Rzeczypospolitej Polskiej; wykazuje, że poziom krytycyzmu mediów często zależy od ich orientacji politycznej;
- 3) rozróżnia formy immunitetu (formalny, materialny); analizuje wady i zalety tych instytucji;
- 4) wyjaśnia funkcje opozycji politycznej w systemie politycznym; przedstawia procedury, które służą opozycji do kontroli działań rządu;
- 5) rozróżnia podstawowe rodzaje opozycji; analizuje – na współczesnych przykładach – przypadki ograniczania jej praw; rozważa kwestię trafności dyskursu opozycji dotyczącego ograniczania jej praw;
- 6) przedstawia genezę i zasady państwa prawnego; przedstawia zasady organizacji i funkcjonowania władzy sądowniczej;
- 7) wykazuje rolę Krajowej Rady Sądownictwa i Sądu Najwyższego w Rzeczypospolitej Polskiej; przedstawia strukturę Sądu Najwyższego;
- 8) wyjaśnia rolę sądownictwa administracyjnego w kontroli decyzji władz; przedstawia strukturę Naczelnego Sądu Administracyjnego i jego rolę w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 9) wykazuje znaczenie sądownictwa konstytucyjnego dla państwa prawa; przedstawia działania Trybunału Konstytucyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej, odwołując się do przykładów rozstrzygniętych przez niego spraw;
- 10) uzasadnia znaczenie Najwyższej Izby Kontroli w Rzeczypospolitej Polskiej, odwołując się do wyników wybranej kontroli przeprowadzonej przez tę instytucję;
- 11) charakteryzuje przedmiot i zakres odpowiedzialności konstytucyjnej; przedstawia procedury egzekwowania tej odpowiedzialności w Rzeczypospolitej Polskiej i Stanach Zjednoczonych Ameryki.

XI. System prawa w Rzeczypospolitej Polskiej. Zdający:

- 1) rozróżnia źródła, z których wywodzą się normy w różnych systemach prawnych (prawo: zwyczajowe, precedensowe, religijne, pozytywne);
- 2) wyjaśnia zasady hierarchiczności, spójności i zupełności w systemie prawnym oraz pojęcie luki prawnej; rozpoznaje rodzaje prawa (międzynarodowe, krajowe, miejscowe; prywatne, publiczne; materialne, formalne; cywilne, karne, administracyjne; pisane, niepisane);
- 3) porównuje ścieżkę legislacyjną wymaganą do zmiany Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, tworzenia ustaw, ustawy budżetowej i projektów uznanych za pilne;
- 4) przedstawia różne procedury przedratyfikacyjne w przypadku ratyfikowanych umów międzynarodowych w Rzeczypospolitej Polskiej; wskazuje zależności między rozporządzeniami a ustawami oraz zarządzeniami a uchwałami (w przypadku aktów prawa miejscowego) w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 5) wymienia obowiązujące w Rzeczypospolitej Polskiej akty prawne niebędące źródłami prawa i wyjaśnia ich specyfikę;

- 6) wyjaśnia zależności między prawem unijnym i krajowym; przedstawia formy prawa wtórnego Unii Europejskiej i ich miejsce w porządku prawnym Rzeczypospolitej Polskiej;
- 7) przedstawia strukturę sądu rejonowego, okręgowego oraz apelacyjnego; wykazuje specyfikę i dwuinstancyjność sądownictwa wojskowego;
- 8) wyjaśnia instytucje prawne części ogólnej prawa cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej (ograniczona i pełna zdolność do czynności prawnych osoby fizycznej; ubezwłasnowolnienie; oświadczenie woli; osoba prawna; czynności prawne i ich forma);
- 9) wyjaśnia instytucje prawne prawa rzeczowego w Rzeczypospolitej Polskiej (współwłasność łączna i ułamkowa; ruchomość i nieruchomości; użytkowanie wieczyste, użytkowanie, posiadanie, służebność, zastaw, hipoteka);
- 10) wyjaśnia instytucje prawne prawa spadkowego w Rzeczypospolitej Polskiej (spadkobierca; formy testamentu; przyjęcie i odrzucenie spadku);
- 11) analizuje kazusy z zakresu prawa rzeczowego i spadkowego;
- 12) wyjaśnia instytucje prawne prawa zobowiązaniowego w Rzeczypospolitej Polskiej (wierzytelność, dług; wykonanie zobowiązań i skutki ich niewykonania; odpowiedzialność kontraktowa i deliktowa);
- 13) znajduje wzory umów najmu lokalu; przedstawia konieczne ich elementy i elementy korzystne dla wynajmującego i najemcy;
- 14) znajduje wzory umów zlecenia i umów o dzieło; przedstawia konieczne ich elementy i elementy korzystne dla zleceniobiorcy i autora dzieła;
- 15) wyjaśnia instytucje prawne prawa pracy w Rzeczypospolitej Polskiej (umowa o pracę i jej rodzaje; rozwiązanie umowy o pracę i jego rodzaje; rodzaje urlopów; prawa i obowiązki pracownicze);
- 16) porównuje sytuację jednostki wynikającą z różnych form zatrudniania: umowa o pracę, umowy cywilnoprawne, prowadzenie działalności gospodarczej osoby fizycznej;
- 17) wyjaśnia instytucje prawne prawa rodzinnego w Rzeczypospolitej Polskiej (intercyza; rozwód, separacja; pokrewieństwo i powinowactwo; przysposobienie);
- 18) przedstawia podstawowe zasady postępowania cywilnego; pisze pozew w sprawie cywilnej;
- 19) znajduje wzory apelacji i je analizuje; przedstawia, w jakich sytuacjach Sąd Najwyższy w Rzeczypospolitej Polskiej może rozpoznać pozytywnie skargę kasacyjną;
- 20) stosuje w analizie przypadku podstawowe instytucje prawa karnego w Rzeczypospolitej Polskiej (odpowiedzialność za wykroczenie i karna, wykroczenie a przestępstwo, występki a zbrodnie; wina i kara; zasada domniemania niewinności; prawo do obrony; wyłączenie odpowiedzialności karnej);
- 21) przedstawia kary i środki karne unormowane w Kodeksie wykroczeń i Kodeksie karnym w Rzeczypospolitej Polskiej;

- 22) podaje przykłady przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego i prywatnego w Rzeczypospolitej Polskiej; wyjaśnia rolę prokuratora i oskarżyciela posiłkowego; pisze akt oskarżenia prywatnego;
- 23) przedstawia specyfikę alternatywnych metod rozwiązywania sporów w Rzeczypospolitej Polskiej – arbitrażu w postępowaniu cywilnym oraz mediacji w postępowaniu administracyjnym, cywilnym i karnym.

XII. Prawa człowieka i ich ochrona międzynarodowa. Zdający:

- 1) przedstawia ideę oraz historyczny rozwój praw człowieka; rozróżnia generacje praw człowieka, stosując pojęcia praw negatywnych i pozytywnych oraz wskazując na inny stopień ich ochrony;
- 2) przedstawia kwestie urzeczywistnienia wybranej wolności człowieka i stopnia jej ograniczenia związanego z prawami innych osób lub porządkiem publicznym;
- 3) wymienia katalog praw i wolności z Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz z protokołów do niej przyjętych; pisze skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka;
- 4) wymienia katalog praw i wolności z Europejskiej karty socjalnej; rozważa dylematy związane z prawami socjalnymi i sposobem ich realizacji przez państwo;
- 5) charakteryzuje system ochrony praw człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych; wykazuje różnice w ochronie praw na podstawie przepisów Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych oraz Międzynarodowego paktu praw socjalnych, gospodarczych i kulturalnych;
- 6) charakteryzuje system ochrony praw człowieka Unii Europejskiej (Karta praw podstawowych, działania Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich) oraz Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie;
- 7) przedstawia argumenty na rzecz uniwersalności praw człowieka i analizuje zastrzeżenia formułowane przez jej przeciwników;
- 8) wyjaśnia znaczenie Międzynarodowego Trybunału Karnego oraz Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do Spraw Uchodźców dla systemu ochrony praw człowieka na świecie; przedstawia sytuację uchodźców we współczesnym świecie;
- 9) charakteryzuje działania organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną praw człowieka, odnosząc się do przykładów aktywności kilku z nich.

XIII. Ład międzynarodowy. Zdający:

- 1) rozróżnia typy ładu międzynarodowych (monocentryczny, dwubiegunowy, policentryczny), odwołując się do historii XX i XXI wieku; przedstawia na przykładach znaczenie supermocarstw dla funkcjonowania tych ładów;
- 2) przedstawia zmiany w międzynarodowym ładzie politycznym i gospodarczym w XXI wieku;
- 3) wyjaśnia znaczenie strategicznych zasobów naturalnych w polityce międzynarodowej;

- 4) wyjaśnia na przykładach wzajemne zależności polityczne, gospodarcze i kulturowe pomiędzy państwami o różnym poziomie PKB i różnej jego strukturze; wyjaśnia znaczenie okresu kolonializmu w tych zależnościach;
- 5) przedstawia mechanizmy i działania, które zmniejszają lub powiększają dysproporcje pomiędzy państwami o różnym poziomie PKB i różnej jego strukturze;
- 6) wykazuje, że regionalne mocarstwa niezachodnie (Chińska Republika Ludowa, Republika Indii, Federacja Rosyjska, Federacyjna Republika Brazylii) działają w kierunku wzmocnienia własnej pozycji międzynarodowej, także poprzez organizacje międzynarodowe (BRICS, Szanghajska Organizacja Współpracy);
- 7) wyjaśnia problem separatyzmów i odnosi go do prawa międzynarodowego; wykazuje zróżnicowanie w reakcjach wspólnoty międzynarodowej wobec poszczególnych separatyzmów;
- 8) przedstawia konflikty międzynarodowe i etniczne w nieunijnej części Europy; lokalizuje je, wyjaśnia ich przyczyny i konsekwencje;
- 9) przedstawia konflikty międzynarodowe i etniczne w azjatyckiej części obszaru poradzieckiego; lokalizuje je i wyjaśnia ich przyczyny i konsekwencje;
- 10) przedstawia konflikty międzynarodowe i etniczne w XXI wieku na obszarze Środkowego i Dalekiego Wschodu; lokalizuje je i wyjaśnia ich przyczyny i konsekwencje;
- 11) przedstawia konflikty międzynarodowe i etniczne w XXI wieku na obszarze Afryki i Bliskiego Wschodu; lokalizuje je i wyjaśnia ich przyczyny i konsekwencje;
- 12) charakteryzuje na przykładach najczęściej stosowane sposoby rozwiązywania długotrwałych konfliktów między narodami i państwami;
- 13) wyjaśnia pojęcia pomocy humanitarnej, współpracy rozwojowej, interwencji humanitarnej oraz misji pokojowej; podaje ich przykłady z różnych części świata, oceniając ich skuteczność i aspekty moralne;
- 14) wyjaśnia przyczyny i sposoby działania terrorystów;
- 15) charakteryzuje strategie zwalczania terroryzmu, wskazując na ich słabe i mocne strony;
- 16) charakteryzuje genezę, strukturę oraz działania Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz Rady Europy;
- 17) przedstawia cele form współpracy regionalnej, w tym inicjatyw międzynarodowych, w których uczestniczy Rzeczpospolita Polska (np. Grupa Wyszehradzka, Trójkąt Weimarski);
- 18) przedstawia cele organizacji regionalnych i subregionalnych o charakterze ogólnym: Wspólnoty Niepodległych Państw, Ligi Państw Arabskich i Unii Afrykańskiej;
- 19) przedstawia cele i główne działania inicjatyw międzynarodowych G7/8 i G20 oraz Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju;
- 20) wymienia najważniejsze operacje pokojowe i militarne Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego; wykazuje zmieniającą się rolę tej organizacji od lat 90. XX wieku;

- 21) przedstawia cele działania: Światowej Organizacji Zdrowia, Międzynarodowej Organizacji Pracy, Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Wyżywienia i Rolnictwa, Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Międzynarodowego Banku Odbudowy i Rozwoju, Światowej Organizacji Handlu, Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury.

XIV. Integracja europejska. Zdający:

- 1) wykazuje kulturowe i historyczne podwaliny jedności europejskiej;
- 2) przedstawia etapy powojennej integracji europejskiej (w aspekcie gospodarczym – od strefy wolnego handlu do wspólnego rynku) i najważniejsze postanowienia aktów prawa pierwotnego: Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Węgla i Stali, Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Gospodarczą, Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Energii Atomowej, traktatu fuzyjnego i Jednolitego Aktu Europejskiego;
- 3) przedstawia integrację w ramach Unii Europejskiej (w aspekcie gospodarczym – od wspólnego rynku do unii gospodarczo-walutowej) i najważniejsze postanowienia aktów prawa pierwotnego: Traktatu o Unii Europejskiej (traktatu z Maastricht), traktatu amsterdamskiego i traktatu nicejskiego;
- 4) rozważa kwestię charakteru prawnego Unii Europejskiej, korzystając z przepisów traktatu z Lizbony i wskazując na zasady pomocniczości, subsydiarności i solidarności;
- 5) przedstawia zadania Rady Europejskiej i Parlamentu; wyjaśnia kwestię legitymizacji obu tych instytucji;
- 6) przedstawia podział kompetencji pomiędzy Komisją i Radą; wyjaśnia strukturę Komisji oraz rolę komitetów i grup roboczych Rady;
- 7) charakteryzuje działalność Unii Europejskiej w sferze wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych; przedstawia najważniejsze kompetencje jej instytucji sądowych;
- 8) charakteryzuje działalność Unii Europejskiej w sferze polityki zagranicznej oraz bezpieczeństwa i obrony; przedstawia pozycję i zadania Wysokiego Przedstawiciela Unii Europejskiej ds. Zagranicznych i Polityki Bezpieczeństwa; rozważa kwestię globalnej roli Unii Europejskiej;
- 9) wyjaśnia założenia strefy euro; przedstawia zadania Europejskiego Banku Centralnego i Europejskiego Systemu Banków Centralnych;
- 10) przedstawia dochody i wydatki budżetowe Unii Europejskiej i procedurę tworzenia budżetu ogólnego; charakteryzuje zadania Europejskiego Trybunału Obrachunkowego;
- 11) charakteryzuje działalność Unii Europejskiej w polityce spójności społecznej i gospodarczej oraz konkurencji i ochrony konsumentów;
- 12) przedstawia fundusze Unii Europejskiej i podaje przykłady ich wykorzystania na poziomie regionalnym i centralnym w Rzeczypospolitej Polskiej.

XV. Polska polityka zagraniczna. Zdający:

- 1) wyjaśnia, jakie znaczenie w polityce zagranicznej państwa odgrywa racja stanu; wykazuje transformację celów, instrumentów i treści polskiej polityki zagranicznej od lat 90. XX wieku;
- 2) wyjaśnia zmieniającą się pozycję Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej i determinanty tej pozycji oraz skutki europeizacji polskiej polityki zagranicznej;
- 3) charakteryzuje relacje Rzeczypospolitej Polskiej z państwami sąsiedzkimi, będącymi członkami Unii Europejskiej;
- 4) charakteryzuje relacje Rzeczypospolitej Polskiej z państwami sąsiedzkimi, niebędącymi członkami Unii Europejskiej;
- 5) wyjaśnia cele, instrumenty i treści kierunku euroatlantyckiego polskiej polityki zagranicznej, w tym relacje ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki;
- 6) przedstawia udział Rzeczypospolitej Polskiej w międzynarodowych misjach pokojowych i operacjach militarnych oraz polskie inicjatywy na rzecz międzynarodowego pokoju, demokracji oraz w zakresie pomocy humanitarnej i rozwojowej od lat 90. XX wieku.

XVI. Edukacja i nauka. Zdający:

- 1) przedstawia obowiązujący w Rzeczypospolitej Polskiej podział nauk społecznych i humanistycznych; przygotowuje notatkę na temat wybranych nauk (spośród nauk o: polityce i administracji, bezpieczeństwie, komunikacji społecznej i mediach; nauk prawnych; nauk socjologicznych, psychologii, pedagogiki; nauk o kulturze i religii);
- 2) przedstawia wkład w nauki społeczne znanych na świecie Polaków: Bronisława Malinowskiego, Floriana Znanieckiego i Leona Petrażyckiego;
- 3) przedstawia na wybranych przykładach zasady kwalifikacji kandydatów do szkół wyższych w Rzeczypospolitej Polskiej na kierunki studiów I stopnia lub jednolitych studiów magisterskich;
- 4) przedstawia warunki podejmowania nauki w Unii Europejskiej oraz znajduje informacje na ten temat odnoszące się do wybranego państwa.

Uzasadnienie

Rozporządzenie stanowi wykonanie upoważnienia zawartego w art. 10 ustawy z dnia .....2022 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz.).

Zgodnie z ww. przepisem minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, określi, w drodze rozporządzenia, wymagania egzaminacyjne dla egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 8 ust. 1, przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 z poszczególnych przedmiotów, opisane w formie ogólnych i szczegółowych wymagań egzaminacyjnych dotyczących wiadomości i umiejętności wybranych spośród wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 47 ust. 1 pkt 1 lit. c i d ustawy zmienianej w art. 3, które powinien posiadać absolwent szkoły umożliwiającej uzyskanie świadectwa dojrzałości, uwzględniając szczególne warunki, w jakich było prowadzone kształcenie w okresie stanu zagrożenia epidemicznego i stanu epidemii wywołanej wirusem SARS-CoV-2.

Egzamin maturalny jest przeprowadzany, zgodnie z art. 44zbb ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2021 r. poz. 1915), na podstawie wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, o której mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 47 ust. 1 pkt 1 lit. c i d ustawy – Prawo oświatowe, oraz sprawdza, w jakim stopniu absolwent spełnia te wymagania.

Od roku szkolnego 2019/2020, ze względu na stan epidemii wywołany wirusem SARS-CoV-2, mają miejsce zmiany dotyczące warunków i sposobu przeprowadzania egzaminu maturalnego oraz wymagań egzaminacyjnych.

Zmiany w sposobie przeprowadzania egzaminu maturalnego, wynikające ze skutków realizacji kształcenia w warunkach stanu epidemii, w latach szkolnych 2019/2020–2021/2022 uregulowano w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. poz. 493, z późn. zm.). W związku z tym, że ww. rozporządzenie ma

charakter czasowy konieczne było określenie sposobu przeprowadzania egzaminu maturalnego w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024.

W ustawie z dnia ..... 2022 r. przyjęto, że w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024 egzamin maturalny dla absolwentów starego ustroju szkolnego i nowego ustroju szkolnego będzie przeprowadzany na podstawie wymagań egzaminacyjnych określonych przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania na podstawie upoważnień ustawowych przewidzianych przepisami ustawy. Zmiany powyższe wynikają z faktu, że w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024 do egzaminu maturalnego będą przestępowali absolwenci, którzy dużą część swego kształcenia realizowali w warunkach stanu epidemii wywołanej wirusem SARS-CoV-2, tj. realizowali zajęcia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość. Należało zatem określić nową podstawę przeprowadzania egzaminu maturalnego.

Wymagania egzaminacyjne, będące podstawą przeprowadzenia egzaminu maturalnego dla absolwentów szkół ponadgimnazjalnych (starego ustroju szkolnego), zostały opracowane przez powołany przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania zespół ekspertów w 2020 r., i stanowią one załącznik nr 2 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19. Na podstawie tych wymagań egzaminacyjnych został przeprowadzony egzamin maturalny dla absolwentów starego ustroju szkolnego w roku szkolnym 2020/2021 oraz zostanie przeprowadzony egzamin maturalny dla tych absolwentów w roku szkolnym 2021/2022. Ustawa z dnia .... 2022 r. zawiera upoważnienie dla ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania do wydania rozporządzenia w sprawie wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu maturalnego przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 dla absolwentów szkół ponadgimnazjalnych (starego ustroju szkolnego) z wytyczną, aby wymagania egzaminacyjne były tożsame z wymaganiami egzaminacyjnymi, które obowiązywały absolwentów przystępujących do egzaminu maturalnego w roku szkolnym 2020/2021 i 2021/2022.

Natomiast wymagania egzaminacyjne będące podstawą przeprowadzania egzaminu maturalnego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 dla absolwentów szkół ponadpodstawowych (nowego ustroju szkolnego) zgodnie z przepisami ustawy minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi w drodze rozporządzenia.

W latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024 egzamin maturalny dla absolwentów szkół ponadpodstawowych (nowego ustroju szkolnego) będzie przeprowadzany dla:

- 1) absolwentów czteroletniego liceum ogólnokształcącego i ponadpodstawowych szkół średnich (w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024),
- 2) absolwentów pięcioletniego technikum (w roku szkolnym 2023/2024),
- 3) absolwentów branżowej szkoły II stopnia, którzy ukończyli kształcenie w branżowej szkole I stopnia jako absolwenci ośmioletniej szkoły podstawowej (w roku szkolnym 2023/2024).

Wymagania egzaminacyjne dla absolwentów ww. szkół zostały przygotowane przez zespół ekspertów powołanych przez Ministra Edukacji i Nauki. Skład zespołu ekspertów ustalono we współpracy z Centralną Komisją Egzaminacyjną. Eksperci powołani w skład zespołu to osoby reprezentujące wysoki poziom merytoryczny, bardzo dobrze znające praktykę szkolną lub egzaminacyjną oraz posiadające doświadczenie w realizacji zadań w analogicznym zakresie w ubiegłych latach.

Odpowiednio do zakresu upoważnienia wymagania egzaminacyjne dla egzaminu maturalnego zostały przygotowane z poszczególnych przedmiotów, opisanych w formie ogólnych i szczegółowych wymagań egzaminacyjnych, wybranych spośród wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego. Wymagania określone dla absolwentów przystępujących do egzaminu maturalnego uwzględniają zarówno wiadomości i umiejętności wybrane spośród wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, które powinien posiadać absolwent szkoły umożliwiającej uzyskanie świadectwa dojrzałości jak i szczególne warunki, w jakich było prowadzone kształcenie w okresie stanu zagrożenia epidemicznego i stanu epidemii wywołanej wirusem SARS-CoV-2.

Wprowadzenie takiego rozwiązania jest konieczne ze względu na fakt, że wszyscy absolwenci, którzy w roku szkolnym 2022/2023 lub 2023/2024 będą przystępowali do egzaminu maturalnego, mają za sobą znaczny okres kształcenia, którego standardowy przebieg został zakłócony przez utrudnienia związane ze stanem epidemii (tj. kształcenie zdalne lub tzw. kształcenie hybrydowe).

Rozporządzenie wejdzie w życie z dniem następującym po dniu ogłoszenia. Nie pozostaje to w sprzeczności z zasadami funkcjonowania demokratycznego państwa prawa. Jak najpilniejsze

opublikowanie wymagań egzaminacyjnych jest korzystne dla przygotowujących się do egzaminu maturalnego i oczekiwane przez jednostki organizujące te egzaminy (CKE i oke).

Projekt rozporządzenia, zgodnie z art. 5 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingskiej w procesie stanowienia prawa (Dz. U. z 2017 r. poz. 248), został udostępniony w Biuletynie Informacji Publicznej na stronie podmiotowej Ministerstwa Edukacji i Nauki oraz w Biuletynie Informacji Publicznej Rządowego Centrum Legislacji w zakładce Rządowy Proces Legislacyjny, zgodnie z § 52 ust. 1 uchwały nr 190 Rady Ministrów (M.P. z 2016 r. poz. 1006, z późn. zm.).

Rozporządzenie nie zawiera przepisów technicznych w rozumieniu rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie sposobu funkcjonowania krajowego systemu notyfikacji norm i aktów prawnych (Dz. U. poz. 2039 oraz z 2014 r. poz. 597) i w związku z tym nie podlega notyfikacji.

Przedmiot regulacji nie jest sprzeczny z prawem Unii Europejskiej.

Rozporządzenie nie wymaga przedstawienia właściwym organom i instytucjom Unii Europejskiej, w tym Europejskiemu Bankowi Centralnemu, w celu uzyskania opinii, dokonania powiadomieni, konsultacji albo uzgodnienia.

Rozporządzenie nie będzie miało wpływu na działalność mikroprzedsiębiorców, małych i średnich przedsiębiorców w rozumieniu ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz. U. z 2021 r. poz. 162).

Jednocześnie należy wskazać, że nie ma możliwości podjęcia alternatywnych – w stosunku do projektowanego rozporządzenia – środków umożliwiających osiągnięcie celu.

<p>Nazwa projektu Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki w sprawie wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu maturalnego przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024</p> <p>Ministerstwo wiodące i ministerstwa współpracujące Ministerstwo Edukacji i Nauki</p> <p>Osoba odpowiedzialna za projekt w randze Ministra, Sekretarza Stanu lub Podsekretarza Stanu Tomasz Rzymkowski – Sekretarz Stanu w Ministerstwie Edukacji i Nauki</p> <p>Kontakt do opiekuna merytorycznego projektu Anna Dakowicz-Nawrocka – radca tel. (22)3474419, anna.dakowicz-nawrocka@mein.gov.pl</p>	<p>Data sporządzenia 17.02.2022 r.</p> <p>Źródło</p> <p>Nr w Wykazie prac .....</p>
---	--

OCENA SKUTKÓW REGULACJI

1. Jaki problem jest rozwiązywany?

Konieczne jest przygotowanie rozwiązań dotyczących organizacji i sposobu przeprowadzania egzaminu maturalnego w latach szkolnych 2022/23 i 2023/2024, w których egzamin ten będą zdawać absolwenci, którzy dużą część swego kształcenia realizowali w warunkach stanu epidemii wywołanej wirusem SARS-CoV-2, przy wykorzystaniu metod i technik kształcenia na odległość albo innego sposobu kształcenia. Konieczne jest przygotowanie odrębnych wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu maturalnego, właściwych dla ww. dwóch lat szkolnych.

2. Rekomendowane rozwiązanie, w tym planowane narzędzia interwencji, i oczekiwany efekt

W przepisach ustawy z dnia .....2022 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw przesądzono, że w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024 egzamin maturalny zostanie przeprowadzony na podstawie odrębnych wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu maturalnego, z poszczególnych przedmiotów, opisanych w formie ogólnych i szczegółowych wymagań egzaminacyjnych, wybranych spośród wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego i właściwych tylko dla tych dwóch roczników absolwentów. Zakres wymagań określonych dla tych absolwentów przystępujących do egzaminu maturalnego musi uwzględniać zarówno wiadomości i umiejętności wybrane spośród wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego, które powinien posiadać absolwent szkoły umożliwiającej uzyskanie świadectwa dojrzałości jak i szczególne warunki, w jakich było prowadzone kształcenie w okresie stanu zagrożenia epidemicznego i stanu epidemii wywołanej wirusem SARS-CoV-2.

Odpowiednio do upoważnienia zawartego w art. 10 ww. ustawy minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, musi określić, w drodze rozporządzenia, wymagania egzaminacyjne do egzaminu maturalnego, dla absolwentów szkół ponadpodstawowych, przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 z poszczególnych przedmiotów.

W latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024 egzamin maturalny będzie przeprowadzany dla:

- 1) absolwentów czteroletniego liceum ogólnokształcącego i ponadpodstawowych szkół średnich (w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024),
- 2) absolwentów pięcioletniego technikum (w roku szkolnym 2023/2024),
- 3) absolwentów branżowej szkoły II stopnia, którzy ukończyli kształcenie w branżowej szkole I stopnia jako absolwenci ośmioletniej szkoły podstawowej (w roku szkolnym 2023/2024).

3. Jak problem został rozwiązany w innych krajach, w szczególności krajach członkowskich OECD/UE?

W krajach Unii Europejskiej zasady przeprowadzania egzaminów zewnętrznych regulowane są przepisami prawa krajowego. Wszystkie kraje OECD/UE w okresie pandemii COVID - 19 zastosowały specjalne rozwiązania

dotyczące egzaminowania uczniów. Rozwiązania te obejmują wydłużenie czasu trwania egzaminu, przesunięcie terminu jego przeprowadzania, ograniczenie materiału egzaminacyjnego, ograniczenie liczby egzaminów. Niektóre kraje (Francja, Anglia, Walia, Szkocja, Holandia, Szwecja, Norwegia i organizacje (np. IB) w okresie pandemii rezygnowały z przeprowadzania egzaminów zewnętrznych.

4. Podmioty, na które oddziałuje projekt

Grupa	Wielkość	Źródło danych	Oddziaływanie
Absolwenci szkół ponadpodstawowych przystępujący do egzaminu maturalnego w 2023 r.	168 283	Informacja własna na podstawie prognozy na r. szk. 2022/2023 wg danych Systemu Informacji Oświatowej – stan na dzień 30 września 2021 r.	Zmiana wymagań egzaminacyjnych.
Absolwenci szkół ponadpodstawowych przystępujący do egzaminu maturalnego w 2024 r.	310 756	Informacja własna na podstawie prognozy na r. szk. 2023/2024 wg danych Systemu Informacji Oświatowej – stan na dzień 30 września 2021 r.	Zmiana wymagań egzaminacyjnych.
Dyrektorzy liceów ogólnokształcących, techników i branżowych szkół II stopnia (w tym szkół artystycznych z pionem ogólnokształcącym)	5071	Dane Systemu Informacji Oświatowej – stan na dzień 30 września 2021 r.	Zmiana wymagań egzaminacyjnych.
Nauczyciele liceów ogólnokształcących, techników i branżowych szkół II stopnia (w tym szkół artystycznych z pionem ogólnokształcącym)	165 028	Dane Systemu Informacji Oświatowej – stan na dzień 30 września 2021 r.	Zmiana wymagań egzaminacyjnych.
Dyrektor Centralnej Komisji Egzaminacyjnej i dyrektorzy okręgowych komisji egzaminacyjnych	9	Dane MEiN	Przygotowanie egzaminu maturalnego na 2023 i 2024 r. w sposób uwzględniający zmianę wymagań egzaminacyjnych.

5. Informacje na temat zakresu, czasu trwania i podsumowanie wyników konsultacji

Projekt rozporządzenia zostanie skierowany do zaopiniowania przez reprezentatywne organizacje związkowe w trybie przewidzianym w ustawie z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych (Dz. U. z 2019 r. poz. 263 oraz z 2021 r. poz. 1666), reprezentatywne organizacje pracodawców w trybie przewidzianym w ustawie z dnia 23 maja 1991 r. o organizacjach pracodawców (Dz. U. z 2019 r. poz. 1809) i partnerów społecznych, tj. przez:

- 1) Forum Związków Zawodowych;
- 2) Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”;
- 3) Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych;
- 4) Chrześcijański Związek Zawodowy „Solidarność im. ks. J. Popiełuszki”;
- 5) Federację Związków Pracodawców Ochrony Zdrowia „Porozumienie Zielonogórskie”;
- 6) Komisję Krajową NSZZ „Solidarność 80”;
- 7) Komisję Krajową NSZZ Solidarność;
- 8) Konfederację Związków Zawodowych Górnictwa w Polsce;

- 9) Krajową Sekcję Nauki NSZZ „Solidarność”;
- 10) Krajowy Sekretariat Pracowników Oświaty NSZZ „Solidarność 80”;
- 11) NSZZ Pracowników Schronisk dla Nieletnich i Zakładów Poprawczych;
- 12) Sekcję Krajową Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność”;
- 13) Wolny Związek Zawodowy „Forum – Oświata”;
- 14) Zarząd Główny Związku Nauczycielstwa Polskiego;
- 15) Związek Zawodowy Nauczycieli Średnich Szkół Leśnych w Polsce;
- 16) Związek Zakładów Doskonalenia Zawodowego;
- 17) Związek Zawodowy Pracowników Oświaty i Wychowania „Oświata”;
- 18) Związek Zawodowy „Rada Poradnictwa”;
- 19) Alians Ewangeliczny RP;
- 20) Federację Inicjatyw Oświatowych;
- 21) Federację Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT;
- 22) Fundację „Pomoc Polakom na Wschodzie”;
- 23) Fundację Rozwoju Dzieci im. Komeńskiego;
- 24) Fundację Rodzice Szkole;
- 25) Fundację Rozwoju Systemu Edukacji;
- 26) Fundację SYNAPSIS;
- 27) Gdańskie Forum Rad Szkół i Rad Rodziców;
- 28) Krajowe Porozumienie Rodziców i Rad Rodziców;
- 29) Krajowe Forum Oświaty Niepublicznej;
- 30) Konferencję Dyrektorów Bibliotek Pedagogicznych;
- 31) Konferencję Rektorów Akademickich Szkół Polskich;
- 32) Konferencję Rektorów Publicznych Szkół Zawodowych;
- 33) Konferencję Rektorów Zawodowych Szkół Polskich;
- 34) Międzynarodowy Zespół Placówek Oświatowych;
- 35) Ogólnopolskie Stowarzyszenie Kadry Kierowniczej Oświaty;
- 36) Ogólnopolskie Forum Niepublicznych Szkół Wiejskich;
- 37) Polską Izbę Firm Szkoleniowych;
- 38) Polską Izbę Książki;
- 39) Polskie Stowarzyszenie Dyrektorów Szkół;
- 40) Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym;
- 41) Polską Radę Ekumeniczną;
- 42) Polski Związek Logopedów;
- 43) Radę Szkół Katolickich;
- 44) Radę Główną Nauki i Szkolnictwa Wyższego;
- 45) Społeczne Towarzystwo Oświatowe;
- 46) Stowarzyszenie Oświatowców Polskich;
- 47) Stowarzyszenie Dyrektorów Szkół Średnich;
- 48) Stowarzyszenie Dyrektorów Centrów Kształcenia Ustawicznego;
- 49) Stowarzyszenie Dyrektorów i Nauczycieli Centrów Edukacji Zawodowej;
- 50) Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”;
- 51) Stowarzyszenie „Dobra Edukacja”;
- 52) Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski;
- 53) Konfederację Lewiatan;
- 54) Pracodawców Rzeczypospolitej Polskiej;
- 55) Związek Pracodawców Business Centre Club;
- 56) Związek Przedsiębiorców i Pracodawców;
- 57) Związek Rzemiosła Polskiego.

Projekt rozporządzenia zostanie przesłany również do Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców, Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych, Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Głównego Urzędu Statystycznego oraz Urzędu Zamówień Publicznych.

Projekt rozporządzenia zostanie skierowany do zaopiniowania przez Komisję Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego, Komisję Wspólną Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych oraz Radę Dialogu Społecznego.

Projekt rozporządzenia, wraz z uzasadnieniem i oceną skutków regulacji, zostanie zamieszczony na stronie Biuletynu Informacji Publicznej Ministerstwa Edukacji i Nauki, zgodnie z art. 5 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingsowej w procesie stanowienia prawa (Dz. U. z 2017 r. poz. 248), oraz Rządowego Centrum Legislacji w serwisie Rządowy Proces Legislacyjny, zgodnie z § 52 ust. 1 uchwały nr 190 Rady Ministrów z dnia 29 października 2013 r. – Regulamin pracy Rady Ministrów (M.P. z 2016 r. poz. 1006, z późn. zm.).

6. Wpływ na sektor finansów publicznych

(ceny stałe z ..... r.)	Skutki w okresie 10 lat od wejścia w życie zmian [mln zł]											
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Łącznie (0-10)
Dochody ogółem	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
budżet państwa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
JST	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
pozostałe jednostki (oddzielnie)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Wydatki ogółem	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
budżet państwa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
JST	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
pozostałe jednostki (oddzielnie)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Saldo ogółem	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
budżet państwa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
JST	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
pozostałe jednostki (oddzielnie)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	

Źródła finansowania	Projektowane rozwiązania nie spowodują dodatkowych skutków finansowych dla sektora finansów publicznych, w tym budżetu państwa i budżetów jednostek samorządu terytorialnego.
---------------------	---

Dodatkowe informacje, w tym wskazanie źródeł danych i przyjętych do obliczeń założeń	
--	--

7. Wpływ na konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość, w tym funkcjonowanie przedsiębiorców, oraz na rodzinę, obywateli i gospodarstwa domowe

		Skutki							
Czas w latach od wejścia w życie zmian		0	1	2	3	5	10	Łącznie (0-10)	
W ujęciu pieniężnym (w mln zł, ceny stałe z ..... r.)	duże przedsiębiorstwa								
	sektor mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw								
	rodzina, obywatele oraz gospodarstwa domowe								
W ujęciu niepieniężnym	duże przedsiębiorstwa								
	sektor mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw								

	rodzina, obywatele oraz gospodarstwa domowe	
Niemierzalne		
Dodatkowe informacje, w tym wskazanie źródeł danych i przyjętych do obliczeń założeń		
8. Zmiana obciążeń regulacyjnych (w tym obowiązków informacyjnych) wynikających z projektu		
X nie dotyczy		
Wprowadzane są obciążenia poza bezwzględnie wymaganymi przez UE (szczegóły w odwróconej tabeli zgodności).	☐ tak ☐ nie ☐ nie dotyczy	
☐ zmniejszenie liczby dokumentów ☐ zmniejszenie liczby procedur ☐ skrócenie czasu na załatwienie sprawy ☐ inne:	☐ zwiększenie liczby dokumentów ☐ zwiększenie liczby procedur ☐ wydłużenie czasu na załatwienie sprawy ☐ inne:	
Wprowadzane obciążenia są przystosowane do ich elektronizacji.	☐ tak ☐ nie ☐ nie dotyczy	
Komentarz:		
9. Wpływ na rynek pracy		
Wejście w życie rozporządzenia nie będzie miało wpływu na rynek pracy.		
10. Wpływ na pozostałe obszary		
☐ środowisko naturalne ☐ sytuacja i rozwój regionalny ☐ sądy powszechne, administracyjne lub wojskowe	☐ demografia ☐ mienie państwowe ☐ inne:	☐ informatyzacja ☐ zdrowie
Omówienie wpływu		
11. Planowane wykonanie przepisów aktu prawnego		
Rozporządzenie powinno wejść w życie z dniem następującym po dniu ogłoszenia.		
12. W jaki sposób i kiedy nastąpi ewaluacja efektów projektu oraz jakie mierniki zostaną zastosowane?		
Nie przewiduje się ewaluacji efektów oddziaływania proponowanej regulacji.		

13. Załączniki (istotne dokumenty źródłowe, badania, analizy itp.)

Brak.

ROZPORZĄDZENIE
MINISTRA EDUKACJI I NAUKI¹⁾

z dnia

**w sprawie wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu maturalnego przeprowadzanego
w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024**

Na podstawie art. 19 ustawy z dnia .....2022 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. ....) zarządza się, co następuje:

§ 1. Określa się wymagania egzaminacyjne będące podstawą przeprowadzania egzaminu maturalnego, o którym mowa w art. 297 ust. 2 ustawy - Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r. poz. 60, z późn. zm.), w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024, stanowiące załącznik do rozporządzenia.

§ 2. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem następującym po dniu ogłoszenia.

MINISTER EDUKACJI I NAUKI

---

¹⁾ Minister Edukacji i Nauki kieruje działem administracji rządowej – oświata i wychowanie, na podstawie § 1 ust. 2 pkt 1 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 października 2020 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Edukacji i Nauki (Dz. U. z 2022 r. poz. 18).

Załącznik
do rozporządzenia
Ministra Edukacji i Nauki
z dnia
(poz.)

WYMAGANIA EGZAMINACYJNE DOTYCZĄCE EGZAMINU MATURALNEGO W ROKU SZKOLNYM 2022/2023 i 2023/2024

EGZAMIN MATURALNY Z JĘZYKA POLSKIEGO

W dokumencie dwiema gwiazdkami (***) oznaczono wymagania, z zakresu których będzie przeprowadzana część ustna egzaminu maturalnego.

III etap edukacyjny

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

Zdający samodzielnie dociera do informacji; rozumie komunikaty o coraz bardziej skomplikowanej organizacji - werbalne i niewerbalne; podejmuje refleksję nad znaczeniami słów i dąży do ich dokładnego rozumienia; krytycznie ocenia zawartość komunikatów.

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Zdający doskonali sprawność analizy i interpretacji tekstów kultury; zyskuje nowe narzędzia, dzięki którym jego lektura jest coraz dojrzsza, bardziej świadoma i samodzielna; poznaje nowe gatunki i konwencje literackie; wykorzystuje poznane pojęcia w refleksji o literaturze i wartościach; czyta teksty kultury odpowiadające charakterystycznej dla tego wieku wrażliwości - z zakresu literatury młodzieżowej i popularnej; stopniowo zaczyna poznawać dzieła klasyczne ważne dla kultury polskiej i światowej.

III. Tworzenie wypowiedzi.

Zdający zyskuje coraz wyraźniejszą świadomość funkcji środków językowych, które służą formułowaniu wypowiedzi; zdobywa wiedzę o różnych odmianach polszczyzny i kształci umiejętność poprawnego wykorzystywania ich w różnych sytuacjach, pogłębia znajomość etyki mowy i etykiety języka; poznaje i tworzy nowe, coraz trudniejsze formy wypowiedzi.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

1. Czytanie i słuchanie. Zdający:

- 1) odbiera komunikaty pisane, mówione, w tym nadawane za pomocą środków audiowizualnych - rozróżnia informacje przekazane werbalnie oraz zawarte w dźwięku i obrazie;
- 2) wyszukuje w wypowiedzi potrzebne informacje oraz cytuje odpowiednie fragmenty tekstu;
- 3) porządkuje informacje w zależności od ich funkcji w przekazie;
- 4) odróżnia informacje o faktach od opinii;
- 5) rozpoznaje różnice między fikcją a kłamstwem;
- 6) rozpoznaje wypowiedzi o charakterze emocjonalnym i perswazyjnym;
- 7) rozpoznaje intencje wypowiedzi (aprobatę, dezaprobatę, negację, prowokację);
- 8) dostrzega w wypowiedzi ewentualne przejawy agresji i manipulacji;
- 9) rozpoznaje wypowiedź argumentacyjną, wskazuje tezę, argumenty i wnioski;

- 10) rozróżnia gatunki publicystyczne prasowe, radiowe i telewizyjne (artykuł, wywiad, reportaż);
- 11) czerpie dodatkowe informacje z przypisu.

2. Samokształcenie i docieranie do informacji. Zdający:

- 1) korzysta ze słownika: języka polskiego, poprawnej polszczyzny.

3. Świadomość językowa. Zdający:

- 1) rozumie pojęcie stylu, rozpoznaje styl potoczny, urzędowy, artystyczny i naukowy;
- 2) rozpoznaje wyrazy wieloznaczne i rozumie ich znaczenia w tekście;
- 3) dostrzega zróżnicowanie słownictwa - rozpoznaje słownictwo ogólnonarodowe i słownictwo o ograniczonym zasięgu (wyrazy gwarowe, terminy naukowe, archaizmy i neologizmy, eufemizmy i wulgaryzmy; dostrzega negatywne konsekwencje używania wulgaryzmów); rozpoznaje wyrazy rodzime i zapożyczone (obce) - rozumie ich funkcję w tekście;
- 4) rozpoznaje w zdaniach i w równoważnikach zdań różne rodzaje podmiotów, orzeczeń, dopełnień, okoliczników oraz przydawkę - rozumie ich funkcje;
- 5) rozróżnia rodzaje zdań złożonych podrzędnie i współrzędnie, imiesłowowe równoważniki zdań, zdania bezpodmiotowe oraz rozumie ich funkcje w wypowiedzi;
- 6) odróżnia temat fleksyjny od końcówki;
- 7) odróżnia czasowniki dokonane i niedokonane; rozpoznaje tryby i strony (czynną i bierną) czasownika oraz imiesłowy - wyjaśnia ich funkcje w tekście.

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Zdający zna teksty literackie i inne teksty kultury wskazane przez nauczyciela.

1. Wstępne rozpoznanie. Zdający:

- 1) opisuje odczucia, które budzi w nim dzieło;
- 2) rozpoznaje problematykę utworu.

2. Analiza. Zdający:

- 1) przedstawia najistotniejsze treści wypowiedzi w takim porządku, w jakim występują one w tekście;
- 2) charakteryzuje postać mówiącą w utworze;
- 3) rozróżnia narrację pierwszoosobową i trzecioosobową oraz potrafi określić ich funkcje w utworze;
- 4) wskazuje funkcje użytych w utworze środków stylistycznych z zakresu słownictwa (neologizmów, archaizmów, zdrobnień, zgrubień, metafor), składni (powtórzeń, pytań retorycznych, różnego typu zdań i równoważników), fonetyki (rymu, rytmu, wyrazów dźwiękonaśladowczych);
- 5) omawia funkcje elementów konstrukcyjnych utworu (tytułu, podtytułu, motto, apostrofy, puenty, punktu kulminacyjnego);
- 6) przypisuje czytany utwór do właściwego rodzaju literackiego (epika, liryka, dramat);
- 7) rozpoznaje czytany utwór jako: przypowieść, pamiętnik, dziennik, komedię, dramat (gatunek), tragedię, balladę, nowelę, hymn, powieść historyczną;
- 8) rozpoznaje odmiany gatunkowe literatury popularnej: powieść lub opowiadanie obyczajowe, przygodowe, detektywistyczne, fantastycznonaukowe, fantasy;
- 9) wskazuje elementy dramatu, takie jak: akt, scena, tekst główny, tekst poboczny, monolog, dialog;
- 10) znajduje w tekstach współczesnej kultury popularnej (np. w filmach, komiksach, piosenkach) nawiązania do tradycyjnych wątków literackich i kulturowych; wskazuje przykłady mieszania gatunków;
- 11) uwzględnia w analizie specyfikę tekstów kultury przynależnych do następujących rodzajów sztuki: literatura, teatr, film, muzyka, sztuki plastyczne, sztuki audiowizualne.

3. Interpretacja. Zdający:

- 1) przedstawia propozycję odczytania konkretnego tekstu kultury i uzasadnia ją;
- 2) uwzględnia w interpretacji potrzebne konteksty, np. biograficzny, historyczny.

4. Wartości i wartościowanie. Zdający:

- 1) ze zrozumieniem posługuje się pojęciami dotyczącymi wartości pozytywnych i ich przeciwieństw oraz określa postawy z nimi związane, np. patriotyzm-nacjonalizm, tolerancja-nietolerancja, piękno-brzydota, a także rozpoznaje ich obecność w życiu oraz w literaturze i innych sztukach;
- 2) omawia na podstawie poznanych dzieł literackich i innych tekstów kultury podstawowe, ponadczasowe zagadnienia egzystencjalne, np. miłość, przyjaźń, śmierć, cierpienie, lęk, nadzieja, wiara religijna, samotność, inność, poczucie wspólnoty, solidarność, sprawiedliwość; dostrzega i poddaje refleksji uniwersalne wartości humanistyczne;
- 3) dostrzega różnicowanie postaw społecznych, obyczajowych, narodowych, religijnych, etycznych, kulturowych i w ich kontekście kształtuje swoją tożsamość.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Mówienie i pisanie. Zdający:

- 1) tworzy spójne wypowiedzi**ustne (monologowe i dialogowe) oraz pisemne w następujących formach gatunkowych: opis sytuacji i przeżyć, zróżnicowany stylistycznie i funkcjonalnie opis dzieł sztuki, charakterystyka postaci literackiej, filmowej lub rzeczywistej, sprawozdanie z lektury, filmu, spektaklu i ze zdarzenia z życia, rozprawka, podanie; dostosowuje odmianę i styl języka do gatunku, w którym się wypowiada;
- 2) stosuje zasady organizacji tekstu zgodne z wymogami gatunku, tworząc spójną pod względem logicznym i składniowym wypowiedź na zadany temat;
- 3) tworzy plan twórczy własnej wypowiedzi;
- 4) dokonuje starannej redakcji tekstu napisanego, poprawia ewentualne błędy językowe, ortograficzne oraz interpunkcyjne;
- 5) uczestniczy w dyskusji, uzasadnia własne zdanie, przyjmuje poglądy innych lub polemizuje z nimi;
- 6) przestrzega zasad etyki mowy w różnych sytuacjach komunikacyjnych;
- 7) stosuje zasady etykiety językowej - **wie, w jaki sposób zwracać się do rozmówcy w zależności od sytuacji i relacji, łączącej go z osobą, do której mówi, zna formuły grzecznościowe, zna konwencje językowe zależne od środowiska, ma świadomość konsekwencji używania formuł niestosownych i obraźliwych.

2. Świadomość językowa. Zdający:

- 1) rozróżnia normę językową wzorcową oraz użytkową i stosuje się do nich;
- 2) sprawnie posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą polszczyzny; zna granice stosowania slangu młodzieżowego;
- 3) tworząc wypowiedzi, dąży do precyzyjnego wysławiania się; świadomie dobiera synonimy i antonimy dla wyrażenia zamierzonych treści;
- 4) stosuje związki frazeologiczne, rozumiejąc ich znaczenie;
- 5) stosuje różne rodzaje zdań we własnych tekstach; dostosowuje szyk wyrazów i zdań składowych do wagi, jaką nadaje przekazywanym informacjom;
- 6) wykorzystuje wiedzę o składni w stosowaniu reguł interpunkcyjnych; stosuje średnik;
- 7) przekształca części zdania pojedynczego w zdania podrzędne i odwrotnie, przekształca konstrukcje strony czynnej w konstrukcje strony biernej i odwrotnie, zamienia formy osobowe czasownika na imiesłowy i odwrotnie - ze świadomością ich funkcji i odpowiednio do celu całej wypowiedzi; zamienia mowę niezależną na zależną;

- 8) wprowadza do wypowiedzi partykuły, rozumiejąc ich rolę w modyfikowaniu znaczenia składników wypowiedzi;
- 9) wykorzystuje wykrzyknik jako część mowy w celu wyrażenia emocji; stosuje wołacz w celu osiągnięcia efektów retorycznych;
- 10) stosuje poprawne formy odmiany rzeczowników, czasowników (w tym imiesłówów), przymiotników, liczebników i zaimków; stosuje poprawne formy wyrazów w związkach składniowych (zgody i rządu);
- 11) operuje słownictwem z określonych kręgów tematycznych (na tym etapie rozwijanym i koncentrującym się przede wszystkim wokół tematów: rozwój psychiczny, moralny i fizyczny człowieka; społeczeństwo i kultura; region i Polska).

Teksty kultury

1. teksty kultury (* oznacza lekturę obowiązkową):

*Jan Kochanowski - wybrane fraszki, *Treny* (V, VII, VIII); *Ignacy Krasicki - wybrane bajki; Aleksander Fredro * *Zemsta*; Adam Mickiewicz * *Dziady część II*; * Henryk Sienkiewicz - wybrana powieść historyczna (*Quo vadis*, *Krzyżacy* lub *Potop*); wiersze wybranych poetów.

2. Inne teksty poznawane w całości lub w części (decyzja należy do nauczyciela).

IV etap edukacyjny (poziom podstawowy i rozszerzony)

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

Zdający rozumie teksty o skomplikowanej budowie; dostrzega sensy zawarte w strukturze głębokiej tekstu; rozpoznaje funkcje tekstu i środki językowe służące ich realizacji; ma świadomość kryteriów poprawności językowej.

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Zdający stosuje w analizie podstawowe pojęcia z zakresu poetyki; w interpretacji tekstu wykorzystuje wiedzę o kontekstach, w jakich może być on odczytywany; poznaje niezbędne dla lektury fakty z historii literatury i innych dziedzin humanistyki; odczytuje rozmaite sensy dzieła; dokonuje interpretacji porównawczej.

III. Tworzenie wypowiedzi.

Zdający buduje wypowiedzi o wyższym stopniu złożoności; stosuje w nich podstawowe zasady logiki i retoryki; ma świadomość własnej kompetencji językowej.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

POZIOM PODSTAWOWY	POZIOM ROZSZERZONY
I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	
1. Czytanie i słuchanie. Zdający:	
1) odczytuje sens całego tekstu (a w nim znaczenia wyrazów, związków frazeologicznych, zdań, grup zdań uporządkowanych w akapicie, odróżnia znaczenie realne i etymologiczne) oraz wydzielonych	spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:

<p>przez siebie fragmentów; potrafi wyjaśnić ich sens oraz funkcję na tle całości;</p> <p>2) rozpoznaje specyfikę tekstów publicystycznych (artykuł, felieton, reportaż), politycznych (przemówienie) i popularnonaukowych; wśród tekstów prasowych rozróżnia wiadomość i komentarz; odczytuje zawarte w odbieranych tekstach informacje zarówno jawne, jak i ukryte;</p> <p>3) rozpoznaje typ nadawcy i adresata tekstu;</p> <p>4) wskazuje charakterystyczne cechy stylu danego tekstu, rozpoznaje zastosowane w nim środki językowe i ich funkcje w tekście;</p> <p>5) wyróżnia argumenty, kluczowe pojęcia i twierdzenia w tekście argumentacyjnym, dokonuje jego logicznego streszczenia;</p> <p>6) rozróżnia w dialogu odpowiedzi właściwe i unikowe;</p> <p>7) rozpoznaje w wypowiedzi ironię, objaśnia jej mechanizm i funkcję;</p> <p>8) rozpoznaje pytania podchwytliwe i sugerujące odpowiedź.</p>	<p>1) czyta utwory stanowiące konteksty dla tekstów kultury poznawanych w szkole;</p> <p>2) twórczo wykorzystuje wypowiedzi krytycznoliterackie i teoretycznoliterackie (np. recenzja, szkic, artykuł, esej);</p> <p>3) rozpoznaje retoryczną organizację wypowiedzi - wskazuje zastosowane w niej sposoby osiągania przejrzystości i sugestywności;</p> <p>4) rozpoznaje mechanizmy nowomowy charakterystyczne dla systemów totalitarnych.</p>
<p>2. Samokształcenie i docieranie do informacji. Zdający:</p>	
<p>1) szuka literatury przydatnej do opracowania różnych zagadnień; selekcionuje ją według wskazanych kryteriów;</p> <p>2) korzysta ze słowników i leksykonów.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) samodzielnie wybiera do lektury teksty, stosując różne kryteria wyboru, które potrafi uzasadnić;</p> <p>2) adiustuje tekst na poziomie elementarnym.</p>
<p>3. Świadomość językowa. Zdający:</p>	
<p>1) analizuje i definiuje (w razie potrzeby z pomocą słowników) znaczenia słów;</p> <p>2) zna pojęcia znaku i systemu znaków; rozróżnia znaki werbalne i niewerbalne, ma świadomość ich różnych funkcji i sposobów interpretacji;</p> <p>3) zna pojęcie aktu komunikacji językowej i wskazuje jego składowe (nadawca, odbiorca, kod, komunikat, kontekst), dostrzega i omawia współczesne zmiany modelu komunikacji językowej (np. różnice między tradycyjną komunikacją ustną lub pisaną a komunikacją przez Internet);</p> <p>4) rozpoznaje i nazywa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, ekspresywną, impresywną - w tym perswazyjną);</p> <p>5) rozpoznaje w czytanych tekstach oraz wypowiedziach mówionych stylizację, rozróżnia jej rodzaje (archaizację, dialektyzację, kolokwializację) i określa funkcje;</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) postrzega styl potoczny jako centrum systemu stylowego polszczyzny, od którego odróżniają się inne style: artystyczny, naukowy, urzędowy, publicystyczny.</p>

<p>6) rozróżnia pojęcia błędu językowego i zamierzonej innowacji językowej, poprawności i stosowności wypowiedzi; rozpoznaje i poprawia różne typy błędów językowych;</p> <p>7) odróżnia słownictwo neutralne od emocjonalnego i wartościującego, oficjalne od swobodnego.</p>	
<p>II. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Zdający zna teksty literackie i inne teksty kultury wskazane przez nauczyciela.</p>	
<p>1. Wstępne rozpoznanie. Zdający:</p>	
<p>1) prezentuje własne przeżycia wynikające z kontaktu z dziełem sztuki;</p> <p>2) określa problematykę utworu;</p> <p>3) rozpoznaje konwencję literacką (stałe pojawianie się danego literackiego rozwiązania w obrębie pewnego historycznie określonego zbioru utworów).</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego.</p>
<p>2. Analiza. Zdający:</p>	
<p>1) wskazuje zastosowane w utworze środki wyrazu artystycznego i ich funkcje (poznane wcześniej, a ponadto: oksymorony, synekdochy, hiperbole, elipsy, paralelizmy) oraz inne wyznaczniki poetyki danego utworu (z zakresu podstaw wersyfikacji, kompozycji, genologii) i określa ich funkcje; dostrzega w czytanych utworach cechy charakterystyczne określonej epoki (średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, współczesność);</p> <p>2) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania świata przedstawionego i bohatera (narracja, fabuła, sytuacja liryczna, akcja);</p> <p>3) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty (dostrzega cechy wspólne i różne).</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) wskazuje związki między różnymi aspektami utworu (estetycznym, etycznym i poznawczym);</p> <p>2) dostrzega przemiany konwencji i praktykę ich łączenia (synkretyzm konwencji i gatunków);</p> <p>3) rozpoznaje aluzje literackie i symbole kulturowe (np. biblijne, romantyczne) oraz ich funkcję ideową i kompozycyjną, a także znaki tradycji, np. antycznej, judaistycznej, chrześcijańskiej, staropolskiej;</p> <p>4) dostrzega w czytanych utworach: parodię, parafrazę;</p> <p>5) rozpoznaje i charakteryzuje styl utworu, np. wiersza renesansowego, barokowego, klasycystycznego, romantycznego.</p>
<p>3. Interpretacja. Zdający:</p>	
<p>1) wykorzystuje w interpretacji elementy znaczące dla odczytania sensu utworu (np. słowa-klucze, wyznaczniki kompozycji);</p> <p>2) wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty (np. literackie, kulturowe, filozoficzne, religijne);</p> <p>3) porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich;</p> <p>4) odczytuje treści alegoryczne i symboliczne utworu.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) dostrzega i komentuje estetyczne wartości utworu literackiego;</p> <p>2) przeprowadza interpretację porównawczą utworów literackich;</p> <p>3) w interpretacji eseju wykorzystuje wiedzę o ich cechach gatunkowych;</p>

	4) konfrontuje tekst literacki z innymi tekstami kultury np. plastycznymi, teatralnymi, filmowymi.
4. Wartości i wartościowanie. Zdający:	
<p>1) dostrzega związek języka z wartościami, rozumie, że język podlega wartościowaniu, (np. język jasny, prosty, zrozumiały, obrazowy, piękny), jest narzędziem wartościowania, a także źródłem poznania wartości (utrwalonych w znaczeniach nazw wartości, takich jak: dobro, prawda, piękno; wiara, nadzieja, miłość; wolność, równość, braterstwo; Bóg, honor, ojczyzna; solidarność, nie -podległość, tolerancja);</p> <p>2) dostrzega obecne w utworach literackich oraz innych tekstach kultury wartości narodowe i uniwersalne;</p> <p>3) dostrzega w świecie konflikty wartości (np. równości i wolności, sprawiedliwości i miłosierdzia) oraz rozumie źródła tych konfliktów.</p>	1) spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: wskazuje różne sposoby wyrażania wartościowań w tekstach.
III. Tworzenie wypowiedzi.	
1. Mówienie i pisanie. Zdający:	
<p>1) tworzy dłuższy tekst pisany**lub mówiony (rozprawka, interpretacja utworu literackiego lub fragmentu) zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, przestrzegając zasad spójności znaczeniowej i logicznej;</p> <p>2) przygotowuje wypowiedź (wybiera formę gatunkową i odpowiedni układ kompozycyjny, analizuje temat, wybiera formę kompozycyjną, sporządza plan wypowiedzi, dobiera właściwe słownictwo);</p> <p>3) tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki i retoryki (stawia tezę lub hipotezę, dobiera argumenty, porządkuje je, hierarchizuje, dokonuje ich selekcji pod względem użyteczności w wypowiedzi, podsumowuje, dobiera przykłady ilustrujące wywód myślowy, przeprowadza prawidłowe wnioskowanie);</p> <p>4) **publicznie wygłasza przygotowaną przez siebie wypowiedź, dbając o dźwiękową wyrazistość przekazu (w tym także tempo mowy i donośność głosu);</p> <p>5) opracowuje redakcyjnie własny tekst (dokonuje uzupełnień, przekształceń, skrótów, eliminuje przypadkową niejednoznaczność wypowiedzi);</p> <p>6) wykonuje różne działania na tekście cudzym (np. streszcza, parafrazuje, sporządza konspekt, cytuje).</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) tworzy wypowiedzi ze świadomością ich funkcji sprawczej;</p> <p>2) ocenia własną kompetencję językową (poprawność gramatyczną i słownikową) oraz kompetencję komunikacyjną (stosowność i skuteczność wypowiedzenia się).</p>
2. Świadomość językowa. Zdający:	
1) operuje słownictwem z określonych kręgów tematycznych (na tym etapie rozwijanym	spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego.

i koncentrującym się przede wszystkim wokół tematów: Polska, Europa, świat - współczesność i przeszłość; kultura, cywilizacja, polityka).	
---	--

Teksty kultury

(* oznacza lekturę obowiązkową)

POZIOM PODSTAWOWY	POZIOM ROZSZERZONY
<p>* <i>Bogurodzica</i>; * Jan Kochanowski - wybrane pieśni, treny (inne niż w gimnazjum) i psalm; Adam Mickiewicz *<i>Dziadów część III</i>, *<i>Pan Tadeusz</i>; Bolesław Prus *<i>Lalka</i>; Stanisław Wyspiański * <i>Wesele</i>; *Bruno Schulz - wybrane opowiadanie;</p> <p>Witold Gombrowicz *<i>Ferdydurke</i> (w całości lub w części); wiersze wybranych poetów; inne utwory literackie wybrane przez nauczyciela.</p>	<p>Teksty określone dla poziomu podstawowego, a ponadto inne utwory literackie wybrane przez nauczyciela.</p>
Inne:	
<p>wybrane filmy z twórczości polskich reżyserów; homilia Jana Pawła II wygłoszona 2 czerwca 1979 roku w Warszawie na Placu Zwycięstwa (Piłsudskiego) - nagranie telewizyjne.</p>	<p>jak dla poziomu podstawowego, a ponadto: wybrane filmy z klasyki kinematografii światowej; spektakle teatralne (w tym teatru TV).</p>

EGZAMIN MATURALNY Z MATEMATYKI

III etap edukacyjny

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Wykorzystanie i tworzenie informacji.

Zdający interpretuje i tworzy teksty o charakterze matematycznym, używa języka matematycznego do opisu rozumowania i uzyskanych wyników.

II. Wykorzystywanie i interpretowanie reprezentacji.

Zdający używa prostych, dobrze znanych obiektów matematycznych, interpretuje pojęcia matematyczne i operuje obiektami matematycznymi.

III. Modelowanie matematyczne.

Zdający dobiera model matematyczny do prostej sytuacji, buduje model matematyczny danej sytuacji.

IV. Użycie i tworzenie strategii.

Zdający stosuje strategię jasno wynikającą z treści zadania, tworzy strategię rozwiązania problemu.

V. Rozumowanie i argumentacja.

Zdający prowadzi proste rozumowania, podaje argumenty uzasadniające poprawność rozumowania.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Liczby wymierne dodatnie. Zdający:

- 1) dodaje, odejmuje, mnoży i dzieli liczby wymierne zapisane w postaci ułamków zwykłych lub rozwinięć dziesiętnych skończonych zgodnie z własną strategią obliczeń (także z wykorzystaniem kalkulatora);
- 2) zamienia ułamki zwykłe na ułamki dziesiętne (także okresowe), zamienia ułamki dziesiętne skończone na ułamki zwykłe;
- 3) zaokrągla rozwinięcia dziesiętne liczb;
- 4) oblicza wartości nieskomplikowanych wyrażeń arytmetycznych zawierających ułamki zwykłe i dziesiętne;
- 5) szacuje wartości wyrażeń arytmetycznych;
- 6) stosuje obliczenia na liczbach wymiernych do rozwiązywania problemów w kontekście praktycznym.

2. Liczby wymierne (dodatnie i niedodatnie). Zdający:

- 1) interpretuje liczby wymierne na osi liczbowej. Oblicza odległość między dwiema liczbami na osi liczbowej;
- 2) wskazuje na osi liczbowej zbiór liczb spełniających warunek typu: $x \geq 3$, $x < 5$;
- 3) dodaje, odejmuje, mnoży i dzieli liczby wymierne;
- 4) oblicza wartości nieskomplikowanych wyrażeń arytmetycznych zawierających liczby wymierne.

3. Potęgi. Zdający:

- 1) oblicza potęgi liczb wymiernych o wykładnikach naturalnych;

- 2) zapisuje w postaci jednej potęgi: iloczyny i ilorazy potęg o takich samych podstawach, iloczyny i ilorazy potęg o takich samych wykładnikach oraz potęgę potęgi (przy wykładnikach naturalnych);
  - 3) porównuje potęgi o różnych wykładnikach naturalnych i takich samych podstawach oraz porównuje potęgi o takich samych wykładnikach naturalnych i różnych dodatnich podstawach;
  - 4) zamienia potęgi o wykładnikach całkowitych ujemnych na odpowiednie potęgi o wykładnikach naturalnych.
4. Pierwiastki. Zdający:
- 1) oblicza wartości pierwiastków drugiego i trzeciego stopnia z liczb, które są odpowiednio kwadratami lub sześciانami liczb wymiernych;
  - 2) wyłącza czynnik przed znak pierwiastka oraz włącza czynnik pod znak pierwiastka;
  - 3) mnoży i dzieli pierwiastki drugiego stopnia;
  - 4) mnoży i dzieli pierwiastki trzeciego stopnia.
5. Procenty. Zdający:
- 1) przedstawia część pewnej wielkości jako procent tej wielkości i odwrotnie;
  - 2) oblicza procent danej liczby;
  - 3) oblicza liczbę na podstawie danego jej procentu;
  - 4) stosuje obliczenia procentowe do rozwiązywania problemów w kontekście praktycznym, np. oblicza ceny po podwyżce lub obniżce o dany procent, wykonuje obliczenia związane z VAT, oblicza odsetki dla lokaty rocznej.
6. Wyrażenia algebraiczne. Zdający:
- 1) opisuje za pomocą wyrażeń algebraicznych związki między różnymi wielkościami;
  - 2) oblicza wartości liczbowe wyrażeń algebraicznych;
  - 3) redukuje wyrazy podobne w sumie algebraicznej;
  - 4) dodaje i odejmuje sumy algebraiczne;
  - 5) mnoży jednomiany, mnoży sumę algebraiczną przez jednomian oraz, w nietrudnych przykładach, mnoży sumy algebraiczne;
  - 6) wyłącza wspólny czynnik z wyrazów sumy algebraicznej poza nawias;
  - 7) wyznacza wskazaną wielkość z podanych wzorów, w tym geometrycznych i fizycznych.
7. Równania. Zdający:
- 1) zapisuje związki między wielkościami za pomocą równania pierwszego stopnia z jedną niewiadomą, w tym związki między wielkościami wprost proporcjonalnymi i odwrotnie proporcjonalnymi;
  - 2) sprawdza, czy dana liczba spełnia równanie stopnia pierwszego z jedną niewiadomą;
  - 3) rozwiązuje równania stopnia pierwszego z jedną niewiadomą;
  - 4) zapisuje związki między nieznanymi wielkościami za pomocą układu dwóch równań pierwszego stopnia z dwiema niewiadomymi;
  - 5) sprawdza, czy dana para liczb spełnia układ dwóch równań stopnia pierwszego z dwiema niewiadomymi;
  - 6) rozwiązuje układy równań stopnia pierwszego z dwiema niewiadomymi;
  - 7) za pomocą równań lub układów równań opisuje i rozwiązuje zadania osadzone w kontekście praktycznym.
8. Wykresy funkcji. Zdający:
- 1) zaznacza w układzie współrzędnych na płaszczyźnie punkty o danych współrzędnych;
  - 2) odczytuje współrzędne danych punktów;
  - 3) odczytuje z wykresu funkcji: wartość funkcji dla danego argumentu, argumenty dla danej wartości funkcji, dla jakich argumentów funkcja przyjmuje wartości dodatnie, dla jakich ujemne, a dla jakich zero;
  - 4) odczytuje i interpretuje informacje przedstawione za pomocą wykresów funkcji (w tym wykresów opisujących zjawiska występujące w przyrodzie, gospodarce, życiu codziennym);

- 5) oblicza wartości funkcji podanych nieskomplikowanym wzorem i zaznacza punkty należące do jej wykresu.
9. Statystyka opisowa i wprowadzenie do rachunku prawdopodobieństwa. Zdający:
- 1) interpretuje dane przedstawione za pomocą tabel, diagramów słupkowych i kołowych, wykresów;
  - 2) wyszukuje, selekcjonuje i porządkuje informacje z dostępnych źródeł;
  - 3) wyznacza średnią arytmetyczną i medianę zestawu danych;
  - 4) analizuje proste doświadczenia losowe (np. rzut kostką, rzut monetą, wyciąganie losu) i określa prawdopodobieństwa najprostszych zdarzeń w tych doświadczeniach (prawdopodobieństwo wypadnięcia orła w rzucie monetą, dwójki lub szóstki w rzucie kostką, itp.).
10. Figury płaskie. Zdający:
- 1) korzysta ze związków między kątami utworzonymi przez prostą przecinającą dwie proste równoległe;
  - 2) rozpoznaje wzajemne położenie prostej i okręgu, rozpoznaje styczną do okręgu;
  - 3) korzysta z faktu, że styczna do okręgu jest prostopadła do promienia poprowadzonego do punktu styczności;
  - 4) rozpoznaje kąty środkowe;
  - 5) oblicza długość okręgu i łuku okręgu;
  - 6) oblicza pole koła, wycinka kołowego;
  - 7) stosuje twierdzenie Pitagorasa;
  - 8) korzysta z własności kątów i przekątnych w prostokątach, równoległobokach, rombach i w trapezach;
  - 9) oblicza pola i obwody trójkątów i czworokątów;
  - 10) oblicza wymiary wielokąta powiększonego lub pomniejszonego w danej skali;
  - 11) oblicza stosunek pól wielokątów podobnych;
  - 12) rozpoznaje wielokąty przystające i podobne;
  - 13) stosuje cechy przystawiania trójkątów;
  - 14) korzysta z własności trójkątów prostokątnych podobnych;
  - 15) rozpoznaje pary figur symetrycznych względem prostej i względem punktu. Rysuje pary figur symetrycznych;
  - 16) rozpoznaje figury, które mają oś symetrii, i figury, które mają środek symetrii. Wskazuje oś symetrii i środek symetrii figury;
  - 17) rozpoznaje symetralną odcinka i dwusieczną kąta;
  - 18) konstruuje okrąg opisany na trójkącie oraz okrąg wpisany w trójkąt;
  - 19) rozpoznaje wielokąty foremne i korzysta z ich podstawowych własności.
11. Bryły. Zdający:
- 1) rozpoznaje graniastosłupy i ostrosłupy prawidłowe;
  - 2) oblicza pole powierzchni i objętość graniastosłupa prostego i ostrosłupa.

IV etap edukacyjny (poziom podstawowy i rozszerzony)

Ogólne wymagania egzaminacyjne

POZIOM PODSTAWOWY	POZIOM ROZSZERZONY
I. Wykorzystanie i tworzenie informacji.	
Zdający interpretuje tekst matematyczny. Po rozwiązaniu zadania interpretuje otrzymany wynik.	Zdający używa języka matematycznego do opisu rozumowania i uzyskanych wyników.

II. Wykorzystanie i interpretowanie reprezentacji.	
Zdający używa prostych, dobrze znanych obiektów matematycznych.	Zdający rozumie i interpretuje pojęcia matematyczne oraz operuje obiektami matematycznymi.
III. Modelowanie matematyczne.	
Zdający dobiera model matematyczny do prostej sytuacji i krytycznie ocenia trafność modelu.	Zdający buduje model matematyczny danej sytuacji, uwzględniając ograniczenia i zastrzeżenia.
IV. Użycie i tworzenie strategii.	
Zdający stosuje strategię, która jasno wynika z treści zadania.	Zdający tworzy strategię rozwiązania problemu.
V. Rozumowanie i argumentacja.	
Zdający prowadzi proste rozumowanie, składające się z niewielkiej liczby kroków.	Zdający tworzy łańcuch argumentów i uzasadnia jego poprawność.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

POZIOM PODSTAWOWY	POZIOM ROZSZERZONY
1. Liczby rzeczywiste. Zdający:	
1) przedstawia liczby rzeczywiste w różnych postaciach (np. ułamka zwykłego, ułamka dziesiętnego okresowego, z użyciem symboli pierwiastków, potęg); 2) oblicza wartości wyrażeń arytmetycznych (wymiernych); 3) posługuje się w obliczeniach pierwiastkami dowolnego stopnia i stosuje prawa działań na pierwiastkach; 4) oblicza potęgi o wykładnikach wymiernych i stosuje prawa działań na potęgach o wykładnikach wymiernych; 5) wykorzystuje podstawowe własności potęg; 6) wykorzystuje definicję logarytmu i stosuje w obliczeniach wzory na logarytm iloczynu, logarytm ilorazu i logarytm potęgi o wykładniku naturalnym; 7) posługuje się pojęciem przedziału liczbowego, zaznacza przedziały na osi liczbowej; 8) wykonuje obliczenia procentowe, oblicza podatki, zysk z lokat (również złożonych na procent składany i na okres krótszy niż rok).	spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: 1) wykorzystuje pojęcie wartości bezwzględnej i jej interpretację geometryczną, zaznacza na osi liczbowej zbiory opisane za pomocą równań i nierówności typu: $ x - a = b$, $ x - a < b$, $ x - a \geq b$; 2) stosuje w obliczeniach wzór na logarytm potęgi oraz wzór na zamianę podstawy logarytmu.
2. Wyrażenia algebraiczne. Zdający:	

<p>1) używa wzorów skróconego mnożenia na $(a \pm b)^2$ oraz $a^2 - b^2$.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) używa wzorów skróconego mnożenia na $(a \pm b)^3$ oraz $a^3 \pm b^3$; 2) dzieli wielomiany przez dwumian $ax + b$; 3) rozkłada wielomian na czynniki, stosując wzory skróconego mnożenia lub wyłączając wspólny czynnik przed nawias; 4) dodaje, odejmuje i mnoży wielomiany; 5) wyznacza dziedzinę prostego wyrażenia wymiernego z jedną zmienną, w którym w mianowniku występują tylko wyrażenia dające się łatwo sprowadzić do iloczynu wielomianów liniowych i kwadratowych; 6) dodaje, odejmuje, mnoży i dzieli wyrażenia wymierne; rozszerza i (w łatwych przykładach) skraca wyrażenia wymierne.
<p>3. Równania i nierówności. Zdający:</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1) sprawdza, czy dana liczba rzeczywista jest rozwiązaniem równania lub nierówności; 2) wykorzystuje interpretację geometryczną układu równań pierwszego stopnia z dwiema niewiadomymi; 3) rozwiązuje nierówności pierwszego stopnia z jedną niewiadomą; 4) rozwiązuje równania kwadratowe z jedną niewiadomą; 5) rozwiązuje nierówności kwadratowe z jedną niewiadomą; 6) korzysta z własności iloczynu przy rozwiązywaniu równań typu $x(x + 1)(x - 7) = 0$; 7) rozwiązuje proste równania wymierne, prowadzące do równań liniowych lub kwadratowych, np. $(x+1)/(x+3) = 2$, $(x+1) / x = 2x$ 	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) stosuje wzory Viète'a; 2) rozwiązuje równania i nierówności liniowe i kwadratowe z parametrem; 3) rozwiązuje układy równań, prowadzące do równań kwadratowych; 4) stosuje twierdzenie o reszcie z dzielenia wielomianu przez dwumian $x - a$; 5) stosuje twierdzenie o pierwiastkach wymiernych wielomianu o współczynnikach całkowitych; 6) rozwiązuje łatwe nierówności wielomianowe; 7) rozwiązuje proste nierówności wymierne typu: $(x + 1) / (x + 3) > 2$, $(x + 3) / (x^2 - 16) < 2x / (x^2 - 4x)$ $(3x - 2) / (4x - 7) \leq (1 - 3x) / (5 - 4x)$; 8) rozwiązuje równania i nierówności z wartością bezwzględną, o poziomie trudności nie wyższym, niż: $x + 1 - 2 = 3$, $x + 3 + x - 5 > 12$.
<p>4. Funkcje. Zdający:</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1) określa funkcje za pomocą wzoru, tabeli, wykresu, opisu słownego; 2) oblicza ze wzoru wartość funkcji dla danego argumentu. Posługuje się poznanymi metodami 	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p>

<p>rozwiązywania równań do obliczenia, dla jakiego argumentu funkcja przyjmuje daną wartość;</p> <p>3) odczytuje z wykresu własności funkcji (dziedzinę, zbiór wartości, miejsca zerowe, maksymalne przedziały, w których funkcja maleje, rośnie, ma stały znak; punkty, w których funkcja przyjmuje w podanym przedziale wartość największą lub najmniejszą);</p> <p>4) na podstawie wykresu funkcji $y = f(x)$ szkicuje wykresy funkcji $y = f(x + a)$, $y = f(x) + a$, $y = -f(x)$, $y = f(-x)$;</p> <p>5) rysuje wykres funkcji liniowej, korzystając z jej wzoru;</p> <p>6) wyznacza wzór funkcji liniowej na podstawie informacji o funkcji lub o jej wykresie;</p> <p>7) interpretuje współczynniki występujące we wzorze funkcji liniowej;</p> <p>8) szkicuje wykres funkcji kwadratowej, korzystając z jej wzoru;</p> <p>9) wyznacza wzór funkcji kwadratowej na podstawie pewnych informacji o tej funkcji lub o jej wykresie;</p> <p>10) interpretuje współczynniki występujące we wzorze funkcji kwadratowej w postaci kanonicznej, w postaci ogólnej i w postaci iloczynowej (o ile istnieje);</p> <p>11) wykorzystuje własności funkcji liniowej i kwadratowej do interpretacji zagadnień geometrycznych, fizycznych itp. (także osadzonych w kontekście praktycznym).</p>	<p>1) na podstawie wykresu funkcji $y = f(x)$ szkicuje wykresy funkcji $y = f(x)$, $y = c \cdot f(x)$, $y = f(cx)$;</p> <p>2) szkicuje wykres funkcji określonej w różnych przedziałach różnymi wzorami; odczytuje własności takiej funkcji z wykresu.</p>
<p>5. Ciągi. Zdający:</p>	
<p>1) wyznacza wyrazy ciągu określonego wzorem ogólnym;</p> <p>2) bada, czy dany ciąg jest arytmetyczny lub geometryczny;</p> <p>3) stosuje wzór na n-ty wyraz i na sumę n początkowych wyrazów ciągu arytmetycznego;</p> <p>4) stosuje wzór na n-ty wyraz i na sumę n początkowych wyrazów ciągu geometrycznego.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) oblicza granice ciągów, korzystając z granic ciągów typu $1/n$, $1/n^2$ oraz z twierdzeń o działaniach na granicach ciągów;</p> <p>2) rozpoznaje szeregi geometryczne zbieżne i oblicza ich sumy.</p>
<p>6. Trygonometria. Zdający:</p>	
<p>1) wykorzystuje definicje i wyznacza wartości funkcji sinus, cosinus i tangens kątów o miarach od 0° do 180°;</p> <p>2) oblicza miarę kąta ostrego, dla której funkcja trygonometryczna przyjmuje daną wartość (miarę dokładną);</p> <p>3) stosuje proste zależności między funkcjami trygonometrycznymi:</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) stosuje miarę łukową, zamienia miarę łukową kąta na stopniową i odwrotnie;</p> <p>2) wykorzystuje definicje i wyznacza wartości funkcji sinus, cosinus i tangens dowolnego kąta o mierze wyrażonej</p>

<p>$\sin^2 \alpha + \cos^2 \alpha = 1$, $\operatorname{tg} \alpha = \frac{\sin \alpha}{\cos \alpha}$ oraz $\sin(90^\circ - \alpha) = \cos \alpha$;</p> <p>4) znając wartość jednej z funkcji: sinus lub cosinus, wyznacza wartości pozostałych funkcji tego samego kąta ostrego.</p>	<p>w stopniach lub radianach (przez sprowadzenie do przypadku kąta ostrego);</p> <p>3) wykorzystuje okresowość funkcji trygonometrycznych;</p> <p>4) posługuje się wykresami funkcji trygonometrycznych;</p> <p>5) stosuje wzory na sinus i cosinus sumy i różnicy kątów, sumę i różnicę sinusów i cosinusów kątów;</p> <p>6) rozwiązuje równania trygonometryczne typu $\sin 2x = 1/2$, $\sin 2x + \cos x = 1$, $\sin x + \cos x = 1$.</p>
<p>7. Planimetria. Zdający:</p>	
<p>1) stosuje zależności między kątem środkowym i kątem wpisanym;</p> <p>2) korzysta z własności stycznej do okręgu;</p> <p>3) rozpoznaje trójkąty podobne i wykorzystuje cechy podobieństwa trójkątów;</p> <p>4) korzysta z własności funkcji trygonometrycznych w łatwych obliczeniach geometrycznych, w tym ze wzoru na pole trójkąta ostrokątnego o danych dwóch bokach i kącie między nimi.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) stosuje twierdzenia charakteryzujące czworokąty wpisane w okrąg i czworokąty opisane na okręgu;</p> <p>2) stosuje twierdzenie Talesa i twierdzenie odwrotne do twierdzenia Talesa do obliczania długości odcinków i ustalania równoległości prostych;</p> <p>3) rozpoznaje figury podobne; wykorzystuje (także w kontekstach praktycznych) ich własności;</p> <p>4) znajduje związki miarowe w figurach płaskich z zastosowaniem twierdzenia sinusów i twierdzenia cosinusów.</p>
<p>8. Geometria na płaszczyźnie kartezjańskiej. Zdający:</p>	
<p>1) wyznacza równanie prostej przechodzącej przez dwa dane punkty (w postaci kierunkowej lub ogólnej);</p> <p>2) bada równoległość i prostopadłość prostych na podstawie ich równań kierunkowych;</p> <p>3) wyznacza równanie prostej, która jest równoległa lub prostopadła do prostej danej w postaci kierunkowej i przechodzi przez dany punkt;</p> <p>4) oblicza współrzędne punktu przecięcia dwóch prostych;</p> <p>5) wyznacza współrzędne środka odcinka;</p> <p>6) oblicza odległość dwóch punktów;</p> <p>7) znajduje obrazy niektórych figur geometrycznych (punktu, prostej, odcinka, okręgu, trójkąta itp.) w symetrii osiowej względem osi układu współrzędnych i symetrii środkowej względem początku układu.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) oblicza odległość punktu od prostej;</p> <p>2) posługuje się równaniem okręgu $(x - a)^2 + (y - b)^2 = r^2$ oraz opisuje koła za pomocą nierówności;</p> <p>3) wyznacza punkty wspólne prostej i okręgu;</p> <p>4) oblicza współrzędne oraz długość wektora; dodaje i odejmuje wektory oraz mnoży je przez liczbę. Interpretuje geometrycznie działania na wektorach;</p> <p>5) stosuje wektory do opisu przesunięcia wykresu funkcji.</p>

9. Stereometria. Zdający:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) rozpoznaje w graniastosłupach kąty między odcinkami (np. krawędziami, krawędziami i przekątnymi, itp.), oblicza miary tych kątów; 2) rozpoznaje w graniastosłupach kąt między odcinkami i płaszczyznami (między krawędziami i ścianami, przekątnymi i ścianami), oblicza miary tych kątów; 3) stosuje trygonometrię do obliczeń długości odcinków, miar kątów, pól powierzchni i objętości graniastosłupów.	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) określa, jaką figurą jest dany przekrój graniastosłupa płaszczyzną.
10. Elementy statystyki opisowej. Teoria prawdopodobieństwa i kombinatoryka. Zdający:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) zlicza obiekty w prostych sytuacjach kombinatorycznych, niewymagających użycia wzorów kombinatorycznych, stosuje regułę mnożenia i regułę dodawania; 2) oblicza prawdopodobieństwa w prostych sytuacjach, stosując klasyczną definicję prawdopodobieństwa.	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) wykorzystuje wzory na liczbę permutacji, kombinacji, wariacji i wariacji z powtórzeniami do zliczania obiektów w sytuacjach kombinatorycznych; 2) oblicza prawdopodobieństwo warunkowe; 3) korzysta z twierdzenia o prawdopodobieństwie całkowitym.
11. Rachunek różniczkowy. Zdający:	
	<ol style="list-style-type: none"> 1) oblicza granice funkcji (i granice jednostronne), korzystając z twierdzeń o działaniach na granicach i z własności funkcji ciągłych; 2) oblicza pochodne funkcji wymiernych; 3) korzysta z geometrycznej interpretacji pochodnej; 4) korzysta z własności pochodnej do wyznaczenia przedziałów monotoniczności funkcji; 5) znajduje ekstrema funkcji wielomianowych i wymiernych; 6) stosuje pochodne do rozwiązywania zagadnień optymalizacyjnych.

EGZAMIN MATURALNY Z JĘZYKA OBCEGO NOWOŻYTNIEGO

W roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 wymagania egzaminacyjne dotyczące egzaminu maturalnego z języka obcego nowożytnego odpowiadają:

- 1) w przypadku wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu maturalnego z języka obcego nowożytnego na poziomie **podstawowym** - poziomowi **A2+** (**B1** w zakresie rozumienia wypowiedzi)
- 2) w przypadku wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu maturalnego z języka obcego nowożytnego na poziomie **rozszerzonym** - poziomowi **B1+** (**B2** w zakresie rozumienia wypowiedzi)
- 3) w przypadku wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu maturalnego z języka obcego nowożytnego na poziomie **dwujęzycznym** - poziomowi **B2+** (**C1** w zakresie rozumienia wypowiedzi)

- w skali *Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego*.

W dokumencie dwiema gwiazdkami (**) oznaczono wymagania, z zakresu których będzie przeprowadzana część ustna egzaminu maturalnego.

III etap edukacyjny

Poziom III.0

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Znajomość środków językowych.

Zdający posługuje się bardzo podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów wskazanych w wymaganiach szczegółowych.

II. Rozumienie wypowiedzi.

Zdający rozumie bardzo proste i krótkie wypowiedzi ustne artykułowane wyraźnie i powoli, w standardowej odmianie języka, a także krótkie i proste wypowiedzi pisemne w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

III. Tworzenie wypowiedzi.

Zdający samodzielnie formułuje bardzo krótkie, proste i zrozumiałe wypowiedzi **ustne i pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

IV. Reagowanie na wypowiedzi.

Zdający uczestniczy w prostej rozmowie i w typowych sytuacjach reaguje w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, **ustnie lub pisemnie, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

V. Przetwarzanie wypowiedzi.

Zdający zmienia formę przekazu ustnego lub pisemnego w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Zdający posługuje się bardzo podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów:

- 1) człowiek (np. dane personalne, wygląd zewnętrzny, uczucia i emocje, zainteresowania);

- 2) dom (np. miejsce zamieszkania, opis domu, pomieszczeń domu i ich wyposażenia);
  - 3) szkoła (np. przedmioty nauczania, życie szkoły);
  - 4) praca (np. popularne zawody i związane z nimi czynności, miejsce pracy);
  - 5) życie rodzinne i towarzyskie (np. członkowie rodziny, koledzy, przyjaciele, czynności życia codziennego, formy spędzania czasu wolnego);
  - 6) żywienie (np. artykuły spożywcze, posiłki, lokale gastronomiczne);
  - 7) zakupy i usługi (np. rodzaje sklepów, towary, sprzedawanie i kupowanie, korzystanie z usług);
  - 8) podróżowanie i turystyka (np. środki transportu, orientacja w terenie, informacja turystyczna, zwiedzanie);
  - 9) kultura (np. dziedziny kultury, uczestnictwo w kulturze);
  - 10) sport (np. popularne dyscypliny sportu, sprzęt sportowy, imprezy sportowe);
  - 11) zdrowie (np. samopoczucie, choroby, ich objawy i leczenie);
  - 12) technika (np. korzystanie z podstawowych urządzeń technicznych);
  - 13) świat przyrody (np. pogoda, rośliny i zwierzęta, krajobraz);
  - 14) elementy wiedzy o krajach obszaru nauczanego języka oraz o kraju ojczystym, z uwzględnieniem kontekstu międzykulturowego oraz tematyki integracji europejskiej.
2. Zdający rozumie ze słuchu bardzo proste, krótkie wypowiedzi (np. instrukcje, komunikaty, rozmowy) artykułowane powoli i wyraźnie, w standardowej odmianie języka:
- 1) reaguje na polecenia;
  - 2) określa główną myśl tekstu;
  - 3) znajduje w tekście określone informacje;
  - 4) określa intencje nadawcy/autora tekstu;
  - 5) określa kontekst wypowiedzi (np. czas, miejsce, sytuację, uczestników).
3. Zdający rozumie krótkie, proste wypowiedzi pisemne (np. napisy informacyjne, listy, ulotki reklamowe, jadłospisy, ogłoszenia, rozkłady jazdy i proste teksty narracyjne):
- 1) określa główną myśl tekstu;
  - 2) znajduje w tekście określone informacje;
  - 3) określa intencje nadawcy/autora tekstu;
  - 4) określa kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę, formę tekstu).
- **4.** Zdający tworzy bardzo krótkie, proste i zrozumiałe wypowiedzi ustne:
- 1) opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i czynności;
  - 2) opowiada o wydarzeniach życia codziennego;
  - 3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
  - 4) opisuje swoje upodobania;
  - 5) wyraża swoje opinie i uczucia;
  - 6) przedstawia intencje i plany na przyszłość.
5. Zdający tworzy bardzo krótkie, proste i zrozumiałe wypowiedzi pisemne w formie prostych wyrażen i zdań (np. wiadomość, e-mail, krótki opis):
- 1) opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i czynności;
  - 2) opisuje wydarzenia życia codziennego;
  - 3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
  - 4) opisuje swoje upodobania;
  - 5) wyraża swoje opinie i uczucia;
  - 6) opisuje intencje i plany na przyszłość.
- **6.** Zdający reaguje ustnie w prosty i zrozumiały sposób, w typowych sytuacjach:
- 1) nawiązuje kontakty towarzyskie (np. przedstawia siebie i inne osoby, wita się i żegna, udziela podstawowych informacji na swój temat i pyta o dane rozmówcy i innych osób);
  - 2) stosuje formy grzecznościowe;

- 3) uzyskuje i przekazuje proste informacje i wyjaśnienia;
  - 4) prosi o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
  - 5) wyraża swoje opinie i życzenia, pyta o opinie i życzenia innych;
  - 6) wyraża swoje emocje (np. radość, niezadowolenie, zdziwienie);
  - 7) wyraża prośby i podziękowania oraz zgodę lub odmowę wykonania prośby;
  - 8) prosi o powtórzenie bądź wyjaśnienie (sprecyzowanie) tego, co powiedział rozmówca.
7. Zdający reaguje w formie prostego tekstu pisanego (np. e-mail, wiadomość) w typowych sytuacjach:
- 1) nawiązuje kontakty towarzyskie (np. przedstawia siebie i inne osoby, udziela podstawowych informacji na swój temat i pyta o dane rozmówcy i innych osób);
  - 2) uzyskuje i przekazuje proste informacje i wyjaśnienia (np. wypełnia formularz);
  - 3) prosi o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
  - 4) wyraża prośby i podziękowania oraz zgodę lub odmowę wykonania prośby.
8. Zdający przetwarza tekst **ustnie lub pisemnie:
- 1) przekazuje informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. mapach, symbolach, piktogramach);
  - 2) przekazuje w języku polskim główne myśli lub wybrane informacje z prostego tekstu w języku obcym.
9. Zdający dokonuje samooceny i wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. poprawianie błędów).
10. Zdający stosuje strategie komunikacyjne (np. domyślanie się znaczenia wyrazów z kontekstu, rozumienie tekstu zawierającego nieznanne słowa i zwroty) i strategie kompensacyjne (np. opis, zastąpienie innym wyrazem) w przypadku, gdy nie zna lub nie pamięta jakiegoś wyrazu.
11. Zdający posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami).

III etap edukacyjny

Poziom III.1

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Znajomość środków językowych.

Zdający posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów wskazanych w wymaganiach szczegółowych.

II. Rozumienie wypowiedzi.

Zdający rozumie proste, krótkie wypowiedzi ustne artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka, a także proste wypowiedzi pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

III. Tworzenie wypowiedzi.

Zdający samodzielnie formułuje krótkie, proste i zrozumiałe wypowiedzi **ustne i pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

IV. Reagowanie na wypowiedzi.

Zdający uczestniczy w rozmowie i w typowych sytuacjach reaguje w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, **ustnie lub w formie prostego tekstu, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

V. Przetwarzanie wypowiedzi.

Zdający zmienia formę przekazu ustnego lub pisemnego w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Zdający posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów:
  - 1) człowiek (np. dane personalne, wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, uczucia i emocje, zainteresowania);
  - 2) dom (np. miejsce zamieszkania, opis domu, pomieszczeń domu i ich wyposażenia);
  - 3) szkoła (np. przedmioty nauczania, życie szkoły);
  - 4) praca (np. popularne zawody i związane z nimi czynności, miejsce pracy);
  - 5) życie rodzinne i towarzyskie (np. okresy życia, członkowie rodziny, koledzy, przyjaciele, czynności życia codziennego, formy spędzania czasu wolnego, święta i uroczystości, styl życia, konflikty i problemy);
  - 6) żywność (np. artykuły spożywcze, posiłki i ich przygotowywanie, lokale gastronomiczne);
  - 7) zakupy i usługi (np. rodzaje sklepów, towary, sprzedawanie i kupowanie, korzystanie z usług, reklama);
  - 8) podróżowanie i turystyka (np. środki transportu, orientacja w terenie, hotel, informacja turystyczna, wycieczki, zwiedzanie);
  - 9) kultura (np. dziedziny kultury, twórcy i ich dzieła, uczestnictwo w kulturze, media);
  - 10) sport (np. dyscypliny sportu, sprzęt sportowy, imprezy sportowe, sport wyczynowy);
  - 11) zdrowie (np. higieniczny tryb życia, samopoczucie, choroby, ich objawy i leczenie, uzależnienia);
  - 12) nauka i technika (np. odkrycia naukowe, wynalazki, obsługa i korzystanie z podstawowych urządzeń technicznych, technologie informacyjno-komunikacyjne);
  - 13) świat przyrody (np. pogoda, rośliny i zwierzęta, krajobraz, zagrożenie i ochrona środowiska naturalnego, klęski żywiołowe);
  - 14) życie społeczne (np. konflikty i problemy społeczne, przestępczość);
  - 15) elementy wiedzy o krajach obszaru nauczanego języka oraz o kraju ojczystym, z uwzględnieniem kontekstu między kulturowego oraz tematyki integracji europejskiej.
2. Zdający rozumie ze słuchu proste, krótkie, typowe wypowiedzi (np. instrukcje, komunikaty, ogłoszenia, rozmowy) artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka:
  - 1) reaguje na polecenia;
  - 2) określa główną myśl tekstu;
  - 3) znajduje w tekście określone informacje;
  - 4) określa intencję nadawcy/autora tekstu;
  - 5) określa kontekst wypowiedzi (np. czas, miejsce, sytuację, uczestników);
  - 6) w podstawowym zakresie rozróżnia formalny i nieformalny styl wypowiedzi.
3. Zdający rozumie proste wypowiedzi pisemne (np. napisy informacyjne, listy, broszury, ulotki reklamowe, jadłospisy, ogłoszenia, rozkłady jazdy, instrukcje obsługi, proste artykuły prasowe i teksty narracyjne):
  - 1) określa główną myśl tekstu;
  - 2) określa główną myśl poszczególnych części tekstu;

- 3) znajduje w tekście określone informacje;
- 4) określa intencje nadawcy/autora tekstu;
- 5) określa kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę, formę tekstu);
- 6) rozpoznaje związki pomiędzy poszczególnymi częściami tekstu;
- 7) w podstawowym zakresie rozróżnia formalny i nieformalny styl wypowiedzi.

**4. Zdający tworzy krótkie, proste i zrozumiałe wypowiedzi ustne:

- 1) opisuje ludzi, przedmioty, miejsca, zjawiska i czynności;
- 2) opowiada o wydarzeniach życia codziennego;
- 3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
- 4) relacjonuje wydarzenia z przeszłości;
- 5) wyraża i uzasadnia swoje opinie, poglądy i uczucia;
- 6) przedstawia opinie innych osób;
- 7) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
- 8) opisuje doświadczenia swoje i innych osób;
- 9) w podstawowym zakresie stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi w zależności od sytuacji.

5. Zdający tworzy krótkie, proste i zrozumiałe wypowiedzi pisemne (np. wiadomość, e-mail, krótki list prywatny):

- 1) opisuje ludzi, przedmioty, miejsca, zjawiska i czynności;
- 2) opisuje wydarzenia życia codziennego;
- 3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
- 4) relacjonuje wydarzenia z przeszłości;
- 5) wyraża i uzasadnia swoje poglądy, uczucia;
- 6) przedstawia opinie innych osób;
- 7) opisuje intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
- 8) opisuje doświadczenia swoje i innych osób;
- 9) w podstawowym zakresie stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi w zależności od sytuacji.

** 6). Zdający reaguje ustnie w sposób zrozumiały w typowych sytuacjach:

- 1) nawiązuje kontakty towarzyskie (np. przedstawia siebie i inne osoby, wita się i żegna, udziela podstawowych informacji na swój temat i pyta o dane rozmówcy i innych osób);
- 2) rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę;
- 3) stosuje formy grzecznościowe;
- 4) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia;
- 5) prowadzi proste negocjacje w typowych sytuacjach życia codziennego (np. wymiana zakupione go towaru);
- 6) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje i sugestie;
- 7) prosi o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
- 8) wyraża swoje opinie, intencje, preferencje i życzenia, pyta o opinie, preferencje i życzenia innych, zgadza się, sprzeciwia się;
- 9) wyraża swoje emocje (np. radość, niezadowolenie, zdziwienie);
- 10) prosi o radę i udziela rady;
- 11) wyraża prośby i podziękowania oraz zgodę lub odmowę wykonania prośby;
- 12) wyraża skargę, przeprasza, przyjmuje przeprosiny;
- 13) prosi o powtórzenie bądź wyjaśnienie (sprecyzowanie) tego, co powiedział rozmówca.

7. Zdający reaguje w formie prostego tekstu pisanego (np. e-mail, wiadomość, krótki list prywatny) w typowych sytuacjach:

- 1) nawiązuje kontakty towarzyskie (np. przedstawia siebie i inne osoby, udziela podstawowych informacji na swój temat i pyta o dane rozmówcy i innych osób);
  - 2) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia (np. wypełnia formularz);
  - 3) prowadzi proste negocjacje w typowych sytuacjach życia codziennego (np. uzgadnianie formy spędzania czasu);
  - 4) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje i sugestie;
  - 5) prosi o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
  - 6) wyraża swoje opinie, intencje, preferencje i życzenia, pyta o opinie, preferencje i życzenia innych, zgadza się, sprzeciwia się;
  - 7) wyraża swoje emocje (np. radość, niezadowolenie, zdziwienie);
  - 8) prosi o radę i udziela rady;
  - 9) wyraża prośby i podziękowania oraz zgodę lub odmowę wykonania prośby;
  - 10) wyraża skargę, przeprasza, przyjmuje przeprosiny.
8. Zdający przetwarza tekst **ustnie lub pisemnie:
- 1) przekazuje w języku obcym informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. wykresach, mapach, symbolach, piktogramach) oraz tekstach obcojęzycznych;
  - 2) przekazuje w języku polskim główne myśli lub wybrane informacje z tekstu w języku obcym;
  - 3) przekazuje w języku obcym informacje sformułowane w języku polskim.
9. Zdający dokonuje samooceny i wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. poprawianie błędów).
10. Zdający stosuje strategie komunikacyjne (np. domyślanie się znaczenia wyrazów z kontekstu, rozumienie tekstu zawierającego nieznane słowa i zwroty) i strategie kompensacyjne (np. zastąpienie innym wyrazem, opis, środki niewerbalne) w przypadku, gdy nie zna lub nie pamięta wyrazu.
11. Zdający posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami).

IV etap edukacyjny (poziom podstawowy i rozszerzony)

Poziom IV.1.P i poziomy IV.1.R

Ogólne wymagania egzaminacyjne

POZIOM PODSTAWOWY	POZIOM ROZSZERZONY
I. Znajomość środków językowych.	
Zdający posługuje się w miarę rozwiniętym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych) umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów wskazanych w wymaganiach szczegółowych.	Zdający posługuje się bogatym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych) umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów wskazanych w wymaganiach szczegółowych.
II. Rozumienie wypowiedzi.	
Zdający rozumie proste, typowe wypowiedzi ustne, artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka, a także proste wypowiedzi	Zdający rozumie wypowiedzi ustne i pisemne o różnorodnej formie i długości, w różnych

pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.	warunkach odbioru, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.
III. Tworzenie wypowiedzi.	
Zdający samodzielnie formułuje krótkie, proste, zrozumiałe wypowiedzi **ustne i pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.	Zdający tworzy płynne i zrozumiałe, **dłuższe wypowiedzi ustne oraz dłuższe wypowiedzi pisemne, bogate i spójne pod względem treści, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.
IV. Reagowanie na wypowiedzi.	
Zdający uczestniczy w rozmowie i w typowych sytuacjach reaguje w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, **ustnie lub pisemnie, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.	Zdający reaguje płynnie, w formie **ustnej i pisemnej, w różnorodnych, bardziej złożonych sytuacjach, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.
V. Przetwarzanie wypowiedzi.	
Zdający zmienia formę przekazu ustnego lub pisemnego w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.	Zdający zmienia formę przekazu ustnego lub pisemnego w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

POZIOM PODSTAWOWY	POZIOM ROZSZERZONY
1. Zdający posługuje się w miarę rozwiniętym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych	1. Zdający posługuje się bogatym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych
w zakresie następujących tematów:	
1) człowiek (np. dane personalne, wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, uczucia i emocje, zainteresowania, problemy etyczne - tylko poziom rozszerzony); 2) dom (np. miejsce zamieszkania, opis domu, pomieszczeń domu i ich wyposażenia, wynajmowanie, kupno i sprzedaż mieszkania); 3) szkoła (np. przedmioty nauczania, oceny i wymagania, życie szkoły, kształcenie pozaszkolne); 4) praca (np. zawody i związane z nimi czynności, warunki pracy i zatrudnienia, praca dorywcza, rynek pracy - tylko poziom rozszerzony); 5) życie rodzinne i towarzyskie (np. okresy życia, członkowie rodziny, koledzy, przyjaciele, czynności życia codziennego, formy spędzania czasu wolnego, święta i uroczystości, styl życia, konflikty i problemy); 6) żywienie (np. artykuły spożywcze, posiłki i ich przygotowanie, lokale gastronomiczne, diety); 7) zakupy i usługi (np. rodzaje sklepów, towary, sprzedawanie i kupowanie, reklama, korzystanie z usług, środki płatnicze - tylko poziom rozszerzony, banki - tylko poziom rozszerzony, ubezpieczenia - tylko poziom rozszerzony);	

<p>8) podróżowanie i turystyka (np. środki transportu, informacja turystyczna, baza noclegowa, wycieczki, zwiedzanie, wypadki - tylko poziom rozszerzony);</p> <p>9) kultura (np. dziedziny kultury, twórcy i ich dzieła, uczestnictwo w kulturze, media);</p> <p>10) sport (np. dyscypliny sportu, sprzęt sportowy, imprezy sportowe, sport wyczynowy);</p> <p>11) zdrowie (np. samopoczucie, choroby, ich objawy i leczenie, higieniczny tryb życia, niepełnosprawni, uzależnienia, ochrona zdrowia);</p> <p>12) nauka i technika (np. odkrycia naukowe, wynalazki, obsługa i korzystanie z podstawowych urządzeń technicznych, awarie - tylko poziom rozszerzony, technologie informacyjno-komunikacyjne);</p> <p>13) świat przyrody (np. klimat, świat roślin i zwierząt, krajobraz, zagrożenia i ochrona środowiska naturalnego, klęski żywiołowe, katastrofy, przestrzeń kosmiczna - tylko poziom rozszerzony);</p> <p>14) państwo i społeczeństwo (np. organizacje społeczne i międzynarodowe, przestępczość, polityka społeczna - tylko poziom rozszerzony, gospodarka - tylko poziom rozszerzony);</p> <p>15) elementy wiedzy o krajach obszaru nauczanego języka oraz o kraju ojczystym, z uwzględnieniem kontekstu międzykulturowego oraz tematyki integracji europejskiej, w tym znajomość problemów pojawiających się na styku różnych kultur i społeczności.</p>	
<p>2. Zdający rozumie ze słuchu proste, typowe wypowiedzi (np. instrukcje, komunikaty, ogłoszenia, rozmowy) artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) określa główną myśl tekstu; 2) określa główną myśl poszczególnych części tekstu; 3) znajduje w tekście określone informacje; 4) określa intencje nadawcy/autora tekstu; 5) określa kontekst wypowiedzi (np. czas, miejsce, sytuację, uczestników); 6) w podstawowym zakresie rozróżnia formalny i nieformalny styl wypowiedzi. 	<p>2. Zdający rozumie ze słuchu teksty o różnorodnej formie i długości (np. rozmowy, dyskusje, wywiady, wykłady, komunikaty, instrukcje, wiadomości, audycje radiowe).</p> <p>Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) oddziela fakty od opinii; 2) rozróżnia formalny i nieformalny styl wypowiedzi.
<p>3. Zdający rozumie proste wypowiedzi pisemne (np. napisy informacyjne, listy, broszury, ulotki reklamowe, jadłospisy, ogłoszenia, rozkłady jazdy, instrukcje obsługi, proste artykuły prasowe i teksty narracyjne):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) określa główną myśl tekstu; 2) określa główną myśl poszczególnych części tekstu; 3) znajduje w tekście określone informacje; 4) określa intencje nadawcy/autora tekstu; 5) określa kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę, formę tekstu); 6) rozpoznaje związki pomiędzy poszczególnymi częściami tekstu; 7) w podstawowym zakresie rozróżnia formalny i nieformalny styl wypowiedzi. 	<p>3. Zdający rozumie wypowiedzi pisemne o różnorodnej formie i długości (np. artykuły prasowe, recenzje, wywiady, teksty literackie).</p> <p>Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) oddziela fakty od opinii; 2) rozróżnia formalny i nieformalny styl wypowiedzi.
<p>** 4. Zdający tworzy krótkie, proste, zrozumiałe, wypowiedzi ustne:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) opisuje ludzi, przedmioty, miejsca, zjawiska i czynności; 	<p>** 4. Zdający tworzy płynne i zrozumiałe, dłuższe wypowiedzi ustne.</p> <p>Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p>

<ol style="list-style-type: none"> 2) opowiada o wydarzeniach życia codziennego i komentuje je; 3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości; 4) relacjonuje wydarzenia z przeszłości; 5) wyraża i uzasadnia swoje opinie, poglądy i uczucia; 6) przedstawia opinie innych osób; 7) przedstawia zalety i wady różnych rozwiązań i poglądów; 8) opisuje intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość; 9) opisuje doświadczenia swoje i innych osób; 10) wyraża pewność, przypuszczenie, wątpliwości dotyczące zdarzeń z przeszłości, teraźniejszości i przyszłości; 11) w podstawowym zakresie stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi w zależności od sytuacji.	<ol style="list-style-type: none"> 1) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi w zależności od sytuacji.
<p>5. Zdający tworzy krótkie, proste, zrozumiałe wypowiedzi pisemne (np. wiadomość, e-mail, list prywatny):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) opisuje ludzi, przedmioty, miejsca, zjawiska i czynności; 2) opisuje wydarzenia życia codziennego i komentuje je; 3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości; 4) relacjonuje wydarzenia z przeszłości; 5) wyraża i uzasadnia swoje opinie, poglądy i uczucia; 6) przedstawia opinie innych osób; 7) przedstawia zalety i wady różnych rozwiązań i poglądów; 8) opisuje intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość; 9) opisuje doświadczenia swoje i innych; 10) wyraża pewność, przypuszczenie, wątpliwości dotyczące zdarzeń z przeszłości, teraźniejszości i przyszłości; 11) stosuje zasady konstruowania tekstów o różnym charakterze; 12) w podstawowym zakresie stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi w zależności od sytuacji.	<p>5. Zdający tworzy dłuższe wypowiedzi pisemne (np. list formalny, rozprawka, artykuł), bogate i spójne pod względem treści.</p> <p>Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi w zależności od sytuacji; 2) przedstawia w logicznym porządku argumenty za i przeciw danej tezie lub rozwiązaniu.
<p>**6. Zdający reaguje ustnie w sposób zrozumiały, w typowych sytuacjach:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) nawiązuje kontakty towarzyskie (np. przedstawia siebie i inne osoby, udziela	<p>**6. Zdający reaguje ustnie w sposób płynny w różnorodnych, bardziej złożonych sytuacjach w zakresie wymagań określonych dla poziomu podstawowego.</p>

<p>podstawowych informacji na swój temat i pyta o dane rozmówcy i innych osób);</p> <ol style="list-style-type: none"> 2) rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę; 3) stosuje formy grzecznościowe; 4) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia; 5) prowadzi proste negocjacje w typowych sytuacjach życia codziennego (np. wymiana zakupionego towaru); 6) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje i sugestie; 7) prosi o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia; 8) wyraża swoje opinie, intencje, preferencje i życzenia, pyta o opinie, preferencje i życzenia innych; 9) wyraża emocje (np. radość, niezadowolenie, zdziwienie); 10) prosi o radę i udziela rady; 11) wyraża prośby i podziękowania oraz zgodę lub odmowę wykonania prośby; 12) wyraża skargę, przeprasza, przyjmuje przeprosiny; 13) prosi o powtórzenie bądź wyjaśnienie tego, co powiedział rozmówca.	
<p>7. Zdający reaguje w formie prostego tekstu pisanego (np. e-mail, wiadomość, list prywatny) w typowych sytuacjach:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) nawiązuje kontakty towarzyskie (np. przedstawia siebie i inne osoby, udziela podstawowych informacji na swój temat i pyta o dane rozmówcy i innych osób); 2) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia; 3) prowadzi proste negocjacje (np. uzgadnianie formy spędzania czasu); 4) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje i sugestie; 5) prosi o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia; 6) wyraża swoje opinie, intencje, preferencje i życzenia, pyta o opinie, preferencje i życzenia innych, zgadza się i sprzeciwia; 7) wyraża emocje (np. radość, niezadowolenie, zdziwienie); 8) prosi o radę i udziela rady; 9) wyraża prośby i podziękowania oraz zgodę lub odmowę wykonania prośby; 10) wyraża skargę, przeprasza, przyjmuje przeprosiny.	<p>7. Zdający reaguje w formie dłuższego, złożonego tekstu pisanego (np. list formalny) w sytuacjach formalnych i nieformalnych.</p> <p>Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) prowadzi negocjacje w trudnych sytuacjach życia codziennego (np. niezasażone oskarżenie, spowodowanie szkody); 2) ustosunkowuje się do opinii innych osób; 3) przedstawia opinie i argumenty, odpiera argumenty przeciwne; 4) komentuje, akceptuje lub kwestionuje zdanie innych; 5) spekuluje na temat przyczyn i konsekwencji zdarzeń przeszłych i przyszłych; 6) wysuwa i rozważa hipotezy.

<p>8. Zdający przetwarza tekst **ustnie lub pisemnie:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) przekazuje w języku obcym informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. wykresach, mapach, symbolach, piktogramach) oraz tekstach obcojęzycznych; 2) przekazuje w języku polskim główne myśli lub wybrane informacje z tekstu w języku obcym; 3) przekazuje w języku obcym informacje sformułowane w języku polskim.	<p>8. Zdający przetwarza tekst **ustnie lub pisemnie. Zdający spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego.</p>
<p>9. Zdający dokonuje samooceny i wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. poprawianie błędów).</p> <p>10. Zdający stosuje strategie komunikacyjne (np. domyślanie się znaczenia wyrazów z kontekstu, rozumienie tekstu zawierającego nieznane słowa i zwroty) oraz strategie kompensacyjne (np. parafraza, definicja) w przypadku, gdy nie zna lub nie pamięta jakiegoś wyrazu.</p> <p>11. Zdający posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami).</p>	

IV etap edukacyjny (poziom dwujęzyczny)

Poziom IV.2

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Znajomość środków językowych.

Zdający posługuje się bogatym zasobem złożonych środków językowych, w tym wyrażeń idiomatycznych, oraz bogatą frazeologią, a także wykazuje się wysokim poziomem poprawności gramatycznej, fonetycznej i ortograficznej, umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych.

II. Rozumienie wypowiedzi.

Zdający rozumie skomplikowane wypowiedzi ustne i pisemne na różne, także abstrakcyjne tematy, o różnorodnej formie i długości, w różnych odmianach języka i warunkach odbioru, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

III. Tworzenie wypowiedzi.

Zdający tworzy płynne, szczegółowe i logicznie skonstruowane dłuższe wypowiedzi **ustne i pisemne na różnorodne tematy, bogate i spójne pod względem treści, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

IV. Reagowanie na wypowiedzi.

Zdający reaguje swobodnie, płynnie, w formie **ustnej i pisemnej, w różnorodnych, także złożonych sytuacjach, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

V. Przetwarzanie wypowiedzi.

Zdający zmienia formę przekazu ustnego lub pisemnego w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Zdający posługuje się bogatym zasobem środków językowych, w tym wyrażeń idiomatycznych, oraz bogatą frazeologią, a także wykazuje się wysokim poziomem poprawności gramatycznej, fonetycznej i ortograficznej, umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych

w szerokim zakresie tematów, z uwzględnieniem wiedzy o krajach obszaru nauczanego języka (elementów literatury, historii, geografii, socjologii) oraz tematyki integracji europejskiej i problemów pojawiających się na styku różnych kultur i społeczności.

2. Zdający rozumie ze słuchu teksty o różnorodnej tematyce, formie i długości (np. rozmowy, dyskusje, wywiady, wykłady, debaty, komunikaty, instrukcje, wiadomości, audycje radiowe i telewizyjne, filmy), w różnych warunkach odbioru:
  - 1) określa główną myśl tekstu;
  - 2) określa główną myśl poszczególnych części tekstu;
  - 3) znajduje w tekście określone informacje;
  - 4) określa postawy i intencje nadawcy/autora tekstu;
  - 5) określa kontekst wypowiedzi (np. czas, miejsce, sytuację, uczestników);
  - 6) oddziela fakty od opinii;
  - 7) określa relacje i uczucia między rozmówcami;
  - 8) rozpoznaje związki pomiędzy poszczególnymi częściami tekstu;
  - 9) rozróżnia formalny i nieformalny styl tekstu;
  - 10) klasyfikuje informacje i układa je w określonym porządku;
  - 11) rozpoznaje niejednoznaczność wypowiedzi i powodujące ją środki stylistyczne i zjawiska językowe (np. idiomy, homonimy, metafory);
  - 12) rozpoznaje odniesienia do kontekstu cywilizacyjno-kulturowego i znaczenie symboli kulturowych;
  - 13) rozpoznaje znaczenia ukryte, wyrażone pośrednio, aluzje;
  - 14) interpretuje teksty kultury.
3. Zdający rozumie złożone wypowiedzi pisemne o różnorodnej tematyce, formie i długości (np. artykuły prasowe, teksty popularnonaukowe, recenzje, wywiady, teksty literackie):
  - 1) określa główną myśl tekstu;
  - 2) określa główną myśl poszczególnych części tekstu;
  - 3) znajduje w tekście określone informacje;
  - 4) określa postawy i intencje nadawcy/autora tekstu;
  - 5) określa kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę, formę tekstu);
  - 6) oddziela fakty od opinii;
  - 7) rozpoznaje związki pomiędzy poszczególnymi częściami tekstu;
  - 8) rozróżnia formalny i nieformalny styl tekstu;
  - 9) klasyfikuje informacje i układa je w określonym porządku;
  - 10) rozpoznaje środki stylistyczne i zjawiska językowe powodujące niejednoznaczność wypowiedzi (np. idiomy, homonimy, metafory, ironię);
  - 11) rozpoznaje odniesienia do kontekstu cywilizacyjno-kulturowego i znaczenie symboli kulturowych;
  - 12) rozpoznaje znaczenia ukryte, wyrażone pośrednio, oraz aluzje;
  - 13) interpretuje teksty kultury.
- **4. Zdający tworzy różnorodne, szczegółowe, płynne i zrozumiałe, wieloaspektowe wypowiedzi ustne:
  - 1) szczegółowo opisuje ludzi, przedmioty, miejsca, zjawiska i czynności;
  - 2) opowiada o wydarzeniach życia codziennego i komentuje je;
  - 3) przedstawia fakty i relacjonuje wydarzenia z przeszłości i teraźniejszości;
  - 4) opisuje doświadczenia swoje i innych osób;
  - 5) opisuje intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
  - 6) wyraża opinie, poglądy i uczucia swoje i innych osób i popiera je trafnymi argumentami i przykładami;

- 7) wyraża pewność, przypuszczenie, wątpliwości dotyczące zdarzeń z przeszłości, teraźniejszości i przyszłości;
  - 8) przedstawia w logicznym porządku argumenty za i przeciw danej tezie lub rozwiązaniu, kończy wypowiedź konkluzją;
  - 9) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi w zależności od sytuacji, dostosowuje styl wypowiedzi do potencjalnego odbiorcy.
5. Zdający tworzy różnorodne wypowiedzi pisemne o określonej długości (np. list formalny, rozprawka, artykuł), bogate i spójne pod względem treści:
- 1) szczegółowo opisuje ludzi, przedmioty, miejsca, zjawiska i czynności;
  - 2) opisuje wydarzenia życia codziennego i komentuje je;
  - 3) przedstawia fakty i relacjonuje wydarzenia z przeszłości i teraźniejszości;
  - 4) opisuje doświadczenia swoje i innych osób;
  - 5) opisuje intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
  - 6) wyraża opinie, poglądy i uczucia swoje i innych osób i popiera je trafnymi argumentami i przykładami;
  - 7) wyraża pewność, przypuszczenie, wątpliwości dotyczące zdarzeń z przeszłości, teraźniejszości i przyszłości;
  - 8) przedstawia w logicznym porządku argumenty za i przeciw danej tezie lub rozwiązaniu, kończy wypowiedź konkluzją;
  - 9) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi w zależności od sytuacji, dostosowuje styl wypowiedzi do potencjalnego odbiorcy;
  - 10) stosuje zasady konstruowania tekstów o różnym charakterze.
- **6. Zdający reaguje ustnie w sposób płynny w różnorodnych, także złożonych sytuacjach:
- 1) nawiązuje kontakty towarzyskie (np. przedstawia siebie i inne osoby, udziela informacji na swój temat i pyta o dane rozmówcy i innych osób);
  - 2) stosuje formy grzecznościowe i dostosowuje styl wypowiedzi do odbiorcy;
  - 3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia;
  - 4) prosi o powtórzenie bądź wyjaśnienie tego, co powiedział rozmówca;
  - 5) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje i sugestie;
  - 6) prosi o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
  - 7) wyraża swoje opinie, intencje, preferencje i życzenia, pyta o opinie, preferencje i życzenia innych;
  - 8) prosi o radę i udziela rady;
  - 9) wyraża emocje (np. radość, niezadowolenie, zdziwienie);
  - 10) wyraża prośby i podziękowania oraz zgodę lub odmowę wykonania prośby;
  - 11) wyraża skargę, przeprosza, przyjmuje przeprosiny;
  - 12) prowadzi negocjacje, także w trudnych sytuacjach;
  - 13) aktywnie uczestniczy w rozmowie i dyskusji: przedstawia opinie i argumenty, komentuje, zgadza się lub kwestionuje zdanie innych uczestników dyskusji, odpiera argumenty przeciwne, umiejętnie nawiązuje do wypowiedzi innych osób;
  - 14) przedstawia zalety i wady różnych rozwiązań, poglądów; ocenia je;
  - 15) wysuwa i rozważa hipotezy, spekuluje na temat przyczyn i konsekwencji zdarzeń przeszłych i przyszłych.
7. Zdający reaguje w formie dłuższego, złożonego tekstu pisanego (np. list) w sytuacjach formalnych i nieformalnych:
- 1) nawiązuje kontakty towarzyskie (np. przedstawia się i inne osoby, udziela informacji na swój temat i pyta o dane rozmówcy i innych osób);
  - 2) stosuje formy grzecznościowe i dostosowuje styl wypowiedzi do odbiorcy;

- 3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia;
  - 4) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje i sugestie;
  - 5) prosi o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
  - 6) wyraża swoje opinie, intencje, preferencje i życzenia, pyta o opinie, preferencje i życzenia innych, zgadza się i sprzeciwia;
  - 7) prosi o radę i udziela rady;
  - 8) wyraża emocje (np. radość, niezadowolenie, zdziwienie);
  - 9) wyraża prośby i podziękowania oraz zgodę lub odmowę wykonania prośby;
  - 10) wyraża skargę, przeprosza, przyjmuje przeprosiny;
  - 11) prowadzi negocjacje, także w trudnych sytuacjach;
  - 12) przedstawia opinie i argumenty, ustosunkowuje się do opinii innych osób, odpira argumenty przeciwne;
  - 13) przedstawia zalety i wady różnych rozwiązań, poglądów;
  - 14) wysuwa i rozważa hipotezy, spekuluje na temat przyczyn i konsekwencji zdarzeń przeszłych i przyszłych.
8. Zdający przetwarza **ustnie lub pisemnie teksty z różnych dziedzin życia, o różnej długości i stopniu złożoności:
- 1) przekazuje informację usłyszaną lub przeczytaną w języku obcym;
  - 2) przekazuje w języku obcym informacje sformułowane w języku polskim;
  - 3) przekazuje informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. wykresach, mapach, tabelach, symbolach, piktogramach);
  - 4) streszcza fragment usłyszanego lub przeczytanego tekstu;
  - 5) sporządza szczegółowe notatki z wysłuchanego tekstu.
9. Zdający dokonuje samooceny i wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. poprawianie błędów), a także świadomie pracuje nad redakcją swoich tekstów (planuje wypowiedź, poprawia błędy).
10. Zdający stosuje strategie komunikacyjne (np. domyślanie się znaczenia wyrazów z kontekstu, rozumienie tekstu zawierającego nieznanne słowa i zwroty) oraz strategie kompensacyjne (np. parafraza, definicja) w przypadku, gdy nie zna lub nie pamięta jakiegoś wyrazu.
11. Zdający posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami).

EGZAMIN MATURALNY Z JĘZYKA MNIEJSZOŚCI NARODOWEJ

III etap edukacyjny

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Zrozumienie własnego dziedzictwa narodowego lub etnicznego.
- II. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.
- III. Tworzenie wypowiedzi.
- IV. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Rozumienie specyfiki swego dziedzictwa narodowego. Zdający:
  - 1) zna utwory literackie i inne teksty kultury ważne dla poczucia tożsamości narodowej lub etnicznej i przynależności do wspólnoty europejskiej oraz światowej;
  - 2) dostrzega różne wzorce postaw społecznych, narodowych, obywatelskich, obyczajowych, kulturowych, moralnych, religijnych i w ich kontekście kształtuje swoją tożsamość;
  - 3) zna podstawowe fakty z życia mniejszości narodowej lub etnicznej oraz operuje słownictwem związanym z życiem mniejszości narodowej lub etnicznej w Polsce;
  - 4) rozpoznaje najważniejsze (podstawowe) tematy, motywy, toposy charakterystyczne dla literatury narodowej.
2. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Zdający:
  - 1) samodzielnie dociera do informacji - w książkach, prasie, mediach elektronicznych;
  - 2) potrafi w bibliotece wyszukać potrzebne informacje, zna zasady korzystania z zasobów bibliotecznych;
  - 3) zna pojęcia stylu, rozpoznaje styl potoczny, urzędowy, artystyczny i naukowy oraz stylizację językową;
  - 4) rozpoznaje wypowiedzi o charakterze emocjonalnym i perswazyjnym;
  - 5) rozpoznaje intencje wypowiedzi (np. aprobatę, dezaprobatę, negację, ironię, prowokację);
  - 6) dostrzega w wypowiedzi ewentualne przejawy agresji i manipulacji;
  - 7) rozpoznaje wypowiedź argumentacyjną, wskazuje tezę, argumenty i wnioski;
  - 8) wyszukuje w wypowiedzi potrzebne informacje oraz potrafi zacytować odpowiednie fragmenty tekstu;
  - 9) hierarchizuje informacje w zależności od ich funkcji w przekazie;
  - 10) czerpie dodatkowe informacje z przypisu;
  - 11) odróżnia informacje o faktach od opinii;
  - 12) rozpoznaje różnice między fikcją a kłamstwem;
  - 13) dostrzega zróżnicowanie słownictwa - rozpoznaje słownictwo ogólnonarodowe i słownictwo o ograniczonym zasięgu (wyrazy gwarowe, terminy naukowe, archaizmy i neologizmy, eufemizmy i wulgaryzmy; dostrzega negatywne konsekwencje używania wulgaryzmów); rozpoznaje wyrazy rodzime i zapożyczone (obce) - rozumie ich funkcję w tekście;
  - 14) rozpoznaje cechy kultury i języka regionu (dialektyzmy);
  - 15) korzysta ze słowników zarówno w formie książkowej, jak i elektronicznej;
  - 16) rozpoznaje w zdaniach i w równoważnikach zdań różne części zdania;
  - 17) rozróżnia rodzaje wypowiedzi złożonych podrzędnie i współrzędnie;
  - 18) odbiera komunikat przekazany za pomocą środków audiowizualnych - rozróżnia informacje przekazane werbalnie oraz zawarte w obrazie.
3. Tworzenie wypowiedzi w języku narodowym lub etnicznym. Zdający:

- 1) sprawnie posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą języka narodowego lub etnicznego;
- 2) poprawnie akcentuje wyrazy oraz poprawnie intonuje zdania;
- 3) stosuje zasady etyki mowy: zna konsekwencje stosowania form charakterystycznych dla środków elektronicznych (takich jak SMS, e-mail, czat) - np. możliwych nieporozumień wynikających ze skrótowości i lakoniczności wypowiedzi, możliwego oszukiwania i manipulacji powodowanych anonimowością w sieci, łatwego obrażania obcych, ośmieszania i zawstydzania innych wskutek rozpowszechniania obrazów przedstawiających ich w sytuacjach kłopotliwych;
- 4) stosuje zasady etykiety językowej: wie, w jaki sposób zwracać się do rozmówcy w zależności od sytuacji i relacji, jaka łączy go z osobą, do której mówi (dorosły, obcy, bliski, rówieśnik), zna formuły grzecznościowe, zna konwencje językowe zależne od środowiska (np. sposób zwracania się do nauczyciela, lekarza, profesora uczelni), ma świadomość konsekwencji używania formuł niestosownych i obraźliwych, zna skutki kłamstwa, manipulacji, ironii;
- 5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: urozmaicone kompozycyjnie i fabularnie opowiadanie, opis sytuacji i przeżyć, zróżnicowany stylistycznie i funkcjonalnie opis przedmiotów lub dzieł sztuki, charakterystyka postaci literackiej, filmowej lub rzeczywistej, sprawozdanie z lektury, filmu, spektaklu i ze zdarzenia z życia, rozprawka, podanie, CV, list motywacyjny, dedykacja; dostosowuje odmianę i styl wypowiedzi do gatunku, w którym się wypowiada;
- 6) tworzy plan własnej wypowiedzi;
- 7) stosuje zasady organizacji tekstu zgodne z wymogami gatunków wymienionych w pkt 5, tworzy spójną pod względem logicznym i składniowym wypowiedź na zadany temat;
- 8) streszcza linearnie wypowiedź narracyjną (przedstawia najistotniejsze treści wypowiedzi w takim porządku, w jakim występują one w tekście);
- 9) dokonuje starannej redakcji tekstu, wykazując się znajomością podstawowych zasad edytorskich, w tym poprawia ewentualne błędy językowe, ortograficzne i interpunkcyjne - umie formatować tekst, dobierać rodzaj czcionki według rozmiaru i kształtu, stosować właściwe odstępy, wyznaczać marginesy i justować tekst, dokonywać korekty napisanego przez siebie tekstu (kontrolować autokorektę);
- 10) operuje słownictwem z kręgów tematycznych: życie codzienne, rozwój psychiczny, moralny i fizyczny człowieka; społeczeństwo i kultura;
- 11) dostrzega różnice pod względem zakresu i treści w znaczeniu wyrazów, rozróżnia znaczenia wyrazu wieloznacznego - wykorzystuje tę wiedzę w precyzowaniu znaczenia swojej wypowiedzi; rozpoznaje i dobiera synonimy i antonimy dla wyrażenia zamierzonych treści;
- 12) stosuje związki frazeologiczne ze zrozumieniem ich znaczeń;
- 13) tworząc tekst własny, wykorzystuje elementarną wiedzę z zakresu słowotwórstwa (rozpoznaje temat słowotwórczy i formant w wyrazach pochodnych i dostrzega funkcje formantów w kształtowaniu znaczenia wyrazów pochodnych);
- 14) stosuje poprawnie różne rodzaje wypowiedzeń we własnych tekstach; dostosowuje szyk wyrazów i wypowiedzeń składowych do wagi, jaką nadaje przekazywanym informacjom;
- 15) wykorzystuje wiedzę o składni w stosowaniu reguł interpunkcyjnych;
- 16) przekształca części zdania pojedynczego w zdania podrzędne i odwrotnie, przekształca konstrukcje strony czynnej w konstrukcje strony biernej i odwrotnie, zamienia formy osobowe czasownika na imiesłowy i odwrotnie - ze świadomością ich funkcji w zdaniu; zamienia mowę niezależną na zależną;
- 17) wprowadza partykuły do wypowiedzi, aby modyfikować znaczenia jej składników;
- 18) świadomie wykorzystuje wykrzyknik jako część mowy w celu wyrażenia emocji;
- 19) stosuje poprawne formy odmiany rzeczowników, czasowników, przymiotników, liczebników i zaimków; stosuje poprawne formy wyrazów w związkach składniowych (zgody i rządu);
- 20) świadomie, odpowiedzialnie, selektywnie korzysta (jako odbiorca i nadawca) z elektronicznych środków przekazywania informacji;

21) interpretuje głosowo wybrane utwory literackie (w całości lub w części).

4. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Zdający:

- 1) rozpoznaje i charakteryzuje rodzaje literackie oraz przypisuje do nich konkretne utwory;
- 2) wskazuje różnice między dramatem i teatrem;
- 3) wskazuje elementy dramatu, takie jak: akt, scena, tekst główny, tekst poboczny, monolog, dialog;
- 4) rozpoznaje gatunki literackie, np.: przypowieść, pamiętnik, dziennik, komedia, dramat jako gatunek, tragedia, ballada, nowela, hymn oraz inne gatunki charakterystyczne dla kultury danej mniejszości narodowej lub etnicznej;
- 5) rozpoznaje odmiany gatunkowe literatury popularnej: powieści lub opowiadania obyczajowe, przygodowe, utwory fantasy;
- 6) rozpoznaje gatunki publicystyczne prasowe, radiowe i telewizyjne: artykuł, wywiad, reportaż, felieton;
- 7) określa problematykę utworu;
- 8) charakteryzuje w utworze podmiot liryczny lub narratora;
- 9) rozróżnia narrację pierwszo- i trzecioosobową oraz potrafi zinterpretować jej funkcję w utworze;
- 10) rozpoznaje różne sposoby pokazywania świata przedstawionego: realizm, fantastyka, groteska;
- 11) rozpoznaje w utworze literackim: symbol, alegorię, apostrofę, ironię, puentę i wykorzystuje je w interpretacji;
- 12) wskazuje funkcję środków stylistycznych z poziomu leksykalnego (np. neologizmu, archaizmu, zdrobnienia, zgrubienia, eufemizmu, metafory), składniowego (np. powtórzenia, pytania retorycznego, różnego typu zdań i równoważników), fonetycznego (np. rymu, rytmu, wyrażenia dźwiękonaśladowczego);
- 13) opisuje własne odczucia, które budzi dzieło;
- 14) przedstawia propozycję odczytania konkretnego tekstu kultury i przekonująco ją uzasadnia;
- 15) uwzględnia w interpretacji potrzebne konteksty, np. biograficzny, historyczny;
- 16) rozróżnia specyfikę takich rodzajów sztuki, jak: literatura, teatr, film, muzyka, sztuki plastyczne, sztuki audiowizualne;
- 17) ze zrozumieniem posługuje się pojęciami dotyczącymi wartości, np. patriotyzm-nacjonalizm-szowinizm, tolerancja-nietolerancja, piękno-brzydota, a także rozpoznaje ich obecność w życiu oraz w literaturze i innych sztukach;
- 18) omawia na podstawie poznanych dzieł literackich i innych sztuk podstawowe, ponadczasowe zagadnienia egzystencjalne, np. miłość, przyjaźń, śmierć, cierpienie, lęk, nadzieja, religijność, samotność, inność, poczucie wspólnoty, solidarność.

IV etap edukacyjny (poziom podstawowy i rozszerzony)

W dokumencie dwiema gwiazdkami (***) oznaczono wymagania, z zakresu których będzie przeprowadzana część ustna egzaminu maturalnego.

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Zrozumienie własnego dziedzictwa narodowego lub etnicznego.
- II. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.
- III. Tworzenie wypowiedzi.
- IV. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

POZIOM PODSTAWOWY	POZIOM ROZSZERZONY
1. Rozumienie specyfiki swego dziedzictwa narodowego lub etnicznego. Zdający:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) zna utwory literackie i inne teksty kultury ważne dla poczucia tożsamości narodowej lub etnicznej i przynależności do wspólnoty europejskiej oraz światowej; 2) rozpoznaje wartości narodowe związane z własnym dziedzictwem kulturowym, np.: ojczyzna, mała ojczyzna, społeczność, naród, społeczeństwo, obywatelstwo; 3) rozumie związek poznanych utworów z życiem narodu i różnych grup wspólnotowych; 4) rozpoznaje tematy, motywy, toposy charakterystyczne dla literatury narodowej; 5) rozumie relacje międzykulturowe w Polsce; 6) wykazuje korzyści wynikające z wzajemnego przenikania kultur. 	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) rozpoznaje w tekstach kultury problemy religijne, społeczne, polityczne związane z życiem mniejszości narodowej lub etnicznej; 2) rozpoznaje i rozumie wpływy innych języków na język mniejszości narodowej lub język etniczny.
2. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Zdający:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) szuka literatury przedmiotu przydatnej do opracowywania różnych zagadnień; selekcionuje ją według wskazanych kryteriów (korzysta z biblioteki - zarówno z tradycyjnego księgozbioru, jak i z centrum multimedialnego); 2) zna pojęcia znaku językowego i systemu znaków; potrafi uzasadnić, że język jest systemem znaków; rozróżnia treści wprowadzane do komunikatu za pomocą znaków werbalnych i niewerbalnych, mając świadomość różnych sposobów ich odbioru i interpretacji; 3) rozpoznaje różne odmiany języka, np. potoczny, gwarowy, literacki, dialekt; 4) rozpoznaje i nazywa funkcje tekstu: informatywną, ekspresywną, impresywną (w tym perswazyjną), poetycką; 5) rozpoznaje typ nadawcy i adresata tekstu; 6) rozpoznaje cechy gatunkowe tekstu (w tym szczególnie intencje nadawcze); 7) wskazuje charakterystyczne cechy stylu danego tekstu, nazywa zastosowane w nim środki językowe i określa ich funkcje w tekście; 8) odczytuje sens tekstu (a w nim znaczenia wyrazów, związków frazeologicznych, zdań, grup zdań uporządkowanych w akapicie), potrafi wydzielić jego fragmenty i objaśnić ich sens oraz funkcję na tle całości; 	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) samodzielnie znajduje i czyta teksty literackie oraz inne teksty kultury stanowiące konteksty dla lektur poznawanych w szkole; 2) rozróżnia i omawia na wybranych przykładach funkcje języka - poznawczą (kategoryzowanie świata), komunikacyjną (tworzenie wypowiedzi i stosowanie języka w aktach komunikacji) oraz społeczną (jednoczenie grupy i budowanie tożsamości zbiorowej - regionalnej, środowiskowej, narodowej); 3) rozpoznaje i wskazuje wybrane cechy języka ojczystego/etnicznego; sytuuje język ojczysty/etniczny na tle innych języków używanych w Europie; 4) odczytuje sens tekstów politycznych.

<p>9) dokonuje logicznego streszczenia tekstu argumentacyjnego (wyróżniając kluczowe pojęcia, twierdzenia i sposób ich uzasadnienia);</p> <p>10) odczytuje sens tekstów artystycznych, publicystycznych (artykuł, reportaż), popularnonaukowych, prasowych (wiadomość, komentarz), uwzględniając zawarte w nich informacje zarówno jawne, jak i ukryte;</p> <p>11) rozróżnia pojęcia błędu językowego i innowacji językowej, poprawności i stosowności wypowiedzi; rozpoznaje i poprawia różne typy błędów językowych;</p> <p>12) dostrzega związek języka z wartościami, tj. rozumie, że język jest wartością, narzędziem wartościowania oraz źródłem poznania wartości.</p>	
<p>3. Tworzenie wypowiedzi. Zdający:</p>	
<p>1) tworzy dłuższy tekst pisany lub **mówiony (rozprawka, recenzja, referat, interpretacja utworu literackiego lub fragmentu) zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, przestrzegając zasad spójności znaczeniowej i logicznej;</p> <p>2) tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki i retoryki (stawia tezę lub hipotezę, dobiera argumenty, porządkuje je, hierarchizuje, dokonuje ich selekcji pod względem użyteczności wypowiedzi, podsumowuje, dobiera przykłady ilustrujące wywód myślowy, przeprowadza prawidłowe wnioski);</p> <p>3) **przygotowuje wypowiedź (analizuje temat, dostosowuje do niego formę wypowiedzi, sporządza plan wypowiedzi);</p> <p>4) stosuje uczciwe zabiegi perswazyjne, zdając sobie sprawę z ich wartości i funkcji;</p> <p>5) opracowuje redakcyjnie własny tekst (dokonuje przeróbek, uzupełnień, transformacji, skrótów, eliminuje przypadkową niejednoznaczność wypowiedzi);</p> <p>6) wykonuje różne działania na tekście cudzym (np. streszcza, parafrazuje, sporządza konspekt, cytuje, sporządza przypisy);</p> <p>7) **publicznie wygłasza przygotowaną przez siebie wypowiedź, dbając o dźwiękową wyrazistość przekazu (w tym także tempo mowy i donośność, poprawny akcent wyrazowy oraz poprawną intonację zdania);</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) rozróżnia normę językową wzorcową i użytkową; ocenia własne kompetencje językowe (poprawność gramatyczną i słownikową) oraz kompetencje komunikacyjne (stosowność i skuteczność wypowiedzenia się);</p> <p>2) adjustuje na poziomie elementarnym tekst pisany i dokonuje jego korekty.</p>

<p>8) prezentuje własne przeżycia wynikające z kontaktów ze sztuką;</p> <p>9) operuje słownictwem z kręgów tematycznych: Ojczyzna, Europa, świat (przeszłość i teraźniejszość); kultura, cywilizacja, polityka.</p>	
<p>4. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Zdający:</p>	
<p>1) zna pojęcie aktu komunikacji językowej i wskazuje jego składowe, dostrzega i omawia współczesne zmiany modelu komunikacji językowej (np. różnice między tradycyjną komunikacją ustną lub pisaną a komunikacją przez Internet);</p> <p>2) w analizie i interpretacji tekstu posługuje się podstawowymi pojęciami z zakresu historii literatury, teorii literatury i nauki o języku oraz terminami i pojęciami z zakresu innych dyscyplin;</p> <p>3) rozpoznaje problematykę utworu;</p> <p>4) rozpoznaje konwencję literacką utworu (stałe pojawianie się jakiegoś literackiego rozwiązania w obrębie pewnego historycznie określonego zbioru utworów);</p> <p>5) odczytuje treści symboliczne utworu;</p> <p>6) wskazuje zastosowane w utworze językowe środki wyrazu artystycznego oraz inne wyznaczniki poetyki danego utworu (z zakresu podstaw wersyfikacji, kompozycji, genologii) i określa ich funkcje;</p> <p>7) wskazuje i analizuje przykłady odmian języka napotkane w czytanych tekstach;</p> <p>8) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania bohatera i świata przedstawionego (narracja, fabuła, sytuacja liryczna, akcja);</p> <p>9) rozpoznaje podstawowe motywy (np. ojczyzny, poety, matki, ziemi) oraz ich funkcje w utworze;</p> <p>10) wykorzystuje w interpretacji elementy znaczące dla odczytania sensu utworu (tytuł, podtytuł, puenta, kompozycja, słowa-klucze, motto);</p> <p>11) wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty: literacki, kulturowy, filozoficzny, biograficzny;</p> <p>12) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty (dostrzega cechy wspólne i różnice);</p> <p>13) dostrzega obecne w utworach literackich oraz innych tekstach kultury wartości narodowe i uniwersalne.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) wskazuje związki między różnymi aspektami utworu (poznawczym, estetycznym i etycznym);</p> <p>2) rozpoznaje aluzje literackie i symbole kulturowe oraz znaki tradycji;</p> <p>3) wskazuje teksty wzorcowe dla utworów będących parafrazami, parodiami i trawestacjami;</p> <p>4) dostrzega i potrafi komentować estetyczne wartości utworu literackiego;</p> <p>5) przeprowadza interpretację porównawczą utworów literackich;</p> <p>6) rozpoznaje retoryczną organizację wypowiedzi - wskazuje zastosowane w tekście sposoby osiągnięcia jej sugestywności.</p>

EGZAMIN MATURALNY Z BIOLOGII

III etap edukacyjny

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Znajomość różnorodności biologicznej i podstawowych procesów biologicznych.

Zdający opisuje, porządkuje i rozpoznaje organizmy, wyjaśnia zjawiska i procesy biologiczne zachodzące w wybranych organizmach i w środowisku, przedstawia i wyjaśnia zależności między organizmem a środowiskiem, wskazuje ewolucyjne źródła różnorodności biologicznej.

II. Znajomość metodyki badań biologicznych.

Zdający planuje, przeprowadza i dokumentuje obserwacje i proste doświadczenia biologiczne; określa warunki doświadczenia, rozróżnia próbę kontrolną i badawczą, formułuje wnioski; przeprowadza obserwacje mikroskopowe preparatów świeżych i trwałych.

III. Poszukiwanie, wykorzystanie i tworzenie informacji.

Zdający wykorzystuje różnorodne źródła i metody pozyskiwania informacji, w tym technologię informacyjno-komunikacyjną, odczytuje, analizuje, interpretuje i przetwarza informacje tekstowe, graficzne, liczbowe, rozumie i interpretuje pojęcia biologiczne, zna podstawową terminologię biologiczną.

IV. Rozumowanie i argumentacja.

Zdający interpretuje informacje i wyjaśnia zależności przyczynowo-skutkowe między faktami, formułuje wnioski, formułuje i przedstawia opinie związane z omawianymi zagadnieniami biologicznymi.

V. Znajomość uwarunkowań zdrowia człowieka.

Zdający analizuje związek pomiędzy własnym postępowaniem a zachowaniem zdrowia (prawidłowa dieta, aktywność ruchowa, badania profilaktyczne) oraz rozpoznaje sytuacje wymagające konsultacji lekarskiej; rozumie znaczenie krwiodawstwa i transplantacji narządów.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

I. Związki chemiczne budujące organizmy oraz pozyskiwanie i wykorzystanie energii. Zdający:

- 1) wymienia najważniejsze pierwiastki budujące ciała organizmów i wykazuje kluczową rolę węgla dla istnienia życia;
- 2) przedstawia znaczenie wody dla funkcjonowania organizmów;
- 3) wyróżnia podstawowe grupy związków chemicznych występujących w żywych organizmach (węglowodany, białka, tłuszcze, kwasy nukleinowe, witaminy, sole mineralne) oraz przedstawia ich funkcje;
- 4) przedstawia fotosyntezę, oddychanie tlenowe oraz fermentację mlekową i alkoholową jako procesy dostarczające energii; wymienia substraty i produkty tych procesów oraz określa warunki ich przebiegu;
- 5) wymienia czynniki niezbędne do życia dla organizmów samożywnych i cudzożywnych; ocenia, czy dany organizm jest samożywny czy cudzożywny.

II. Budowa i funkcjonowanie komórki. Zdający:

- 1) dokonuje obserwacji mikroskopowych komórek i rozpoznaje (pod mikroskopem, na schemacie, na zdjęciu lub po opisie) podstawowe elementy budowy komórki (błona komórkowa, cytoplazma, jądro, chloroplast, mitochondrium, wakuola, ściana komórkowa);
- 2) przedstawia podstawowe funkcje poszczególnych elementów komórki;

- 3) porównuje budowę komórki bakterii, roślin i zwierząt, wskazując cechy umożliwiające ich rozróżnienie.

III. Systematyka - zasady klasyfikacji, sposoby identyfikacji i przegląd różnorodności organizmów.

Zdający:

- 1) uzasadnia potrzebę klasyfikowania organizmów i przedstawia zasady systemu klasyfikacji biologicznej (system jako sposób katalogowania organizmów, jednostki taksonomiczne, podwójne nazewnictwo);
- 2) wymienia cechy, którymi wirusy różnią się od organizmów zbudowanych z komórek;
- 3) podaje znaczenie czynności życiowych organizmu (jednokomórkowe go i wielokomórkowego): odżywiania, oddychania, wydalania, ruchu, reakcji na bodźce, rozmnażania, wzrostu i rozwoju;
- 4) przedstawia podstawowe czynności życiowe organizmu jednokomórkowego na przykładzie wybranego protista samożywego (np. eugleny) i cudzożywego (np. pantofelka);
- 5) przedstawia miejsca występowania bakterii i protistów oraz ich znaczenie w przyrodzie i dla człowieka;
- 6) wymienia cechy umożliwiające zaklasyfikowanie organizmu do grzybów oraz identyfikuje nieznanego organizm jako przedstawiciela grzybów na podstawie obecności tych cech; wskazuje miejsca występowania grzybów;
- 7) obserwuje okazy i porównuje cechy morfologiczne glonów i roślin lądowych (mchów, paproci, nagozalążkowych i okrytozalążkowych), wymienia cechy umożliwiające zaklasyfikowanie organizmu do wymienionych wyżej grup oraz identyfikuje nieznanego organizm jako przedstawiciela jednej z nich na podstawie obecności tych cech;
- 8) wymienia cechy umożliwiające zaklasyfikowanie organizmu do parzydełkowców, płazińców, nicieni, pierścienic, stawonogów (skorupiaków, owadów i pajęczaków), mięczaków, ryb, płazów, gadów, ptaków, ssaków oraz identyfikuje nieznanego organizm jako przedstawiciela jednej z wymienionych grup na podstawie obecności tych cech;
- 9) porównuje cechy morfologiczne, środowisko i tryb życia grup zwierząt wymienionych w pkt 8, w szczególności porównuje grupy kręgowców pod kątem pokrycia ciała, narządów wymiany gazowej, ciepłoty ciała, rozmnażania i rozwoju.

IV. Ekologia. Zdający:

- 1) przedstawia czynniki środowiska niezbędne do prawidłowego funkcjonowania organizmów w środowisku lądowym i wodnym;
- 2) wskazuje, na przykładzie dowolnie wybranego gatunku, zasoby, o które konkurują jego przedstawiciele między sobą i z innymi gatunkami, przedstawia skutki konkurencji wewnątrzgatunkowej i międzygatunkowej;
- 3) przedstawia, na przykładzie poznanych wcześniej roślinożernych ssaków, adaptacje zwierząt do odżywiania się pokarmem roślinnym; podaje przykłady przystosowań roślin służących obronie przed zgryzaniem;
- 4) przedstawia, na przykładzie poznanych wcześniej mięsożernych ssaków, adaptacje drapieżników do chwytania zdobyczy; podaje przykłady obronnych adaptacji ich ofiar;
- 5) przedstawia, na przykładzie poznanych pasożytów, ich adaptacje do pasożytniczego trybu życia;
- 6) wykazuje, na wybranym przykładzie, że symbioza (mutualizm) jest wzajemnie korzystna dla obu partnerów;
- 7) wskazuje żywe i nieożywione elementy ekosystemu; wykazuje, że są one powiązane różnorodnymi zależnościami;
- 8) opisuje zależności pokarmowe (łańcuchy i sieci pokarmowe) w ekosystemie, rozróżnia producentów, konsumentów i destruentów oraz przedstawia ich rolę w obiegu materii i przepływie energii przez ekosystem.

V. Budowa i funkcjonowanie organizmu roślinnego na przykładzie rośliny okrytozalążkowej. Zdający:

- 1) wymienia czynności życiowe organizmu roślinnego;
- 2) identyfikuje (np. na schemacie, fotografii, rysunku lub na podstawie opisu) i opisuje organy rośliny okrytonasiennej (korzeń, pęd, łodyga, liść, kwiat, owoc) oraz przedstawia ich funkcje;
- 3) wskazuje cechy adaptacyjne w budowie tkanek roślinnych do pełnienia określonych funkcji (tkanka twórcza, okrywająca, miękiszowa, wzmacniająca, przewodząca);
- 4) rozróżnia elementy budowy kwiatu (okwiat: działki kielicha i płatki korony oraz słupkowie, pręcikowie) i określa ich rolę w rozmnażaniu płciowym;
- 5) przedstawia budowę nasienia (łupina nasienna, bielmo, zarodek) oraz opisuje warunki niezbędne do procesu kiełkowania (temperatura, woda, tlen);
- 6) podaje przykłady różnych sposobów rozsiewania się nasion i przedstawia rolę owocu w tym procesie.

VI. Budowa i funkcjonowanie organizmu człowieka.

1. Tkanki, narządy, układy narządów. Zdający:

- 1) opisuje hierarchiczną budowę organizmu człowieka (tkanki, narządy, układy narządów);
- 2) podaje funkcje tkanki nabłonkowej, mięśniowej, nerwowej, krwi, tłuszczowej, chrzęstnej i kostnej oraz przedstawia podstawowe cechy budowy warunkujące pełnienie tych funkcji;
- 3) opisuje budowę, funkcje i współdziałanie poszczególnych układów: ruchu, pokarmowego, oddechowego, krążenia, wydalniczego, nerwowego, dokrewnego i rozrodczego.

2. Układ ruchu. Zdający:

- 1) wykazuje współdziałanie mięśni, ścięgien, kości i stawów w prawidłowym funkcjonowaniu układu ruchu;
- 2) wymienia i rozpoznaje (na schemacie, rysunku, modelu, według opisu itd.) elementy szkieletu osiowego, obręczy i kończyn;
- 3) przedstawia funkcje kości i wskazuje cechy budowy fizycznej i chemicznej umożliwiające ich pełnienie.

3. Układ pokarmowy i odżywianie się. Zdający:

- 1) podaje funkcje poszczególnych części układu pokarmowego, rozpoznaje te części (na schemacie, modelu, rysunku, według opisu itd.) oraz przedstawia związek ich budowy z pełnioną funkcją;
- 2) przedstawia źródła i wyjaśnia znaczenie składników pokarmowych (białka, tłuszcze, węglowodany, sole mineralne, woda) dla prawidłowego rozwoju i funkcjonowania organizmu;
- 3) przedstawia rolę i skutki niedoboru niektórych witamin (A, C, B₆, B₁₂, kwasu foliowego, D), składników mineralnych (Mg, Fe, Ca) i aminokwasów egzogennych w organizmie;
- 4) przedstawia miejsce i produkty trawienia oraz miejsce wchłaniania głównych grup związków organicznych;
- 5) przedstawia rolę błonnika w prawidłowym funkcjonowaniu układu pokarmowego oraz uzasadnia konieczność systematycznego spożywania owoców i warzyw;
- 6) wyjaśnia, dlaczego należy stosować dietę zróżnicowaną i dostosowaną do potrzeb organizmu (wiek, stan zdrowia, tryb życia i aktywność fizyczna, pora roku itp.), oraz podaje korzyści z prawidłowego odżywiania się;
- 7) oblicza indeks masy ciała oraz przedstawia i analizuje konsekwencje zdrowotne niewłaściwego odżywiania (otyłość lub niedowaga oraz ich następstwa).

4. Układ oddechowy. Zdający:

- 1) podaje funkcje części układu oddechowego, rozpoznaje je (na schemacie, modelu, rysunku, według opisu itd.) oraz przedstawia związek ich budowy z pełnioną funkcją;
- 2) opisuje przebieg wymiany gazowej w tkankach i w płucach oraz przedstawia rolę krwi w transporcie gazów oddechowych;

- 3) przedstawia czynniki wpływające na prawidłowy stan i funkcjonowanie układu oddechowego (aktywność fizyczna poprawiająca wydolność oddechową, niepalenie papierosów czynnie i biernie).
5. Układ krążenia. Zdający:
  - 1) opisuje budowę i funkcje narządów układu krwionośnego i układu limfatycznego;
  - 2) przedstawia krążenie krwi w obiegu płucnym i ustrojowym;
  - 3) przedstawia rolę głównych składników krwi (krwinki czerwone i białe, płytki krwi, osocze) oraz wymienia grupy układu krwi AB0 oraz Rh;
  - 4) przedstawia znaczenie aktywności fizycznej i prawidłowej diety dla właściwego funkcjonowania układu krążenia;
  - 5) przedstawia społeczne znaczenie krwiodawstwa.
6. Układ odpornościowy. Zdający:
  - 1) opisuje funkcje elementów układu odpornościowego (narządy: śledziona, grasica, węzły chłonne; komórki: makrofagi, limfocyty T, limfocyty B; cząsteczki: przeciwciała);
  - 2) rozróżnia odporność swoistą i nieswoistą, naturalną i sztuczną, bierną i czynną;
  - 3) porównuje działanie surowicy i szczepionki; podaje przykłady szczepień obowiązkowych i nieobowiązkowych oraz ocenia ich znaczenie;
  - 4) opisuje konflikt serologiczny Rh;
  - 5) wyjaśnia, na czym polega transplantacja narządów, i podaje przykłady narządów, które można przeszczepiać;
  - 6) przedstawia znaczenie przeszczepów, w tym rodzinnych, oraz zgody na transplantację narządów po śmierci.
7. Układ wydalniczy. Zdający:
  - 1) podaje przykłady substancji, które są wydalane z organizmu człowieka, oraz wymienia narządy biorące udział w wydalaniu;
  - 2) opisuje budowę i funkcje głównych struktur układu wydalniczego (nerki, moczowody, pęcherz moczowy, cewka moczowa).
8. Układ nerwowy. Zdający:
  - 1) opisuje budowę i funkcje ośrodkowego i obwodowego układu nerwowego;
  - 2) porównuje rolę współczulnego i przywspółczulnego układu nerwowego;
  - 3) opisuje łuk odruchowy, wymienia rodzaje odruchów oraz przedstawia rolę odruchów warunkowych w uczeniu się;
  - 4) wymienia czynniki wywołujące stres oraz podaje przykłady pozytywnego i negatywnego działania stresu;
  - 5) przedstawia sposoby radzenia sobie ze stresem.
9. Narządy zmysłów. Zdający:
  - 1) przedstawia budowę oka i ucha oraz wyjaśnia sposób ich działania;
  - 2) przedstawia przyczyny powstawania oraz sposób korygowania wad wzroku (krótkowzroczność, dalekowzroczność, astygmatyzm);
  - 3) przedstawia wpływ hałasu na zdrowie człowieka.
10. Układ dokrewny. Zdający:
  - 1) wymienia gruczoły dokrewne, wskazuje ich lokalizację i przedstawia podstawową rolę w regulacji procesów życiowych;
  - 2) przedstawia biologiczną rolę: hormonu wzrostu, tyroksyny, insuliny, adrenaliny, testosteronu, estrogenów;
  - 3) przedstawia antagonistyczne działanie insuliny i glukagonu;
  - 4) wyjaśnia, dlaczego nie należy bez konsultacji z lekarzem przyjmować środków lub leków hormonalnych (np. tabletek antykoncepcyjnych, sterydów).
11. Skóra. Zdający:

- 1) podaje funkcje skóry, rozpoznaje elementy jej budowy (na schemacie, modelu, rysunku, według opisu itd.) oraz przedstawia jej cechy adaptacyjne do pełnienia funkcji ochronnej, zmysłowej (receptory bólu, dotyku, ciepła, zimna) i termoregulacyjnej;
- 2) opisuje stan zdrowej skóry oraz rozpoznaje niepokojące zmiany na skórze, które wymagają konsultacji lekarskiej.

12. Rozmnażanie i rozwój. Zdający:

- 1) przedstawia budowę i funkcje narządów płciowych (męskich i żeńskich) oraz rolę gamet w procesie zapłodnienia;
- 2) opisuje etapy cyklu miesięczkowego kobiety;
- 3) przedstawia przebieg ciąży i wyjaśnia wpływ różnych czynników na prawidłowy rozwój zarodka i płodu;
- 4) przedstawia cechy i przebieg fizycznego, psychicznego i społecznego dojrzewania człowieka;
- 5) przedstawia podstawowe zasady profilaktyki chorób przenoszonych drogą płciową.

VII. Stan zdrowia i choroby. Zdający:

- 1) przedstawia znaczenie pojęć „zdrowie” i „choroba” (zdrowie jako stan równowagi środowiska wewnętrznego organizmu, zdrowie fizyczne, psychiczne i społeczne; choroba jako zaburzenie tego stanu);
- 2) przedstawia negatywny wpływ na zdrowie człowieka niektórych substancji psychoaktywnych (tytoń, alkohol), narkotyków i środków dopingujących oraz nadużywania kofeiny i niektórych leków (zwłaszcza oddziałujących na psychikę);
- 3) wymienia najważniejsze choroby człowieka wywoływane przez wirusy, bakterie, protisty i pasożyty zwierzęce oraz przedstawia zasady profilaktyki tych chorób; w szczególności przedstawia drogi zakażenia się wirusami HIV, HBV i HCV oraz HPV, zasady profilaktyki chorób wywołanych przez te wirusy oraz przewiduje indywidualne i społeczne skutki zakażenia;
- 4) przedstawia czynniki sprzyjające rozwojowi choroby nowotworowej (np. niewłaściwa dieta, tryb życia, substancje psychoaktywne, promieniowanie UV) oraz podaje przykłady takich chorób;
- 5) przedstawia podstawowe zasady profilaktyki chorób nowotworowych;
- 6) uzasadnia konieczność okresowego wykonywania podstawowych badań kontrolnych (np. badania stomatologiczne, podstawowe badania krwi i moczu, pomiar pulsu i ciśnienia krwi);
- 7) analizuje informacje dołączane do leków oraz wyjaśnia, dlaczego nie należy bez wyraźnej potrzeby przyjmować leków ogólnodostępnych oraz dlaczego antybiotyki i inne leki należy stosować zgodnie z zaleceniem lekarza (dawka, godziny przyjmowania leku i długość kuracji);
- 8) przedstawia podstawowe zasady higieny;
- 9) analizuje związek pomiędzy prawidłowym wysypianiem się a funkcjonowaniem organizmu, w szczególności wpływ na procesy uczenia się i zapamiętywania oraz odporność organizmu.

VIII. Genetyka. Zdający:

- 1) przedstawia znaczenie biologiczne mitozy i mejozy, rozróżnia komórki haploidalne i diploidalne, opisuje budowę chromosomu (chromatydy, centromer), rozróżnia autosomy i chromosomy płci;
- 2) przedstawia strukturę podwójnej helisy DNA i wykazuje jej rolę w przechowywaniu informacji genetycznej i powielaniu (replikacji) DNA;

- 3) przedstawia sposób zapisywania i odczytywania informacji genetycznej (kolejność nukleotydów w DNA, kod genetyczny); wyjaśnia różnicę pomiędzy informacją genetyczną a kodem genetycznym;
- 4) przedstawia zależność pomiędzy genem a cechą;
- 5) przedstawia dziedziczenie cech jednogenowych, posługując się podstawowymi pojęciami genetyki (fenotyp, genotyp, gen, allel, homozygota, heterozygota, dominacja, recesywność);
- 6) wyjaśnia dziedziczenie grup krwi człowieka (układ AB0, czynnik Rh);
- 7) przedstawia dziedziczenie płci u człowieka i podaje przykłady cech człowieka sprzężonych z płcią (hemofilia, daltonizm);
- 8) podaje ogólną definicję mutacji oraz wymienia przyczyny ich wystąpienia (mutacje spontaniczne i wywołane przez czynniki mutagenne); podaje przykłady czynników mutagennych;
- 9) rozróżnia mutacje genowe (punktowe) i chromosomowe oraz podaje przykłady chorób człowieka warunkowanych takimi mutacjami (mukowiscydoza, zespół Downa).

IX. Ewolucja życia. Zdający:

- 1) wyjaśnia pojęcie ewolucji organizmów i przedstawia źródła wiedzy o jej przebiegu;
- 2) wyjaśnia na odpowiednich przykładach, na czym polega dobór naturalny i sztuczny, oraz podaje różnice między nimi).
- 3) przedstawia podobieństwa i różnice między człowiekiem a innymi naczelnymi jako wynik procesów ewolucyjnych.

X. Globalne i lokalne problemy środowiska. Zdający:

- 1) przedstawia przyczyny i analizuje skutki globalnego ocieplenia klimatu;
- 2) uzasadnia konieczność segregowania odpadów w gospodarstwie domowym oraz konieczność specjalnego postępowania ze zużytymi bateriami, świetlówkami, przeterminowanymi lekami;
- 3) proponuje działania ograniczające zużycie wody i energii elektrycznej oraz wytwarzanie odpadów w gospodarstwach domowych.

Zalecane doświadczenia i obserwacje. Zdający:

- 1) planuje i przeprowadza doświadczenie:
  - a) wykazujące, że podczas fermentacji drożdże wydzielają dwutlenek węgla,
  - b) sprawdzające obecność skrobi w produktach spożywczych.

IV etap edukacyjny (poziom podstawowy i rozszerzony)

POZIOM PODSTAWOWY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Poszukiwanie, wykorzystanie i tworzenie informacji.

Zdający odbiera, analizuje i ocenia informacje pochodzące z różnych źródeł, ze szczególnym uwzględnieniem prasy, mediów i Internetu.

II. Rozumowanie i argumentacja.

Zdający interpretuje informacje i wyjaśnia zależności przyczynowo-skutkowe między faktami, formułuje wnioski, ocenia i wyraża opinie na temat omawianych zagadnień współczesnej biologii, zagadnień ekologicznych i środowiskowych.

III. Postawa wobec przyrody i środowiska.

Zdający rozumie znaczenie i konieczność ochrony przyrody; prezentuje postawę szacunku wobec siebie i wszystkich istot żywych; opisuje postawę i zachowanie człowieka odpowiedzialnie korzystającego z dóbr przyrody.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Biotechnologia i inżynieria genetyczna. Zdający:
  - 1) przedstawia znaczenie biotechnologii tradycyjnej w życiu człowieka oraz podaje przykłady produktów uzyskiwanych jej metodami (np. wino, piwo, sery);
  - 2) wyjaśnia, czym zajmuje się inżynieria genetyczna, oraz podaje przykłady jej zastosowania; wyjaśnia, co to jest „organizm genetycznie zmodyfikowany (GMO)” i „produkt GMO”;
  - 3) przedstawia korzyści dla człowieka wynikające z wprowadzania obcych genów do mikroorganizmów oraz podaje przykłady produktów otrzymywanych z wykorzystaniem transformowanych mikroorganizmów;
  - 4) przedstawia potencjalne korzyści i zagrożenia płynące ze stosowania roślin transgenicznych w rolnictwie oraz transgenicznych zwierząt w badaniach laboratoryjnych i dla celów przemysłowych;
  - 5) opisuje klonowanie ssaków;
  - 6) podaje przykłady wykorzystania badań nad DNA (sądownictwo, medycyna, nauka);
  - 7) wyjaśnia, na czym polega poradnictwo genetyczne, oraz wymienia sytuacje, w których warto skorzystać z poradnictwa genetycznego i przeprowadzenia badań DNA;
  - 8) wyjaśnia istotę terapii genowej.
2. Różnorodność biologiczna i jej zagrożenia. Zdający:
  - 1) opisuje różnorodność biologiczną na poziomie genetycznym, gatunkowym i ekosystemowym; wskazuje przyczyny spadku różnorodności genetycznej, wymierania gatunków, zanikania siedlisk i ekosystemów;
  - 2) przedstawia podstawowe motywy ochrony przyrody (egzystencjalne, ekonomiczne, etyczne i estetyczne);
  - 3) przedstawia wpływ współczesnego rolnictwa na różnorodność biologiczną (ciągłe malejąca liczba gatunków uprawnych przy rosnącym areale upraw, spadek różnorodności genetycznej upraw);
  - 4) podaje przykłady kilku gatunków, które są zagrożone lub wyginęły wskutek nadmiernej eksploatacji ich populacji;
  - 5) podaje przykłady kilku gatunków, które udało się restytuować w środowisku;
  - 6) przedstawia różnicę między ochroną bierną a czynną, przedstawia prawne formy ochrony przyrody w Polsce oraz podaje przykłady roślin i zwierząt objętych ochroną gatunkową;
  - 7) uzasadnia konieczność międzynarodowej współpracy w celu zapobiegania zagrożeniom przyrody, podaje przykłady takiej współpracy (np. CITES, „Natura 2000”, Agenda 21).

POZIOM ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Poznanie świata organizmów na różnych poziomach organizacji życia.

Zdający opisuje, porządkuje i rozpoznaje organizmy, przedstawia i wyjaśnia procesy i zjawiska biologiczne; przedstawia związki między strukturą a funkcją na różnych poziomach organizacji życia, przedstawia i wyjaśnia zależności między organizmem a środowiskiem, wskazuje źródła różnorodności

biologicznej i jej reprezentację na poziomie genetycznym, gatunkowym i ekosystemów; interpretuje różnorodność organizmów na Ziemi jako efekt ewolucji biologicznej.

II. Pogłębienie wiadomości dotyczących budowy i funkcjonowania organizmu ludzkiego.

Zdający objaśnia funkcjonowanie organizmu ludzkiego na różnych poziomach złożoności; dostrzega związki między strukturą a funkcją na każdym z tych poziomów.

III. Pogłębienie znajomości metodyki badań biologicznych.

Zdający rozumie i stosuje terminologię biologiczną; planuje, przeprowadza i dokumentuje obserwacje i doświadczenia biologiczne; formułuje problemy badawcze, stawia hipotezy i weryfikuje je na drodze obserwacji i doświadczeń; określa warunki doświadczenia, rozróżnia próbę kontrolną i badawczą, formułuje wnioski z przeprowadzonych obserwacji i doświadczeń.

IV. Poszukiwanie, wykorzystanie i tworzenie informacji.

Zdający odczytuje, selekcjonuje, porównuje i przetwarza informacje pozyskane z różnorodnych źródeł, w tym za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych.

V. Rozumowanie i argumentacja.

Zdający objaśnia i komentuje informacje, odnosi się krytycznie do przedstawionych informacji, oddziela fakty od opinii, wyjaśnia zależności przyczynowo-skutkowe, formułuje wnioski, formułuje i przedstawia opinie związane z omawianymi zagadnieniami biologicznymi, dobierając racjonalne argumenty. Dostrzega związki między biologią a innymi dziedzinami nauk przyrodniczych i społecznych. Rozumie znaczenie współczesnej biologii w życiu człowieka.

VI. Postawa wobec przyrody i środowiska.

Zdający rozumie znaczenie ochrony przyrody i środowiska oraz zna i rozumie zasady zrównoważonego rozwoju; prezentuje postawę szacunku wobec siebie i wszystkich istot żywych, środowiska; opisuje postawę i zachowanie człowieka odpowiedzialnie korzystającego z dóbr przyrody i środowiska, zna prawa zwierząt oraz analizuje swój stosunek do organizmów żywych i środowiska.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

I. Budowa chemiczna organizmów.

1. Zagadnienia ogólne. Zdający:

- 1) przedstawia skład chemiczny organizmów, z podziałem na związki organiczne i nieorganiczne;
- 2) wymienia pierwiastki biogenne (C, H, O, N, P, S) i omawia ich znaczenie; wyróżnia makro- i mikroelementy i omawia znaczenie makroelementów i wybranych mikroelementów (Mg, Ca, Fe, Na, K, I);
- 3) przedstawia rodzaje wiązań i oddziaływań chemicznych występujące w cząsteczkach biologicznych i ich rolę;
- 4) wyjaśnia znaczenie wody dla organizmów, opierając się na jej właściwościach fizyczno-chemicznych;
- 5) na podstawie wzorów strukturalnych i półstrukturalnych ustala przynależność danego związku organicznego o znaczeniu biologicznym do określonej grupy związków.

2. Węglowodany. Zdający:

- 1) przedstawia budowę i podaje właściwości węglowodanów; rozróżnia monosacharydy (triozy, pentozy i heksozy), disacharydy i polisacharydy;
- 2) przedstawia znaczenie wybranych węglowodanów (glukoza, fruktoza, galaktoza, ryboza, deoksyryboza, sacharoza, laktoza, maltoza, skrobia, glikogen, celuloza) dla organizmów.

3. Lipidy. Zdający:

- 1) przedstawia budowę i znaczenie tłuszczów w organizmach;
  - 2) rozróżnia lipidy (fosfolipidy, glikolipidy, woski i steroidy, w tym cholesterol), podaje ich właściwości i omawia znaczenie.
4. Białka. Zdający:
- 1) opisuje budowę aminokwasów (wzór ogólny, grupy funkcyjne);
  - 2) przedstawia za pomocą rysunku powstawanie wiązania peptydowego;
  - 3) wyróżnia peptydy (oligopeptydy, polipeptydy), białka proste i białka złożone;
  - 4) przedstawia biologiczną rolę białek;
  - 5) opisuje strukturę 1-, 2-, 3- i 4-rzędową białek;
  - 6) charakteryzuje wybrane grupy białek (albuminy, globuliny, histony, metaloproteiny);
  - 7) określa właściwości fizyczne białek, w tym zjawiska: koagulacji i denaturacji.

II. Budowa i funkcjonowanie komórki. Zdający:

- 1) wskazuje poszczególne elementy komórki na schemacie, rysunku lub zdjęciu mikroskopowym, przedstawia podobieństwa i różnice między komórką prokariotyczną a eukariotyczną oraz między komórką roślinną, grzybową i zwierzęcą;
- 2) opisuje błony komórki, wskazując na związek między budową a funkcją pełnioną przez błony;
- 3) wyjaśnia przebieg plazmolizy w komórkach roślinnych, odwołując się do zjawiska osmozy;
- 4) opisuje budowę i funkcje mitochondriów i chloroplastów, podaje argumenty na rzecz ich endosymbiotycznego pochodzenia;
- 5) wyjaśnia rolę wakuoli, rybosomów, siateczki śródplazmatycznej (gładkiej i szorstkiej), aparatu Golgiego, lizosomów i peroksosomów w przemianie materii komórki;
- 6) wymienia przykłady grup organizmów charakteryzujących się obecnością ściany komórkowej oraz omawia związek między jej budową a funkcją;
- 7) opisuje sposoby poruszania się komórek i wykazuje rolę cytoszkieletu w ruchu komórek i transporcie wewnątrzkomórkowym;
- 8) wykazuje znaczenie połączeń międzykomórkowych u organizmów wielokomórkowych.

III. Metabolizm.

1. Enzymy. Zdający:
  - 1) podaje charakterystyczne cechy budowy enzymu białkowego;
  - 2) opisuje przebieg katalizy enzymatycznej;
  - 3) wyjaśnia, na czym polega swoistość enzymów; określa czynniki warunkujące ich aktywność (temperatura, pH, stężenie soli, obecność inhibitorów lub aktywatorów).
2. Ogólne zasady metabolizmu. Zdający:
  - 1) wyjaśnia na przykładach pojęcia: „szlak metaboliczny”, „cykl przemian metabolicznych”;
  - 2) porównuje anabolizm i katabolizm, wskazuje powiązania między nimi;
  - 3) charakteryzuje związki wysokoenergetyczne na przykładzie ATP;
  - 4) porównuje zasadnicze przemiany metaboliczne komórki zwierzęcej i roślinnej;
  - 5) wskazuje substraty i produkty głównych szlaków i cykli metabolicznych (fotosynteza, etapy oddychania tlenowego, oddychanie beztlenowe, glikoliza, cykl mocznikowy).
3. Oddychanie wewnątrzkomórkowe. Zdający:
  - 1) wymienia związki, które są głównym źródłem energii w komórce;
  - 2) wyjaśnia różnicę między oddychaniem tlenowym a fermentacją, porównuje ich bilans energetyczny;
  - 3) opisuje na podstawie schematów przebieg glikolizy, dekarboksylacji oksydacyjnej pirogronianu, cyklu Krebsa i łańcucha oddechowego; podaje miejsce zachodzenia tych procesów w komórce;
  - 4) wyjaśnia zasadę działania łańcucha oddechowego i mechanizm syntezy ATP.
4. Fotosynteza. Zdający:

- 1) przedstawia proces fotosyntezy i jego znaczenie na Ziemi;
- 2) określa rolę najważniejszych barwników biorących udział w fotosyntezie;
- 3) na podstawie schematu analizuje przebieg zależnej od światła fazy fotosyntezy, przedstawia funkcje obu fotosystemów i wyjaśnia, w jaki sposób powstają NADPH i ATP;
- 4) opisuje etapy cyklu Calvina i wskazuje je na schemacie, określa bilans tego cyklu.

IV. Przegląd różnorodności organizmów.

1. Zasady klasyfikacji i sposoby identyfikacji organizmów. Zdający:
  - 1) rozróżnia (na schemacie) grupy mono-, para- i polifiletyczne;
  - 2) porządkuje hierarchicznie podstawowe rangi taksonomiczne;
  - 3) przedstawia związek między filogenezą organizmów a ich klasyfikacją;
  - 4) przedstawia na podstawie klasyfikacji określonej grupy organizmów jej uproszczone drzewo filogenetyczne.
2. Wirusy. Zdający:
  - 1) omawia podstawowe elementy budowy wirionu i wykazuje, że jest ona ściśle związana z przystosowaniem się do skrajnego pasożytnictwa;
  - 2) opisuje cykl życiowy bakteriofaga (lityczny i lizogeniczny) oraz wirusa zwierzęcego zachodzący bez lizy komórki;
  - 3) wyjaśnia, co to są reowirusy i podaje ich przykłady;
  - 4) wymienia najważniejsze choroby wirusowe człowieka (WZW typu A, B i C, AIDS, zakażenie HPV, grypa) i określa drogi zakażenia wirusami oraz przedstawia podstawowe zasady profilaktyki chorób wirusowych.
3. Bakterie. Zdający:
  - 1) przedstawia różnorodność bakterii pod względem budowy komórki, zdolności do przemieszczania się, trybu życia i sposobu odżywiania się (fototrofizm, chemotrofizm, heterotrofizm);
  - 2) wyjaśnia, w jaki sposób bakterie mogą przekazywać sobie informację genetyczną w procesie koniugacji;
  - 3) przedstawia rolę bakterii w życiu człowieka i w przyrodzie (przede wszystkim w rozkładzie materii organicznej oraz w krążeniu azotu);
  - 4) wymienia najważniejsze choroby bakteryjne człowieka (gruźlica, borelioza, tężec), przedstawia drogi zakażenia bakteriami oraz przedstawia podstawowe zasady profilaktyki chorób bakteryjnych.
4. Protisty i rośliny pierwotnie wodne. Zdający:
  - 1) przedstawia sposoby poruszania się protistów jednokomórkowych i wskazuje odpowiednie organelle (struktury) lub mechanizmy umożliwiające ruch;
  - 2) przedstawia różnorodność sposobów odżywiania się protistów, wskazując na związek z ich budową i trybem życia;
  - 3) wymienia najważniejsze protisty wywołujące choroby człowieka (malaria, lamblioza, toksoplazmoza), przedstawia drogi zarażenia oraz przedstawia podstawowe zasady profilaktyki chorób wywoływanych przez protisty.
5. Rośliny lądowe. Zdający:
  - 1) porównuje warunki życia roślin w wodzie i na lądzie oraz wskazuje cechy roślin, które umożliwiły im opanowanie środowiska lądowego;
  - 2) wskazuje cechy charakterystyczne mchów, paproci oraz roślin nago- i okrytonasiennych, opisuje zróżnicowanie budowy ich ciała, wskazując poszczególne organy i określając ich funkcje;
  - 3) porównuje przemianę pokoleń (i faz jądrowych) grup roślin wymienionych w pkt 2, wskazując na stopniową redukcję pokolenia gametofitu w trakcie ewolucji na lądzie;
  - 4) rozróżnia rośliny jednoliścienne od dwuliściennych, wskazując ich cechy charakterystyczne (cechy liścia i kwiatu, system korzeniowy, budowa anatomiczna korzenia i pędu).

6. Rośliny - budowa i funkcje tkanek i organów. Zdający:
  - 1) przedstawia charakterystyczne cechy budowy tkanek roślinnych (twórczej, okrywającej, miękiszkowej, wzmacniającej, przewodzącej), identyfikuje je na rysunku (schemacie, preparacie mikroskopowym, fotografii itp.), określając związek ich budowy z pełnioną funkcją;
  - 2) analizuje budowę morfologiczną rośliny okrytonasiennej, rozróżniając poszczególne organy i określając ich funkcje;
  - 3) analizuje budowę anatomiczną organów roślinnych: pierwotną i wtórną budowę korzenia i łodygi rośliny dwuliściennej, pierwotną budowę łodygi rośliny jednoliściennej, budowę liścia, określając związek ich budowy z pełnioną funkcją;
  - 4) opisuje modyfikacje organów roślin (korzeni, liści, łodygi) jako adaptacje do bytowania w określonych warunkach środowiska.
7. Rośliny - odżywianie się. Zdający:
  - 1) wskazuje główne makro- i mikroelementy (C, H, O, N, S, P, K, Mg) oraz określa ich źródła dla roślin;
  - 2) określa sposób pobierania wody i soli mineralnych oraz mechanizmy transportu wody (potencjał wody, transpiracja, siła ssąca liści, kohezja, adhezja, parcie korzeniowe);
  - 3) przedstawia warunki wymiany gazowej u roślin, wskazując odpowiednie adaptacje w ich budowie anatomicznej;
  - 4) wskazuje drogi, jakimi do liści docierają substraty fotosyntezy i jakimi produkty fotosyntezy rozchodzą się w roślinie.
8. Rośliny - rozmnażanie się. Zdający:
  - 1) podaje podstawowe cechy zarodka i nasienia oraz wykazuje ich znaczenie adaptacyjne do życia na lądzie;
  - 2) opisuje budowę kwiatu okrytonasiennych, przedstawia jej różnorodność i wykazuje, że jest ona związana ze sposobami zapylania;
  - 3) przedstawia powstawanie gametofitów męskiego i żeńskiego, zapłodnienie komórki jajowej oraz rozwój i kiełkowanie nasienia u rośliny okrytonasiennej;
  - 4) opisuje podstawowe sposoby rozsiewania się nasion (z udziałem wiatru, wody i zwierząt), wskazując odpowiednie adaptacje w budowie owocu.
9. Rośliny - reakcja na bodźce. Zdający:
  - 1) przedstawia podstawowe sposoby reakcji roślin na bodźce (ruchy tropiczne i nastyczne); podaje ich przykłady (fototropizm, geotropizm, sejsmonastia, nyktynastia);
  - 2) przedstawia rolę auksyn i etylenu w funkcjonowaniu rośliny, w tym w reakcjach tropicznych.
10. Grzyby. Zdający:
  - 1) podaje podstawowe cechy grzybów odróżniające je od innych organizmów;
  - 2) wymienia cechy grzybów, które są przystosowaniem do heterotroficznego trybu życia w środowisku lądowym;
  - 3) przedstawia związki symbiotyczne, w które wchodzi grzyby (w tym mikoryzę);
  - 4) określa rolę grzybów w przyrodzie, przede wszystkim jako destruentów materii organicznej.
11. Zwierzęta bezkręgowce. Zdający:
  - 1) wymienia cechy pozwalające na rozróżnienie parzydełkowców, płazińców, nicieni, pierścienic, stawonogów, mięczaków;
  - 2) przedstawia budowę, czynności życiowe i tryb życia parzydełkowców, określa ich rolę w przyrodzie;
  - 3) porównuje cechy płazińców wolno żyjących i pasożytniczych w powiązaniu z ich trybem życia;
  - 4) na podstawie schematów opisuje przykładowe cykle rozwojowe: tasiemca - tasiemiec nieuzbrojony, nicieni pasożytniczych - glista ludzka; wymienia żywicieli pośrednich i ostatecznych oraz wskazuje sposoby ich zarażenia wyżej wymienionymi pasożytami;

- 5) rozróżnia wieloszczety, skąposzczety i pijawki;
  - 6) wymienia wspólne cechy stawonogów, podkreślając te, które zadecydowały o sukcesie ewolucyjnym tej grupy zwierząt;
  - 7) rozróżnia skorupiaki, pajęczaki i owady oraz porównuje środowiska życia, budowę i czynności życiowe tych grup;
  - 8) porównuje przeobrażenie zupełne i niezupełne owadów;
  - 9) porównuje budowę i czynności życiowe ślimaków, małżów i głowonogów, rozpoznaje typowych przedstawicieli tych grup.
12. Zwierzęta kręgowce. Zdający:
- 1) wymienia cechy charakterystyczne ryb, płazów, gadów, ptaków i ssaków w powiązaniu ze środowiskiem i trybem życia;
  - 2) na podstawie charakterystycznych cech zalicza kręgowce do odpowiednich gromad, a ssaki odpowiednio do stekowców, torbaczy lub łożyskowców.
13. Porównanie struktur zwierząt odpowiedzialnych za realizację różnych czynności życiowych. Zdający:
- 1) opisuje różne rodzaje powłok ciała zwierząt;
  - 2) analizuje rolę i współdziałanie układu mięśniowego i różnych typów szkieletu (wewnętrznego, zewnętrznego, hydraulicznego) podczas ruchu zwierząt;
  - 3) wymienia rodzaje zmysłów występujące u zwierząt, wymienia odbierane bodźce, określa odbierające je receptory i przedstawia ich funkcje;
  - 4) rozróżnia oczy proste od złożonych;
  - 5) podaje różnice między układami pokarmowymi zwierząt w zależności od rodzaju pobieranego pokarmu;
  - 6) opisuje rolę organizmów symbiotycznych w przewodach pokarmowych zwierząt (na przykładzie przeżuwaczy i człowieka);
  - 7) wyjaśnia rolę płynów ciała krążących w ciele zwierzęcia;
  - 8) wykazuje związek między budową układu krwionośnego a jego funkcją u poznanych grup zwierząt;
  - 9) wykazuje znaczenie barwników oddechowych na przykładzie hemoglobiny;
  - 10) na przykładzie poznanych zwierząt określa sposoby wymiany gazowej i wymienia służące jej narządy (układy);
  - 11) wyjaśnia istotę procesu wydalania oraz wskazuje substancje, które są wydalane z organizmów różnych zwierząt, w powiązaniu ze środowiskiem ich życia;
  - 12) podaje różnicę między zapłodnieniem zewnętrznym a wewnętrznym, rozróżnia jajorodność, jajożyworodność i żyworodność i wymienia grupy, u których takie typy rozmnażania występują;
  - 13) przedstawia podstawowe etapy rozwoju zarodka, wymienia listki zarodkowe, wyróżnia zwierzęta pierwo- i wtórouste;
  - 14) przedstawia rolę błon płodowych w rozwoju zarodka kręgowców lądowych.

V. Budowa i funkcjonowanie organizmu człowieka.

1. Hierarchiczna budowa organizmu człowieka (tkanki, narządy, układy narządów). Zdający:
  - 1) rozpoznaje (na ilustracji, rysunku, według opisu itd.) tkanki budujące ciało człowieka oraz podaje ich funkcję i lokalizację w organizmie człowieka;
  - 2) przedstawia układy narządów człowieka oraz określa ich podstawowe funkcje, wykazuje cechy budowy narządów będące ich adaptacją do pełnionych funkcji.
2. Homeostaza organizmu człowieka. Zdający:
  - 1) przedstawia mechanizmy i narządy odpowiedzialne za utrzymanie wybranych parametrów środowiska wewnętrznego na określonym poziomie (wyjaśnia regulację stałej temperatury ciała, rolę stałości składu płynów ustrojowych, np. stężenia glukozy we krwi, stałości ciśnienia krwi).

3. Układ ruchu. Zdający:
  - 1) analizuje budowę szkieletu człowieka;
  - 2) analizuje budowę różnych połączeń kości (stawy, szwy, chrząstko zrosty) pod względem pełnionej funkcji oraz wymienia ich przykłady;
  - 3) przedstawia antagonizm pracy mięśni szkieletowych;
  - 4) porównuje budowę i działanie mięśni gładkich, poprzecznie prążkowanych szkieletowych oraz mięśnia sercowego;
  - 5) przedstawia budowę i wyjaśnia mechanizm skurczu sarkomeru;
  - 6) analizuje procesy pozyskiwania energii w mięśniach (rola fosfokreatyny, oddychanie beztlenowe, rola mioglobiny, oddychanie tlenowe) i wyjaśnia mechanizm powstawania deficytu tlenowego.
4. Układ pokarmowy i przebieg procesów trawiennych. Zdający:
  - 1) omawia budowę poszczególnych elementów układu pokarmowego oraz przedstawia związek pomiędzy budową a pełnioną funkcją;
  - 2) podaje źródła, funkcje i wyjaśnia znaczenie składników pokarmowych dla prawidłowego rozwoju i funkcjonowania organizmu ze szczególnym uwzględnieniem roli witamin, soli mineralnych, aminokwasów egzogennych, nienasyconych kwasów tłuszczowych i błonnika;
  - 3) przedstawia i porównuje proces trawienia, wchłaniania i transportu białek, cukrów i tłuszczów;
  - 4) analizuje związek pomiędzy dietą i trybem życia a stanem zdrowia (otyłość i jej następstwa zdrowotne, cukrzyca).
5. Układ oddechowy. Zdający:
  - 1) opisuje budowę i funkcje narządów wchodzących w skład układu oddechowego;
  - 2) wyjaśnia znaczenie oddychania tlenowego dla organizmu;
  - 3) przedstawia mechanizm wymiany gazowej w tkankach i w płucach oraz określa rolę klatki piersiowej i przepony w tym procesie;
  - 4) określa rolę krwi w transporcie tlenu i dwutlenku węgla;
  - 5) analizuje wpływ czynników zewnętrznych na stan i funkcjonowanie układu oddechowego (alergie, bierne i czynne palenie tytoniu, pyłowe zanieczyszczenia powietrza).
6. Układ krwionośny. Zdający:
  - 1) charakteryzuje budowę serca i naczyń krwionośnych, wskazuje ich cechy adaptacyjne do pełnionych funkcji;
  - 2) wykazuje współdziałanie układu krwionośnego z innymi układami (limfatycznym, pokarmowym, wydalniczym, dokrewnym);
  - 3) przedstawia krążenie krwi w obiegu płucnym i ustrojowym (z uwzględnieniem przystosowania w budowie naczyń krwionośnych i występowania różnych rodzajów sieci naczyń włosowatych);
  - 4) charakteryzuje funkcje poszczególnych składników krwi (krwinki, płytki, przeciwciała);
  - 5) przedstawia główne grupy krwi w układzie ABO oraz czynnik Rh;
  - 6) analizuje związek pomiędzy dietą i trybem życia a stanem i funkcjonowaniem układu krwionośnego (miażdżyca, zawał serca).
7. Układ odpornościowy. Zdający:
  - 1) opisuje elementy układu odpornościowego człowieka;
  - 2) przedstawia reakcję odpornościową humoralną i komórkową, swoistą i nieswoistą;
  - 3) wyjaśnia, co to jest konflikt serologiczny i zgodność tkankowa;
  - 4) przedstawia immunologiczne podłoże alergii, wymienia najczęstsze alergeny (roztocza, pyłki, arachidy itd.);
  - 5) opisuje sytuacje, w których występuje niedobór odporności (immunosupresja po przeszczepach, AIDS itd.), i przedstawia związane z tym zagrożenia;
  - 6) wyjaśnia, co to są choroby autoimmunizacyjne.

8. Układ wydalniczy. Zdający:
  - 1) wyjaśnia istotę procesu wydalania oraz wymienia substancje, które są wydalane z organizmu człowieka;
  - 2) przedstawia budowę i funkcję poszczególnych narządów układu wydalniczego (nerki, moczowody, pęcherz moczowy, cewka moczowa);
  - 3) przedstawia sposób funkcjonowania nefronu oraz porównuje składniki moczu pierwotnego i ostatecznego.
9. Układ nerwowy. Zdający:
  - 1) opisuje budowę i funkcje mózgu, rdzenia kręgowego i nerwów;
  - 2) przedstawia rolę układu autonomicznego współczulnego i przywspółczulnego;
  - 3) przedstawia istotę procesu powstawania i przewodzenia impulsu nerwowego;
  - 4) wymienia przykłady i opisuje rolę przekaźników nerwowych w komunikacji w układzie nerwowym;
  - 5) opisuje łuk odruchowy oraz wymienia rodzaje odruchów i przedstawia rolę odruchów warunkowych w procesie uczenia się.
10. Narządy zmysłów. Zdający:
  - 1) klasyfikuje receptory ze względu na rodzaj bodźca, przedstawia ich funkcje oraz przedstawia lokalizację receptorów w organizmie człowieka;
  - 2) przedstawia budowę oka i ucha oraz wyjaśnia sposób ich działania (omawia drogę bodźca).
11. Budowa i funkcje skóry. Zdający:
  - 1) opisuje budowę skóry i wykazuje zależność pomiędzy budową a funkcjami skóry (ochronna, termoregulacyjna, wydzielnicza, zmysłowa);
  - 2) przedstawia podstawowe zasady profilaktyki chorób skóry (trądzik, kontrola zmian skórnych, wpływ promieniowania UV na stan skóry i rozwój chorób nowotworowych skóry).
12. Układ dokrewny. Zdający:
  - 1) klasyfikuje hormony według kryterium budowy chemicznej oraz przedstawia wpływ hormonów peptydowych i sterydowych na komórki docelowe;
  - 2) wymienia gruczoły dokrewne, podaje ich lokalizację i przedstawia ich rolę w regulacji procesów życiowych;
  - 3) wyjaśnia mechanizmy homeostazy (w tym mechanizm sprzężenia zwrotnego ujemnego) i ilustruje przykładami wpływ hormonów na jej utrzymanie;
  - 4) wykazuje nadrzędną rolę podwzgórza i przysadki mózgowej w regulacji hormonalnej (opisuje mechanizm sprzężenia zwrotnego między przysadką mózgową a gruczołem podległym na przykładzie tarczycy);
  - 5) wyjaśnia mechanizm antagonistycznego działania niektórych hormonów na przykładzie insuliny i glukagonu oraz kalcytoniny i parathormonu;
  - 6) wyjaśnia działanie adrenaliny i podaje przykłady sytuacji, w których jest ona wydzielana;
  - 7) analizuje działanie hormonów odpowiedzialnych za dojrzewanie i rozród człowieka.
13. Układ rozrodczy. Zdający:
  - 1) charakteryzuje przebieg dojrzewania fizycznego człowieka;
  - 2) przedstawia budowę i funkcje żeńskich i męskich narządów płciowych;
  - 3) analizuje przebieg procesu spermatogenezy i oogenezy;
  - 4) przedstawia przebieg cyklu menstruacyjnego;
  - 5) przedstawia fizjologię zapłodnienia.
14. Rozwój człowieka. Zdający:
  - 1) opisuje metody wykorzystywane w planowaniu rodziny;
  - 2) wyjaśnia istotę badań prenatalnych oraz podaje przykłady sytuacji, w których warto z nich skorzystać;
  - 3) opisuje przebieg kolejnych faz rozwoju zarodka i płodu, z uwzględnieniem roli łożyska, oraz wyjaśnia wpływ różnych czynników na prawidłowy przebieg ciąży;

- 4) przedstawia etapy ontogenezy człowieka (od narodzin po starość).

VI. Genetyka i biotechnologia.

1. Kwasy nukleinowe. Zdający:
  - 1) przedstawia budowę nukleotydów;
  - 2) przedstawia strukturę podwójnej helisy i określa rolę wiązań wodorowych w jej utrzymaniu;
  - 3) wykazuje rolę podwójnej helisy w replikacji DNA oraz określa polimerazę DNA jako enzym odpowiedzialny za replikację; uzasadnia znaczenie sposobu syntezy DNA (replikacji semikonserwatywnej) dla dziedziczenia informacji;
  - 4) opisuje i porównuje strukturę i funkcję cząsteczek DNA i RNA;
  - 5) przedstawia podstawowe rodzaje RNA występujące w komórce (mRNA, rRNA i tRNA) oraz określa ich rolę.
2. Cykl komórkowy. Zdający:
  - 1) przedstawia organizację DNA w genomie (helisa, nukleosom, chromatyda, chromosom);
  - 2) opisuje cykl komórkowy, wymienia etap, w którym zachodzi replikacja DNA, uzasadnia konieczność podwojenia ilości DNA przed podziałem komórki;
  - 3) opisuje budowę chromosomu (metafazowego), podaje podstawowe cechy kariotypu organizmu diploidalnego;
  - 4) podaje różnicę między podziałem mitotycznym a mejotycznym i wyjaśnia biologiczne znaczenie obu typów podziału;
  - 5) analizuje nowotwory jako efekt mutacji zaburzających regulację cyklu komórkowego.
3. Informacja genetyczna i jej ekspresja. Zdający:
  - 1) wyjaśnia sposób kodowania porządku aminokwasów w białku za pomocą kolejności nukleotydów w DNA, posługuje się tabelą kodu genetycznego;
  - 2) przedstawia poszczególne etapy prowadzące od DNA do białka (transkrypcja, translacja), uwzględniając rolę poszczególnych typów RNA oraz rybosomów;
  - 3) przedstawia proces potranskrypcyjnej obróbki RNA u organizmów eukariotycznych.
4. Genetyka mendlowska. Zdający:
  - 1) wyjaśnia i stosuje podstawowe pojęcia genetyki klasycznej (allel, allel dominujący, allel recesywny, locus, homozygota, heterozygota, genotyp, fenotyp);
  - 2) przedstawia i stosuje prawa Mendla;
  - 3) zapisuje i analizuje krzyżówki jednogenowe i dwugenowe (z dominacją zupełną i niezupełną oraz allelami wielokrotnymi, posługując się szachownicą Punnetta) oraz określa prawdopodobieństwo wystąpienia poszczególnych genotypów i fenotypów w pokoleniach potomnych;
  - 4) opisuje sprzężenia genów (w tym sprzężenia z płcią) i przedstawia sposoby ich mapowania na chromosomie;
  - 5) przedstawia sposób dziedziczenia płci u człowieka, analizuje drzewa rodowe, w tym dotyczące występowania chorób genetycznych człowieka.
5. Zmienność genetyczna. Zdający:
  - 1) określa źródła zmienności genetycznej (mutacje, rekombinacja);
  - 2) podaje przykłady zachodzenia rekombinacji genetycznej (mejoza);
  - 3) rozróżnia mutacje genowe: punktowe, delecje i insercje i określa ich możliwe skutki;
  - 4) definiuje mutacje chromosomowe i określa ich możliwe skutki.
6. Choroby genetyczne. Zdający:
  - 1) podaje przykłady chorób genetycznych człowieka wywołanych przez mutacje genowe (fenyloketonuria, hemofilia, choroba Huntingtona);
  - 2) podaje przykłady chorób genetycznych wywoływanych przez mutacje chromosomowe i określa te mutacje (zespół Downa).
7. Biotechnologia molekularna, inżynieria genetyczna i medycyna molekularna. Zdający:

- 1) przedstawia najważniejsze typy enzymów stosowanych w inżynierii genetycznej (enzymy restrykcyjne, ligazy, polimerazy DNA);
- 2) przedstawia istotę procedur inżynierii genetycznej (izolacji i wprowadzania obcego genu do organizmu);
- 3) przedstawia zasadę metody PCR (łańcuchowej reakcji polimerazy) i jej zastosowanie;
- 4) przedstawia sposoby oraz cele otrzymywania transgenicznych bakterii, roślin i zwierząt;
- 5) przedstawia różnorodne zastosowania metod genetycznych, m.in. w kryminalistyce i sądownictwie, diagnostyce medycznej i badaniach ewolucyjnych.

VII. Ekologia.

1. Nisza ekologiczna. Zdający:

- 1) przedstawia podstawowe elementy niszy ekologicznej organizmu, rozróżniając zakres tolerancji organizmu względem warunków (czynników) środowiska oraz zbiór niezbędnych mu zasobów;
- 2) określa środowisko życia organizmu, mając podany jego zakres tolerancji na określone czynniki (np. temperaturę, wilgotność, stężenie tlenków siarki w powietrzu);
- 3) przedstawia rolę organizmów o wąskim zakresie tolerancji na czynniki środowiska w monitorowaniu jego zmian, zwłaszcza powodowanych przez działalność człowieka, podaje przykłady takich organizmów wskaźnikowych.

2. Populacja. Zdający:

- 1) analizuje strukturę wiekową i przestrzenną populacji określonego gatunku;
- 2) przedstawia przyczyny konkurencji wewnątrzgatunkowej i przewiduje jej skutki.

3. Zależności międzygatunkowe. Zdający:

- 1) przedstawia źródło konkurencji między gatunkowej, jakim jest korzystanie przez różne organizmy z tych samych zasobów środowiska;
- 2) przedstawia skutki konkurencji między gatunkowej w postaci zawężenia się nisz ekologicznych konkurentów lub wypierania jednego gatunku z części jego arealu przez drugi;
- 3) przedstawia podobieństwa i różnice między drapieżnictwem, roślinożernością i pasożytnictwem;
- 4) wykazuje rolę zależności mutualistycznych (fakultatywnych i obligatoryjnych jedno- lub obustronnie) w przyrodzie, posługując się uprzednio poznanymi przykładami (mikoryza, współżycie korzeni roślin z bakteriami wiążącymi azot, przenoszenie pyłku roślin przez zwierzęta odżywiające się nektarem itd.);
- 5) podaje przykłady komensalizmu.

4. Struktura i funkcjonowanie ekosystemu. Zdający:

- 1) przedstawia rolę organizmów tworzących biocenozę w kształtowaniu biotopu (proces glebotwórczy, mikroklimat);
- 2) określa rolę zależności pokarmowych w ekosystemie, przedstawia je w postaci łańcuchów i sieci pokarmowych, analizuje przedstawione (w postaci schematu, opisu itd.) sieci i łańcuchy pokarmowe.

5. Przepływ energii i krążenie materii w przyrodzie. Zdający:

- 1) wyróżnia poziomy troficzne producentów i konsumentów materii organicznej, a wśród tych ostatnich - roślinożerców, drapieżców (kolejnych rzędów) oraz destruentów;
- 2) wyjaśnia, dlaczego wykres ilustrujący ilość energii przepływającej przez poziomy troficzne od roślin do drapieżców ostatniego rzędu ma postać piramidy;
- 3) wykazuje rolę, jaką w krążeniu materii odgrywają różne organizmy odżywiające się szczątkami innych organizmów;
- 4) opisuje obieg węgla w przyrodzie, wskazuje główne źródła jego dopływu i odpływu;
- 5) opisuje obieg azotu w przyrodzie, określa rolę różnych grup bakterii w obiegu tego pierwiastka.

VIII. Różnorodność biologiczna Ziemi. Zdający:

- 1) wyjaśnia rozmieszczenie biomów na kuli ziemskiej, odwołując się do zróżnicowania czynników klimatycznych;
- 2) przedstawia wpływ człowieka na różnorodność biologiczną, podaje przykłady tego wpływu (zagrożenie gatunków rodzimych, introdukcja gatunków obcych);
- 3) uzasadnia konieczność stosowania ochrony czynnej dla zachowania wybranych gatunków i ekosystemów.

IX. Ewolucja.

1. Źródła wiedzy o mechanizmach i przebiegu ewolucji. Zdający:

- 1) przedstawia podstawowe źródła wiedzy o mechanizmach i przebiegu ewolucji (budowa, rozwój i zapis genetyczny organizmów, skamieniałości, obserwacje doboru w naturze);
- 2) podaje przykłady działania doboru naturalnego (melanizm przemysłowy, uzyskiwanie przez bakterie oporności na antybiotyki itp.);
- 3) przedstawia znaczenie skamieniałości jako bezpośredniego źródła wiedzy o przebiegu ewolucji organizmów;
- 4) odczytuje z drzewa filogenetycznego relację pokrewieństwa ewolucyjnego gatunków, zapisuje taką relację przedstawioną w formie opisu, schematu lub klasyfikacji.

2. Dobór naturalny. Zdający:

- 1) wykazuje rolę mutacji i rekombinacji genetycznej w powstawaniu zmienności, która jest surowcem ewolucji;
- 2) przedstawia mechanizm działania doboru naturalnego i jego rodzaje (stabilizujący, kierunkowy, różnicujący), omawia skutki doboru w postaci powstawania adaptacji u organizmów.

3. Elementy genetyki populacji. Zdający:

- 1) definiuje pulę genową populacji;
- 2) przedstawia prawo Hardy'ego-Weinberga i stosuje je do rozwiązywania prostych zadań (jeden locus, dwa allele);
- 3) wykazuje, że na poziomie genetycznym efektem doboru naturalnego są zmiany częstości genów w populacji;
- 4) wyjaśnia, dlaczego mimo działania doboru naturalnego w populacji ludzkiej utrzymują się allele warunkujące choroby genetyczne - recesywne (np. mukowiscydoza), współdominujące (np. anemia sierpowata), dominujące (np. płasawica Huntingtona);
- 5) przedstawia warunki, w których zachodzi dryf genetyczny i omawia jego skutki.

4. Powstawanie gatunków. Zdający:

- 1) wyjaśnia, na czym polega biologiczna definicja gatunku (gatunek jako zamknięta pula genowa), rozróżnia gatunki biologiczne na podstawie wyników odpowiednich badań (przedstawionych w formie opisu, tabeli, schematu itd.);
- 2) przedstawia mechanizm powstawania gatunków wskutek izolacji geograficznej;
- 3) wyjaśnia różnicę między specjacją allopatryczną a sympatryczną.

5. Pochodzenie i rozwój życia na Ziemi. Zdający:

- 1) przedstawia rolę czynników zewnętrznych w przebiegu ewolucji (dryf kontynentów);
- 2) opisuje warunki, w jakich zachodzi radiacja adaptacyjna oraz ewolucja zbieżna; podaje przykłady konwergencji i dywergencji; identyfikuje konwergencje i dywergencje na podstawie schematu, rysunku, opisu itd.

6. Antropogeneza. Zdający:

- 1) przedstawia podobieństwa i różnice między człowiekiem a innymi naczelnymi, zwłaszcza małpami człekokształtnymi;
- 2) przedstawia zmiany, jakie zaszły w trakcie ewolucji człowieka.

Zalecane doświadczenia, obserwacje i wycieczki. Zdający:

- 1) planuje i przeprowadza doświadczenie:
  - a) pokazujące aktywność wybranego enzymu (np. katalazy z bulwy ziemniaka, proteinazy z soku kiwi lub ananasa),
  - b) badające wpływ wybranego czynnika (np. światła, temperatury) na intensywność fotosyntezy (np. mierzoną wydzielaniem tlenu).

EGZAMIN MATURALNY Z CHEMII

III etap edukacyjny

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Pozyskiwanie, przetwarzanie i tworzenie informacji.

Zdający pozyskuje i przetwarza informacje z różnorodnych źródeł z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych.

II. Rozumowanie i zastosowanie nabytej wiedzy do rozwiązywania problemów.

Zdający opisuje właściwości substancji i wyjaśnia przebieg prostych procesów chemicznych; zna związek właściwości różnorodnych substancji z ich zastosowaniami i ich wpływ na środowisko naturalne; wykonuje proste obliczenia dotyczące praw chemicznych.

III. Opanowanie czynności praktycznych.

Zdający bezpiecznie posługuje się prostym sprzętem laboratoryjnym i podstawowymi odczynnikami chemicznymi; projektuje i przeprowadza proste doświadczenia chemiczne.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Substancje i ich właściwości. Zdający:

- 1) opisuje właściwości substancji będących głównymi składnikami stosowanych na co dzień produktów np. soli kamiennej, cukru, mąki, wody, miedzi, żelaza; wykonuje doświadczenia, w których bada właściwości wybranych substancji;
- 2) przeprowadza obliczenia z wykorzystaniem pojęć: masa, gęstość i objętość;
- 3) obserwuje mieszanie się substancji; opisuje ziarnistą budowę materii; tłumaczy, na czym polega zjawisko dyfuzji, rozpuszczania, mieszania, zmiany stanu skupienia;
- 4) wyjaśnia różnice pomiędzy pierwiastkiem a związkiem chemicznym;
- 5) klasyfikuje pierwiastki na metale i niemetale; odróżnia metale od niemetali na podstawie ich właściwości;
- 6) opisuje cechy mieszanin jednorodnych i niejednorodnych;
- 7) opisuje proste metody rozdziału mieszanin i wskazuje te różnice między właściwościami fizycznymi składników mieszaniny, które umożliwiają ich rozdzielenie; sporządza mieszaniny i rozdziela je na składniki (np. wody i piasku, wody i soli kamiennej, kredy i soli kamiennej, siarki i opiłków żelaza, wody i oleju jadalnego, wody i atramentu).

2. Wewnętrzna budowa materii. Zdający:

- 1) odczytuje z układu okresowego podstawowe informacje o pierwiastkach (symbol, nazwę, liczbę atomową, masę atomową, rodzaj pierwiastka - metal lub niemetal);
- 2) opisuje i charakteryzuje skład atomu (jądro: protony i neutrony, elektrony); definiuje elektrony walencyjne;
- 3) ustala liczbę protonów, elektronów i neutronów w atomie danego pierwiastka, gdy dana jest liczba atomowa i masowa;
- 4) wyjaśnia związek pomiędzy podobieństwem właściwości pierwiastków zapisanych w tej samej grupie układu okresowego a budową atomów i liczbą elektronów walencyjnych;
- 5) definiuje pojęcie izotopu, wyjaśnia różnice w budowie atomów izotopów wodoru;
- 6) opisuje, czym różni się atom od cząsteczki; interpretuje zapisy H_2 , $2H$, $2H_2$ itp.;
- 7) opisuje rolę elektronów walencyjnych w łączeniu się atomów;
- 8) na przykładzie cząsteczek H_2 , Cl_2 , N_2 , CO_2 , H_2O , HCl , NH_3 opisuje powstawanie wiązań atomowych (kwalencyjnych); zapisuje wzory sumaryczne i strukturalne tych cząsteczek;

- 9) ustala dla prostych związków dwupierwiastkowych, na przykładzie tlenków: nazwę na podstawie wzoru sumarycznego; wzór sumaryczny na podstawie nazwy.
3. Reakcje chemiczne. Zdający:
- 1) opisuje różnice w przebiegu zjawiska fizycznego i reakcji chemicznej; podaje przykłady zjawisk fizycznych i reakcji chemicznych zachodzących w otoczeniu człowieka; planuje i wykonuje doświadczenia ilustrujące zjawisko fizyczne i reakcję chemiczną;
  - 2) zapisuje odpowiednie równania; wskazuje substraty i produkty; dobiera współczynniki w równaniach reakcji chemicznych; obserwuje doświadczenia ilustrujące typy reakcji i formułuje wnioski;
  - 3) definiuje pojęcia: reakcje egzoenergetyczne (jako reakcje, którym towarzyszy wydzielanie się energii do otoczenia, np. procesy spalania) i reakcje endoenergetyczne (do przebiegu których energia musi być dostarczona, np. procesy rozkładu - pieczenie ciasta);
  - 4) oblicza masy cząsteczkowe prostych związków chemicznych; dokonuje prostych obliczeń związanych z zastosowaniem prawa stałości składu i prawa zachowania masy.
4. Powietrze i inne gazy. Zdający:
- 1) wykonuje lub obserwuje doświadczenie potwierdzające, że powietrze jest mieszaniną; opisuje skład i właściwości powietrza;
  - 2) opisuje właściwości fizyczne i chemiczne azotu, tlenu, wodoru, tlenku węgla(IV); planuje i wykonuje doświadczenia dotyczące badania właściwości wymienionych gazów;
  - 3) pisze równania reakcji otrzymywania: tlenu, wodoru i tlenku węgla(IV) (np. rozkład wody pod wpływem prądu elektrycznego, spalanie węgla);
  - 4) opisuje rdzewienie żelaza i proponuje sposoby zabezpieczania produktów zawierających w swoim składzie żelazo przed rdzewieniem;
  - 5) planuje i wykonuje doświadczenie pozwalające wykryć CO_2 w powietrzu wydychanym z płuc.
5. Woda i roztwory wodne. Zdający:
- 1) bada zdolność do rozpuszczania się różnych substancji w wodzie;
  - 2) opisuje budowę cząsteczki wody; wyjaśnia, dlaczego woda dla jednych substancji jest rozpuszczalnikiem, a dla innych nie; podaje przykłady substancji, które rozpuszczają się w wodzie, tworząc roztwory właściwe; podaje przykłady substancji, które nie rozpuszczają się w wodzie, tworząc koloidy i zawiesiny;
  - 3) planuje i wykonuje doświadczenia wykazujące wpływ różnych czynników na szybkość rozpuszczania substancji stałych w wodzie;
  - 4) opisuje różnice pomiędzy roztworem rozcieńczonym, stężonym, nasyconym i nienasyconym;
  - 5) odczytuje rozpuszczalność substancji z wykresu jej rozpuszczalności; oblicza ilość substancji, którą można rozpuścić w określonej ilości wody w podanej temperaturze.
6. Kwasy i zasady. Zdający:
- 1) definiuje pojęcia: wodorotlenku, kwasu; rozróżnia pojęcia wodorotlenek i zasada; zapisuje wzory sumaryczne najprostszych wodorotlenków: NaOH , KOH , Ca(OH)_2 , Al(OH)_3 i kwasów: HCl , H_2SO_4 , H_2SO_3 , HNO_3 , H_2CO_3 , H_3PO_4 , H_2S ;
  - 2) opisuje budowę wodorotlenków i kwasów;
  - 3) planuje i/lub wykonuje doświadczenia, w wyniku których można otrzymać wodorotlenek, kwas beztlenowy i tlenowy (np. NaOH , Ca(OH)_2 , Al(OH)_3 , HCl , H_2SO_3); zapisuje odpowiednie równania reakcji;
  - 4) opisuje właściwości i wynikające z nich zastosowania niektórych wodorotlenków i kwasów;
  - 5) wyjaśnia, na czym polega dysocjacja elektrolityczna zasad i kwasów; zapisuje równania dysocjacji elektrolitycznej zasad i kwasów; definiuje kwasy i zasady (zgodnie z teorią Arrheniusa);

- 6) wskazuje na zastosowania wskaźników (fenoloftaleiny, wskaźnika uniwersalnego); rozróżnia doświadczalnie kwasy i zasady za pomocą wskaźników;
  - 7) wymienia rodzaje odczynu roztworu i przyczyny odczynu kwasowego, zasadowego i obojętnego.
7. Sole. Zdający:
- 1) wykonuje doświadczenie i wyjaśnia przebieg reakcji zobojętniania (np. $\text{HCl} + \text{NaOH}$);
  - 2) pisze wzory sumaryczne soli: chlorków, siarczanów(VI), azotanów(V), węglanów, fosforanów(V), siarczków; tworzy nazwy soli na podstawie wzorów i odwrotnie;
  - 3) pisze równania reakcji dysocjacji elektrolitycznej wybranych soli;
  - 4) pisze równania reakcji otrzymywania soli (reakcje: kwas + wodorotlenek metalu, kwas + tlenek metalu, kwas + metal, wodorotlenek metalu + tlenek niemetalu);
  - 5) wyjaśnia pojęcie reakcji strąceniowej; projektuje i wykonuje doświadczenie pozwalające otrzymywać sole w reakcjach strąceniowych, pisze odpowiednie równania reakcji w sposób cząsteczkowy i jonowy; na podstawie tabeli rozpuszczalności soli i wodorotlenków wnioskuje o wyniku reakcji strąceniowej.
8. Węgiel i jego związki z wodorem. Zdający:
- 1) definiuje pojęcia: węglowodory nasycone i nienasycone;
  - 2) tworzy wzór ogólny szeregu homologicznego alkanów (na podstawie wzorów trzech kolejnych alkanów) i układa wzór sumaryczny alkanu o podanej liczbie atomów węgla; rysuje wzory strukturalne i półstrukturalne alkanów;
  - 3) obserwuje i opisuje właściwości fizyczne i chemiczne (reakcje spalania) alkanów na przykładzie metanu i etanu;
  - 4) wyjaśnia zależność pomiędzy długością łańcucha węglowego a stanem skupienia alkanu;
  - 5) podaje wzory ogólne szeregów homologicznych alkenów i alkinów; podaje zasady tworzenia nazw alkenów i alkinów w oparciu o nazwy alkanów;
  - 6) opisuje właściwości (spalanie, przyłączanie bromu i wodoru) oraz zastosowania etenu i etynu;
  - 7) projektuje doświadczenie pozwalające odróżnić węglowodory nasycone od nienasyconych.
9. Pochodne węglowodorów. Substancje chemiczne o znaczeniu biologicznym. Zdający:
- 1) tworzy nazwy prostych alkoholi i pisze ich wzory sumaryczne i strukturalne;
  - 2) bada właściwości etanolu; opisuje właściwości i zastosowania metanolu i etanolu; zapisuje równania reakcji spalania metanolu i etanolu; opisuje negatywne skutki działania alkoholu etylowego na organizm ludzki;
  - 3) zapisuje wzór sumaryczny i strukturalny glicerolu; bada i opisuje właściwości glicerolu; wymienia jego zastosowania;
  - 4) pisze wzory prostych kwasów karboksylowych i podaje ich nazwy zwyczajowe i systematyczne;
  - 5) bada i opisuje właściwości kwasu octowego (reakcja dysocjacji elektrolitycznej, reakcja z zasadami, metalami i tlenkami metali);
  - 6) wyjaśnia, na czym polega reakcja estryfikacji; zapisuje równania reakcji pomiędzy prostymi kwasami karboksylowymi i alkoholami jednowodorotlenowymi; tworzy nazwy estrów pochodzących od podanych nazw kwasów i alkoholi; planuje i wykonuje doświadczenie pozwalające otrzymać ester o podanej nazwie;
  - 7) podaje nazwy wyższych kwasów karboksylowych nasyconych (palmitynowy, stearynowy) i nienasyconych (oleinowy) i zapisuje ich wzory;
  - 8) opisuje właściwości długołańcuchowych kwasów karboksylowych; projektuje doświadczenie, które pozwoli odróżnić kwas oleinowy od palmitynowego lub stearynowego;

- 9) klasyfikuje tłuszcze pod względem pochodzenia, stanu skupienia i charakteru chemicznego; opisuje właściwości fizyczne tłuszczów; projektuje doświadczenie pozwalające odróżnić tłuszcz nienasycony od nasyconego;
- 10) opisuje budowę i właściwości fizyczne i chemiczne pochodnych węglowodorów zawierających azot na przykładzie amin (metyloaminy) i aminokwasów (glicyny);
- 11) wymienia pierwiastki, których atomy wchodzi w skład cząsteczek białek; definiuje białka jako związki powstające z aminokwasów;
- 12) bada zachowanie się białka pod wpływem ogrzewania, stężonego etanolu, kwasów i zasad, soli metali ciężkich (np. CuSO_4) i soli kuchennej; opisuje różnice w przebiegu denaturacji i koagulacji białek; wylicza czynniki, które wywołują te procesy; wykrywa obecność białka w różnych produktach spożywczych;
- 13) wymienia pierwiastki, których atomy wchodzi w skład cząsteczek cukrów; dokonuje podziału cukrów na proste i złożone;
- 14) podaje wzór sumaryczny glukozy i fruktozy; bada i opisuje właściwości fizyczne glukozy; wskazuje na jej zastosowania;
- 15) podaje wzór sumaryczny sacharozy; bada i opisuje właściwości fizyczne sacharozy; wskazuje na jej zastosowania; zapisuje równanie reakcji sacharozy z wodą (za pomocą wzorów sumarycznych);
- 16) opisuje występowanie skrobi i celulozy w przyrodzie; wymienia różnice w ich właściwościach; opisuje znaczenie i zastosowania tych cukrów; wykrywa obecność skrobi w różnych produktach spożywczych.

IV etap edukacyjny (poziom podstawowy i rozszerzony)

POZIOM PODSTAWOWY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Wykorzystanie, przetwarzanie i tworzenie informacji.

Zdający korzysta z chemicznych tekstów źródłowych, pozyskuje, analizuje, ocenia i przetwarza informacje pochodzące z różnych źródeł, ze szczególnym uwzględnieniem mediów i Internetu.

II. Rozumowanie i zastosowanie nabytej wiedzy do rozwiązywania problemów.

Zdający zdobywa wiedzę chemiczną w sposób badawczy - obserwuje, sprawdza, weryfikuje, wnioskuje i uogólnia; wykazuje związek składu chemicznego, budowy i właściwości substancji z ich zastosowaniami; posługuje się zdobytą wiedzą chemiczną w życiu codziennym w kontekście dbałości o własne zdrowie i ochrony środowiska naturalnego.

III. Opanowanie czynności praktycznych.

Zdający bezpiecznie posługuje się sprzętem laboratoryjnym i odczynnikami chemicznymi; projektuje i przeprowadza doświadczenia chemiczne.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Materiały i tworzywa pochodzenia naturalnego. Zdający:

- 1) opisuje rodzaje skał wapiennych (wapień, marmur, kreda), ich właściwości i zastosowania; projektuje wykrycie skał wapiennych wśród innych skał i minerałów; zapisuje równania reakcji;
- 2) zapisuje wzory hydratów i soli bezwodnych (CaSO_4 , $(\text{CaSO}_4)_x \cdot \text{H}_2\text{O}$ i $\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$); podaje ich nazwy; opisuje różnice we właściwościach hydratów i substancji bezwodnych; przewiduje zachowanie się hydratów podczas ogrzewania i weryfikuje swoje przewidywania poprzez

- doświadczenie; wymienia zastosowania skał gipsowych; wyjaśnia proces twardnienia zaprawy gipsowej (zapisuje odpowiednie równanie reakcji);
- 3) wyjaśnia pojęcie alotropii pierwiastków; na podstawie znajomości budowy diamentu, grafitu i fullerenów tłumaczy ich właściwości i zastosowania.
2. Chemia środków czystości. Zdający:
- 1) wyjaśnia, na czym polega proces usuwania brudu, i bada wpływ twardości wody na powstawanie związków trudno rozpuszczalnych; zaznacza fragmenty hydrofobowe i hydrofilowe we wzorach cząsteczek substancji powierzchniowo czynnych;
  - 2) wskazuje na charakter chemiczny składników środków do mycia szkła, przetykania rur, czyszczenia metali i biżuterii w aspekcie zastosowań tych produktów; stosuje te środki z uwzględnieniem zasad bezpieczeństwa;
  - 3) opisuje tworzenie się emulsji, ich zastosowania.
3. Chemia wspomaga nasze zdrowie. Chemia w kuchni. Zdający:
- 1) tłumaczy, na czym mogą polegać i od czego zależeć lecznicze i toksyczne właściwości substancji chemicznych (dawka, rozpuszczalność w wodzie, rozdrobnienie, sposób przenikania do organizmu) aspiryny, nikotyny, alkoholu etylowego;
  - 2) opisuje procesy fermentacyjne zachodzące podczas wyrabiania ciasta i pieczenia chleba, produkcji wina, otrzymywania kwaśnego mleka, jogurtów, serów; zapisuje równania reakcji fermentacji alkoholowej i octowej;
  - 3) wyjaśnia przyczyny psucia się żywności i proponuje sposoby zapobiegania temu procesowi; przedstawia znaczenie i konsekwencje stosowania dodatków do żywności w tym konserwantów.
4. Paliwa - obecnie i w przyszłości. Zdający:
- 1) podaje przykłady surowców naturalnych wykorzystywanych do uzyskiwania energii (bezpośrednio i po przetworzeniu);
  - 2) opisuje przebieg destylacji ropy naftowej i węgla kamiennego; wymienia nazwy produktów tych procesów i uzasadnia ich zastosowania;
  - 3) wyjaśnia pojęcie liczby oktanowej (LO) i podaje sposoby zwiększania LO benzyny; tłumaczy, na czym polega kraking oraz reforming, i uzasadnia konieczność prowadzenia tych procesów w przemyśle;
  - 4) analizuje wpływ różnorodnych sposobów uzyskiwania energii na stan środowiska przyrodniczego.
5. Chemia opakowań i odzieży. Zdający:
- 1) klasyfikuje włókna na naturalne (białkowe i celulozowe), sztuczne i syntetyczne, wskazuje ich zastosowania; opisuje wady i zalety; uzasadnia potrzebę stosowania tych włókien.

POZIOM ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Wykorzystanie i tworzenie informacji.

Zdający korzysta z chemicznych tekstów źródłowych, biegłe wykorzystuje nowoczesne technologie informatyczne do pozyskiwania, przetwarzania, tworzenia i prezentowania informacji. Krytycznie odnosi się do pozyskiwanych informacji.

II. Rozumowanie i zastosowanie nabytej wiedzy do rozwiązywania problemów.

Zdający rozumie podstawowe pojęcia, prawa i zjawiska chemiczne; opisuje właściwości najważniejszych pierwiastków i ich związków chemicznych; dostrzega zależność pomiędzy budową substancji a jej właściwościami fizycznymi i chemicznymi; stawia hipotezy dotyczące wyjaśniania problemów chemicznych i planuje eksperymenty dla ich weryfikacji; na ich podstawie samodzielnie formułuje i uzasadnia opinie i sądy.

III. Opanowanie czynności praktycznych.

Zdający bezpiecznie posługuje się sprzętem laboratoryjnym i odczynnikami chemicznymi; projektuje i przeprowadza doświadczenia chemiczne.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Atomy, cząsteczki i stechiometria chemiczna. Zdający:
  - 1) stosuje pojęcie mola (w oparciu o liczbę Avogadra);
  - 2) odczytuje w układzie okresowym masy atomowe pierwiastków i na ich podstawie oblicza masę molową związków chemicznych (nieorganicznych i organicznych) o podanych wzorach (lub nazwach);
  - 3) oblicza masę atomową pierwiastka na podstawie jego składu izotopowego;
  - 4) ustala wzór empiryczny i rzeczywisty związku chemicznego (nieorganicznego i organicznego) na podstawie jego składu wyrażonego w % masowych i masy molowej;
  - 5) dokonuje interpretacji jakościowej i ilościowej równania reakcji w ujęciu molowym, masowym i objętościowym (dla gazów);
  - 6) wykonuje obliczenia z uwzględnieniem wydajności reakcji i mola dotyczące: mas substratów i produktów (stechiometria wzorów i równań chemicznych), objętości gazów w warunkach normalnych.
2. Struktura atomu - jądro i elektrony. Zdający:
  - 1) określa liczbę cząstek elementarnych w atomie oraz skład jądra atomowego, na podstawie zapisu ${}^A_ZE$;
  - 2) stosuje zasady rozmieszczania elektronów na orbitalach w atomach pierwiastków wieloelektronowych;
  - 3) zapisuje konfiguracje elektronowe atomów pierwiastków do $Z=36$ i jonów o podanym ładunku, uwzględniając rozmieszczenie elektronów na podpowłokach (zapisy konfiguracji: pełne, skrócone i schematy klatkowe);
  - 4) określa przynależność pierwiastków do bloków konfiguracyjnych: s , p i d układu okresowego (konfiguracje elektronów walencyjnych);
  - 5) wskazuje na związek pomiędzy budową atomu a położeniem pierwiastka w układzie okresowym.
3. Wiązania chemiczne. Zdający:
  - 1) przedstawia sposób, w jaki atomy pierwiastków bloku s i p osiągają trwałe konfiguracje elektronowe (tworzenie jonów);
  - 2) stosuje pojęcie elektroujemności do określania (na podstawie różnicy elektroujemności i liczby elektronów walencyjnych atomów łączących się pierwiastków) rodzaju wiązania: jonowe, kowalencyjne (atomowe), kowalencyjne spolaryzowane (atomowe spolaryzowane), koordynacyjne;
  - 3) zapisuje wzory elektronowe typowych cząsteczek związków kowalencyjnych i jonów, z uwzględnieniem wiązań koordynacyjnych (np. wodoru, chloru, chlorowodoru, tlenku węgla(IV), amoniaku, metanu, etenu i etynu, NH_4^+ , H_3O^+);
  - 4) rozpoznaje typ hybrydyzacji (sp , sp^2 , sp^3) w prostych cząsteczkach związków nieorganicznych i organicznych;
  - 5) określa typ wiązania (σ i π) w prostych cząsteczkach;

- 6) opisuje i przewiduje wpływ rodzaju wiązania (jonowe, kowalencyjne, wodorowe, metaliczne) na właściwości fizyczne substancji nieorganicznych i organicznych.
4. Kinetyka i statyka chemiczna. Zdający:
    - 1) definiuje termin: szybkość reakcji (jako zmiana stężenia reagenta w czasie);
    - 2) szkicuje wykres zmian stężeń reagentów i szybkości reakcji w funkcji czasu;
    - 3) stosuje pojęcia: egzoenergetyczny, endoenergetyczny, energia aktywacji do opisu efektów energetycznych przemian;
    - 4) interpretuje zapis $\Delta H < 0$ i $\Delta H > 0$ do określenia efektu energetycznego reakcji;
    - 5) przewiduje wpływ: stężenia substratów, obecności katalizatora, stopnia rozdrobnienia substratów i temperatury na szybkość reakcji; planuje i przeprowadza odpowiednie doświadczenia;
    - 6) wykazuje się znajomością i rozumieniem pojęć: stan równowagi dynamicznej i stała równowagi; zapisuje wyrażenie na stałą równowagi podanej reakcji;
    - 7) stosuje regułę przekory do jakościowego określenia wpływu zmian temperatury, stężenia reagentów i ciśnienia na układ pozostający w stanie równowagi dynamicznej;
    - 8) klasyfikuje substancje do kwasów lub zasad zgodnie z teorią Brönsteda-Lowry'ego;
    - 9) interpretuje wartości stałej dysocjacji, pH, pK_w ;
    - 10) porównuje moc elektrolitów na podstawie wartości ich stałych dysocjacji.
  5. Roztwory i reakcje zachodzące w roztworach wodnych. Zdający:
    - 1) wykonuje obliczenia związane z przygotowaniem, rozcieńczaniem i zatężaniem roztworów z zastosowaniem pojęć stężenie procentowe i molowe;
    - 2) planuje doświadczenie pozwalające otrzymać roztwór o zadanym stężeniu procentowym i molowym;
    - 3) stosuje termin stopień dysocjacji dla ilościowego opisu zjawiska dysocjacji elektrolitycznej;
    - 4) przewiduje odczyn roztworu po reakcji (np. tlenku wapnia z wodą, tlenku siarki(VI) z wodą, wodorotlenku sodu z kwasem solnym) substancji zmieszanych w ilościach stechiometrycznych i niestechiometrycznych;
    - 5) uzasadnia (ilustrując równaniami reakcji) przyczynę kwasowego odczynu roztworów kwasów, zasadowego odczynu wodnych roztworów niektórych wodorotlenków (zasad) oraz odczynu niektórych roztworów soli (hydroliza);
    - 6) podaje przykłady wskaźników pH (fenoloftaleina, oranż metylowy, wskaźnik uniwersalny) i omawia ich zastosowanie; bada odczyn roztworu;
    - 7) pisze równania reakcji: zobojętniania, wytrącania osadów i hydrolizy soli w formie cząsteczkowej i jonowej (pełnej i skróconej);
    - 8) projektuje i przeprowadza doświadczenia pozwalające otrzymać różnymi metodami kwasy, wodorotlenki i sole.
  6. Reakcje utleniania i redukcji. Zdający:
    - 1) wykazuje się znajomością i rozumieniem pojęć: stopień utlenienia, utleniacz, reduktor, utlenianie, redukcja;
    - 2) oblicza stopnie utlenienia pierwiastków w jonie i cząsteczce związku nieorganicznego i organicznego;
    - 3) wskazuje utleniacz, reduktor, proces utleniania i redukcji w podanej reakcji redoks;
    - 4) przewiduje typowe stopnie utlenienia pierwiastków na podstawie konfiguracji elektronowej ich atomów;
    - 5) stosuje zasady bilansu elektronowego - dobiera współczynniki stechiometryczne w równaniach reakcji utleniania-redukcji (w formie cząsteczkowej i jonowej).
  7. Metale. Zdający:

- 1) opisuje podstawowe właściwości fizyczne metali i wyjaśnia je w oparciu o znajomość natury wiązania metalicznego;
  - 2) pisze równania reakcji ilustrujące typowe właściwości chemiczne metali wobec: tlenu (Mg, Ca, Al, Zn), wody (Na, K, Mg, Ca), kwasów nieutleniających (Na, K, Ca, Mg, Al, Zn, Fe, Mn, Cr), rozcieńczonych i stężonych roztworów kwasów utleniających (Al, Cu, Ag);
  - 3) analizuje i porównuje właściwości fizyczne i chemiczne metali grup 1. i 2.;
  - 4) opisuje właściwości fizyczne i chemiczne glinu; wyjaśnia, na czym polega pasywacja glinu i tłumaczy znaczenie tego zjawiska w zastosowaniu glinu w technice; planuje i wykonuje doświadczenie, którego przebieg pozwoli wykazać, że wodorotlenek glinu wykazuje charakter amfoteryczny;
  - 5) przewiduje kierunek przebiegu reakcji metali z kwasami i z roztworami soli, na podstawie danych zawartych w szeregu napięciowym metali;
  - 6) projektuje i przeprowadza doświadczenie, którego wynik pozwoli porównać aktywność chemiczną metali, np. miedzi i cynku;
  - 7) przewiduje produkty redukcji związków manganu(VII) w zależności od środowiska, a także dichromianu(VI) potasu w środowisku kwasowym; bilansuje odpowiednie równania reakcji.
8. Nietmetale. Zdający:
- 1) opisuje podobieństwa we właściwościach pierwiastków w grupach układu okresowego i zmienność właściwości w okresach - wskazuje położenie nietmetali;
  - 2) pisze równania reakcji ilustrujących typowe właściwości chemiczne nietmetali, w tym reakcje: tlenu z metalami (Mg, Ca, Al, Zn) i z nietmetalami (C, S, H₂, P), wodoru z nietmetalami (Cl₂, Br₂, O₂, N₂, S), chloru, bromu i siarki z metalami (Na, K, Mg, Ca, Fe, Cu);
  - 3) planuje i opisuje doświadczenia, w wyniku których można otrzymać wodór (reakcja aktywnych metali z wodą i/lub niektórych metali z niektórymi kwasami);
  - 4) planuje i opisuje doświadczenie, którego przebieg wykaże, że np. brom jest pierwiastkiem bardziej aktywnym niż jod, a mniej aktywnym niż chlor;
  - 5) opisuje typowe właściwości chemiczne wodoroków pierwiastków 17. grupy, w tym ich zachowanie wobec wody i zasad;
  - 6) projektuje i przeprowadza doświadczenia pozwalające otrzymać tlen w laboratorium (np. reakcja rozkładu H₂O₂ lub KMnO₄); zapisuje odpowiednie równania reakcji;
  - 7) zapisuje równania reakcji otrzymywania tlenków pierwiastków o liczbach atomowych od 1 do 20 - bez Na i K oraz gazów szlachetnych (synteza pierwiastków z tlenem, rozkład soli, np. CaCO₃) oraz rozkład wodorotlenków metali o liczbach atomowych 24, 25, 26, 29 i 30, np. Cu(OH)₂;
  - 8) opisuje typowe właściwości chemiczne tlenków pierwiastków o liczbach atomowych od 1 do 20 oraz 24, 25, 26, 29 i 30, w tym zachowanie wobec wody, kwasów i zasad (bez tlenku glinu); zapisuje odpowiednie równania reakcji;
  - 9) klasyfikuje tlenki ze względu na ich charakter chemiczny (kwasowy, zasadowy, amfoteryczny i obojętny); planuje i wykonuje doświadczenie, którego przebieg pozwoli wykazać charakter chemiczny tlenku;
  - 10) klasyfikuje poznane kwasy ze względu na ich skład (kwasy tlenowe i beztlenowe), moc i właściwości utleniające;
  - 11) opisuje typowe właściwości chemiczne kwasów, w tym zachowanie wobec metali, tlenków metali, wodorotlenków i soli kwasów o mniejszej mocy; planuje i przeprowadza odpowiednie doświadczenia (formułuje obserwacje i wnioski); ilustruje je równaniami reakcji.
9. Węglowodory. Zdający:
- 1) rysuje wzory strukturalne i półstrukturalne węglowodorów; podaje nazwę węglowodoru (alkanu, alkenu i alkinu - do 10 atomów węgla w cząsteczce) zapisanego wzorem strukturalnym lub półstrukturalnym;

- 2) ustala rzędowość atomów węgla w cząsteczce węglowodoru;
  - 3) posługuje się poprawną nomenklaturą węglowodorów (nasycone, nienasycone i aromatyczne) i ich fluorowcopochodnych; wykazuje się rozumieniem pojęć: szereg homologiczny, wzór ogólny, izomeria;
  - 4) rysuje wzory strukturalne i półstrukturalne izomerów konstytucyjnych, położenia podstawnika, izomerów optycznych węglowodorów i ich prostych fluorowcopochodnych o podanym wzorze sumarycznym; wśród podanych wzorów węglowodorów i ich pochodnych wskazuje izomery konstytucyjne; wyjaśnia zjawisko izomerii cis-trans; uzasadnia warunki wystąpienia izomerii cis-trans w cząsteczce związku o podanej nazwie lub o podanym wzorze strukturalnym (lub półstrukturalnym);
  - 5) określa tendencje zmian właściwości fizycznych (stanu skupienia, temperatury topnienia itp.) w szeregach homologicznych alkanów, alkenów i alkinów;
  - 6) opisuje właściwości chemiczne alkanów, na przykładzie następujących reakcji: spalanie, podstawianie (substytucja) atomu (lub atomów) wodoru przez atom (lub atomy) chloru albo bromu przy udziale światła (pisze odpowiednie równania reakcji);
  - 7) opisuje właściwości chemiczne alkenów, na przykładzie następujących reakcji: przyłączanie (addycja): H_2 , Cl_2 i Br_2 , HCl , i HBr , H_2O ; przewiduje produkty reakcji przyłączenia cząsteczek niesymetrycznych do niesymetrycznych alkenów na podstawie reguły Markownikowa (produkty główne i uboczne); zachowanie wobec zakwaszonego roztworu manganianu(VII) potasu, polimeryzacja; pisze odpowiednie równania reakcji;
  - 8) planuje ciąg przemian pozwalających otrzymać np. eten z etanu (z udziałem fluorowcopochodnych węglowodorów); ilustruje je równaniami reakcji;
  - 9) opisuje właściwości chemiczne alkinów, na przykładzie etynu: przyłączenie: H_2 , Cl_2 i Br_2 , HCl , i HBr , H_2O , trimeryzacja; pisze odpowiednie równania reakcji;
  - 10) wyjaśnia na prostych przykładach mechanizmy reakcji substytucji, addycji, eliminacji; zapisuje odpowiednie równania reakcji;
  - 11) ustala wzór monomeru, z jakiego został otrzymany polimer o podanej strukturze;
  - 12) opisuje budowę cząsteczki benzenu, z uwzględnieniem delokalizacji elektronów; tłumaczy dlaczego benzen, w przeciwieństwie do alkenów, nie odbarwia wody bromowej ani zakwaszonego roztworu manganianu(VII) potasu;
  - 13) opisuje właściwości węglowodorów aromatycznych, na przykładzie reakcji benzenu i toluenu: spalanie, reakcje z Cl_2 lub Br_2 wobec katalizatora lub w obecności światła, nitrowanie; pisze odpowiednie równania reakcji;
  - 14) projektuje doświadczenia dowodzące różnice we właściwościach węglowodorów nasyconych, nienasyconych i aromatycznych; przewiduje obserwacje, formułuje wnioski i ilustruje je równaniami reakcji.
10. Hydroksylowe pochodne węglowodorów - alkohole i fenole. Zdający:
- 1) zalicza substancję do alkoholi lub fenoli (na podstawie budowy jej cząsteczki); wskazuje wzory alkoholi pierwszo-, drugo- i trzeciorzędowych;
  - 2) rysuje wzory strukturalne i półstrukturalne izomerów alkoholi mono- i polihydroksylowych o podanym wzorze sumarycznym (izomerów szkieletowych, położenia podstawnika); podaje ich nazwy systematyczne;
  - 3) opisuje właściwości chemiczne alkoholi, na przykładzie etanolu i innych prostych alkoholi w oparciu o reakcje: spalania wobec różnej ilości tlenu, reakcje z HCl i HBr , zachowanie wobec sodu, utlenienie do związków karbonylowych i ewentualnie do kwasów karboksylowych, odwodnienie do alkenów, reakcję z nieorganicznymi kwasami tlenowymi i kwasami karboksylowymi; zapisuje odpowiednie równania reakcji;
  - 4) porównuje właściwości fizyczne i chemiczne: etanolu i glicerolu; projektuje doświadczenie, którego przebieg pozwoli odróżnić alkohol monohydroksylowy od alkoholu

polihydroksylowego; na podstawie obserwacji wyników doświadczenia klasyfikuje alkohol do mono- lub polihydroksylowych;

- 5) dobiera współczynniki reakcji roztworu manganianu(VII) potasu (w środowisku kwasowym) z etanolem;
- 6) opisuje reakcję benzenolu z: sodem i z wodorotlenkiem sodu; bromem, kwasem azotowym(V); zapisuje odpowiednie równania reakcji;
- 7) opisuje różnice we właściwościach chemicznych alkoholi i fenoli; ilustruje je odpowiednimi równaniami reakcji.

11. Związki karbonylowe - aldehydy i ketony. Zdający:

- 1) wskazuje na różnice w strukturze aldehydów i ketonów (obecność grupy aldehydowej i ketonowej);
- 2) rysuje wzory strukturalne i półstrukturalne izomerycznych aldehydów i ketonów o podanym wzorze sumarycznym; tworzy nazwy systematyczne prostych aldehydów i ketonów;
- 3) planuje i przeprowadza doświadczenie, którego celem jest odróżnienie aldehydu od ketonu, np. etanal od propanonu (z odczynnikami Tollensa i Trommera).

12. Kwasy karboksylowe. Zdający:

- 1) wskazuje grupę karboksylową i resztę kwasową we wzorach kwasów karboksylowych (alifatycznych i aromatycznych); rysuje wzory strukturalne i półstrukturalne izomerycznych kwasów karboksylowych o podanym wzorze sumarycznym;
- 2) na podstawie obserwacji wyników doświadczenia (reakcja kwasu mrówkowego z manganianem(VII) potasu w obecności kwasu siarkowego(VI)) wnioskuje o redukujących właściwościach kwasu mrówkowego; uzasadnia przyczynę tych właściwości;
- 3) pisze równania dysocjacji elektrolitycznej prostych kwasów karboksylowych i nazywa powstające w tych reakcjach jony;
- 4) zapisuje równania reakcji z udziałem kwasów karboksylowych (których produktami są sole i estry); projektuje i przeprowadza doświadczenia pozwalające otrzymywać sole kwasów karboksylowych (w reakcjach kwasów z metalami, tlenkami metali, wodorotlenkami metali i solami słabych kwasów);
- 5) tłumaczy przyczynę zasadowego odczynu roztworu wodnego octanu sodu i mydła; ilustruje równaniami reakcji;
- 6) opisuje budowę dwufunkcyjnych pochodnych węglowodorów, na przykładzie kwasu mlekowego i salicylowego.

13. Estry i tłuszcze. Zdający:

- 1) opisuje strukturę cząsteczek estrów i wiązania estrowego;
- 2) tworzy nazwy prostych estrów kwasów karboksylowych i tlenowych kwasów nieorganicznych; rysuje wzory strukturalne i półstrukturalne estrów na podstawie ich nazwy;
- 3) wyjaśnia przebieg reakcji octanu etylu: z wodą, w środowisku o odczynie kwasowym, i z roztworem wodorotlenku sodu; ilustruje je równaniami reakcji;
- 4) opisuje przebieg procesu utwardzania tłuszczów ciekłych;
- 5) wyjaśnia (zapisuje równania reakcji), w jaki sposób z glicerydów otrzymuje się kwasy tłuszczowe lub mydła;
- 6) zapisuje ciągi przemian (i odpowiednie równania reakcji) wiążące ze sobą właściwości poznanych węglowodorów i ich pochodnych.

14. Związki organiczne zawierające azot. Zdający:

- 1) rysuje wzory elektronowe cząsteczek amoniaku i etyloaminy;
- 2) wskazuje na różnice i podobieństwa w budowie etyloaminy i fenyloaminy (aniliny);

- 3) wyjaśnia przyczynę zasadowych właściwości amoniaku i amin; zapisuje odpowiednie równania reakcji;
- 4) zapisuje równania reakcji otrzymywania amin alifatycznych (np. w procesie alkilowania amoniaku) i amin aromatycznych (np. otrzymywanie aniliny w wyniku reakcji redukcji nitrobenzenu);
- 5) zapisuje równania reakcji etyloaminy z wodą i z kwasem solnym;
- 6) zapisuje równania reakcji fenyloaminy (aniliny) z kwasem solnym i wodą bromową;
- 7) wykazuje, pisząc odpowiednie równanie reakcji, że produktem kondensacji mocznika jest związek zawierający w cząsteczce wiązanie peptydowe;
- 8) analizuje budowę cząsteczki mocznika (m.in. brak fragmentu węglowodorowego) i wynikające z niej właściwości;
- 9) zapisuje wzór ogólny α -aminokwasów, w postaci $RCH(NH_2)COOH$;
- 10) opisuje właściwości kwasowo-zasadowe aminokwasów oraz mechanizm powstawania jonów obojnych;
- 11) zapisuje równanie reakcji kondensacji dwóch cząsteczek aminokwasów (o podanych wzorach) i wskazuje wiązanie peptydowe w otrzymanym produkcie;
- 12) tworzy wzory dipeptydów i tripeptydów, powstających z podanych aminokwasów, oraz rozpoznaje reszty podstawowych aminokwasów (glicyny, alaniny i fenyloalaniny) w cząsteczkach di- i tripeptydów;
- 13) planuje i wykonuje doświadczenie, którego wynik dowiedzie obecności wiązania peptydowego w analizowanym związku (reakcja biuretowa);
- 14) opisuje przebieg hydrolizy peptydów.

EGZAMIN MATURALNY Z FILOZOFII

IV etap edukacyjny (poziom rozszerzony)

POZIOM ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

Zdający rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty; rozumie argumenty wysuwane przeciwko poszczególnym tezom; odróżnia tezy od założeń i argumentów.

II. Tworzenie wypowiedzi.

Zdający formułuje podstawowe pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne, prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu; jasno prezentuje własne stanowisko w dyskusji, popiera je rzetelną argumentacją oraz przykładami; prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi; stosuje argumentację filozoficzną do rozpatrywania problemów życia codziennego i społecznego.

III. Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych.

Zdający rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź; rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście; w analizie tekstu prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi; rekonstruuje problemy, tezy i argumenty filozoficzne zawarte w tekstach kultury.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

- I. Filozofia starożytna i średniowieczna.
  1. Klasyczna koncepcja filozofii. Zdający:
    - 1) wyróżnia podstawowe dyscypliny filozoficzne, które wywodzą się z filozofii klasycznej: ontologię, epistemologię, logikę, etykę, filozofię polityki i estetykę;
    - 2) umieszcza sformułowane pytania i problemy filozoficzne w obrębie właściwej dla nich dyscypliny.
  2. Problematyka ontologiczna w filozofii starożytnej. Zdający:
    - 1) rekonstruuje i porównuje różne rozwiązania problemu tożsamości i zmienności bytu, rekonstruuje wspierające je argumenty (przasada u jońskich filozofów przyrody, logos i zmienność u Heraklita, niezmienny byt Parmenidesa, atomizm Demokryta, wieczne idee Platona, hylemorfizm oraz teoria aktu i możliwości Arystotelesa);
    - 2) ilustruje funkcjonowanie poszczególnych koncepcji na przykładach wybranych zjawisk;
    - 3) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
      - a) Platon, *Państwo* (alegoria jaskini),
      - b) Arystoteles, *Metafizyka* (fragment).
  3. Problematyka epistemologiczna w filozofii starożytnej. Zdający:
    - 1) rekonstruuje i porównuje główne stanowiska w sporze o źródła poznania i kryteria prawdy, rekonstruuje wspierające je argumenty (spór Sokratesa z sofistami o obiektywność i relatywność prawdy, aprioryzm Platona i teoria anamnezy, arystotelesowskie połączenie empiryzmu z racjonalistycznym ideałem wiedzy, arystotelesowskie sformułowanie klasycznej definicji prawdy);

- 2) rekonstruuje argumenty starożytnych sceptyków przeciwko możliwości poznania prawdy (zwłaszcza ze względu na postrzeżenia i regresu w dowodzeniu) i kontrargumenty ich przeciwników.
4. Problematyka etyczna w filozofii starożytnej. Zdający:
  - 1) rekonstruuje tezy i argumenty w sporze między obiektywizmem a relatywizmem etycznym (spór Sokratesa z sofistami);
  - 2) rekonstruuje i porównuje klasyczne stanowiska etyczne, rekonstruuje wspierające je argumenty (intelektualizm etyczny Sokratesa, etyka cnót Arystotelesa, hedonizm Epikura, etyka stoicka);
  - 3) prezentuje i porównuje filozoficzne koncepcje miłości, przyjaźni i rozwoju osobowego (platońska koncepcja miłości, arystotelesowska koncepcja celów i typów przyjaźni);
  - 4) formułuje rozwiązania przykładowych dylematów moralnych, odwołujące się do poznanych koncepcji i pojęć;
  - 5) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
    - a) Platon, *Obrona Sokratesa*,
    - b) Platon, *Uczta* (fragment),
    - c) Arystoteles, *Etyka nikomachejska* (fragment),
    - d) Epikur, *List do Menoikeusa* (fragment),
    - e) Epiktet, *Diatryby* (fragment).
5. Problematyka z zakresu filozofii polityki w filozofii starożytnej. Zdający:
  - 1) przedstawia platońską krytykę form ustrojowych i jego wizję idealnego państwa;
  - 2) prezentuje klasyfikację i ocenę form ustrojowych przeprowadzoną przez Arystotelesa;
  - 3) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
    - a) Platon, *Państwo* (fragment),
    - b) Arystoteles, *Polityka* (fragment).
6. Problematyka estetyczna w filozofii starożytnej. Zdający:
  - 1) rekonstruuje i porównuje klasyczne koncepcje piękna: pitagorejską (harmonia elementów), sofistyczną (to, co wywołuje zadowolenie zmysłów), platońską (piękno jako obiektywna, prosta jakość), zestawia wspierające te koncepcje argumenty;
  - 2) rekonstruuje klasyczne koncepcje sztuki (umiejętność wykonywania dzieła według reguł, naśladowanie natury, tworzenie w natchnieniu).
7. Wybrane zagadnienia związane z recepcją myśli antycznej. Zdający:
  - 1) przedstawia związek filozofii św. Augustyna z platonizmem i neoplatonizmem, prezentując różnice między nimi wynikające z chrześcijańskiego charakteru myśli augustyńskiej (różnica między emanacją a stworzeniem z niczego, różnica między anamnezą a iluminacją, kwestia zła i łaski);
  - 2) przedstawia związek filozofii św. Tomasza z arystotelizmem, prezentując różnice między nimi wynikające z chrześcijańskiego charakteru myśli tomistycznej (problem stworzenia i wieczności świata, rozróżnienie istoty i istnienia, idea powszechnej hierarchiczności bytu, pojęcie prawa naturalnego);
  - 3) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
    - a) św. Augustyn, *Wyznania* (fragment),
    - b) św. Tomasz, *Suma teologii* (fragment).
8. Wybrane zagadnienia i kontrowersje filozoficzne w myśli chrześcijańskiego średniowiecza. Zdający:
  - 1) prezentuje i porównuje najważniejsze dowody na istnienie Boga (dowód św. Anzelma z *Proslogionu*, wybrane z pięciu dróg św. Tomasza); rekonstruuje przykładowe argumenty przeciwko nim;
  - 2) prezentuje spór o uniwersalia, rekonstruuje i porównuje zasadnicze stanowiska w tej kontrowersji, rekonstruuje wspierające je argumenty (nominalizm, realizm pojęciowy, umiarkowany realizm pojęciowy, konceptualizm);

- 3) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
  - a) św. Anzelm, *Proslogion* (fragment),
  - b) św. Tomasz, *Suma teologii* (fragment).

II. Filozofia nowożytna.

1. Problematyka epistemologiczna w filozofii XVII i XVIII w. Zdający:
  - 1) rekonstruuje i porównuje epistemologiczne stanowiska racjonalistów, rekonstruuje wspierające je argumenty (sceptycyzm metodyczny R. Descartesa, idea filozofii *more geometrico* u B. Spinozy, G. Leibniza zasada racji dostatecznej);
  - 2) rekonstruuje i porównuje epistemologiczne stanowiska empirystów, rekonstruuje wspierające je argumenty (J. Locke'a koncepcja *tabula rasa*, empiryzm D. Hume'a i jego sceptyczne konsekwencje);
  - 3) przedstawia epistemologię I. Kanta jako rozwiązanie sporu empiryzmu z racjonalizmem (objasnia pojęcia zjawiska i rzeczy samej w sobie, form naoczności przestrzeni i czasu, kategorii intelektu - przyczyny i substancji);
  - 4) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
    - a) R. Descartes, *Rozprawa o metodzie* (fragment),
    - b) J. Locke, *Rozważania dotyczące rozumu ludzkiego* (fragment),
    - c) D. Hume, *Badania dotyczące rozumu ludzkiego* (fragment),
    - d) I. Kant, *Prolegomena* (fragment).
2. Problematyka ontologiczna w filozofii XVII i XVIII w. Zdający:
  - 1) rekonstruuje i porównuje wybrane stanowiska ontologiczne, rekonstruuje wspierające je argumenty (dualizm R. Descartesa, monizm B. Spinozy, spirytualizm G. Berkeley'a);
  - 2) prezentuje problem stosunku ciała i umysłu, rekonstruuje i porównuje jego różne rozwiązania, rekonstruuje wspierające je argumenty (dualizm psychofizyczny R. Descartesa, D. Hume'a krytyka idei jaźni);
  - 3) rekonstruuje i porównuje tezy teizmu, deizmu, ateizmu oraz agnostycyzmu;
  - 4) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
    - a) R. Descartes, *Medytacje o pierwszej filozofii* (fragment),
    - b) B. Spinoza, *Etyka* (fragment),
    - c) G. Berkeley, *Traktat o zasadach poznania* (fragment).
3. Problematyka z zakresu filozofii polityki we wczesnej i dojrzałej filozofii nowożytnej przed rewolucją francuską. Zdający:
  - 1) prezentuje i porównuje zasadnicze koncepcje renesansowej filozofii polityki, rekonstruuje wspierające je argumenty (realizm polityczny i republikanizm N. Machiavelliego);
  - 2) rekonstruuje i porównuje stanowiska głównych teoretyków umowy społecznej, rekonstruuje wspierające je argumenty (T. Hobbes, J. Locke);
  - 3) prezentuje oświeceniowe idee demokracji i praw jednostki oraz wspierające je argumenty (Monteskiusza idea trójpodziału władzy jako zabezpieczenia przed tyranią, idee tolerancji i wolności obywatelskich w ujęciu J. Locke'a);
  - 4) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
    - a) N. Machiavelli, *Książę* (fragment),
    - b) T. Hobbes, *Lewiatan* (fragment),
    - c) J. Locke, *Drugi traktat o rządzie* (fragment),
    - d) J.-J. Rousseau, *Umowa społeczna* (fragment),
    - e) Wolter, *Traktat o tolerancji* (fragment).
4. Problematyka etyczna w filozofii nowożytnej. Zdający:
  - 1) rekonstruuje i porównuje koncepcje moralnej oceny czynów, rekonstruuje wspierające je argumenty (etyka D. Hume'a, kantowska etyka obowiązku, utylitaryzm J. S. Milla);
  - 2) formułuje rozwiązania przykładowych dylematów moralnych, odwołujące się do poznanych stanowisk etycznych;

- 3) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
  - a) I. Kant, *Uzasadnienie metafizyki moralności* (fragment),
  - b) J. S. Mill, *Utylitaryzm* (fragment).
5. Problematyka nowożytnej filozofii dziejów i filozofii polityki po rewolucji francuskiej.
Zdający:
  - 1) rekonstruuje koncepcję historiozoficzną G. W. F. Hegla (filozofia dziejów jako postęp samowiedzy Ducha);
  - 2) rekonstruuje i porównuje (między sobą oraz z ideą umowy społecznej) koncepcje w porewolucyjnej filozofii polityki, rekonstruuje wspierające je argumenty (liberalizm J. S. Milla i jego związek z utylitaryzmem i indywidualizmem, komunizm K. Marksa i jego związek z teorią walki klas i koncepcją alienacji pracy, konserwatyzm E. Burke'a i jego związek z ideą tradycji).
6. Problematyka filozofii człowieka w filozofii nowożytnej. Zdający:
  - 1) rekonstruuje i porównuje wybrane koncepcje człowieka w filozofii nowożytnej (A. Schopenhauera filozofia woli życia, S. Kierkegaarda filozofia egzystencji, F. Nietzschego filozofia woli mocy);
  - 2) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
    - a) B. Pascal, *Myśli* (fragment),
    - b) A. Schopenhauer, *Świat jako wola i przedstawienie* (fragment),
    - c) S. Kierkegaard, *Bojaźń i drżenie* (fragment),
    - d) F. Nietzsche, *Tako rzecze Zaratustra* (fragment).

III. Filozofia współczesna.

1. Problematyka epistemologiczna i problematyka z zakresu filozofii nauki w myśli XX w.
Zdający:
  - 1) rekonstruuje i porównuje wybrane stanowiska w dwudziestowiecznej epistemologii, rekonstruuje wspierające je argumenty (pragmatyzm W. Jamesa, intuicjonizm H. Bergsona, metoda fenomenologiczna E. Husserla i R. Ingardena, neopozytywizm);
  - 2) rekonstruuje i porównuje główne stanowiska w dwudziestowiecznej filozofii nauk przyrodniczych (weryfikacjonizm Koła Wiedeńskiego, falsyfikacjonizm K. R. Poppera, teoria paradygmatów T. Kuhna);
  - 3) rekonstruuje i porównuje różne koncepcje prawdy, rekonstruuje wspierające je argumenty (koncepcja realistyczna, epistemiczna, pragmatyczna).
2. Problematyka filozofii człowieka w myśli XX w. Zdający:
  - 1) rekonstruuje i porównuje wybrane dwudziestowieczne koncepcje człowieka, rekonstruuje wspierające je argumenty (egzystencjalistyczna koncepcja człowieka - J.-P. Sartre, K. Wojtyła - i jej przeciwstawienie indywidualizmowi i kolektywizmowi; koncepcja człowieka w filozofii dialogu - M. Buber; ponowoczesna koncepcja przygodności i autokreacji - R. Rorty);
  - 2) potrafi wskazać etyczne konsekwencje poznanych stanowisk;
  - 3) formułuje rozwiązania przykładowych dylematów moralnych, odwołując się do poznanych koncepcji i pojęć;
  - 4) analizuje różne formy więzi międzyludzkich: miłość, przyjaźń (M. Scheler, K. Wojtyła) i porównuje współczesne koncepcje tych więzi z koncepcjami starożytnymi;
  - 5) interpretuje przykładowe zjawiska historyczne, zjawiska zaczerpnięte z życia codziennego, odwołując się do poznanych koncepcji;
  - 6) przeprowadza analizę i interpretację co najmniej jednego z następujących tekstów:
    - a) J.-P. Sartre, *Egzystencjalizm jest humanizmem* (fragment),
    - b) M. Buber, *Ja i Ty* (fragment),
    - c) K. Wojtyła, *Miłość i odpowiedzialność* (fragment),
    - d) R. Rorty, *Przygodność, ironia, solidarność* (fragment).

3. Problematyka filozofii polityki i filozofii społecznej w myśli XX w. Zdający:
  - 1) analizuje najważniejsze aktualne wydarzenia i problemy społeczno-polityczne, odwołując się do poznanych koncepcji i pojęć;
  - 2) wyjaśnia różnicę między refleksją filozoficzną a ideologią;
  - 3) wyjaśnia pojęcia społeczeństwa „otwartego” i „zamkniętego” (K. R. Popper);
  - 4) przeprowadza analizę i interpretację tekstu filozoficznego: K.R. Popper, *Spoleczeństwo otwarte i jego wrogowie* (fragment).

IV. Umiejętności logiczne. Zdający:

1. w poprawny sposób wykonuje operacje definiowania, podziału logicznego (klasyfikacji) oraz typologii;
2. stosuje metodę zerojedynkową do rozstrzygnięcia prostych schematów rachunku zdań (np. $(p \rightarrow q) \wedge \neg q \rightarrow \neg p$);
3. odróżnia przesłanki i wnioski w rozumowaniu i potrafi wskazać przesłankę, która nie jest wyrażona wprost;
4. odróżnia rozumowania dedukcyjne od niededukcyjnych (niezawodne od zawodnych), uzasadnienia epistemiczne od pragmatycznych;
5. objaśnia i wykrywa niektóre typy błędów logicznych występujące w rozumowaniach niesformalizowanych, jak: ekwiwokacja, regres w nieskończoność, błędne koło, przesunięcie kategorialne, *non sequitur*;
6. unika błędów kategorialnych, np. nie myli względności z relatywizmem, doświadczenia z empiryzmem;
7. prawidłowo stosuje pojęcia filozoficzne i nie myli ich z równo- lub blisko brzmiącymi innymi pojęciami filozoficznymi i potocznymi (np. pojęcia idei, idealizmu, materii, materializmu, alienacji);
8. odróżnia tezy od ich założeń (na przykład założenia stanowisk politycznych od ich tez); nie myli znaczenia wyrażen „X zakłada, że...” i „X głosi/twierdzi, że...”.

V. Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych. Zdający:

1. rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty;
2. odróżnia zawarte w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki (założenia) od wniosków;
3. identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny;
4. umieszcza tekst w kontekście historycznym: identyfikuje epokę oraz filozoficzny i kulturowy kontekst jego powstania i oddziaływania;
5. zestawia poglądy autora z innymi według kryterium kontynuacji, modyfikacji lub przeciwstawienia;
6. formułuje tekst polemiczny do tekstu wyjściowego;
7. wskazuje przykłady tekstów kultury (dzieł literackich, filmów, tekstów publicystycznych, naukowych, religijnych itp.), w których dostrzega problematykę rozpatrywanego tekstu filozoficznego.

EGZAMIN MATURALNY Z FIZYKI

III etap edukacyjny

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Wykorzystanie wielkości fizycznych do opisu poznanych zjawisk lub rozwiązania prostych zadań obliczeniowych.
- II. Przeprowadzanie doświadczeń i wyciąganie wniosków z otrzymanych wyników.
- III. Wskazywanie w otaczającej rzeczywistości przykładów zjawisk opisywanych za pomocą poznanych praw i zależności fizycznych.
- IV. Posługiwanie się informacjami pochodzącymi z analizy przeczytanych tekstów (w tym popularno-naukowych).

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Ruch prostoliniowy i siły. Zdający:
  - 1) posługuje się pojęciem prędkości do opisu ruchu; przelicza jednostki prędkości;
  - 2) odczytuje prędkość i przebytą odległość z wykresów zależności drogi i prędkości od czasu oraz rysuje te wykresy na podstawie opisu słownego;
  - 3) podaje przykłady sił i rozpoznaje je w różnych sytuacjach praktycznych;
  - 4) opisuje zachowanie się ciał na podstawie pierwszej zasady dynamiki Newtona;
  - 5) odróżnia prędkość średnią od chwilowej w ruchu niejednostajnym;
  - 6) posługuje się pojęciem przyspieszenia do opisu ruchu prostoliniowego jednostajnie przyspieszonego;
  - 7) opisuje zachowanie się ciał na podstawie drugiej zasady dynamiki Newtona;
  - 8) stosuje do obliczeń związek między masą ciała, przyspieszeniem i siłą;
  - 9) posługuje się pojęciem siły ciężkości;
  - 10) opisuje wzajemne oddziaływanie ciał, posługując się trzecią zasadą dynamiki Newtona;
  - 11) wyjaśnia zasadę działania dźwigni dwustronnej, bloku nieruchomego, kołowrotu;
  - 12) opisuje wpływ oporów ruchu na poruszające się ciała.
2. Energia. Zdający:
  - 1) wykorzystuje pojęcie energii mechanicznej i wymienia różne jej formy;
  - 2) posługuje się pojęciem pracy i mocy;
  - 3) opisuje wpływ wykonanej pracy na zmianę energii;
  - 4) posługuje się pojęciem energii mechanicznej jako sumy energii kinetycznej i potencjalnej;
  - 5) stosuje zasadę zachowania energii mechanicznej;
  - 6) analizuje jakościowo zmiany energii wewnętrznej spowodowane wykonaniem pracy i przepływem ciepła;
  - 7) wyjaśnia związek między energią kinetyczną cząsteczek i temperaturą;
  - 8) wyjaśnia przepływ ciepła w zjawisku przewodnictwa cieplnego oraz rolę izolacji cieplnej;
  - 9) opisuje zjawiska topnienia, krzepnięcia, parowania, skraplania, sublimacji i resublimacji;
  - 10) posługuje się pojęciem ciepła właściwego, ciepła topnienia i ciepła parowania;
  - 11) opisuje ruch cieczy i gazów w zjawisku konwekcji.
3. Właściwości materii. Zdający:
  - 1) analizuje różnice w budowie mikroskopowej ciał stałych, cieczy i gazów;
  - 2) omawia budowę kryształów na przykładzie soli kamiennej;
  - 3) posługuje się pojęciem gęstości;

- 4) stosuje do obliczeń związek między masą, gęstością i objętością ciał stałych i cieczy, na podstawie wyników pomiarów wyznacza gęstość cieczy i ciał stałych;
  - 5) opisuje zjawisko napięcia powierzchniowego na wybranym przykładzie;
  - 6) posługuje się pojęciem ciśnienia (w tym ciśnienia hydrostatycznego i atmosferycznego);
  - 7) formułuje prawo Pascala i podaje przykłady jego zastosowania;
  - 8) analizuje i porównuje wartości sił wyporu dla ciał zanurzonych w cieczy lub gazie;
  - 9) wyjaśnia pływanie ciał na podstawie prawa Archimedesesa.
4. Elektryczność. Zdający:
- 1) opisuje sposoby elektryzowania ciał przez tarcie i dotyk; wyjaśnia, że zjawisko to polega na przepływie elektronów; analizuje kierunek przepływu elektronów;
  - 2) opisuje jakościowo oddziaływanie ładunków jednoimiennych i różnoimiennych;
  - 3) odróżnia przewodniki od izolatorów oraz podaje przykłady obu rodzajów ciał;
  - 4) stosuje zasadę zachowania ładunku elektrycznego;
  - 5) posługuje się pojęciem ładunku elektrycznego jako wielokrotności ładunku elektronu (elementarnego);
  - 6) opisuje przepływ prądu w przewodnikach jako ruch elektronów swobodnych;
  - 7) posługuje się pojęciem natężenia prądu elektrycznego;
  - 8) posługuje się (intuicyjnie) pojęciem napięcia elektrycznego;
  - 9) posługuje się pojęciem oporu elektrycznego, stosuje prawo Ohma w prostych obwodach elektrycznych;
  - 10) posługuje się pojęciem pracy i mocy prądu elektrycznego;
  - 11) przelicza energię elektryczną podaną w kilowatogodzinach na dżule i dżule na kilowatogodzinę;
  - 12) buduje proste obwody elektryczne i rysuje ich schematy;
  - 13) wymienia formy energii, na jakie zamieniana jest energia elektryczna.
5. Magnetyzm. Zdający:
- 1) nazywa bieguny magnetyczne magnesów trwałych i opisuje charakter oddziaływania między nimi;
  - 2) opisuje zachowanie igły magnetycznej w obecności magnesu oraz zasadę działania kompasu;
  - 3) opisuje oddziaływanie magnesów na żelazo i podaje przykłady wykorzystania tego oddziaływania;
  - 4) opisuje działanie przewodnika z prądem na igłę magnetyczną;
  - 5) opisuje działanie elektromagnesu i rolę rdzenia w elektromagnesie;
  - 6) opisuje wzajemne oddziaływanie magnesów z elektromagnesami i wyjaśnia działanie silnika elektrycznego prądu stałego.
6. Ruch drgający i fale. Zdający:
- 1) opisuje ruch wahadła matematycznego i ciężarka na sprężynie oraz analizuje przemiany energii w tych ruchach;
  - 2) posługuje się pojęciami amplitudy drgań, okresu, częstotliwości do opisu drgań, wskazuje położenie równowagi oraz odczytuje amplitudę i okres z wykresu $x(t)$ dla drgającego ciała;
  - 3) opisuje mechanizm przekazywania drgań z jednego punktu ośrodka do drugiego w przypadku fal na napiętej linie i fal dźwiękowych w powietrzu;
  - 4) posługuje się pojęciami: amplitudy, okresu i częstotliwości, prędkości i długości fali do opisu fal harmonicznym oraz stosuje do obliczeń związku między tymi wielkościami;
  - 5) opisuje mechanizm wytwarzania dźwięku w instrumentach muzycznych;
  - 6) wymienia, od jakich wielkości fizycznych zależy wysokość i głośność dźwięku;
  - 7) posługuje się pojęciami infradźwięki i ultradźwięki.
7. Fale elektromagnetyczne i optyka. Zdający:

- 1) porównuje (wymienia cechy wspólne i różnice) rozchodzenie się fal mechanicznych i elektromagnetycznych;
  - 2) wyjaśnia powstawanie obszarów cienia i półcienia za pomocą prostoliniowego rozchodzenia się światła w ośrodku jednorodnym;
  - 3) wyjaśnia powstawanie obrazu pozornego w zwierciadle płaskim, wykorzystując prawa odbicia; opisuje zjawisko rozproszenia światła przy odbiciu od powierzchni chropowatej;
  - 4) opisuje skupianie promieni w zwierciadle wklęsłym, posługując się pojęciami ogniska i ogniskowej, rysuje konstrukcyjnie obrazy wytworzone przez zwierciadła wklęsłe;
  - 5) opisuje (jakościowo) bieg promieni przy przejściu światła z ośrodka rzadszego do ośrodka gęstszy optycznie i odwrotnie;
  - 6) opisuje bieg promieni przechodzących przez soczewkę skupiającą i rozpraszającą (biegnących równoległe do osi optycznej), posługując się pojęciami ogniska i ogniskowej;
  - 7) rysuje konstrukcyjnie obrazy wytworzone przez soczewki, rozróżnia obrazy rzeczywiste, pozorne, proste, odwrócone, powiększone, pomniejszone;
  - 8) wyjaśnia pojęcia krótkowzroczności i dalekowzroczności oraz opisuje rolę soczewek w ich korygowaniu;
  - 9) opisuje zjawisko rozszczepienia światła za pomocą pryzmatu;
  - 10) opisuje światło białe jako mieszaninę barw, a światło lasera jako światło jednobarwne;
  - 11) podaje przybliżoną wartość prędkości światła w próżni; wskazuje prędkość światła jako maksymalną prędkość przepływu informacji;
  - 12) nazywa rodzaje fal elektromagnetycznych (radiowe, mikrofałe, promieniowanie podczerwone, światło widzialne, promieniowanie nadfioletowe i rentgenowskie) i podaje przykłady ich zastosowania.
8. Wymagania przekrojowe. Zdający:
- 1) opisuje przebieg i wynik przeprowadzanego doświadczenia, wyjaśnia rolę użytych przyrządów, wykonuje schematyczny rysunek obrazujący układ doświadczenia;
  - 2) wyodrębnia zjawisko z kontekstu, wskazuje czynniki istotne i nieistotne dla wyniku doświadczenia;
  - 3) szacuje rząd wielkości spodziewanego wyniku i ocenia na tej podstawie wartości obliczanych wielkości fizycznych;
  - 4) przelicza wielokrotności i podwielokrotności (przedrostki mikro-, mili-, centy-, hekto-, kilo-, mega-); przelicza jednostki czasu (sekunda, minuta, godzina, doba);
  - 5) rozróżnia wielkości dane i szukane;
  - 6) odczytuje dane z tabeli i zapisuje dane w formie tabeli;
  - 7) rozpoznaje proporcjonalność prostą na podstawie danych liczbowych lub na podstawie wykresu oraz posługuje się proporcjonalnością prostą;
  - 8) sporządza wykres na podstawie danych z tabeli (oznaczenie wielkości i skali na osiach), a także odczytuje dane z wykresu;
  - 9) rozpoznaje zależność rosnącą i malejącą na podstawie danych z tabeli lub na podstawie wykresu oraz wskazuje wielkość maksymalną i minimalną;
  - 10) posługuje się pojęciem niepewności pomiarowej;
  - 11) zapisuje wynik pomiaru lub obliczenia fizycznego jako przybliżony (z dokładnością do 2-3 cyfr znaczących);
  - 12) planuje doświadczenie lub pomiar, wybiera właściwe narzędzia pomiaru; mierzy: czas, długość, masę, temperaturę, napięcie elektryczne, natężenie prądu.
9. Wymagania doświadczalne
- W trakcie nauki w gimnazjum zdający obserwuje i opisuje jak najwięcej doświadczeń. Nie mniej niż połowa doświadczeń opisanych poniżej powinna zostać wykonana samodzielnie przez uczniów

w grupach, pozostałe doświadczenia - jako pokaz dla wszystkich, wykonany przez wybranych uczniów pod kontrolą nauczyciela.

Zdający:

- 1) wyznacza gęstość substancji, z jakiej wykonano przedmiot w kształcie prostopadłościanu, walca lub kuli za pomocą wagi i linijki;
- 2) wyznacza prędkość przemieszczania się (np. w czasie marszu, biegu, pływania, jazdy rowerem) za pośrednictwem pomiaru odległości i czasu;
- 3) dokonuje pomiaru siły wyporu za pomocą siłomierza (dla ciała wykonanego z jednorodnej substancji o gęstości większej od gęstości wody);
- 4) wyznacza masę ciała za pomocą dźwigni dwustronnej, innego ciała o znanej masie i linijki;
- 5) wyznacza ciepło właściwe wody za pomocą czajnika elektrycznego lub grzałki o znanej mocy (przy założeniu braku strat);
- 6) demonstruje zjawisko elektryzowania przez tarcie oraz wzajemnego oddziaływania ciał naładowanych;
- 7) buduje prosty obwód elektryczny według zadanego schematu (wymagana jest znajomość symboli elementów: ogniwo, opornik, żarówka, wyłącznik, woltomierz, amperomierz);
- 8) wyznacza opór elektryczny opornika lub żarówki za pomocą woltomierza i amperomierza;
- 9) wyznacza moc żarówki zasilanej z baterii za pomocą woltomierza i amperomierza;
- 10) demonstruje działanie prądu w przewodzie na igłę magnetyczną (zmiany kierunku wychylenia przy zmianie kierunku przepływu prądu, zależność wychylenia igły od pierwotnego jej ułożenia względem przewodu);
- 11) demonstruje zjawisko załamania światła (zmiany kąta załamania przy zmianie kąta padania - jakościowo);
- 12) wyznacza okres i częstotliwość drgań ciężarka zawieszzonego na sprężynie oraz okres i częstotliwość drgań wahadła matematycznego;
- 13) wytwarza dźwięk o większej i mniejszej częstotliwości od danego dźwięku za pomocą dowolnego drgającego przedmiotu lub instrumentu muzycznego;
- 14) wytwarza za pomocą soczewki skupiającej ostry obraz przedmiotu na ekranie, odpowiednio dobierając doświadczalnie położenie soczewki i przedmiotu.

IV etap edukacyjny (poziom podstawowy i rozszerzony)

POZIOM PODSTAWOWY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Wykorzystanie wielkości fizycznych do opisu poznanych zjawisk lub rozwiązania prostych zadań obliczeniowych.
- II. Przeprowadzanie doświadczeń i wyciąganie wniosków z otrzymanych wyników.
- III. Wskazywanie w otaczającej rzeczywistości przykładów zjawisk opisywanych za pomocą poznanych praw i zależności fizycznych.
- IV. Posługiwanie się informacjami pochodzącymi z analizy przeczytanych tekstów (w tym popularno-naukowych).

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Grawitacja i elementy astronomii. Zdający:
  - 1) opisuje ruch jednostajny po okręgu, posługując się pojęciem okresu i częstotliwości;
  - 2) opisuje zależności między siłą dośrodkową a masą, prędkością liniową i promieniem oraz wskazuje przykłady sił pełniących rolę siły dośrodkowej;
  - 3) interpretuje zależności między wielkościami w prawie powszechnego ciążenia dla mas punktowych lub rozłącznych kul;

- 4) wyjaśnia, na czym polega stan nieważkości, i podaje warunki jego występowania;
- 5) wyjaśnia wpływ siły grawitacji Słońca na ruch planet i siły grawitacji planet na ruch ich księżyców, wskazuje siłę grawitacji jako przyczynę spadania ciał na powierzchnię Ziemi;
- 6) posługuje się pojęciem pierwszej prędkości kosmicznej i satelity geostacjonarnej; opisuje ruch sztucznych satelitów wokół Ziemi (jakościowo), wskazuje siłę grawitacji jako siłę dośrodkową, wyznacza zależność okresu ruchu od promienia orbity (stosuje III prawo Keplera);
- 7) posługuje się pojęciem jednostki astronomicznej i roku świetlnego;
- 8) opisuje budowę Galaktyki i miejsce Układu Słonecznego w Galaktyce.

2. Fizyka atomowa. Zdający:

- 1) opisuje promieniowanie ciał, rozróżnia widma ciągłe i liniowe rozrzedzonych gazów jednoatomowych, w tym wodoru;
- 2) interpretuje linie widmowe jako przejścia między poziomami energetycznymi atomów;
- 3) opisuje budowę atomu wodoru, stan podstawowy i stany wzbudzone;
- 4) wyjaśnia pojęcie fotonu i jego energii;
- 5) interpretuje zasadę zachowania energii przy przejściach elektronu między poziomami energetycznymi w atomie z udziałem fotonu.

3. Fizyka jądrowa. Zdający:

- 1) posługuje się pojęciami pierwiastek, jądro atomowe, izotop, proton, neutron, elektron; podaje skład jądra atomowego na podstawie liczby masowej i atomowej;
- 2) posługuje się pojęciami: energii spoczynkowej, deficytu masy i energii wiązania; oblicza te wielkości dla dowolnego pierwiastka układu okresowego;
- 3) wymienia właściwości promieniowania jądrowego α , β , γ ; opisuje rozpady alfa, beta (wiadomości o neutrinach nie są wymagane), sposób powstawania promieniowania gamma; posługuje się pojęciem jądra stabilnego i niestabilnego;
- 4) opisuje rozpad izotopu promieniotwórczego, posługując się pojęciem czasu połowicznego rozpadu; rysuje wykres zależności liczby jąder, które uległy rozpadowi od czasu;
- 5) opisuje reakcje jądrowe, stosując zasadę zachowania liczby nukleonów i zasadę zachowania ładunku oraz zasadę zachowania energii;
- 6) podaje przykłady zastosowania zjawiska promieniotwórczości i energii jądrowej;
- 7) opisuje reakcję rozszczepienia uranu ^{235}U zachodzącą w wyniku pochłonięcia neutronu; podaje warunki zajścia reakcji łańcuchowej;
- 8) opisuje działanie elektrowni atomowej.

POZIOM ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Znajomość i umiejętność wykorzystania pojęć i praw fizyki do wyjaśniania procesów i zjawisk w przyrodzie.
- II. Analiza tekstów popularnonaukowych i ocena ich treści.
- III. Wykorzystanie i przetwarzanie informacji zapisanych w postaci tekstu, tabel, wykresów, schematów i rysunków.
- IV. Budowa prostych modeli fizycznych i matematycznych do opisu zjawisk.
- V. Planowanie i wykonywanie prostych doświadczeń i analiza ich wyników.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Ruch punktu materialnego. Zdający:
  - 1) rozróżnia wielkości wektorowe od skalarnych; wykonuje działania na wektorach (dodawanie, odejmowanie, rozkładanie na składowe);
  - 2) opisuje ruch w różnych układach odniesienia;
  - 3) oblicza prędkości względne dla ruchów wzdłuż prostej;
  - 4) wykorzystuje związki pomiędzy położeniem, prędkością i przyspieszeniem w ruchu jednostajnym i jednostajnie zmiennym do obliczania parametrów ruchu;
  - 5) rysuje i interpretuje wykresy zależności parametrów ruchu od czasu;
  - 6) oblicza parametry ruchu podczas swobodnego spadku i rzutu pionowego;
  - 7) opisuje swobodny ruch ciał, wykorzystując pierwszą zasadę dynamiki Newtona;
  - 8) wyjaśnia ruch ciał na podstawie drugiej zasady dynamiki Newtona;
  - 9) stosuje trzecią zasadę dynamiki Newtona do opisu zachowania się ciał;
  - 10) wykorzystuje zasadę zachowania pędu do obliczania prędkości ciał podczas zderzeń niesprężystych i zjawiska odrzutu;
  - 11) wyjaśnia różnice między opisem ruchu ciał w układach inercjalnych i nieinercjalnych, posługuje się siłami bezwładności do opisu ruchu w układzie nieinercjalnym;
  - 12) posługuje się pojęciem siły tarcia do wyjaśniania ruchu ciał;
  - 13) składa i rozkłada siły działające wzdłuż prostych nierównoległych;
  - 14) oblicza parametry ruchu jednostajnego po okręgu; opisuje wektory prędkości i przyspieszenia dośrodkowego;
  - 15) analizuje ruch ciał w dwóch wymiarach na przykładzie rzutu poziomego.
2. Mechanika bryły sztywnej. Zdający:
  - 1) rozróżnia pojęcia: punkt materialny, bryła sztywna, zna granice ich stosowalności;
  - 2) oblicza momenty sił;
  - 3) analizuje równowagę brył sztywnych, w przypadku gdy siły leżą w jednej płaszczyźnie (równowaga sił i momentów sił);
  - 4) wyznacza położenie środka masy.
3. Energia mechaniczna. Zdający:
  - 1) oblicza pracę siły na danej drodze;
  - 2) oblicza wartość energii kinetycznej i potencjalnej ciał w jednorodnym polu grawitacyjnym;
  - 3) wykorzystuje zasadę zachowania energii mechanicznej do obliczania parametrów ruchu;
  - 4) oblicza moc urządzeń, uwzględniając ich sprawność;
  - 5) stosuje zasadę zachowania energii oraz zasadę zachowania pędu do opisu zderzeń sprężystych i niesprężystych.
4. Grawitacja. Zdający:
  - 1) wykorzystuje prawo powszechnego ciążenia do obliczenia siły oddziaływań grawitacyjnych między masami punktowymi i sferycznie symetrycznymi;
  - 2) rysuje linie pola grawitacyjnego, rozróżnia pole jednorodne od pola centralnego;
  - 3) oblicza wartość i kierunek pola grawitacyjnego na zewnątrz ciała sferycznie symetrycznego;
  - 4) wyprowadza związek między przyspieszeniem grawitacyjnym na powierzchni planety a jej masą i promieniem;
  - 5) oblicza zmiany energii potencjalnej grawitacji i wiąże je z pracą lub zmianą energii kinetycznej;
  - 6) wyjaśnia pojęcie pierwszej i drugiej prędkości kosmicznej; oblicza ich wartości dla różnych ciał niebieskich;
  - 7) oblicza okres ruchu satelitów (bez napędu) wokół Ziemi;

- 8) oblicza okresy obiegu planet i ich średnie odległości od gwiazdy, wykorzystując III prawo Keplera dla orbit kołowych;
  - 9) oblicza masę ciała niebieskiego na podstawie obserwacji ruchu jego satelity.
5. Termodynamika. Zdający:
- 1) wyjaśnia założenia gazu doskonałego i stosuje równanie gazu doskonałego (równanie Clapeyrona) do wyznaczenia parametrów gazu;
  - 2) opisuje przemianę izotermiczną, izobaryczną i izochoryczną;
  - 3) interpretuje wykresy ilustrujące przemiany gazu doskonałego;
  - 4) opisuje związek pomiędzy temperaturą w skali Kelwina a średnią energią kinetyczną cząsteczek;
  - 5) stosuje pierwszą zasadę termodynamiki, odróżnia przekaz energii w formie pracy od przekazu energii w formie ciepła;
  - 6) oblicza zmianę energii wewnętrznej w przemianach izobarycznej i izochorycznej oraz pracę wykonaną w przemianie izobarycznej;
  - 7) posługuje się pojęciem ciepła molowego w przemianach gazowych;
  - 8) analizuje pierwszą zasadę termodynamiki jako zasadę zachowania energii;
  - 9) interpretuje drugą zasadę termodynamiki;
  - 10) analizuje przedstawione cykle termodynamiczne, oblicza sprawność silników cieplnych w oparciu o wymieniane ciepło i wykonaną pracę;
  - 11) wykorzystuje pojęcie ciepła właściwego oraz ciepła przemiany fazowej w analizie bilansu cieplnego.
6. Ruch harmoniczny i fale mechaniczne. Zdający:
- 1) analizuje ruch pod wpływem sił sprężystych (harmonicznych), podaje przykłady takiego ruchu;
  - 2) oblicza energię potencjalną sprężystości;
  - 3) oblicza okres drgań ciężarka na sprężynie i wahadła matematycznego;
  - 4) interpretuje wykresy zależności położenia, prędkości i przyspieszenia od czasu w ruchu drgającym;
  - 5) stosuje zasadę zachowania energii w ruchu drgającym, opisuje przemiany energii kinetycznej i potencjalnej w tym ruchu;
  - 6) stosuje w obliczeniach związek między parametrami fali: długością, częstotliwością, okresem, prędkością;
  - 7) opisuje załamanie fali na granicy ośrodków;
  - 8) opisuje zjawisko interferencji, wyznacza długość fali na podstawie obrazu interferencyjnego;
  - 9) wyjaśnia zjawisko ugięcia fali w oparciu o zasadę Huygensa;
  - 10) opisuje fale stojące i ich związek z falami biegnącymi przeciwbieżnie;
  - 11) opisuje efekt Dopplera w przypadku poruszającego się źródła i nieruchomego obserwatora.
7. Pole elektryczne. Zdający:
- 1) wykorzystuje prawo Coulomba do obliczenia siły oddziaływania elektrostatycznego między ładunkami punktowymi;
  - 2) posługuje się pojęciem natężenia pola elektrostatycznego;
  - 3) oblicza natężenie pola centralnego pochodzącego od jednego ładunku punktowego;
  - 4) analizuje jakościowo pole pochodzące od układu ładunków;
  - 5) wyznacza pole elektrostatyczne na zewnątrz naelektryzowanego ciała sferycznie symetrycznego;
  - 6) przedstawia pole elektrostatyczne za pomocą linii pola;
  - 7) opisuje pole kondensatora płaskiego, oblicza napięcie między okładkami;
  - 8) analizuje ruch cząstki naładowanej w stałym jednorodnym polu elektrycznym.

8. Prąd stały. Zdający:

- 1) wyjaśnia pojęcie siły elektromotorycznej ogniwa i oporu wewnętrznego;
- 2) oblicza opór przewodnika, znając jego opór właściwy i wymiary geometryczne;
- 3) rysuje charakterystykę prądowo-napięciową opornika podlegającego prawu Ohma;
- 4) stosuje prawa Kirchhoffa do analizy obwodów elektrycznych;
- 5) oblicza opór zastępczy oporników połączonych szeregowo i równolegle;
- 6) oblicza pracę wykonaną podczas przepływu prądu przez różne elementy obwodu oraz moc rozproszoną na oporze.

9. Magnetyzm, indukcja magnetyczna. Zdający:

- 1) szkicuje przebieg linii pola magnetycznego w pobliżu magnesów trwałych i przewodników z prądem (przewodnik liniowy, pętla, zwojnica);
- 2) oblicza wektor indukcji magnetycznej wytworzonej przez przewodniki z prądem (przewodnik liniowy, pętla, zwojnica);
- 3) analizuje ruch cząstki naładowanej w stałym jednorodnym polu magnetycznym;
- 4) opisuje zastosowanie materiałów ferromagnetycznych;
- 5) analizuje siłę elektrodynamiczną działającą na przewodnik z prądem w polu magnetycznym;
- 6) opisuje zasadę działania silnika elektrycznego;
- 7) oblicza strumień indukcji magnetycznej przez powierzchnię;
- 8) analizuje napięcie uzyskiwane na końcach przewodnika podczas jego ruchu w polu magnetycznym;
- 9) oblicza siłę elektromotoryczną powstającą w wyniku zjawiska indukcji elektromagnetycznej;
- 10) stosuje regułę Lenza w celu wskazania kierunku przepływu prądu indukcyjnego;
- 11) opisuje prąd przemienny (natężenie, napięcie, częstotliwość, wartości skuteczne);
- 12) opisuje działanie diody jako prostownika.

10. Fale elektromagnetyczne i optyka. Zdający:

- 1) opisuje widmo fal elektromagnetycznych i podaje źródła fal w poszczególnych zakresach z omówieniem ich zastosowań;
- 2) opisuje doświadczenie Younga;
- 3) stosuje prawa odbicia i załamania fal do wyznaczenia biegu promieni w pobliżu granicy dwóch ośrodków;
- 4) opisuje zjawisko całkowitego wewnętrznego odbicia i wyznacza kąt graniczny;
- 5) rysuje i wyjaśnia konstrukcje tworzenia obrazów rzeczywistych i pozornych otrzymywane za pomocą soczewek skupiających i rozpraszających;
- 6) stosuje równanie soczewki, wyznacza położenie i powiększenie otrzymanych obrazów.

11. Fizyka atomowa i kwanty promieniowania elektromagnetycznego. Zdający:

- 1) opisuje założenia kwantowego modelu światła;
- 2) stosuje zależność między energią fotonu a częstotliwością i długością fali;
- 3) stosuje zasadę zachowania energii do wyznaczenia częstotliwości promieniowania emitowanego i absorbowanego przez atomy.

12. Wymagania przekrojowe

Oprócz wiedzy z wybranych działów fizyki, zdający:

- 1) przedstawia jednostki wielkości fizycznych wymienionych w podstawie programowej, opisuje ich związki z jednostkami podstawowymi;
- 2) samodzielnie wykonuje poprawne wykresy (właściwe oznaczenie i opis osi, wybór skali, oznaczenie niepewności punktów pomiarowych);
- 3) przeprowadza złożone obliczenia liczbowe, posługując się kalkulatorem;

- 4) interpoluje, ocenia orientacyjnie wartość pośrednią (interpolowaną) między danymi w tabeli, także za pomocą wykresu;
- 5) dopasowuje prostą $y = ax + b$ do wykresu i ocenia trafność tego postępowania; oblicza wartości współczynników a i b (ocena ich niepewności nie jest wymagana);
- 6) posługuje się pojęciem niepewności pomiaru wielkości prostych; zapisuje wynik pomiaru z uwzględnieniem informacji o niepewności;
- 7) szacuje wartość spodziewanego wyniku obliczeń, krytycznie analizuje realność otrzymanego wyniku;
- 8) przedstawia własnymi słowami główne tezy poznanego artykułu popularno-naukowego z dziedziny fizyki lub astronomii.

13. Wymagania doświadczalne

Zdający przeprowadza przynajmniej połowę z przedstawionych poniżej badań polegających na wykonaniu pomiarów, opisie i analizie wyników oraz, jeżeli to możliwe, wykonaniu i interpretacji wykresów dotyczących:

- 1) ruchu prostoliniowego jednostajnego i jednostajnie zmiennego (np. wyznaczenie przyspieszenia w ruchu jednostajnie zmiennym);
- 2) ruchu wahadła (np. wyznaczenie przyspieszenia ziemskiego);
- 3) charakterystyki prądowo-napięciowej opornika, żarówki, ewentualnie diody (np. pomiar i wykonanie wykresu zależności $I(U)$);
- 4) załamania światła (np. wyznaczenie współczynnika załamania światła z pomiaru kąta granicznego);
- 5) obrazów optycznych otrzymywanych za pomocą soczewek (np. wyznaczenie powiększenia obrazu i porównanie go z powiększeniem obliczonym teoretycznie).

EGZAMIN MATURALNY Z GEOGRAFII

III etap edukacyjny

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej.

Zdający dokonuje obserwacji i pomiarów w terenie; potrafi korzystać z planów, map, fotografii, rysunków, wykresów, danych statystycznych, tekstów źródłowych oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu gromadzenia, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych.

II. Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów.

Zdający posługuje się podstawowym słownictwem geograficznym w toku opisywania oraz wyjaśniania zjawisk i procesów zachodzących w środowisku geograficznym; identyfikuje związki i zależności w środowisku przyrodniczym, gospodarce i życiu społecznym w różnych skalach przestrzennych (lokalnej, regionalnej, krajowej, globalnej); rozumie wzajemne relacje przyroda - człowiek; wyjaśnia zróżnicowanie przestrzenne warunków środowiska przyrodniczego oraz działalności człowieka na Ziemi.

III. Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce.

Zdający wykorzystuje wiedzę i umiejętności geograficzne w celu lepszego rozumienia współczesnego świata i swojego w nim miejsca; stosuje wiadomości i umiejętności geograficzne w życiu codziennym, m.in. w racjonalnym wykorzystaniu zasobów środowiska.

IV. Kształtowanie postaw.

Zdający rozwija w sobie: ciekawość świata poprzez zainteresowanie własnym regionem, Polską, Europą i światem; świadomość wartości i poczucie odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze i kulturowe własnego regionu i Polski; patriotyzm i poczucie tożsamości (lokalnej, regionalnej, narodowej) przy jednoczesnym poszanowaniu innych narodów i społeczności - ich systemów wartości i sposobów życia.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Mapa - umiejętności czytania, interpretacji i posługiwania się mapą. Zdający:
  - 1) wykazuje znaczenie skali mapy w przedstawianiu różnych informacji geograficznych na mapie; posługuje się skalą mapy do obliczenia odległości w terenie;
  - 2) odczytuje z map informacje przedstawione za pomocą różnych metod kartograficznych;
  - 3) posługuje się w terenie planem, mapą topograficzną, turystyczną, samochodową (m.in. orientuje mapę oraz identyfikuje obiekty geograficzne na mapie i w terenie);
  - 4) identyfikuje położenie i charakteryzuje odpowiadające sobie obiekty geograficzne na fotografiach, zdjęciach lotniczych i satelitarnych oraz mapach topograficznych;
  - 5) dobiera odpowiednią mapę w celu uzyskania określonych informacji geograficznych;
  - 6) określa położenie geograficzne oraz matematyczno-geograficzne punktów i obszarów na mapie;
  - 7) lokalizuje na mapach (również konturowych) kontynenty oraz najważniejsze obiekty geograficzne na świecie i w Polsce (niziny, wyżyny, góry, rzeki, jeziora, wyspy, morza, państwa itp.);
  - 8) analizuje i interpretuje treści map ogólnogeograficznych, tematycznych, turystycznych;
  - 9) projektuje i opisuje trasy podróży na podstawie map turystycznych, topograficznych i samochodowych.
2. Kształt, ruchy Ziemi i ich następstwa. Zdający:
  - 1) podaje główne cechy kształtu i wymiarów Ziemi; odczytuje współrzędne geograficzne na globusie;

- 2) posługuje się ze zrozumieniem pojęciami: ruch obrotowy Ziemi, czas słoneczny, czas strefowy; podaje cechy ruchu obrotowego; wyjaśnia, dlaczego zostały wprowadzone strefy czasowe i granica zmiany daty; posługuje się mapą stref czasowych do określania różnicy czasu strefowego i słonecznego na Ziemi;
  - 3) podaje cechy ruchu obiegowego Ziemi; przedstawia (wykorzystując również własne obserwacje) zmiany w oświetleniu Ziemi oraz w długości trwania dnia i nocy w różnych szerokościach geograficznych i porach roku;
  - 4) podaje najważniejsze geograficzne następstwa ruchów Ziemi.
3. Wybrane zagadnienia geografii fizycznej. Zdający:
- 1) charakteryzuje wpływ głównych czynników klimatotwórczych na klimat;
  - 2) charakteryzuje na podstawie wykresów lub danych liczbowych przebieg temperatury powietrza i opadów atmosferycznych w ciągu roku w wybranych stacjach meteorologicznych położonych w różnych strefach klimatycznych; oblicza amplitudę i średnią temperaturę powietrza; wykazuje na przykładach związek między wysokością Słońca a temperaturą powietrza;
  - 3) wykazuje zróżnicowanie klimatyczne Ziemi na podstawie analizy map temperatury powietrza i opadów atmosferycznych oraz map stref klimatycznych na Ziemi;
  - 4) podaje na podstawie map tematycznych zależności między strefami oświetlenia Ziemi a strefami klimatycznymi oraz wykazuje wpływ klimatu na zróżnicowanie roślinności i gleb na Ziemi;
  - 5) podaje główne cechy płytowej budowy litosfery; wykazuje związki pomiędzy płytową budową litosfery a występowaniem zjawisk wulkanicznych i trzęsień ziemi;
  - 6) posługuje się ze zrozumieniem pojęciem wietrzenia i erozji; przedstawia rzeźbotwórczą rolę wód płynących, fal morskich, wiatru, lądolodów i lodowców górskich;
  - 7) rozpoznaje i opisuje w terenie formy rzeźby powstałe w wyniku działania czynników rzeźbotwórczych.
4. Położenie i środowisko przyrodnicze Polski. Zdający:
- 1) charakteryzuje, na podstawie map różnej treści, położenie Polski na świecie i w Europie; opisuje podział administracyjny Polski; podaje nazwy i wskazuje na mapie województwa oraz ich stolice;
  - 2) opisuje najważniejsze wydarzenia (obrazy) z przeszłości geologicznej Polski: powstanie węgla kamiennego, powstawanie gór, zalewy mórz, zlodowacenia; wykazuje zależności pomiędzy współczesną rzeźbą Polski a wybranymi wydarzeniami geologicznymi;
  - 3) rozpoznaje główne rodzaje skał występujących w Polsce; wskazuje na mapie najważniejsze obszary ich występowania; podaje przykłady wykorzystania skał w różnych dziedzinach życia człowieka;
  - 4) podaje główne cechy klimatu Polski; wykazuje ich związek z czynnikami je kształtującymi; wyjaśnia mechanizm powstawania wiatru halnego i bryzy morskiej;
  - 5) wymienia główne rodzaje zasobów naturalnych Polski: lasów, wód, gleb, surowców mineralnych; korzystając z mapy, opisuje ich rozmieszczenie i określa znaczenie gospodarcze.
5. Ludność Polski. Zdający:
- 1) wyjaśnia i poprawnie stosuje podstawowe pojęcia z zakresu demografii: przyrost naturalny, urodzenia i zgony, średnia długość życia;
  - 2) odczytuje z różnych źródeł informacji (m.in. rocznika statystycznego oraz piramidy płci i wieku) dane dotyczące: liczby ludności Polski, urodzeń, zgonów, przyrostu naturalnego, struktury płci, średniej długości życia w Polsce; odczytuje wielkość i główne kierunki migracji z Polski i do Polski;
  - 3) charakteryzuje, na podstawie map gęstości zaludnienia, zróżnicowanie rozmieszczenia ludności w Polsce oraz wyjaśnia te różnice czynnikami przyrodniczymi, historycznymi, ekonomicznymi;
  - 4) wykazuje różnice w strukturze zatrudnienia ludności w Polsce;
  - 5) podaje główne, aktualne problemy rynku pracy w Polsce;

- 6) analizuje rozmieszczenie i wielkość miast w Polsce; wyjaśnia przyczyny rozwoju wielkich miast w Polsce.
6. Wybrane zagadnienia geografii gospodarczej Polski. Zdający:
    - 1) wyróżnia główne cechy struktury użytkowania ziemi, wielkości i własności gospodarstw rolnych, zasiewów i hodowli w Polsce na podstawie analizy map, wykresów, danych liczbowych;
    - 2) podaje przyczyny zróżnicowania w rozmieszczeniu wybranych upraw (pszenicy, ziemniaków, buraków cukrowych) oraz chowu bydła i trzody chlewnej w Polsce;
    - 3) przedstawia, na podstawie różnych źródeł informacji, strukturę wykorzystania źródeł energii w Polsce i ocenia jej wpływ na stan środowiska przyrodniczego;
    - 4) wyjaśnia przyczyny zmian zachodzących w przemyśle w Polsce oraz wskazuje najlepiej rozwijające się obecnie w Polsce gałęzie produkcji przemysłowej;
    - 5) rozróżnia rodzaje usług; wyjaśnia szybki rozwój wybranych usług w Polsce;
    - 6) wykazuje na przykładach walory turystyczne Polski oraz opisuje obiekty znajdujące się na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości;
    - 7) opisuje na podstawie map i wyjaśnia zróżnicowanie gęstości i jakości sieci transportowej w Polsce i wykazuje jej wpływ na rozwój innych dziedzin działalności gospodarczej;
    - 8) wykazuje konieczność ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego w Polsce; wymienia formy jego ochrony.
  7. Regiony geograficzne Polski. Zdający:
    - 1) wskazuje na mapie główne regiony geograficzne Polski;
    - 2) charakteryzuje, na podstawie map tematycznych, środowisko przyrodnicze głównych regionów geograficznych Polski;
    - 3) opisuje, na podstawie map tematycznych, najważniejsze cechy gospodarki regionów geograficznych Polski oraz ich związek z warunkami przyrodniczymi;
    - 4) przedstawia główne cechy położenia oraz środowiska przyrodniczego Morza Bałtyckiego; wykazuje znaczenie gospodarcze Morza Bałtyckiego oraz przyczyny degradacji jego wód.
  8. Sąsiedzi Polski - zróżnicowanie geograficzne, przemiany. Zdający:
    - 1) charakteryzuje i porównuje, na podstawie różnych źródeł informacji geograficznej, środowisko przyrodnicze krajów sąsiadujących z Polską; wykazuje ich zróżnicowanie społeczne i gospodarcze;
    - 2) wyjaśnia przyczyny dynamicznego rozwoju gospodarczego Niemiec;
    - 3) przedstawia współczesne przemiany społeczne i gospodarcze Ukrainy;
    - 4) wykazuje zróżnicowanie przyrodnicze, narodowościowe, kulturowe i gospodarcze Rosji.
  9. Europa. Relacje przyroda - człowiek - gospodarka. Zdający:
    - 1) wykazuje się znajomością podziału politycznego Europy;
    - 2) określa położenie Europy i główne cechy środowiska przyrodniczego na podstawie mapy ogólnogeograficznej i map tematycznych;
    - 3) opisuje, na podstawie map tematycznych, zróżnicowanie regionalne, kulturowe, narodowościowe i etniczne współczesnej Europy oraz najważniejsze przyczyny i konsekwencje tego zróżnicowania;
    - 4) wykazuje, na podstawie map tematycznych, związki między głównymi cechami środowiska przyrodniczego Europy Północnej a głównymi kierunkami rozwoju gospodarczego;
    - 5) wykazuje, na przykładzie rolnictwa Francji lub innego kraju europejskiego, związek pomiędzy warunkami przyrodniczymi a kierunkiem i efektywnością produkcji rolnej; identyfikuje cechy rolnictwa towarowego;
    - 6) przedstawia główne cechy położenia, wielkości, układu przestrzennego oraz znaczenie Paryża lub Londynu jako światowej metropolii;

- 7) wykazuje wpływ gór na cechy środowiska przyrodniczego oraz gospodarkę krajów alpejskich;
  - 8) wykazuje związki między rozwojem turystyki w Europie Południowej a warunkami przyrodniczymi oraz dziedzictwem kultury śródziemnomorskiej.
10. Wybrane regiony świata. Relacje: człowiek - przyroda - gospodarka. Zdający:
- 1) wykazuje, na podstawie map tematycznych, że kontynent Azji jest obszarem wielkich geograficznych kontrastów;
  - 2) przedstawia, na podstawie map tematycznych, warunki przyrodnicze obszarów, na których kształtowały się najstarsze azjatyckie cywilizacje;
  - 3) analizuje wykresy i dane liczbowe dotyczące rozwoju ludnościowego i urbanizacji w Chinach; wyjaśnia, na podstawie map tematycznych, zróżnicowanie rozmieszczenia ludności na obszarze Chin; podaje kierunki rozwoju gospodarczego Chin oraz wskazuje zmiany znaczenia Chin w gospodarce światowej;
  - 4) wykazuje znaczenie czynników społeczno-kulturowych w tworzeniu nowoczesnej gospodarki Japonii na tle niekorzystnych cech środowiska przyrodniczego;
  - 5) wykazuje związek pomiędzy rytmem upraw i „kulturą ryżu” a cechami klimatu monsunowego w Azji Południowo-Wschodniej;
  - 6) opisuje kontrasty społeczne i gospodarcze w Indiach; wyjaśnia przyczyny gwałtownego rozwoju nowoczesnych technologii;
  - 7) charakteryzuje region Bliskiego Wschodu pod kątem cech kulturowych, zasobów ropy naftowej, kierunków i poziomu rozwoju gospodarczego; wskazuje miejsca konfliktów zbrojnych;
  - 8) charakteryzuje na podstawie map tematycznych i wyjaśnia występowanie stref klimatyczno-roślinno-glebowych w Afryce;
  - 9) wykazuje, na przykładzie strefy Sahelu, związek pomiędzy formami gospodarowania człowieka a zasobami wodnymi; uzasadnia potrzebę racjonalnego gospodarowania w środowisku charakteryzującym się poważnymi niedoborami słodkiej wody;
  - 10) wyróżnia główne cechy i przyczyny zróżnicowania kulturowego i etnicznego Ameryki Północnej i Południowej;
  - 11) identyfikuje konflikt interesów pomiędzy ekologicznymi skutkami wylesiania Amazonii a jej gospodarczym wykorzystaniem; określa cechy rozwoju i problemy wielkich miast w Brazylii;
  - 12) wykazuje związki między gospodarką a warunkami środowiska przyrodniczego w najważniejszych regionach gospodarczych Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej; określa rolę Stanów Zjednoczonych w gospodarce światowej;
  - 13) przedstawia, na podstawie map tematycznych, główne cechy gospodarki Australii na tle warunków środowiska przyrodniczego;
  - 14) przedstawia cechy położenia i środowiska geograficznego Antarktyki i Arktyki; podaje główne cechy i przyczyny zmian w środowisku przyrodniczym obszarów okołobiegunowych.

IV etap edukacyjny (poziom podstawowy i rozszerzony)

POZIOM PODSTAWOWY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Wykorzystanie różnych źródeł informacji do analizy i prezentowania współczesnych problemów przyrodniczych, gospodarczych, społecznych, kulturowych i politycznych.
- II. Formułowanie i weryfikowanie hipotez dotyczących problemów współczesnego świata.
- III. Rozumienie relacji człowiek - przyroda - społeczeństwo w skali globalnej i regionalnej.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Współczesne problemy demograficzne i społeczne świata. Zdający:
  - 1) wyróżnia i charakteryzuje obszary o optymalnych i trudnych warunkach do zamieszkania w skali globalnej i regionalnej; formułuje prawidłowości rządzące rozmieszczeniem ludności na świecie;
  - 2) charakteryzuje główne procesy demograficzne (fazy przejścia demograficznego) na przykładzie całego świata i poszczególnych kontynentów;
  - 3) klasyfikuje migracje, podaje ich przyczyny i ocenia skutki tego zjawiska; charakteryzuje współczesne kierunki emigracji Polaków i czynniki wpływające na atrakcyjność niektórych państw dla imigrantów;
  - 4) wyjaśnia zróżnicowanie procesów urbanizacji na świecie; opisuje procesy tworzenia się aglomeracji miejskich oraz ich formy;
  - 5) identyfikuje i wyjaśnia procesy wzrostu liczby ludności oraz ekspansji przestrzennej wielkich metropolii świata (np. poznaje przyczyny powstawania dzielnic nędzy, wzrostu przestępczości, degradacji środowiska przyrodniczego, problemów komunikacyjnych).

2. Zróżnicowanie gospodarcze świata. Zdający:
  - 1) klasyfikuje państwa na podstawie analizy wskaźników rozwoju społecznego i gospodarczego; wyróżnia regiony bogate i biedne (bogatą Północ i biedne Południe) i podaje przyczyny dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego regionów świata;
  - 2) opisuje główne obszary upraw i chowu zwierząt na świecie, wyjaśnia ich zróżnicowanie przestrzenne;
  - 3) charakteryzuje kierunki zmian w powierzchni lasów na świecie (w wyniku procesów wylesiania i zalesiania) i podaje przykłady gospodarowania zasobami leśnymi (pozytywne i negatywne);
  - 4) charakteryzuje cechy gospodarki morskiej i podaje przykłady wykorzystania oceanu światowego oraz zagrożeń wynikających ze zbyt intensywnej eksploatacji zasobów morskich;
  - 5) charakteryzuje i ocenia zróżnicowanie i zmiany struktury wykorzystania surowców energetycznych na świecie; dokonuje oceny zjawiska uzależnienia produkcji energii na świecie od źródeł zaopatrzenia surowców nieodnawialnych, potrafi wyjaśnić twierdzenie „ropa rządzi światem”;
  - 6) wyjaśnia, na czym polegają zmiany zachodzące na rynku pracy w skali globalnej i regionalnej, wynikające z rozwoju nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych;
  - 7) przedstawia cechy przemysłu wysokiej technologii i podaje przykłady jego lokalizacji na świecie; poznaje nowe funkcje ośrodków przemysłowych i nowe formy przestrzenne - technopolie, klastry;
  - 8) charakteryzuje wybrane obszary intensywnie zagospodarowywane turystycznie na świecie; wyjaśnia, dlaczego zmieniają się kierunki wyjazdów turystycznych Polaków; identyfikuje skutki rozwoju turystyki dla środowiska przyrodniczego;
  - 9) wyjaśnia rolę nowoczesnych usług komunikacyjnych w funkcjonowaniu gospodarki i w życiu codziennym;
  - 10) podaje przykłady procesów globalizacji i ich wpływu na rozwój regionalny i lokalny;
  - 11) wyjaśnia współczesne zmiany na mapie politycznej świata;
  - 12) wyjaśnia na wybranych przykładach (w skali lokalnej, regionalnej i globalnej) przyczyny procesów integracyjnych i ich skutki gospodarcze, społeczne i polityczne.

3. Relacja człowiek - środowisko przyrodnicze a zrównoważony rozwój. Zdający:
  - 1) formułuje problemy wynikające z eksploatacji zasobów odnawialnych i nieodnawialnych; potrafi przewidzieć przyrodnicze i pozaprzyrodnicze przyczyny i skutki zakłóceń równowagi ekologicznej;

- 2) charakteryzuje obszary niedoboru i nadmiaru wody na świecie i określa przyczyny tego zróżnicowania (w tym zanieczyszczenia wód); przedstawia projekty rozwiązań stosowanych w sytuacjach braku lub niedoborów wody w różnych strefach klimatycznych;
- 3) rozróżnia przyczyny zachodzących współcześnie globalnych zmian klimatu (ocieplenia globalnego) i ocenia rozwiązania podejmowane w skali globalnej i regionalnej zapobiegające temu zjawisku;
- 4) wykazuje na przykładach, że zbyt intensywne wykorzystanie rolnicze gleb oraz nieumiejętne zabiegi agrotechniczne powodują w wielu częściach świata degradację gleb, co w konsekwencji prowadzi do spadku produkcji żywności, a w niektórych regionach świata do głodu i ubóstwa;
- 5) wykazuje na przykładach pozaprzzyrodnicze czynniki zmieniające relacje człowiek - środowisko przyrodnicze (rozszerzanie udziału technologii energooszczędnych, zmiany modelu konsumpcji, zmiany poglądów dotyczących ochrony środowiska).

POZIOM ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Dostrzeganie prawidłowości dotyczących środowiska przyrodniczego, życia i gospodarki człowieka oraz wzajemnych powiązań i zależności w systemie człowiek - przyroda - gospodarka.

Zdający wskazuje i analizuje prawidłowości i zależności wynikające z funkcjonowania sfer ziemskich oraz działalności człowieka w różnorodnych warunkach środowiska, wskazując znaczenie rosnącej roli człowieka i jego działań w środowisku geograficznym w różnych skalach (lokalnej, regionalnej i globalnej).

II. Analiza i wyjaśnianie problemów demograficznych społeczeństw.

Zdający analizuje etapy i cechy rozwoju demograficznego ludności na świecie, charakteryzuje dynamikę i zróżnicowanie procesów ludnościowych, wiążąc zagadnienia demograficzne z czynnikami przyrodniczymi i rozwojem cywilizacyjnym; wykorzystuje do analiz informacje o aktualnych wydarzeniach na świecie.

III. Proponowanie rozwiązań problemów występujących w środowisku geograficznym, zgodnie z koncepcją zrównoważonego rozwoju i zasadami współpracy, w tym międzynarodowej.

Zdający wskazuje propozycje rozwiązań lokalnych, regionalnych i globalnych problemów środowiskowych, demograficznych i gospodarczych zgodnych z koncepcją zrównoważonego rozwoju oraz opartych na równoprawnych zasadach współpracy między regionami i państwami.

IV. Pozyskiwanie, przetwarzanie oraz prezentowanie informacji na podstawie różnych źródeł informacji geograficznej, w tym również technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz Geograficznych Systemów Informacyjnych (GIS).

Zdający zdobywa informacje oraz rozwija i doskonali umiejętności geograficzne, wykorzystując wszystkie dostępne (w tym najnowsze) źródła informacji, pomiary i obserwacje bezpośrednie; potrafi selekcjonować i przetwarzać informacje do prezentacji wybranych zagadnień.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Źródła informacji geograficznej. Zdający:

- 1) oblicza odległości w terenie oraz powierzchnię na podstawie map wykonanych w różnych skalach;

- 2) odczytuje i opisuje cechy środowiska przyrodniczego (np. ukształtowanie i rzeźbę terenu, budowę geologiczną) i społeczno-gospodarczego (np. rozmieszczenie zasobów naturalnych, ludności, szlaki transportowe) na podstawie map: topograficznej, hipsometrycznej i tematycznej;
  - 3) interpretuje zjawiska geograficzne przedstawiane na wykresach, w tabelach, na schematach i modelach;
  - 4) formułuje zależności przyczynowo-skutkowe, funkcjonalne i czasowe między wybranymi elementami środowiska przyrodniczego i społeczno-gospodarczego oraz dokonuje ich weryfikacji, wykorzystując mapy tematyczne;
  - 5) korzysta z technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu pozyskiwania, przechowywania, przetwarzania i prezentacji informacji geograficznych.
2. Ziemia we Wszechświecie. Zdający:
- 1) charakteryzuje Układ Słoneczny;
  - 2) wskazuje konsekwencje ruchów Ziemi;
  - 3) oblicza wysokość górowania Słońca w dowolnym miejscu na Ziemi w dniach równonocy i przesileń;
  - 4) oblicza szerokość geograficzną dowolnego punktu na powierzchni Ziemi na podstawie wysokości górowania Słońca w dniach równonocy i przesileń.
3. Sfery Ziemi - atmosfera. Zdający:
- 1) wyjaśnia mechanizm cyrkulacji powietrza w strefie międzyzwrotnikowej i wyższych szerokościach geograficznych oraz opisuje przebieg procesów pogodowych (ruch mas powietrza, fronty atmosferyczne i zjawiska im towarzyszące);
  - 2) wskazuje przyczyny nierównomiernego rozkładu temperatury powietrza i opadów;
  - 3) wyjaśnia genezę pasatów, monsunów, bryzy oraz wiatrów fenowych i wskazuje ich znaczenie dla przebiegu pogody i działalności gospodarczej (rolnictwa, komunikacji);
  - 4) charakteryzuje strefy klimatyczne i typy klimatu na Ziemi i uzasadnia ich zasięgi;
  - 5) rozpoznaje strefę klimatyczną i typ klimatu na podstawie rocznego przebiegu temperatury powietrza i sum opadów;
  - 6) przygotowuje krótkoterminową prognozę pogody na podstawie mapy synoptycznej;
  - 7) wyjaśnia na przykładach obserwowane przyczyny i skutki globalnych zmian klimatu na Ziemi.
4. Sfery Ziemi - hydrosfera. Zdający:
- 1) opisuje występowanie i zasoby wód w oceanach i na lądach (jeziora, rzeki, lodowce, wody podziemne);
  - 2) charakteryzuje sieć rzeczną i typy genetyczne jezior na poszczególnych kontynentach;
  - 3) rozpoznaje i opisuje cechy ustrojów rzecznych wybranych rzek;
  - 4) wyjaśnia krajobrazowe i gospodarcze funkcje rzek i jezior;
  - 5) objaśnia mechanizm powstawania i układu powierzchniowych prądów morskich oraz ich wpływ na warunki klimatyczne i środowisko życia wybrzeży;
  - 6) wskazuje możliwości gospodarczego wykorzystania oceanów i ocenia wpływ człowieka na ekosystemy mórz i oceanów;
  - 7) wskazuje na mapach zasięg obszarów współcześnie zlodzonych i ocenia wpływ zmian klimatycznych na zmiany zasięgu tych obszarów;
  - 8) opisuje na przykładach następstwa nieracjonalnej gospodarki wodnej w wybranych regionach świata i wskazuje działania wspomagające racjonalne gospodarowanie wodą.
5. Sfery Ziemi - litosfera. Zdający:

- 1) opisuje skład mineralogiczny skorupy ziemskiej, główne grupy i rodzaje skał oraz ich gospodarcze zastosowanie i ocenia zmiany środowiska przyrodniczego związane z eksploatacją surowców mineralnych;
  - 2) charakteryzuje najważniejsze wydarzenia geologiczne i przyrodnicze w dziejach Ziemi (fałdowania, zlodowacenia, rozwój świata organicznego);
  - 3) ocenia zmiany środowiska w holocenie związane z działalnością człowieka;
  - 4) charakteryzuje główne procesy wewnętrzne prowadzące do urozmaicenia powierzchni Ziemi - wulkanizm, plutonizm, ruchy skorupy ziemskiej, wstrząsy tektoniczne, ruchy górotwórcze (paleozoiczne, mezozoiczne, kenozoiczne) oraz formy powstałe w ich wyniku;
  - 5) charakteryzuje zjawiska wietrzenia fizycznego i chemicznego (np. kras) oraz opisuje produkty i formy powstałe w wyniku tych procesów;
  - 6) opisuje przebieg oraz efekty erozji i akumulacji wodnej (rzecznej, morskiej, jeziornej), lodowcowej i eolicznej;
  - 7) wykazuje wpływ cech budowy geologicznej i działalności człowieka na grawitacyjne ruchy masowe (obrywanie, spełzywanie, osuwanie).
6. Sfery Ziemi - pedosfera i biosfera. Zdający:
- 1) omawia cechy głównych rodzajów gleb strefowych i niestrefowych;
  - 2) wyjaśnia różnicowanie formacji roślinnych na Ziemi;
  - 3) omawia podstawowe zasady zrównoważonego rozwoju.
7. Klasyfikacja państw świata. Zdający:
- 1) porównuje strukturę PKB państw znajdujących się na różnych poziomach rozwoju gospodarczego;
  - 2) odczytuje na mapach aktualny podział polityczny.
8. Ludność. Zdający:
- 1) analizuje przestrzenne różnice w wielkości wskaźników: urodzeń, zgonów i przyrostu naturalnego;
  - 2) opisuje etapy rozwoju demograficznego ludności na przykładach z wybranych państw świata;
  - 3) ocenia konsekwencje eksplozji demograficznej lub regresu demograficznego w wybranych państwach;
  - 4) charakteryzuje przyczyny i konsekwencje migracji ludności w różnych państwach;
  - 5) przedstawia procesy urbanizacyjne na świecie;
  - 6) wyjaśnia różnicowanie struktury zatrudnienia w wybranych państwach i jej związek z poziomem rozwoju państwa;
  - 7) charakteryzuje strukturę etniczną i narodowościową ludności świata;
  - 8) charakteryzuje różnicowanie religijne ludności świata i ocenia wpływ religii na postawy społeczne i gospodarkę.
9. Działalność gospodarcza na świecie. Zdający:
- 1) wyjaśnia wpływ czynników przyrodniczych i społeczno-ekonomicznych na rozwój rolnictwa;
  - 2) wykazuje zależności między rodzajami produkcji rolnej a warunkami naturalnymi i rozmieszczeniem ludności oraz charakteryzuje różne typy rolnictwa na świecie;
  - 3) uzasadnia konieczność racjonalnego gospodarowania zasobami leśnymi na świecie;
  - 4) charakteryzuje zmiany w strukturze zużycia energii postępujące wraz z rozwojem gospodarczym państw świata i ocenia skutki wynikające z rosnącego zużycia energii oraz konieczność pozyskiwania nowych źródeł energii;
  - 5) wskazuje wpływ czynników lokalizacji przemysłu na rozmieszczenie i rozwój wybranych branż;

- 6) analizuje kierunki geograficzne i strukturę towarową eksportu i importu w wybranych państwach;
- 7) wskazuje i uzasadnia pozytywne i negatywne skutki integracji politycznej;
- 8) wyjaśnia przyczyny konfliktów zbrojnych na Bliskim Wschodzie, Zakaukaziu oraz w wybranych regionach Europy.

10. Geografia Polski - środowisko przyrodnicze. Zdający:

- 1) opisuje cechy ukształtowania powierzchni Polski i określa jej związek z budową geologiczną, wykazuje wpływ orogenez i zlodowaceń na ukształtowanie powierzchni kraju;
- 2) ocenia walory i określa cechy środowiska decydujące o krajobrazie wybranych krain geograficznych Polski;
- 3) charakteryzuje klimat Polski na podstawie danych liczbowych i map klimatycznych i ocenia gospodarcze konsekwencje zróżnicowania długości okresu wegetacyjnego w Polsce;
- 4) wskazuje znaczenie gospodarcze jezior i sztucznych zbiorników wodnych;
- 5) wyjaśnia przyczyny niedoboru wody w wybranych regionach i wskazuje skutki gospodarcze;
- 6) charakteryzuje typy naturalnych zbiorowisk roślinnych i wskazuje charakterystyczne gatunki;
- 7) wyjaśnia występowanie gleb strefowych i niestrefowych w Polsce;
- 8) przedstawia dominanty środowiska krain geograficznych Polski na podstawie map tematycznych i danych statystycznych;
- 9) uzasadnia konieczność działań na rzecz restytucji i zachowania naturalnych elementów środowiska w Polsce.

11. Geografia Polski - zagadnienia ludnościowe. Zdający:

- 1) charakteryzuje rozwój demograficzny Polski w wybranych okresach na podstawie danych statystycznych i wyjaśnia zmiany kształtu piramidy wieku i płci ludności Polski wraz z rozwojem gospodarczym oraz porównuje ją z innymi państwami;
- 2) wyjaśnia zmiany w strukturze zatrudnienia ludności Polski;
- 3) wskazuje regionalne zróżnicowanie rynku pracy w Polsce;
- 4) analizuje okresowe zmiany salda migracji zewnętrznych i wewnętrznych oraz wyjaśnia ich przyczyny;
- 5) wyjaśnia zmiany procesów urbanizacyjnych i osadnictwa wiejskiego, wiążąc je z przemianami gospodarczymi i społecznymi w Polsce.

12. Geografia Polski - działalność gospodarcza. Zdający:

- 1) ocenia poziom produkcji rolniczej w porównaniu z innymi państwami Unii Europejskiej;
- 2) wskazuje zmiany strukturalne zachodzące w polskim rolnictwie;
- 3) wskazuje obszary występowania podstawowych zasobów naturalnych i analizuje zmiany wielkości ich eksploatacji;
- 4) porównuje wielkość i strukturę produkcji energii elektrycznej w Polsce i innych państwach świata;
- 5) przedstawia zmiany w gospodarce Polski spowodowane jej restrukturyzacją i modernizacją po 1990 r.;
- 6) wskazuje głównych partnerów handlowych oraz kierunki geograficzne i strukturę towarową wymiany międzynarodowej Polski.

EGZAMIN MATURALNY Z HISTORII

III etap edukacyjny

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Chronologia historyczna.

Zdający sytuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w czasie oraz porządkuje je i ustala związki poprzedzania, równoczesności i następstwa; dostrzega zmiany w życiu społecznym oraz ciągłość w rozwoju kulturowym i cywilizacyjnym.

II. Analiza i interpretacja historyczna.

Zdający wyszukuje oraz porównuje informacje pozyskane z różnych źródeł i formułuje wnioski; dostrzega w narracji historycznej warstwę informacyjną, wyjaśniającą i oceniającą; wyjaśnia związki przyczynowo-skutkowe analizowanych wydarzeń, zjawisk i procesów historycznych; wyjaśnia znaczenie poznawania przeszłości dla rozumienia świata współczesnego.

III. Tworzenie narracji historycznej.

Zdający tworzy narrację historyczną, integrując informacje pozyskane z różnych źródeł; tworzy krótkie wypowiedzi: plan, notatkę, rozprawkę, prezentację; przedstawia argumenty uzasadniające własne stanowisko.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Najdawniejsze dzieje człowieka. Zdający:

- 1) porównuje koczowniczy tryb życia z osiadłym i opisuje skutki przyjęcia przez człowieka trybu osiadłego;
- 2) wyjaśnia zależności pomiędzy środowiskiem geograficznym a warunkami życia człowieka.

2. Cywilizacje Bliskiego Wschodu. Zdający:

- 1) lokalizuje w czasie i przestrzeni cywilizacje starożytnej Mezopotamii i Egiptu;
- 2) charakteryzuje strukturę społeczeństwa i system wierzeń w Egipcie;
- 3) wyjaśnia znaczenie pisma i prawa w procesie powstawania państw;
- 4) rozpoznaje typy pisma wykształcone na terenie Mezopotamii i Egiptu.

3. Starożytny Izrael. Zdający:

- 1) charakteryzuje podstawowe symbole i główne zasady judaizmu;
- 2) wyjaśnia różnicę pomiędzy politeizmem a monoteizmem, odwołując się do przykładów.

4. Cywilizacja grecka. Zdający:

- 1) wyjaśnia wpływ środowiska geograficznego na gospodarkę i rozwój polityczny starożytnej Grecji;
- 2) umiejscawia w czasie i porównuje system sprawowania władzy oraz organizację społeczeństwa w Sparcie i Atenach peryklejskich;
- 3) charakteryzuje czynniki integrujące starożytnych Greków - język, system wierzeń, teatr oraz igrzyska olimpijskie.

5. Cywilizacja rzymska. Zdający:

- 1) umiejscawia w czasie i charakteryzuje system sprawowania władzy oraz organizację społeczeństwa w Rzymie republikańskim i cesarstwie;
- 2) wyjaśnia przyczyny i wskazuje skutki ekspansji Rzymu, opisując postawy Rzymian wobec niewolników i ludów podbitych;

- 3) podaje przykłady wpływu kultury greckiej na kulturę rzymską;
  - 4) rozróżnia wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny upadku starożytnego państwa rzymskiego.
6. Dziedzictwo antyku. Zdający:
- 1) charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej antycznego świata w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, architekturze, sztuce, literaturze;
  - 2) podaje przykłady osiągnięć cywilizacyjnych antyku, które mają wpływ na cywilizację współczesną.
7. Chrześcijaństwo. Zdający:
- 1) umiejscawia w czasie i przestrzeni narodziny i rozprzestrzenianie się chrześcijaństwa;
  - 2) wskazuje przyczyny i przykłady prześladowania chrześcijan w państwie rzymskim.
8. Arabowie i świat islamski. Zdający:
- 1) umiejscawia w czasie i przestrzeni kierunki i zasięg podbojów arabskich;
  - 2) opisuje podstawowe zasady i symbole islamu;
  - 3) wyjaśnia rolę Arabów w przekazywaniu dorobku kulturowego pomiędzy Wschodem a Zachodem.
9. Początki cywilizacji zachodniego chrześcijaństwa. Zdający:
- 1) umiejscawia w czasie i przestrzeni monarchię Karola Wielkiego, Państwo Kościelne oraz Cesarstwo w Europie Zachodniej;
  - 2) charakteryzuje działalność Karola Wielkiego i wyjaśnia, na czym polegał renesans karoliński;
  - 3) charakteryzuje główne idee uniwersalnego cesarstwa Ottona III.
10. Bizancjum i Kościół wschodni. Zdający:
- 1) lokalizuje w czasie i przestrzeni cesarstwo bizantyjskie;
  - 2) charakteryzuje rolę Bizancjum jako kontynuatora cesarstwa rzymskiego i rozpoznaje osiągnięcia kultury bizantyjskiej (prawo, architektura, sztuka);
  - 3) wyjaśnia przyczyny i skutki rozłamu w Kościele w XI w.
11. Społeczeństwo średniowiecznej Europy. Zdający:
- 1) rozpoznaje typowe instytucje systemu lennego;
  - 2) wyjaśnia pojęcie stanu i charakteryzuje podziały społeczne w średniowieczu;
  - 3) charakteryzuje funkcje gospodarcze, polityczne i kulturowe miast w średniowieczu.
12. Kultura materialna i duchowa łacińskiej Europy. Zdający:
- 1) wyjaśnia kulturotwórczą rolę Kościoła w dziedzinie nauki, architektury, sztuki i życia codziennego średniowiecznego społeczeństwa;
  - 2) porównuje główne elementy kultury rycerskiej i kultury miejskiej;
  - 3) rozpoznaje zabytki kultury średniowiecza, wskazując różnice pomiędzy stylem romańskim a stylem gotyckim, z uwzględnieniem przykładów z własnego regionu.
13. Polska pierwszych Piastów. Zdający:
- 1) sytuuje w czasie i przestrzeni państwo pierwszych Piastów;
  - 2) wskazuje, na przykładzie państwa pierwszych Piastów, charakterystyczne cechy monarchii patrymonialnej;
  - 3) wyjaśnia okoliczności przyjęcia chrztu przez Piastów oraz następstwa kulturowe, społeczne i polityczne chrystianizacji Polski;
  - 4) ocenia dokonania pierwszych Piastów w dziedzinie polityki, gospodarki i kultury.

14. Polska dzielnicowa i zjednoczona. Zdający:

- 1) sytuuje w czasie i przestrzeni Polskę okresu rozbitcia dzielnicowego;
- 2) opisuje postanowienia statutu Bolesława Krzywoustego;
- 3) porządkuje i sytuuje w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi w epoce Piastów;
- 4) opisuje zmiany społeczno-gospodarcze w epoce rozbitcia dzielnicowego i dostrzega związki pomiędzy rozwojem ruchu osadniczego a żywieniem gospodarczym;
- 5) ocenia dokonania Kazimierza Wielkiego w dziedzinie polityki wewnętrznej (system obronny, urbanizacja kraju, prawo, nauka) oraz w polityce zagranicznej;
- 6) charakteryzuje zmiany struktury społeczno-wyznaniowej Królestwa Polskiego po przyłączeniu ziem ruskich.

15. Polska w dobie unii z Litwą. Zdający:

- 1) wyjaśnia przyczyny i ocenia następstwa unii Polski z Litwą;
- 2) porządkuje i sytuuje w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi w epoce Jagiellonów;
- 3) charakteryzuje rozwój uprawnień stanu szlacheckiego.

16. Wielkie odkrycia geograficzne. Zdający:

- 1) sytuuje w czasie i przestrzeni wyprawy Krzysztofa Kolumba, Vasco da Gamy, Ferdynanda Magellana oraz sytuuje w przestrzeni posiadłości kolonialne Portugalii i Hiszpanii;
- 2) ocenia wpływ odkryć geograficznych na życie społeczno-gospodarcze i kulturowe Europy oraz dla Nowego Świata.

17. Humanizm i renesans. Zdający:

- 1) wyjaśnia źródła rozwoju kultury renesansu oraz opisuje jej charakterystyczne cechy;
- 2) charakteryzuje największe osiągnięcia: Leonarda da Vinci, Michała Anioła, Rafaela Santi, Erazma z Rotterdamu, Mikołaja Kopernika i Galileusza;
- 3) ocenia rolę druku dla upowszechniania idei renesansu oraz rozwoju cywilizacji europejskiej.

18. Rozłam w Kościele zachodnim. Zdający:

- 1) wymienia czynniki, które doprowadziły do rozłamu w Kościele zachodnim;
- 2) opisuje cele i charakteryzuje działalność Marcina Lutra i Jana Kalwina oraz przedstawia okoliczności powstania kościoła anglikańskiego;
- 3) wyjaśnia cele zwołania soboru trydenckiego i wskazuje postanowienia służące wzmocnieniu katolicyzmu.

19. Polska i Litwa w czasach ostatnich Jagiellonów. Zdający:

- 1) ocenia politykę zagraniczną ostatnich Jagiellonów;
- 2) przedstawia okoliczności zawarcia unii realnej pomiędzy Polską a Litwą i jej główne postanowienia oraz wskazuje na mapie terytorium Rzeczypospolitej Obojga Narodów;
- 3) charakteryzuje stosunki wyznaniowe w państwie polsko-litewskim i wyjaśnia ich specyfikę na tle europejskim;
- 4) przedstawia największe osiągnięcia piśmiennictwa polskiego epoki renesansu, uwzględniając twórczość Mikołaja Reja, Jana Kochanowskiego, Andrzeja Frycza Modrzewskiego;
- 5) rozpoznaje reprezentatywne obiekty sztuki renesansowej na ziemiach polskich ze szczególnym uwzględnieniem własnego regionu.

20. Społeczeństwo i ustrój Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Zdający:

- 1) wymienia instytucje ustrojowe demokracji szlacheckiej i charakteryzuje ich kompetencje;

- 2) wyjaśnia okoliczności uchwalenia oraz główne założenia konfederacji warszawskiej i artykułów henrykowskich;
  - 3) przedstawia zasady wolnej elekcji;
  - 4) ocenia charakter zmian systemu polityczno-ustrojowego Rzeczypospolitej w XVII w.;
  - 5) rozpoznaje charakterystyczne cechy kultury baroku, odwołując się do przykładów architektury i sztuki we własnym regionie.
21. Rzeczpospolita Obojga Narodów i jej sąsiedzi w XVII w. Zdający:
- 1) wyjaśnia główne przyczyny wojen Rzeczypospolitej ze Szwecją, Turcją i Rosją;
  - 2) wyjaśnia przyczyny, cele i następstwa powstania Bohdana Chmielnickiego na Ukrainie;
  - 3) ocenia społeczno-gospodarcze i polityczne następstwa wojen w XVII w.;
  - 4) wyjaśnia przyczyny i wskazuje przejawy kryzysu politycznego i społeczno-gospodarczego Rzeczypospolitej w II połowie XVII w.
22. Formy państwa nowożytnego. Zdający:
- 1) charakteryzuje, na przykładzie Francji Ludwika XIV, ustrój monarchii absolutnej;
  - 2) wymienia, odwołując się do przykładu Anglii, główne cechy monarchii parlamentarnej;
  - 3) porównuje monarchię parlamentarną z monarchią absolutną, uwzględniając zakres władzy monarszej, prawa i obowiązki poddanych, rolę instytucji stanowych (parlamentu);
  - 4) wyjaśnia, na czym polegała specyfika ustroju Rzeczypospolitej Obojga Narodów na tle Europy.
23. Europa w XVIII w. Zdający:
- 1) wymienia idee oświecenia i rozpoznaje je w nauce, literaturze, architekturze i sztuce;
  - 2) charakteryzuje zasadę trójpodziału władzy Monteskiusza i zasadę umowy społecznej Rousseau;
  - 3) porównuje reformy oświeceniowe wprowadzone w Prusach, Rosji i Austrii.
24. Rzeczpospolita Obojga Narodów w XVIII w. Zdający:
- 1) przedstawia przyczyny i przejawy kryzysu państwa polskiego w czasach saskich;
  - 2) wyjaśnia zmiany położenia międzynarodowego Rzeczypospolitej w XVIII w.;
  - 3) charakteryzuje projekty reform ustrojowych Stanisława Konarskiego i Stanisława Leszczyńskiego oraz dostrzega przejawy ożywienia w gospodarce i kulturze czasów saskich.
25. Bunt poddanych - wojna o niepodległość Stanów Zjednoczonych. Zdający:
- 1) przedstawia przyczyny i następstwa wojny o niepodległość;
  - 2) ocenia wkład Polaków w walkę o niepodległość Stanów Zjednoczonych;
  - 3) wymienia główne instytucje ustrojowe Stanów Zjednoczonych i wyjaśnia, w jaki sposób konstytucja amerykańska realizowała w praktyce zasadę trójpodziału władzy.
26. Rzeczpospolita w dobie stanisławowskiej. Zdający:
- 1) przedstawia okoliczności powstania, zadania i osiągnięcia Komisji Edukacji Narodowej;
  - 2) sytuuje w czasie obrady Sejmu Wielkiego oraz uchwalenie Konstytucji 3 maja; wymienia reformy Sejmu Wielkiego oraz postanowienia Konstytucji 3 maja;
  - 3) wyjaśnia okoliczności zawiązania konfederacji targowickiej i ocenia jej następstwa;
  - 4) rozpoznaje charakterystyczne cechy polskiego oświecenia i charakteryzuje przykłady sztuki okresu klasycyzmu z uwzględnieniem własnego regionu.
27. Walka o utrzymanie niepodległości w ostatnich latach XVIII w. Zdający:
- 1) sytuuje w czasie I, II i III rozbiór Rzeczypospolitej i wskazuje na mapie zmiany terytorialne po każdym rozbiorze;
  - 2) przedstawia cele i następstwa powstania kościuszkowskiego;
  - 3) rozróżnia wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny upadku Rzeczypospolitej.

28. Rewolucja francuska. Zdający:

- 1) wyjaśnia główne przyczyny rewolucji i ocenia jej skutki;
- 2) wskazuje charakterystyczne cechy dyktatury jakobińskiej;
- 3) opisuje główne zasady ideowe rewolucji francuskiej zawarte w Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela.

29. Epoka napoleońska. Zdający:

- 1) wyjaśnia okoliczności utworzenia Legionów Polskich i Księstwa Warszawskiego oraz opisuje cechy ustrojowe i terytorium Księstwa Warszawskiego;
- 2) ocenia politykę Napoleona wobec sprawy polskiej oraz postawę Polaków wobec Napoleona.

30. Europa po kongresie wiedeńskim. Zdający:

- 1) przedstawia zasady i postanowienia kongresu wiedeńskiego, uwzględniając jego decyzje w sprawie polskiej;
- 2) wyjaśnia główne założenia idei liberalizmu, socjalizmu oraz idei narodowych w Europie w I połowie XIX w.

31. Rozwój cywilizacji przemysłowej. Zdający:

- 1) wymienia charakterystyczne cechy rewolucji przemysłowej;
- 2) podaje przykłady pozytywnych i negatywnych skutków procesu uprzemysłowienia, w tym dla środowiska naturalnego;
- 3) identyfikuje najważniejsze wynalazki i odkrycia XIX w. oraz wyjaśnia następstwa ekonomiczne i społeczne ich zastosowania;
- 4) opisuje zmiany w poziomie życia różnych grup społecznych w XIX w. na podstawie źródeł pisanych, ikonograficznych i statystycznych.

32. Europa i świat w XIX w. Zdający:

- 1) opisuje przyczyny i skutki wojny secesyjnej w Stanach Zjednoczonych;
- 2) dostrzega podobieństwa i różnice w procesie jednoczenia Włoch i Niemiec;
- 3) wyjaśnia przyczyny i sytuje w przestrzeni kierunki oraz zasięg ekspansji kolonialnej państw europejskich w XIX w.;
- 4) ocenia pozytywne i negatywne skutki polityki kolonialnej z perspektywy europejskiej oraz kolonizowanych społeczności i państw.

33. Ziemie polskie po kongresie wiedeńskim. Zdający:

- 1) wskazuje na mapie nowy układ granic państw zaborczych na ziemiach polskich po kongresie wiedeńskim;
- 2) charakteryzuje ustrój Królestwa Polskiego;
- 3) ocenia osiągnięcia Królestwa Polskiego w gospodarce, kulturze i szkolnictwie.

34. Społeczeństwo dawnej Rzeczypospolitej w okresie powstań narodowych. Zdający:

- 1) sytuje w czasie i przestrzeni powstanie listopadowe i powstanie styczniowe;
- 2) przedstawia przyczyny oraz porównuje przebieg i charakter powstań narodowych;
- 3) rozróżnia bezpośrednie i długofalowe następstwa powstańczych ruchów narodowych;
- 4) charakteryzuje główne nurty i postaci Wielkiej Emigracji.

35. Życie pod zaborami. Zdający:

- 1) wyjaśnia cele i opisuje metody działań zaborców wobec mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej;
- 2) charakteryzuje i ocenia zróżnicowane postawy społeczeństwa wobec zaborców;

- 3) porównuje warunki życia społeczeństwa w trzech zaborach w II połowie XIX w., uwzględniając możliwości prowadzenia działalności społecznej i rozwoju narodowego;
  - 4) przedstawia główne nurty życia politycznego pod zaborami w końcu XIX w.
36. Europa i świat na przełomie XIX i XX w. Zdający:
- 1) przedstawia skutki przewrotu technicznego i postępu cywilizacyjnego, w tym dla środowiska naturalnego;
  - 2) charakteryzuje przyczyny i następstwa procesu demokratyzacji życia politycznego;
  - 3) przedstawia nowe zjawiska kulturowe, w tym narodziny kultury masowej i przemiany obyczajowe.
37. I wojna światowa i jej skutki. Zdający:
- 1) wymienia główne przyczyny narastania konfliktów pomiędzy mocarstwami europejskimi na przełomie XIX i XX w. oraz umiejscawia je na politycznej mapie świata i Europy;
  - 2) charakteryzuje specyfikę działań wojennych, ze szczególnym uwzględnieniem nowych środków technicznych.
38. Rewolucje rosyjskie. Zdający:
- 1) wyjaśnia polityczne i społeczno-gospodarcze przyczyny wybuchu rewolucji w Rosji w 1917 r.;
  - 2) wyjaśnia okoliczności przejścia przez bolszewików władzy w Rosji;
  - 3) opisuje bezpośrednie następstwa rewolucji lutowej i październikowej dla Rosji oraz Europy;
  - 4) charakteryzuje reakcję Europy na wydarzenia w Rosji.
39. Sprawa polska w I wojnie światowej. Zdający:
- 1) charakteryzuje stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej oraz opisuje poglądy zwolenników różnych orientacji politycznych;
  - 2) ocenia wysiłek zbrojny Polaków;
  - 3) wyjaśnia międzynarodowe uwarunkowania sprawy polskiej.

IV etap edukacyjny (poziom podstawowy i rozszerzony)

POZIOM PODSTAWOWY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Chronologia historyczna.

Zdający porządkuje i synchronizuje wydarzenia z historii powszechnej oraz dziejów ojczystych; dostrzega zmienność i dynamikę wydarzeń w dziejach, a także ciągłość procesów historycznych.

II. Analiza i interpretacja historyczna.

Zdający analizuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w kontekście epoki i dostrzega zależności pomiędzy różnymi dziedzinami życia społecznego; rozpoznaje rodzaje źródeł; ocenia przydatność źródła do wyjaśnienia problemu historycznego; dostrzega wielość perspektyw badawczych oraz wielorakie interpretacje historii i ich przyczyny.

III. Tworzenie narracji historycznej.

Zdający tworzy narrację historyczną w ujęciu przekrojowym lub problemowym; dostrzega problem i buduje argumentację, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego; dokonuje selekcji i hierarchizacji oraz integruje pozyskane informacje z różnych źródeł wiedzy.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Europa i świat po I wojnie światowej. Zdający:
  - 1) opisuje następstwa wojny, wyróżniając konsekwencje polityczne, gospodarcze, społeczne i kulturowe;
  - 2) wyjaśnia cele powołania i charakter Ligi Narodów;
  - 3) wyjaśnia politykę mocarstw wobec Niemiec po zakończeniu I wojny światowej.
2. Odrodzenie państwa polskiego po I wojnie światowej. Zdający:
  - 1) opisuje odrodzenie państwa polskiego oraz jego granice i sąsiadów;
  - 2) charakteryzuje i ocenia postanowienia traktatu wersalskiego wobec Polski;
  - 3) porównuje cele i skutki powstania wielkopolskiego i trzech powstań śląskich oraz wyjaśnia przyczyny i opisuje następstwa wojny polsko-bolszewickiej;
  - 4) charakteryzuje ustroj polityczny II Rzeczypospolitej na podstawie konstytucji marcowej 1921 r.;
  - 5) wskazuje czynniki utrudniające proces integracji odrodzonego państwa polskiego;
  - 6) wyjaśnia cele i skutki reformy Władysława Grabskiego;
  - 7) ocenia wkład Józefa Piłsudskiego i Romana Dmowskiego w odbudowę państwa polskiego.
3. Kryzys demokracji w Europie Zachodniej. Zdający:
  - 1) charakteryzuje okoliczności oraz następstwa dojścia do władzy Mussoliniego i Hitlera;
  - 2) porównuje faszyzm z nazizmem, uwzględniając organizację państwa, ideologię oraz politykę wobec społeczeństwa;
  - 3) charakteryzuje i ocenia politykę państw europejskich wobec Hitlera i wskazuje na jej uwarunkowania.
4. System totalitarny w ZSRR. Zdający:
  - 1) opisuje okoliczności dojścia do władzy Stalina;
  - 2) opisuje zmiany w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym ZSRR po dojściu do władzy Stalina, z uwzględnieniem uprzemysłowienia kraju, kolektywizacji rolnictwa oraz jej następstw (Wielki Głód) i Wielkiej Czystki;
  - 3) porównuje totalitarne systemy hitlerowskich Niemiec i Związku Radzieckiego.
5. Kryzys demokracji parlamentarnej w Polsce. Zdający:
  - 1) wyjaśnia przyczyny i skutki przewrotu majowego;
  - 2) porównuje główne postanowienia konstytucji marcowej 1921 r. i konstytucji kwietniowej 1935 r.;
  - 3) wymienia charakterystyczne cechy rządów sanacji, wskazując różnice między demokracją parlamentarną a rządami autorytarnymi;
  - 4) charakteryzuje główne kierunki polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej.
6. Gospodarka i społeczeństwo II Rzeczypospolitej. Zdający:
  - 1) charakteryzuje strukturę społeczną, narodowościową i wyznaniową odrodzonego państwa polskiego, dostrzegając przyczyny konfliktów społecznych i narodowościowych;
  - 2) porównuje przejawy kryzysu gospodarczego na świecie i w Polsce, wskazując jego specyficzne cechy;
  - 3) opisuje osiągnięcia gospodarcze II Rzeczypospolitej, w tym budowę portu w Gdyni i utworzenie Centralnego Okręgu Przemysłowego;
  - 4) charakteryzuje główne osiągnięcia kultury i nauki II Rzeczypospolitej.
7. II wojna światowa. Zdający:

- 1) wyjaśnia polityczne, społeczne i gospodarcze przyczyny wybuchu II wojny światowej;
  - 2) charakteryzuje położenie międzynarodowe Polski w przededniu wybuchu II wojny światowej;
  - 3) ocenia konsekwencje zawarcia paktu Ribbentrop-Mołotow;
  - 4) sytuuje w czasie i przestrzeni etapy i fronty II wojny światowej, wskazując momenty przełomowe;
  - 5) przedstawia przyczyny i skutki Holokaustu oraz opisuje przykłady oporu ludności żydowskiej;
  - 6) przedstawia okoliczności powstania koalicji antyfaszystowskiej oraz porównuje postanowienia konferencji w Teheranie, Jałcie i Poczdamie;
  - 7) charakteryzuje bezpośrednie skutki II wojny światowej, wyróżniając następstwa polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe, z uwzględnieniem przesunięć ludności w Europie Środkowej.
8. Ziemie polskie pod dwiema okupacjami. Zdający:
- 1) porównuje cele i metody polityki niemieckiej i radzieckiej w okupowanej Polsce;
  - 2) opisuje strukturę polityczną i wojskową oraz działalność polskiego państwa podziemnego i ocenia historyczną rolę Armii Krajowej;
  - 3) wyjaśnia przyczyny i opisuje skutki wybuchu powstania warszawskiego oraz ocenia postawę aliantów i Związku Radzieckiego wobec powstania;
  - 4) analizuje zmiany terytorialne, straty ludnościowe, kulturowe i materialne Polski będące następstwem II wojny światowej.
9. Sprawa polska w czasie II wojny światowej. Zdający:
- 1) przedstawia okoliczności powstania oraz działalność rządu II Rzeczypospolitej na uchodźstwie;
  - 2) charakteryzuje udział Polaków w wysiłku militarnym aliantów oraz sytuuje w czasie i przestrzeni działania wojsk polskich na różnych frontach wojny;
  - 3) ocenia politykę mocarstw wobec sprawy polskiej w czasie II wojny światowej.
10. Świat po II wojnie światowej. Zdający:
- 1) wyjaśnia przyczyny i skutki rozpadu koalicji antyhitlerowskiej oraz opisuje początki zimnej wojny;
  - 2) opisuje okoliczności i ocenia skutki powstania NRD i RFN;
  - 3) charakteryzuje sojusze polityczno-militarne NATO i Układu Warszawskiego, sytuując je na mapie;
  - 4) charakteryzuje państwa będące w strefie wpływów ZSRR, z uwzględnieniem wydarzeń na Węgrzech w 1956 r. i w Czechosłowacji w 1968 r.;
  - 5) sytuuje w czasie i przestrzeni proces dekolonizacji oraz ocenia jego następstwa, uwzględniając rolę ONZ;
  - 6) wyjaśnia znaczenie II Soboru Watykańskiego dla przemian w Kościele katolickim drugiej połowy XX w.;
  - 7) charakteryzuje konflikty zimnej wojny, w tym wojny w Korei, Wietnamie i Afganistanie oraz kryzys kubański, uwzględniając rolę ONZ;
  - 8) wyjaśnia przyczyny i charakter konfliktu bliskowschodniego;
  - 9) charakteryzuje przemiany w Chinach po II wojnie światowej;
  - 10) opisuje przemiany polityczne i społeczno-gospodarcze w ZSRR w latach 1945-1991;
  - 11) charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej w 1989 r.;
  - 12) opisuje zmiany kulturowe i społeczne po II wojnie światowej;
  - 13) przedstawia cele i główne etapy rozwoju Unii Europejskiej.
11. Polska w systemie komunistycznym. Zdający:
- 1) wyjaśnia okoliczności przejścia władzy w Polsce przez komunistów;
  - 2) charakteryzuje system represji stalinowskich w Polsce i ocenia jego skutki;

- 3) charakteryzuje realia życia gospodarczego i społecznego PRL-u;
  - 4) porównuje przyczyny i skutki kryzysów: 1956 r., 1968 r., 1970 r. i 1976 r.;
  - 5) ocenia polityczną i społeczną rolę Kościoła katolickiego w PRL-u.
12. Rozkład systemu komunistycznego w Polsce - polska droga do suwerenności. Zdający:
- 1) wyjaśnia znaczenie pontyfikatu Jana Pawła II dla przemian politycznych w Polsce;
  - 2) wyjaśnia przyczyny i skutki wydarzeń sierpniowych 1980 r. oraz ocenia rolę Solidarności w przemianach politycznych i ustrojowych;
  - 3) przedstawia okoliczności wprowadzenia i następstwa stanu wojennego;
  - 4) opisuje najważniejsze postanowienia „Okrągłego Stołu”;
  - 5) charakteryzuje przemiany polityczne, społeczno-gospodarcze i kulturowe po 1989 r.;
  - 6) przedstawia okoliczności i ocenia znaczenie przystąpienia Polski do NATO i Unii Europejskiej.

POZIOM ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Chronologia historyczna.

Zdający porządkuje i synchronizuje wydarzenia z historii powszechnej oraz dziejów ojczystych; dostrzega zmienność i dynamikę wydarzeń w dziejach, a także ciągłość procesów historycznych.

II. Analiza i interpretacja historyczna.

Zdający analizuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w kontekście epok i dostrzega zależności pomiędzy różnymi dziedzinami życia społecznego; rozpoznaje rodzaje źródeł; ocenia przydatność źródła do wyjaśnienia problemu historycznego; dostrzega wielość perspektyw badawczych oraz wielorakie interpretacje historii i ich przyczyny.

III. Tworzenie narracji historycznej.

Zdający tworzy narrację historyczną w ujęciu przekrojowym lub problemowym; dostrzega problem i buduje argumentację, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego; dokonuje selekcji i hierarchizacji oraz integruje pozyskane informacje z różnych źródeł wiedzy.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

I. Starożytność.

1. Cywilizacje Bliskiego Wschodu. Zdający:
  - 1) charakteryzuje uwarunkowania geograficzne rozwoju cywilizacji na Bliskim Wschodzie;
  - 2) rozpoznaje cechy charakterystyczne najważniejszych osiągnięć kulturowych cywilizacji bliskowschodnich w zakresie architektury, sztuki, nauki i pisma.
2. Społeczeństwo, życie polityczne i kultura starożytnej Grecji. Zdający:
  - 1) charakteryzuje geograficzne uwarunkowania cywilizacji greckiej;
  - 2) porównuje formy ustrojowe greckich polis;
  - 3) rozpoznaje dokonania kulturowe Greków w dziedzinie architektury, rzeźby, teatru, literatury, filozofii, nauki i identyfikuje je z ich twórcami;
  - 4) identyfikuje dziedzictwo kultury greckiej w dorobku kulturowym Europy.
3. Ekspansja w świecie greckim i rzymskim. Zdający:
  - 1) porównuje kolonizację grecką z fenicką w basenie Morza Śródziemnego;
  - 2) charakteryzuje wojny grecko-perskie i ekspansję Aleksandra Wielkiego;
  - 3) charakteryzuje ekspansję rzymską i wyjaśnia ideę imperium rzymskiego.
4. Społeczeństwo, życie polityczne i kultura starożytnego Rzymu. Zdający:

- 1) charakteryzuje przemiany ustrojowe i społeczne w Rzymie republikańskim i w cesarstwie rzymskim;
- 2) opisuje zmiany w położeniu religii chrześcijańskiej w państwie rzymskim (od religii prześladowanej, poprzez tolerowaną, do panującej);
- 3) prezentuje przyczyny upadku państwa rzymskiego;
- 4) rozpoznaje dokonania kulturowe Rzymian w dziedzinie prawa, literatury, nauki, architektury i techniki;
- 5) identyfikuje dziedzictwo kultury rzymskiej w dorobku kulturowym Europy.

II. Średniowiecze.

1. Bizancjum i Zachód a świat islamu. Zdający:
  - 1) charakteryzuje kręgi kulturowe: łaciński, bizantyjski i arabski;
  - 2) rozpoznaje najważniejsze osiągnięcia cywilizacji islamskiej w zakresie architektury, sztuki i nauki.
2. Europa wczesnego średniowiecza. Zdający:
  - 1) opisuje zasięg terytorialny, organizację władzy, gospodarkę i kulturę państwa Franków;
  - 2) charakteryzuje i porównuje ideę cesarstwa karolińskiego z ideą cesarstwa Ottonów;
  - 3) opisuje proces tworzenia się państw w Europie Zachodniej;
  - 4) charakteryzuje funkcjonowanie władzy, struktur społecznych i gospodarki w systemie feudalnym.
3. Europa w okresie krucjat. Zdający:
  - 1) wyjaśnia ideowe i polityczne przyczyny rywalizacji papieżstwa z cesarstwem o zwierzchnictwo nad średniowieczną Europą;
  - 2) charakteryzuje polityczne, społeczno-gospodarcze i religijne uwarunkowania oraz ocenia skutki wypraw krzyżowych do Ziemi Świętej i rekonkwisty;
  - 3) opisuje charakterystyczne przejawy ożywienia społeczno-gospodarczego w Europie XI- XIII w.;
  - 4) opisuje kierunki i charakter oraz konsekwencje najazdów mongolskich dla Europy Środkowo-Wschodniej.
4. Polska w okresie wczesnopiastowskim. Zdający:
  - 1) wyjaśnia uwarunkowania narodzin państwa polskiego i jego chrystianizacji;
  - 2) opisuje rozwój terytorialny państwa polskiego w X-XII w.;
  - 3) rozpoznaje tendencje centralistyczne i decentralistyczne w życiu politycznym państwa polskiego w X-XII w.
5. Polska w okresie rozbitcia dzielnicowego. Zdający:
  - 1) wyjaśnia przyczyny polityczne i społeczno-gospodarcze oraz następstwa rozbitcia dzielnicowego;
  - 2) opisuje przemiany społeczno-gospodarcze na ziemiach polskich oraz ocenia społeczno-kulturowe skutki kolonizacji na prawie niemieckim;
  - 3) charakteryzuje proces przewyciężenia rozbitcia politycznego ziem polskich, ze wskazaniem na rolę władców i Kościoła.
6. Europa późnego średniowiecza. Zdający:
  - 1) charakteryzuje przemiany społeczne i gospodarcze w Europie w późnym średniowieczu;
  - 2) charakteryzuje następstwa upadku cesarstwa bizantyjskiego i ekspansji tureckiej dla Europy.
7. Polska w XIV-XV w. Zdający:
  - 1) opisuje rozwój terytorialny państwa polskiego w XIV-XV w.;
  - 2) charakteryzuje rozwój monarchii stanowej w Polsce, uwzględniając strukturę społeczeństwa polskiego w późnym średniowieczu i rozwój przywilejów szlacheckich;
  - 3) wyjaśnia międzynarodowe i wewnętrzne uwarunkowania związków Polski z Węgrami i Litwą w XIV-XV w.;

- 4) charakteryzuje i ocenia stosunki polsko-krzyżackie na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej i kulturowej;
  - 5) ocenia panowanie Piastów w dziejach Polski; ocenia politykę dynastyczną Jagiellonów.
8. Kultura średniowiecza. Zdający:
- 1) wyjaśnia uniwersalny charakter kultury średniowiecznej;
  - 2) ocenia znaczenie włączenia ziem polskich do cywilizacyjnego kręgu świata zachodniego (łacińskiego);
  - 3) identyfikuje dokonania kultury okresu średniowiecza w zakresie piśmiennictwa, prawa, filozofii, architektury i sztuki, z uwzględnieniem kultury polskiego średniowiecza.

III. Dzieje nowożytne.

1. Odkrycia geograficzne i europejski kolonializm doby nowożytnej. Zdający:
  - 1) ocenia wpływ odkryć geograficznych i ekspansji kolonialnej na życie gospodarcze i kulturowe Europy;
  - 2) ocenia długofalowe konsekwencje wielkich odkryć geograficznych dla Ameryki, Azji, Afryki.
2. Europa w XVI-XVII w. Zdający:
  - 1) rozpoznaje charakterystyczne cechy renesansu europejskiego oraz wskazuje czołowych twórców i ich dzieła;
  - 2) wyjaśnia polityczne, gospodarcze, społeczne, kulturowe uwarunkowania i następstwa reformacji, opisując główne nurty i postaci; charakteryzuje reformę Kościoła katolickiego;
  - 3) opisuje mapę wyznaniową Europy w XVI w.;
  - 4) charakteryzuje i ocenia absolutyzm francuski;
  - 5) charakteryzuje główne europejskie konflikty polityczne w XVI-XVII w., z uwzględnieniem roli Turcji w Europie Środkowo-Wschodniej;
  - 6) opisuje następstwa rewolucji angielskich;
  - 7) opisuje przemiany w kulturze europejskiej w XVII w. i rozpoznaje główne dokonania epoki baroku.
3. Rzeczpospolita w okresie renesansu i demokracji szlacheckiej. Zdający:
  - 1) opisuje i wyjaśnia funkcjonowanie najważniejszych instytucji życia politycznego w XVI-wiecznej Polsce, w tym sejmików, sejmu, senatu i sejmu elekcyjnego; ocenia demokrację szlachecką;
  - 2) ocenia polską specyfikę w zakresie rozwiązań ustrojowych, struktury społecznej i modelu życia gospodarczego na tle europejskim;
  - 3) opisuje zmiany terytorialne państwa polsko-litewskiego i charakteryzuje stosunki z sąsiadami w XVI w.;
  - 4) ocenia zmiany w relacjach polsko-litewskich w XVI w.;
  - 5) ocenia kulturową rolę Polski w przeniesieniu wzorców cywilizacji zachodniej na obszary ruskie i litewskie;
  - 6) ocenia sytuację wyznaniową na ziemiach Rzeczypospolitej w XVI w., w tym tolerancję wyznaniową oraz unię brzeską;
  - 7) identyfikuje dzieła polskiego renesansu.
4. Rzeczpospolita Obojga Narodów w XVII w. Ustrój, społeczeństwo i kultura. Zdający:
  - 1) opisuje zmiany terytorium Rzeczypospolitej w XVII w.;
  - 2) wyjaśnia przyczyny kryzysów wewnętrznych oraz załamania gospodarczego Rzeczypospolitej w XVII w.;
  - 3) ocenia polską specyfikę w zakresie rozwiązań ustrojowych, struktury społecznej i modelu życia gospodarczego na tle europejskim;
  - 4) charakteryzuje proces oligarchizacji życia politycznego Rzeczypospolitej;
  - 5) charakteryzuje sarmatyzm jako ideologię i styl życia polskiej szlachty; rozpoznaje dzieła sztuki polskiego baroku.

5. Oświecenie, absolutyzm oświecony i rewolucje XVIII w. Zdający:
  - 1) charakteryzuje główne idee europejskiego oświecenia i rozpoznaje jego główne dokonania w myśli politycznej, nauce, literaturze, sztuce i architekturze;
  - 2) charakteryzuje absolutyzm oświecony na przykładach państw sąsiadujących z Rzeczpospolitą;
  - 3) charakteryzuje program modernizacji Rosji i rosyjską ideę imperium;
  - 4) charakteryzuje parlamentaryzm angielski i rewolucję przemysłową w Anglii;
  - 5) porównuje przyczyny oraz charakter rewolucji amerykańskiej i francuskiej.
6. Rzeczpospolita w XVIII w. Reformy oświeceniowe i rozbiory. Zdający:
  - 1) charakteryzuje politykę Rosji, Prus i Austrii wobec Rzeczypospolitej i wskazuje przejawy osłabienia suwerenności państwa polskiego;
  - 2) charakteryzuje działania zmierzające do naprawy Rzeczypospolitej i walkę zbrojną o utrzymanie niepodległości w drugiej połowie XVIII w.;
  - 3) charakteryzuje i ocenia dzieło Sejmu Wielkiego, odwołując się do tekstu Konstytucji 3 maja;
  - 4) wyjaśnia specyfikę polskiego oświecenia; opisuje i wyjaśnia uwarunkowania wewnętrzne i międzynarodowe kolejnych rozbiorów Polski, a także analizuje zmiany granic;
  - 5) ocenia dorobek kulturowy okresu stanisławowskiego, z uwzględnieniem reformy szkolnictwa.

IV. Wiek XIX.

1. Europa napoleońska. Zdający:
  - 1) opisuje kierunki podbojów Napoleona; charakteryzuje napoleońską ideę imperium;
  - 2) wskazuje przykłady i wyjaśnia przyczyny zaangażowania się Polaków po stronie Napoleona;
  - 3) charakteryzuje ustrój polityczny Księstwa Warszawskiego;
  - 4) charakteryzuje decyzje kongresu wiedeńskiego, z uwzględnieniem sprawy polskiej.
2. Europa i Stany Zjednoczone w epoce rewolucji przemysłowej. Zdający:
  - 1) ocenia gospodarcze, społeczne, kulturowe i ekologiczne skutki rewolucji przemysłowej.
3. Ideologie XIX w. Zdający:
  - 1) charakteryzuje i porównuje ideologie: konserwatyzm, liberalizm, nacjonalizm, socjalizm utopijny, marksizm i anarchizm;
  - 2) wyjaśnia związki pomiędzy ideologiami liberalnymi i nacjonalistycznymi a europejskimi ruchami niepodległościowymi i zjednoczeniowymi, Wiosną Ludów, zjednoczenie Włoch i Niemiec.
4. Walka o niepodległość Polski w okresie niewoli narodowej. Zdający:
  - 1) charakteryzuje i porównuje cele oraz metody polityki zaborców wobec społeczeństwa polskiego w okresie niewoli narodowej;
  - 2) rozpoznaje działania społeczeństwa sprzyjające rozwojowi tożsamości narodowej;
  - 3) wyjaśnia przyczyny, charakter i skutki powstań narodowych;
  - 4) charakteryzuje koncepcje polityczno-społeczne Wielkiej Emigracji XIX w. i ich wpływ na życie polityczno-społeczne w trzech zaborach;
  - 5) ocenia dorobek kultury polskiej XIX w. i jej wpływ na kształtowanie się tożsamości narodowej Polaków.
5. Społeczeństwo polskie w okresie zaborów w XIX w. Zdający:
  - 1) wyjaśnia wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny odmiennego rozwoju gospodarczego ziem polskich w trzech zaborach;
  - 2) analizuje strukturę społeczeństwa w trzech zaborach;
  - 3) wyjaśnia przyczyny, charakter i skutki emigracji w XIX w. oraz ocenia aktywność polityczną, militarną i kulturalną Polaków w Europie;
  - 4) porównuje programy ruchu narodowego, ruchu ludowego oraz partii socjalistycznych;
  - 5) porównuje dynamikę zmian gospodarczych i społecznych na ziemiach polskich z przemianami europejskimi.

6. Europa i świat w XIX w. Zdający:

- 1) charakteryzuje kierunki przemian społecznych i politycznych w państwach europejskich oraz w Stanach Zjednoczonych;
- 2) analizuje polityczne, gospodarcze i społeczne przyczyny oraz następstwa podbojów kolonialnych państw europejskich w Azji i Afryce;
- 3) rozpoznaje największe osiągnięcia nauki i techniki XIX w.;
- 4) rozpoznaje dorobek kulturowy XIX w.

V. Wiek XX.

1. I wojna światowa i rewolucje w Rosji. Zdający:

- 1) wyjaśnia genezę I wojny światowej i opisuje charakter działań wojennych;
- 2) przedstawia genezę i charakteryzuje przebieg rewolucji rosyjskich w 1917 r.;
- 3) opisuje zmiany na mapie politycznej Europy i świata po I wojnie światowej;
- 4) omawia polskie orientacje polityczne oraz działalność polskich formacji wojskowych w okresie I wojny światowej;
- 5) wyjaśnia zmiany zachodzące w polityce mocarstw wobec sprawy polskiej.

2. Kryzys demokracji i systemy totalitarne. Zdający:

- 1) wyjaśnia przyczyny zwycięstwa bolszewików w Rosji oraz charakteryzuje najistotniejsze przemiany zachodzące w życiu społecznym, gospodarczym i politycznym w ZSRR do końca lat trzydziestych XX w.;
- 2) wyjaśnia społeczne, gospodarcze, polityczne i kulturowe uwarunkowania rządów autorytarnych w Europie Środkowo-Wschodniej, faszyzmu włoskiego i nazizmu oraz charakteryzuje aktywność międzynarodową Włoch i Niemiec w latach trzydziestych XX w.;
- 3) porównuje systemy totalitarne oraz charakteryzuje ich imperialne cele;
- 4) ocenia politykę świata zachodniego wobec totalitaryzmu nazistowskiego i komunizmu; wyjaśnia genezę II wojny światowej.

3. Europa i świat między wojnami. Społeczeństwo, gospodarka, kultura. Zdający:

- 1) charakteryzuje życie gospodarcze okresu międzywojennego i wyjaśnia mechanizm wielkiego kryzysu gospodarczego oraz porównuje sposoby przezwyciężania jego skutków w Stanach Zjednoczonych i w Europie;
- 2) rozpoznaje dorobek kulturowy okresu międzywojennego.

4. Odbudowa niepodległości i życie polityczne II Rzeczypospolitej. Zdający:

- 1) opisuje proces kształtowania się terytorium II Rzeczypospolitej, w tym powstanie wielkopolskie i powstania śląskie oraz plebiscyty, a także wojnę polsko-bolszewicką;
- 2) rozpoznaje charakterystyczne cechy ustroju II Rzeczypospolitej w oparciu o konstytucje z 1921 i 1935 r.;
- 3) opisuje główne ugrupowania polityczne II Rzeczypospolitej, ich aktywność w życiu politycznym oraz przywódców;
- 4) wyjaśnia przyczyny kryzysu demokracji parlamentarnej w II Rzeczypospolitej; charakteryzuje przyczyny i konsekwencje przewrotu majowego;
- 5) wyjaśnia uwarunkowania polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej.

5. II Rzeczpospolita. Społeczeństwo, gospodarka, kultura. Zdający:

- 1) charakteryzuje i ocenia dorobek gospodarczy II Rzeczypospolitej;
- 2) analizuje strukturę społeczeństwa II Rzeczypospolitej, w tym strukturę narodowościowo-wyznaniową oraz charakteryzuje politykę II Rzeczypospolitej wobec mniejszości narodowych i jej uwarunkowania;
- 3) charakteryzuje dorobek kulturowy II Rzeczypospolitej.

6. Europa i świat podczas II wojny światowej. Zdający:

- 1) opisuje główne etapy II wojny światowej i wskazuje przełomowe wydarzenia dla jej przebiegu;

- 2) wyjaśnia uwarunkowania współpracy niemiecko-radzieckiej w latach 1939-1941 i jej konsekwencje dla państw i narodów Europy Środkowej;
  - 3) charakteryzuje uwarunkowania militarne i polityczne konferencji Wielkiej Trójki oraz ich ustalenia.
7. Europa pod okupacją niemiecką i Holocaust. Zdający:
- 1) charakteryzuje politykę III Rzeszy wobec społeczeństw okupowanej Europy, w tym nazistowski plan eksterminacji Żydów oraz innych narodowości i grup społecznych;
  - 2) opisuje postawy Żydów wobec polityki eksterminacji, w tym powstanie w getcie warszawskim, a także opisuje postawy społeczeństwa polskiego wobec Holocaustu;
  - 3) ocenia stosunek społeczeństw i rządów świata zachodniego oraz Kościoła katolickiego do Holocaustu.
8. Okupacja niemiecka i radziecka na ziemiach polskich. Zdający:
- 1) opisuje przebieg i następstwa wojny obronnej Polski w 1939 r.;
  - 2) opisuje międzynarodowe uwarunkowania działalności polskiego rządu na uchodźstwie;
  - 3) wskazuje podobieństwa i różnice w polityce obu okupantów wobec narodu polskiego;
  - 4) opisuje organizację polskiego państwa podziemnego oraz różne formy ruchu oporu, ze szczególnym uwzględnieniem działalności Armii Krajowej;
  - 5) wyjaśnia działania Stalina zmierzające do utworzenia komunistycznego ośrodka władzy w Polsce;
  - 6) wyjaśnia uwarunkowania polityczne i charakteryzuje czyn zbrojny powstania warszawskiego.
9. Europa i świat w okresie rywalizacji ZSRR i Stanów Zjednoczonych. Zdający:
- 1) opisuje demograficzne, społeczno-gospodarcze i polityczne skutki wojny;
  - 2) rozpoznaje zmiany polityczne na mapie Europy i świata po II wojnie światowej;
  - 3) wyjaśnia genezę zimnej wojny i rozpoznaje jej przejawy w stosunkach pomiędzy ZSRR a Stanami Zjednoczonymi;
  - 4) charakteryzuje problem niemiecki po II wojnie światowej;
  - 5) wyjaśnia cele utworzenia NATO i Układu Warszawskiego oraz charakteryzuje te bloki militarne;
  - 6) charakteryzuje proces integracji Europy Zachodniej;
  - 7) wyjaśnia cele utworzenia ONZ;
  - 8) charakteryzuje przyczyny i skutki przełomowych konfliktów zimnej wojny: wojny koreańskiej, kryzysu kubańskiego, wojny w Wietnamie i wojny w Afganistanie;
  - 9) wyjaśnia źródła i rozwój konfliktu arabsko-izraelskiego po II wojnie światowej.
10. Rozpad systemu kolonialnego. Zdający:
- 1) opisuje główne etapy procesu dekolonizacji Azji i Afryki;
  - 2) ocenia polityczne i społeczno-gospodarcze skutki procesu dekolonizacji.
11. Chiny po II wojnie światowej. Zdający:
- 1) opisuje główne etapy w dziejach komunistycznych Chin.
12. Europa Środkowo-Wschodnia po II wojnie światowej. Zdający:
- 1) charakteryzuje proces uzależniania państw Europy Środkowo-Wschodniej od ZSRR, z uwzględnieniem sowietyzacji i stalinizacji;
  - 2) wyjaśnia przyczyny zmian w polityce zagranicznej ZSRR i w polityce wewnętrznej państw satelickich ZSRR po 1956 r.;
  - 3) charakteryzuje proces uniezależnienia się państw satelickich od ZSRR;
  - 4) wyjaśnia przyczyny rozpadu ZSRR i bloku wschodniego;
  - 5) opisuje przeobrażenia ustrojowe w państwach Europy Środkowo-Wschodniej i rozpoznaje charakterystyczne cechy procesu dekomunizacji w państwach bloku wschodniego po 1989 r.
13. Polska w latach 1944-1948. Zdający:
- 1) porównuje terytorium Polski powojennej z terytorium II Rzeczypospolitej oraz analizuje polityczno-społeczne i gospodarcze skutki zmiany granic;

- 2) charakteryzuje główne etapy przejmowania władzy przez komunistów w Polsce, z uwzględnieniem działań opozycji legalnej i podziemia antykomunistycznego; opisuje represje stosowane przez radziecki i polski aparat bezpieczeństwa;
  - 3) rozpoznaje charakterystyczne cechy okresu odbudowy i przebudowy gospodarki, z uwzględnieniem reformy rolnej i nacjonalizacji przemysłu.
14. Polska w latach 1948-1956. Zdający:
- 1) porównuje procesy stalinizacji państwa polskiego i państw Europy Środkowo-Wschodniej;
  - 2) charakteryzuje system polityczny i społeczno-gospodarczy Polski w okresie stalinowskim;
  - 3) rozpoznaje charakterystyczne cechy gospodarki centralnie planowanej i ocenia jej skutki;
  - 4) charakteryzuje zjawisko socrealizmu w literaturze i sztuce.
15. Polska w latach 1956-1980. Zdający:
- 1) charakteryzuje i porównuje etapy: 1956-1970 i 1970-1980;
  - 2) wyjaśnia przyczyny kryzysów społeczno-politycznych: 1968 r., 1970 r., 1976 r. i 1980 r.;
  - 3) charakteryzuje działalność opozycji w PRL-u;
  - 4) charakteryzuje relacje państwo-Kościół i ocenia rolę Kościoła w życiu społecznym;
  - 5) charakteryzuje kulturę i życie codzienne w Polsce Ludowej.
16. Polska w latach 1980-1989. Zdający:
- 1) wyjaśnia ideę Solidarności i jej wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Polsce;
  - 2) charakteryzuje państwo i społeczeństwo w czasie stanu wojennego oraz ocenia społeczno-gospodarcze i polityczne skutki stanu wojennego;
  - 3) opisuje przyczyny i skutki obrad „Okrągłego Stołu”.
17. Narodziny III Rzeczypospolitej. Zdający:
- 1) wyjaśnia międzynarodowe i wewnętrzne uwarunkowania procesu odbudowy demokratycznego państwa po 1989 r.;
  - 2) charakteryzuje proces reformowania gospodarki polskiej;
  - 3) ocenia dokonania III Rzeczypospolitej w polityce zagranicznej.
18. Przemiany cywilizacyjne w drugiej połowie XX w. Zdający:
- 1) charakteryzuje społeczno-gospodarcze i techniczne skutki rewolucji naukowo-technicznej, rozpoznając osiągnięcia nauki i techniki drugiej połowy XX w.;
  - 2) rozpoznaje charakterystyczne cechy kultury masowej i elitarnej oraz przemiany obyczajowe drugiej połowy XX w.

EGZAMIN MATURALNY Z HISTORII MUZYKI

IV etap edukacyjny (poziom rozszerzony)

POZIOM ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

Zdający posługuje się zasobem faktów, pojęć i terminów muzycznych umożliwiającym rozumienie muzyki całego obszaru historycznego, tekstów o muzyce oraz samodzielne poszukiwanie informacji o muzyce i jej dziejach.

II. Tworzenie wypowiedzi.

Zdający tworzy wypowiedzi o muzyce, jej twórcach i dziejach, kulturze muzycznej, związkach muzyki z innymi dziedzinami sztuki; przedstawia wiedzę o dziejach muzyki, formułując przejrzystą i logiczną wypowiedź pisemną; prezentuje i uzasadnia swoje poglądy.

III. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Zdający stosuje posiadaną wiedzę do opisu i analizy dzieł muzycznych i tekstów o muzyce; analizuje (słuchowo, wzrokowo lub słuchowo-wzrokowo) utwory muzyczne i określa ich cechy; interpretuje wnioski i uzasadnia własne stanowisko.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Zdający:
  - 1) poprawnie posługuje się terminami i pojęciami muzycznymi określającymi:
    - a) elementy muzyki - rodzaje melodyki, rytmiki, harmoniki i współbrzmień (np. dysonans, konsonans, klaster), kolorystyki, artykulacji, agogiki, dynamiki i ich najczęściej spotykane włoskie określenia,
    - b) sposoby porządkowania materiału dźwiękowego - skale i systemy tonalne (np. modalny, dur-moll, atonalny), rodzaje metroritmiki (np. swobodna, menzuralna, polimetryczna),
    - c) rodzaje faktury (np. monodyczna, polifoniczna, homofoniczna, sonorystyczna);
  - 2) rozróżnia rodzaje notacji muzycznej (np. literowa, neumatyczna, modalna) i zapisu muzycznego (np. tabulatura, partytura, partytura graficzna) oraz wyjaśnia stosowane w partyturze skróty nazw instrumentów orkiestry;
  - 3) określa i charakteryzuje:
    - a) elementy dzieła muzycznego (np. motyw, fraza, temat, ekspozycja, kadencja, koda, aria, recytatyw) oraz sposoby jego kształtowania (np. szeregowanie, ewolucyjność, okresowość),
    - b) techniki kompozytorskie charakterystyczne dla różnych stylów historycznych (organalna, cantus firmus, fauxbourdon, imitacyjna, przeimitowana, polichóralna, ostinatowa, basso continuo, koncertująca, wariacyjna, przetworzeniowa, dodekafoniczna, serialna, punktualistyczna, aleatoryczna);
  - 4) wskazuje funkcje muzyki (np. użytkowa, artystyczna, sakralna, obrzędowa, taneczna, rozrywkowa);
  - 5) rozróżnia i charakteryzuje gatunki i formy muzyczne:
    - a) związane z muzyczną i literacką kulturą starożytnej Grecji - epika, liryka (oda, hymn, elegia), dramat (tragedia, komedia),
    - b) wokalne i wokально-instrumentalne - chorału (np. psalm, hymn, antyfona, responsorium, sekwencja), organum (paralelne, melizmatyczne), motetu, madrygału, pieśni (średniowiecznej, renesansowej, romantycznej), mszy (np. requiem, missa solemnis, brevis,

- parodia, sine nomine), pasji, oratorium, kantaty, koncertu wokalnego, opery (np. seria, buffa, singspiel, dramat muzyczny),
- c) instrumentalne - figuracyjne (np. preludium, fantazja, etiuda), wariacyjne (np. wariacje ornamentalne, ostinatowe, charakterystyczne), imitacyjne (np. kanon, fuga, ricercar), miniatury instrumentalnej, form tanecznych (tańce użytkowe i stylizowane), rodzaje sonaty, rondo, suity, symfonii, poematu symfonicznego, uwertury, koncertu;
- 6) rozróżnia i określa - podstawowe instrumenty występujące w kulturze antycznej Grecji, instrumentarium oraz charakterystyczne obsady wykonawcze typowe dla poszczególnych epok od średniowiecza do XXI w.;
- 7) charakteryzuje twórczość:
- a) wybranych kompozytorów polskich (Mikołaj z Radomia, Waclaw z Szamotuł, Mikołaj Gomółka, Mikołaj Zieleński, Adam Jarzębski, Bartłomiej Pękiel, Grzegorz G. Gorczycki, F. Chopin, St. Moniuszko, H. Wieniawski, I. Paderewski, M. Karłowicz, K. Szymanowski, W. Lutosławski, K. Penderecki, H.M. Górecki),
  - b) wybranych kompozytorów europejskich (G. de Machaut, F. Landini, J. Desprez (de Pres), O. di Lasso, G.P. Palestrina, C. Monteverdi, A. Corelli, A. Vivaldi, J.S. Bach, G.F. Händel, J.Ph. Rameau, J. Haydn, W.A. Mozart, L. van Beethoven, F. Schubert, N. Paganini, F. Mendelssohn-Bartholdy, R. Schumann, H. Berlioz, F. Liszt, J. Brahms, G. Verdi, R. Wagner, B. Smetana, A. Dvořák, M. Musorgski, P. Czajkowski, E. Grieg, J. Sibelius, A. Skriabin, R. Strauss, G. Mahler, C. Debussy, M. Ravel, I. Strawiński, B. Bartok, S. Prokofiew, O. Messiaen, J. Cage),
  - c) innych kompozytorów, reprezentatywnych dla epoki, stylu, kierunku, szkoły lub ugrupowania artystycznego (np. J.B. Lully dla epoki baroku, F. Couperin dla stylu rokoko i klawesynistów francuskich, Ch.W. Gluck i K.M. Weber dla stylu operowego, A. Berg dla ekspresjonizmu, Perotinus dla szkoły paryskiej, M. Rimski-Korsakow dla „Potężnej Gromadki”);
- 8) rozpoznaje i opisuje cechy stylu muzycznego:
- a) wszystkich epok historycznych od średniowiecza do XXI w.,
  - b) szkół kompozytorskich (paryskiej, burgundzkiej, franko-flamandzkiej (niderlandzkiej), rzymskiej, renesansowej weneckiej, włoskich operowych w baroku, klawesynistów francuskich, mannheimskiej, szkół narodowych XIX w., szkół XX i XXI w.: wiedeńskiej, darmstadzkiej oraz głównych nurtów stylistycznych: ekspresjonizmu, impresjonizmu, folklorizmu, witalizmu, neoklasycyzmu, postmodernizmu),
  - c) twórczości wybranych kompozytorów wymienionych w pkt 7;
- 9) porządkuje chronologicznie:
- a) epoki i okresy - wskazuje ramy czasowe i fazy średniowiecza, renesansu, baroku, klasycyzmu, romantyzmu, stylów i kierunków w muzyce XX i XXI w.,
  - b) szkoły kompozytorskie i ugrupowania artystyczne (np. Notre Dame, Camerata Florencka, Potężna Gromadka, Grupa Sześciu, Młoda Polska),
  - c) postaci kompozytorów wymienionych w pkt 7,
  - d) dzieła muzyczne twórców wymienionych w pkt 7,
  - e) gatunki i formy muzyczne wymienione w pkt 5,
  - f) techniki kompozytorskie wymienione w pkt 3 lit. b,
  - g) instrumenty i obsady, o których mowa w pkt 6.

2. Tworzenie wypowiedzi. Zdający:

- 1) opisuje dzieje muzyki na podstawie znajomości:
  - a) dzieł muzycznych twórców wymienionych w ust. 1 pkt 7 i charakterystycznych cech utworów o szczególnym znaczeniu w historii muzyki (od średniowiecza do XXI w.),

- b) problemów i procesów historycznych, takich jak: związki słowa i muzyki w dziełach wokalnych i wokально-instrumentalnych, wykorzystanie folkloru w twórczości artystycznej, treść w muzyce (ilustracyjność i programowość, retoryka, symbolika);
  - 2) formułuje przejrzystą wypowiedź pisemną, określając genezę, przeobrażenia, powiązania, wpływy, podobieństwa i różnice wskazanych w ust. 1 pkt 3-8:
    - a) dzieł, form i gatunków muzycznych (np. msza, sonata, koncert, symfonia, pieśń) oraz ich elementów i funkcji, w różnych epokach i ośrodkach kulturowych,
    - b) technik kompozytorskich,
    - c) stylów muzycznych różnych epok historycznych (od średniowiecza do XXI w.), stylu muzycznego w różnych fazach danej epoki, stylów lokalnych w różnych epokach, stylów historycznych w muzyce polskiej w odniesieniu do odpowiednich stylów w muzyce europejskiej, indywidualnych stylów kompozytorskich (od renesansu do XX w.);
  - 3) postrzega i określa związki kultury muzycznej z kulturą epoki i innymi dziedzinami sztuki (np. literaturą, malarstwem, filmem);
  - 4) prezentuje własny pogląd na muzyczną twórczość i kulturę epok minionych, dokonuje syntezy i porównań, wskazuje dzieła, twórców o szczególnym znaczeniu dla danej epoki, stylu, ośrodka oraz uzasadnia swoje poglądy i popiera je właściwie dobranymi przykładami.
3. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Zdający:
- 1) stosuje posiadaną wiedzę do analizy słuchowej, wzrokowej lub słuchowo-wzrokowej utworów muzycznych, rozpoznaje i opisuje:
    - a) podstawowe techniki kompozytorskie wymienione w ust. 1 pkt 3 lit. b,
    - b) cechy stylów muzycznych wymienionych w ust. 1 pkt 8, wskazując przynależność utworu do danego stylu (od średniowiecza do XXI w.) oraz rozpoznając i charakteryzując podstawowe cechy języka muzycznego (tonalność, melodykę, harmonikę, fakturę, sposoby kształtowania formy, obsadę wykonawczą, typ wyrazowości),
    - c) cechy gatunków i form muzycznych wymienionych w ust. 1 pkt 5 oraz ich przeobrażenia i funkcje wskazane w ust. 1 pkt 4,
    - d) cechy i rodzaj zapisu muzycznego wskazanego w ust. 1 pkt 2 oraz przynależność do epoki;
  - 2) analizuje teksty teoretyczne i historyczne o muzyce z określeniem problemu (przedmiotu) omawianego w tekście - odczytuje, wybiera i porządkuje informacje istotne dla problemu (przedmiotu) i kontekstu historycznego.

EGZAMIN MATURALNY Z HISTORII SZTUKI

IV etap edukacyjny (poziom rozszerzony)

POZIOM ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.
- II. Tworzenie wypowiedzi.
- III. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Zdający:
  - 1) samodzielnie dociera do źródeł informacji na temat sztuki i zjawisk artystycznych, zawartych w podręcznikach, encyklopediach i różnych mediach;
  - 2) rozpoznaje dzieła różnych epok, stylów oraz kierunków sztuk plastycznych, potrafi umiejscowić je w czasie i w przestrzeni geograficznej;
  - 3) przyporządkowuje twórczość poszczególnych artystów do stylów i kierunków, w obrębie których tworzyli;
  - 4) zna twórczość najwybitniejszych artystów i potrafi wymienić dzieła, które stworzyli, rozpoznać najsłynniejsze z nich;
  - 5) identyfikuje dzieła na podstawie charakterystycznych środków warsztatowych i formalnych oraz przyporządkowuje je właściwym autorom (w tym zna plany i układy przestrzenne dzieł architektury najbardziej charakterystycznych dla danego stylu i kręgu kulturowego);
  - 6) wiąże dzieło z miejscem, w którym się znajduje (miasta);
  - 7) zna i rozpoznaje podstawowe techniki plastyczne i określa ich cechy charakterystyczne;
  - 8) potrafi wskazać dzieła współczesne, które wymykają się klasyfikacjom;
  - 9) zna, poprawnie stosuje terminy i pojęcia z zakresu historii sztuki;
  - 10) zna podstawowe motywy ikonograficzne, rozpoznaje świętych, bogów greckich po atrybutach i sposobach przedstawień;
  - 11) potrafi wskazać funkcję dzieła.
2. Tworzenie wypowiedzi. Zdający:
  - 1) porównuje style i kierunki, uwzględniając źródła inspiracji, wzajemne oddziaływania, wpływ mecenatu artystycznego, wydarzeń historycznych i kulturalnych oraz estetyki na cechy tych stylów;
  - 2) rozpoznaje w dziele sztuki temat i potrafi wskazać jego źródło ikonograficzne;
  - 3) formułuje samodzielne, przejrzyste i logiczne pisemne wypowiedzi na temat sztuki, uwzględniając właściwą kompozycję pracy, język i styl, opis ikonograficzny i formalny przytaczanych przykładów dzieł;
  - 4) poddaje krytycznej ocenie pod względem artystycznym dzieła i zjawiska w sztuce.
3. Analiza i interpretacja tekstów i wytworów kultury. Zdający:
  - 1) dokonuje opisu i analizy porównawczej dzieł, uwzględniając ich cechy formalne (np. w architekturze: układ przestrzenny, plan, bryła, konstrukcja, dekoracja; w rzeźbie: bryła, kompozycja, faktura; w malarstwie: kompozycja, kolor, światłocień), a także potrafi wskazać te środki ekspresji, które identyfikują analizowane dzieło i wskazują na jego klasyfikację stylową;
  - 2) analizuje wybrane teksty pisarzy, filozofów i artystów, interpretując je i wskazując wpływ tych wypowiedzi na charakter stylów, epok i tendencji w sztuce oraz na kształt dzieła;

- 3) potrafi oddzielić faktografię od autorskiej interpretacji i analizy w publikacjach z zakresu historii sztuki.

EGZAMIN MATURALNY Z INFORMATYKI

III etap edukacyjny

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Bezpieczne posługiwanie się komputerem i jego oprogramowaniem, wykorzystanie sieci komputerowej; komunikowanie się za pomocą komputera i technologii informacyjno-komunikacyjnych.
- II. Wyszukiwanie, gromadzenie i przetwarzanie informacji z różnych źródeł; opracowywanie za pomocą komputera: rysunków, tekstów, danych liczbowych, motywów, animacji, prezentacji multimedialnych.
- III. Rozwiązywanie problemów i podejmowanie decyzji z wykorzystaniem komputera, z zastosowaniem podejścia algorytmicznego.
- IV. Wykorzystanie komputera oraz programów i gier edukacyjnych do poszerzania wiedzy i umiejętności z różnych dziedzin oraz do rozwijania zainteresowań.
- V. Ocena zagrożeń i ograniczeń, docenianie społecznych aspektów rozwoju i zastosowań informatyki.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Bezpieczne posługiwanie się komputerem i jego oprogramowaniem, korzystanie z sieci komputerowej. Zdający:
  - 1) opisuje modułową budowę komputera, jego podstawowe elementy i ich funkcje, jak również budowę i działanie urządzeń zewnętrznych;
  - 2) posługuje się urządzeniami multimedialnymi, na przykład do nagrywania/odtwarzania obrazu i dźwięku;
  - 3) stosuje podstawowe usługi systemu operacyjnego i programów narzędziowych do zarządzania zasobami (plikami) i instalowania oprogramowania;
  - 4) wyszukuje i uruchamia programy, porządkuje i archiwizuje dane i programy; stosuje profilaktykę antywirusową;
  - 5) samodzielnie i bezpiecznie pracuje w sieci lokalnej i globalnej;
  - 6) korzysta z pomocy komputerowej oraz z dokumentacji urządzeń komputerowych i oprogramowania.
2. Wyszukiwanie i wykorzystywanie (gromadzenie, selekcjonowanie, przetwarzanie) informacji z różnych źródeł; współtworzenie zasobów w sieci. Zdający:
  - 1) przedstawia typowe sposoby reprezentowania i przetwarzania informacji przez człowieka i komputer;
  - 2) posługując się odpowiednimi systemami wyszukiwania, znajduje informacje w internetowych zasobach danych, katalogach, bazach danych;
  - 3) pobiera informacje i dokumenty z różnych źródeł, w tym internetowych, ocenia pod względem treści i formy ich przydatność do wykorzystania w realizowanych zadaniach i projektach;
  - 4) umieszcza informacje w odpowiednich serwisach internetowych.
3. Komunikowanie się za pomocą komputera i technologii informacyjno-komunikacyjnych.
Zdający:

- 1) zakłada konto pocztowe w portalu internetowym i konfiguruje je zgodnie ze swoimi potrzebami;
  - 2) bierze udział w dyskusjach na forum;
  - 3) komunikuje się za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych z członkami grupy współpracującej nad projektem;
  - 4) stosuje zasady netykiety w komunikacji w sieci.
4. Opracowywanie za pomocą komputera rysunków, tekstów, danych liczbowych, motywów, animacji, prezentacji multimedialnych. Zdający:
- 1) przy użyciu edytora grafiki tworzy kompozycje z figur, fragmentów rysunków i zdjęć, umieszcza napisy na rysunkach, tworzy animacje, przekształca formaty plików graficznych;
  - 2) przy użyciu edytora tekstu tworzy kilkunastostronicowe publikacje, z nagłówkiem i stopką, przypisami, grafiką, tabelami itp., formatuje tekst w kolumnach, opracowuje dokumenty tekstowe o różnym przeznaczeniu;
  - 3) wykorzystuje arkusz kalkulacyjny do rozwiązywania zadań rachunkowych z programu nauczania gimnazjum (na przykład z matematyki lub fizyki) i z codziennego życia (na przykład planowanie wydatków), posługuje się przy tym adresami bezwzględными, względnymi i mieszanymi;
  - 4) stosuje arkusz kalkulacyjny do gromadzenia danych i przedstawiania ich w postaci graficznej, z wykorzystaniem odpowiednich typów wykresów;
  - 5) tworzy prostą bazę danych w postaci jednej tabeli i wykonuje na niej podstawowe operacje bazodanowe;
  - 6) tworzy dokumenty zawierające różne obiekty (np.: tekst, grafikę, tabele, wykresy itp.) pobrane z różnych programów i źródeł;
  - 7) tworzy i przedstawia prezentację z wykorzystaniem różnych elementów multimedialnych, graficznych, tekstowych, filmowych i dźwiękowych własnych lub pobranych z innych źródeł;
  - 8) tworzy prostą stronę internetową zawierającą: tekst, grafikę, elementy aktywne, linki, korzystając ewentualnie z odpowiedniego edytora stron, wyjaśnia znaczenie podstawowych poleceń języka HTML.
5. Rozwiązywanie problemów i podejmowanie decyzji z wykorzystaniem komputera, stosowanie podejścia algorytmicznego. Zdający:
- 1) wyjaśnia pojęcie algorytmu, podaje odpowiednie przykłady algorytmów rozwiązywania różnych problemów;
  - 2) formułuje ścisły opis prostej sytuacji problemowej, analizuje ją i przedstawia rozwiązanie w postaci algorytmicznej;
  - 3) stosuje arkusz kalkulacyjny do rozwiązywania prostych problemów algorytmicznych;
  - 4) opisuje sposób znajdowania wybranego elementu w zbiorze nieuporządkowanym i uporządkowanym, opisuje algorytm porządkowania zbioru elementów;
  - 5) wykonuje wybrane algorytmy za pomocą komputera.
6. Wykorzystywanie komputera oraz programów i gier edukacyjnych do poszerzania wiedzy i umiejętności z różnych dziedzin. Zdający:
- 1) wykorzystuje programy komputerowe, w tym edukacyjne, wspomagające i wzbogacające naukę różnych przedmiotów;
  - 2) wykorzystuje programy komputerowe, np. arkusz kalkulacyjny, do analizy wyników eksperymentów, programy specjalnego przeznaczenia, programy edukacyjne;
  - 3) posługuje się programami komputerowymi, służącymi do tworzenia modeli zjawisk i ich symulacji, takich jak zjawiska: fizyczne, chemiczne, biologiczne, korzysta z internetowych map;
  - 4) przygotowuje za pomocą odpowiednich programów zestawienia danych i sprawozdania na lekcje z różnych przedmiotów.

7. Wykorzystywanie komputera i technologii informacyjno-komunikacyjnych do rozwijania zainteresowań; opisywanie innych zastosowań informatyki; ocena zagrożeń i ograniczeń, aspekty społeczne rozwoju i zastosowań informatyki. Zdający:
- 1) opisuje wybrane zastosowania technologii informacyjno-komunikacyjnej, z uwzględnieniem swoich zainteresowań, oraz ich wpływ na osobisty rozwój, rynek pracy i rozwój ekonomiczny;
  - 2) opisuje korzyści i niebezpieczeństwa wynikające z rozwoju informatyki i powszechnego dostępu do informacji, wyjaśnia zagrożenia związane z uzależnieniem się od komputera;
  - 3) wymienia zagadnienia etyczne i prawne, związane z ochroną własności intelektualnej i ochroną danych oraz przejawy przestępczości komputerowej.

IV etap edukacyjny (poziom podstawowy i rozszerzony)

POZIOM PODSTAWOWY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Bezpieczne posługiwanie się komputerem i jego oprogramowaniem, wykorzystanie sieci komputerowej; komunikowanie się za pomocą komputera i technologii informacyjno - komunikacyjnych.
- II. Wyszukiwanie, gromadzenie i przetwarzanie informacji z różnych źródeł; opracowywanie za pomocą komputera: rysunków, tekstów, danych liczbowych, motywów, animacji, prezentacji multimedialnych.
- III. Rozwiązywanie problemów i podejmowanie decyzji z wykorzystaniem komputera, z zastosowaniem podejścia algorytmicznego.
- IV. Wykorzystanie komputera oraz programów i gier edukacyjnych do poszerzania wiedzy i umiejętności z różnych dziedzin oraz do rozwijania zainteresowań.
- V. Ocena zagrożeń i ograniczeń, docenianie społecznych aspektów rozwoju i zastosowań informatyki.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Bezpieczne posługiwanie się komputerem, jego oprogramowaniem i korzystanie z sieci komputerowej. Zdający:
  - 1) opisuje podstawowe elementy komputera, jego urządzenia zewnętrzne i towarzyszące (np. aparat cyfrowy) i ich działanie w zależności od wartości ich podstawowych parametrów, wyjaśnia współdziałanie tych elementów;
  - 2) projektuje zestaw komputera sieciowego, dobierając parametry jego elementów, odpowiednio do swoich potrzeb;
  - 3) korzysta z podstawowych usług w sieci komputerowej, lokalnej i rozległej, związanych z dostępem do informacji, wymianą informacji i komunikacją, przestrzega przy tym zasad netykiety i norm prawnych, dotyczących bezpiecznego korzystania i ochrony informacji oraz danych w komputerach w sieciach komputerowych.
2. Wyszukiwanie, gromadzenie, selekcjonowanie, przetwarzanie i wykorzystywanie informacji, współtworzenie zasobów w sieci, korzystanie z różnych źródeł i sposobów zdobywania informacji. Zdający:
  - 1) dobiera odpowiednie formaty plików do rodzaju i przeznaczenia zapisanych w nich informacji.

3. Opracowywanie informacji za pomocą komputera, w tym: rysunków, tekstów, danych liczbowych, animacji, prezentacji multimedialnych i filmów. Zdający:
  - 1) edytuje obrazy w grafice rastrowej i wektorowej, dostrzega i wykorzystuje różnice między tymi typami obrazów;
  - 2) przekształca pliki graficzne, z uwzględnieniem wielkości plików i ewentualnej utraty jakości obrazów;
  - 3) gromadzi w tabeli arkusza kalkulacyjnego dane pochodzące np. z Internetu, stosuje zaawansowane formatowanie tabeli arkusza, dobiera odpowiednie wykresy do zaprezentowania danych;
  - 4) tworzy bazę danych, posługuje się formularzami, porządkuje dane, wyszukuje informacje, stosując filtrowanie;
  - 5) wykonuje podstawowe operacje modyfikowania i wyszukiwania informacji na relacyjnej bazie danych;
  - 6) projektuje i tworzy stronę internetową, posługując się stylami, szablonami i elementami programowania.

4. Rozwiązywanie problemów i podejmowanie decyzji z wykorzystaniem komputera, stosowanie podejścia algorytmicznego. Zdający:
  - 1) prowadzi dyskusje nad sytuacjami problemowymi;
  - 2) formułuje specyfikacje dla wybranych sytuacji problemowych;
  - 3) projektuje rozwiązanie: wybiera metodę rozwiązania, odpowiednio dobiera narzędzia komputerowe, tworzy projekt rozwiązania;
  - 4) realizuje rozwiązanie na komputerze za pomocą oprogramowania aplikacyjnego lub języka programowania;
  - 5) testuje otrzymane rozwiązanie, ocenia jego własności, w tym efektywność działania oraz zgodność ze specyfikacją;
  - 6) przeprowadza prezentację i omawia zastosowania rozwiązania.

5. Wykorzystywanie komputera oraz programów edukacyjnych do poszerzania wiedzy i umiejętności z różnych dziedzin. Zdający:
  - 1) wykorzystuje oprogramowanie dydaktyczne i technologie informacyjno-komunikacyjne w pracy twórczej i przy rozwiązywaniu zadań i problemów szkolnych.

6. Wykorzystywanie komputera i technologii informacyjno-komunikacyjnych do rozwijania zainteresowań, opisywanie zastosowań informatyki, ocena zagrożeń i ograniczeń, aspekty społeczne rozwoju i zastosowań informatyki. Zdający:
  - 1) opisuje szanse i zagrożenia dla rozwoju społeczeństwa, wynikające z rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych;
  - 2) omawia normy prawne odnoszące się do stosowania technologii informacyjno - komunikacyjnych, dotyczące min. rozpowszechniania programów komputerowych, przestępczości komputerowej, poufności, bezpieczeństwa i ochrony danych oraz informacji w komputerze i w sieciach komputerowych;
  - 3) zapoznaje się z możliwościami nowych urządzeń i programów związanych z technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, zgodnie ze swoimi zainteresowaniami i potrzebami edukacyjnymi.

POZIOM ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Bezpieczne posługiwanie się komputerem i jego oprogramowaniem, wykorzystanie sieci komputerowej; komunikowanie się za pomocą komputera i technologii informacyjno - komunikacyjnych.
- II. Wyszukiwanie, gromadzenie i przetwarzanie informacji z różnych źródeł; opracowywanie za pomocą komputera: rysunków, tekstów, danych liczbowych, motywów, animacji, prezentacji multimedialnych.
- III. Rozwiązywanie problemów i podejmowanie decyzji z wykorzystaniem komputera, z zastosowaniem podejścia algorytmicznego.
- IV. Wykorzystanie komputera oraz programów i gier edukacyjnych do poszerzania wiedzy i umiejętności z różnych dziedzin oraz do rozwijania zainteresowań.
- V. Ocena zagrożeń i ograniczeń, docenianie społecznych aspektów rozwoju i zastosowań informatyki.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Posługiwanie się komputerem i jego oprogramowaniem, korzystanie z sieci komputerowej.
Zdający:
  - 1) przedstawia sposoby reprezentowania różnych form informacji w komputerze: liczb, znaków, obrazów;
  - 2) korzysta z usług w sieci komputerowej, lokalnej i globalnej, związanych z dostępem do informacji, wymianą informacji i komunikacją;
  - 3) zapoznaje się z możliwościami nowych urządzeń związanych z technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, poznaje nowe programy i systemy oprogramowania.
2. Wyszukiwanie, gromadzenie, selekcjonowanie, przetwarzanie i wykorzystywanie informacji, współtworzenie zasobów w sieci, korzystanie z różnych źródeł i sposobów zdobywania informacji.
Zdający:
  - 1) projektuje relacyjną bazę danych z zapewnieniem integralności danych;
  - 2) stosuje metody wyszukiwania i przetwarzania informacji w relacyjnej bazie danych (język SQL);
  - 3) tworzy aplikację bazodanową, w tym sieciową, wykorzystującą język zapytań, kwerendy, raporty; zapewnia integralność danych na poziomie pól, tabel, relacji;
  - 4) znajduje odpowiednie informacje niezbędne do realizacji projektów z różnych dziedzin;
  - 5) opisuje mechanizmy związane z bezpieczeństwem danych: szyfrowanie, klucz, certyfikat, zapora ogniowa.
3. Opracowywanie informacji za pomocą komputera, w tym: rysunków, tekstów, danych liczbowych, animacji, prezentacji multimedialnych i filmów. Zdający:
  - 1) wykorzystuje arkusz kalkulacyjny do obrazowania zależności funkcyjnych i do zapisywania algorytmów.
4. Rozwiązywanie problemów i podejmowanie decyzji z wykorzystaniem komputera, stosowanie podejścia algorytmicznego. Zdający:
  - 1) analizuje, modeluje i rozwiązuje sytuacje problemowe z różnych dziedzin;
  - 2) stosuje podejście algorytmiczne do rozwiązywania problemu;

- 3) dobiera efektywny algorytm do rozwiązania sytuacji problemowej i zapisuje go w wybranej notacji;
- 4) posługuje się podstawowymi technikami algorytmicznymi;
- 5) ocenia własności rozwiązania algorytmicznego (komputerowego), np. zgodność ze specyfikacją, efektywność działania;
- 6) opracowuje i przeprowadza wszystkie etapy prowadzące do otrzymania poprawnego rozwiązania problemu: od sformułowania specyfikacji problemu po testowanie rozwiązania;
- 7) posługuje się metodą „dziel i zwyciężaj” w rozwiązywaniu problemów;
- 8) stosuje rekurencję w prostych sytuacjach problemowych;
- 9) stosuje podejście zachłanne w rozwiązywaniu problemów;
- 10) opisuje podstawowe algorytmy i stosuje:
  - a) algorytmy na liczbach całkowitych, np.:
    - reprezentacja liczb w dowolnym systemie pozycyjnym, w tym w dwójkowym i szesnastkowym,
    - sprawdzanie, czy liczba jest liczbą pierwszą, doskonałą,
    - rozkładanie liczby na czynniki pierwsze,
    - iteracyjna i rekurencyjna realizacja algorytmu Euklidesa,
    - iteracyjne obliczanie wartości liczb Fibonacciego,
    - wydawanie reszty metodą zachłanną,
  - b) algorytmy wyszukiwania i porządkowania (sortowania), np.:
    - algorytmy sortowania ciągu liczb: bąbelkowy, przez wybór, przez wstawianie liniowe, przez scalanie, szybki, kubelkowy,
  - c) algorytmy numeryczne, np.:
    - szybkie podnoszenie do potęgi,
    - wyznaczanie miejsc zerowych funkcji metodą połowienia,
  - d) algorytmy na tekstach, np.:
    - sprawdzanie, czy dany ciąg znaków tworzy palindrom, anagram,
    - porządkowanie alfabetyczne,
    - wyszukiwanie wzorca w tekście,
  - e) algorytmy kompresji i szyfrowania, np.:
    - kody znaków o zmiennej długości, np. alfabet Morse'a,
    - szyfr Cezara,
    - szyfr przestawieniowy;
- 11) projektuje rozwiązanie problemu (realizację algorytmu) i dobiera odpowiednią strukturę danych;
- 12) stosuje metodę zstępującą i wstępującą przy rozwiązywaniu problemu;
- 13) dobiera odpowiednie struktury danych do realizacji algorytmu, w tym struktury dynamiczne;
- 14) stosuje zasady programowania strukturalnego i modularnego do rozwiązywania problemu;
- 15) opisuje własności algorytmów na podstawie ich analizy;
- 16) oblicza liczbę operacji wykonywanych przez algorytm;
- 17) szacuje wielkość pamięci potrzebnej do komputerowej realizacji algorytmu;
- 18) bada efektywność komputerowych rozwiązań problemów;
- 19) przeprowadza komputerową realizację algorytmu i rozwiązania problemu;
- 20) sprawnie posługuje się zintegrowanym środowiskiem programistycznym przy pisaniu i uruchamianiu programów;
- 21) stosuje podstawowe konstrukcje programistyczne w wybranym języku programowania, instrukcje iteracyjne i warunkowe, rekurencję, funkcje i procedury, instrukcje wejścia i wyjścia, poprawnie tworzy strukturę programu;
- 22) dobiera najlepszy algorytm, odpowiednie struktury danych i oprogramowanie do rozwiązania postawionego problemu;
- 23) dobiera właściwy program użytkowy lub samodzielnie napisany program do rozwiązywanego zadania;

- 24) ocenia poprawność komputerowego rozwiązania problemu na podstawie jego testowania.
5. Zdający wykorzystuje komputer i technologie informacyjno-komunikacyjne do rozwijania swoich zainteresowań, opisuje zastosowania informatyki, ocenia zagrożenia i ograniczenia, docenia aspekty społeczne rozwoju i zastosowań informatyki:
- 1) wyjaśnia szanse i zagrożenia dla rozwoju społecznego i gospodarczego oraz dla obywateli, związane z rozwojem informatyki i technologii informacyjno-komunikacyjnych;
  - 2) stosuje normy etyczne i prawne związane z rozpowszechnianiem programów komputerowych, bezpieczeństwem i ochroną danych oraz informacji w komputerze i w sieciach komputerowych;
  - 3) omawia zagadnienia przestępczości komputerowej, w tym piractwo komputerowe, nielegalne transakcje w sieci;
  - 4) przygotowuje się do świadomego wyboru kierunku i zakresu dalszego kształcenia informatycznego.

EGZAMIN MATURALNY Z JĘZYKA KASZUBSKIEGO

III etap edukacyjny

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Znajomość kultury materialnej i duchowej Kaszub: historii, geografii, przyrody oraz zrozumienie specyfiki dziedzictwa kulturowego regionu.
- II. Rozumienie wypowiedzi ustnych i pisemnych o nieskomplikowanej tematyce, formie i długości w różnych warunkach odbioru.
- III. Tworzenie wypowiedzi z wykorzystaniem podstawowego zasobu środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych) w formie ustnej i pisemnej na typowe tematy, na poziomie zapewniającym sprawną komunikację językową w różnych sytuacjach.
- IV. Przetwarzanie tekstu ustnie lub pisemnie.
- V. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Poznawanie kultury materialnej i duchowej Kaszub, historii, geografii, przyrody oraz rozumienie specyfiki dziedzictwa kulturowego regionu. Zdający:
  - 1) zna utwory literackie i inne teksty kultury ważne dla poczucia tożsamości kaszubskiej oraz przynależności do wspólnoty narodowej i europejskiej;
  - 2) dostrzega różne wzorce postaw społecznych, obyczajowych, narodowych, religijnych, etycznych, kulturowych i w ich kontekście kształtuje swoją tożsamość;
  - 3) operuje (w podstawowym zakresie) słownictwem związanym z regionem Kaszub;
  - 4) rozpoznaje podstawowe tematy, motywy i toposy charakterystyczne dla literatury kaszubskiej;
  - 5) wykazuje się podstawowym zakresem wiadomości związanych z historią, geografią, przyrodą, kulturą materialną i duchową Kaszub;
  - 6) wskazuje korzyści wynikające z wzajemnego przenikania kultur;
  - 7) rozpoznaje wpływ innych języków na język kaszubski.
2. Rozumienie wypowiedzi ustnych i pisemnych o nieskomplikowanej tematyce, formie i długości w różnych warunkach odbioru i wykorzystywanie informacji w nich zawartych. Zdający:
  - 1) rozumie zasłyszane i przeczytane (samodzielnie i przez lektora) teksty kaszubskie o różnorodnej tematyce, formie, długości (np. instrukcje, komunikaty, ogłoszenia, rozmowy, listy, broszury, ulotki reklamowe, jadłospisy, rozkłady jazdy, artykuły prasowe, teksty narracyjne);
  - 2) reaguje ustnie i pisemnie (w podstawowym zakresie), w sposób zrozumiały w typowych sytuacjach;
  - 3) rozpoznaje różne odmiany języka: potoczny, gwarowy, dialekty, literacki; rozpoznaje typy nadawcy i adresata oraz cechy gatunkowe tekstu;
  - 4) odczytuje sens tekstu (a w nim znaczenia wyrazów, związków frazeologicznych, zdań, grup zdań uporządkowanych w akapicie), potrafi wydzielić jego fragmenty i objaśnić ich sens oraz funkcję na tle całości; rozumie podstawowe symbole literackie;
  - 5) dokonuje logicznego streszczenia;
  - 6) odczytuje sens tekstów artystycznych, publicystycznych (prasowych), uwzględniając zawarte w nich informacje;
  - 7) rozróżnia pojęcie błędu językowego i innowacji językowej;

- 8) odróżnia język potoczny od literackiego; rozpoznaje i wskazuje wybrane cechy języka kaszubskiego, które świadczą o jego przynależności do rodziny języków słowiańskich; sytuuje język kaszubski na tle innych języków używanych w Europie;
  - 9) korzysta z dostępnych słowników języka kaszubskiego;
  - 10) dostrzega związek języka z wartościami (rozumie, że język jest wartością i narzędziem wartościowania oraz źródłem poznania wartości).
3. Tworzenie wypowiedzi w języku kaszubskim: posługiwanie się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych); samodzielne formułowanie w języku kaszubskim zrozumiałych wypowiedzi ustnych i pisemnych na typowe tematy; posługiwanie się językiem kaszubskim w sposób zapewniający sprawną komunikację językową w różnych sytuacjach; bogacenie zasobu słownictwa. Zdający:
- 1) tworzy krótkie i zrozumiałe wypowiedzi (notatka, ogłoszenie, zaproszenie, list, sprawozdanie, dialog, opowiadanie z dialogiem, charakterystykę postaci, pamiętnik, dziennik, opis: postaci, przedmiotu, krajobrazu, dzieła sztuki);
  - 2) stosuje proste strategie kompensacyjne w przypadku, gdy nie zna lub nie pamięta jakiegoś wyrazu;
  - 3) konstruuje krótkie wypowiedzi na tematy związane z życiem codziennym Kaszub;
  - 4) posługuje się poprawnie literacką lub potoczną odmianą języka kaszubskiego dotyczącą różnych sytuacji życiowych; wzbogaca zasób słownictwa;
  - 5) tworzy plan własnej wypowiedzi;
  - 6) tworzy krótką poprawną wypowiedź na zadany temat; stosuje zasady organizacji tekstu zgodnie z wymogami form wymienionych w pkt 1;
  - 7) streszcza prosty utwór;
  - 8) dokonuje redakcji tekstu napisanego ręcznie lub na komputerze, zgodnie z zasadami jego organizacji;
  - 9) operuje podstawowym słownictwem z kręgów tematycznych: Kaszuby, Polska, Europa;
  - 10) rozróżnia w kontekście znaczenie wyrazu wieloznacznego; rozpoznaje i dobiera za pomocą słowników synonimy dla wyrażenia zamierzonych treści;
  - 11) rozumie i stosuje popularne związki frazeologiczne;
  - 12) stosuje poprawne, krótkie konstrukcje zdaniowe we własnych tekstach;
  - 13) wykorzystuje wiedzę o składni w stosowaniu reguł interpunkcyjnych;
  - 14) przekształca części zdania pojedynczego w proste zdania podrzędne i odwrotnie;
  - 15) rozumie konstrukcje strony biernej w kaszubszczyźnie; stronę bierną w języku kaszubskim umie poprawnie przełożyć na język polski;
  - 16) nawiązuje kontakty towarzyskie; przedstawia siebie i inne osoby, udziela podstawowych informacji na swój temat;
  - 17) mówi i czyta ze zrozumieniem teksty kaszubskie, troszcząc się o estetykę wypowiedzi;
  - 18) wykazuje się podstawową znajomością zasad ortograficznych i stosuje je w tekście;
  - 19) w miarę możliwości, potrzeb i umiejętności posługuje się kaszubskimi edytorami tekstu;
  - 20) korzysta z zasobów bibliotecznych;
  - 21) sporządza opis bibliograficzny książki.
4. Przetwarzanie tekstu ustnie lub pisemnie; zmiana formy przekazu ustnego lub pisemnego.
- Zdający:
- 1) przekazuje w języku kaszubskim informację usłyszaną lub przeczytaną w innym języku;
  - 2) przekazuje informacje zawarte w materiałach wizualnych (wykresach, mapach, symbolach, piktogramach);
  - 3) przekazuje w języku kaszubskim informacje dotyczące życia codziennego lub lektury sformułowane w języku polskim;

- 4) przekazuje w języku polskim główne myśli lub wybrane informacje z tekstu w języku kaszubskim;
  - 5) wygłasza teksty kaszubskie z pamięci w całości lub we fragmentach.
5. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Zdający:
- 1) rozpoznaje i charakteryzuje rodzaje literackie oraz przypisuje do nich konkretne utwory;
  - 2) rozpoznaje gatunki publicystyczne: prasowe, radiowe i telewizyjne;
  - 3) określa problematykę i funkcję utworu;
  - 4) charakteryzuje w utworze podmiot liryczny lub narratora;
  - 5) rozróżnia narrację pierwszo- i trzecioosobową oraz potrafi zinterpretować jej funkcję w utworze;
  - 6) rozpoznaje różne sposoby pokazywania świata przedstawionego: realizm, fantastykę;
  - 7) rozpoznaje w utworze literackim: symbol, alegorię, apostrofę, ironię, puentę i wykorzystuje je w interpretacji;
  - 8) wskazuje funkcję środków stylistycznych z poziomu leksykalnego (np. neologizmu, archaizmu, zdrobnienia, zgrubienia, eufemizmu, metafory), składniowego (np. powtórzenia, pytania retorycznego, różnego typu zdań i równoważników), fonetycznego (np. rymu, rytmu, wyrażenia dźwiękonaśladowczego);
  - 9) opisuje własne odczucia na podstawie przeczytanego lub usłyszanego tekstu;
  - 10) przedstawia propozycję odczytania konkretnego tekstu kultury i ją uzasadnia;
  - 11) omawia na podstawie poznanych dzieł literackich i innych sztuk podstawowe, ponadczasowe zagadnienia egzystencjalne, np. miłość, przyjaźń, śmierć, cierpienie, lęk, nadzieja, wiara religijna, samotność, inność, poczucie wspólnoty, solidarność.

IV etap edukacyjny (poziom podstawowy i rozszerzony)

W dokumencie dwiema gwiazdkami (**) oznaczono wymagania, z zakresu których będzie przeprowadzana część ustna egzaminu maturalnego.

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Znajomość kultury materialnej i duchowej Kaszub: historii, geografii, przyrody oraz zrozumienie specyfiki dziedzictwa kulturowego regionu.
- II. Rozumienie wypowiedzi ustnych i pisemnych o tematyce związanej z życiem codziennym i omawianą lekturą; wykorzystanie informacji w nich zawartych w różnych sytuacjach komunikacyjnych.
- III. Tworzenie wypowiedzi **ustnych w języku kaszubskim oraz wypowiedzi pisemnych w języku kaszubskim i polskim; posługiwanie się rozwiniętym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych).
- IV. Przetwarzanie tekstu sformułowanego w języku kaszubskim **ustnie lub pisemnie; zmiana formy przekazu **ustnego lub pisemnego.
- V. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

POZIOM PODSTAWOWY	POZIOM ROZSZERZONY
<p>1. Poznawanie kultury materialnej i duchowej Kaszub: historii, geografii, przyrody oraz rozumienie specyfiki dziedzictwa kulturowego regionu. Zdający:</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1) zna utwory literackie i inne teksty kultury ważne dla poczucia tożsamości kaszubskiej oraz przynależności do wspólnoty narodowej i europejskiej; 2) dostrzega różne wzorce postaw społecznych, obyczajowych, narodowych, religijnych, etycznych, kulturowych i w ich kontekście kształtuje swoją tożsamość; 3) operuje słownictwem związanym z regionem kaszubskim; 4) rozpoznaje podstawowe tematy, motywy i topoty charakterystyczne dla literatury kaszubskiej; 5) określa wpływ religii, wyznania na kulturę i życie mieszkańców Kaszub; 6) wykazuje się podstawowym zakresem wiadomości związanych z historią, geografią, przyrodą, kulturą materialną i duchową Kaszub. 	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) identyfikuje obecność specyficznej kultury kaszubskiej, rozumie związki międzykulturowe w Polsce; 2) wskazuje korzyści wynikające z wzajemnego przenikania kultur; 3) rozpoznaje wpływ innych języków na język kaszubski.
<p>2. Odbiór wypowiedzi w języku kaszubskim i wykorzystywanie informacji w nich zawartych; rozumienie wypowiedzi ustnych i pisemnych o różnorodnej tematyce, formie i długości w różnych warunkach odbioru. Zdający:</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1) rozumie zasłyszane i przeczytane (samodzielnie i przez lektora) teksty o różnorodnej tematyce, formie (instrukcje, komunikaty, napisy informacyjne, ogłoszenia, rozmowy, wywiady, wiadomości, audycje radiowe i telewizyjne); 2) wypowiada się **ustnie i pisemnie w typowych sytuacjach; 3) rozpoznaje różne odmiany języka: potoczny, gwarowy, dialekty, literacki; typy nadawcy i adresata; cechy gatunkowe omawianych tekstów; 4) odczytuje sens tekstu (a w nim znaczenia wyrazów, związków frazeologicznych, zdań, grup zdań uporządkowanych w akapicie), potrafi wydzielić jego fragmenty i objaśnić ich sens oraz funkcję na tle całości; rozumie podstawowe symbole literackie; 5) streszcza, parafrazuje tekst; 6) odczytuje sens tekstów artystycznych, publicystycznych (artykuł, reportaż), a także prasowych (wiadomość prasowa, komentarz prasowy), uwzględniając zawarte w nich informacje; 	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) rozróżnia pojęcie błędu językowego i innowacji językowej, poprawności i stosowności wypowiedzi; rozpoznaje i poprawia różne typy błędów językowych w tekstach kaszubskich mówionych i pisanych; 2) odróżnia język potoczny od literackiego; rozpoznaje i wskazuje wybrane cechy języka kaszubskiego, które świadczą o jego przynależności do rodziny języków słowiańskich; sytuuje język kaszubski na tle innych języków używanych w Europie.

<p>7) odróżnia język potoczny od literackiego; rozpoznaje i wskazuje wybrane cechy języka kaszubskiego;</p> <p>8) korzysta z dostępnych słowników języka kaszubskiego;</p> <p>9) dostrzega związek języka z wartościami (rozumie, że język jest wartością i narzędziem wartościowania oraz źródłem poznania wartości).</p>	
<p>3. Samodzielne tworzenie wypowiedzi **ustnych w języku kaszubskim oraz wypowiedzi pisemnych w języku kaszubskim i polskim na typowe tematy; posługiwanie się rozwiniętym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych). Zdający:</p>	
<p>1) wypowiada się w następujących formach: rozprawka, interpretacja utworu literackiego lub jego fragmentu, notatka; na tematy związane z wiedzą o regionie;</p> <p>2) posługuje się językiem kaszubskim w sposób zapewniający sprawną komunikację językową w różnych sytuacjach prywatnych i publicznych; wzbogaca zasób słownictwa;</p> <p>3) stosuje proste strategie kompensacyjne (np. zastąpienie innym wyrazem, opisem) w przypadku, gdy nie zna lub nie pamięta jakiegoś wyrazu;</p> <p>4) tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki i retoryki (stawia tezę lub hipotezę, dobiera argumenty, porządkuje je, hierarchizuje, dokonuje ich selekcji pod względem użyteczności w wypowiedzi, podsumowuje, dobiera przykłady ilustrujące wywód myślowy, przeprowadza prawidłowe wnioskowanie);</p> <p>5) redaguje własny tekst (dokonuje przeróbek, uzupełnień, transformacji, skrótów, eliminuje przypadkową niejednoznaczność wypowiedzi);</p> <p>6) dokonuje różnych zabiegów na tekście cudzym (streszcza teksty, parafrazuje, sporządza konspekt, cytuje, sporządza przypisy);</p> <p>7) **publicznie wygłasza przygotowaną przez siebie wypowiedź, dbając o dźwiękową wyrazistość przekazu (w tym także tempo mowy i donośność);</p> <p>8) prezentuje własne przeżycia wynikające z kontaktów ze sztuką;</p> <p>9) operuje słownictwem z kręgów tematycznych - Kaszuby, Polska, Europa, świat (przeszłość i teraźniejszość); kultura, cywilizacja, polityka;</p> <p>10) nawiązuje kontakty towarzyskie; przedstawia siebie i inne osoby, udziela podstawowych informacji na swój temat i danych rozmówcy oraz innych osób;</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) wypowiada się z uwzględnieniem kontekstu międzykulturowego oraz na temat integracji europejskiej ze znajomością problemów pojawiających się na styku różnych kultur i społeczności;</p> <p>2) tworzy dłuższy tekst pisany lub **mówiony w języku polskim lub kaszubskim (rozprawka, referat, interpretacja utworu literackiego lub jego fragmentu);</p> <p>3) **prowadzi negocjacje w typowych sytuacjach życia codziennego;</p> <p>4) posługuje się kaszubskimi edytorami tekstu w miarę możliwości, umiejętności i potrzeb.</p>

<ol style="list-style-type: none"> 6) rozpoznaje podstawowe motywy (np. ojczyzny, poety, matki, ziemi, wędrówki), aluzje literackie, symbole kulturowe i znaki tradycji oraz określa ich funkcje w utworze; rozpoznaje retoryczną organizację wypowiedzi; 7) wykorzystuje w interpretacji elementy znaczące dla odczytania sensu utworu (tytuł, podtytuł, puenta, kompozycja, słowa-klucze, motto); konteksty literackie, kulturowe; 8) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty (dostrzega cechy wspólne i różnice); 9) dostrzega obecne w utworach literackich oraz innych tekstach kultury wartości regionalne, narodowe i uniwersalne; 10) konfrontuje tekst literacki z innymi tekstami kultury, np. plastycznymi, teatralnymi, filmowymi; 11) wskazuje charakterystyczne cechy stylu danego tekstu, nazywa stosowane w nim środki językowe i określa ich funkcję w tekście.	
---	--

EGZAMIN MATURALNY Z JĘZYKA ŁACIŃSKIEGO I KULTURY ANTYCZNEJ

IV etap edukacyjny (poziom rozszerzony)

POZIOM ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

Zdający wykorzystuje znajomość języka łacińskiego do rozumienia i rozpoznawania sensu tekstów oraz zapoznaje się z kulturą i tradycją antyczną; w zakresie języka rozpoznaje formy morfologiczne, konstrukcje składniowe, dokonuje transformacji gramatycznych oraz zapoznaje się z terminologią pochodzenia łacińskiego; zapoznaje się ze słownictwem w stopniu umożliwiającym rozumienie tekstów autorów rzymskich.

II. Tworzenie wypowiedzi - przekład na język polski.

Zdający wykorzystuje język łaciński do sprawnego posługiwania się językiem polskim; redaguje tekst poprawny stylistycznie.

III. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Zdający odkrywa wpływ antyku na współczesną kulturę europejską, zwłaszcza polską; dostrzega antyczne źródła cywilizacji i kultury, samodzielnie analizuje treści zawarte w tekstach łacińskich i w przekładzie, interpretuje fakty, selekcjonuje wiadomości.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Zdający:

- 1) rozpoznaje formy morfologiczne (formy fleksyjne rzeczowników deklinacji 1-5 oraz przymiotników deklinacji 1-3; nieregularności w odmianie rzeczowników; formy fleksyjne i zasady użycia zaimków; formy i zasady użycia przymiotników zaimkowych; liczebniki główne i porządkowe; przysłówki utworzone od przymiotników deklinacji 1-3; regularne i nieregularne stopniowanie przymiotników i przysłówków; stronę czynną i bierną czasowników we wszystkich czasach w indyktywie i koniunktywie; infinitivus activi i passivi praesentis, perfecti; participia (praesentis activi i perfecti passivi); czasowniki nieregularne; deponentia; czasowniki złożone) oraz ich funkcje semantyczne i zastosowanie składniowe;
- 2) identyfikuje charakterystyczne dla łaciny konstrukcje składniowe: szyk zdania; struktura składniowa zdania w stronie czynnej i biernej; funkcje składniowe i semantyczne rzeczownika w poszczególnych przypadkach; funkcje składniowe i semantyczne nieosobowych form czasownika (infinitivus activi i passivi praesentis, perfecti, participium praesentis activi i perfecti passivi); konstrukcje składniowe charakterystyczne dla łaciny: accusativus cum infinitivo, nominativus cum infinitivo, accusativus oraz nominativus duplex, dativus possessivus, ablativus absolutus; składnia nazw miast; consecutio temporum; zdania podrzędne z indyktywem i koniunktywem;
- 3) dokonuje transformacji gramatycznych: odmienia rzeczowniki, przymiotniki; stopniuje przymiotniki i przysłówki; tworzy formy czasownikowe w czasach głównych i historycznych, w trybach, stronach i liczbach; dokonuje transformacji gramatycznych w zakresie konstrukcji składniowych (accusativus cum infinitivo, nominativus cum infinitivo, accusativus oraz nominativus duplex, dativus possessivus, ablativus absolutus);
- 4) wymienia wyrazy pochodzenia łacińskiego funkcjonujące jako terminy w różnych dziedzinach; dostrzega związki języka polskiego z językiem łacińskim; wyjaśnia etymologię wyrazów w języku polskim, opierając się na leksyce łacińskiej;

- 5) wykorzystuje wiedzę o antyku do odczytywania sensu tekstów łacińskich i w przekładzie dotyczących mitów antycznych, sztuki oraz architektury Greków i Rzymian, filozofii, życia politycznego (ustrój Aten, Sparty, Rzymu), literatury greckiej (gatunki literackie oraz najwybitniejsi przedstawiciele okresu archaicznego i klasycznego), literatury rzymskiej (gatunki literackie i najwybitniejsi przedstawiciele literatury okresu republiki i augustowskiego), wybranych zagadnień z życia codziennego Greków i Rzymian (rodzina, dom, dzień powszedni Rzymianina, szkoła, teatr, igrzyska, terminy);
  - 6) wyjaśnia związki kultury europejskiej, zwłaszcza polskiej, z kulturą antyczną - odniesienia do antyku zawarte w najwybitniejszych dziełach literatury, sztuki i architektury europejskiej, elementy prawa rzymskiego, różne postawy wobec państwa w starożytności;
  - 7) wskazuje najważniejsze osiągnięcia kultury antycznej - prawo rzymskie, tragedia grecka, nauka i wynalazki w starożytności, postawy obywatelskie.
2. Tworzenie wypowiedzi. Zdający:
- 1) dokonuje samodzielnego przekładu na język polski łacińskiego tekstu, korzystając ze słownika łacińsko-polskiego, oddaje w przekładzie ogólny charakter i funkcję tłumaczonego tekstu; znajduje właściwe polskie odpowiedniki leksykalne dla łacińskich wyrazów i struktur; stosuje poprawne techniki przekładu; redaguje przekład spójny i poprawny stylistycznie;
  - 2) tworzy wypowiedzi z wykorzystaniem popularnych łacińskich terminów z różnych dziedzin;
  - 3) wykorzystuje posiadaną wiedzę z zakresu kultury antycznej do sporządzenia przekładu.
3. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Zdający:
- 1) dostrzega antyczne źródła konkretnych zjawisk naszej cywilizacji i kultury - samodzielnie analizuje i syntetyzuje treści zawarte w tekstach łacińskich i w przekładzie; interpretuje fakty i zdarzenia historyczne; selekcjonuje wiadomości i je wykorzystuje do wykonania postawionych zadań;
  - 2) integruje wiedzę z różnych dziedzin do wyrażania i uzasadniania swojego punktu widzenia (język, zjawiska społeczne i polityczne, geografia świata antycznego, wydarzenia z dziedziny kultury).

**EGZAMIN MATURALNY Z JĘZYKA ŁEMKOWSKIEGO JAKO
JĘZYKA MNIEJSZOŚCI ETNICZNEJ**

III etap edukacyjny

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Zrozumienie własnego dziedzictwa narodowego lub etnicznego.
- II. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.
- III. Tworzenie wypowiedzi.
- IV. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Rozumienie specyfiki swego dziedzictwa narodowego. Zdający:
  - 1) zna utwory literackie i inne teksty kultury ważne dla poczucia tożsamości narodowej lub etnicznej i przynależności do wspólnoty europejskiej oraz światowej;
  - 2) dostrzega różne wzorce postaw społecznych, narodowych, obywatelskich, obyczajowych, kulturowych, moralnych, religijnych i w ich kontekście kształtuje swoją tożsamość;
  - 3) zna podstawowe fakty z życia mniejszości narodowej lub etnicznej oraz operuje słownictwem związanym z życiem mniejszości narodowej lub etnicznej w Polsce;
  - 4) rozpoznaje najważniejsze (podstawowe) tematy, motywy, toposy charakterystyczne dla literatury narodowej.
2. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Zdający:
  - 1) samodzielnie dociera do informacji - w książkach, prasie, mediach elektronicznych;
  - 2) potrafi w bibliotece wyszukać potrzebne informacje, zna zasady korzystania z zasobów bibliotecznych;
  - 3) zna pojęcia stylu, rozpoznaje styl potoczny, urzędowy, artystyczny i naukowy oraz stylizację językową;
  - 4) rozpoznaje wypowiedzi o charakterze emocjonalnym i perswazyjnym;
  - 5) rozpoznaje intencje wypowiedzi (np. aprobatę, dezaprobatę, negację, ironię, prowokację);
  - 6) dostrzega w wypowiedzi ewentualne przejawy agresji i manipulacji;
  - 7) rozpoznaje wypowiedź argumentacyjną, wskazuje tezę, argumenty i wnioski;
  - 8) wyszukuje w wypowiedzi potrzebne informacje oraz potrafi zacytować odpowiednie fragmenty tekstu;
  - 9) hierarchizuje informacje w zależności od ich funkcji w przekazie;
  - 10) czerpie dodatkowe informacje z przypisu;
  - 11) odróżnia informacje o faktach od opinii;
  - 12) rozpoznaje różnice między fikcją a kłamstwem;
  - 13) dostrzega zróżnicowanie słownictwa - rozpoznaje słownictwo ogólnonarodowe i słownictwo o ograniczonym zasięgu (wyrazy gwarowe, terminy naukowe, archaizmy i neologizmy, eufemizmy i wulgaryzmy; dostrzega negatywne konsekwencje używania wulgaryzmów); rozpoznaje wyrazy rodzime i zapożyczone (obce) - rozumie ich funkcję w tekście;
  - 14) rozpoznaje cechy kultury i języka regionu (dialektyzmy);
  - 15) korzysta ze słowników zarówno w formie książkowej, jak i elektronicznej;
  - 16) rozpoznaje w zdaniach i w równoważnikach zdań różne części zdania;
  - 17) rozróżnia rodzaje wypowiedzeń złożonych podrzędnie i współrzędnie;
  - 18) odbiera komunikat przekazany za pomocą środków audiowizualnych - rozróżnia informacje przekazane werbalnie oraz zawarte w obrazie.

3. Tworzenie wypowiedzi w języku narodowym lub etnicznym. Zdający:
- 1) sprawnie posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą języka narodowego lub etnicznego;
  - 2) poprawnie akcentuje wyrazy oraz poprawnie intonuje zdania;
  - 3) stosuje zasady etyki mowy: zna konsekwencje stosowania form charakterystycznych dla środków elektronicznych (takich jak SMS, e-mail, czat) - np. możliwych nieporozumień wynikających ze skrótowości i lakoniczności wypowiedzi, możliwego oszukiwania i manipulacji powodowanych anonimowością w sieci, łatwego obrażania obcych, ośmieszania i zawstydzania innych wskutek rozpowszechniania obrazów przedstawiających ich w sytuacjach kłopotliwych;
  - 4) stosuje zasady etykiety językowej: wie, w jaki sposób zwracać się do rozmówcy w zależności od sytuacji i relacji, jaka łączy go z osobą, do której mówi (dorosły, obcy, bliski, rówieśnik), zna formuły grzecznościowe, zna konwencje językowe zależne od środowiska (np. sposób zwracania się do nauczyciela, lekarza, profesora uczelni), ma świadomość konsekwencji używania formuł niestosownych i obraźliwych, zna skutki kłamstwa, manipulacji, ironii;
  - 5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: urozmaicone kompozycyjnie i fabularnie opowiadanie, opis sytuacji i przeżyć, zróżnicowany stylistycznie i funkcjonalnie opis przedmiotów lub dzieł sztuki, charakterystyka postaci literackiej, filmowej lub rzeczywistej, sprawozdanie z lektury, filmu, spektaklu i ze zdarzenia z życia, rozprawka, podanie, CV, list motywacyjny, dedykacja; dostosowuje odmianę i styl wypowiedzi do gatunku, w którym się wypowiada;
  - 6) tworzy plan własnej wypowiedzi;
  - 7) stosuje zasady organizacji tekstu zgodne z wymogami gatunków wymienionych w pkt 5, tworzy spójną pod względem logicznym i składniowym wypowiedź na zadany temat;
  - 8) streszcza linearnie wypowiedź narracyjną (przedstawia najistotniejsze treści wypowiedzi w takim porządku, w jakim występują one w tekście);
  - 9) dokonuje starannej redakcji tekstu, wykazując się znajomością podstawowych zasad edytorskich, w tym poprawia ewentualne błędy językowe, ortograficzne i interpunkcyjne - umie formatować tekst, dobierać rodzaj czcionki według rozmiaru i kształtu, stosować właściwe odstępy, wyznaczać marginesy i justować tekst, dokonywać korekty napisanego przez siebie tekstu (kontrolować autokorektę);
  - 10) operuje słownictwem z kręgów tematycznych: życie codzienne, rozwój psychiczny, moralny i fizyczny człowieka; społeczeństwo i kultura;
  - 11) dostrzega różnice pod względem zakresu i treści w znaczeniu wyrazów, rozróżnia znaczenia wyrazu wieloznacznego - wykorzystuje tę wiedzę w precyzowaniu znaczenia swojej wypowiedzi; rozpoznaje i dobiera synonimy i antonimy dla wyrażenia zamierzonych treści;
  - 12) stosuje związki frazeologiczne ze zrozumieniem ich znaczeń;
  - 13) tworząc tekst własny, wykorzystuje elementarną wiedzę z zakresu słowotwórstwa (rozpoznaje temat słowotwórczy i formant w wyrazach pochodnych i dostrzega funkcje formantów w kształtowaniu znaczenia wyrazów pochodnych);
  - 14) stosuje poprawnie różne rodzaje wypowiedzeń we własnych tekstach; dostosowuje szyk wyrazów i wypowiedzeń składowych do wagi, jaką nadaje przekazywanym informacjom;
  - 15) wykorzystuje wiedzę o składni w stosowaniu reguł interpunkcyjnych;
  - 16) przekształca części zdania pojedynczego w zdania podrzędne i odwrotnie, przekształca konstrukcje strony czynnej w konstrukcje strony biernej i odwrotnie, zamienia formy osobowe czasownika na imiesłowy i odwrotnie - ze świadomością ich funkcji w zdaniu; zamienia mowę niezależną na zależną;
  - 17) wprowadza partykuły do wypowiedzi, aby modyfikować znaczenia jej składników;
  - 18) świadomie wykorzystuje wykrzyknik jako część mowy w celu wyrażenia emocji;
  - 19) stosuje poprawne formy odmiany rzeczowników, czasowników, przymiotników, liczebników i zaimków; stosuje poprawne formy wyrazów w związkach składniowych (zgody i rządu);

- 20) świadomie, odpowiedzialnie, selektywnie korzysta (jako odbiorca i nadawca) z elektronicznych środków przekazywania informacji;
- 21) interpretuje głosowo wybrane utwory literackie (w całości lub w części).

4. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Zdający:

- 1) rozpoznaje i charakteryzuje rodzaje literackie oraz przypisuje do nich konkretne utwory;
- 2) wskazuje różnice między dramatem i teatrem;
- 3) wskazuje elementy dramatu, takie jak: akt, scena, tekst główny, tekst poboczny, monolog, dialog;
- 4) rozpoznaje gatunki literackie, np.: przypowieść, pamiętnik, dziennik, komedia, dramat jako gatunek, tragedia, ballada, nowela, hymn oraz inne gatunki charakterystyczne dla kultury danej mniejszości narodowej lub etnicznej;
- 5) rozpoznaje odmiany gatunkowe literatury popularnej: powieści lub opowiadania obyczajowe, przygodowe, utwory fantasy;
- 6) rozpoznaje gatunki publicystyczne prasowe, radiowe i telewizyjne: artykuł, wywiad, reportaż, felieton;
- 7) określa problematykę utworu;
- 8) charakteryzuje w utworze podmiot liryczny lub narratora;
- 9) rozróżnia narrację pierwszo- i trzecioosobową oraz potrafi zinterpretować jej funkcję w utworze;
- 10) rozpoznaje różne sposoby pokazywania świata przedstawionego: realizm, fantastyka, groteska;
- 11) rozpoznaje w utworze literackim: symbol, alegorię, apostrofę, ironię, puentę i wykorzystuje je w interpretacji;
- 12) wskazuje funkcję środków stylistycznych z poziomu leksykalnego (np. neologizmu, archaizmu, zdrobnienia, zgrubienia, eufemizmu, metafory), składniowego (np. powtórzenia, pytania retorycznego, różnego typu zdań i równoważników), fonetycznego (np. rymu, rytmu, wyrażenia dźwiękonaśladowczego);
- 13) opisuje własne odczucia, które budzi dzieło;
- 14) przedstawia propozycję odczytania konkretnego tekstu kultury i przekonująco ją uzasadnia;
- 15) uwzględnia w interpretacji potrzebne konteksty, np. biograficzny, historyczny;
- 16) rozróżnia specyfikę takich rodzajów sztuki, jak: literatura, teatr, film, muzyka, sztuki plastyczne, sztuki audiowizualne;
- 17) ze zrozumieniem posługuje się pojęciami dotyczącymi wartości, np. patriotyzm-nacjonalizm-szowinizm, tolerancja-nietolerancja, piękno-brzydota, a także rozpoznaje ich obecność w życiu oraz w literaturze i innych sztukach;
- 18) omawia na podstawie poznanych dzieł literackich i innych sztuk podstawowe, ponadczasowe zagadnienia egzystencjalne, np. miłość, przyjaźń, śmierć, cierpienie, lęk, nadzieja, religijność, samotność, inność, poczucie wspólnoty, solidarność.

IV etap edukacyjny (poziom podstawowy i rozszerzony)

W dokumencie dwiema gwiazdkami (***) oznaczono wymagania, z zakresu których będzie przeprowadzana część ustna egzaminu maturalnego.

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Zrozumienie własnego dziedzictwa narodowego lub etycznego.
- II. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.
- III. Tworzenie wypowiedzi.
- IV. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

POZIOM PODSTAWOWY	POZIOM ROZSZERZONY
1. Rozumienie specyfiki swego dziedzictwa narodowego lub etnicznego. Zdający:	
1) zna utwory literackie i inne teksty kultury ważne dla poczucia tożsamości narodowej lub etnicznej i przynależności do wspólnoty europejskiej oraz światowej; 2) rozpoznaje wartości narodowe związane z własnym dziedzictwem kulturowym, np.: ojczyzna, mała ojczyzna, społeczność, naród, społeczeństwo, obywatelstwo; 3) rozumie związek poznanych utworów z życiem narodu i różnych grup wspólnotowych; 4) rozpoznaje tematy, motywy, toposy charakterystyczne dla literatury narodowej; 5) rozumie relacje międzykulturowe w Polsce; 6) wykazuje korzyści wynikające z wzajemnego przenikania kultur.	spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: 1) rozpoznaje w tekstach kultury problemy religijne, społeczne, polityczne związane z życiem mniejszości narodowej lub etnicznej; 2) rozpoznaje i rozumie wpływy innych języków na język mniejszości narodowej lub język etniczny.
2. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Zdający:	
1) szuka literatury przedmiotu przydatnej do opracowywania różnych zagadnień; selekcionuje ją według wskazanych kryteriów (korzysta z biblioteki - zarówno z tradycyjnego księgozbioru, jak i z centrum multimedialnego); 2) zna pojęcia znaku językowego i systemu znaków; potrafi uzasadnić, że język jest systemem znaków; rozróżnia treści wprowadzane do komunikatu za pomocą znaków werbalnych i niewerbalnych, mając świadomość różnych sposobów ich odbioru i interpretacji; 3) rozpoznaje różne odmiany języka, np. potoczny, gwarowy, literacki, dialekt; 4) rozpoznaje i nazywa funkcje tekstu: informatywną, ekspresywną, impresywną (w tym perswazję), poetycką; 5) rozpoznaje typ nadawcy i adresata tekstu; 6) rozpoznaje cechy gatunkowe tekstu (w tym szczególnie intencje nadawcze); 7) wskazuje charakterystyczne cechy stylu danego tekstu, nazywa zastosowane w nim środki językowe i określa ich funkcje w tekście; 8) odczytuje sens tekstu (a w nim znaczenia wyrazów, związków frazeologicznych, zdań, grup zdań uporządkowanych w akapicie), potrafi wydzielić jego fragmenty i objaśnić ich sens oraz funkcję na tle całości;	spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto: 1) samodzielnie znajduje i czyta teksty literackie oraz inne teksty kultury stanowiące konteksty dla lektur poznawanych w szkole; 2) rozróżnia i omawia na wybranych przykładach funkcje języka - poznawczą (kategoryzowanie świata), komunikacyjną (tworzenie wypowiedzi i stosowanie języka w aktach komunikacji) oraz społeczną (jednoczenie grupy i budowanie tożsamości zbiorowej - regionalnej, środowiskowej, narodowej); 3) rozpoznaje i wskazuje wybrane cechy języka ojczystego/etnicznego; sytuuje język ojczysty/etniczny na tle innych języków używanych w Europie; 4) odczytuje sens tekstów politycznych.

<p>9) dokonuje logicznego streszczenia tekstu argumentacyjnego (wyróżniając kluczowe pojęcia, twierdzenia i sposób ich uzasadnienia);</p> <p>10) odczytuje sens tekstów artystycznych, publicystycznych (artykuł, reportaż), popularnonaukowych, prasowych (wiadomość, komentarz), uwzględniając zawarte w nich informacje zarówno jawne, jak i ukryte;</p> <p>11) rozróżnia pojęcia błędu językowego i innowacji językowej, poprawności i stosowności wypowiedzi; rozpoznaje i poprawia różne typy błędów językowych;</p> <p>12) dostrzega związek języka z wartościami, tj. rozumie, że język jest wartością, narzędziem wartościowania oraz źródłem poznania wartości.</p>	
<p>3. Tworzenie wypowiedzi. Zdający:</p>	
<p>1) tworzy dłuższy tekst pisany lub **mówiony (rozprawka, recenzja, referat, interpretacja utworu literackiego lub fragmentu) zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, przestrzegając zasad spójności znaczeniowej i logicznej;</p> <p>2) tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki i retoryki (stawia tezę lub hipotezę, dobiera argumenty, porządkuje je, hierarchizuje, dokonuje ich selekcji pod względem użyteczności wypowiedzi, podsumowuje, dobiera przykłady ilustrujące wywód myślowy, przeprowadza prawidłowe wnioskowanie);</p> <p>3) **przygotowuje wypowiedź (analizuje temat, dostosowuje do niego formę wypowiedzi, sporządza plan wypowiedzi);</p> <p>4) stosuje uczciwe zabiegi perswazyjne, zdając sobie sprawę z ich wartości i funkcji;</p> <p>5) opracowuje redakcyjnie własny tekst (dokonuje przeróbek, uzupełnień, transformacji, skrótów, eliminuje przypadkową niejednoznaczność wypowiedzi);</p> <p>6) wykonuje różne działania na tekście cudzym (np. streszcza, parafrazuje, sporządza konspekt, cytuje, sporządza przypisy);</p> <p>7) ** publicznie wygłasza przygotowaną przez siebie wypowiedź, dbając o dźwiękową wyrazistość przekazu (w tym także tempo mowy i donośność, poprawny akcent wyrazowy oraz poprawną intonację zdania);</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) rozróżnia normę językową wzorcową i użytkową; ocenia własne kompetencje językowe (poprawność gramatyczną i słownikową) oraz kompetencje komunikacyjne (stosowność i skuteczność wypowiedzenia się);</p> <p>2) adjustuje na poziomie elementarnym tekst pisany i dokonuje jego korekty.</p>

<p>8) prezentuje własne przeżycia wynikające z kontaktów ze sztuką;</p> <p>9) operuje słownictwem z kręgów tematycznych: Ojczyzna, Europa, świat (przeszłość i terażniejszość); kultura, cywilizacja, polityka.</p>	
<p>4. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Zdający:</p>	
<p>1) zna pojęcie aktu komunikacji językowej i wskazuje jego składowe, dostrzega i omawia współczesne zmiany modelu komunikacji językowej (np. różnice między tradycyjną komunikacją ustną lub pisaną a komunikacją przez Internet);</p> <p>2) w analizie i interpretacji tekstu posługuje się podstawowymi pojęciami z zakresu historii literatury, teorii literatury i nauki o języku oraz terminami i pojęciami z zakresu innych dyscyplin;</p> <p>3) rozpoznaje problematykę utworu;</p> <p>4) rozpoznaje konwencję literacką utworu (stałe pojawianie się jakiegoś literackiego rozwiązania w obrębie pewnego historycznie określonego zbioru utworów);</p> <p>5) odczytuje treści symboliczne utworu;</p> <p>6) wskazuje zastosowane w utworze językowe środki wyrazu artystycznego oraz inne wyznaczniki poetyki danego utworu (z zakresu podstaw wersyfikacji, kompozycji, genologii) i określa ich funkcje;</p> <p>7) wskazuje i analizuje przykłady odmian języka napotkane w czytanych tekstach;</p> <p>8) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania bohatera i świata przedstawionego (narracja, fabuła, sytuacja liryczna, akcja);</p> <p>9) rozpoznaje podstawowe motywy (np. ojczyzny, poety, matki, ziemi) oraz ich funkcje w utworze;</p> <p>10) wykorzystuje w interpretacji elementy znaczące dla odczytania sensu utworu (tytuł, podtytuł, puenta, kompozycja, słowa-klucze, motto);</p> <p>11) wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty: literacki, kulturowy, filozoficzny, biograficzny;</p> <p>12) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty (dostrzega cechy wspólne i różnice);</p> <p>13) dostrzega obecne w utworach literackich oraz innych tekstach kultury wartości narodowe i uniwersalne.</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) wskazuje związki między różnymi aspektami utworu (poznawczym, estetycznym i etycznym);</p> <p>2) rozpoznaje aluzje literackie i symbole kulturowe oraz znaki tradycji;</p> <p>3) wskazuje teksty wzorcowe dla utworów będących parafrazami, parodiami i trawestacjami;</p> <p>4) ostrzega i potrafi komentować estetyczne wartości utworu literackiego;</p> <p>5) przeprowadza interpretację porównawczą utworów literackich;</p> <p>6) rozpoznaje retoryczną organizację wypowiedzi - wskazuje zastosowane w tekście sposoby osiągnięcia jej sugestywności.</p>

EGZAMIN MATURALNY Z WIEDZY O SPOŁECZEŃSTWIE

III etap edukacyjny

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Wykorzystanie i tworzenie informacji.

Zdający znajduje i wykorzystuje informacje na temat życia publicznego; wyraża własne zdanie w wybranych sprawach publicznych i uzasadnia je; jest otwarty na odmienne poglądy.

II. Rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów.

Zdający rozpoznaje problemy najbliższego otoczenia i szuka ich rozwiązań.

III. Współdziałanie w sprawach publicznych.

Zdający współpracuje z innymi - planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich.

IV. Znajomość zasad i procedur demokracji.

Zdający rozumie demokratyczne zasady i procedury i stosuje je w życiu szkoły oraz innych społeczności; rozpoznaje przypadki łamania norm demokratycznych i ocenia ich konsekwencje; wyjaśnia znaczenie indywidualnej i zbiorowej aktywności obywateli.

V. Znajomość podstaw ustroju Rzeczypospolitej Polskiej.

Zdający opisuje sposób działania władz publicznych i innych instytucji; wykorzystuje swoją wiedzę o zasadach demokracji i ustroju Polski do rozumienia i oceny wydarzeń życia publicznego.

VI. Rozumienie zasad gospodarki rynkowej.

Zdający rozumie procesy gospodarcze oraz zasady racjonalnego gospodarowania w życiu codziennym; analizuje możliwości dalszej nauki i kariery zawodowej.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Podstawowe umiejętności życia w grupie. Zdający:

- 1) omawia i stosuje zasady komunikowania się i współpracy w grupie (np. bierze udział w dyskusji, zebraniu, wspólnym działaniu);
- 2) wymienia i stosuje podstawowe sposoby podejmowania wspólnych decyzji;
- 3) przedstawia i stosuje podstawowe sposoby rozwiązywania konfliktów w grupie i między grupami;
- 4) wyjaśnia na przykładach, jak można zachować dystans wobec nie aprobowanych przez siebie zachowań grupy lub jak im się przeciwstawić.

2. Życie społeczne. Zdający:

- 1) podaje przykłady zbiorowości, grup, społeczności i wspólnot; charakteryzuje rodzinę i grupę rówieśniczą jako małe grupy;
- 2) wyjaśnia na przykładach znaczenie podstawowych norm współżycia między ludźmi, w tym wzajemności, odpowiedzialności i zaufania;
- 3) charakteryzuje życie szkolnej społeczności, w tym rolę samorządu uczniowskiego; wyjaśnia, na czym polega przestrzeganie praw ucznia;
- 4) rozpoznaje role społeczne, w których występuje, oraz związane z nimi oczekiwania;
- 5) wyjaśnia, jak tworzą się podziały w grupie i w społeczeństwie (np. na „swoich” i „obcych”), i podaje możliwe sposoby przeciwstawiania się przejawom nietolerancji.

3. Współczesne społeczeństwo polskie. Zdający:
  - 1) charakteryzuje - odwołując się do przykładów - wybrane warstwy społeczne, grupy zawodowe i style życia;
  - 2) omawia problemy i perspektywy życiowe młodych Polaków (na podstawie samodzielnie zebranych informacji).
4. Być obywatelem. Zdający:
  - 1) wyjaśnia, jak człowiek staje się obywatelem w sensie formalnym (prawo ziemi, prawo krwi, nadanie obywatelstwa);
  - 2) przedstawia cechy dobrego obywatela; odwołując się do historycznych i współczesnych postaci, wykazuje znaczenie postaw i cnót obywatelskich.
5. Udział obywateli w życiu publicznym. Zdający:
  - 1) przedstawia główne podmioty życia publicznego (obywatele, zrzeszenia obywatelskie, media, politycy i partie, władza, instytucje publiczne, biznes itp.) i pokazuje, jak współdziałają i konkurują one ze sobą w życiu publicznym;
  - 2) uzasadnia potrzebę przestrzegania zasad etycznych w życiu publicznym i podaje przykłady skutków ich łamania;
  - 3) przedstawia przykłady działania organizacji pozarządowych i społecznych (od lokalnych stowarzyszeń do związków zawodowych i partii politycznych) i uzasadnia ich znaczenie dla obywateli;
  - 4) wyjaśnia, podając przykłady, jak obywatele mogą wpływać na decyzje władz na poziomie lokalnym, krajowym, europejskim i światowym.
6. Środki masowego przekazu. Zdający:
  - 1) omawia funkcje i wyjaśnia znaczenie środków masowego przekazu w życiu obywateli;
  - 2) charakteryzuje prasę, telewizję, radio, Internet jako środki masowej komunikacji i omawia wybrany tytuł, stację czy portal ze względu na specyfikę przekazu i odbiorców;
  - 3) wyszukuje w mediach wiadomości na wskazany temat; wskazuje różnice między przekazami i odróżnia informacje od komentarzy; krytycznie analizuje przekaz reklamowy.
7. Wyborcy i wybory. Zdający:
  - 1) przedstawia argumenty przemawiające za udziałem w wyborach lokalnych, krajowych i europejskich;
  - 2) wymienia zasady demokratycznych wyborów i stosuje je w głosowaniu w szkole;
  - 3) wskazuje, czym powinien kierować się obywatel, podejmując decyzje wyborcze;
  - 4) krytycznie analizuje ulotki, hasła i spoty wyborcze.
8. Naród i mniejszości narodowe. Zdający:
  - 1) wyjaśnia, co dla niego oznacza być Polakiem (lub członkiem innej wspólnoty narodowej) i czym obywatelstwo różni się od narodowości;
  - 2) wyjaśnia, uwzględniając wielonarodowe tradycje Polski, jaki wpływ na kształtowanie narodu mają wspólne dzieje, kultura, język i tradycja;
  - 3) wyjaśnia, co to jest Polonia i w jaki sposób Polacy żyjący za granicą podtrzymują swoją więź z ojczyzną.
9. Patriotyzm dzisiaj. Zdający:
  - 1) wyjaśnia, co łączy człowieka z wielką i małą ojczyzną i omawia te więzi na własnym przykładzie;
  - 2) uzasadnia, że można równocześnie być Polakiem, Europejczykiem i członkiem społeczności światowej;

- 3) wyjaśnia, odwołując się do wybranych przykładów, czym według niego jest patriotyzm; porównuje tę postawę z nacjonalizmem, szowinizmem i kosmopolityzmem;
- 4) wykazuje, odwołując się do Holocaustu oraz innych zbrodni przeciw ludzkości, do jakich konsekwencji prowadzić może skrajny nacjonalizm;
- 5) rozważa, odwołując się do historycznych i współczesnych przykładów, w jaki sposób stereotypy i uprzedzenia utrudniają dziś relacje między narodami.

10. Państwo i władza demokratyczna. Zdający:

- 1) wymienia podstawowe cechy i funkcje państwa; wyjaśnia, czym jest władza państwowa;
- 2) wskazuje różnice w sytuacji obywatela w ustroju demokratycznym, autorytarnym i totalitarnym;
- 3) wyjaśnia zasady: większości, pluralizmu i poszanowania praw mniejszości w państwie demokratycznym;
- 4) wskazuje najważniejsze tradycje demokracji (antyczna, europejska, amerykańska, polska);
- 5) porównuje demokrację bezpośrednią z przedstawicielską oraz większością z konstytucyjną (liberalną);
- 6) wyjaśnia, czym są prawa człowieka i uzasadnia ich znaczenie we współczesnej demokracji;
- 7) rozważa i ilustruje przykładami zalety i słabości demokracji.

11. Rzeczpospolita Polska jako demokracja konstytucyjna. Zdający:

- 1) wyjaśnia, co to znaczy, że konstytucja jest najwyższym aktem prawnym w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) omawia najważniejsze zasady ustroju Polski (suwerenność narodu, podział władzy, rządu prawa, pluralizm).

12. System wyborczy i partyjny. Zdający:

- 1) wymienia partie polityczne obecne w Sejmie; wskazuje te, które należą do koalicji rządzącej, i te, które pozostają w opozycji.

13. Władza ustawodawcza w Polsce. Zdający:

- 1) przedstawia zadania i zasady funkcjonowania polskiego parlamentu, w tym sposób tworzenia ustaw;
- 2) sporządza, na podstawie obserwacji wybranych obrad parlamentu, notatkę prasową o przebiegu tych obrad i przygotowuje krótkie wystąpienie sejmowe w wybranej sprawie.

14. Władza wykonawcza. Zdający:

- 1) wskazuje najważniejsze zadania prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i wyszukuje w środkach masowego przekazu informacje o działaniach urzędującego prezydenta;
- 2) wyjaśnia, jak powoływany jest i czym zajmuje się rząd polski; podaje nazwisko premiera, wyszukuje nazwiska ministrów i zadania wybranych ministerstw;
- 3) wymienia zadania administracji rządowej i podaje przykłady jej działań;
- 4) wyjaśnia, co to jest służba cywilna i jakimi zasadami powinien się kierować urzędnik państwowy.

15. Władza sądownicza. Zdający:

- 1) przedstawia organy władzy sądowniczej, zasady, wedle których działają sądy (niezawisłość, dwuinstancyjność) i przykłady spraw, którymi się zajmują.

16. Samorządy i ich znaczenie. Zdający:

- 1) uzasadnia potrzebę samorządności w państwie demokratycznym i podaje przykłady działania samorządów zawodowych i samorządów mieszkańców;

- 2) wyjaśnia, na czym polegają zasady decentralizacji i pomocniczości; odnosi je do przykładów z życia własnego regionu i miejscowości.

17. Gmina jako wspólnota mieszkańców. Zdający:

- 1) wymienia najważniejsze zadania samorządu gminnego i wykazuje, jak odnosi się to do jego codziennego życia;
- 2) przedstawia sposób wybierania i działania władz gminy, w tym podejmowania decyzji w sprawie budżetu;
- 3) pisze podanie, krótki list w sprawie publicznej i wypełnia prosty druk urzędowy;
- 4) odwiedza urząd gminy i dowiaduje się, w jakim wydziale można załatwić wybrane sprawy.

18. Samorząd powiatowy i wojewódzki. Zdający:

- 1) przedstawia sposób wybierania samorządu powiatowego i wojewódzkiego oraz ich przykładowe zadania;
- 2) porównuje - na wybranych przykładach - zakres działania samorządu wojewódzkiego z zakresem działania wojewody.

19. Relacje Polski z innymi państwami. Zdający:

- 1) przedstawia najważniejsze kierunki polskiej polityki zagranicznej (stosunki z państwami Unii Europejskiej i Stanami Zjednoczonymi, relacje z sąsiadami);
- 2) charakteryzuje politykę obronną Polski; członkostwo w NATO, udział w międzynarodowych misjach pokojowych i operacjach militarnych;
- 3) wyjaśnia, czym się zajmują ambasady i konsulaty.

20. Integracja europejska. Zdający:

- 1) przedstawia cele i etapy integracji europejskiej (traktaty rzymskie, traktaty z Maastricht, Nicei, Lizbony);
- 2) wyjaśnia, jak w Unii Europejskiej realizowane są zasady pomocniczości i solidarności;
- 3) wyjaśnia, skąd pochodzą środki finansowe w budżecie unijnym i na co są przeznaczane;
- 4) wskazuje na mapie członków Unii Europejskiej i uzasadnia swoją opinię na temat jej dalszej integracji i rozszerzania.

21. Polska w Unii Europejskiej. Zdający:

- 1) wyszukuje informacje na temat korzystania ze środków unijnych przez polskich obywateli, przedsiębiorstwa i instytucje;
- 2) formułuje i uzasadnia własne zdanie na temat korzyści, jakie niesie ze sobą członkostwo w Unii Europejskiej, odwołując się do przykładów z własnego otoczenia i całego kraju.

22. Współpraca i konflikty międzynarodowe. Zdający:

- 1) wskazuje na mapie miejsca najpoważniejszych konfliktów międzynarodowych; omawia przebieg i próby rozwiązania jednego z nich.

23. Problemy współczesnego świata. Zdający:

- 1) porównuje sytuację w państwach globalnego Południa i globalnej Północy i wyjaśnia na przykładach, na czym polega ich współzależność;
- 2) uzasadnia potrzebę pomocy humanitarnej i angażuje się (w miarę swoich możliwości) w działania instytucji (także pozarządowych), które ją prowadzą;
- 3) ocenia sytuację imigrantów i uchodźców we współczesnym świecie;
- 4) wyjaśnia, co to jest terroryzm i w jaki sposób próbuje się go zwalczać.

24. Gospodarka rynkowa. Zdający:

- 1) przedstawia podmioty gospodarcze (gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa, państwo) i związki między nimi;
- 2) charakteryzuje gospodarkę rynkową (prywatna własność, swoboda gospodarowania, konkurencja, dążenie do zysku, przedsiębiorczość);
- 3) wyjaśnia działanie prawa podaży i popytu oraz ceny jako regulatora rynku; analizuje rynek wybranego produktu i wybranej usługi.

25. Gospodarstwo domowe. Zdający:

- 1) wyjaśnia na przykładach, jak funkcjonuje gospodarstwo domowe;
- 2) wymienia główne dochody i wydatki gospodarstwa domowego; układa jego budżet;
- 3) wyjaśnia, jakie prawa mają konsumenci i jak mogą ich dochodzić.

26. Pieniądz i banki. Zdający:

- 1) przedstawia na przykładach funkcje i formy pieniądza w gospodarce rynkowej;
- 2) wyjaśnia, czym zajmują się: bank centralny, banki komercyjne, giełda papierów wartościowych.

27. Gospodarka w skali państwa. Zdający:

- 1) wyjaśnia terminy: produkt krajowy brutto, wzrost gospodarczy, inflacja, recesja; interpretuje dane statystyczne na ten temat;
- 2) wymienia najważniejsze dochody i wydatki państwa; wyjaśnia, co to jest budżet państwa;
- 3) przedstawia główne rodzaje podatków w Polsce (PIT, VAT, CIT) i oblicza wysokość podatku PIT na podstawie konkretnych danych.

28. Przedsiębiorstwo i działalność gospodarcza. Zdający:

- 1) wyjaśnia, na czym polega prowadzenie indywidualnej działalności gospodarczej;
- 2) przedstawia główne prawa i obowiązki pracownika; wyjaśnia, czemu służą ubezpieczenia społeczne i zdrowotne.

29. Wybór szkoły i zawodu. Zdający:

- 1) wskazuje główne przyczyny bezrobocia w swojej miejscowości, regionie i Polsce; ocenia jego skutki.

30. Etyka w życiu gospodarczym. Zdający:

- 1) przedstawia zasady etyczne, którymi powinni się kierować pracownicy i pracodawcy; wyjaśnia, na czym polega społeczna odpowiedzialność biznesu;
- 2) podaje przykłady zjawisk z szarej strefy w gospodarce i poddaje je ocenie.

IV etap edukacyjny (poziom podstawowy i rozszerzony)

POZIOM PODSTAWOWY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Wykorzystanie i tworzenie informacji.

Zdający znajduje i wykorzystuje informacje na temat sposobu, w jaki prawo reguluje życie obywateli; wyraża własne zdanie w wybranych sprawach na różnych forach publicznych i uzasadnia je; jest otwarty na odmienne poglądy; gromadzi i wykorzystuje informacje potrzebne do zaplanowania dalszej nauki i kariery zawodowej.

II. Rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów.

Zdający rozpoznaje prawne aspekty codziennych problemów życiowych i szuka ich rozwiązania.

III. Współdziałanie w sprawach publicznych.

Zdający współpracuje z innymi - planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich; sprawnie korzysta z procedur i możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia publicznego; zna i stosuje zasady samoorganizacji i samopomocy.

IV. Znajomość zasad i procedur demokracji.

Zdający wyjaśnia znaczenie prawa dla funkcjonowania demokratycznego państwa i rozpoznaje przypadki jego łamania.

V. Znajomość podstaw ustroju Rzeczypospolitej Polskiej.

Zdający opisuje sposób i zakres działania organów władzy sądowniczej oraz organów ścigania w Rzeczypospolitej Polskiej.

VI. Znajomość praw człowieka i sposobów ich ochrony.

Zdający wyjaśnia podstawowe prawa człowieka, rozpoznaje przypadki ich naruszania i wie, jak można je chronić.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Młody obywatel w urzędzie. Zdający:

- 1) wyjaśnia, jak nabywa się obywatelstwo polskie i unijne;
- 2) ustala, w jakim urzędzie i w jaki sposób uzyskuje się dowód osobisty, paszport, prawo jazdy, jak rejestruje się motocykl i samochód;
- 3) podaje formalne warunki, jakie spełnić musi obywatel, by wziąć udział w wyborach;
- 4) uzyskuje informację publiczną na zadany temat w odpowiednim urzędzie;
- 5) wyjaśnia, co może zrobić obywatel, gdy nie zgadza się z decyzją urzędu;
- 6) sporządza urzędowy wniosek, skargę i odwołanie.

2. Prawo i sądy. Zdający:

- 1) wyjaśnia, co to jest prawo i czym różnią się normy prawne od norm religijnych, moralnych i obyczajowych;
- 2) wymienia podstawowe zasady prawa (prawo nie działa wstecz, domniemanie niewinności, nie ma winy bez prawa, nieznanostwo prawa szkodzi) i wyjaśnia konsekwencje ich łamania;
- 3) wymienia źródła prawa; znajduje wskazany akt prawny i interpretuje proste przepisy prawne;
- 4) wyjaśnia różnice między prawem cywilnym, karnym i administracyjnym; wskazuje, w jakim kodeksie można znaleźć przepisy dotyczące konkretnej sprawy;
- 5) uzasadnia potrzebę niezależności i niezawisłości sędziów;
- 6) przedstawia uczestników i przebieg procesu sądowego: cywilnego i karnego; uzasadnia znaczenie mediacji.

3. Bezpieczeństwo. Zdający:

- 1) charakteryzuje najważniejsze zadania prokuratury i policji;
- 2) przedstawia uprawnienia policjantów i innych służb porządkowych; rozpoznaje przejawy ich naruszania;
- 3) przedstawia przepisy prawne dotyczące sprzedaży i konsumpcji alkoholu, papierosów i narkotyków i wskazuje na konsekwencje ich łamania.

4. Edukacja i praca w Polsce i Unii Europejskiej. Zdający:

- 1) omawia na wybranych przykładach zasady przyjmowania na uczelnie;

- 2) wyjaśnia, co wynika z wejścia Polski do strefy Schengen; zna zasady bezpiecznego podróżowania po Europie i świecie (unikanie ryzyka, postępowanie w razie kradzieży lub wypadku, możliwości uzyskania pomocy, w tym opieki zdrowotnej);
  - 3) wyjaśnia, jakie możliwości zarabiania mają młodzi ludzie, jakie umowy mogą zawierać i jakie są zasady opodatkowania ich dochodów.
5. Prawa człowieka. Zdający:
- 1) przedstawia krótko historię praw człowieka i ich generacje; wymienia najważniejsze dokumenty z tym związane;
  - 2) wymienia podstawowe prawa i wolności człowieka; wyjaśnia, co oznacza, że są one powszechne, przyrodzone i niezbywalne;
  - 3) podaje najważniejsze postanowienia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Konwencji o Prawach Dziecka;
  - 4) bierze udział w debacie klasowej, szkolnej lub internetowej na temat wolności słowa lub innych praw i wolności;
  - 5) wyjaśnia, na czym polegają: prawo do prywatności, w tym do ochrony danych osobowych i prawa obywatela w kontaktach z mediami.
6. Ochrona praw i wolności. Zdający:
- 1) przedstawia główne środki ochrony praw i wolności w Polsce;
  - 2) opisuje sposób działania Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka; pisze prostą skargę do jednego z nich (według wzoru);
  - 3) uzasadnia znaczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu;
  - 4) przedstawia na przykładach działania podejmowane przez ludzi i organizacje pozarządowe broniące praw człowieka; w miarę swoich możliwości włącza się w wybrane działania (np. podpisuje apel, prowadzi zbiórkę darów);
  - 5) rozpoznaje przejawy rasizmu, szowinizmu, antysemityzmu i ksenofobii; uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się im oraz przedstawia możliwości zaangażowania się w wybrane działania na rzecz równości i tolerancji;
  - 6) znajduje informacje o naruszaniu praw człowieka w wybranej dziedzinie (np. prawa kobiet, prawa dziecka, wolność wyznania, prawo do edukacji, prawa humanitarne) i projektuje działania, które mogą temu zaradzić.

POZIOM ROZSZERZONY

Ogólne wymagania egzaminacyjne

I. Wykorzystanie i tworzenie informacji.

Zdający znajduje i wykorzystuje informacje na temat życia publicznego, krytycznie je analizuje, samodzielnie wyciąga wnioski; wyraża i uzasadnia własne zdanie w wybranych sprawach w formie ustnej i pisemnej na różnych forach publicznych; przedstawia i uzasadnia poglądy odmienne od własnych.

II. Rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów.

Zdający rozpoznaje problemy w skali lokalnej, krajowej, europejskiej i globalnej oraz szuka ich rozwiązania; rozumie złożoność problemów społecznych i politycznych; dostrzega perspektywy różnych uczestników życia publicznego.

III. Współdziałanie w sprawach publicznych.

Zdający współpracuje z innymi - planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich; sprawnie korzysta z procedur i możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia publicznego; zna i stosuje zasady samoorganizacji i samopomocy.

IV. Znajomość zasad i procedur demokracji.

Zdający wyjaśnia demokratyczne zasady i procedury oraz stosuje je w codziennym życiu; charakteryzuje demokrację na tle innych ustrojów, ocenia działanie instytucji demokratycznych w Polsce i na świecie; ocenia rolę stowarzyszeń i organizacji obywatelskich oraz różnych form aktywności obywateli w funkcjonowaniu współczesnej demokracji.

V. Znajomość podstaw ustroju Rzeczypospolitej Polskiej.

Zdający opisuje sposób działania władz publicznych i innych podmiotów życia publicznego; wykorzystuje swoją wiedzę o zasadach demokracji i ustroju Polski do interpretacji i oceny wydarzeń w życiu społecznym i politycznym; przedstawia prawa i obowiązki obywatela Rzeczypospolitej Polskiej; rozumie znaczenie prawa i praw człowieka w codziennym życiu obywatela oraz rozpoznaje przypadki ich łamania.

VI. Dostrzeganie współzależności we współczesnym świecie.

Zdający przedstawia związki między swoim życiem a sytuacją społeczności lokalnej, sytuacją Polski, Europy i świata; wyjaśnia złożoność zjawisk społecznych, politycznych, ekonomicznych i kulturowych; uwzględnia perspektywę globalną w interpretacji tych zjawisk.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

1. Życie zbiorowe i jego reguły. Zdający:

- 1) charakteryzuje wybrane zbiorowości, społeczności, wspólnoty, społeczeństwa, ze względu na obowiązujące w nich reguły i więzi;
- 2) podaje przykłady norm i instytucji społecznych; charakteryzuje ich funkcje w życiu społecznym;
- 3) wyjaśnia, co to jest anomia, omawia jej przyczyny i skutki;
- 4) omawia na przykładach źródła i mechanizmy konfliktów społecznych oraz sposoby ich rozwiązywania.

2. Socjalizacja i kontrola społeczna. Zdający:

- 1) porównuje modele socjalizacji charakterystyczne dla własnej grupy wiekowej i pokolenia rodziców;
- 2) opisuje przejawy kontroli społecznej w życiu codziennym;
- 3) wyjaśnia na przykładach, w jaki sposób dochodzi do stygmatyzacji społecznej i jakie mogą być jej skutki.

3. Grupa społeczna. Zdający:

- 1) przedstawia cechy i funkcjonowanie małej grupy społecznej (liczebność, więź, trwałość, role grupowe, wspólne wartości i cele, poczucie odrębności, współdziałanie);
- 2) omawia na przykładach różne rodzaje grup i wyjaśnia funkcjonowanie wskazanej grupy;
- 3) wyjaśnia znaczenie grup odniesienia pozytywnego i negatywnego w procesie socjalizacji;
- 4) opisuje swoiste cechy współczesnej rodziny jako grupy społecznej; porównuje i ilustruje przykładami różne modele rodziny.

4. Struktura społeczna. Zdający:

- 1) opisuje strukturę klasowo-warstwową polskiego społeczeństwa i swojej społeczności lokalnej;

- 2) porównuje skalę nierówności społecznych w Polsce i wybranym państwie, wyjaśniając związek między nierównościami społecznymi a nierównością szans życiowych;
  - 3) podaje przykłady i wyjaśnia uwarunkowania pionowej i poziomej ruchliwości społecznej;
  - 4) opisuje mechanizm i skutki społecznego wykluczenia oraz sposoby przeciwdziałania temu zjawisku;
  - 5) charakteryzuje wybrane problemy życia społecznego w Polsce (w tym sytuację młodych ludzi); rozważa możliwości ich rozwiązania.
5. Zmiana społeczna. Zdający:
- 1) charakteryzuje historyczne formy organizacji społeczeństwa (pierwotne, tradycyjne, przemysłowe, postindustrialne);
  - 2) omawia cechy współczesnego społeczeństwa zachodniego (otwarte, postindustrialne, konsumpcyjne, masowe, informacyjne);
  - 3) analizuje sposoby adaptacji do zmiany społecznej na podstawie własnych obserwacji i tekstów kultury;
  - 4) przedstawia i ocenia dwie drogi zmiany społecznej: rewolucję i reformę;
  - 5) charakteryzuje wybrany ruch społeczny, np.: Solidarność, ruch niepodległościowy non-violence Mahatmy Gandhiego, ruch praw obywatelskich Martina L. Kinga, ruch na rzecz ochrony środowiska naturalnego, ruch emancypacji kobiet.
6. Naród, ojczyzna i mniejszości narodowe. Zdający:
- 1) przedstawia dwie koncepcje narodu: etniczno-kulturową i polityczną;
  - 2) omawia czynniki sprzyjające asymilacji oraz służące zachowaniu tożsamości narodowej;
  - 3) charakteryzuje postawy współczesnych Polaków wobec ojczyzny i narodu;
  - 4) charakteryzuje mniejszości narodowe, etniczne i grupy imigrantów żyjące w Polsce (liczebność, historia, kultura, religia itp.); wymienia prawa, które im przysługują.
7. Procesy narodowościowe i społeczne we współczesnym świecie. Zdający:
- 1) porównuje różne modele polityki wybranych państw wobec mniejszości narodowych i imigrantów;
  - 2) wyjaśnia, dlaczego w Europie integracja imigrantów z państw pozaeuropejskich rodzi trudności; ocenia sytuację imigrantów w Polsce;
  - 3) omawia na przykładach przyczyny i sposoby rozwiązywania długotrwałych konfliktów między narodami;
  - 4) omawia przyczyny i skutki konfliktów społecznych w państwach Afryki, Azji, Ameryki Południowej i Środkowej.
8. Kultura i pluralizm kulturowy. Zdający:
- 1) wskazuje specyficzne cechy kultury wysokiej, masowej, narodowej i ludowej;
  - 2) rozpoznaje najważniejsze cechy kultury wskazanej społeczności;
  - 3) określa znaczenie religii w polskiej kulturze; charakteryzuje religijność współczesnych Polaków;
  - 4) ocenia wpływ kontrkultury na życie społeczne;
  - 5) wyjaśnia, na czym polega i skąd się bierze pluralizm kulturowy współczesnego społeczeństwa; analizuje konsekwencje tego zjawiska;
  - 6) rozróżnia tolerancję od akceptacji; ocenia ich znaczenie dla życia społecznego;
  - 7) charakteryzuje subkultury młodzieżowe w Polsce i Europie.
9. Współczesne spory światopoglądowe. Zdający:
- 1) rozpatruje argumenty przemawiające za swobodą prowadzenia badań genetycznych oraz ich prawnym zakazem;
  - 2) rozważa racje stron sporów o dopuszczalność aborcji i eutanazji;

- 3) uzasadnia traktowanie kary jako odpłaty lub jako sposobu resocjalizacji; formułuje własne stanowisko w tej sprawie;
- 4) rozważa argumenty i kontrargumenty stron sporu o przyznanie mniejszościom seksualnym takich samych praw, jakie mają osoby heteroseksualne;
- 5) rozpatruje racje stron innych aktualnych sporów światopoglądowych i formułuje swoje stanowisko w danej sprawie.

10. Edukacja w XXI w. Zdający:

- 1) przedstawia rolę szkoły i edukacji nieformalnej we współczesnym społeczeństwie informacyjnym.

11. Obywatel i obywatelstwo. Zdający:

- 1) wymienia konstytucyjne obowiązki obywateli Rzeczypospolitej Polskiej; uzasadnia znaczenie postaw i cnót obywatelskich (troska o dobro wspólne, odpowiedzialność, aktywność, solidarność, odwaga cywilna, roztropność, tolerancja);
- 2) wyjaśnia, na czym polega nieposłuszeństwo obywatelskie i jakie niesie ze sobą dylematy; podaje jego historyczne i współczesne przykłady.

12. Społeczeństwo obywatelskie. Zdający:

- 1) wymienia podmioty społeczeństwa obywatelskiego;
- 2) wyjaśnia, jak powstaje i jakie znaczenie dla społeczeństwa obywatelskiego ma kapitał społeczny (zaufanie, sieci współpracy i system efektywnych norm);
- 3) opisuje formy aktywności obywateli w ramach społeczności lokalnej, regionu, państwa oraz na poziomie globalnym; w miarę możliwości uczestniczy w wybranym działaniu;
- 4) uzasadnia znaczenie swobody zrzeszania się dla jakości życia publicznego;
- 5) przedstawia zasady zakładania i funkcjonowania stowarzyszeń, fundacji i organizacji pożytku publicznego w Polsce.

13. Opinia publiczna. Zdający:

- 1) wyjaśnia, jak kształtuje się opinia publiczna i jakie są sposoby jej wyrażania;
- 2) wskazuje przykłady wpływu opinii publicznej na decyzje polityczne;
- 3) odczytuje i interpretuje tabele i wykresy prezentujące wyniki badania opinii publicznej;
- 4) analizuje wybraną kampanię społeczną z punktu widzenia jej celów, sposobów realizacji i skuteczności.

14. Środki masowego przekazu. Zdający:

- 1) opisuje funkcje mediów w państwie demokratycznym i niedemokratycznym (na wybranych przykładach);
- 2) uzasadnia znaczenie niezależności i pluralizmu mediów; ocenia skutki ich ograniczania;
- 3) wyjaśnia, jakimi zasadami etycznymi powinny się kierować media i ocenia przykłady kontrowersyjnych działań dziennikarzy i mediów;
- 4) wyjaśnia, na czym polega zasada wolności słowa, i wskazuje na przypadki jej nadużycia;
- 5) krytycznie analizuje przekazy medialne, oceniając ich wiarygodność i bezstronność oraz odróżniając informacje od komentarzy;
- 6) ocenia zasoby Internetu z punktu widzenia rzetelności i wiarygodności informacyjnej; świadomie i krytycznie odbiera zawarte w nich treści.

15. Demokracja - zasady i procedury. Zdający:

- 1) opisuje wartości będące fundamentem współczesnej demokracji; podaje różne sposoby rozumienia wolności, równości i sprawiedliwości;
- 2) rozważa, w jakim stopniu demokracja sprzyja pokojowemu rozwiązywaniu konfliktów;

- 3) charakteryzuje główne fazy kształtowania się systemu demokratycznego;
- 4) opisuje polskie tradycje demokratyczne (parlamentaryzm I Rzeczypospolitej, Konstytucja 3 maja, II Rzeczpospolita);
- 5) wyjaśnia, jak są przeprowadzane i jaką rolę odgrywają wybory we współczesnej demokracji;
- 6) wyjaśnia, czym jest referendum; rozważa, jak we współczesnym państwie można realizować inne formy demokracji bezpośredniej;
- 7) rozpoznaje przejawy łamania zasad i procedur demokratycznych w życiu publicznym – w państwie, społeczności lokalnej i życiu szkoły.

16. Polityka, ideologie, doktryny i programy polityczne. Zdający:

- 1) charakteryzuje kulturę polityczną współczesnej Polski (normy, formy komunikacji, poziom partycypacji, natężenie konfliktów);
- 2) analizuje wybrane konflikty wartości i interesów ujawniające się w debacie publicznej w Polsce;
- 3) opisuje przebieg debaty publicznej na wybrany temat, korzystając z różnych źródeł informacji; ocenia jakość argumentacji jej stron, formułuje własne stanowisko;
- 4) charakteryzuje ideologie totalitarne (komunizm, nazizm), odwołując się do przykładów historycznych;
- 5) charakteryzuje najważniejsze współczesne doktryny polityczne (chrześcijańska demokracja, konserwatyzm, liberalizm, nacjonalizm, socjaldemokracja, socjalizm);
- 6) przeprowadza krytyczną analizę programów i innych materiałów wyborczych partii politycznych, ze względu na zawartość merytoryczną i formę przekazu.

17. Systemy partyjne. Zdający:

- 1) charakteryzuje system monopartyjny, dwupartyjny i wielopartyjny;
- 2) porównuje funkcje partii politycznych w państwach demokratycznych i niedemokratycznych;
- 3) przedstawia system partyjny wybranego przez siebie państwa (do wyboru spośród Wielkiej Brytanii, Niemiec, Francji i Stanów Zjednoczonych) na podstawie samodzielnie zebranych wiadomości;
- 4) opisuje podstawowe zasady ordynacji większościowej i proporcjonalnej w powiązaniu z systemem dwupartyjnym i wielopartyjnym;
- 5) wyjaśnia znaczenie progu wyborczego dla reprezentatywności wyborów i tworzenia rządzącej koalicji;
- 6) analizuje argumenty na rzecz ordynacji większościowej i proporcjonalnej.

18. Instytucja państwa. Zdający:

- 1) wyjaśnia na przykładach relacje między narodem a państwem;
- 2) charakteryzuje zjawisko legitymizacji władzy, odnosząc teorię Maxa Webera do historycznych i współczesnych przykładów;
- 3) opisuje najważniejsze teorie genezy państwa (Arystotelesa, teistyczna, umowy społecznej, podboju, marksistowska);
- 4) odróżnia suwerenność zewnętrzną od suwerenności wewnętrznej.

19. Modele ustrojowe państw demokratycznych. Zdający:

- 1) podaje cechy charakterystyczne różnych modeli ustrojowych państw demokratycznych; wyjaśnia, jaki model funkcjonuje w Polsce;
- 2) charakteryzuje krótko ustroje polityczne Niemiec, Wielkiej Brytanii, Francji, Stanów Zjednoczonych, Szwajcarii, Włoch i Rosji, na podstawie samodzielnie zebranych informacji;
- 3) przedstawia zasady odpowiedzialności konstytucyjnej i politycznej; wskazuje, kto im podlega;
- 4) omawia przepisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej dotyczące relacji państwo-Kościół; podaje najważniejsze postanowienia konkordatu.

20. Władza ustawodawcza w państwie demokratycznym. Zdający:

- 1) wymienia i ilustruje przykładami funkcje władzy ustawodawczej;
- 2) zarysowuje główne funkcje izby wyższej i niższej parlamentów w wybranych państwach (w Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych, Niemczech); podaje przykłady państw z parlamentem jednoizbowym;
- 3) ocenia zasadność immunitetu parlamentarnego; odróżnia jego formy (immunitet formalny, materialny);
- 4) wyjaśnia terminy: sesja plenarna, komisja parlamentarna, kworum, interpelacja, zapytanie poselskie;
- 5) opisuje mechanizm tworzenia koalicji rządowej; wyjaśnia rolę opozycji w pracy parlamentu.

21. Władza wykonawcza w państwie demokratycznym. Zdający:

- 1) wyjaśnia, jaką rolę we współczesnych państwach może pełnić głowa państwa; podaje przykłady urzędujących głów państw (monarchów i prezydentów);
- 2) charakteryzuje kompetencje rządu w państwie demokratycznym i relacje między rządem a głową państwa.

22. Współczesna demokracja w Polsce i na świecie - problemy i zagrożenia. Zdający:

- 1) rozpoznaje przejawy populizmu i wyjaśnia, dlaczego stanowi on zagrożenie dla demokracji;
- 2) omawia na przykładach patologie życia publicznego (np. korupcja, nepotyzm, klientelizm) i wyjaśnia, dlaczego wpływają one destrukcyjnie na życie publiczne;
- 3) wyjaśnia, dlaczego tak wielu obywateli nie uczestniczy w życiu politycznym, i przedstawia sposoby zwiększania poziomu partycypacji;
- 4) przedstawia sposoby, jakimi partie polityczne walczą o elektorat, i ocenia te działania według standardów demokracji;
- 5) wyjaśnia, jaką rolę w państwie demokratycznym pełnią ruchy obywatelskiego sprzeciwu i emancypacji.

23. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Zdający:

- 1) przedstawia konstytucyjne zasady ustroju państwa;
- 2) wyjaśnia relację między prawem międzynarodowym (w tym unijnym) a prawem krajowym;
- 3) omawia postanowienia dotyczące rodzajów stanów nadzwyczajnych i warunków ich wprowadzania;
- 4) przedstawia procedurę zmiany Konstytucji.

24. Parlament Rzeczypospolitej Polskiej. Zdający:

- 1) wymienia kompetencje Sejmu i Senatu w państwie i przedstawia znaczenie obu izb oraz Zgromadzenia Narodowego w systemie władz Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) określa sytuację, w jakich może dojść do skrócenia kadencji Sejmu;
- 3) podaje przykłady stosowania w procedurze legislacyjnej polskiego parlamentu większości zwykłej, bezwzględnej i kwalifikowanej;
- 4) wyjaśnia szczególnie charakter procedury uchwalania ustawy budżetowej.

25. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej. Zdający:

- 1) określa główne kompetencje prezydenta w relacjach z parlamentem, rządem, władzą sądowniczą, a także sposób sprawowania władzy w zakresie bezpieczeństwa państwa i polityki zagranicznej;
- 2) wyjaśnia różnice między ordynacjami wyborów parlamentarnych i prezydenckich w Polsce;
- 3) wyjaśnia, w jakich okolicznościach prezydent może być zawieszony lub usunięty z urzędu.

26. Rada Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej. Zdający:

- 1) przedstawia konstytucyjne procedury powoływania i odwoływania rządu, zmiany rządu i zmiany ministrów;
  - 2) porównuje sytuację rządów mniejszościowych i większościowych ze względu na możliwości działania;
  - 3) rozpoznaje urzędy należące do administracji rządowej; określa kompetencje i procedurę powoływania wojewody;
  - 4) wyjaśnia, podając przykłady, czym zajmuje się administracja zespolona i niezespolona;
  - 5) ocenia funkcjonowanie służby cywilnej w Polsce.
27. Organy kontroli państwowej, ochrony prawa i zaufania publicznego. Zdający:
- 1) omawia kompetencje Najwyższej Izby Kontroli i ocenia jej znaczenie dla funkcjonowania instytucji publicznych;
  - 2) przedstawia uprawnienia i sposób działania Rzecznika Praw Obywatelskich;
  - 3) opisuje procedurę lustracyjną i wskazuje kategorie osób, które jej podlegają;
  - 4) odwołując się do wybranych przykładów, charakteryzuje zadania Instytutu Pamięci Narodowej;
  - 5) wymienia podstawowe zadania Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów oraz Urzędu Kontroli Elektronicznej.
28. Samorząd terytorialny w Polsce. Zdający:
- 1) omawia formy demokracji przedstawicielskiej i bezpośredniej w samorządach terytorialnych; opisuje instytucję referendum lokalnego;
  - 2) przedstawia zadania i kompetencje samorządu gminnego, powiatowego i wojewódzkiego;
  - 3) wyjaśnia, jakie są źródła dochodów samorządów (dochody własne, dotacje, subwencje) i jak jest uchwalany budżet gminy;
  - 4) opisuje uprawnienia nadzorcze premiera i wojewody wobec samorządów terytorialnych.
29. Prawo. Zdający:
- 1) wyjaśnia zasady hierarchiczności, spójności i zupełności w systemie prawnym;
  - 2) rozpoznaje rodzaje prawa (międzynarodowe, krajowe, miejscowe; prywatne, publiczne; materialne, formalne; cywilne, karne, administracyjne);
  - 3) rozróżnia źródła, z których wywodzą się normy w różnych systemach prawnych (prawo: zwyczajowe, precedensowe, religijne, pozytywne).
30. System prawny Rzeczypospolitej Polskiej. Zdający:
- 1) opisuje źródła prawa w Polsce oraz hierarchię aktów prawnych;
  - 2) wyjaśnia, na czym polega praworządność i jakie zasady oraz instytucje stoją na jej straży;
  - 3) wskazuje gałęzie prawa i kodeksy, w których szukać należy odpowiednich przepisów;
  - 4) wyjaśnia, w jaki sposób realizuje się w Polsce zasadę niezależności sądów i niezawisłości sędziego;
  - 5) przedstawia różnicę między sędziami a ławnikami.
31. Sądy i Trybunały. Zdający:
- 1) przedstawia sposób powoływania i zadania Sądu Najwyższego, Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Stanu;
  - 2) omawia sposób działania Trybunału Konstytucyjnego, odwołując się do przykładów rozstrzygniętych przez niego spraw; ocenia znaczenie skargi konstytucyjnej dla funkcjonowania państwa prawa;
  - 3) przedstawia strukturę sądownictwa w Polsce i wyjaśnia, jaką rolę odgrywają w niej Sąd Najwyższy i Krajowa Rada Sądownictwa.
32. Prawo cywilne i rodzinne. Zdający:

- 1) rozpoznaje sprawy regulowane przez prawo cywilne: rzeczowe, zobowiązań, rodzinne, spadkowe i handlowe;
- 2) stosuje w analizie przypadku podstawowe pojęcia i zasady prawa cywilnego (osoba fizyczna, osoba prawna, zdolność prawna a zdolność do czynności prawnych, odpowiedzialność cywilna);
- 3) opisuje podstawowe zasady postępowania cywilnego (rozpoznawczego: procesowego oraz nieprocesowego i egzekucyjnego) oraz sposoby zaskarżania orzeczeń;
- 4) analizuje małżeństwo jako instytucję prawną (warunki zawarcia, prawa i obowiązki małżonków, wspólnota majątkowa, rozwód, separacja, małżeństwo a konkubinaty);
- 5) wyjaśnia, na czym polega władza rodzicielska oraz jakie prawa i obowiązki mają dzieci.

33. Prawo karne. Zdający:

- 1) stosuje w analizie przypadku podstawowe pojęcia i zasady prawa karnego (odpowiedzialność karna, przestępstwo a wykroczenie, zbrodnia i występki, zasada domniemania niewinności);
- 2) opisuje przebieg postępowania karnego oraz uczestniczące w nim organy i strony; podaje przykłady przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego i prywatnego, wyjaśnia rolę oskarżyciela posiłkowego;
- 3) przedstawia kary i środki karne obowiązujące w polskim prawie oraz prawa przysługujące ofierze, oskarżonemu i świadkowi;
- 4) podaje zasady wnoszenia apelacji i kasacji w sprawach karnych.

34. Prawo administracyjne. Zdający:

- 1) odróżnia akty administracyjne od innego rodzaju dokumentów; rozpoznaje, kiedy akt administracyjny jest ważny;
- 2) przedstawia strukturę sądownictwa administracyjnego; opisuje przebieg postępowania administracyjnego;
- 3) wyjaśnia, jak odwołać się od decyzji i postanowień organów administracyjnych (odwołanie, zażalenie, skarga do wojewódzkiego sądu administracyjnego, skarga kasacyjna do Naczelnego Sądu Administracyjnego).

35. Obywatel wobec prawa. Zdający:

- 1) odnajduje w odpowiednim akcie prawnym przepis dotyczący wybranego przypadku prawnego i interpretuje go;
- 2) wskazuje, do jakich instytucji i osób można się zwrócić o pomoc prawną w konkretnych sytuacjach;
- 3) pisze fikcyjny pozew w sprawie cywilnej, zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa i odwołanie od decyzji administracyjnej (według wzorów).

36. Prawa człowieka. Zdający:

- 1) przedstawia ideę oraz historyczny rozwój praw człowieka;
- 2) przedstawia argumenty na rzecz uniwersalności praw człowieka i analizuje zastrzeżenia formułowane przez jej przeciwników;
- 3) rozróżnia prawa i wolności osobiste, polityczne oraz ekonomiczne, społeczne i kulturalne; wskazuje, do której generacji należą poszczególne prawa;
- 4) rozważa, odwołując się do historycznych i współczesnych przykładów, dlaczego dochodzi do łamania praw człowieka na wielką skalę przez reżimy autorytarne.

37. Ochrona praw człowieka w Polsce. Zdający:

- 1) przedstawia prawa i wolności zagwarantowane w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, wymienia środki i mechanizmy ich ochrony w Polsce;
- 2) rozważa dylematy związane z prawami socjalnymi i sposobem ich realizacji przez państwo;

- 3) odnosi przedstawiane w mediach przypadki naruszenia praw lub wolności w Polsce do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej;
  - 4) analizuje stan przestrzegania praw mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych.
38. Światowy i europejski system ochrony praw człowieka. Zdający:
- 1) opisuje system ochrony praw człowieka funkcjonujący na mocy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka Narodów Zjednoczonych;
  - 2) ocenia znaczenie Międzynarodowego Trybunału Karnego w Hadze dla systemu ochrony praw człowieka na świecie;
  - 3) charakteryzuje systemy ochrony praw człowieka w ramach Rady Europy oraz Unii Europejskiej;
  - 4) wyjaśnia, jak działa i jakie sprawy rozpatruje Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu;
  - 5) analizuje z punktu widzenia międzynarodowych standardów praw człowieka przypadki naruszania praw i wolności w różnych państwach;
  - 6) pisze według wzoru skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu lub Komitetu Praw Człowieka w Genewie.
39. Polska polityka zagraniczna. Zdający:
- 1) charakteryzuje główne kierunki polskiej polityki zagranicznej po 1989 r. i sposoby jej prowadzenia (na wybranych przykładach);
  - 2) wyjaśnia, jaki wpływ na polską politykę zagraniczną ma członkostwo w Unii Europejskiej.
40. Stosunki międzynarodowe w wymiarze globalnym. Zdający:
- 1) przedstawia podmioty oraz zasady prawa międzynarodowego (zasadę suwerenności, wzajemności, *pac ta sunt servanda*);
  - 2) charakteryzuje na przykładach najczęściej stosowane metody rozwiązywania sporów między państwami;
  - 3) wyjaśnia przyczyny dysproporcji między globalną Północą i globalnym Południem oraz mechanizmy i działania, które ją zmniejszają lub powiększają;
  - 4) przedstawia na przykładach wzajemne zależności pomiędzy państwami biednymi i bogatymi w polityce, ekonomii, kulturze i ekologii;
  - 5) wskazuje i wyjaśnia przyczyny konfliktów zbrojnych we współczesnym świecie;
  - 6) rozważa możliwości prowadzenia akcji humanitarnych, współpracy rozwojowej oraz interwencji pokojowych na obszarach dotkniętych konfliktami zbrojnymi, oceniając ich skuteczność i aspekty moralne;
  - 7) wymienia konflikty, którym towarzyszy terroryzm; wyjaśnia ich przyczyny oraz motywy i sposoby działania terrorystów; opisuje i ocenia strategie zwalczania terroryzmu;
  - 8) przedstawia inicjatywy na rzecz pokoju, demokracji i praw człowieka (w tym działania laureatów Pokojowej Nagrody Nobla).
41. Globalizacja współczesnego świata. Zdający:
- 1) przedstawia wieloaspektowy charakter procesów globalizacji (polityka, gospodarka, kultura, komunikacja, ekologia);
  - 2) rozważa racje ruchów ekologicznych i alterglobalistycznych oraz racje ich przeciwników, formułując własne stanowisko w tej sprawie.
42. Systemy bezpieczeństwa i współpracy. Zdający:
- 1) charakteryzuje przemiany, jakie nastąpiły w Europie i na świecie po upadku komunizmu;
  - 2) opisuje cele i metody działania ONZ oraz kompetencje jej organów (Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa, Sekretarz Generalny, Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, Rada Gospodarcza i Społeczna);

- 3) charakteryzuje krótko działanie następujących organizacji: WHO (Światowa Organizacja Zdrowia), ILO (Międzynarodowa Organizacja Pracy), IMF (Międzynarodowy Fundusz Walutowy), IBRD (Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju), WTO (Światowa Organizacja Handlu), OECD (Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju), UNESCO (Organizacja Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury), UNICEF (Fundusz Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci), UNHCR (Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych do Spraw Uchodźców);
- 4) wyjaśnia, jak powstało NATO, jakie są jego cele i organy; wymienia najważniejsze operacje wojskowe Sojuszu;
- 5) wymienia regionalne systemy bezpieczeństwa i współpracy w Euroazji, ocenia ich znaczenie dla danego regionu i świata;
- 6) ocenia wpływ członkostwa w NATO na pozycję międzynarodową i poziom bezpieczeństwa Polski.

43. Integracja europejska. Zdający:

- 1) omawia genezę i przebieg integracji europejskiej (cele, główne dokumenty i instytucje, politycy, fazy integracji);
- 2) charakteryzuje sposób powoływania, działania i najważniejsze kompetencje instytucji Unii Europejskiej (Rada Unii Europejskiej, Parlament Europejski, Komisja Europejska, Rada Europejska, Trybunał Sprawiedliwości, Europejski Trybunał Obrachunkowy, Europejski Bank Centralny);
- 3) wyjaśnia, jak tworzone jest prawo unijne, oraz wymienia najważniejsze postanowienia traktatów obowiązujących w Unii Europejskiej;
- 4) przedstawia cele, genezę i zasady działania Rady Europy; ocenia jej rolę we współczesnej Europie;
- 5) opisuje genezę, cele i sposób działania Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie.

44. Europa wśród światowych mocarstw. Zdający:

- 1) rozróżnia typy rządów światowych (jedno-, dwu- i wielobiegunowy), odwołując się do historii XX i XXI w.;
- 2) przedstawia na przykładach znaczenie supermocarstw i mocarstw regionalnych dla ładu światowego.

45. Polska w Unii Europejskiej. Zdający:

- 1) wyjaśnia, na czym polega swobodny przepływ osób, kapitału, towarów i usług w Unii Europejskiej oraz jakie są zasady przekraczania granic przez polskich obywateli (w strefie Schengen i poza nią);
- 2) opisuje prawa i obowiązki wynikające z posiadania obywatelstwa Unii Europejskiej, w tym możliwość skargi do Rzecznika Praw Obywatelskich Unii Europejskiej;
- 3) ocenia skutki członkostwa Polski w Unii Europejskiej i perspektywy jej rozwoju w Unii Europejskiej, odwołując się do danych statystycznych, badań opinii publicznej oraz informacji o wykorzystaniu środków unijnych w Polsce, regionie i gminie;
- 4) wyszukuje informacje o możliwościach podejmowania nauki i pracy w państwach Unii Europejskiej, potrafi posługiwać się Europass.

Uzasadnienie

Rozporządzenie stanowi wykonanie upoważnienia zawartego w art. 19 ustawy z dnia .....2022 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz.).

Zgodnie z ww. przepisem minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, określa, w drodze rozporządzenia, wymagania egzaminacyjne dla egzaminu maturalnego przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024 dla absolwentów szkół ponadgimnazjalnych, o których mowa w art. 297 ust. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r. poz. 60, z późn. zm.), tj. dla absolwentów:

- 1) dotychczasowego trzyletniego liceum ogólnokształcącego,
- 2) dotychczasowego czteroletniego technikum,
- 3) branżowej szkoły II stopnia, którzy ukończyli kształcenie w branżowej szkole I stopnia jako absolwenci dotychczasowego gimnazjum.

Egzamin maturalny dla ww. absolwentów jest przeprowadzany, zgodnie z art. 44z z b ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2021 r. poz. 1915), w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 września 2017 r., na podstawie wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego¹ oraz sprawdza, w jakim stopniu absolwent spełnia te wymagania.

Od roku szkolnego 2019/2020, ze względu na stan epidemii wywołany wirusem SARS-CoV-2, mają miejsce zmiany dotyczące warunków i sposobu przeprowadzania egzaminu maturalnego, w tym również ustalenie wymagań egzaminacyjnych, będących podstawą przeprowadzania tego egzaminu. Zmiany w sposobie przeprowadzania egzaminu maturalnego, wynikające ze skutków realizacji kształcenia w warunkach stanu epidemii, w latach szkolnych 2019/2020–2021/2022 uregulowano w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. poz. 493, z późn. zm.).

W przepisach ustawy z dnia .....2022 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw przesądzono, że w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024 egzamin maturalny dla absolwentów szkół ponadgimnazjalnych zostanie przeprowadzony na podstawie odrębnych wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu maturalnego, z poszczególnych przedmiotów, opisanych w formie ogólnych i szczegółowych wymagań

---

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. poz. 977, z późn. zm.)

egzaminacyjnych, wybranych spośród wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego i właściwych tylko dla tych dwóch roczników absolwentów. Jednocześnie zastrzeżono, że te wymagania mają być tożsame z wymaganiami egzaminacyjnymi, które obowiązywały absolwentów szkół ponadgimnazjalnych przystępujących do egzaminu maturalnego w roku szkolnym 2020/2021 i 2021/2022, określonymi w załączniku nr 2 do przepisów² wydanych na podstawie art. 30c ustawy – Prawo oświatowe.

Wymagania egzaminacyjne stanowią zawężenie wymagań podstawy programowej dla szkół ponadgimnazjalnych. Zostały one przygotowane w 2020 r. przez zespół ekspertów powołany przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania. Skład zespołu ekspertów ustalono we współpracy z Centralną Komisją Egzaminacyjną. Eksperti, którzy zostali powołani do zespołu to osoby reprezentujące wysoki poziom merytoryczny, bardzo dobrze znające praktykę szkolną lub egzaminacyjną. Na podstawie tych wymagań egzaminacyjnych został przeprowadzony egzamin maturalny w 2021 r. i będzie przeprowadzony egzamin maturalny w 2022 r.

Rozporządzenie wejdzie w życie z dniem następującym po dniu ogłoszenia. Nie pozostaje to w sprzeczności z zasadami funkcjonowania demokratycznego państwa prawa. Jak najpilniejsze opublikowanie wymagań egzaminacyjnych jest korzystne dla osób przygotowujących się do egzaminu maturalnego i oczekiwane przez jednostki organizujące te egzaminy (Centralną Komisję Egzaminacyjną i okręgowe komisje egzaminacyjne).

Projekt rozporządzenia, zgodnie z art. 5 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingsowej w procesie stanowienia prawa (Dz. U. z 2017 r. poz. 248), zostanie udostępniony w Biuletynie Informacji Publicznej na stronie podmiotowej Ministerstwa Edukacji i Nauki oraz w Biuletynie Informacji Publicznej Rządowego Centrum Legislacji w zakładce Rządowy Proces Legislacyjny, zgodnie z § 52 ust. 1 uchwały nr 190 Rady Ministrów (M.P. z 2016 r. poz. 1006, z późn. zm.).

Rozporządzenie nie zawiera przepisów technicznych w rozumieniu rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie sposobu funkcjonowania krajowego systemu notyfikacji norm i aktów prawnych (Dz. U. poz. 2039 oraz z 2014 r. poz. 597) i w związku z tym nie podlega notyfikacji.

Przedmiot regulacji nie jest sprzeczny z prawem Unii Europejskiej.

Rozporządzenie nie wymaga przedstawienia właściwym organom i instytucjom Unii Europejskiej, w tym Europejskiemu Bankowi Centralnemu, w celu uzyskania opinii, dokonania powiadomienia, konsultacji albo uzgodnienia.

---

² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. poz. 493, z późn. zm.).

Rozporządzenie nie będzie miało wpływu na działalność mikroprzedsiębiorców, małych i średnich przedsiębiorców w rozumieniu ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz. U. z 2021 r. poz. 162).

Jednocześnie należy wskazać, że nie ma możliwości podjęcia alternatywnych – w stosunku do projektowanego rozporządzenia – środków umożliwiających osiągnięcie celu.

<p>Nazwa projektu</p> <p>Rozporządzenie w sprawie wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu maturalnego przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024.</p> <p>Ministerstwo wiodące i ministerstwa współpracujące</p> <p>Ministerstwo Edukacji i Nauki</p> <p>Osoba odpowiedzialna za projekt w randze Ministra, Sekretarza Stanu lub Podsekretarza Stanu</p> <p>Pan Tomasz Rzymkowski, Sekretarz Stanu w Ministerstwie Edukacji i Nauki, Pełnomocnik Rządu</p> <p>Kontakt do opiekuna merytorycznego projektu</p> <p>Pani Urszula Witkowska - naczelnik Wydziału Efektów Kształcenia w Departamencie Kształcenia Ogólnego tel. (22) 34 74.397 e-mail: urszula.witkowska@mein.gov.pl</p>	<p>Data sporządzenia</p> <p>17.02.2022 r.</p> <p>Źródło</p> <p>Inicjatywa własna Ministra Edukacji i Nauki</p> <p>Nr w Wykazie prac .....</p>
---	--

OCENA SKUTKÓW REGULACJI

1. Jaki problem jest rozwiązywany?

Konieczne jest przygotowanie rozwiązań dotyczących organizacji i sposobu przeprowadzania egzaminu maturalnego w latach szkolnych 2022/23 i 2023/2024, w których egzamin ten będą zdawać absolwenci szkół ponadgimnazjalnych, którzy dużą część swego kształcenia realizowali w warunkach stanu epidemii wywołanej wirusem SARS-CoV-2, przy wykorzystaniu metod i technik kształcenia na odległość albo innego sposobu kształcenia. Konieczne jest przygotowanie odrębnych wymagań egzaminacyjnych dla egzaminu maturalnego, właściwych dla ww. dwóch lat szkolnych.

2. Rekomendowane rozwiązanie, w tym planowane narzędzia interwencji, i oczekiwany efekt

W przepisach ustawy z dnia .....2022 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw przesądzono, że w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024 egzamin maturalny zostanie przeprowadzony na podstawie odrębnych wymagań egzaminacyjnych dla tego egzaminu, z poszczególnych przedmiotów, opisanych w formie ogólnych i szczegółowych wymagań egzaminacyjnych, wybranych spośród wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego i właściwych tylko dla tych dwóch roczników absolwentów. Zakres wymagań egzaminacyjnych określonych dla absolwentów szkół ponadgimnazjalnych przystępujących do egzaminu maturalnego musi być tożsamy z wymaganiami egzaminacyjnymi, które obowiązywały absolwentów przystępujących do tego egzaminu w roku szkolnym 2020/2021 i 2021/2022, określonymi w załączniku nr 2 do przepisów wydanych na podstawie art. 30c ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. Odpowiednio do upoważnienia zawartego w art. 19 ww. ustawy minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, musi określić, w drodze rozporządzenia, wymagania egzaminacyjne do egzaminu maturalnego przeprowadzanego w roku szkolnym 2022/2023 i 2023/2024.

3. Jak problem został rozwiązany w innych krajach, w szczególności krajach członkowskich OECD/UE?

W krajach Unii Europejskiej zasady przeprowadzania egzaminów regulowane są przepisami prawa krajowego. Wszystkie kraje OECD/UE w okresie pandemii SARS-CoV-2 zastosowały specjalne rozwiązania dotyczące egzaminowania uczniów. Rozwiązania te obejmują wydłużenie czasu trwania egzaminu, przesunięcie terminu jego przeprowadzania, ograniczenie materiału egzaminacyjnego, ograniczenie liczby egzaminów. Niektóre kraje (Francja, Anglia, Walia, Szkocja, Holandia, Szwecja, Norwegia i organizacje (np. IB) w okresie pandemii rezygnowały z przeprowadzania egzaminów zewnętrznych.

4. Podmioty, na które oddziałuje projekt

Grupa	Wielkość	Źródło danych	Oddziaływanie
Absolwenci szkół ponadgimnazjalnych przystępujący do egzaminu maturalnego w 2023 r.	Ponad 250 000	Informacja własna na podstawie sprawozdania z egzaminu maturalnego, przygotowywanego przez CKE	Zmiana podstawy przeprowadzania egzaminu maturalnego – wymagania egzaminacyjne
Absolwenci szkół ponadgimnazjalnych (technikum) przystępujący do egzaminu maturalnego w 2024 r.	Ponad 98 000	Informacja własna na podstawie sprawozdania z egzaminu maturalnego, przygotowywanego przez CKE	Zmiana podstawy przeprowadzania egzaminu maturalnego – wymagania egzaminacyjne
Dyrektorzy liceów	Okolo 5 000	Dane Systemu Informacji	Zmiana podstawy

ogólnokształcących, techników (w tym szkół artystycznych z pionem ogólnokształcącym)		Oświatowej – stan na dzień 30 września 2021 r.	przeprowadzania egzaminu maturalnego – wymagania egzaminacyjne
Nauczyciele liceów ogólnokształcących, techników (w tym szkół artystycznych z pionem ogólnokształcącym)	Około 160 000	Dane Systemu Informacji Oświatowej – stan na dzień 30 września 2021 r.	Zmiana podstawy przeprowadzania egzaminu maturalnego – wymagania egzaminacyjne
Centralna Komisja Egzaminacyjna i okręgowe komisje egzaminacyjne	9	Dane MEiN	Zmiana podstawy przeprowadzania egzaminu maturalnego – wymagania egzaminacyjne

5. Informacje na temat zakresu, czasu trwania i podsumowanie wyników konsultacji

Projekt rozporządzenia zostanie skierowany do zaopiniowania przez reprezentatywne organizacje związkowe w trybie przewidzianym w ustawie z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych (Dz. U. z 2019 r. poz. 263 oraz z 2021 r. poz. 1666), reprezentatywne organizacje pracodawców w trybie przewidzianym w ustawie z dnia 23 maja 1991 r. o organizacjach pracodawców (Dz. U. z 2019 r. poz. 1809) i partnerów społecznych, tj. przez:

- 1) Forum Związków Zawodowych;
- 2) Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”;
- 3) Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych;
- 4) Chrześcijański Związek Zawodowy „Solidarność im. ks. J. Popiełuszki”;
- 5) Federację Związków Pracodawców Ochrony Zdrowia „Porozumienie Zielonogórskie”;
- 6) Komisję Krajową NSZZ „Solidarność 80”;
- 7) Komisję Krajową NSZZ Solidarność;
- 8) Konfederację Związków Zawodowych Górnictwa w Polsce;
- 9) Krajową Sekcję Nauki NSZZ „Solidarność”;
- 10) Krajowy Sekretariat Pracowników Oświaty NSZZ „Solidarność 80”;
- 11) NSZZ Pracowników Schronisk dla Nieletnich i Zakładów Poprawczych;
- 12) Sekcję Krajową Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność”;
- 13) Wolny Związek Zawodowy „Forum – Oświata”;
- 14) Zarząd Główny Związku Nauczycielstwa Polskiego;
- 15) Związek Zawodowy Nauczycieli Średnich Szkół Leśnych w Polsce;
- 16) Związek Zakładów Doskonalenia Zawodowego;
- 17) Związek Zawodowy Pracowników Oświaty i Wychowania „Oświata”;
- 18) Związek Zawodowy „Rada Poradnictwa”;
- 19) Alians Ewangeliczny RP;
- 20) Federację Inicjatyw Oświatowych;
- 21) Federację Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT;
- 22) Fundację „Pomoc Polakom na Wschodzie”;
- 23) Fundację Rozwoju Dzieci im. Komeńskiego;
- 24) Fundację Rodzice Szkole;
- 25) Fundację Rozwoju Systemu Edukacji;
- 26) Fundację SYNAPSIS;
- 27) Gdańskie Forum Rad Szkół i Rad Rodziców;
- 28) Krajowe Porozumienie Rodziców i Rad Rodziców;
- 29) Krajowe Forum Oświaty Niepublicznej;
- 30) Konferencję Dyrektorów Bibliotek Pedagogicznych;
- 31) Konferencję Rektorów Akademickich Szkół Polskich;
- 32) Konferencję Rektorów Publicznych Szkół Zawodowych;
- 33) Konferencję Rektorów Zawodowych Szkół Polskich;
- 34) Międzynarodowy Zespół Placówek Oświatowych;
- 35) Ogólnopolskie Stowarzyszenie Kadry Kierowniczej Oświaty;
- 36) Ogólnopolskie Forum Niepublicznych Szkół Wiejskich;
- 37) Polską Izbę Firm Szkoleniowych;
- 38) Polską Izbę Książki;
- 39) Polskie Stowarzyszenie Dyrektorów Szkół;

- 40) Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym;
- 41) Polską Radę Ekumeniczną;
- 42) Polski Związek Logopedów;
- 43) Radę Szkół Katolickich;
- 44) Radę Główną Nauki i Szkolnictwa Wyższego;
- 45) Społeczne Towarzystwo Oświatowe;
- 46) Stowarzyszenie Oświatowców Polskich;
- 47) Stowarzyszenie Dyrektorów Szkół Średnich;
- 48) Stowarzyszenie Dyrektorów Centrów Kształcenia Ustawicznego;
- 49) Stowarzyszenie Dyrektorów i Nauczycieli Centrów Edukacji Zawodowej;
- 50) Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”;
- 51) Stowarzyszenie „Dobra Edukacja”;
- 52) Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski;
- 53) Konfederację Lewiatan;
- 54) Pracodawców Rzeczypospolitej Polskiej;
- 55) Związek Pracodawców Business Centre Club;
- 56) Związek Przedsiębiorców i Pracodawców;
- 57) Związek Rzemiosła Polskiego.

Projekt rozporządzenia zostanie przesłany również do Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców, Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych, Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Głównego Urzędu Statystycznego oraz Urzędu Zamówień Publicznych.

Projekt rozporządzenia zostanie skierowany do zaopiniowania przez Komisję Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego, Komisję Wspólną Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych oraz Radę Dialogu Społecznego.

Projekt rozporządzenia, wraz z uzasadnieniem i oceną skutków regulacji, zostanie zamieszczony na stronie Biuletynu Informacji Publicznej Ministerstwa Edukacji i Nauki, zgodnie z art. 5 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingsowej w procesie stanowienia prawa (Dz. U. z 2017 r. poz. 248), oraz Rządowego Centrum Legislacji w serwisie Rządowy Proces Legislacyjny, zgodnie z § 52 ust. 1 uchwały nr 190 Rady Ministrów z dnia 29 października 2013 r. – Regulamin pracy Rady Ministrów (M.P. z 2016 r. poz. 1006, z późn. zm.).

6. Wpływ na sektor finansów publicznych

(ceny stałe z ..... r.)	Skutki w okresie 10 lat od wejścia w życie zmian [mln zł]											
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Łącznie (0-10)
Dochody ogółem	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
budżet państwa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
JST	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
pozostałe jednostki (oddzielnie)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Wydatki ogółem	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
budżet państwa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
JST	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
pozostałe jednostki (oddzielnie)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Saldo ogółem	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
budżet państwa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
JST	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
pozostałe jednostki (oddzielnie)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Źródła finansowania	Projektowane rozwiązania nie spowodują dodatkowych skutków finansowych dla sektora finansów publicznych, w tym budżetu państwa i budżetów jednostek samorządu terytorialnego.											

Dodatkowe informacje, w tym wskazanie źródeł danych i przyjętych do obliczeń założeń	
--	--

7. Wpływ na konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość, w tym funkcjonowanie przedsiębiorców oraz na rodzinę, obywateli i gospodarstwa domowe

		Skutki						
Czas w latach od wejścia w życie zmian		0	1	2	3	5	10	Łącznie (0-10)
W ujęciu pieniężnym (w mln zł, ceny stałe z ..... r.)	duże przedsiębiorstwa							
	sektor mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw							
	rodzina, obywatele oraz gospodarstwa domowe							
	(dodaj/usuń)							
W ujęciu niepieniężnym	duże przedsiębiorstwa	Nie dotyczy						
	sektor mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw							
	rodzina, obywatele oraz gospodarstwa domowe	Nie dotyczy						
Niemierzalne	rodzina, obywatele oraz gospodarstwa domowe, w szczególności osoby niepełnosprawne i starsze	Nie dotyczy						

Dodatkowe informacje, w tym wskazanie źródeł danych i przyjętych do obliczeń założeń	Wejście w życie rozporządzenia nie będzie miało wpływu na konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość, w tym na funkcjonowanie przedsiębiorców, oraz na rodzinę, obywateli, w tym osoby niepełnosprawne i starsze, i gospodarstwa domowe.
--	--

8. Zmiana obciążeń regulacyjnych (w tym obowiązków informacyjnych) wynikających z projektu

☒ nie dotyczy	
Wprowadzane są obciążenia poza bezwzględnie wymaganymi przez UE (szczegóły w odwróconej tabeli zgodności).	☐ tak ☐ nie ☐ nie dotyczy
☐ zmniejszenie liczby dokumentów ☐ zmniejszenie liczby procedur ☐ skrócenie czasu na załatwienie sprawy ☐ inne:	☐ zwiększenie liczby dokumentów ☐ zwiększenie liczby procedur ☐ wydłużenie czasu na załatwienie sprawy ☐ inne:
Wprowadzane obciążenia są przystosowane do ich elektronizacji.	☐ tak ☐ nie ☐ nie dotyczy
Komentarz:	

9. Wpływ na rynek pracy

Wejście w życie rozporządzenia nie będzie miało wpływu na rynek pracy.

10. Wpływ na pozostałe obszary

środowisko naturalne
 sytuacja i rozwój regionalny
 sądy powszechne, administracyjne
lub wojskowe

demografia
 mienie państwowe
 inne:

informatyzacja
 zdrowie

Omówienie wpływu

11. Planowane wykonanie przepisów aktu prawnego

Proponuje się, aby rozporządzenie weszło w życie z dniem następującym po dniu ogłoszenia.

12. W jaki sposób i kiedy nastąpi ewaluacja efektów projektu oraz jakie mierniki zostaną zastosowane?

Nie przewiduje się ewaluacji efektów oddziaływania proponowanej regulacji.

13. Załączniki (istotne dokumenty źródłowe, badania, analizy itp.)

Brak